MAGYAR ORSZÁGNAK,

'S A' HOZZÁ KAPCSOLT

TARTOMÁNYOKNAK

MOSTANI ÁLLAPOTJA

STATISTIKAI ÉS GEOGRAPHIAI

TEKINTETBEN.

KIADTA

FÉNYES ELEK.

Első Kötet.

PESTEN,

TRATTNER-KÁROLYI NYOMTATÁSA,

URI UTCZA 612. SZÁM.

1836.

ELŐSZÓ.

Mielőtt az egész' leirásához fognék, szükségesnek véltem a' munka jobban való megérthetése, 's megitélhetése tekintetéből, némi némi felvilágositásokat adni.

Az országnak, valamint a' vármegyéknek is nagysága a' nagy érdemű Lypszki szerént, a' népesség pedig általánosan az 1830-diki esztendőről van feltéve; 's minthogy mind eddig a' törvényhatóságok által készíttetni szokott népöszveirásokból a' nemesség kihagyattatott, a' népszáma meghatározásában fő vezér vonalúl vettem a' rom. kath. egyházi megyék' schematismusait. Jól tudom ugyan, hogy némelyek ezeket hibásoknak tartják, különösen az idegen vallásbéli hivek kitételében; de az említett törvényhatóságok conscriptioit megvi'sgálván kiki meggyőződhetik arról, hogy a' schematismusok mind eddig még a' legalkalmatosabb eszközök, a' Magyar országi népességnek a' lehetőségig való ki tudására; 's ezen meggyőződésből használtam én is ezeket, 's csupán egynehány helyeken, hol nagyobb hibák valának észrevehetők — igyekeztem e' hiányt hiteles kútfők után kijavitani, vagy a' hol ezt el nem érhettem, ott a' törvényhatóságok által tett popularis conscriptiot hagytam meg.

A' mi Magyar országnak különböző ajku népeit illeti, mérészeltem ezeket számszerént is kitenni. Mérészségnek azért mondom, mert ámbár a' tiszta helységeknél erre nézve kevés akadály fordúl elő, de ellenben hátra vagynak a' vegyes helységek, hol ha szinte a' különböző nyelvek közt való erányt igyekeztem a' legnagyobb szorgalommal kifürkészni, még is lehetetlen vólt elkerűlnöm, hogy

a' számokat hozzávetőleg ne tegyem ki; és igy mathematikai bizonyság ebben nem lehet. Azonban mivel egész munkámban fő czélom a' részre hajlatlanság, az az a' vólt: hogy hazámat úgy fessem le, mint az valódilag áll, nem pedig mint állani kellene, reménylem, hogy ezen első próbám nem fog olly távol esni az igazságtól. A' Czigányokat, Görögöket, Czinczárokat számszerént minden iparkodásom mellett se tehettem ki, a' nélkül, hogy nagyon bizonytalant ne mondjak, a' mit pedig mindenben kivántam elkerűlni.

A' városoknak, 's némely helységeknek történeteit rövideden érintém, a' bővebb kivált kritikai fejtegetésbe azért nem ereszkedtem, mert ezt, illy kiterjedésben olly nagy munkának tartom, hogy maga egy embernek egész életére elegendő foglalatosságot adhat.

Ezek igy lévén, érzem hogy munkám nem tökélletes, érzem hogy benne számos botlások és hibák fognak felfedeztetni; de azért ki ezeket nyilvánosan javitja meg, az nem engem szégyenit meg, hanem tulajdon hazájának tészen hasznot, mert engem nem hiuság, hanem tiszta használni való kivánás ösztönözvén irásra, azon tudat: „in magnis voluisse sat est" tökélletesen megnyugtat; sőt reménytelenül meg lennék jutalmazva, ha hazámfiai munkám elolvasása után meggyőződnének arról: hogy a' Magyarnak, a' többi legelső nemzetek sorába való lépéshez tehetsége éppen nem hibázik — csak akarat kell; 's hogy az erre vezető egyetlenegy út és mód tudniillik: a' nemzet 's király közt lévő kölcsönös bizodalom, és szeretet — mind inkább erősebb gyökeret verjen, azt szivéből kivánja

Pesten April. 12-dikén 1836.

a' Szerző.

A' DUNÁNTÚLI KERŰLET.

Kiterjedése: $793^{5}/_{10}$ négyszegü mértföld.

Van benne 11 Vármegye u. m: Baranya, Székes Fejér, Györ, Komárom, Mosony, Somogy, Sopron, Tólna, Vas, Veszprém, Zala.

Öszvesen népes lakhely van: 3577, nevezetesen:

8 Szabad Királyi Város, mellyből: 2 tiszta német, 3 magyar-német, — 2 német-magyar, — 1 magyar-német-bosnyák.

2 Püspöki Város, mindenik magyar-német.

214 Mező-Város, u. m: 110 tiszta magyar, 43 német, 12 horvát, 7 vindustót, 14 magyar-német, 5 német-magyar, 5 magyar-német-rácz, 3 magyar-horvát, 3 horvát-magyar, 1 rácz-magyar, 1 német-rácz-magyar, 1 magyar-rácz-német, 2 német-horvát, 3 horvát-német, 1 német-rácz, 1 rácz-magyar-német, 1 magyar-német-rácz, 1 magyar-német-tót. —

2558 Falu, u. m: 1602 magyar, 407 német, 212 horvát, 144 vindustót, 29 rácz, 7 tót, 43 magyar-német, 20 német-magyar, 3 rácz-magyar, 7 magyar-horvát, 9 horvát-magyar, 9 magyar-tót, 7 magyar-rácz, 9 német-horvát, 11 rácz-német, 7 horvát-német, 1 magyar-német-tót, 2 német-rácz-magyar, 14 német-rácz, 6 tót-magyar, 1 tót-német-magyar, 1 rácz-német-magyar-tót, 2 magyar-német-rácz, 1 rácz-német-magyar, 1 rácz-magyar-német, 1 magyar-rácz-német, 1 horvát-magyar-német, 1 vindus-német.

795 Népes Puszta, u. m: 687 magyar, 66 német, 17 horvát, 4 tót, 5 rácz, 1 német-rácz-magyar, 5 magyar-német, 1 tót-magyar, 2 német-magyar, 1 német-magyar-tót, 6 német-magyar-rácz.

A' Népesség teszen: 1,993,975.

Vallásokra: 1,434,689 rom. kath., 178,865 evang., 317,731 reform., 20,446 nem egy. óhitű, 42,244 'sidó.

Nyelvökre: 1,318,952 magyar, 406,938 német, 118,566 horvát, 41,992 vindustót, 50,343 rácz, 14,940 tót, 42,244 'sidó.

BARANYA VÁRMEGYE.

(Comitatus Baranyiensis. Baranyer Gespanschaft.)

1. §. Fekvése 's Határjai.

Baranya vármegye fekszik a' Duna és Dráva folyóvizektől formált szegeletben, Magyar országnak legalsó déli részén a' Dunántúli kerületben. Szomszédja keletről Bács, délről Verőcze vármegye; ettől a' Dráva, amattól a' Duna választván el. Nyugotra Somogy, éjszakra Tolna vármegyék határozzák.

2. §. Nagysága és Kiterjedése.

Földterülete Lipszky szerént $91^{7}/_{10}$ □ mértföldet tévén, honunk' megyéi közt ezen tekintetben a' 17-dik helyet foglalya el. Legnagyobb hoszasága 12, szélessége 8 német mértföld. Használható földje 734,511 hóld, u. m: 321,882 hóld szántóföld; 50,044 h. szőllő; 10,228 h. kert; 266,865 h. erdő.

3. §. Természeti tulajdonsága.

Ha meggondolyuk Baranya vármegyének kellemetes déli éghajlatját, tiszta egészséges levegőjét, sebes vegetátiójat, két hajókázható folyóvizek közt való fekvését; továbbá ha meggondolyuk azt, hogy ezen megye csupán némely' asványokat vévén ki, a' természetnek minden ajándékaival nem csak bőven, de valóban pazérlásig meg van áldvá; 's hogy földszine szelíd dombokkal, szőllőhegyekkel, erdőkkel, 's ismét termékeny siksággal szüntelen változván, — egy természetes ángol kertet képez: nem hibázunk semmit, ha azt állitjuk: hogy Baranya vármegye hazánk legszebb 's legáldottabb vármegyei közt, ha az elsőséget magának nem veszi is, azt bizonyosan másnak egyiknek sem engedi által. Földje természeti minéműségét tekintvén, leginkább fekete porhanyós kerti föld, melly a' Dráva mentében fekete iszappal 's fövennyel van keverve. A' mecsekháti járásban, 's a' sz. lőrinczinek észak-nyúgoti részén kemény sárga agyagos, a' Mecsek hegye északi környékén pedig

köves, vagy agyagos mészszel és homokkal egyvelgest. Hegyesnek egészen egy vidéket sem lehet mondani, de a' mecsekháti járásban a' hegyek és dombok legsűrübben jönnek elő. Legkiterjedtebb rónasága az, melly a' Dráva mentében 2 mértföldnyi szélességgel hoszúsággal terül el; továbbá azon szegelet, mellyet a' Duna és Drava öszvefolyása formál Mohács, Villány és Béllye helységek közt.

4. §. Hegyek.

Baranya Vármegyének Hegyei, mind azon *Dobrai* hegysornak ágazatjaihoz tartoznak, melly Stájer országból jövén, minekutánna Vas, Szala, Somogy vármegyéket megfutotta. Csebény nevü helységnél ezen megyébe is belép, 's itt több ágakra oszolván a' megyének jó nagy részét elborítja. Ezen ágak közt legnevezetesebb 1) az, melly majd keletnek, majd északnak tartván, elébb *Jakab* azután *Mecsek* nevet veszen magára, 's Pécsen felyül mindég nagyobbodván, *Hoszúheténynél* a' *Zengö* hegycsúcsal legnagyobb magasságát eléri. Ezen hegyláncznak déli óldala igen jó bort termő szőllőtőkékkel; teteje 's északi része pedig gesztenyés, bikkes, tölgyes erdőkkel van elborítva. Ugyan ezen hegyláncz, menetelében, mind jobbra mind balra több ágakat bocsát ki; de ezek közzűl azok, mellyek Mohács felé terjednek, inkább domboknak neveződhetnek, hanem azok, mellyek Rácz Kozár felé ágaznak sokkal nagyobbak, 's Tolna vármegyébe is bemenvén, ott formályák az úgy nevezett *Völgységet*. Második nevezetes hegysor a' Siklósi, melly Hegyi Szent Mártonnál kezdődvén Villányig, és igy mintegy 4 mértföldnyire húzódik. Ennek mind déli, mind északi oldalát nagyobbára szőllőtőkék fedik, de tetejét szép vadakkal bővölködő erdők koszorúzzák. Harmadik hegyláncz a' Karasicza jobb partján elnyúló *Baranyavári* vagy *Szőllősi*, melly a' többiekkel csupán apró dombok által van közösülésben, 's Monostornál kezdődve 2 órai menetele után Batinánál a' Dunába elvész. Emlitést érdemlenek még a' *Berementi* és *Siklósi* magában álló elszigetelt hegyek. Fő alkotó részek az előszámlált hegyeknek közönséges mészkő, melly külömbféle szint játszó márvány halmozatokon nyugszik. *A' Mecseki* hegyláncban továbbá a' köszénnek több

nemei találkoznak, 's ugyan itten a' szappan földnek (Walk Erde) és tiszta agyagnak ágyazatjai is szemlélhetők.

5. §. Folyóvizek. Tavak. Mocsárok.

1) A' *Duna* a' szekcsöi határban lép be a' megyébe, de csak egyik ágával, mert másik ága a' bácskai határt mossa, és csak Batinánál jönnek öszve. Ezen két ág formálya a' nagy mohácsi szigetet, melly 60.000 holdat foglal el, 's melly roppant ligetjeiről, számtalan marha, sertés csordáiról, apró de tüzes lovairól esmeretes. Batinától fogva egészen a' megye végső határáig együtt folyik, de mindenütt széles posványságok és mocsárok közt.

2) A' *Dráva* Zalatánál éri el a' baranyai határt, 's egész a' Dunába való szakadásáig, határt von Verőcze és Baranya közt. Rendetlen, csavargós, alacsony partokban folyván szakadatlanúl mocsárok kisérik, 's ámbár a' vármegye erős töltéseket tészen ellene, még is áradásaival melléke lakosait többször károsítja.

3) A' *Karasicza* a' hetényi, pécsváradi, trinitási patakokból származván, — Batinánál a' Dunába ömlik. Hajdan ez is sok posványságot hagya maga után, de a' megboldogúlt Albert herczeg, a' béllyei uradalom birtokossa 18,800 öl hoszú — 10—18 öl széles csatornát ásattatván, — csak eddig 5700 hóld jó rét szabadúlt meg a' víz alól. Egyéberánt nevét a' sok kárász haltól vette, melly benne fogattatik.

4) *A' Pécsi* patak a' mecsekhegyi Tetye forrásából ered. Rendes csinált mederben folydogál, 's számtalan liszt, deszkametsző, kalló malmokat forgatván, — végre az *Okorral* egyesül.

5) *A' Kapos* csak észak nyugoti részét érinti a' megyének.

6) *Almás.* 7) *Okor.* 8) *Gyöngyös.* 9) *Feketevíz* Somogyból tódúlnak be Baranyába 's mind igen korlátlan vizek, — mellyek a' Dráva árjaival egyesülvén, gyakran az egész siklósi járást elborítják, 's igen sok mocsároknak szerző okai.

Nagy nevezetes tavai nincsenek; hanem a' Duna, Dráva mentében lévő lápok közt, — számtalan kissebb nagyobb halastavak találtatnak, mellyek halakban, csikokban, rákokban való bőségekről közönségesen híresek.

6. §. Ásványos és Orvosi Vizek.

A' siklósi hegyláncztól délre eső rónaságon 3 meleg kénköves forrás buzog, igen csekély távolságra egymástól u. m: a' *Tapolczai*, *Siklósi*, *Harkányi*, melly utólsó legnevezetesebb; 's ennek bővebb megesmertetését olvasd magának a' helységnek leirásánál. Savanyúvíz forrás van *Kökény* falujánál, de inkább fördésre, mint italra használtatik.

§. 7. Termékei.

a) A' Növevények Országából.

Baranya vármegye, már azon bóldog megyéi közzé tartozik hazánknak, hol ha az éjszaki 's nyugoti részeket kiveszszük, a' trágyázásra vagy éppen semmi vagy kevés szükség van; 's még is a' bele vetett magot 8-szoroson —12-szeresen viszsza adja. Búza minden részeiben termesztetik; még pedig igen sikeres, 's olly nagy mennyiségben, hogy másoknak bőven juttathat belőlle. Rozs főképpen a' mecsekháti és pécsi járásokban. Kukuricza a' Dráva mentében legtöbb. Zab ugyan ott. Árpa mindenütt. Hajdina a' Somoggyal határos járásokban. Burgonya a' német helységekben. Sok köles a' siklósi járásban, a' dárdai, béllyei uradalmakban. Kender mindenütt bőven. Len csupán némelly siklós járásbéli falukban. Dohány a' Tolna vármegyével határos vidéken; különösen *Hidason* hol 2000 mászánál több termesztetik; azután *Mekényesen Maróczon*, *Száraszon* 's a' t. A' Repcze egy időtől fogva nagyon divatba kezd jönni főképpen olajja kedvéért. Ánis, kömény, sáfrán, paprika; valamint főzelékek u. m: borsó, lencse, bab bőséggel. Igen szép nagy fejes káposzták *Béllyén*, *Németiben*, *Szalántán* 's a' t. Spárga a' sátoristyei mezőkön vadon is elég terem.

Gyümölcsben, melly különös édességéről, szamatjáról, — más északibb vármegyebeliektől egyszerre megesmerhető — nagyon gazdag ezen megye. Gesztenyét a' Mecsek óldalain Pécs, Nádasd, Pécsvárad, körűl; Szilvát a' Dráva mentében egész erdőkkel láthatni. Ezen utóbbiból híres — a' slavoniaihoz hasonló slivovicza főzettetik. Görög és sárga dinnyéje igen sok 's ólcsó. Cseresznyéi közt az

úgy nevezett b o r i z ü érdemel figyelmet; elhalgatván a' szőllőhegyeket szinte ellepő baraczk és olajfákat.

A' roppant bikkes, tölgyes erdők, mind m a k k o t mind g u b a c s o t olly bőséggel szolgáltatnak, hogy 100,000 darab sertés meghizlalásán kivül, még több ezer mérőre menő gubacsot adhat el.

Hogy Baranya a' boroknak hazája légyen, az úgy is tudva van közönségesen; sőt némelyek nevét szinte innen akarják lehozni, azt állítván t. i.: hogy *Baranya* annyit tégyen — mint *Bor-annya*. A' szőllőtőkékkel beültetett hegyek öszvesen 50,044 hóldat foglaltak el már ezelőtt 46 esztendőkkel, de azólta sokkal többre szaporodtak, — minthogy különösen a' németek, a' hol csak lehet, mindjárt szőllőt ültetnek. Borai színre nézve kétfélék u. m.: fejérek és veresek. A' fejérek közt közönségesen dicsértetnek: a' *Szilvási*, *Üszöghi*, *Szilágyi*, *Hidori*, *Versendi*, *Berkesdi*, *Pécsi*, *Üröghi*, *Karancsi*, és a' pécsi káptalannak *Szent Miklós* nevű hegyén termett. De legnemesebb 's országszerte híres borai még is a' v e r e s e k. Ezek közt pedig a' *Villányi* úgy tünik elő — mint a' százados agg tölgy a' bokrok felett; de nem mind a' villányi éppen nem nagy kiterjedésű szőllőhegyen terem az, — a' mi ezen név alatt kereskedésbe jön: a' szomszéd délnek fekvő, — magas, 's árnyékával a' villányit mintegy eltakaró nagy harsányi hegy — sok helyt még jobbat szolgáltat. Igen jó veres borok továbbá a' Gyüdi. Siklósi, Ráczpetrei, Palkonyai, Kövesdi, Báni, Bodolyai, Sepsei, Keöi. Fő tulajdonságok mind ezeknek: a' setét veres szín, a' fűszerszámos kellemetes iz, 's az állandóság. Az esztendei bor termés 1 milliom akót könnyen fellyűl haladhat; mert ha a' szőllőmivelés körűl lévő szorgalmat, 's a' föld termékenységét tekíntjük, egy 1200 □ ölnyi hóldra 20 akót számlálni éppen nem nagyitás.

Erdeje 266,865 hóldat borit el, 's fát annyit ád, hogy nem csak belső szükségre elegendő, hanem *Bács*, *Tolna*, *Pest* vármegyéknek is több ezer ölet adhat el; ezenkivűl h a m u z s í r t főzhet. Kivánni lehetne azonban, hogy az erdőkre nagyobb gond és vigyázat lenne, — a' minthogy a' *Béllyei*, *Dárdai*, *Üszöghi* uradalmak dicséretes példával mennek elő; — annyival inkább, mert a' népesség szünetlen

szaporodván, a' Dráva pedig a' *siklósi* járás szép erdőségeit, mind inkább — pusztitván: — fa dolgában, bőség helyett könnyen szükség állhat elő. Ezen erdők nagyobb részént tölgy, bikk, gyertyán, zóldok, szil, éger, ihar és nyár fákból állnak. Tű levelü fákat vagy is fenyveseket látni ritkaság; hanem épülethez meg kivántató szálakat, léczeket, zsindelyeket a' Stajerek hoznak le a' Dráva segedelmével.

b) Az Állatok Országából.

Ámbár Baranyának olly igen tágas pusztái nincsenek mint p. o. Heves, Pest, Csongrád vármegyéknek, de azért a' marhák mindenféle nemeiben szükséget éppen nem szenved, sőt másoknak is juttathat. Szarvasmarha legtöbb 's legszebb nevelkedik a' Duna és Dráva mentében, hol a' lakosok fő élelmét a' marhatartás teszi. Már a' németek szántás vetésre inkább lovakat tartanak mint ökröket, — 's bornyúikat szopós korokban mészárszékre adják. Ellenben lovakat szépeket nevelnek, — minden helység maga költségén tartván válogatott csődöröket (ménlovakat). — Csekélyebb minéműségü, de elég nagy mennyiségben tenyésztenek még lovakat a' szent lőrinczi járásnak némely helységei, hol a' fuvarozás egy fő életmód; valamint szinte a' mohácsiak' apró de tüzes és tartós lovaik is emlitést érdemlenek. A' bollyi nem nagy de válogatott ángol vérü ménes, 's a' topolyai gulya (a' dárdai uradalomban) szépségekre nézve elsők a' megyében.

A' juhtenyésztés nem rég kezde divatba jönni, 's már is olly annyira elhatalmazott, hogy itt is mint több vármegyékben a' gazdálkodásnak fő czikkelyévé vált. Különös szépségü nemesitett juhnyájakat láthatni a' béllyei uradalomban, — nevezetesen a' sátoristyei rationaliter elrendelt nézésre méltó majorságban, — hol csak egyedül 8000 darab számláltatik. A' többi mind nagyobb mind kissebb birtokú uraságok hasonlóan törekesznek ezen példát követni; de a' jobbágyok — kivévén az óhitü ráczokat, — mind eddig keveset tartanak, 's amazok is csupán közönséges durva szőrüeket.

A' sertéstartás szinte fő jövedelmét teszi az ide való lakosoknak, 's a' rengeteg bikkes, tölgyes erdők, — a' sok kukuricza, a' számos posványságok nagyon előmozditják azt.

A' méhtenyésztés általános tapasztalás szerént nagy haszonnal jár itt. Legtöbb kasokat tartanak a' *mecsekháti*, *sz. lőrinczi* és *siklósi* járások.

Azonban a' selyembogár tenyésztés nem igen akar elő menni, 's a' siklósi selyem-galétákat beváltó intézetnek kevés dolgot ád.

A' megyének roppant erdőségei minden nemü vad-állatokat rejtenek kebleikben — u. m: őzeket, dámvadakat, szarvasokat, nyúlakat 's a' t; különösen a' keskendi gyönyörü erdőségben csordánként lehet ezeket látni. Ezenkivül a' pécsi püspök két vadaskertet bir, t. i: *Nádasdon* és *Lancsukon*. Ragadazó nagyobb állatok nincsenek, ellenben a' számos posványságok tömve vannak minden fajú vizi madarakkal.

A' Duna és Dráva, 's még inkább ezeknek lápjai közt találtató számos halastavak, olly felesleg bővölködnek halakkal, csikokkal, rákokkal, hogy ezekből nem csak a' szomszéd vármegyékbe, hanem még Bécsbe is jut. Béllye, Darócz, Laskó körül nagy viza halászatok történnek, főképpen pedig a' kopácsi határban lévő nagy tóban olly gazdag halászat esik, hogy egy hálónak egyszeri megvetésével gyakran több száz mázsa halat huznak ki. *A' Karasicza* vize benne találtató sok *kárász* halairól vette nevét.

c) Ásványok Országából.

A' baranyai 3 fő hegyláncznak alkotó része közönséges mészkő, melly márvány halmozatokon nyugszik. Ennélfogva márványt, még pedig különbféle szinüt, 's mind oltárokra, mind szobrokra nagyon alkalmaztathatót több hellyeken ásnak. Leg nevezetesebb ezek közt a' *pécsi* és *trinitási*. amannak fekete szinét fehér verhenyeges erek futják keresztül, emennek máj szinü allya vörös és zöld foltokkal egyveledik. Törnek még márványt *Siklóson*, Berementen, Szabolcson, Hoszúhetényben és Megye-fán, *alabastromot* pedig Batinánál. A' Kőszén szinte nevezetes

ásványa a' megyének, 's öt helyeken u m: Pécsen, Vasason, Szászon, Komlón, Somogyon több mint 70,000 pozsonyi mérőt ásnak ki, mellyeknek nagyobb része Pesten adattatik el. Leggazdagabb bánya ezek közt a' pécsi. Meszet égetnek Ófaluban, Berementen, Pécsen, Megyefán, Orfün és Kánban. Igen jó malom és köszörü köveket készitnek Kővágó Szőllősön, és Vasason. Épületköveket ásnak Szabolcson, Hoszúhetényben, Vasason, Keménden, Püspök-Marokon, Nádasdon, Szabáron, Siklóson. Ezen kivül találtatik kénköves ércz Vasason; tüzkő Szabáron; szappan-föld (Walk erde) Pécset; 's ugyan ott timsó föld.

8. §. Lakhelyek és Lakosok.

391 népes lakhelyei közzül van:

1 Szabad királyi város — magyar-német-bosnyák.

339 Falu, u m: 196 magyar; — 70 német; 22 rácz; 13 magyar-német; 2 magyar-rácz; — 4 német-magyar; — 12 német-rácz; — 2 rácz-magyar; — 11 rácz-német; — 2 magyar-német-rácz; — 2 német-rácz-magyar; — 1 rácz-magyar-német; — 1 magyar-rácz-német.

11 mező város, 's ezekből 2 magyar; — 2 német; 4 magyar-német-rácz; — 1 német-magyar; — 1 német-rácz; — 1 rácz-magyar.

40 Puszta vagy más népes lakhely u. m: 26 magyar; 6 német; 1] rácz; 6 német-magyar-rácz; 1 német-rácz-magyar.

Népessége 228,796 lélek; és igy esik 1 □ mfdre. 2514 lakos.

Vallásokra nézve vannak: 165,417 r. katholikusok; 40,883 reformátusok; 15,200 nem egyesült óhitűek; — 5702 lutheránusok; — 1594 'sidók.

Nyelvökre: 120,478 magyarok; — 67,785 németek; 38,939 ráczok; 1594 'sidók.

Ezeken kivül vannak még kevés czigányok és görögök is. —

A' mi a' külömböző nemzeteket illeti, sokan a' kath. ráczokat horváthoknak nevezik; de minthogy itt ezek a' slavoniai dialectuson beszélnek, nincs semmi ok reá, miért

külömböztetődjenek meg az ó hitü ráczoktól, kivált midőn szokásaik 's charakterek meg egyeznek; — csupán a' Pécsen lakó **slávok**, kik, nem annyira horváth mint bosnyák eredetüek azok, — kik magokat többi attyokfiaitól jelesen megkülömböztetik.

A' **Magyarok** mindenütt laknak ugyan, hanem leginkább még is a' siklósi, sz. lőrinczi, pécsi, mecsekháti járásokat választották lakásul. Közép magasságnál valamivel szálasabbak, bátor, egyenes szivü, 's a' mellett engedékeny szelid természetüek. Szorgalmokra panasz nincs; mert a' baranyai magyar mindennel foglalatoskodik: mesterségeket űz; — a' kő-márvány-kőszén bányákban bányászkodik; fuvaros, szőllőt, földet mivel; mindenféle fa eszközöket készit 's avval kereskedik; hajókkal jár 's a' t. Továbbá asszonnyai szorgalmatos szövők, fonók, a' tisztaságot igen szeretik. Nyelvünket a' köznép elég tisztán beszélli; különös szóejtéseikről, 's tájszavaikról, lásd Tud. Gyűjt. 1826. 2dik kötetjét.

A' **Németek** főképpen a' mohácsi és baranyavári járásokban laknak. Viszszatartó, de munkás emberek; a' szőllőmivelést küllönösen kedvellik és azt nagy haszonnal folytatják; lovakat ők tartanak legzsebbeket az egész megyében. Házaik körül inkább rend mint tisztaság uralkodik.

A' **Ráczok** leghátúl állnak a' szorgalomban, sokszor földjeiket is miveletlenül hagygyák; juhokat ők tartanak legtöbbet a' jobbágyok közt; azonban a' marha és sertés tartás is kedvelt foglalatosságok.

A' R. **Katholikusoknak** van 1 Püspökjök; 11 Esperestségek, 's ezenkivül 2 vegyes Somogy vármegyével; 85 Plébániájok, mellyek mindnyájan a' pécsi egyházi megyében feküsznek. Jövedelmes Prépostság van 1. — Szerzetesek közzűl, Szent Ferencz szerzetesek laknak Mohácson, Pécsett, Siklóson; Irgalmas barátok Pécsett; Cisterciták, ugyan ott.

A' **Reformatusok** számlálnak 77 anya — 7 leány eklésiákat, mellyek a' Duna melléki superintendentiához tartoznak.

Az **Ó Hitüek** birnak 28 Parochiát.

Az Evang. Luther. 6 Eklé'siáji a' dunántúli egyházikerülethez kapcsoltattak.

Synagóga van 3.

9. §. Szorgalom. Mesterség. Gyárok. Kereskedés.

A' mezei gazdálkodás körül lévő nagyobb ipar előmozdítására, sokat teszen a' béllyei uradalom, rationaliter elrendelt majorságaiban, — követésre méltó példát mutatván a' többi birtokosoknak. Azért a' szorgalomnak ezen ága — mind inkább emelkedik: ellenben mű ipar itt, szinte mint más vármegyékben felette csekély. A' kézi mesterségek közt figyelmet érdemel a' timárság: nevezetesen ezt a' pécsi számos timárok nagyban üzik 's eléggé esmeretes kapós bőröket készitenek. Papirosmalom 1 van, t. i: Hirden. Üveghuta csak *Hosszúhetényben*; mert az Ujbányai fa szüke miatt félben hagyódott. A' siklósi selyemház tulajdonképpen nem fabrika, minthogy itten csak a' béváltott galéták fonalozódnak le. Az 5 kőszén, 's más márvány — kőbányákban ezernél több ember dolgozik, 's számos helységek nagy részt kőfaragókból állnak. Végre némelly sz. Lőrinczi, siklósi járásbéli magyar faluk, — mellyeknek földjök kevés — erdejek pedig felesleg, mindenféle fa eszközöket, u. m. kész kocsikat, hordókat, abroncsokat, zsindelyeket, villákat, lapátokat csinálnak; 's azokat Bács, Pest, sőt Csongrád vármegyébe is elhordják.

Kereskedése Baranyának 2 hajókázható folyóvizek közt feküdvén 's a' természetnek minden ajándékaival bőven megáldatván igen élénk. Viszen ki mindennémü gabonát, bort, sertést, gyapjút, lovat, nyers bőrt, dohányt, kőszenet, gubacsot, viaszkot, halat, gyümöltsöt 's a' t. A' gabona Mohácsnál hajóra rakatik, 's Mo'sonyban vagy Austriában adódik el. Veszen még gabonát Slavóniának felső része is. Bor megyen Pestre, Bécsbe, főképpen pedig Bácsba, Slavóniába, Stajer Országba. Kőszén Pestre vitetik. A' Sertéseket Győri, Sopronyi, Vas vármegyei kereskedők hajtják el. Az erdős mecsekiek tüzi fájokra mindég kész vevőket kapnak a' tólnaiakba; ezenkivül Pestre is több ezer öl szállittatik. A' meszet, kész kocsikat, hordókat, mindenféle fa eszközöket, gyék-

ényt magok a' lakosok hordják ki Bács, Csongrád vármegyékbe. Halat a' pesti, bécsi, győri halaszok vásárolyák öszve. A' gyapju, nyers bőr, gubacs, dohány kereskedés — végre egészen a' 'sidók kezében van. Ellenben a' behozatal is nevezetes, mert mindenféle fabrikatumokat, fényüzésre tartozó 's colonialis portékákat másoktól t. i. a' bécsiektől 's pestiektől kéntelenittetik venni. A' Stájerek pedig talpokkal, csajkákkal a' Dráván leereszkedvén, 's a' páli révnél meg állapodván, fenyőfa szálokat, deszkákat, léczeket, vasat, és vas miveket hoznak. A' Só Máramarosból 's Erdélyből jön mintegy 60,000 mázsa esztendőnként, de ebből a' somogyiak is fogyasztanak.

Legelső kereskedőhelye *Mohács*, hol esztendőt által több száz hajó rakodik meg, vagy köt ki; ezután jön Pécs, Siklós, Pécsvárad 's a' t. Hires gabona vásárok a' pécsi, mohácsi. Sertésekre nézve pedig legesmeretesebb a' vaiszlói vásár.

Utjai Baranyának a' jobbak közzé tartoznak; különösen a' Budáról Nádasdon, Pécsváradon keresztül Pécsre vezető Chaussée ditséretet érdemel.

Harminczad hivatal van 1. Pécsett. Pósta állások vannak a' Somogyba, Bácsba, Eszékre, — Budára vivő országutakban — melly utólsón Diligence is jár. Pósta hivatalok Pécsett, Mohácson, Siklóson, Szalántán, Lapáncsán, Baranyaváron, Laskafaluban, Herczeg Szőllősön, Szekcsőn, Szederkényben.

§. 10. Oskolák és Nevelő Intézetek.

A' katholikusok 2 deák oskolát birnak u. m: 1 nagy gymnasiumot Pécsett (1824-be) 455 ifjakkal, és egy kis gymnasiumot Mohácson 88 tanulókkal. Az elsőben Ciscerciták, a' másodikban Franciskanusok tanitanak. Továbbá B. Szepessy Ignácz püspök eő excellentiája eszközlése és bőkezüsége által, — legújjabban állitatott Pécsen egy lyceum, mellyben mind azon tudományok tanittattnak — mellyeket az akadémiákban előadni szokás, — a' polgári törvényt, vagy általlyában az úgy nevezett törvényes cursust sem vévén ki. Végre 1830-ban theologiát tanúltak:

a' püspöki seminariumban 23-an; a' pécsi sz. Ferencz szerzeteseknél 14-en; A' mohácsi Franciskanusoknál 14-en.

Rekesztékül emlitjük még a' pécsi katona gyermekek nevelőházát, melly az 52-dik számú magyar gyalog ezeredhez tartozik; továbbá a' pécsi rajz, — muzsika, — normális oskolát, egy leánynevelő intézettel együtt; elhalgatván a' kissebb nép oskolákat, mellyek közzül egy, minden plébániában vagy eklé'siában találtatik.

A' Reformatusoknak rendes gymnasiumjok ugyan nincsen, de Nagy Harsányban igen jó oskolai intézettel birnak, hol egy rector 's több tanítók felvigyázása alatt, számos ifjak nem csak a' deák nyelv kezdetét, hanem más gymnasiumbéli tudományokat is sikerrel hallgatják.

11. §. Katonaság.

Az 52-dik számú — (most Ferencz fő herczeg nevét viselő) magyar gyalog ezerednek hadfogadó kormánya Pécsett lévén, a' megye is ehez adja újjonczait; ezenkivül a' 7 dik számú (vólt Lichtenstein) Huszár ezeredet is pótolnya. Rendes fekvő katonaságból közönségesen 1 gyalog zászlóaly (Batallion) tanyázik — a' kaszárnyának forditott hajdani pécsi Paulinus klastromban. Lovasságból, — azon ezerednek, mellynek Stabja Pécsváradon fekszik — 3½ svadronyát tartja.

12. §. Királyi Hivatalok 's más köz Intézetek.

A' fellyebb emlitett pósta és harminczad tisztségeken kivül van: Sóház 2 Mohácson és Pécsett; egy kir. tartománybéli biztosság, mellynek tiszt hatósága Baranya, Somogy, Tolna, Bács vármegyékre kiterjed — Pécsett; — cs. k. hadi biztosság, 's pénztár ugyan ott, — egy selyem beváltó ház Siklóson; — 4 privilegiált rév.

13. §. Jobbágy telkek. Porták.

Egész jobbágy bir itten szántóföldből: 1-ső osztályban 22, — második osztályban 24, — harmadikban 24 hóldat 1200 □ ölével számitván. Rétekből: első osztályban 8, másodikban 10, — harmadikban 12 ember vágót 800 □ ölnyi

terjedésüt. Illyen jobbágy telkek vóltak régenten 7796; — most pedig az új ki mérés szerént 11,000 et is fellyül haladnak.
Portája a' Megyének: 160; — Pécsnek.: 12.

14. §. Nemesség és Uradalmak.

Az 1785-diki öszveirás után találtatott itt 1400 nemes személy. Vérhatalommal 11 uradalom bir. Ezek közzűl Károly fő herczeg birja a' roppant *béllyeit*, melly is 6 szakaszokra osztatik, 's 15 □ mfdet foglal el. Gróf Batthyáni Gustáv és Kazimir birják a' *siklósit* és *üszöghit*. G. Batthyani János a' *bollyit; H*. Eszterházy a' *ráczkozárit*, *szent lőrinczit;* a' pécsi püspök a' *mohácsit;* a' pesti universitas a' *pécsváradit;* a' religyiói kincstár a' *mágócsit* és *oaiszlóit*; Gróf Eszterházy Kazimir a' *dárdait*. A többi nevezetesebb birtokosok: a' kamara, a' pécsi káptalan és seminarium; a' pécsi sz. péter temploma; Aczél, Babovics, Bajzáth, Bana, Baranyai, Bésán, Boda, Boronkay, Csupor, Czindery, Festetics, Gál, Hertelendy, Horváth, Hrabovszky, Jányi, Jeszenszky, Kajdacsy, Kapuvary, Karancsics, Kardos, Majláth, Melczer, Mihálovics, Mitterpacher, Nagy, Nunkovics, Országh, Perczel, Putnik, Répás, Sauska, Sbiskó, Siskovics, Skerlecz, Szokoly, Sztankovánszky 's a' t. nemes familiák. A' birtok külömbség, ezt egyedül a' lakosok száma után vetvén fel, mintegy e' következő vólna: Pécs Királyi Városában lakik 12,517 lélek, 's határja $1^{12}/_{100}$ □ mfdet tészen; — a' gróf Batthyáni familia jószágaiban lakik 44,627 lakos; — a' Károly fő herczegéiben 32,440; a' nemesek telkein 24,834; — a' pécsi püspökében 26,051; — A' pécsváradi uradalomban 23,198; — a' g. Eszterházy jószágaiban 17,350; — Herczeg Eszterháziéban 16,005; — a' pécsi káptalaneban 12,021; — a' religyio kincstár uradalmaiban 8192; — a' kamaraéban 4000; továbbá a' pécsi sz. péter temploma bir 5011, 's a' seminarium 3550 lakost.

15. §. Magistrátus.

1 fő — 2 al ispány; 1 fő — 2 al jegyző; — 1 fő 1 al ügyvéd; — 1 fő 1 al adószedő; — 1 számvevő, — 1 levéltárnok, — 6 fő 's ugyan annyi al szolgabiró; — 12

esküdt; 4 biztos, 2 földmérő, — 1 selyemtenyésztésre felügyelő. A' köz bátorság fenttartására 's rabok őrzésére tart 1 várnagyot, 10 lovas, 's 67 gyalog katonát. A' köz egészség tekéntetéből fizet 2 fő orvost, — 6 seborvost 1 bábát.

16. §. Politikai Elosztása.

Van benne 1 Szabad Királyi Város, és 6 Főbirói Járás, u. m: 1) a' *Pécsi*, — 2) a' *Sz. Lőrinczi*, 3) a' *Siklósi*, 4) a' *Baranyavári*, 5) a' *Mohácsi* 6) a' *Mecsekháti*.

Szabad Királyi Város.

Pécs (Quinque Ecclesiae, Fünfkirchen., Pet.) Ezen régi, 's évkönyveinkben olly nevezetes város fekszik a' Mecsek hegyének déli oldalán, Budától 21, Eszéktől 8, Mohácstól 4 mértföldnyi távolságra. Az emlitett Mecsek hegye elzárván a' hideg északi szeleket, egyszersmind tellyes mértékben felfogja az éltető nap sugarait, 's ez által a' városnak és környékének valóságos mérséklett déli éghajlatot kölcsönöz, melly a' külömbféle gyümöltsök külső szépségéröl, édességéröl, 's a' bornak olly igen jeles vóltárol mindjárt kiesmerhető.

Hogy már a' magyarok bejövetele előtt hires város 's keresztény eklésia lett légyen itt, azt nem csak deák neve, hanem a' régi történetirók is bizonyitják. Sz. István apostoli királyunk püspökséget állitott benne, 's elkezdé épittetni a' szent Péter templomát, mellyet csak Péter vive tökélletességre. Ugyan csak Péter vétette körül a' várost kőfallal is. Idővel pedig annyira nagyobbadott és szépűlt, hogy közpélda beszéddé válna a' magyaroknál: „Németnek Bécs, Magyarnak Pécs." De ezen ditső fényessége, a' mohácsi veszedelem után, mikor egészen kiraboltatott, csak hamar szomorú homályba borult. 1540 ben ugyan viszsza került I. Ferdinand kezére, hanem 3 esztendő múlva a' törökök ujra elfoglalák, kiöldösvén nagyobb részét szerencsétlen lakosainak, 's 143 esztendeig szakadatlanul vas jármok alatt tarták. Ezen török iga alatt 1ső kormányozója volt Dermis Aly, kinek több helységek is adót fizettek. Ekkor lakott itt valami Draskovich nevü keresztény uri ember, kinek nagy Harsány adó fejében esztendőnként 20 ft, 1

mázsa száritott halat, 1 kaftánt, 's egy bokáig érő dolmányt adott. Ali után Zlaistán basa lett kormányozó 's Pécsnek földes ura, ki a' szultánnak nem tsak robotolni, — pénzt fizetni, hanem mikor a' szükség kivánta katonákat is tartozott állitani. Igy 1683-ban, Bécs ostromlásakor Baranya vármegye 6000 katonákat adott; 's csak Aga Basa zászlója alá 5000-en ajánlkoztak. Ezen fegyveresek a' budai basától függöttek, valamint a' baranyai helységeknek nagyobb része *Dombóvárhoz* tartozott. Minden helységnek 2 földes urai voltak, u. m: egy török, és egy keresztény; amannak több, ennek kevesebb szolgálatot tettek.

A' törökök magokat megfészkelvén, — 9 mecseteken kivül még több igen erős épületeket épittettek, mellyeknek boltozatjai az időnek viszontagságait, — fedél nélkül mind e' mái napig kiállották; de hogy mire használtattak, nem tudhatni. Végre Buda viszszajövetele után, bádeni Lajos. elébb Simontornyát, azután Pécset véres ostrommal bévette, 's ezen alkalommal az egész török őrző sereg bútorostól együtt fogságba esett. Alig kezde azonban a' szegény város nehéz sebeiből kigyógyulni, midőn 1704-ben a' zenebonáskodó ráczok megtámadván, lakosait, még az egyházi személyeket sem kimélvén, leöldösték és kirablották. A' Rákóczy pártja, valamint Baranyában, úgy Pécsen is meg nem gyökeresedhetett; — csak hamar széllyel verettetvén annak titkos pártfogói. Királyi várossá 1780-ban lett, de törvényes beczikkelyeztetését a' jövendőtől várja.

Pécs ez időben népes, szép rendbe épült, ékes, csinos, tiszta város. Környéke 's fekvése különösen gyönyörü: kelet dél felöl termékeny domboktól hasitott szántóföldek, kövér kaszállók; nyúgot és észak felől pedig a' szőllőtőkékkel, gesztenyés, bikkes, tölgyes erdőkkel koszorúzott Mecsek hegye övedzik. Áll 4 részekből, u. m: a' belső városból, a' budai, szigeti, és siklósi külvárosokból. A' belső városnak, melly hajdan kőfallal volt keritve, most is 4 kapui vannak. Szökőkútakkal diszesitett piarczokat kettőt számlál: egyik a' város közepén. másik a' püspöki palota előtt. Az első elég tágas, 's innen visznek ki 4 egyenes fő utszák a' városnak ugyan annyi kapui felé. Nevezetesebb épűletek: a' plebánia templom, melly régen török mecset

vólt, de törökös tornyai lerontatván, a' keresztényi Isteni szolgálatra alkalmaztattak; a' gymnasium fényes épűlete, a' városház, és más számos 2 emeletü privát házak. Mindenik kapuban mint őrzők úgy állanak a' szerzetes atyák épületei: A' budai kapuban remete sz. Pál szerzete klastroma, 's ehez ragasztott 2 tornyu temploma: ez ma kaszárnya. A' szigeti kapuban a' sz. Ferencz szerzetesek monostora 1 tornyú templomával. A' siklósi kapuban a' kapuczinus atyák temploma, de ezt most az irgalmas barátok birják. A' vas kapúba épült a' seminarium. Ugyan ezen kapun belől, egy kitetsző dombon fekszik a' szép vármegye háza, mellynek felső emeletjéből az egész várost környékével együtt be láthatni. A' városba jeles épületek még a' püspöki palota, a' kanonok urak házai, 's végre a' sz. Péter 4 tornyú igen szép szentegyháza, 4 kápolnával, 's 5 nézésre méltó diszes óltárokkal. Ez egyszersmind leggazdagabb templom — az egész országban, mert egy különös uradalommal bir. A' külső városok házai már nem cseréppel vagy zsindellyel, — hanem keveset vévén ki csak náddal, zsuppal fedettek. Mind öszve a' házak száma 1925-re mégyen, u. m: a' belső városban van 665; — a' budai külvárosban 726; — a' szigetiben 455; — a' siklósiban 79. Útszái kövezettek 's elég csinosak; — friss ivó viz vas csővekben vezettetik be a' Tetye forrásából.

Népessége az 1830-diki püspöki schematizmus szerént volt 12,517 lélek, u. m: 12,452 kath. 35 luth.; — 3 nemegyesült ó hitü; 27 zsidó. Nyelvökre nézve legtöbb van magyar, 's a' szigeti külvárost csak nem kirekesztőleg lakják. A' németek és bosnyákok egyenlő számmal lehetnek; az elsők a' belső városban, az utóbbiak a' budai külvárosban foglalván főképpen helyet. Mesterember van 842, ezekből czéhbeli 630, — kontár 212. Legszámosabbak a' csizmadiák, azután a' bocskorosok, — pokróczosok, — szabók, — timárok. Kereskedő találtatik 18. Négy országos, 's szerdán, szombaton tartott heti vásárjai népesek. Vendégfogadót hetet számlál.

A' pécsi püspökség egy a' legrégiebbek 's leg gazdagabbak közzül való, mellyet még szent István állitott. Ki terjed megyéje egész Baranya, Tolna; továbbá Somogy és

Verőcze vármegyék, egy részére. 1830-ban 22 al esperestségekben számlált 155 plebániát, 71 250 kath. házaspárt, 317,789. katholikus lelket 27,257 oskolás gyermeket, 50 növendék, 5276 világi áldozó papot; 8 szerzetes házakat, 95 tagokkal. Van benne továbbá 2 jövedelmes apátúrság: 1 jövedelmes prépostság, 10 valóságos kanonokság. A' püspöknek azon még külömböztető elsősége van, hogy érseki palástot viselhet.

A' mi a' tudományokat, oskolákat illeti, már hajdan nevezetes vala ezen tekintetben Pécs. Ugyan is 1367-ben V. Orbán Pápa gymnasiumot rendelt ide, Nagy Lajos pedig privilegiumokkal felékesitvén — a' tanitóknak fizetést rendelt; a' mint hogy szép virágjában lehetett onnan gondolhatni, mert Istvánfy szerént a' mohácsi veszedelem előtt 2000-nél több ifjak tanultak itt, 's csak 2ik Lajos zászlója alá 300-an állottak. A' királyi akadémiák felállitásakor ide szinte rendeltetett egy, hanem 1801-ben Győrbe vitetett által; 's azólta a' környékbeli uraságok nagyon érezék egy fő oskolának hiányát. Ezen forró óhajtásnak végre a' mostani nagy tudományú, szelid, adakozó püspök B. Szepessy Ignácz ő excellentiája nagy dicsérettel meg felelt; mert nem kimélvén semmi áldozatot, sem fáradságot, 's kezet fogván a' nagy érdemü cisterciták rendével, a' már fentálló philosophiai osztályhoz, melly a' seminariumban tanitódott, — még a' törvényes kart is hozzá kapcsolá, 's örökre meg alapitá. Van itt továbbá egy kath. gymnasium a' cisterciták tanitósága alatt; egy normalis — rajz — muzsika oskola; egy katona gyermekek nevelőháza, 's egy leány nevelő intézet.

A' betegek és nyomorúltak 2 kórházban ápolgattatnak t. i: az irgalmas barátokéban, 's a' városiban; amabban mintegy 300-an, ebben 60-an találnak esztendőnként helyet. Patika 3.

Cs. k. 's más köz tisztségek e' következők: a) a' Királyi Tartománybéli Biztosság, mellynek tisztiköre Baranya, Somogy, Tolna és Bács vármegyékre kiterjed. b) a' cs. k. Hadi Biztosság. c) a' cs. k. Hadipénztár d) A' Sóház. e) Harminczad Hivatal f) Pósta Tiszttég. g) az 52-ik számú Magyar Gya-

log ezerednek hadfogadó kormánya. h) a' vármegye háza, mellyben tartja köz gyüléseit és törvényszékeit, i) a' városi magistratus.

Határja 11,190 hóldat az az $1^{12}/_{100}$ □ mértföldet foglal el, 's egy részről csupán apró domboktól át metszetett rónaság, más részről pedig hegyes. A' Tetye vize, melly a' város felett fakad, sebes esettel lehömpölyödvén, minekutána a' budai külvárost a' belső várostól el különözi, a' város egész határját keresztül futja, — 's folyásában 4 pokrócz kallót, — 1 deszka metsző, — 1 olajütő, — és 16 lisztes malmot hajt. Szántóföldjei, valamint rétjei igen termékenyek, 's a' rónán haszonvehetetlen darab alig van: — kivált miólta a' város a' réteket árkokkal keresztül húzatván, — a' posványságokat kellemetes kaszállókká változtatta. A' lakosok jövedelmeinek fő kútfeje, 's kereskedésének egyetlen egy ága azonban a' bortermesztés, melly nagy kiterjedésü gyönyörü szőllőhegyén, igen jó fejér, és középszerü veres borral fizet. Ezen kivül gesztenye erdeje is szép, valamint gyümölcsei édességek, jó izek miatt hiresek. Olaj fák több kertekben találtatnak. Erdeje, melly 3618 hóldra terjed, 's melly tölgy, bükk, szil, köris, hárs, 's a' t. és más csemete nemüekből u. m: tatár ihar, vagy fekete gyürü, 's kornél cseresznye (som) fákból áll, — a' város közönséges jövedelmének leg főbb ágát teszi. — A' Mecsek hegyének itten fő alkotó része a' kemény közönséges mészkő, melly helyenként vörös és fekete, a' legtisztább politurára alkalmatos márvány halmozatokon nyugszik. Némelly ágazatjaiban a' szappan földnek (Walk Erde), és a' tiszta agyagnak ágyazatjai láthatók; allyain pedig délkelet felé kagyló vagy is csiga mész osztályok szemlélhetők. Az itt található k ő s z é n n e k külömbféle nemei közt legtöbb a' Schiefer (palakő) — 's a' fényes kőszén; ezeknek ágyazatjai változólag homok kővel öszve vannak keverve, mellyek mindenféle kőmívekre, malomkövekre fordittattnak. A' kőszén bányát egy különös társaság mivelteti az 1810-dik esztendőtől fogva, 20 esztendőre kibérlelvén azt; 's egyszersmind ezen Intézetet, mész és tégla égetéssel, vas vitriolumnak főzésével öszve kötötte, mostan pedig a' timsó főzésre is igyek-

szik kiterjeszteni. Mind ez egy kir. Directio alatt áll, 's hivatal köre az egész vármegyére kiterjed. Az esztendőnként ki ásattattni szokott kőszén menyisége a' pécsi bányában egyedül 36,860 mérőt (120fontal számlálván ezt) tészen; 's ennek egy része eladattatik, nagyobb része azonban helyben el tüzeltetik.

A' mi végre a' városi elől járóságot illeti, van itt: 1 Biró, — 1 Polgármester, — 10 Senator, — 1 fő, 1 al Jegyző, ugyanannyi Ügyvéd, — 1 Számvevő Segédjével; 1 Adószedő Ellenőrjével; — 1 Árvák Attya, — 1 Urbarii Praefectus, — 1 Accisaszedő, — 1 Levéltárnok, 1 Földmérő, — 1 Templom Attya, — 1 Piarczbiró, — 1 Városi biztos, — Út Biztos, — 4 Iró Deák, — 4 Fertály mester, — 5 Vámos, — 1 Húsbiztos, — 1 Erdőmester, — 2 kerületbéli Vadász, — 2 Erdőcsősz, — 1 Kéménytisztitó, — 1 Kút Gondviselő, — 1 Órahuzó, — 1 Palotás, 24 Hajdú, — 4 Mező Csősz, — 6 Éjjeli őr. — A' köz egészség állapotja 1 Orvosra, 1 Bábára van bizva. Mind ezen tisztviselőknek és szolgáknak fizetések, ide járulván a' 2 városi plebánosnak, 1 kathekétának, 4 normális, — 2 leány, — 1 rajzoló oskolák tanitóinak fizetését is — 13,645 forintot tészen pengő pénzben.

Portája

I. A' PÉCSI JÁRÁS.

Van benne

57 falu, u. m: 34 magyar, — 9 rácz, — 9 német, — 1 magyar-rácz, — 1 magyar-német-rácz, — 1 magyar-német, — 1 rácz-magyar, — 1 rácz-német.

3 népes Puszta, — mind magyar.

Népessége 27,971 lélek, nevezetesen:

Vallásokra: 25,815. kath., 1658 reform., 351 ó hitü, — 145 'sidó.

Nyelvökre: 18,819 magyar, — 5181 rácz, — 3826 német, — 145 'sidó.

F a l u k.

Aranyos, magyar f. 443 kath. 3 'sidó lakosai közép termékenységü földjeiket szorgalmatoson mivelik; bort termesztenek. Az uraság szép nemesitett juh nyájakat tart. F. U. Czindery László.

Árpád, német f. Pécshez ½ óranyira. 255 kath 2 ref. 1 ó hitü lak. Határja gazdag, 's első osztálybeli. Lakosai terméseiket jó nyereséggel szokták Pécsett eladni. F. U. a' pécsi püspök.

Ata, magyar f. 275 kath. lak. Földje 1ső osztályebli. Erdeje van, F. U. G. Batthyáni János.

Bánya (Új), német f. a' Mecsek hegye közt 349 kath. lak. kik többnyire takácsok, bognárok, vargák zsellérek; főldeket az uraságtól bérlenek. Azon üveghuta, melly itt 21 esztendeig fentállott, fa szüksége miatt elenyészett. F. U a' pécsi püspök.

Belvárd, vegyes magyar és rácz f. a' Karasicza vize mellett, 326 kath. 337 ref. 6 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Igen termékeny föld. Bortermesztés. F. U. G. Batthyáni János.

Birján, rácz f. 1-ső osztálybeli határ. Szőllőhegy. Erdő. F. U. G. Batthyáni János.

Bogád, magyar f. 621 kath. lak. Kath. paroch. templom. Jó föld. Erdő. F. U. a' pécsi püspök.

Bosta, magyar f. 261 kath. lak. Határja jó búzát és bort term. F. U. a' pécsi seminárium.

Budmir (Kis), német f. a' Karasicza mellett, 328 kath. 10 'sidó lak. Kövér rétek. Bortermesztés. F. U. G. Batthyáni János.

Budmir (Nagy), vegyes rácz-német f. 350 Óhitü rácz, 80 német kath. 10 'sidó lak. ó hitü templom. Határja 1 ső osztálybeli. Szőllőhegye, erdeje van. F. U. G. Batthyáni János.

Cserkút, magyar f. a' Mecsek hegye déli tövében 442 kath. lak. Szántóföldjei termékenyek. Szép szőllőhegye jó borral fizet. Sok gyümölcs. Erdő. Kőbánya. F. U. a' pécsi káptalan.

Devecser, német f. 270 kath. lak. Határja gazdagon terem. Bort termeszt. Erdeje van. F. U. G. Batthyáni Gustáv és Kazimir.

Egerág, magyar f. 615 kath. 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Termékenyföld. Derék szőllőhegy. Erdő. F. U. G. Batthyáni János.

Gáré, magyar f. 445 u. m.: 230 kath. 215 ref. lak. Kath. és ref. anya szentegyházak. Határja bővölködik búzával, borral, kukoriczával, gyümölcsel. Erdeje is elég. F. U. a' pécsi nagy prépost.

Gyód, magyar f. 189 kath. lak. Jó föld és legelő. Bortermesztés. Erdő. F. U. Czindery László.

Gyula, német f. 114 kath. lak. Földje, szőllőhegye termékeny. Szép uraságí nemesített birka nyáj. F. U. G. Batthyáni János.

Háságy, német f. 486 kath. lak. Mind szőllője, mind szőllőhegye sok és gazdagon fizető. Vizi malom. F. U. Az üszöghi uradalom.

Herend, magyar f. 365 kath. 3 'sidó lak. Bora csekély. Erdő. F. U. G. Batthyáni János.

Hird, magyar f. 626 kath. lak. Kath. paroch. templom. Földje jó. Szőllőhegye kevés. Van 1 papiros és 7 lisztesőrlő malma. F. U. a' pécsváradi uradalom.

Hoszúheteny, népes magyar f. 2081 kath. lak. Kath. Plebánia. Határja kövecses, de még is termékeny. Szőllőhegye roppant. Erdeje szép 's rendes vagásokra osztva. Üveghuta, márvány és kőbánya. Vármegyeház. Jó nemzeti oskola. Számos vizi malmok. Szőllőhegyén találtatik egy különös nagyságú gesztenye fa, mellynek kerülete 33 láb, magassága 321 láb, 's közönséges esztendőben 10 posonyi mérő gesztenyét ád meg. *Zengő* nevü hegyén, melly legmagasabb az egész megyében, egy régi várnak omladékait láthatni. Erdejének közepette pedig egy kristály tisztaságú forrás buzog (Dragonnak hijják), melly olly bővizü, hogy kifolyásától 1 fertályni távolságra 1 átallyába véve pedig közel a' helységhez 14 lisztmalmot forgat. F. U. a' pécsi püspök.

Kassa, német f. 617 kath. 5 'sidó lak. Búzája, bora elég F. U. G. Batthyáni János.

Keszű, magyar f. 497 kath. lakosai bortermesztésből és földmivelésből élnek. Kath. plebánia. F. U. a' seminárium.

Kozár (Kis), magyar f. 380 kath. 6 'sidó lak. Jó föld, rét, szőllőhegy. F. U. az üszöghi uradalom.

Kozár (Nagy), vegyes magyar-német-rácz f. 655 kath. 1 ref 17 'sidó lak. kik többnyire kőfaragók. F. U. Többen.

Kökény, rácz f. 545 kath. lak. Határja 1-ső osztálybeli. Van szőllőhegye, erdeje, savanyúviz forrása, mellyhez fördő szobák is épültek. F. U. a' pécsi seminarium.

Küt (Szent), német f. 58 kath. lak. F. U. a' pécsi káptalan.

Lothárd, rácz f. 511 kath. 6 'sidó lak. Bortermesztés. F. U. az üszöghi uradalom.

Málom, magyar-német f. 353 kath. lak. Földje, erdeje jó, de szőllőhegye 3-dik osztálybeli. F. U. a' pécsi kathed. templom.

Mártonfa, magyar f. 379 kath. lak. Szőllőhegye 1-ső osztálybeli. Földjei termékenyek. Láthatni itt több cseréppel fedett paraszt házakat. F. U. a' pécsi püspök.

Mislény, magyar f. 315 kath. lak. Földet mivel. Bort termeszt. F. U. G. Batthyáni János.

Németi, rácz f. 224 kath. lak. Kath. plebánia. Földje termékeny; különösen szép fejes káposztát terem. F. U. a' pécsi kathed. templom.

Ócsárd, magyar f. 529 kath. 4 ref. 6 'sidó lak. mind földje, mind legelője hasznos. Erdő. F. U. G. Batthyáni János.

Patacs, magyar f. 579 kath. lak. Szőllőhegye 1-ső osztálybeli. Földjei sikeres buzát teremnek. F. U. a' pécsi káptalan. Ezen helység arról nevezetes, hogy a' sz. Pál remete szerzeteseinek, itt állitatott legelőször klastrom Magyar országban 1275-ben.

Pellérd, népes magyar f. 1109 kath. 7 ref. 8 'sidó lak. Kath. plebánia. Szép urasági kastély, és juhtenyésztés. Határja tágas 's igen termékeny. Szőllőhegye 1-ső osztálybeli. Erdeje is van. F. U. Czindery László.

Peterd (Magyar), magyar f. 20 kath. 420 ref. 8 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia és templom. Földjei kövérek. Bora jó. Olajütő malmok. Az Uraság itt nagy majorságot, 's számos birka nyájat tart. F. U. G. Batthyáni Gustáv és Kazimir.

Pettre (Rácz), német f. 954 kath. 10 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Vörös bora a' villányival vetekedik. Földje gazdagon termők. F. U. G. Batthyáni János.

Pogány, rácz falu. 736 kath. lak. F. U. a' pécsi kathed. templom.

Regenye, magyar f. 408 kath. 11 'sidó lak. Határja mindennel bővölködik. Van bora, buzája, erdeje sok szénája. F. U. Czindery László.

Romnonya, magyar f. 509 kath. 1 ref. 8 'sidó lak. Dohányt és bort termeszt. F. U. a' pécsváradi uradalom.

Somogy, magyar f. 595 kath. lak. Gazdag határ. 1-ső osztály beli szőllőhegy. Kövér rétek. Vizi malmok. Erdő. F. U. a' pécsi kathed. templom.

Sóros, rácz f. 618 kath. Bort termeszt. F. U. a' pécsi k. templom.

Szabólcs, magyar f. 700 kath. lak. Határja felette áldott. Szántóföldje 1-ső osztálybeli. Fejér bora a' legjobbakközzül való. Erdeje nagy és szép. Rétjei jók. Márvány és Kőbányával is bir. F. U. a' pécsi kathed. templom.

Szalánta, rácz f. 500 kath. lak. kik hires fejes káposztát termesztenek. Erdő. Pósta hivatal. F. U. a' pécsi kathed. templom.

Száva, magyar f. egy igen kies és áldott vidéken: 13 kath. 405 ref. 5 'sidók lak. Ref. anya eklé'sia. Búzája sikeres. Rétje kövér. Bora sok. Erdeje és vizi malmai vannak. F. U. G. Batthyáni Gustáv és Kazimir.

Személ, magyar f. 503 kath. lak. 1-ső osztálybeli föld. Szőllőhegy. Erdő. F. U. G. Batthyáni Gustáv.

Szilvás, magyar f. 227 kath. lak. Jó bor és búza; fa elég. Vizi malom. F. U. a' pécsi seminarium.

Szőke, rácz f. 206 kath. lak. Szőllőhegy. Erdő. F. U. a' pécsi seminarium.

Szőkéd, vegyes rácz-magyar f. 385 kath. 6 ref. 3 'sidó lak. Erdeje gyönyörü. Bort termeszt. F. U. G. Batthyáni.

Szőllős (Kővágó), magyar f. a' Mecsek hegye tövében 875 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegye nagy kiterjedésü 's jó bort terem. A' Jakab hegyből ásnak veres homokköveket, mellyekből kapós malom és köszörü kövek készülnek. Hajdan vólt itt egy Paulinus klastrom, felséges kertekkel és tavakkal; de a' rend eltöröltetése után a' pécsi káptalanra jutván, ez a' templommal együtt széllyel hányatta, minthogy csak kóbori emberek tanyájává vált.

Tótfalu (Kis), magyar f. 14 kath. 254 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Földjei jó búzát teremnek. Szőllőhegye és igen szép vadakkal bővölködő erdeje van. F. U. G. Batthyáni János.

Tőtős, magyar f. 601 kath. lak. Szőllőhegy. Erdő. Termékeny föld. F. U. a' pécsi káptalan.

Udvard, rácz f. 560 kath. 6 'sidó lak. Földje jó, de szőlőhegye 3-ik osztálybeli. F. U. G. Batthyáni Gustáv.

Ürögh (Magyar), magyar f. 355 kath. lak. Határja 1-ső osztálybeli. Szőllőhegye hires fejér bort terem. Erdeje 's marhatartása nem megvetendő. F. U. a' pécsi káptalan.

Ürög (Német), magyar f. 335 kath. lak. Kik többnyire zsellérek és mesteremberek. Kath. paroch. templom. Urasági majorság. Vizi malmok. F. U. a' pécsi káptalan.

Üszögh, magyar f. ½ órányira Pécstől 80 kath. 6. ref. lak. Diszére szolgál az urasági dombon épült gyönyörű kastély, egy kápolnával 's kertel együtt. Ezen kis helység feje egy szép jövedelmes uradalomnak, mellyet hajdan Súza cs. k. Hadvezér birt, erről G. Pálfy Leopoldra mint véjére szállott. Mostan pedig G. Batthyáni Gustáv és Kazimir birják. Fejér bora az elsők közzé tartozik a' megyében.

Vasas, magyar f. 752 kath lak. Jó szántó föld. Bortermesztés. Erdő. Kő és igen nevezetes kőszénbánya. F. U. a' pécsváradi uradalom.

Népes Puszták.

Meszes, Szabólcshoz ½ óra 39 kath. magy. lak. Van jó szántó földje, rétje, erdeje, szőllőhegye és egy korcsmája. F. U. a' pécsi kathed. templom.

Zsiminye, Bogádhoz 1 fertálnyira 19 kath. lak. Földjei, rétjei termékenyek. Szőllőhegy is van. F. U. Répás Leopold.

Zobák, Hoszúhetényhez 1 óra 44 kath. magyar lak. F. U. a' pécsi püspök.

II. A' SZENT LŐRINCZI JÁRÁS.

Van benne: 1 Mező Város. — magyar.

58 falu, u. m: 53 magyar, 2 német, 1 magyar-rácz, 1 magyar-német, 1 német-rácz-magyar.

8 népes Puszta v. Lakhely t. i: 7 magyar, 2 német-rácz-magyar.

Népessége 24,830 l. u. m:

Vallásokra: 18,781 római kath., — 5709 refor. — 7 luth. 60 ó hitü, 273 'sidó.

Nyelvökre: 23,482 magyar, — 775 német, — 300 rácz — 273 'sidó.

Mező Város.

Szabad Szent Király, magyar m. v. 932 lak. u. m: 869 kath. 1 ref. 2 ó hitü. 60 'sidó. Kath. paroch. templom. Synagóga. Határja tágas, róna és mindennemü gabonát bőven terem. Rétje jó, de nem sok. Erdeje elég. Lakosai többnyire nemesek.

Faluk.

Asszonyfa (*kis*), magyar f. 396 kath. lak. Kath. plebánia Erdeje szép. Lakosai abroncsokat, szekereket készitnek. F. U. G. Batthyáni.

Beczefa, magyar f. 24 kath. 484 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Határja erdős hegyes. F. U. H. Eszterházy.

Bagotta, magyar f. 197 kath. 16 'sidó lak. Földje 1-ső osztálybeli. Fuvarozás. F. U. G. Batthyáni Gustáv és Kazimir.

Bakonya, magyar f. 596 kath. lak. Kath. paroch templom. Erdő. Termékeny határ. F. U. a' pécsi káptalan.

Baksa, magyar f. 592 kath. 45 'sidó lak. Synagóga. Határja 1-ső osztálybeli, bora, búzája, fája elég. Fuvarozik. F. U. Mihálovics familia.

Bánfa, magyar f. mocsáros, erdős vidéken: 439 kath lak. F. U. a' pécsi káptalan.

Bicsérd, magyar f. 1115 kath. lak. Kath. paroch. templom. Róna határja gazdag termékenységü. Sok legelő és juh. F. U. a' pécsi káptalan.

Boda, magyar f. 765 kath. 6 'sidó lak. Határja áldott. Szőllőhegy. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Bodony, magyar f. 272 kath. 6 'sidó lak. Jóföld. Szőllőhegy. Erdő. Kath. plebánia. F. U. G Batthyni Gustáv.

Bogád, magyar f. 20 kath. 264 ref. 7 'sidó lak. Ref. templom. Erdő. Termékeny határ. F. U. Czindery László.

Botyka, magyar f. 6 kath. 335 ref. lak. Ref. anya eklé-sia. Földje nem sok. Erdeje elég. F. U. H. Eszterházy.

Büdösfa, magyar f. 608 ref. 9 'sidó lak. Ref. anya szent-egyház. Lakosai abroncsokat készítvén, Bács vármegyébe hordják. F. U. H. Eszterházy.

Bükösd, vegyes magyar-német f. 642 kath. 26 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szép kastély. Jó szőllőhegy. Derék erdő. F. U. özvegy Petróvszkyné.

Csebény, német f. 240 kath. 5 luth. 7 'sidó lak. Hegyes, erdős, sovány határ. F. U. Jeszenszky.

Cserdi, magyar f. 371 kath. 3 'sidó lak. Szőllőhegy. Erdő. F. U. H. Eszterházy,

Dencsháza, magyar f. az Almás vize mellett 105 kath. 423 ref. 5 'sidó lak. kik földmivelésből és fuvarozásból él-nek. Ref. anya eklé'sia. F. U. G. Batthyáni Gusztáv.

Dér (Kis), magyar f. 279 kath. 5 ref. lak. Középszerű föld és rét. Erdő. F. U. a' pécsi seminárium.

Dienes (Sz.), magyar f. 745 kath. 3 'sidó lak. Paroch. templom. Erdeje nagy és szép F. U. H. Eszterházy.

Dinnyeberki, magyar f. 389 kath. lak. Határja 1-ső osz-tálybeli. Szőllőhegy. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Egerszeg, magyar f. 240 kath. 35 ref. lak. Határja 1-ső osztálybeli. F. U. G. Batthyáni Gustáv és Kazimir.

Gadány, magyar f. 148 kath. lak. Sok gyümölcs. Bor termesztés. F. U. Czindery László.

Gál (Szent) magyar f. 685 kath. 7 ref. 12 'sidó lak. Föld-jei jók. Erdő. Fuvarozás. F. U. G, Batthyáni Gustáv és Kazimir.

Gerde, magyar f. 381 kath. lak. kik földet mivelnek, fuvaroznak. F. U. G. Batthyáni Gustáv.

Gilvánfa, vegyes magyar és rácz f. 297 kath. 7 ref. 60 ó hitű lak. kik kész szekereiket, fa eszközeiket Csongrádba is elhordják. Sok erdő, vizenyős határ. F. U. G. Batthyáni János.

Görcsön, magyar f. 614 kath. 5 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Van itt az uraságnak gyönyörű kastélya, kertje nagy majorsága és juhtenyésztése. Földje termékeny. Szőllő hegye. Erdeje középszerű. F. U. Mihálovics Jósef.

Gyűrűfű, magyar f. 220 kath. lak. Szőllőhegy. Erdő. Fa eszközök késziteése. F. U. Jeszenszky familia.

Helesfa, magyar f. 619 kath. 11 'sidó lak. Szőllőhegye tágas. Erdeje derék; 's földjei is termékenyek. F. U. H. Eszterházy.

Hernádfa, magyar f. 70 kath. 93 ref. lak. kik abroncsok, hordók, lapátok csinálásából élnek. F. U. G. Batthyáni Gustáv.

Ibafa, vegyes német-rácz-magyar falu 537 kath. 17 'sidó lak. Kath. paroch. templom. 2 urasági kastély. Sok mesterember. Szőllőhegy. Erdő. Szép nemesített juh nyájak. F. U. Jeszenszky Ferencz és Imre.

Ivány (Szent), magyar f. 492 kath. 3 ref. lak. kik fuvarozásból, földmivelésből táplálják magokat. Kath. plebánia. F. U. G. Batthyáni Gustáv és Kazimir.

Kacsóta, magyar f. 669 u. m.: 365 kath. 300 ref. 4 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Földje igen jó. Szőllőhegye, erdeje is derék. F. U. H. Eszterházy.

Kákics, magyar f. 8 kath. 359 ref. lak. Ref. anya szentegyház. Határja mocsáros, erdős. Fa-eszközök készitése, 's a' marha tartás fő élelmek. F. U. G. Batthyáni János.

Katádfa, magyar f. 5 kath. 367 ref. lak. Ref. anya templom. Rétje, erdeje bőven. Sok bognár. F. U. G. Batthyáni Gustáv.

Korpád, német f. 183 kath. lak. Bortermesztés. F. U. Majláth.

Lőrincz (Szent), magyar f. 934 kath. 4 ref. 10 'sidó lak. Kath, paroch. templom. Pósta hivatal. Nagy vendégfogadó. Földje igen termékeny. Derék erdő. F. U. H Eszterházy — 's feje egy uradalomnak, mellyhez 17 falu 3 puszta tartozik.

Marocsa, magyar f. 8 kath. 208 ref. lak. Ref. templom. Szántó földje kevés. Erdejét az Okor és Almás vizei rongályák. F. U. G. Batthyáni János.

Magyarósd, magyar f. 269 kath. lak. Szőllőhegy. F. U. G. Batthyáni.

Mecske, magyar f. 33 kath. 400 ref. 5 'sidó lak. Ref. anya eklésia. Sok bognár. Jó föld. F. U. Czindery László.

Megyefa, magyar f. 364 kath. 2 ref. lak. Szőllőhegy. Erdő. Márványbánya. Mészégetés. F. U. Jeszenszky János.

Mindszent (Csonka), magyar f. 390 kath. 3 ref. 3 'sidó lak. Termékeny határ. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Mindszent (Új), magyar f. 20 kath. 284 ref. lak. Jó határ, derék erdő. Ref. szentegyház. F. U. Kapuváry.

Monosokor, magyar f. 140 ref. lak. kik többnyire bognárok. Mocsáros határjokon sok marhát tartanak. F. U. H. Eszterházy.

Ózd, magyar f. 428 kath. lak. Erdő. F. U. G. Batthyáni.

Örzsébet (Szent), magyar f. 13 kath. 212 ref. lak. Ref. szentegyház. Szőllőhegy. Erdő. Jó legelő. F. U. H. Eszterházy.

Pázdány, magyar f. 122 kath. lak. Bor termesztés. Erdő. F. U. G. Batthyáni János.

Peterd (Kis), magyar f. 24 kath. 190 ref. lak. F. U. H. Eszterházy.

Peterd (Nagy), magyar f. 8 kath. 400 ref. lak. Szőllőhegye, erdeje szép. Ref. anya szentegyház. F. U. H. Eszterházy.

Rónádfa, magyar f. 2 kath. 145 ref. lak. Ref. templom. Sok bognár. F. U. H. Eszterházy.

Rugasd, magyar f. 212 kath. lak. kik többnyire furmányosok. F. U. G. Batthyáni Gustáv.

Sumony, magyar f. 420 kath. lak. Kath. paroch. templom. Mocsáros, vizenyős határ. Sok erdő. F. U. a' pécsi káptalan.

Szőllős (Babarcz), magyar f. 338 kath. lak. Szőllőhegy. Erdő. Jó föld. F. U. G. Batthyáni Gustáv és Kazimir.

Telek (Kis), magyar f. 297 kath. lak. Sok bognár. F. U. Czindery.

Tengerin, magyar f. 232 kath. lak. F. U. G. Batthyáni Gustáv.

Téséry, magyar f. 612 kath. 4 'sidó lak. kik bor termesztésből, földmivelésből, fuvarozásból élnek. F. U. Mihálovics.

Varjas, magyar f. 143 kath. lak. Erdő. F. U. a' pécsi káptalan custosa.

Vály (Nagy), magyar f. 25 kath. 420 ref. 9 'sidó lak. Refor. anya eklé'sia. Határja 1-ső osztálybeli. Szőllőhegy. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Velin, magyar f. 238 kath. lak. Szőllőhegye, erdeje, rétje jó; de szántóföldje soványacska. F. U. a' pécsi kápt. custos.

Zók, magyar f. 461 kath. lak. Erdő. Szőllőhegy. F. U. a' pécsi káptalan.

Népes Puszták.

Bodorfa, Sumonyhoz 5 fertálynyira. 7 kath. 17 ref. lak. Erdő gazdaság. F. U. Kajdacsy Fam.

Csoboka, Sumony filial. 33 kath. 3 ref. lak. Mocsáros határ. Marhatartás. Jó sajt. F. U. H. Eszterházy.

Domján (*Sz.*), Bükösdhöz ½ óra. 44 kath. magy. lak.

Kis Hid és *Péterfa*, 2 Sz. Dieneshez 5 fertálynyira eső puszták, 8 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Rádfa, Görcsönhöz ½ óra. 20 kath. lak. Szép gazdaság. Sok rét, — birka. Erdő. F. U. Mihálovics Jósef.

Tarcsa, Szent Lőrincz mellett. Vendégfogadó. Nagy majorság 3000 nemesített birkával. 80 kath. magyar lak. F. U. H. Eszterházy.

III. A' SIKLÓSI JÁRÁS.

Van benne 2 Mező-Város u. m: 1 magyar — 1 vegyes magyar-német-rácz.

55 falu, t. i. 49 magyar, 3 rácz, 2 német, 1 német-rácz.

5 Puszta — 3 magyar — 1 német — 1 rácz,

Népessége 28,188 lak. u. m.

Vallásokra nézve: 6269 kath. — 21,400 ref. — 452 ó hitű. — 67 'sidó.

Nyelvökre: 24,040 magyar; 2119 rácz; 1962 német; 67 'sidó.

Mező Városok.

Siklós, régi nevezetes m. v. Eszéktől 6. Pécstől 4 mértföldnyi távolságra, egy felette kies kellemetes vidéken. Lakja 3017 lélek, u. m: 1609 kath. 1046 refor. 352 ó hitü 10 'sidó. Eredetekre nézve nagyobbára magyarok, de vannak németek is; a' ráczok mind ó hitüek; a' czigányok pedig egy különös gyarmatot formálnak. Házai csinosak; különösen a' fő utsza derék épületeket mutathat. Nevezetesebbek ezek közzűl 1) a' sz. Ferencz szerzetbeli klastrom

egy régi templommmal együtt, melly hajdan a' Benediktinusoké vólt, de ma az emlitett atyák birják, 's a' plebániai szolgálatot benne ők teszik. 2) a' ref. 3) az ó hitü anya szentegyházak. 4) a' selyem béváltóház. 5) a' nagy vendégfogadó, mellynek udvara közepén ma is épségben áll fent egy régi török mecset. 6) a' póstaház. Minthogy a' város nem urbarium, hanem contractus szerént birja földjeit: annál fogva lakosai tehetősek, 's mind a' föld, mind a' szőllő mivelésben dicséretes szorgalommal munkálkodnak. Határja délfelöl róna és igen termékeny, rétjei kövérek. erdeje nagy, de fő gazdagsága még is roppant szőllőhegyében áll, melly előkelő tartós erős veres bort terem, 's a' villányi név alatt külföldön is elég esmeretes. Négy Országos vásárjai népesek. Van továbbá a' Franciskanus templom mellett egy kénköves forrása; márvány és kőbányája; egy patikája; egy könyvkötője, ki könyvekkel is kereskedik.

Évkönyveinkben nevezetessé teszi Siklóst, a' felette felemelkedő régi vár, melly egy isólált hegynek csúcsára épült, 's mind ez ideig lakható állapotban van. Ki épitette először? azt megtudni nem lehet; annyi bizonyos, hogy Gara mint legelső hatalmas ura már csak kijavittatta. Ebbe hozta Gara Miklós 'Sigmond királyt 1402-ben, hogy visegrádi kemény fogságát megenyhitesse, — fiát Miklóst és öcsét Jánost ajánlván a' magyar rendeknek zálogúl. Melly szivességét Garának bőven is megjutalmazá a' kiszabadúlt 'Sigmond; jóval megnagyitván a' siklósi várhoz tartozó uradalmat. A' Gara familia kihaltával, Mátyás király természetes fijára Corvinus Jánosra szállott ezen vár; ennek halála után özvegyére, 's majd későbbi férjére Brandenburgi György márk grófra, ki pazérló lévén, hihetően pénzért adta el Ujlaki Miklósnak. Ezt követte a' birtokban Perényi Imre, ki a' reformatus hitnek nagy pártfogója lévén, azt ezen környéken annyira kiterjesztette, hogy mái napig is a' siklósi járásnak lakosai, nagyobb részt tős gyökeres reformatus magyarokból állnak. 1543-dik esztendőben Siklós török kézre jutott, 's csak 143 esztendei terhes iga után menekedhetett meg attól, mikor t. i. bádeni Lajos Pécset elfoglalván, az ide való török őrizetet is ki rezzentette. Viszsza jövén a' vár, G. Caprara Aeneas lett földes ura, ki az egé-

szet új alakba akarta épittetni, de szándékában meggátolta a' halál; Caprara halálával a' most is virágzó Batthyáni familia nyeré el. Ez a' várat egészen felépittette, 's bástyáit régi formájokra viszsza állittatta. A' vár mostani alakjában 4 szegeletű épület, mindenik oldalán 3 sorral vagynak a' szobák, magas falakra, bőv ablakokra 's ajtókra. Napkeleti oldalában öszve ragasztva áll az épülettel, egy góth izlésü régi kápolna, mellynek segrestyéje keletfelé a' városra néz. Kútja a' várnak mély, de ihatatlan vizet ád. Egyéberánt az innen való kilátás felette gyönyörködtető: egyfelöl a' róna tágas mezőség környékezi az alatta fekvő várossal együtt; más felöl a' mosolygó szőllőhegyekre — erdőkre; 's majd ismét a' csavargós Dráva vizére, 's a' sűrűen elhintett falukra láthatni el. Mostani földes ura a' 23 helységből álló uradalomnak G. Batthyáni Gustáv és Kazimir.

Vaiszló, magyar m. v. 's feje egy uradalomnak, melly hajdan a' pécsi apáczákhoz, mostan pedig a' religyio kincstárához tartozik. Határja, mellyet az Okorág vize nedvesit, róna és igen termékeny. Tágas erdejét az áradások rongállyák. Országos vásárjai a' sertésre nézve felette hiresek. Lakják 140 kath. 1012 ref. 10 'sidók. Mind a' két hiten lévőknek van tulajdon anya szentegyházok.

Faluk.

Aderjás, magyar f. 3 kath. 245 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Erdeje, rétje bőven. F. U. a' siklósi uradalom.

Besencze, magyar f. 22 kath. 290 ref. lak. Ref. szentegyház. Határja mocsáros. Erdeje szép. A' vaiszlói uradalomhoz tartozik.

Bogdása, magyar f. 121 kath. 465 ref. lak. Kath. és ref. anya templomok. Földje termékeny, de mocsáros. Legelője bőven lévén, sok marhát tart. Erdő. F. U. a' pécsi káptalan.

Büsse, magyar f. 29 kath. 384 ref. 6 'sidó lak. Ref. anya szentegyház. Fekszik a' harsányi hegy északi tövében Határja 1-ső osztálybeli. Bora, fája elég. F. U. G. Batthyáni familia.

Csány (*Kis*), magyar f. 18 kath. 198 ref lak. Ref templom.

Csány (Nagy), magyar f. 2 kath. 496 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Határja mind a' kettőnek róna, 's gazdagon termő. Sok mocsár. Nagy marhatartás. Erdő F. U a' siklósi uradalom.

Csarnota, magyar f. 328 ref. lak. Ref. anya templom. Határja 1-ső osztálybeli. Szőllőhegye jó bort terem F. U. a' siklósi uradalom.

Csehi, magyar f. 42 kath. 328 ref. lak. A' Drávához közel lévén, határja igen mocsáros. Szép erdejét az árvizek rongállyák. Marhatartása nevezetes. Ref. anya eklé'sia F. U. a' siklósi uradalom.

Csepel, magyar f. 7 kath. 352 ref. lak. Ref. eklé'sia. Az Almás vize határját gyakran elönti, 's sok mocsárt csinál F. U. a' siklósi uradalom.

Czun, magyar f. 9 kath. 253 ref. lak. Ref. templom. A' Dráva partján feküdvén, mind ettől, mind az Almás vizétől sokat szenved. Fája, marhája, sertése bőven. F. U. a siklósi uradalom.

Gyüd, magyar f. a' harsányi hegyláncz déli tövében, egy igen kellemetes vidéken: 86 kath. 488 ref. 3 'sidó lak. Ref. és kath. szentegyházak, — melly utolsóban lévő B. Szüz Mária képéhez pünköstkor nagy búcsújárások történnek. Határja gazdag, 's sikeres buzát terem. Mind fejér, mind vörös bora egyformán különös jóságú és tartós, — úgy hogy a' villányival vetekedik. A' közel lévő hegyekben, vörös és kék márványt törnek. F. U. a' siklósi uradalom.

Gordisha, magyar f. az Okor vize mellett, közel a' Drávához 14 kath. 347 ref. lak. Ref. anya templom. Lakosai sok buzát, kukoriczát, zabot termesztnek. Legelőjök bőven. Halászatjok jövedelmes. Erdő. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Haraszti, magyar f. 18. kath. 354 ref. lak. Ref. szentegyház. Mocsáros, de gazdag határ. Sok legelő. Nagy marha és sertés tartás. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Harkány, magyar f. Siklóshoz $1/2$ órányira: 3 kath. 501 ref. lak. kik 66 csinos és tiszta házakban laknak. Ref. anya templom és eklé'sia. Nevezetessé teszi ezen helységet, az annak tő szomszédságában fakadó, 's csak nem régiben feltaláltatott meleg kénköves forrás. 1823-ban t. i. G. Bat-

thyáni Antal, mint a' falu akkori földes ura, a' posványságok kiszáritása tekéntetéből árkokat húzatván, — némelly napszámosok, kik ezen posványos iszapos árkokban dólgoztak, 's már régólta térdfájásban szenvedtek, — szembetünőképpen érezték a' felfakadott meleg forrás ereknek jótékony behatását; melly esetet ők másoknak is elbeszélvén, számosan jelentek meg a' köznépből, 's ezen iszapos meleg vizet fördésre használták. Az uraság látván az oda tóduló sokaságot, a' legbővebb forrást kitisztíttatta, 's fördő szobákat állitván melleje, köz használatuvá tette. Végre a' vármegye figyelmetessé tétetvén, — azt Patkovics Jó'sef, megyei Orvos Úr által megvi'sgáltatta, kinek is relatiója rövideden ebből áll: a' viznek melegsége a' Rospini D. által készitett hévmérő szerént 41 lépcső, 's olly heves, hogy mezitelen kézzel egy 2 itszés üveget megtölteni lehetetlen. Ezen természeti tulajdonságát a' levegőnek semmi befolyása nem akadályoztatja. Alkotó részei: a' hydrothionikus Gas, még pedig előkelő mértékben; továbbá a' Szódának szene és kénköve; lúg kénkő (Carbones Sodae, Sulphuretum Sodae, et Sulphuretum lixiviae); a' vizben lévő iszap pedig annyira bővölködik vassal, hogy ennek egy fontjába Chemiai analysis által 5 drachma vas oxidállódhatott. Orvosi ereje kitünik: minden rheumatikus betegségekben: az elsenyvedésben (Paralisis) a' lép és máj keményedésében; chronikus főfájásokban, gyomor görcsökben, hypochondriában, aranyérben, fehér folyásban ha megrögzött is; a' daganatokban, bőrnyavalyákban Nem használ pedig: a' bővérüségben, hideglelésekben és venereus nyavalyákban. Vidéke a' fördőhelynek igen gyönyörü. Északra nyúlik el a' harsányi hires borokat termő szőllőhegy — erdővel koszorúzott tetőjével; keletre láthatni a' magas hegyen büszkélkedő siklósi várat; délre pedig gazdag szántóföldek, 's buja növésű rétek gyönyörködtetik a' szemet. Az uraság eddig is számos csinos, és jól elrendelt fördő és vendégszobákat állittatván, reményleni lehet, hogy ezen igen nagy hasznú orvosi viz, — honosinktól mind inkább megesmertetni 's használtatni fog. F. U. a' siklósi uradalom.

Harsány (*Kis*), magyar f. egy magas szőllőhegy tövében 37 kath. 391 ref. 6 'sidó lak. F. U. A' siklósi uradalom.

Harsány (Nagy), magyar f. egy kies áldott környéken Pécstől 4. Siklóstól 1 mértföldnyi távolságra, az Eszéktől Pécsre vivő posta és országútban. Lakják 46 kath. 1125 ref. 6 'sidók. Van itt egy derék ref. anyaszentegyház; virágzó ref. oskola, mellyben minden Gymnasiumbéli tudományok tanittatnak; egy vármegyeház, vendégfogadó 's a' t. Határja első osztálybeli. Búzája hires. Rétjei jók. Erdeje bővölködik vadakkal. Szőllőhegye pedig, melly egészen délnek fekszik, sok helyt még jobb vörös bort terem, mint a' villányi. A' helység felett emelkedő, czúkor süveg formáju magas hegyének tetején, láthatni egy régi várnak omladékait; honnan egyszersmind a' Bácsi, Baranyai, és tóth országi vidékekre felséges kilátás esik. F. U. a' siklósi uradalom.

Hidvég, magyar f. az Almás vize mellett: 26 kath. 360 ref. lak. Ref. templom. Földje jó búzát, kukoriczát és lent terem. Tölgyes erdeje makkal bővölködik. Sertés és marhatartása nevezetes. F. U. a' vaiszlói uradalom.

Hirics, magyar f. a' Dráva mellett 298 ref. 4 kath. lak. Ref. anyaszentegyház. Búza, kukoricza, kender és len termesztés. Méhtartások, 's a' halászat jövedelmes. Makkos erdő. F. U. a' pécsi káptalan.

Ipacsfa, magyar f. az Okor vize mellett: 7 kath. 532 ref. lak. Ref. templom. Sok legelő és erdő. F. U. a' siklósi uradalom.

Iván Batthyán, vegyes német-rácz f. 183 kath. 60 ó hitü. 9 'sidó lak. Fáczányos kert. Szép erdő. F. U. G. Batthyáni fam.

Iványi, magyar f. 33 kath. 441 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Tágas legelőjén sok marhát tart. Erdeje derék. F. U. a' pécsi káptalan.

Kássád, rácz f. a' Dráva mocsárjai közt: 666 kath. lak. kik marhatartásból, náddal és hallal való kereskedésből élnek. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Kémes, magyar f. 15 kath. 385 ref. lak. Ref. Anyaszentegyház. Határja 1-ső osztálybeli, sok búzát, kukoriczát, kölest és dinnyét terem. Méhtartása virágzik. Erdeje makkos. F. U. a' siklósi uradalom.

Kemse, magyar f. közel a' Drávához 3 kath. 139 ref. lak. Ref. templom. Sok szilva, köles, F. U. a' pécsi káptalan

Kóros, magyar f. 4 kath. 464 ref. lak. Szép tölgyes erdő. F. U. a' siklósi uradalom.

Kovácshida, magyar f. az Okor vize mellett: 5 kath. 338 ref. lak. Ref. anya templom. Határja mocsáros. Erdeje, vizi malma jövedelmes. F. U. a' siklósi uradalom.

Luzsok, magyar f. 14. kath. 230 ref. lak. Ref. templom. Róna termékeny határ. F. U. a' pécsi káptalan.

Márfa, magyar f. 2. kath. 354 ref. lak. Ref. anyaszentegyház. Határjának egy része mocsáros, de jó buzát terem. Szőllőhegye is van. F. U. a' siklósi uradalom.

Márton (Dráva Szent), rácz f. a' Dráva mellett: 567 kath. 40 ó hitü. lak. kik közt igen sok czigány találtatik. Határja ingoványos. Erdeje 's bő halászatja van. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Márton (Szent Hegyi), magyar f. 265 kath. lak. Bor termesztés. F. U. a' siklósi uradalom.

Márton (Szent Kis), magyar f. a' Dráva mellett: 12 kath. 225 ref. lak. Ref. templom. Sok gyümölcs, kivált szilva. Bő legelő. Erdő F. U. a' pécsi káptalan.

Matty, magyar f. a' Dráva posványai közt: 19. kath. 382 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Kövér legelőjén sok marhát, sertést tart. Halászatja jövedelmes. Erdő. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Nagyfalu, magyar f. 23 kath. 499 ref. Ref. anyaszentegyház. Mocsáros határ. Sok legelő. F. U. a' siklósi uradalom.

Óld, magyar f. a' Dráva mocsárjai közt: 4 kath. 267 ref. lak. Ref. templom. Sok rét, nád és legelő. Erdeje derék. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Oszró, magyar f. 9 kath. 225 ref. lak. Ref. eklé'sia. Posványos határ. Nagy marhatartás. F. U. a' siklósi uradalom.

Palkonya (Dráva), magyar f. a' Dráva mellett: 38 kath. 664 ref. Ref. anya templom. Sok kukuricza, szilva, jövedelmes halászat és marhatartás. Erdő. F. U. a' siklósi uradalom.

Palkonya (Német), német f. a' harsányi hegyláncz északi tövében: 420 kath. 5 'sidó lak. Határja 1-ső osztálybeli. Vörös bora hires. F. U. G. Batthyáni János.

Paprád, magyar f. 32 kath. 210 ref. lak. Ref templom. Nagy erdejében szenet éget. Halastavaiban halat és csikot fog. Sok nád és legelő. F. U. a' religyiói kincstár.

Piski, magyar f. 9 kath. 250 ref. lak. Ref. templom. F. U. a' religyiói kincstár.

Piskó, magyar f. a' Dráva mellett: 19 kath. 345 ref. lak. Ref. anya templom. Gyümölcse, kivált szilvája, és legelője sok. Erdeje szép. Halászatja jó. F. U. a' pécsi káptalan.

Rád, magyar f. egy mocsáros vidéken: 12 kath. 494 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Tavaiban sok csikot halász. Marhát, sertést tart. F. U. a' siklósi uradalom.

Sámod, magyar f. az Almás vize mellett: 8 kath 373 ref. lak. Ref. szentegyház. Erdeje nagy. Tavai számosak. Sok marhát tart. Nem meszsze a' helységtől, láthatni egy dombon épült omladozott apácza klastromot. F. U. a' religyiói fundus.

Szabólcs (Dráva), magyar f. közel a' Drávához: 9 kath. 384 ref. lak. Ref. szentegyház. Halászatja hasznos. Fája, szilvája, legelője bőven. F. U. a' siklósi uradalom.

Szaporcza, magyar f. az Almás vize mellett, egy igen kies tájjékon: 12 kath. 272 ref. lak. Ref. templom. Halat, rákot, csikot bőséggel fog. Legelője, nádja, erdeje sok. F. U. a' siklósi uradalom.

Szerdahely, magyar f. az Okor vizénél: 5 kath. 420 ref. lak. Ref. anya szentegyház. Határja búzát, kukoriczát, zabot terem. Van itt egy régi omladozott templom is. F. U. a' siklósi uradalom.

Tapólcza, magyar f. Siklóshoz 1 óra 36 kath. 120 ref. lak. Földje igen szép buzát terem. Van itt egy a' harkányihoz hasonló ásványos forrás, melly ezelőtt meleg volt, de most hidegen csergedez. F. U. G. Batthyáni János.

Terehegy, magyar f. egy igen kies vidéken: 30 kath. 389 ref. lak. kik a' föld és szőllőmivelést szorgalmatosan folytatják. Borok jó. Ref. anya eklé'sia és templom F. U. a' siklósi uradalom.

Tésenfa, magyar f. az Almás vize mellett, közel a' Drávához, igen mocsáros környéken: 17 kath. 218 ref. lak. Ref. templom. Sok legelő és erdő. Kevés föld. F. U. a' siklósi uradalom.

Torjáncze, rácz f. a' Dráva mocsárjai és tavai közt: 434 kath. lak. Tölgyes erdő. Marhatartás. Halászat. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Tótfalu (*Kis*), magyar f. a' harsányi hegyláncz északi tövében: 14 kath. 444 ref. lak. Ref. anyaszentegyház. Határja 1-ső osztálybeli. Szőllőhegye, erdeje szép. F. U. G. Batthyáni János.

Tóthfalu (*Nagy*), magyar f. az említett hegyláncz déli óldalában: 8 kath. 491 ref. lak. Ref. anya templom. Hires vörös bor. 1-ső oztálybeli föld. F. U. a' siklósi uradalom.

Turony, magyar f. a' harsányi hegyek közt a' Pécsről Siklósra vezető országútban: 23 kath. 275 ref. lak. Ref. templom. Nagy vendégfogadó. Szép szőllőhegy. Sikeres búzaföld. F. U. az üszöghi uradalom.

Vejti, magyar f. közel a' Drávához: 8 kath. 225 ref. lak. Ref. templom. Az áradásoktól sokat szenved. Szilvája, más gyümölcse, hala, erdeje bőven. F. U. a' pécsi káptalan.

Vertike (*Sós*), magyar f. közel a' Drávához, erdős mocsáros vidéken: 10 kath. 201 ref. lak. Ref. templom. A' 'sélyei uradalomhoz tartozik.

Viszló, nagy magyar f. a' harsányi hegyláncz déli tövében, egy kellemetes nyájjas vidéken: 12 kath. 1480 ref. 4 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia és templom. Határja 1-ső osztálybeli. Kövér rétjeit az Okor áztatja. Tágas szőllőhegye nemes borral fizet. F. U. a' siklósi uradalom.

Vokány, német f. Egyenes sorban épült útszája 133 csinos házat számlál, mellyben 919 kath. 8 'sidó lakik. Közepén áll egy szép kath. templom, melly Ráczpetrihez affiliáltatott. Határja sikeres búzát, Szőllőhegye pedig hires vörös bort terem. Márvány bánya. Nevezetes még itten az uraságnak nagy majorsága, hol sok ökör hizlaltatik; komlós kertje, vizi malma. F. U. G. Batthyáni János.

Zaláta magyar f. a' Dráva mellett, Somogy vármegye szélén: 14 kath. 619 ref. lak. Ref. anya templom. Lakosai

kukuricza, zab, gyümölcs termesztésből; marha tartásból, halászatból, melly itt igen jövedelmes, táplálják magokat. Erdeje nagy. F. U. A' 'séllyei uradalom.

Népes Puszták és Majorok.

Dobina, Bogdásához 1 fertály. 34 kath. rácz lak.

Kápolna és Zee, Vaiszlóhoz 2 óránуira. 12 kath. magyar lak. F. U. a' religioi kincstár.

Páli, a' Dráva mellett 4 kath. 11 ref. magyar lak. Itt szoktak a' Stájerek kikötni talphajóikkal. F. U. a' siklósi uradalom.

Trinitas, Vokányhoz tartozik: 56 kath. német 12 'sidő lak. Szép erdőség. Márványbánya. Serház. Vizi malom. Jól elrendelt gazdaság. F. U. G. Batthyáni János.

IV. BARANYAVÁRI JÁRÁS.

Van benne 2 Mező Város, u m: 1 német — 1 német-rácz-magyar. 51 falu t. i: 15 német — 9 rácz — 8 magyar — 19 vegyes. u m: 9 rácz-német — 6 német-rácz — 1 magyar német — 1 magyar-rácz-német — 1 rácz-magyar — 1 rácz-magyar-német.

13. Puszta: ebből 7 magyar — 6 német-magyar-rácz.

Népessége 49,896 lak. u. m.

Vallásokra: 31,841 kath. — 9849 ó hitű, — 7091 ref. 679 luth. 436 'sidó.

Nyelvökre: 21,449 rácz — 17,598 német — 11,413 magyar — 436 'sidó.

Mező Városok.

Bolly (*Német*), német m. v. 's feje egy nagy uradalomnak. Fekszik egy termékeny sikságon, Pécstől $3^1/_2$, Mohácstól 2 mértföldnyi távolságra. Utszái egyenes sorban állnak 's csinos házakkal dicsekedhetnek. Ékességére szolgál az uraségi szép kastély, a' kath. paroch. templom, a' Director háza, 2 nagy élésház, mellyek közzűl egyikben 7000, másikban 30,000 P. mérő gabona fér el. Az urasági 3 óldalú istállóban válogatott kocsi lovak neveltetnek. Lakosai 2075 kath. 3 luth. 38 'sid. mennek, 's igen vagyonosok; nagyon jó búzát, sok kukoriczát, repczét termesztenek,

számos és szép lovakat tartanak. 4 országos és 2 heti vásárjokon sertésekkel lovakkal nevezetes kereskedést űznek. Ezen 25 helységből, 's 7 pusztából álló uradalmat G. Batthyáni Ádám Horvát Országi Bán, mint a' magyar lovasság vezére nyerte el I. Leopoldtól 1685—1688-dik végbe vitt vitéz érdemiért. Mostani birtokossa G. Batthyáni János, ki jobbágyai közt lakván, köz szeretetre méltó.

Dárda, vegyes német-rácz-magyar m. v. Eszékhez 1½ óranyira, egy felette termékeny lapály földön 1944 u. m: 1125 kath. 570 ó hitű, 16 ref. 6 luth., 227 'sidó lak. kik föld és szőllőmivelésből, mesterségekből, halászatból; de főképpen sertés és marha tenyésztésből élnek. Délről nádas tavas láp környékezi, mellyen keresztül a' régi rómaiak egész Slavoniáig hoszú erős töltést csináltak. Követte őket Solymán is, ki Eszéktől fogva Dárdáig 8565 lépés hoszuságú, 's ollyan széles töltést építtetett, hogy 3 kocsi egymás mellett elmehetett; de a' mellyet Zrínyi Miklós 1664-be felégetett. IV. Mohamed ismét helyre állította; hanem a' keresztény vezérektől újra annyira elrontatott, hogy mai nap a' mocsárokba csak némely karókat lehet észre venni. — Utszái egyenesek, tágosak, 's rendes házakkal rakvák. Fő ékességei: az urasági kastély, egy gyönyörű angol kerttel, mellyben több üvegházak, 's ritka külföldi csemeték láthatók; továbbá a' kath. és óhitű anya templomok; 's más derék urasági épűletek. Van itten egy synagóga is. Bikkes tölgyes erdeje nagy. A' Topolyai pusztán az Uraság kiválogatott gulyát tart. 4 országos vásárjai népesek. F. U. a' dárdai uradalomnak, mellyhez 23 nagy helység és 6 puszta tartozik gróf Eszterházy Kazimir János.

Faluk.

Albertfalva, német f. Albert herczegtől alapított új gyarmat 466 kath. lak. F. U. Károly fő herczeg.

Bán, német-rácz f. a' Karasicza vize mellett: 1764 lak. u. m: 1206 kath. 545 ó hitü. 2 luth. 11 'sidó. kath. és ó hitü anya szentegyházak. Határja gazdag termékenységü. Vörös bora híres. Nyugotra a' helységtől van egy régi Gothus kastély ezen felirással: „Quadriburgum.“ F. U. Károly fő herczeg.

Baranyavár, vegyes rácz és német f. 1407 kath. 16 ó hitű, 1 luth. lak. Kath. paroch. templom. Termékeny föld. Szőllőhegy. Sok és jó rét. Közel ide láthatók azon régi várnak omladékai, mellytől a' vármegye nevezetét vette. Pósta hivatal. Nagy vendégfogadó. F. U. Károly fő herczeg.

Batina vagy másképp *Kőszeg*, vegyes rácz-magyar-német falu 1319 kath. lak. Kath. plebánia. Itt járni által Bács vármegyébe a' Dunán. Határja 1-ső osztálybeli. Bora jó. Halászatja kivált vizában gazdag. Alabastrom és kőbánya. A' Duna parton lévő hegyéről igen szép meszsze kilátás esik a' Baranyai, Bácsi, Slavoniai vidékekre. Szőllőhegyei közt, egy római colonia maradványai szemlélhetők. F. U. Károly fő herczeg.

Béllye, vegyes magyar-német f. Eszéktől 1 órányira a' Moravicza pozványos vize mellett: 1050 lak. u. m: 572 kath. 472 ref. 6 luth. lak. Kath. és Ref. anya templomok. Útszái egyenesek, házai csinosak. Ékesítik az Eugen herczegtől épített fellegvár, 's más számos urasági épűletek. Lakosai földmivelésből, marhatartásból, viza halászatból, mesterségekből élnek; fejes káposztájok híres. Erdejek roppant és szép. Ezen helység feje egy 15 □ mfdre. terjedő nagy uradalomnak, mellyet ez előtt Albert kir. herczeg, most pedig Károly fő herczeg bir. Az egész 6 kerűletekre osztatik. Az elsőhöz tartoznak Béllye, Kopács, Darócz, Eugeniusfalva, Laskó helységek, a' Mitvári és Koհári pusztákkal 's vendégfogadókkal. A' másodikban: Vörösmart, Keö, Herczeg Szőllős, Sépse, Csúza, Batina. A' harmadikba: Darázs, Márok, Izsép, Bodolya, Dályogh, helységek; a' Csibogáti korcsma és vámház. A' Negyedikben: Nyárad, Májs, Szabár, Udvar. Az ötödikben: Villány, Lipova, Sárok, Szent Márton. A' hatodikban: Baranyavár, Mónostor, Lucs, Sz. István Bán, Kisfalu helységek; — Haranya, Latjka, Henye, Gösa, Lipovicza majorságok.

Benge, rácz f. 352 kath. lak. Jó rét. Marhatartás. Termékeny föld. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Beremént, vegyes rácz-magyar f. 1379 lak. u. m: 574 kath. 612 óhitű. 152 ref. 15 luth. 26 'sidó. Kath. és ó hitű anya templomok. Gázdag határja mindennel bővölködik. Bort termeszt, marhát nevel. Rendes vágásokra osztott er-

deje igen szép. Az uradalom a' Dráva felől árkokat és töltéseket tétetvén, sok mocsárokat kiszáríttatott, mellyek most kövér rétek és legelők. Azon hegyben, mellynek tövébe a' helység fekszik — szép márvány töretik, 's ebből igen jó mész égettetik. F. U. Gróf Eszterházy Kazimir.

Bezedék, német és rácz f. 531 lak. u. m: 368 kath. 157 ó hitü, 6 'sidó. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Bodolya, német f. 454 kath. lak. Híres vörös bort termeszt. F. U. Károly fő herczeg.

Bolmánd, vegyes rácz és német f. 1005 lak. u. m: 64 kath. 834 ó hitű, 107 luth. Ó hitü anya templom. Földje igen termékeny, a' Dráva szigetjeiben felesleges legelője lévén, számtalan sertés és marha csordákat tart, Halászatja jövedelmes. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Bolly (*magyar*), vegyes német és rácz f. 536 lak. u. m: 145 kath. 121 ó hitü. 4 'sidó. Ó hitü templom. Termékeny határ. Nagy uraságí majorság. Liszt és fürész malmok. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Borjád, vegyes rácz-német f. 209 kath. 500 ó hitü. 7 'sidó lak. Ó hitü szentegyház. Határja 1-ső osztálybeli. Sok rét. F. U. G. Batthyáni János.

Csúza, magyar f. 67 kath. 565 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Földje gazdag. Bora jó. Marhatartása, halászatja jövedelmes. F. U. Károly fő herczeg.

Dályogh, rácz f. 1746 kath. 50 ó hitü, 6 'sidó lak. Kath. filial. templom. Halászatja nevezetes. A' mohácsi Duna szigetben sok marhát, sertést tart. F. U. Károly fő herczeg.

Darázs, rácz f. a' Karasicza vize mellett, közel a' Dunához: 1749 kath. 38 ó hitü, 2 ref. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Földje 1-ső osztálybeli. Marhatartása a' Duna szigetjeiben virágzó. Bort termeszt. Halászatot üz. F. U. Károly fő herczeg.

Dárda (Kis), német f. a' Dráva mellett Eszékhez $^1/_2$ óra 171 kath. lak. kik marhatartásból, 's nádvágásból élnek. F. U. G. Eszterházy.

Darócz, magyar f. a' Dráva és Duna mocsárjai közt: 18 kath. 788 ref. 6 ó hitü lak. Ref. anya eklé'sia. Nagy marhatartás és halászat. F. U. Károly fő herczeg.

Eugeniusfalva, német f. 230 kath. lak. Eszékkel általellenben a' Dráva bal partján. Innen Eszékre a' Dráván által egy hoszú fahid vezet. Annak emlékezetére, hogy Mária Therézia és Jó'sef Császár alatt, Béllyétől Eszékig a' nagy posványságokon keresztűl egy felette költséges, 5 ölnyi szélességű töltés, és kővel kirakott út csináltatott: állítódott itten egy kő oszlop ahoz illő deák felirással.

Ilocska, rácz f. 676 lak. u. m: 315 kath. 354 ó hitü. 7 'sidó. Ó hitü templom. Rétje sok és jó. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

István (Szent), német f. a' Karasicza vize mellett: 682 kath. lak. Földje 1-ső osztálybeli. Erdeje vadakkal gazdag. F. U. Károly fő herczeg.

Iván (Eszterház), vegyes német-rácz f. 157 kath. 155 óhitü lak. Határja sik és termékeny. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Izsép, rácz f. 1513 kath. 26 ó hitü, 4 'sidó lak. közel a' Dunához. Kath. paroch. templom. 1-ső osztálybeli föld. Nagy marhatartás és halászat. F. U. Károly fő herczeg.

Jakabfalu, német f 351 kath. 12 'sidó lak. Földje kövér, legelője erdeje elég. F. U. G. Batthyáni János.

Kácsfalu, vegyes rácz-német f. 193 kath. 345 luth. 1327 ó hitü, 7 'sidó lak. Luth. és ó hitü templomok. Tágas határja sok helyt ingoványos de termékeny. Halászatja jövedelmes. A' nyáradi és franyiai pusztákon számtalan sertést és marhát tenyészt. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Karancs, magyar f. 245 kath. 1453 ref. 7 luth. 11 'sidó lak. Ref. anya és kath. filial. szentegyházak. Határja gazdag termékenységü. Fejér bora nagyon kedves. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Keö, magyar f. 8 kath. 152 ref. lak. kik igen híres vörös bort termesztenek. Ref. templom. F. U. Károly fő herczeg.

Keskend, német f. 332 kath. lak. kik többnyire faválgók és szénégetők. Az itten körűl lévő roppant erdőségek tele vannak nagy vadakkal, u. m: őzekkel, szarvasokkal, dámvadakkal, F. U. Károly fő herczeg.

Kisfalud, vegyes rácz-német f. 1387 lak. u. m. 595 német kath. 785 ó hitü rácz. 7 'sidó. Ó hitü anya templom. A' Karasicza vize mentében sok legelővel, rétekkel bir.

Bort termeszt. Földje kövér. Vizi malom. F. U. Károly fő herczeg.

Kopács, magyar f. a' Duna és Dráva mocsárja közt: 26 kath. 1115 ref. lak. Ref. anya templom és eklé'sia. Földjök igen termékeny. Marhatartások virágzó. Halászatjok leggazdagabb az egész megyében; — különösen nagy tó nevü halastava, olly szerfelett bővölködik halakkal, hogy némelykor egy háló megvetésre 100 mázsát is kifognak. F. U. Károly fő herczeg.

Kövesd, német f. 376 kath. 6 ref. 5 'sidó. lak. Határja, szőllőhegye 1-ső osztálybeli F. U. Melczer familia.

Lapáncsa, német f. 479 kath. 10 luth. lak. Termékeny határ. — Pósta hivatal. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Laskó, magyar f. a' Duna mocsárjainál: 26 kath. 1129 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Vagyonos lakosai marha tenyésztésből, halászatból, földmivelésből táplályák magokat. A' Rómaiak idejében itt egy Monopol nevü kis városocska állott. F. U. Károly fő herczeg.

Laskafalva, német f. 815 kath. 14 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Rendes vágásokra osztott erdeje roppant és igen szép. Nagy marhatartás. Sör és pálinka házak, melly utolsóban erős slivovicza égettetik. Malmát ökrök tartják forgásba. F. U. G. Eszterházy Kazimir

Lipova, rácz-német f. 295 kath. 353 ó hitű lak. Ó hitü templom. Láthatni itt a' török időből némely sánczolásokat. F. U. Károly fő herczeg

Lúcs, rácz f. 1188 kath. 7 ó hitü lak. Kath. paroch. templom. Lakosai sok juhot, sertést, marhát tartanak. F. U. Károly fő herczeg.

Maisz, vegyes német-rácz f. 1719 lak. u. m: 1200 kath. német, 509 ó hitü rácz, 10 'sidó lak. Kath. és ó hitü templomok. Határja 1-ső osztálybeli. Sok rét. Nagy erdő. F. U. Károly fő herczeg.

Márok (Német), német f. 473 kath. 3 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szép lótenyésztés. Török sánczok maradványai. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Márok (Rácz), rácz f. 973 kath. 19 ó hitü lak. Határja sikeres buzát, kukuriczát terem. Szőllőhegye, jó hasznos sertés és marhatenyésztése van. F. U. Károly fő herczeg.

Márton (*Szent Herczeg*), német f. 157 kath. lak. kik többnyire takácsok. F. U. Károly fő herczeg.

Monostor, vegyes rácz-német f. 843 kath. 298 ó hitü, 2 luth. 4 'sidó lak. Ó hitü anya templom. Határja 1-ső osztálybeli. Rétje, bora jó. Marhát nevel. Erdeje vadakkal bővölködik. F. U. Károly fő herczeg.

Nyárad (*Nagy*), német f. 1238 kath. 5 luth. 4 ó hitü, 5 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja róna és igen termékeny. Nagy lótenyésztés. Szép urasági merino nyájjak. F. U. Károly fő herczeg.

Petárda, rácz f. 884 kath. 5 'sidó lak. Határja mocsáros, marhatartása nevezetes. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Pócs, vegyes rácz-német f. 60 német kath. 235 ó hitü rácz lak. Marhatenyésztésből és földmivelésből élnek. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Sárok, rácz f. 122 kath. 500 ó hitü lak. Ó hitü anya templom. Földje sik és igen termékeny. F. U. Károly fő herczeg.

Sepse, magyar f. 89 kath. 218 ref. lak. Ref. templom. Határja 1-ső osztálybeli. Szőllőhegye hires vörös bort terem. F. U. Károly fő herczeg.

Szőllős (*Herczeg*), vegyes magyar-rácz és német f. a' Budáról Eszékre vivő országútban 1530 lak. u. m: 630 kath. 300 ref. 600 ó hitü lak. Ref. és ó hitü anya, kath. filial templomok. Határja mindennel bővölködik. Bora sok és jó. Van itt az uraságnak 2 roppant pinczéje, mellyekben az uradalombéli kilenczed és tized rész dézma tartatik Pósta hivatal. Nagy vendégfogadó. F. U. Károly fő herczeg.

Töttös, vegyes rácz-német f. 409 német kath. 629 ó hitü rácz. 9 ref. lak. Ó hitü anya templom. Róna határja 1-ső osztálybéli. Erdeje vadakban gazdag. F. U. G. Batthyáni János.

Udvard, német f. 259 kath. lak. kik szép búzát termesztenek és jó lovakat tartanak. F. U. Károly fő herczeg.

Villány, vegyes német és rácz f. 1364 lak. u. m: 1080 német kath. 268 ó hitü rácz. 1 luth. 7 ref. 8 'sidó. Kath. és ó hitü anya szentegyházak. Fekszik ezen nevezetes helység, Siklóstól 2 mértföldnyire, a' harsányi vagy siklósi hegyláncz északi tövében. Szántóföldjei igen jó búzát és kukuriczát teremnek ugyan; de fő gazdagsága, 's melly egész

hazánkban, sőt külföldön is esmeretessé teszi az — **szőllőhegye**, mellyen a' híres, füszerszámos, tartós, 's felette kedves izü veres bora terem. Egyéberánt azon bor, melly villányi név alatt kereskedésbe jön, nem csak a' villányi alacsony, 's nem igen nagy kiterjedésü hegyen szüretik, hanem a' harsányi, gyűdi, siklósi, tóthfalusi, Réczpetrei 's a' t. hegyek is szaporitják ezt. Sőt minthogy a' magas N. Harsányi hegy által estve felé árnyékban tartatik, ezen kedvező fekvés hiányát, az ide való németek kettőztetett szorgalommal kéntelenek kipótolni. F. U. Károly fő herczeg.

Virágos, német f. 261 kath. 32 luth. 7 'sidó lak. Jó búzát, kolompért, bort termeszt. F. U. G. Batthyáni János.

Vörösmarth, magyar f. a' Duna mellett az eszéki országútban 1500 lak. u. m: 825 kath. 650 ref. 15 luth. 10 ó hitü lak. Kath. és ref. anya templomok. Határja mindenben bőven meg van áldva. Szántóföldjei kövérek; nagy kiterjedésü térsgein számos sertést, marhát tenyészt; hallal bővölködik; pagonnyai fát eleget szolgáltatnak. Vörös bora a' jobbak közzül való. Nevezetes itten azon 6000 ölnyi hosszúságu töltés melly a' helységet a' Duna árja ellen őrzi. Innen kezdve a' Dráváig nyúlik le azon esmeretes posványság, melly 6 □ mértföldet foglal el; 's hol e' következendő szigetek és puszták találtatnak u. m: Petres, kis és nagy Popovicza, Lúdas, Szarvashát, Csákány keselyüs, Almáska, Tapolcza, Bokroshát, Seprőshát, és Kőrös erdő. Mind ezek tölgy, nyár, éger, kőrös, szil, nyirfa erdőségekkel, nádalló és kaszálló rétekkel, 's halas tavakkal vannak elboritva. F. U. Károly fő herczeg.

Népes Puszták és Majorságok.

Csümény, *Franyina*, *Monyorós*, *Nyárad* 4 puszta Laskafalvához 7 fertálynyira. Erdőkből, posványságokból, rétekből állnak. Lakják öszvesen 15 kath. 17 ref. lak. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Dolina, Beremendhez 3 fertály. 47 kath. 21 ó hitü, 16 ref. lak. F. U. G. Eszterházy Kazimir.

Földvár vagy Sátoristye, nagy Nyáradhoz ½ óra. 128 kath. 30 ó hitü. 12 ref. lak. Az Uraságnak itt igen nagy

's rationaliter folytatott gazdasága van. A' szántóföldek 4 egyenlő részre osztattak, 's minden rész fa sorokkal van bekeritve. A' rétek a' Borsa patakjából öntöztetnek lombardiai módra. A' nagy finomságra vitt merino juh nyáj 8000 darabot felyülhalad. F. U. Károly fő herczeg. Nevezetes ezen puszta még arról, hogy a' mohácsi ütközet előtt a' török tábornak nagy része itt tanyázott, 's sátoristye nevét is a' sok sátortól vette.

Hály, Baranyavárhoz 3 fertály. 4 kath. 2 ó hitü, 1 luth. lak.

Kalandos, Vörösmarthoz 1 fertály. 4 kath. lak.

Karú, Vörösmarthoz 1 óra. 8 kath. lak.

Lak, Bánhoz 3 fertály. 125 kath. 30 ó hitü, 26 ref. lak. Nagy gazdaság. Több ezer birka. Kastély. F. U. Károly fő herczeg.

Lipovicza, Lucshoz $^1/_2$ órányira. 71 kath. német. lak. Szép majorság. F. U. Károly fő herczeg.

Mecze, Béllyéhez 1 fertály. 29 kath. 3 ó hitü. 6 ref. lak.

Szarvashát, Vörösmarthoz 3 fertálynyira. 7 kath. lak.

V. A' MOHÁCSI JÁRÁS.

Van benne: 3 mező város, mind vegyes magyar-német-rácz.

48 falu, u. m: 29 német, 9 magyar, 1 rácz, 5 német-rácz, 1 magyar-német, 1 magyar-német-rácz, 1 német-magyar, 1 német-rácz-magyar.

3 Puszta. t. i. 2 német, 1 magyar.

Népessége 52,256. lak. u. m:

Vallásokra nézve: 41,347 kath. 4990 ref. 4266 ó hitü. 1339 luth. 314 'sidó.

Nyelvökre: 29,480 német. 17,229 magyar. 5233 rácz. 314 'sidó.

Mező Városok.

Mohács, vegyes magyar-német-rácz m. v. a' Duna jobb partján 8271 lak. kik közzűl 5997 kath. 1589 ref. 685 óhitü. A' magyarok $^2/_3$ a' ráczok $^1/_8$ részét teszik a' népességnek; a' többi német. Nevezetesebb épűletjei: a' püspöki palota, a' kath. ref. és ó hitüek tornyos templomai; a' Franciskanusok klastroma templommal együtt; a' cs. k. sóház és

pósta hivatal. Az idevaló kath. kis Gymnasiumban — az az 4 deák oskolában 1824-ben tanúltak 88-an. Professorok a' szent Ferencz szerzetbéli atyák. — Határja Mohácsnak igen nagy, 's a' természet minden ajándékaival bőven fel van ruházva. Keletfelől a' rólla neveztetett Duna szigetje, melly 60,000 hóldat foglal magában, — rakva szép erdőkkel, kövér rétekkel és legelővel; a' honnan a' lakosok számos sertést marhát, juhot, főképpen sok aprő tüzes lovakat nevelnek. Délfeléterjedő sik szántőföldjei feketék és sikeres buzát teremnek. Nyugot északra feküsznek középszerü dombokon szőllőskertjei, mellyek lehetős asztali borral fizetnek. Halászatja a' Dunában felette gazdag. Kereskedése borokkal, fával, gabonával, marhával, sertésekkel, lovakkal, gubaccsal, kőszennel, gyapjúval, hallal 's a' t. nagy fontosságú. Esztendőnként 300, 400 hajó rakodik meg itten az emlitett termékekkel. 5 országos vásárjai népesek, 's a' sertésre nézve elsők a' megyében. F. U. a' pécsi püspök 's feje egy uradalomnak.

Hogy a' Magyar nemzet' nagysága, mellyet Corvinus Mátyás alig kezde emelni, a' Mohácstól dél fele eső sikságon semmisitetett meg; 's talán több századokra viszsza löketett: arra minden Magyar elkeseredett szívvel emlékezik; 's azért ezen esetet újra le nem irom, hanem csak azt említem: hogy ezen gyászos napot t. i. az 1526-diki Augustus 29-dikét, az 1687-diki Augustus, mellyben a' törökök a' halhatatlan Lotharingiai Károly által ugyan Mohácshoz közel olly szörnyen megverettettek, valamennyire elfelejteti ugyan, de a' régi sebeket még is mind e' mai napig bé nem gyógyította.

Pécsvárad, vegyes magyar-német-rácz m. v. a' Mecsek hegyének déli tövében 2839 lak. u. m: 1906 kath. 810 ref. 80 ó hitü, 12 luth. 31 'sidó. — A' Mecsek oldalából fakadt csergedező patakok, szőllőhegyek, erdők, szilvás, gesztenyés és más gyümöltsös kertek; — a' kies levegő ezen várost egy a' legkellemetesebb lakhelyé varázsolyák. Hajdan Vas hegynek is neveztetett vas bányáiról. Szent István apostoli királyunk gazdag Benediktinus apáturságot fundált itten, melly egész uradalomból áll; de mostan a' pesti universitás birtoka. — Épületei csinosak, 's ezek közt ki-

tetszőbbek: az útsza közepére kiépült kath. paroch. templom, a' lovas katonák kaszárnyája tágas élésházakkal, pinzcékkel; a' ref. és ó hitü anya szentegyházak; 's végre az uradalmi kastély, melly a' városnak legmagasabb részén áll, 's magas kőfalakkal van körül véve. Széke egy lovas ezeredbéli stabnak; 's az uradalmi törvényhatóságnak. —

Székcső, vegyes magyar-német-rácz m. v. a' Duna jobb partján, egy kellemetes 's a' kereskedésre nézve hasznos vidéken. Lakosainak száma 3741 u. m: 3022 kath. 687 ó hitü 3 luth. 4 ref. 25 'sidó. Kath. és ó hitü anya templomok. Pósta hivatal. Gyönyörű kastélya és ángol kertje a' Bésán uraságnak, nem kevéssé diszesíti a' várost. Dombos határja igen szép búzát terem. Erdeje nagy. Szőllőhegye tágas 's jó közönséges borral fizet. Legelője sok lévén, a' marha és juh tenyésztés virágzásban van. Ez előtt nem régen a' városon kivül lévő dombon, valamelly vár omladékai látszottak, 's maradványaiból római mivre lehetett gyanítani; de ezek már ma fundamentomig lerontattak, 's kövei más épületekre vitettek. Hajdani birtokosa a' városnak és várnak a' Jakosich familia vala; erről ment a' Bezerédy familiára. Mai Földes urai pedig a' Bésán és Sauska familiák.

Faluk.

Babarcz, vegyes német-magyar f. egy gyönyörű termékeny vidéken 1249 lak. u. m: 942 kath. 300 ref. 7 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Sok búza, bor, kolompér. F. U. a' pesti universitás.

Bánya (*Ó*), német f. 321 kath. lak. kik talyigákat, kender törőket 's más fa szerszámokat készitnek. F. U. a' pécsi püspök.

Bár, német f. a' Duna jobb partján 684 kath. 1 ó hitü 3 'sidó lak. Dombos határja sikeres búzát, lehetős bort terem. F. U. a' pesti universitás.

Berkesd, magyar f. 1195 kath. 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja 1-ső osztálybeli. Fejérbora a' legjobbak közzül való. F. U. a' pesti universitás.

Boda (Fazekas), német f. 252 kath. lak. kik bort, búzát, kolompért termesztenek. F. U. a' pesti universitás.

Bozsók, német f. 1473 kath. 28 ó hitü. 2 luth. 9 'sidó lak, Kath. paroch. templom. Róna határja 1-ső osztálybeli Szőllőhegye, erdeje van. F. U. a' pesti universitás.

Doboka, német f. 175 kath. lak. Bortermesztés. F. U. a' Sauska nemzetség.

Ellend, magyar f. 552 kath. lak. F. U. a' pesti universitás.

Eörzsébeth (Szent), magyar f. 641 kath. lak. kik szép búzát és rozsot termesztenek. Kath. paroch. templom. F. U. a' pécsi püspök.

Falu (Ó), német f. 457 kath. 38. luth. 7 ref. 24 'sidó lak. Szántóföldje kevés. Szőllőhegye tágas. Erdeje elég. Mész égetés. F. U. a' Perczel familia.

Féked, német f. 700 kath. lak. Földje 1-ső osztálybeli. Bort termeszt. F. U. a' pesti universitás.

Geresd, német f. 649 kath. lak. Szőllőhegy. Jó határ. F. U. a' pécsi püspök.

Görcsön (Rácz), vegyes német-rácz f. 372 kath. 130 ó hitü lak. Kath. és ó hitü templomok. Dombos határja termékeny. Bora is van. F. U. a' Bésán familia.

Hetény (Lovász) német f. 520 kath. lak. Kath. paroch. templom. Sok búza és kolompér. Szőllőhegy. F. U. a' pesti universitás.

Hidar, német f. 316 kath. lak. Hires fejér bor. F. U. G. Batthyáni János.

Hidas, vegyes magyar-német-rácz f. Tolna vármegye szélén 23 kath. 869 luth. 500 ref. 251 ó hitü. 19 'sidó lak. kik 238 csinos házakban laknak. Luth. ref. ó hitü anya templomok. Nevét vette a' sok hidakról, mellyek itt a' Mecsek hegyéről öszve jövő folyókon, és patakocskákon állnak. Termékeny határja bort, búzát 's 2000 mázsánál több dohányt terem. A' helység mellett láthatni, egy hegyen lévő régi várnak omladékait, melly hajdan a' Templariusoké volt. Emlitést érdemel végre az, hogy 1823-ban egy pincze ásás alkalmával, egy iszonyatos nagyságú Egyszarvú (Einhorn) állatnak fejére találtak, mellynek közepéből, egy ölnyi hosszuságú szarv nyúlt ki. F. U. Kajdácsi, Kardos, Nunkovics, Perczel, Sauska nemzetségek.

Himesház, német f. 1336 kath. lak. Kath. paroch. templom. Sok kolompér, búza és rozs. F. U. a' pécsi püspök.

Kátoly, vegyes német-rácz f. 699 kath. lak. kik erős sertés kereskedést űznek. F. U. a' pécsi püspök.

Kékesd, magyar f. 473 kath. lak. Határja 1-ső osztálybeli. Jó rét. Bortermesztés. F. U. a' pesti universitás.

Kéménd, német f. 928 kath. 3 luth. 10 'sidó lak. Két kath. templom, mellyek közzűl az egyikben, a' bóld. szűz Mária képéhez nagy búcsújárások történnek. Határja mindennel bővölködik. Van búzája, bora, sok kukuriczája, kolompérja, kőbányája 's vizi malmai. Erdeje szép. F. U. a' pesti universitás.

Kölked, magyar f. a' Duna mellett 8 kath. 770 ref. 38 ó hitü lak. Ref. anya templom. Gazdag határ. Nagy viza halászat. F. U. a' pécsi püspök.

Lak, német f. 865 kath. lak. Kath. paroch. templom Földje 1-ső osztálybeli. Bora kevés. Erdeje derék 's arról nevezetes, hogy sok fenyves madár tanyázik benne. F. U. a' pécsi püspök.

Lancsuk, vegyes német-rácz-magyar f. Mohácshoz közel, 1177 kath. 305 ó hitü lak. Kath. és ó hitü anya szentegyházak. Uraságí kastély és vadaskert. Határja tágas és termékeny. Bora meglehetős. F. U. a' pécsi püspök.

László (Szent) német f. 156 kath. lak. kik mind zsellérek, kerékgyártók, fazekasok, pipacsinálók, 's a' t. Erdejek 's gyümölcsös kertjek van; de szántóföldjei nincsenek. Az uraságí kastély egyszersmind az ide való plébánus lakhelye. Van itt egy kath. templom is, és egy pisztrángos halastó. F. U. a' pécsi püspök.

Liptód, vegyes német-rácz f. 955 lak. u. m: 585 kath. 372 ó hitü. Kath. filial. és ó hitü paroch. templomok. Hegyes határján kevés szántóföldel bír, annyival nagyobb a' szőllőhegye. F. U. a' pesti universitás.

Maraza, német f. 614 kath. 5 'sidó lak. Jó föld. Középszerü bor. F. U. a' pesti universitás.

Márok (Püspök), német f. 398 kath. lak. Sikeres rozs. Kőbánya. F. U. a' pécsi püspök.

Mecske (Rácz), vegyes német-rácz f. 876 német kath. 300 ó hitü rácz, 6 'sidó lak. Kath. és ó hitü anya templomok. Határja szép búzát és rozsot terem. Tölgyes erdeje sok

makkot ád. Nagy sertéstenyésztés. Szőllőhegy. F. U. a' pesti universitás.

Monyoród, német f. 475 kath. 20 ref. 2 'sidó lak. Kőbánya. F. U. a' pesti universitás.

Nádasd, népes német f. 2158 kath. 23 ref. lak. a' Mecsek hegye tövében egy igen szép kies vidéken. Határja hegyes, 's azért kevés szántóföldje van; de szőllőhegye roppant. — Ékesíti a' csínos izlésü püspöki nyári mulató kastély, vad gesztenye fákkal sűrüen körül övedzve, mellyhez egy virágos és gyümölcsös kert, remeteház, 's egy igen nagy vadaskert tartoznak. Kath. paroch. temploma derék. Kálváriajáról gyönyörű kilátás esik. Erdeje felette tágas és szép. Kőbánya. Sok bognár és kőfaragó. F. U. a' pécsi püspök.

Nyárad (*Kis*), német f. 520 kath. 8 'sidó lak. Határja hegyes; szőllőhegye jó bort terem. Lakosai szép lovakat nevelnek. F. U. a' tudományi kincstár.

Nyomja, német f. 380 kath. 12 'sidó lak. Sok rozs, kolompér, bor. F. U. G. Batthyáni János.

Olasz, rácz f. 467 kath. 14 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Rozs és bor termesztés. F. U. G. Batthyáni János.

Pál (*Nagy*), magyar f. 304 kath. 325 ref. lak. Határja 1-ső osztálybeli. Bora középszerü. Ref. templom. F. U. a' pécsi püspök.

Pereked, magyar f. 461 kath. lak. kik sok rozsot és vörös bort termesztenek. F. U. a' pesti universitás.

Pusztafalu, német f. 153 kath. lak. F. U. a' pesti universitás.

Sombereg, vegyes német-rácz f. 2377 lak. u. m: 1396 kath. 952 ó hitü, 29 'sidó. Kath. és ó hitü anya templomok. Határja sikeres búzát terem. Szőllőhegye 's vadakkal bővölködő erdeje van. Diszére szolgál az uraságnak 2 kastéllya pompás ángol kertekkel. A' szarvasmarha, juh, különösen a' ló tenyésztés szépen virágzik. F. U. a' Sauska familia.

Szabár, német f. 628 kath. 6 'sidó lak. Erdő. Kőbánya. Szőllőhegy. F. U. Károly fő herczeg.

Szajk, német f. 701 kath. 5 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja 1-ső osztálybeli. Szőllőhegy. F. U. a' pesti universitás.

Szebény, vegyes magyar-német f. 1036 kath. 7 'sidó lak.

Kath. paroch. templom. Bort és jó búzát termeszt. F. U. a' pesti universitás.

Szederkény, német f. 476 kath. lak. Pósta hivatal. Jó bor, búza, sok kolompér. F. U. a' pesti universitás.

Szellő, magyar f. 385 kath. lak. Szőllőhegy. F. U. a' pécsi püspök.

Szilágy, magyar f. 636 kath. lak. kik igen híres fejér bort termesztenek. F. U. a' pesti universitás.

Szür, német f. 496 kath. lak. Rozs, kolompér, bor termesztés. F. U. a' pesti universitás.

Varasd, német f. 460 kath. lak. Szőllőhegy. Erdő. Középszerü föld. F. U. a' pesti universitás.

Várkony, német f. 146 kath. 552 ref. 2 luth. 1 ó hitü lak. Ref. anya eklé'sia. Kevés szántóföld; de tágas szőllőhegy. Erdeje főképpen gesztenyésse sok jövedelmet ád. F. U. a' pesti universitás.

Vémend, vegyes német-rácz f. 2036 lak. u. m: 1595 kath. 436 ó hitü, 5 'sidó. A' ráczok mind ó hitüek. Kath. és ó hitü anya templomok. Határja szép rozsot ád. Bora középszerü. Roppant tölgyes erdeje számos sertést táplál. F. U. a' pesti universitás.

Zsibrik, német f. 5 kath. 410 luth. 90 ref. 80 'sidó lak. Földje szép búzát, sok és jó dohányt terem. Szőllőt is mivel. F. U. a' Perczel familia.

Népes pusztá k.

Dömörkapú, 52 német kath. lak. Vémendhez tartozik. F. U. a' pesti universitás.

Kölked, 18 kath. magyar lak. F. U. a' pécsi püspök.

Varasd (Kis), 37 német-kath. lak. F. U. a' pesti universitás.

A' MECSEKHÁTI JÁRÁS.

Van benne: 3 mező város. Nevezetesen: 1 vegyes német-magyar. 1 vegyes német-rácz. 1 német.

70 falu. t. i: 41 magyar — 15 német — 9 magyar-német 3 német-magyar — 1 rácz-német — 1 rácz-német-magyar.

8 népes Puszta. u. m. 5 magyar — 3 német.

Népessége 33,138 lélek u. m:

Vallásokra: 28,910 kath. — 3,642 luth. — 35 ref. — 219 ó hitü. — 332 'sidó.

Nyelvökre: 20,689 magyar — 10,960 német — 1157 rácz — 332 'sidó.

Mező Városok.

Gödre, német m. v. Somogy vármegye szélén 813 kath. 1 luth. lak. kik különösen szorgalmatosok és tehetős adózók. Kath. paroch. templom. Almási Siskovics Jó'sefnek mint Földes urának szép kastélyával és kertjével ékeskedik. Erdeje derék. Szőllőhegye sok és meglehetős bort terem. Szántóföldjei azonban nem igen termékenyek. Tart 4 országos és hetenként 2 vásárokat.

Mágócs, vegyes német-magyar m. v. 2962 kath. 71 luth. 1 ref. 4 ó hitü 82 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. Határja dombos ugyan de termékeny. Szőllőhegye jó fejér bort ád. Erdeje kevés. Dohányt is termesztenek. A' Paulinus szerzet eltöröltetése ólta F. U. a' religyioi kincstár 's feje egy uradalomnak.

Kozár (*Rácz*) kies helyen és szép rendbe épült vegyes német-rácz m. v. 620 lak. u. m: 20 kath. 375 luth. 215 ó hitü. 10 'sidó. Luth. és ó hitü anya szentegyházak. Gazdag szántóföldek, szőllőhegyek 's legelők környékezik. Erdeje szép. Vendégfogadó. 4 országos vásár. F. U. H. Eszterházy.

Faluk.

Abaliget, magyar és német f. a' Mecsek hegyének északi részén 601 kath. lak. Kath. paroch. templom. Határja hegyes és sovány. F. U. a' pécsi káptalan. Nevezetes ezen helység nagy barlangjáról, melly egy hegynek északi tövében találtatik. A' bejárás keskeny, 's még nehezebbé tétetik az által, hogy egy patak sebes rohanással zúdúl ki, úgy annyira, hogy kevés távolságra már malmokat hajthat. Egyéberánt maga a' barlang 500 ölnyire terjéd, 's tele minden formát játszó jéghegyekkel 's oszlopokkal. Benne semmi fű vagy növevény nem terem, hanem a' halálos csendességet csupán a' denevérek repdesése, és a' barlang legvégső zúgjában eredő patak zuhogása szakitja félben. Levegője nem nehéz;

's hogy emberek lakhattak benne valamikor — bizonyítják a' sok ember és állat csontokon kivül, — egy kősziklába vágott felmenetel, melly 14 lépcsőt számlál; továbbá egy több ölnyi hoszúságú 's 5 lábnyi magosságú kőfal.

Ágh (*Nagy*), magyar-német f. 176 kath. 253 luth. 4 'sidó lak. Luth. templom. Földje 2-dik osztálybeli. Erdeje derék. F. U. H. Eszterházy.

Bakócza, magyar f. 560 kath. 5 'sidó lak. Tölgyes bikkes erdő. Szőllőhegy. F. U. Melczer fam.

Bános, magyar f. 212 kath. lak. Szőllőhegy. F. U. a' pécsi seminarium.

Barátúr, német f. 288 kath. lak. F. U. a' pécsi seminarium.

Bikal, rácz-német f. 521 rácz kath. 450 német luth. 12 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Dombos határja bő termékenységű. Erdeje nagy és szép. F. U. a' kamara.

Bisztricze, magyar f. 258 kath. 3 'sidó lak. Sovány határ. Erdő. F. U. a' Melczer nemzetség.

Bodola, magyar f. 187 kath. 1 ref. lak. Határja 1-ső osztálybeli. F. U. a' pécsi seminarium.

Budafa, magyar f. 282 kath. lak. Hegyes völgyes határ. Sok gyümölcs. F. U. a' pécsi káptalan.

Császta, magyar f. 432 kath. lak. Jó rét. Szőllőhegy. Marhatartás. F. U. H. Eszterházy.

Dombó (*Vásáros*), magyar f. 537 kath. 17 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Földje 1-ső osztálybeli. Sok és jó rét. Szőllőhegy. F. U. H. Eszterházy.

Egerszegh, magyar f. 268 kath. lak. F. U. G. Batthyáni.

Egregy (*Magyar*), magyar f. 917 kath. lak. Gyönyörű bikkes tölgyes erdő. F. U. a' pécsi püspök.

Egregy (*Német*), német f. 247 kath. lak. Hegyes határ. Sok gyümölcs. F. U. a' pécsi püspök.

Egyházbér, magyar f. 278 kath. lak. Szőllőhegy. Nagy erdő. F. U. a' pécsi seminarium.

Gerényes, magyar f. 300 kath. 282 luth. 3 'sidó lak. Földje kövér. F. U. H. Eszterházy.

Godiska, magyar f. 333 kath. 31 'sidó lak. Határja hegyes. F. U. H. Eszterházy.

György (*Szent*), német f. 418 kath. lak. Kath. paroch.

templom. Sovány de jól mivelt föld. Nagy erdő. Szőllőhegy. F. U. a' kamara; az előtt a' Petróvszky deficiált familia.

Gyümölcsény, magyar f. 210 kath. lak. Szőllőhegy. Sok gyümölcs. F. U. a' kamara.

Hajmás (Kis), magyar f. 302 kath. lak. Szőllőhegye fejér és vörös bort bőven terem. F. U. a' Sauska nemzetség.

Hajmás (Nagy) rácz-német-magyar f. 813 lak. u m: 607 kath. 200 luth. 6 'sidó. Termékeny határ. Szép erdő. F. U. a' religyiói kincstár.

Hetvehely, német f. 438 kath. lak. Erdős hegyes határral bír. Kath. paroch. templom. F. U a' pécsi káptalan.

Hertelend (Kis), német f. 95 kath. lak. kik többnyire zsellérek. F. U. a' pécsi seminarium.

Hertelend (Magyar), magyar f. 591 kath. lak. Kath. paroch templom. Határja bő termékenységü. Van szőllőhegye, derék erdeje. F. U. a' pécsi seminarium.

Hörnyék, magyar f. 396 kath. lak. Bort termeszt. F. U. H. Eszterházy.

Husztót, magyar f. 204 kath. lak. F. U. a' pécsi káptalan.

Jágónak, magyar f. 590 kath. 23 'sidó lak. Földje gazdagon terem. Rétjei szépek. Erdeje tágas. F. U. H. Eszterházy.

Jánosi, német f. 368 kath. lak. kik nagy erdejekből, 's mész égetésből táplálják magokat. Kath. paroch. templom. F. U G. Batthyáni János.

Jánosi (Puszta), német f. 82 kath. lak. kik többnyire szénégetők 's favágók. F. U. G. Batthyáni.

Jenő, magyar-német f. 750 kath. 1 ref. 5 'sidó lak. Földje sovány. Szőllőhegye nagy. F. U. a' religyiói kincstár.

Karáczodfa, magyar f. 126 kath. 3 'sidó lak. Sok nemes. F. U. Melczer 's a' t.

Kan, német f. 336 kath. 9 'sidó lak. Nagy erdőség. Jó mészégetés. F. U. a' Melczer 's a' t. nemzetségek.

Kárász, magyar f. 470 kath. 2 luth. lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegye jó veres bort ád. Erdeje nagy. F. U. a' pécsi püspök.

Katalin (Szent), magyar-német f. 218 kath. 6 'sidó lak. Erdős hegyes határ. F. U. a' kamara.

Komló, vegyes magyar-német f. 415 kath. lak. Földje

középszerü. Rét, legelő, erdő elég. Kőszén bánya. F. U. G. Batthyáni János.

Kovaczéna, magyar f. 326 kath. lak. Szép erdő. F. U. a' pécsi káptalan és seminarium.

Köbléuy, német f. 495 kath. 2 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Dombos határja termékeny. Jó bor. F. U. a' kamara.

Liget, magyar f. 489 kath. lak. Erdeje nagy. Bort termeszt. F. U. G. Festetics Imre.

Mánfa, magyar f. 316 kath. lak. Gyönyörű erdővel bir. F. U. a' pécsi sz. Péter temploma.

Marócz, magyar f. 378 kath. 4 luth. 5 'sidó lak. Dohányt termeszt. F. U. a' kamara.

Mekényes, német f. 15 kath. 709 luth. luk. Luth. anya templom. Határja sok javakkal bővölködik. Bora, dohánnya sok. F. U. H. Eszterházy.

Meződ, magyar f. 367 kath. lak. Határja hegyes ugyan de még is termékeny. Szőllőhegy. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Mindszent (*Felső*), vegyes magyar-német f. 624 kath. 10 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Van jó szántóföldje, szőllőhegye, erdeje, sok gyümölcse. Ezen helységet egynehány hozzá tartozó falukkal a' Petróvszky familia birta, de az deficiálván mostani F. U. a' kamara.

Mocsolád, magyar-német f. 669 kath. 5 ref. 35 'sidó lak. Szép szőllőhegy. Erdő. F. U. a' Perczel és Sztankovánszky familiák.

Orfü, magyar f. 262 kath. lak. kik meszet égetnek. F. U. a' pécsi káptalan.

Oroszló, magyar-német f. 366 kath. 6 'sidó lak. Gazdag határ. Szőllőhegy. Erdő. F. U. Skerlecz, Aczél, Hertelendy, Nagy és Hrabovszky örökösök 's a' kamara.

Ökörvölgye, magyar f. 132 kath. lak. F. U. a' Melczer familia.

Pálé, német f. 181 kath. lak. F. U. a' kamara.

Pölöske, magyar f. 340 kath. lak. F. U. a' pécsi sz. Péter temploma.

Rákos, magyar f. 208 kath. lak. Erdó. Szőllőhegy. Középszerü szántóföld. F. U. a' pécsi káptalan és seminarium.

Sásd, magyar f. 346 kath. lak. Kath. paroch templom Hegyes határ. Bora, fája bőven. F. U. H. Eszterházy.

Szágy, német-magyar f. 370 kath. 10 'sidó lak. Erdeje tágas. F. U. a' kamara.

Szakál, magyar f. 163 kath. lak. F. U. a' pécsi káptalan.

Szalatnak, német f. 570 kath. lak. Kath. parohh templom. Földje középszerü. Erdeje, szőllőhegye szép. F. U. Skerlecz, Aczél, Hertelendy, Nagy, Hrabovszky.

Szárasz, német f. 320 kath. lak. Sok dohány és fejér répa. Erdő. F. U. a' pécsi püspök.

Szász, magyar f. Tolna vármegye szélén 943 kath. 5 luth. lak. Kath. paroch. templom. Határja dombos, de termékeny. Szőllőhegye, erdeje tágas. Kőszénbánya. F. U. a' pécsi püspök.

Szatina, magyar f. 209 kath. lak. Hegyes, erdős határ. F. U. a' kamara.

Szék (Magyar), magyar f. 384 kath. lak. Kath. paroch. templom.

Szék (Német), német f. 389 kath. lak. Mind a' kettőnek hegyes határja van. Bort termesztenek. F. U. a' pécsi sz. Péter temploma.

Szekcső, magyar f. 401 kath. 314 luth. 4 'sidó lak. Földjeit a' víz mosások rongályák. Erdő. Szőllőhegy. F. U. H. Eszterházy.

Szopok, német-magyar f. 266 kath. lak. Sovány határ. F. U. G. Batthyáni János.

Tarrós, magyar f. 191 kath. 69 luth. lak. F. U. H. Eszterházy.

Tékes, magyar-német f. 276 kath. 182 luth. 3 'sidó lak. Szép erdő. Középszerű föld. F. U. H. Eszterházy.

Tekeres, magyar f. 237 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Tófő, német-magyar f. 2 kath. 391 luth. 24 ref. lak. Fekszik egy kies völgyben. Szőllőhegy. F. U. H. Eszterházy.

Tormás, magyar f. 540 kath. 3 ref. 5 'sidó lak. Erdeje, szőllőhegye tágas. F. U. a' kamara.

Töttös (Csikós), magyar f. 312 kath. 310 luth. 3 'sidó lak. Luth. anya eklé'sia. Termékeny határ. Sok rét. Nagy

méhtenyésztés. Szőllőhegy, melly vörös bort terem. F. U. H. Eszterházy.

Varga, magyar f. 288 kath. lak. Erdő. Szőllőhegy. F. U. Boronkay, Vrancsics, 's a' t.

Vaszar, magyar f. 598 kath. 2 luth. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Nagy erdő. F. U. H. Eszterházy.

Vékény, magyar f. 320 kath. lak. Roppant erdő. F. U. a' pécsi püspök.

Népes Puszták.

Almás, Vaszarhoz ½ óra. 11 kath. 7 luth. lak.

Bükságy, Gödréhez 1 fertály óra. 79 kath. német, és 6 'sidó lak.

Háb, Vásáros Dombóhoz 1 óra. 3 kath. 15 luth. lak.

Kövesd, 39 kath. lak.

Mártony (*Szent*), Gödre mellett 222 kath. német lak. Nagy erdőség. Hamuzsir főzés. Ásványos forrás. F. U. a' kamara.

Petócz, Abaligethez 1 óra 19 kath. lak.

Szabás, Ibafához 1 óra. 33 kath. lak. kik abroncsokat 's a' t. készítenek.

Vernyók, F. Mindszenthez 1 fertály. 16 kath. 8 'sidó lak.

FEJÉR VÁRMEGYE.

(Comitatus Alba-Regalensis seu Albensis — Stuhlweiszenburger Gespanschaft.)

1. §. Fekvése 's Határjai.

Fejér vármegye fekszik a' Dunántúli kerületben, 's határozzák északra nagyobbb részt Komárom, azután Pest; keletről Pest, mellytől a' Duna választja el; délről Tolna; nyugotra Veszprém vármegyék.

2. §. Nagysága és Kiterjedése.

Földterülete $75^8/_{10}$ □ mértföldet foglalván el, — hazánkban a' többi megyék közt a' 22-dik helyen áll; és igy a' középszerü nagyságuakhoz tartozik. Hoszszúsága északról délre 12; szélessége majd 4 majd 6 majd 7 és 8 német mértföld: az az délről északra menvén mindég szélesebb. Használható földje 790,853 hold u. m: 360,811 hold szántó; 81,060 hóld rét és legelő; 23,814 szőllő; 8917 hóld kert; 316,651 hóld végre erdő.

3. §. Természeti tulajdonsága.

A' legfelsőbb északi részt, a' Veszprémből bejövő *Bakonyi* hegyek, erdők, 's ezeknek folytatása a' *Vértesi* bérczek borítják; mellyre nézve ez leghegyesebb, sok helyt kopár kősziklás. Délfelé menvén, a' hegyek mind inkább lapúlnak, — szelídebb formát vesznek magokra, — a' völgyek tágasabbak; — Fejérváron és a' velenczei tavan túl eső térséget pedig, az az a' vármegyének több mint felét, apró dombok hasítják keresztül; 's ez átallyába róna. Földjének minéműsége külömböző: mert a' vértesi hegyek közt 4 vagy 5 helység határján köves, nehéz sárga agyagos, homokos; lejjebb délre a' szőllőhegyektől kerítetett tágas völgyekben, és térségeken porhanyós fekete kerti föld; — 's ebben terem a' híres fejérvári búza; a' déli részen továbbá fő alkotó rész a' homok, de folyó haszonvehetetlen kevés van, hanem többnyire vegyitve van ez fekete, iszapos, vagy székes

földel. Átallyába véve Fejér vármegye igen termékeny, 's ha csak magát a' természetet nézzük is, hazánknak legszebb, legáldottabb megyéi közt tündöklik. Hozzá járul ezen termékenységhez a' természeti szépség is. Ugyan is északi részén, különösen Csókakő, Csákvár körül valódi bájoló tájjékokat, lejjebb gyönyörű kies vidékeket mutathat; sőt déli róna részét is, a' hoszan elnyúló dombsorok, az ezeket ékesítő szőllős, ángol kertek, 's a' számos pompás uri kastélyok szinte kellemetes vidéknek varázsolyák.

Levegője tiszta és egészséges; még a' Sárvíz mentében sem olly rosz, mint gondolhatni, kivált miólta a' csatorna által sok posványság kiszárítatott; — legalább az itten lakozó erős posgás, izmos emberek, 's a' szaporán nevekedő népesség nem látszanak a' levegőt vádolni.

4. §. Hegyek.

A' vármegyének felső részét, mint már fellyebb láttuk a' bakonyi és vértesi hegylánczok 's ezeknek csekélyebb ágai hasitják. Ezek Komárom és Pilis határszélein, meglehetős zordonok, kősziklások; oldalaikat csak nem egészen bikkes, tölgyes erdők fedik, mellyekben számtalan nagy vad u. m: őz, szarvas 's a' t. legel. Délre huzódó ágai már jóval alacsonyabbak 's szelidebb tekintetüek. Nevezetesebb hegycsúcsok 1) a' *Csókakői*. Ennek teteje kopár, és kősziklás; déli oldalán egy régi omladozott várat mutat; allyában pedig somlaival vetekedő bor terem. 2) a' *Baglasi bércz* Isztimér és Bodajk közt: ásványos forrásairól hires. 3) A' velenczei tóra dülő *Sokoró* hegye, melly jó bort és épület köveket ád. Végre a' Duna partját egész hosszában egy csekély magasságu hegysor kíséri, mellyet mindenütt vörös és fejér borral fizető szőllőtőkék fednek, 's rakvák régi Római városok, gyarmatok emlékeztető jeleivel.

5. §. Folyóvizek. Tavak. Mocsárok.

A' *Duna* a' megyének egész keleti oldalát mossa, elválasztván ezt Pest vármegyétől. Folyásában több mint 100 hajó malmot forgat; a' hajókázást és kereskedést hatalmasan előmozditja. Halakat bőven táplál, de még sem annyit mint lejjebb Tolnában és Baranyában. Partja jóval magosabb

lévén, mint a' pesti részen áradásaival is sokkal kevesebb kárt okoz.

A' *Sárviz* a' Tikiri tóból, és számos bakonybéli patakokból öszvegyülő sárrétjéből veszi eredetét, melly sárrétje Veszprém vármegyétől egész Székesfejérvárig nyúlik széles bozótos posványságaival. Ezen viznek rendes folyásba való vétele már régólta czélba volt, de az új csatorna csak nem régiben kézűlhetett el huzamos fáradság és költség után. Most ennek segedelmével a' viz délfelé folyik, 's miután Simontornyánál a' Sió és Kapos egyesült vizeket magába venné Báttánál Tolna vármegyében a' Dunába szakad. Hosszasága a' csatornának 92,800 öl, és már eddig 69,805 holdat szabadított meg a' viztől.

Palatinalis vagy nádori csatornának azon háladatos emlékezetokáért neveztetik, mellynél fogva ezen minden tekintetben nagy fontosságu munka főképpen mostani szeretve tisztelt Nádorunk Jó'sef. Eő cs. k. herczegsége munkássága 's közben járása által jöhetett létre. Azonban G. Zychy Ferencz bihari fő ispán eő excellentiájának is mint fő biztosnak csüggedhetetlen szorgalmáért, és hasznot nem kereső tiszta hazafiuságáért méltán köszönettel tartozik az egész haza.

Számos patakjai közzűl, mellyek a' vértesi és bakonyi hegyekről tódulnak le a' lapályabb deli részekre, — csak a' *Gajáit* említem, melly Fejérvár alatt a' sárvizbe ömlik, 's malmaival, pokrócz kallóival, vidéke lakosainak tetemes hasznot hajt. Jó izű rákjai esmeretesek.

A' velenczei tó minden más megyebéli tavakat nagyságra nézve fellyül halad. Fekszik ez Fejérvártól keletre 2 mfdnyi távolságra a' budai országút mentében. Hosszasága 1, szélessége $1/4$ mértföld. Mélysége hol 5, hol 4 láb. 1792-ben megmérettetvén 4998 hóldat 1005 □ ölet foglalt el 's igy 1790-től 1791 ig gőzölgés által 601 hóld 682 □ öl száradt ki. Környéke kies: északi partját a' zöldellő sukorói velenczei hegysorok kisérik; — déli partjánál pedig veszi kezdetét a' messze elterülő termékeny rónaság. — Benne csuka, ponty, sügér, kárász bőven találtatik; de mivel feneke sáros, — a' nádasok körül meg hináros: nyáron sárizeket elnem tagadhatják. Vad réczéit, buvárjait 's a' t. a'

körül belöl lakó uraságok nagy vidámsággal vadásszák. Nádja bőséggel van. Télen könnyen befagy.

Kiszáritásáról már többször gondolkoztak, 's egyszer meg is ásatott a' csatorna a' dinnyési csárdától kezdve a' kajtori tóig; de a' czél csak felényire éretett el, minthogy a' viznek nagy része a' sukorói hegynek tövében mélyen fekszik.

A' *kajtori* és *pátkai* tavak szinte jó darab földet foglalnak el, 's nádat, gyékényt, halat, csikot, bőven szolgáltatnak. A' számosabb apró széksós tavak közzül a' *fejérvári* és *sár keresztúri* legnevezetesebbek.

6. §. Ásványos és Orvosi Vizek.

Ásványos meleg források találtatnak *Bodajkon* és *Iszka sz. Györgyben*; az első 13, a' második 20 lépcsőnyi természetes melegséggel R. szerént. Savanyúviz forrás buzog Moha helységnél. Mind ezeknek bővebb leirásait, alkotó részeikkel együtt lásd az emlitett helyek leirásánál.

7. §. Termékei.

1) A' Növevények országából.

Fejér vármegyének meleg kellemetes éghajlatja, a' növevények sebes vegetatióját annyira előmozditja, hogy itt kevesebb munka után is gazdag gyümölcsözést várhat a' munkás. Tiszta búzája hires szaporaságáról, sikerességéről, 's azért mind a' zsemlye, mind a' kenyér sütőktől nagyon kerestetik; — különösen szép és sok terem a' megye közép vidékén. A' déli helységek szinte jó búzát termesztenek fekete homokos földjeikben: de már itt a' kétszeres és rozs legelterjedtebb gabona nemek. Árpa, zab, köles mindenütt bőven; kukuricza pedig nagyban termesztetik. Kolompér legtöbb az uraságoknál és a' német helységeknél. Hajdinát kevéssé esmérik. Dohány kevés, 's az sem hires. Kender csupán házi szükségre. Festőfü u. m: izacs Ercsiben. Repcze több helyeken, de nem sok. Zöldség termesztéssel főképpen a' fejérvári kertészek foglalatoskodnak. Káposzta mindenütt elég; hires a' csurgói. Spárga még a' mezőkön is nagy mennyiségben találtatik. Átallyába véve ezen megye igen

termékeny; 's nagyobb részében kevés trágya mellett is — 1 mag őszi gabona után 8—12 várhat a' földmivelő. — A' szántóföldek 360,811 hóldat foglalnak el.

A' megyének 81,060 hóldra kiterjedő rétjei, legelői kiváltképpen jók, 's több hellyt székesek lévén a' marhát nagyon hizlalják; ezenkivül az uraságok többsége, a' luczernát, veres lóherét, spergulát, bükkönyt rendesen vettetvén: nem lehet csudálkozni, hogy a' juh, marha, lótenyésztetés olly szépen virágoznak ezen megyében.

Gyümölcse nem csak nagy bőséggel, hanem igen jó is terem; mert a' meleg éghajlat, mind édességét, mind szamatját könnyebben kifejtheti. A' számos szőllőhegyek rakvák gyümölcsfákkal; sőt a' déli homokos dombokon ültetett szőllőskertek inkább gyümölcs mint bor kedvéert tartatnak. E' mellett minthogy az ezen megyebéli igen számos ángol kertekhez, rendszerént gyümölcsösök is járúlnak: itt a' legkiválogatottabb nem csak honni, hanem külföldi fajjokat is feltalálhatni. A' kertek öszvesesen 8917 hóldat tesznek. — Vad gyümölcsei közt a' makk, melly a' vértesi roppant bikkes, tölgyes erdőkben szedetik, elsőséget érdemel.

Mintegy 50 esztendővel ezelőtt, a' szőllőtőkék nem több mint 23,814 hóldat borítának el; azonban ma már ezen szám több ezerrel megszaporodott, minthogy azólta nem csak nagy kiterjedésü erdőbéli irtások, hanem kivált a' déli részen egész dombok 's haszonvehetetlen homok buczkák ültetődtek be. Egyéberánt a' Fejér vármegyei borok a' közönséges asztali italokhoz tartoznak; szinre nézve fejérek, vereseket csak a' duna mellékiek szeretik. Joságokért dicsértetnek a' csókakői, zámolyi, iszka sz. györgyi, ácsai, bicskei, válli, lovas berényi 's a' t. Fejérvár és Moór legtöbb bort termesztenek; de az első a' meleg pinczék miatt nem állandó. Az esztendei bor termést, minthogy itten a' szőllőskertek és hegyek igen termékenyek, 600,000 posonyi akóra könnyen lehet tenni.

A' roppant erdőségek (t. i. 316,651 hóld) csak nem felét borítják a' megyének; 's még is mivel főképpen az északi részt gazdagítjak, — déli részén nagy szükséget érezni fa dolgában. De némely nemesebb gondolkodású uraságok hozzá kezdettek már, a' haszonvehetetlen, vagy csupán kopár

legelőt adó homokos térségeknek — fával való beültetéséhez. Illyen fiatal erdő ültetvényeket szemlélhetsz Előszállás, Sárosd, Seregélyes 's a' t. helységek mellett.

2) Állatok országából.

Lovakat tartanak ugyan a' jobbágyok eleget, de csak közönséges fajtáukat, — a' nemesebb lótenyésztés nem hatalmazott itt úgy el, mint a' szomszéd Tolna és Baranya vármegyékben, hol a' közönséges gazdáknál is magos erős lovakat láthatni. Ellenben több uraságoknak van tulajdon kézi ménesek, mellyek válogatott vérből valók. Illyen az előszállási (a' zirczi apátur jószága): 80 erdélyi, török-magyar anya kanczákkal; — a' nagy lóki, az ujfalusi, a' pátkai, a' kis keszi, 's végre a' sokaktól nagyon dicsértetett lángi.

Már a' szarvasmarhára nagyobb gondot fordít a' Fejér vármegyei földmivelő; különösen szép nevekedik a' déli tágas pusztákon 's Perkáta körűl. Helvetiai, tyrolisi 's más mindenféle fajtáu fejős tehén csorda majd minden nagyobb uraságnál látható. Nevezetesebbek ezek közt: a' puszta sárosdi, előszállási, lángi, perkátai, lovas berényi, fornai (Csákvár mellett) bóthi, ladányi, czikolai 's a' t.

Legfontosabb 's legkiterjedtebb ága mindazáltal a' baromtartásnak a' juhtenyésztés, mellynek már régólta fő fészke volt Fejér vármegye. Azonban ezelőtt nem régen — még az uraságokat sem vévén ki — a' juhok nagy részt a' közönséges magyar fajból valának: de már most ezek spanyol és saxoniai kosok által többnyire megnemesíttettek; sőt egészen tiszta merino vagy electoralis nyáják is állítattak fel. Egy szóval mind a' nagyobb, mind a' kissebb birtokosok semmi költséget nem kémélnek, csak hogy birkáikat nemesíthessék és szaporíthassák. A' pesti kereskedők vélekedése szerínt, legfinomabb gyapjút adnak a' Kempelen uraság nyájai Pázmándon. Továbbá igen szép fókák találtatnak még a' G. Zychy Ferencz, a' G. Zychy János örökösei; a' G. Eszterházy Miklós és János; G. Cziráky, G. Batthyáni, G. Szapáry, G. Lamberg, Báró Lusinszky, G. Schmidegg, G. Györy — a' Paksi familia, Ürményi és a' Cistercita szerzetesek jószágaiban.

Sertést többet 100 ezernél táplálnak a' rengeteg vértesi bikkes erdőségek, 's a' sok bozótos helyek. A' csákvári és moóri uradalmak — nevezetes részét jövedelmeiknek a' sertés nyájjakból 's a' makkoltatásból veszik.

A' méhtenyésztés itt nagy haszonnal jár, 's kivánni lehetne, hogy nagyobb 's tudományosabb kiterjedést nyerjen. — A' selyembogarakkal azonban felette kevés ember foglalatoskodik.

Nagyobb vad állatok, mint: őzek, szarvasok 's a' t. csordánként legelnek a' szép északi erdőségekben; azonkivül G. Eszterházy Miklós nagy kiterjedésű vadaskertet tart Csákvár mellett. — Vad réczéket, búvárokat, sneffeket (szalonka) szárcsákat bőven találni a' velenczei, pátkai, kajtori tavakban 's a' sárrétjében.

Halakkal bővölködik a' velenczei tó: fognak benne csukát, pontyot, sűgért és igen jó kárászt. Vizát, harcsát a' Duna; — híres csukát a' patkai tó; — pisztrángot a' hegyi patakok; — rákot a' Gaja patakja; — csikot tekenyősbékát a' Sárviz mocsárjai nagy mértékben szolgáltatnak. Az előszállási ángol kertben lévő tekenyősbéka tó egyetlenegy a' maga nemében.

3) Ásványok országából.

Semmi különös ásványok még eddig nem találtattak. Mész több helyeken égettetik. Épűletre való köveket az etyeki, moóri, sukorói, velenczei kőbányák adnak. Salétrom legtöbb főzettetik Székes-Fejérváron, ezen kivűl a' déli pusztákon, — kivált a' Sárviz körül igen sok székső találtatik.

8. §. Lakhelyek és Lakosok.

204 népes lakhelyek közzűl van:

1 szabad királyi város, nagy részt magyar, kevés német.

13 mező város u. m: 5 magyar, 4 magyar-német, — 1 magyar-német-rácz, — 1 magyar-német-tót, — 1 német-magyar, — 1 rácz-német-magyar-tót.

67 falu u. m: 46 magyar, — 9 német, — 2 tót, — 1 rácz, — 3 magyar-német, — 2 magyar-rácz, — 1 magyar-tót, — 2 német-magyar, — 1 rácz-német-magyar-tót.

123 népes puszta, mellyek közzűl egynehány falukat is fellyül halad: ezekből 109 magyar, — 6 német, — 2 tót, — 5 magyar-német, — 1 tót-magyar.

Népessége 167,941 lélek, és igy esik 1 □ mértföldre 2239 lakos.

Vallásokra: 103,736 római kath. — 53,505 ref. — 5148 luth. 2223 óhitü — 3329 'sidó.

Nyelvökre: 140.043 magyar, — 15,995 német, — 4963 rácz és görög — 3611 tót — 3329 'sidó.

A' katholikusok 53 plebániát bírnak, 's ezek mind a' megyebéli, azaz a' fejérvári püspöktől függnek. Ugyan csak Fejérváron van egy székes káptalan 6 valóságos kanonok urakkal. Szerzetesek laknak Fejérváron és Moóron — itt Kapuczinusok, — amott Cisterciták és Franciskánusok.

A' reformatusok' 49 anya eklé'siai a' Duna mellyéki és Dunántúli Superintendentiákba esnek.

A' lutheránusok 4 eklé'siaji pedig a' Komáromiakkal egy Senioratust formálván, — a' dunántuli Superintendentiához tartoznak.

Nemegyesült ó hitü parochia van 5, — a' budai püspök kormánya alatt.

Synagóga: 6.

9. §. Szorgalom. Mesterség. Gyárok.

A' mezei gazdálkodás körűl lévő szorgalom, ipar, pallérozódás, szebb izlés annyira közönségessé, lett a' Fejér vármegyei számos és gazdag birtokosok közt, hogy ebben a' tekintetben csalhatatlanúl felyül múl minden hazánkbéli megyéket. Tanúbizonyságai ennek 1) a' 60,000 hóldat felyül múló posványságok, mellyek a' Sárviz csatornája által haszonvehetőkké tétettek; 's a' szinte több ezer hóldakra terjedő gyönyörű ángol kertek, erdő ültetvények, ligetek, szőllőskertek, mellyek hajdan legfellyebb is kopár homokos legelők valának. 2) a' váltó gazdaságnak, 's a' takarmány plánták termesztésének behozatala számos nagy gazdaságokban; a' honnan csudálkozni nem lehet, hogy itten a' ló, marha, kiváltképpen pedig a' juhtenyésztés nagy virágjában van. Legszebb váltó gazdaság folytattatik a' G. Eszterházy János 2670 hóldnyi terjedésü jakabszállási pusz-

táján. 3) Az épitésekben gyakorlott csinos egyszerűség és czéleranyosság, — akár az uraságok pompás kastélyait, akár a' gazdasági épületeket tekintsük. Az elsőre nézve József eő cs. k. herczegségének alcsúti magas izlésü nyári palotája, — az utóbbi tekintetben pedig a' nagy hantosi Svékus módra épült magház különösen említést érdemlenek. Végre a' szép kertészségnek és florának barátja egy megyében sem kap annyi táplálékot mint itt. Azonban mi ezek közzűl csak a' következendőket említjük u. m: a' csákvári, és lovas berényi híres ángol kerteket, mellyek közt az első a' vele öszvefüggésben álló roppant vadaskertjéért, a' másik a' bele eső szőllőhegyért — kevés párját találhat az egész monarchiában; továbbá a' ritka tudományal elrendelt — 's a' legszebb növevényekkel gazdag *al-csútit;* ismét az iszka sz. györgyit, seregélyesit, előszállásit, polgárdit, sárosdit, lángit, perkátait; ladányit, sz. mihályit, penteleit, bicskeit, mártonvásárit, ercsit, kálózdit, moórit, 's szolga egyházon a' Marich és Nedeczky urakét. Ezekből a' seregélyesi, puszta sárosdi, előszállási, az előtt haszonvehetetlen homokos, mocsáros térek voltak. Rekesztékül említenünk kell még szeretve tisztelt nádorunk Jósef cs. k. herczegségének hazafiuságát, — mellynek következésében szőllőhegyeit Rajna mellékéről hozatott kiválogatott fajjú veszőkkel ültettette be, — 's hogy ezen nemesebb fajjú tőkék a' köznépnél is közönségessé legyenek, azt magas czéllyává tette. Közönséges mesteremberek minden mező városban találtatnak; sőt Fejérváron minden némü míveseket kapni. Ugyan itten a' számos posztó, flanell, és pokrócz csinálók figyelemre méltók; valamint a' csákvári és bicskei harangöntők 's kolompárosok is emlitést érdemlenek. — De fabrika vagy gyár dolgába igen szegény ezen megye, mert illyenből egy sincs; ha csak a' nagyban dolgozó Ercsi olajütő intézetet ide nem számlályuk.

10. §. Kereskedés.

A' kereskedést a' megyének minden termékekben való gazdagsága, az ország fő városának közel léte, 's a' hajókázható Duna igen előmozdítják. A' gabonát sok helyt egyenesen a' pusztákon hajókra rakják; némellyek pedig Vesz-

prémbe, Fejérvárra vagy Budára viszik tengelyen. Boraikért a' komáromi, po'sonyi, nagy szombati kereskedők, korcsmárosok helybe lejönnek 's moóri név alatt a' felső vidékekre hordják. A' Duna mellettiek azonban Pesten adják el veres boraikat. Ökreiket, lovaikat, sertéseiket a' híres székes fejérvári barom vásáron szokták eladni, melly mind a' három nemére nézve az említett állatoknak a' legnevezetesebbek közzé tartozik egész országban. A' gyapjú, gubacs 's nyers bőr kereskedés végre egészen a' 'sidók kezében van, sőt az egészet, — az itteni számos görögökkel és ráczokkal egyesülvén csak ezek űzik.

Országútjai jó karban tartatnak; 's mind az, melly Mártonvásáron Velenczén keresztűl Fejérvárnak, 's onnan Veszprémnek vagy Nagy Kanisának; — mind az, melly a' Duna mentében Érden, Ercsin, Adonyon, Duna Pentelén által Eszékre és Pécsre vezet, — az országnak legjobb útjai közzé számlálhatók. Az utóbbi jó darabig az 1800 esztendős római remek csinált út maradványain viszen, 's ezen egyszer'smind diligence is jár.

Pósta állások vannak: Ercsiben, Adonyban, Duna Pentelén; Mártonvásáron, Velenczén, Székes-Fejérváron.

11. §. Oskolák és nevelő intézetek.

Nagyobb deák oskola csak egy van t. i: a' székes-fejérvári kath. gymnasium, hol 1824-ki 6 deák oskolában 335 ifjakat tanítottak a' Cisterciták szerzetesei. A' nevelő intézetek közzé tartozik a' fejérvári püspöki seminarium 12 theologiát tanúló nevendékekkel; 's a' 19-dik számú magyar gyalog ezered nevendékháza 48 ifjakkal.

12. §. Katonaság.

Újjonczokat a' 19-dik számú, most Hessen Homburg Filep nevet viselő magyar gyalog ezeredéhez állít. Lovasságból pedig a' 3-dik számú most Ferdinand fő herczeg huszárjaihoz. Rendes fekvő gyalog katonaság Székes-Fejérváron szokott tanyázni — közönségesen 1 zászlóaly (batalion) 's itt kaszárnyájok is van A' lovasságból 2 svadronyt tart, 's a' stab néha a' megye kebelében Moóron, néha Tatán

kvártélyoz. — Mooron a' lovasoknak derék kaszárnyát építetett a' vármegye.

13. §. Királyi Hivatalok.

A' fellyebb említett pósta tisztségeken kivűl van egy sóház Székes-Fejérváron.

14. §. Jobbágy telkek. Porták.

Egész jobbágy bír itten szántóföldekből: 1-ső osztályban 22, — másodikban 24, — harmadikban 26 hóldat 1200 □ ölével számitván. Rétekből: 1-ső osztályban 8, — másodikban 10, — harmadikban 12 embervágót 800 □ ölével. Illyen egész jobbágytelek számláltatik 2254. — Portája a' vármegyének — 92, Székes-Fejérvárnak: $19^2/_8$ Öszvesen: $111^2/_8$

15. §. Nemesség 's Birtokosok.

1785-ben 5848 nemes személyek találtattak. A' birtok külömbséget, ha valahol, — itt nehéz meghatározni, minthogy igen sok puszták és allodiumok vannak: azonban a' lakosok száma szerént e' következendő lenne: A' nádor eő cs. k. herczegsége jószágaiban lakik 3000 lélek; a' tudományi kincstáréban 632; — a' fejérvári káptalanéban 6653; — a' zirczi Cistercitákéban 3300; — a' veszprémi káptalanéban 1477; — a' fejérvári püspökében 1000; — a' nemesség 's némelly közbirtokos mágnásokéban 47,565; — G. Zychy familia jószágaiban 22,335; — a' G. Lamberg és B. Lusinszky telkein 17,654; — a' G. Batthyániakéban 11,421; — a' herczeg Batthyániéban 4304; — G. Eszterházy Miklós csákvári uradalmában 8780; — G. Eszterházy János és Imreében 1500; — a' G. Cziráki Antal lovasberényi uradalmában 5208; — a' G. Szapáriakéban 4467; — a' G. Károlyi Györgyében 3000; a' G. Györiében 2600; — G. Brunszvikéban 1422; — a' G. Schmideggében 954; — a' G. Nádasdy Tamásében 600. — A' nevezetesebb itt nem említett birtokos familiák igy következnek: B. Mundpach, B. Palocsay, B. Rudnyánszky, B. Salamon, G. Sándor, a' felső őri prépost, Andrássy, Aranyi, Bajzáth, Balassa, Balogh, Barcza, Batta, Boronkay, Bottlik, Csefalvay, Cseh, Daróczy, Dezső, Dobozy, Domokos, Dörögdy, Fiáth, Forster, Fribeisz, Hajós, Halász,

Hiros, Hollósy, Huszár, Jankovich, Kapuváry, Kaszap, Kazay, Kenesey, Kempelen, Kiss, Kornis, Kovács, Kreskay, Lehóczky, Magyary, Marich, Matkovich, Mentler, Meszlényi, Mészöly, Miskey, Modrovich Mólnár, Nagy, Naszvady, Nedeczky, Nemes, Németh, Niczky, Noszlopy, Pázmándy, Pyber, Roboz, Rosty, Salamon, Sárközi, Sós, Sixty, Szeles, Szentpétery, Szűcs, Szluha, Tinódy, Tóldy, Tóth, Ürményi, Vancsay, Végh, Vörös, Zsigray, 's a' t.

16. §. Magistrátus.

1 fő, 2 al-ispány; — 1 fő, 2 al-jegyző; — 1 fő, 1 al-ügyvéd; — 1 fő, 3 al-adószedő; — 1 számvevő, 1 levéltárnok; 1 közép ponti biztos; 3 fő, 6 al-szolgabiró; 9 esküttt; 1 várnagy; 2 fő orvos; 1 földmérő. — Gyülését tartja Fejérváron.

17. §. Politikai Elosztása.

Van benne: 1 szabad királyi város u. m: Székes Fejérvár; és 3 fő-birói járás u. m: 1) a' sármelléki, 2) a' csákvári, 3) a' bicskei.

Szabad Királyi Város.

Székes Fejérvár, (Alba Regia, — Stuhlweiszenburg.) Fekszik egy kies róna széksós vidéken, mocsároktól és csatornáktól körülvétetve, Budától 's Esztergomtól $8^1/_2$ Veszprémtől 5 mértföldnyire. Hajdan nevezetesebb város volt mint most; sőt hogy első királyi város lehetett, onnan itélhetni: mert több régi királyi városok szabadság levelében csak a' fejérvári polgároknak adott privilegiumokra van idézet. Továbbá eleinte magyar országnak fő városa lévén, a' királyok is itt laktak, ide temetkeztek, itt koronáztattak meg, 's az ország gyülései, és az octavale judiciumok is itten tartattak. Rövid jegyzésre méltó történetei e' következendők:

Mintegy IV. Béla idejéig állandó lakhelye volt a' magyar királyoknak.

Péter ide záratott 's itt halt meg 1047-ben.

I. Béla alatt a' pogány vallás viszsza állitását kiváno felzúdult magyarok itt tétettek tönkre.

1387-ben 20-dik mart. Sigmondot nem lévén esztergomi érsek a' püspök koronázta meg.

1440-ben Ersébet Posthumus László fiát meg koronáztatta 15-dik maj.

1490. 19. nov. Maximilián római király a' várost véres ostrommal vette be.

1521. 11. Dec. ország gyülés tartódván Mária mint magyar ország királynéja megkoronáztatik.

1526. 11. nov. Zápolya János magyar országi királynak koronáztatik.

1527. 3. nov. e' történt I. Ferdinandal, kit a' nyitrai püspök koronázott meg.

1541. I. Ferdinand régi szabad királyi jogába viszsza helyheztette.

1543. a' törökök a' várost egyészen felprédálták, 's az archivumokban való okleveleket is megsemmisitették.

1776. Mária Therezia r. kath. püspökséget állita fel.

Az itteni királyi temetkező helyre e' következendő királyok tétettek u. m: I. István, Kálmán, II. Béla, III. István, IV. István, III. Béla, I. Károly, I. Lajos, Albert. Corvinus Mátyás, II. Ulászló, II. Lajos, és Zápolya János.

Elosztatik Fejérvár belső és külső városra 's mind öszve 1357 házakat számlál, mellyek többnyire földszintiek, de elég csinosak. Legderekabb házakat láthatni a' vásárhelyen. Utszái kövezve vannak. Nevezetes épületek: a' székes szentegyház, melly egyszersmind parochialis; — a' külső városban lévő kath. paroch. templom; a' hajdan Jesuiták, most Cisterciták, — a' régen Carmelitáké most seminariumbeli, a' Franciskánusok és nem egyesült ó hitüek szentegyházai: a' püspöki palota és kert; a' Cisterciták residentiája, a' gymnasium épületje; az igen szép izlésü 2 emeletes vármegye háza, a' városi tanácsház; a' G. Schmidegg 2 emeletes kastéllya, mellyben van a' cs. k. pósta hivatal, a' városi Redout terem, 's egy kávéház; az 1818-ba megnyitott magyar szinház; a' cs k. élelem tár, a' kaszárnya, a' kanonok urak házai; egy nagy serfőzőház, és a' fekete sas vendégfogadója. Jelességei közé tartozik az 1834-be furatott arteziai kútja.

Lakosai, kik 19,378 kath. 558 nem egyesült ó hitü, 94 ref. 20 luth. 19 'sidóra, az az öszvesen 20,069 lélekre mennek, nyelvökre nézve nagyobb részt magyarok; vannak azonban németek is, de ezek mind értenek magyarul, sőt gyermekeik ezen nyelven már jobban beszélnek. Foglalatosságok mindennémü kézi mesterség, (különösen emlitést érdemlenek a' 90 számot meghaladó posztósok, és pokróczosok) a' kereskedés, földmivelés, és bortermesztés. Szántóföldjeik igen termékenyek, 's azért sok és jó búzát termesztenek. Szőllőskertjeik nagy kiterjedésüek, 's rakvák csinos mulatóházakkal; de borok a' meleg pinczék miatt nem állandó. A' csatornák mentében gyönyörü zöldséges és gyümölcsös kerteket láthatni; 's a' Gaja patakja számos liszt és kalló malmokat forgat. Országos vásárjai főképpen szarvas marhára, lovakra, de sertésekre nézve is nagy fontosságuak.

Tanító intézetei: a' kath. nagyobb gymnasium, a' normalis 's az ó hitüek oskolája; a' Püspöki Seminarium, a' 19-dik számu magyar gyalog ezered nevendékháza; más kisebb nép oskolákat nem is emlitvén.

Magistratusa: 1 biró, 1 polgármester, 1 kapitány, 8 senator, 1 fő, 2 al jegyző; 1 fő, 1 al ügyvéd, 1 számvevő, 1 adószedő, 1 kamarás, 1 levéltárnok, 1 árvákattya, 1 urbarii praefectus, 1 telekbiró, 1 népszószólló, 60 választott polgár. Ezeken kivül van 1 fő, 1 seb orvos, 1 földmérő 's a' t. 's más béres darabontok, őrök, és szolgák. Törvényes tekintetben a' Tárnok szék alá tartozik. — Portája: 19²/₈

A' Székes fejérvári püspöki megye kiterjed Fejér és Pilis vármegyékre; 's számlál 1 jövedelmes prépostságot, (a' gazdag fejérvári custodiatus a' nagy érdemü piáristák rendének adatott) 6 valóságos kánonokságot, 2 fő, 10 al esperestséget, 80 plebániát, 2 fundált, és 43 más káplányságot, mindöszve 141 világi áldozó papot; — 3 szerzetes házakat.

I. A' SÁRMELLÉKI JÁRÁS.

Van benne: 4 mező város u. m: 1 magyar, 2 magyar-német, 1 német-magyar.

30 falu, t i: 25 magyar, 3 német, 1 magyar-német, 1 német-magyar.

55 népes puszta, u. m: 51 magyar, 2 német, 2 magyar-német.

Népessége 56,789 lakos u. m:

Vallásokra 28,518 R. kath. 23,836 ref. 2854 luth. 1581 'sidó.

Nyelvökre: 49,315 magyar, 5893 német, 1581 'sidó.

Mező Városok.

Bodajk, vegyes magyar-német m. v. a' kajmadi hegy tövében Moórtól 1. Fejérvártól 3 mértföldnyire. Lakja 1128 kath. 532 ref. 2 luth. 8 'sidó. Kath. és ref. anya templomok. Az elsőben tartatik a' bold. szüz Mária képe, mellyhez népes bucsujárások történnek. Földje részszerént lapály és igen termékeny. Szőllőhegye szép. Erdeje nagy. A' ritka szépségü kalvaria hegy alatt buzog egy ásványos meleg forrás számtalan erecskékből, 's holmi vörös, sárga, fekete föveny közt csergedezvén, télen soha be nem fagy. Helyben természeti melegsége 13 grádus a' R. mértéke szerént. Egy font vizben következendő alkotó részek találtatnak: Acidi carbonici liberi $5\frac{1}{4}$ gr. Calcis carbonici $4\frac{3}{10}$ Magnesiae $3\frac{1}{10}$ Siliciae $\frac{7}{10}$, Sulphuris $\frac{9}{10}$ gran. — Használ a' lép és máj daganatokban, hideglelésben, köhögésben, aranyérben, melancholiában, az asszonyi méh betegségeiben, 's a' t. F. U. G. Bethlenné született G. Zychy aszszonyság.

Isztimér, vegyes német-magyar m. v. 1167 kath. 16 ref. 12 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Földje szép búzát terem; sok szőllője van; erdeje is derék. F. U. G. Zychy István.

Kálóz, magyar m. v. a' sárviz csatornája mellett 1294 kath. 1035 ref. 12 luth. 15 'sidó lak. Kath. és ref anya szentegyházak. Ékesíti az uraság kastéllya, és gyönyörü angol kertje. Határja gazdag. Legelője bőven; 's az uraság szép lovakat és merino juhokat tenyészt. Szőllőskertek. Vizi malom. Vendégfogadó. Ispotály a' szegények számára. F. U. Zychy Ferencz gróf örökösei.

Moór, vegyes magyar-német m. v. Fejérvártól északra 4 mértföldnyire. 6392 lak. u. m: 5580 kath. 550 ref. 68 luth.

194 'sidó. Utszái rendesek; piarcza szép, 's házai közt több derék épületeket láthatni. Nevezetesebbek: a' nagy kapuczinus klastrom; a' ref. anya szentegyház; 2 csinos urasági kastély kertekkel együtt; egy tágas lovas kaszárnya és lovagoskola; több vendégfogadók, boltok, és egy Synagóga. Határjának egy része hegyes és homokos, a' többi igen termékeny. Szőllőhegye roppant. Erdeje tágas. Ló és marhatenyésztése nevezetes. Zöldséges, gyümölcsös kertjei számosak. Halastó. Tart országos és heti vásárokat. Egy lovas ezerednek stabja néha itten, néha Tatán tanyázik. F. U. ½ G. Lamberg ½ B. Lusinszky familia.

F a l u k.

Aba, magyar f. egy homokos térségen 425 kath. 1493 ref. 76 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Tágas legelőjén a' marha és birkatartás virágzik. Szőllőskerteket mivel, a' Kajtor vizében sok nádat vág. F. U. Aranyi, Fiáth, Sárközy, Szücs 's a' t.

Bálinka, német f. 419 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegy. Rétjeit a' Gaja öntözi, mellyben sok rákot halász. Földjei hegyesek, de sikeres búzát teremnek. Kőbánya. F. U. Bajzáth.

Batthyán (Falu), magyar f. a' Sárviz csatornája mellett. 49 kath. 432 ref. lak. Ref. eklé'sia. Határja bő termékenységű. Bort termeszt. Sok csikot fog. Kőbánya.

Batthyán (Szabad), magyar f. az elébbeni helységgel egybe olvadva 564 kath. 184 ref. 4 luth. 12 'sidó lak. Kath. paroch templom. Hajdan nevezeteseb hely lehetett, a' mint mostani pecsétje is mutatja: „Botthyán városa pecsétje 1631." F. Urai Batthyáni János, Imre és István Grófok.

Csókakő, magyar f. a' magas kősziklás csókakői hegynek tövében egy igen gyönyörű vidéken. Lakja 585 kath. 10 'sidó lak. Kath. paroch. templom. A' csókakői meredek hegynek oldalán láthatni egy régi omladozott várat, mellyből sok golyóbist és ember csontot ástak ki. Itt terem az egész megyében a' legjobb bor. Hajdan a' Nádasdy grófok lakhelye 's feje volt egy 11 helységekből álló uradalomnak. Mostani birtokosai G. Lamberg és B. Lusinszky. A' földrengés itten többször éreztetett.

Csór, magyar f. a' veszprémi országutban 974 kath. 687 ref. 118 evang. 96 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Földje sikeres búzát terem. Rétje igen jó, 's bőséggel. Bora nevezetes és állandó. Vendégfogadó. Vizi malom. Az ide való czigányok hires muzsikusok. F. U. Marich, Nedeczky 's a' t.

Csurgó, magyar f. egy patak mellett 598 kath. 883 ref. 156 evang. 11 'sidó lak. Ref. anya, és kath. filial. szentegyház. Határja áldott: terem szép búzát 's hires káposztát. Szőllőhegy. Derék erdő. Vizi malom. A' helységtől délre 2 halom látszik, melly tele ember csontokkal, 's a' lakosok tatárhegynek hivják. F. U. G. Károlyi György; — ezelőtt B. Perényiek birták.

Czécze, magyar f. a' Sárviz csatornája mellett 569 kath. 1325 ref. 106 evang. 274 'sidó lak. Ref. anya, kath. filial. templomok. Synagóga. Sok csinos uraság lakházak. Határja szép kiterjedésü, de nagy részt homokos, azonban a' marha és birkatenyésztés nagy haszonnal folytattatik. Szőllőskerteket mivel. Erdeje van. F. U. Roboz, Szluha, Kapuváry, Sixty, Vancsay, Naszvady, Forster. 's a' t.

Egres, magyar f. a' Sárviz csatornája mellett Simontornyához 1 mfd. 206 kath. 697 ref. 36 evang. 7 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Földjei termékenyek. Sok és jó rét. Szőllőskert. Nád, csik bőséggel. F. U. G. Zychy János örökösei.

Füle, magyar f. Veszprém vármegye szélén Fejérvárhoz 4 óra. Lakja 341 kath. 1125 ref. 11 'sidó. Kath. és ref. anya templomok. Szántóföldjei igen sikeres búzát teremnek. Szőllőhegy. Erdő. Kőbánya. F. U. a' veszprémi káptalan.

Gúth alias *Tamási*, német f. Isztimérhez 1 óra. 210 kath. lak. F. U. Bajzáth familia.

Igar, magyar f. Simontornya mellett 109 kath. 924 ref. 14 'sidó lak. Ref. anya szentegyház. Virágzó marhatartás. Sok nád. Termékeny föld. F. U. többen.

Inota, magyar f. a' veszprémi országútban Palotától 1 fertálnyira, egy igen kies szőllőhegyekkel 's erdőkkel körül vétetett környéken. Számlál 242 kath. 531 ref. 8 evang. 4 'sidó lak. Ref. anya, kath. filial. templomok. Búzája nagyon sikeres. Bora, fája bőven. F. U. a' palotai Zychy grófok.

Iszka sz. György, magyar f. Fejérvárhoz $1\frac{1}{2}$ mfd. szinte szép tájjékon 499 kath. 585 ref. 11. evang. 35 'sidó lak. Kath. és ref. anya szentegyházak. Jeles az uraságnak egy felemelkedett dombon épült szép kastéllya, igen gyönyörü ángol és gyümölcsös kerttel. Határja majd hegyes, majd lapály; átallyába véve gazdag termékenységü. Szőllőhegye tágas. Erdeje, rétje elég. Nevezetes ásványos forrásáról, melly egy rétnek közepéből buzog fel 's fördésre használtatik. Természeti melegsége 20 grádus R. szerént. Egy font vizben következendő alkotó részek találtatnak: Acidi carbonici liberi $6\frac{1}{5}$ gran. calcis carbonici 3 gr. magnesiae $2\frac{4}{5}$ gr. muriatis calcis $2\frac{2}{5}$ gr. Kifolyása ezen forrásnak több malmokat forgat. F. U. Bajzáth nemzetség.

Keresztes, magyar f. Fejérvárhoz 1 mfd. 134 kath. 1296 ref. 25 'sidó lak. Ref anya eklé'sia. Határja fekete agyagos 's igen termékeny. Szép szőllőhegye, 's a' borbáli pusztán derék erdeje van. 2 vizi malom. F. U. G. Károlyi György.

Keresztúr (Sár), magyar f. a' Kajtor tava mellett Fejérvárhoz 4 órányira 541 kath. 1225 ref. 95 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Határja egészen róna, csikja bőséggel. Van egy sóstava is. F. U. $\frac{1}{2}$ G. Zychy fam. $\frac{1}{2}$ a' a' fejérvári püspök.

Keszi (Kis), magyar f. a' sárrétje mellett 15 kath. 458 ref. 4 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Sok rét. Jeles ló és birka tenyésztés. Szőllőhegy. F. U. G. Nádasdy Tamás.

Kutti, német f. Isztimérhez 1 óra 578 kath. 10 'sidó. lak. Kath. paroch. templom. Régi vár. Határja hegyekkel völgyekkel változik. Szőllőhegye és sok gyümölcse van. A' baglas hegyében láthatni egy barlangot is. F. U. G. Zychy Miklós.

Ladány, magyar f. Veszprém vármegye szélén, egy termékeny szép vidéken. Lakja 260 kath. 368 ref. 6 'sidó. Ékeskedik az uraság régi kastélyával, gyönyörü kertjével. Ref. anya eklé'sia. Vizi malom. Földjei kövérek. A' juh és marha tenyésztése jó karban áll. Erdeje mind magának, mind a' hozzá tartozó pusztáknak szép, 's benne sok vad tanyázik. F. U. G. Schmidegg.

Mihály (Sz.), magyar f. a' Sárviz csatornája mellett 101 kath. 492 ref. lak. Ref. anya kath. filial. szentegyház.

Búzája sikeres. Rétje bőven. Bora középszerű. Van itt egy csinos urasági kastély és kert is. F. U. G. Zychy Miklós.

Miklós (Sz.), magyar f. Fejérvártól délre 5 mfd. 900 kath. 169 ref. 308 evang. 12 'sidó lak. Kath. és evang. anya templomok. Homokos határja mindent megterem. Tágas legelőjén sok juhot tart. Szőllőskerteket mivel. F. U. Zychy János gr. örökösei.

Moha, magyar f. a' Gaja patakja mellett: 116 kath. 523 ref. 9 'sidó lak. Ref. eklé'sia. Földje kövér, búza termő. Szőllőhegy. Vizi malom. Erdő. Kelet felé a' falutól van egy savanyúviz forrása, melly a' körül belöl lakóktól erősen látogattatik. Egy font vizben a' következendő alkotó részek találtatnak: acidi carbonici liberi $13\frac{1}{2}$ gran. carbonatis calcis $17\frac{1}{10}$ gr. sulphatis sodae $2\frac{1}{2}$ gr. magnesiae 6 gr. siliciae $1\frac{2}{5}$ gr. carbonatis ferri $\frac{5}{6}$ gr. muriatis sodae 2 gr. carbonatis sodae 1 gr. A' vendégek számára vannak már alkalmatos épűletek és fördő szobák is. F. U. a' Bajzáth nemzetség.

Ondód vagy *Pusztavám*, vegyes magyar-német f. Komárom vármegye szélén 1281 kath. 845 evang. 20 'sidó lak. Kath. és evang. anya templomok. Határja hegyes, erdős, sok helyt homokos. Nagy erdő. Bortermesztés. F. U. G. Lamberg, B. Lusinszky.

Polgárdi, magyar f. Fejérvárhoz 2 mfd. a' Balatonhoz vivő pósta és országutban: 332 kath. 2158 ref. 63 evang. 84 'sidó. lak. Ref. anya kath. filial. szentegyház. Synagóga. Díszére szolgál az uraság gyönyörü kastélya és ángol kertje. Vidéke a' helységnek szép, 's határja mindennel meg van áldva. Búzája szapora. Bora jó. Rétjei kövérek. Tágas erdeje vadakkal bővölködik. F. U. G. Batthyáni Imre.

Sárkány, vegyes német-magyar f. a' megyének azon csúcsában, hol Komárom és Veszprém vármegyékkel öszve ütközik. Lakja 634 kath. 4 evang. Kath. paroch templom. Kastély. Vendégfogadó a' mészárosok győri utjában. Szép erdő. Földjeit a' viz mosások rongállyák. F. U. G. Lamberg. B. Lusinszky.

Soponya, magyar f. a' Sárviz csatornája mellett. 240 kath. 1397 ref. 12 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia Nagy határja róna

és termékeny. Sok rét és legelő. Szőllős kertek. Virágzó marha és juhtenyésztés. F. U. G. Zychy János örökösei.

Söréd, magyar f. Bodajkhoz 1 fertály 548 kath. 10 evang. lak. kik többnyire szőllőmivelésből élnek. Nagy vendégfogadó. Erdő. F. U. G. Bethlenné született G. Zychy Asszonyság.

Tácz, magyar f. a' Sárviz csatornája mellett 153 kath. 656. ref. lak. Ref. anya szentegyház. Róna határja minden gabonát bőven terem. Rétje, legelője sok. A' Sárviz csatorna ásása alkalmával, itt több kövekre, koporsókra 's más római emlékekre akadtak. F. U. G. Zychy János örökösei.

Vajta, magyar f. Tolna vármegye szélén 799 kath. 11 ref. 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Vendégfogadó. Homokos határ. Erdő. F. U. G. Zychy János örökösei.

Veleg, magyar f. Veszprém vármegye szélén a' bakonyi hegyek — erdők közt. 68 kath. 780 evang. 12 'sidó lak. Kevés bor. Roppant erdőség. F. U. G. Lamberg. B. Lusinszky.

Népes Puszták.

Ágota (Sz.), Sár-keresztúrhoz ½ mfd. 421 kath. 133 ref, lak. Kath kápolna. Sok urasági épületek. Határja igen nagy és termékeny. Juhai több ezerekre mennek. Gulyája, 's számos lovai és ökrei vannak. F. U. a' tudományi kincstár 's rendesen haszonbérbe adatik.

Alap (Alsó), Czéczéhez ½ mfd. 707 kath. 200 ref. 101 evang. 55 'sidó lak. Homokos határja nagy kiterjedésü. A' birka, marha, és lótenyésztés nagy divatjában van. Határján több elszórt urasági épületeket láthatni. F. U. a' báró és nemes Salamonok, Horváth 's m. t.

Alap (Felső), ½ órányira az elébbeni pusztától: 22 kath. 65 ref. lak. Legelője, rétjei gyönyörüek. F. U. a' báró és nemes Salamonok.

Árky, Moórhoz északra: 216 kath. német lak. Sok szőllőhegy. Nagy erdő. F. U. G. Lamberg, B. Lusinszky.

Attya, Iszka sz. Györgyhöz ½ óra: 189 kath. magyar lak. Igen szép puszta. Van kövér rétje, szőllőhegye, erdeje, sikeres búzát termő földje, 's egy patakja. F. U. Bajzáth.

Báránd, Abához $^3/_4$ mfd. 78 kath. magyar lak. Nemesitett juhtenyésztés. Sok nád. F. U. a' tudományi kincstár.

Bogárd és Tinód, 2 egymás mellett lévő magyar p. Fejérvártól délre 5 mfd. Bogárdon lakik 779 kath. 1012 ref. 103 evang. 134 'sidó. Tinódon pedig 258 kath. 520 ref. 240 'sidó. Bogárdon ref. anya templom, Tinódon synagóga van. Sok csinos urasági lakházak és kertek. Nagy gazdaság és birka tenyésztés. Tágas legelő. F. U. Huszár, Mészöly, Pázmándy, Sigray, Sós, Dörögdy, Tinódy, Németh 's más számos nemesek.

Csabda, Batthyánhoz $^1/_2$ óra: 12 kath. 8 ref. lak. Homokos határ. Nagy legelő. F. U. G. Bathyáni fam.

Csösz, Soponyához 1 fertály óra: 153 kath. 688 ref. 10 evang. 31 'sidó lak. Ref. anyaekklé'sia. Van szép búzája, bora, erdeje, nádja, rétje, és kőbányája. F. U. Kiss, Molnár és igen sok nemesek.

Dád (Ó), Ozorától $^1/_2$ óra a' Sió mellett. 29 kath. 78 ref. lak. Dombos határja igen termékeny. Szőllőhegy. Erdő. Jó rét. F. U. Meszlényi, Vörös.

Doboz, Sárkány mellett 19 kath. lak. Vendégfogadó. Szép majorság. F. U. G. Lamberg, B. Lusinszky.

Dültfás, Isztimérhez $^1/_2$ óra 6 kath. lak. Erdő. F. U. G. Zychy.

Eörs, Egreshez 1 óra. 56 kath. 41 ref. 4 evang. lak. Szép gazdaság. Sok rét és nád. Nagy birka, marha tenyésztés. F. U. a' kálózi Zychy grófok.

Essény, Isztimérhez $^1/_2$ óra 20 kath. lak. Szőllőhegy. Erdő. F. U. G. Zychy Miklós.

Fáncs, a' Sárviz csatornája mellett. 27 kath. lak. Jó rét. F. U. G. Zychy János örökösei.

Fövény, Batthyánhoz $^3/_4$ mfd. 88 kath. 40 ref. lak. Omladékai egy régi várnak. F. U. G. Zychy fam.

Gaja, 34 kath. lak. Bodajkhoz tartozik.

Hatvan, Kálóztól délre 2 mfd. a' Sárviz csatornája mellett 152 kath. 64 ref. 3 evang. lak. F. U. a' kálózi uradalom.

Hard. Vajtához 1 óra, 65 kath. 90 ref. 10 evang. lak. Homokos határján sok legelő van. Erdővel, szőllőskertekkel bir. F. U. a' czéczei köz birtokosok.

Hoszúhegy, Iszka sz. Györgyhöz $^3/_4$ óra. 8 kath. 4 ref. lak. Szőllőhegy. Erdő. F. U. a' Bajzáth familia.

Hörcsök (*Kis*), Kálózhoz $^1/_2$ mfd. 72 kath. 32 ref. 2 evang. lak. Szép ló és birka tenyésztés.

Hörcsök (*Nagy*), Kálózhoz 1 mfd. 178 kath. 55 ref. lak. Nagy kiterjedésü és igen termékeny puszta, nevezetes ló, juh, marha tenyésztéssel. F. U. a' kálózi Zychy grófok.

Igar, Keresztes mellett. 36 kath. lak. Fekete búza föld Erdő és kevés szőllő F. U. G. Károlyi György. Vörös fam.

Isztimér (*Kis*), 35 kath. 7 'sidó lak. Szőllőhegy. Erdő. F. U. G. Zychy István.

Ivány Sz. (*Alsó*), Czéczéhez 1 mfd. 500 kath. 82 ref. 51 evang. 24 'sidó lak. Róna tágas határja termékeny. Kancza nevü halmán bort termeszt. Nevezetes az, hogy itten a' földek közt több helyt kis üregeket láthatni. F. U. Jankovich, Modrovich, Németh, Nagy, Pyber, Kreskay 's a't.

Ivány (*Sz.*), Abához $^1/_2$ óra. 200 kath. 89 ref. 4 evang. lak. Derék ménes: ángol, török, arab ménlovakkal. F. U. G. Zychi János örökösei.

Jenő (*Kis*), Ladány mellett. 250 kath. 20 ref. lak. Szőllőhegy. Erdö. F. U. G. Schmidegg.

Jón (*Kis*), Isztimérhez tartozik 7 kath. lak.

Kajtor, Abához $^1/_2$ óra. 83 kath. 38 ref. lak. Sok rét, nád. F. U. Fiáth, Szücs. 's a' t.

Keszi (*Kis*), 27 kath. lak. F. U. G. Nádasdy Tamás.

Körtvélyes (*Alsó*), Sz. miklóshoz 1 óra. 81 kath. 58 ref. 15 evang. lak. F. U. Batta nemzetség.

Körtvélyes (*Felső*), Sár-keresztúrhoz $1^1/_2$ óra. 73 kath. 37 ref. lak. Rétjei, földjei termékenyek. F. U. Jankovich.

Láng (*Kis*), 118 kath. 34 ref. lak. F. U. G. Zychy János örökösei.

Láng (*Nagy*), a' Sárviz csatornája mellett, Kálózhoz északra 1 órányira 312 kath. 66 ref. 5 evang. lak. Van itt az uraságnak egy pompás kastélya, gyönyörű ángol kerttel együtt; kath. plebánia; igen számos és szép urasági gazdaságos épületek. Vendégfogadó; fáczányos kert; schveitzeráj. Derék ménes. Több ezer darabból álló electoralis és spanyol eredetü birka nyáj. F. U. Zychy János. gr. örökösei.

Lók (*Kis*), 132 kath. 100 ref. 3 evang. lak.

Lók (Nagy). Hantoshoz ½ óra 157 kath. 42 ref. lak. Termékeny határ. Nemes vérü ménes. Spanyol juh tenyésztés. Ujjonnan ültetett erdő. F U. mind a' kettőnek G. Batthyáni Antal örökösei.

Mecsér, a' Bakony erdőségei közt. 21 kath. lak. F. U. G. Zychy István

Mindszent, sz. Miklóshoz 1 óra 54 kath. lak. Szőllőhegy. Márvány és kőbánya F. U. G. Zychy fam.

Pentele (Sár). Fejérvárhoz ½ mfd. 149 kath. 41 ref. lak. Kath plebánia. Kastély. Sok nád és leglő. F. U. a' Vörös nemzetség.

Pötöle, Abához ¾ mfd. 51 kath. 29 ref. lak. F. U. Horváth, Kiss. 's a' t.

Réthy, Csór és Inota közt. 16 kath. lak. Szép erdő, juh akol. F. U. a' palotai uradalom.

Rét (Szilas), Czécze és sz. Miklós közt. 22 kath. 165 ref. lak. Gyönyörű rétekkel, legelővel 's termékeny földekkel bir. F. U Pázmándy, Mészőly, Huszár, 'Sigray 's a' t.

Ságh, kis Keszi mellett 94 kath. magyar lak. Bora, búzája, szénája bőven. F. U. G. Zychy familia.

Somlyó, Polgárdi mellett, 79 kath. 28 ref. lak. Hegye mellyen szőllői vannak, ollyan kerekded 's ollyan formáju mint a' hires Somlyó hegye Veszprémben. F. U. G. Batthyáni familia.

Szilvakút, 20 kath. lak. Bodajkhoz tartozik.

Tárnok (Kis), Bodajkhoz ½ óra. 10 kath. lak.

Tárnok (Nagy), 18 kath. lak.

Timár, Moórhoz tartozik. 7 kath. lak.

Töbörzsök (Alsó), Sár-keresztúrhoz 1½ óra. 135 kath. 62 ref. lak. Róna határja tágas és termékeny. F. U. a' Fiáth nemzetség.

Töbörzsök (Felső). 99 kath. 30 ref. lak. F. U. G. Bathyáni Antal örökösei.

Török, Moórhoz tartozik. 6 kath. lak.

Úrhida. k. Keszi és Batthyán közt. 280 kath. magyar lak. Sok bor. Sikeres búza. F. U. a' Vörös familia.

Vám, Simontornya mellett 41 kath. 122 ref. lak. F. U. G. Zychy nemzetség.

Varjúvár, Bodajkhoz tartozik 9 kath. lak.

II. CSÁKVÁRI JÁRÁS.

Van benne: 5 mező város t. i: 2 magyar, 2 magyar-német, 1 magyar-német-rácz.

19 falu u. m: 11 magyar, 4 német, 2 magyar-német 2 magyar-rácz.

39 puszta u. m: 37 magyar, 2 német.

Népessége 51,732 lélek u. m:

Vallásokra: 32,245 r. kath. 16,179 ref. 1303 ó hitü, 763 evang. 1242 'sidó.

Nyelvökre: 44,782 magyar, 4405 német, 1303 rácz és görög, 1242 'sidó.

Mező Városok.

Adony, vegyes magyar-német-rácz m. v. a' Duna jobb partján 3 pósta állásnyira Budától, által ellenben a' Ráczkevi szigetjével. Lakja 2556 kath. 3 ref. 300 ó hitü, 10 'sidó. Csak az ó hitüek beszélnek rácz nyelven. Kath. és ó hitü anya templomok. Pósta hivatal. Nagy vendégfogadó. Határja termékeny, de az árvizek sokszor kárositják. Szép szarvas marhát nevel, bort termeszt, halászatot űz, fával kereskedik. A' Dunán több malmokat birnak. Országos vásárokat tart. F. U. G. Zychy János 's feje egy uradalomnak, mellyhez még Czikola, sz. Mihály és Szabólcs nevű puszták tartoznak. Egynehány száz lépésnyire Adonytól állott hajdan Ptolomeo Salinum, vagy Vetus Salinum nevü római Colonia, a' mint ezt a' kiásott római régisêgek mutatják. Ehez a' Coloniához 's még alább Tolnába a' Duna part mellett vezetett egy római országút, melly bár ez előtt mintegy 1800 esztendőkkel épitődhetett, még is sok hellyt annyira használható, hogy a' vármegye is meghagyta.

Csákvár, vegyes magyar-német m. v. a' vértesi hegyek alatt egy felette gyönyörű vidéken. Számlál 4529 lak. u. m: 2312 kath. 1871 ref. 335 evang. 6 ó hitü, 5 'sidó lak. Mind a' három keresztény felekezetnek van tulajdon szentegyháza. Nagy diszére szolgál ezen városnak az uraság kastélya, egy felséges nagy kiterjedésü ángol kerttel, melly minthogy a' vadaskert is öszve van vele köttetve, méltán a' legszebb magyar országi kertekhez számlálható. Ezenki-

vül vannak itt számos úrasági épületek, boltok, vendégfogadó, téglavető hely 's a' t. Lakosai közt sok harang és kolomp csináló találtatik. Határja északra hegyes; délre lapályos, dombos és igen szép búzát terem. Bort termeszt. Rétjei kövérek. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Lovas Berény, népes m. v. Fejérvártól északra 2 mfd. hasonlóképpen kies tájjékon. Lakosai nagy részt magyarok kevés németek; sok 'sidók. Vallásokra 1614 kcth. 1720 ref. 8 evang. 965 'sidó. Kath. és ref. anya szentegyházak. Synagóga. Az uraság kastélya csinos izlésü; ángol kertjének szépségét pedig a' bele eső szőllőhegy különösen emeli, 's ebben a' tekintetben kevés mérkőzhetik vele. Vannak itt továbbá több boltok, egy nagy vendégfogadó; válogatott svajczeraj a' közel lévő erdőben; több ezerre menő merino nyáj. Nagy kiterjedésü határjában van ugyan homokos föld is, de átallyába véve igen termékeny. Bora a' legjobbak közzül való a' megyében. Erdeje szép. F. U. G. Cziráky Antal.

Sárosd, magyar m. v. 747 kath. 40 ref. 5 'sidó lak. Homokos határ. Tágas legelő. F. U. 1/2 G. Eszterházy János, 1/2 G. Eszterházy Pál örökösei. A' várostól csak egy patak választja el puszta Sárosdot 266 kath. 100 ref. 7 evang. lak. Birja ezt G. Eszterházy Pálné született G. Csáky Aszonyság. Itt van a' kath. templom 's plebánia, az uraság szép kastélya, egy csinosan elrendelt kerttel; egy válogatott svajczeráj; egy a' bogáti (T. Vas vármegyében a' Skerlecz uraságé) mód szerént állitott pálinkafőzőház; és egy nem régiben ültetett 100 hóldra terjedő Josephina nevü liget. Ez az előtt haszontalan posványság, homokos mocsárhely volt, most azonban a' nagy érdemü grófné szorgalma által, egy ángol kert formára, mesterséges fa sorokkal keresztül hasitott kies erdő, melly egy halastóval, 2 Diána szobrával, 's több honni és külföldi csemetékkel dicsekedhetik.

Seregélyes, magyar m. v. egy róna lapályos vidéken Fejérvártól délre 1 1/2 mfd. 687 kath. 1738 ref. 9 evang. 10 ó hitü 7 'sidó lak. kik közt egynehány német is találtatik. Kath. és ref. anya templomok. A' város két egymás mellett párhuzamosan menő utszákból áll. Házai tiszták, csinosak, 's többnyire mind az útsza, mind az udvar felől fákkal körülvéve. Homokos határja elég termékeny; legelője tágas;

szőllőskertje nem sok; nádja bőven van a' velenczei tóból kifakadó mocsáros lapályos helyeken, mellyek egész a' városig nyúlnak, 's bár néha kiszáradnak ugyan, de ha a' velenczei tóban meggyül a' viz: akkor 10 fontos csukákat is fognak benne. Fő disze azonban ezen városnak az uraság egy emeletü pompás kastéllya, melly nem régen épült, réz helyett czink fedéllel boritva, 's mindenfelöl egy gyönyörü ángol kerttel körül vétetve. Ezen nagy kiterjedésü ángol kert azért leginkább nevezetes, mert itt az előtt csak keveset érő kopár homokos legelő volt; most pedig ezen fában szükölködő róna vidéknek valódi ékessége. Végre a' 6000 darabból álló saxoniai electoralis kosok által megnemesített birka nyáj nézésre méltó. A' jobbágyok pedig sok és szép szarvasmarhát nevelnek. F. U. G. Zychy Ferencz, Bihar vármegyei fő ispány.

Faluk.

Ácsa, vegyes magyar-német f. Lovas-Berény és Al-Csút közt. 1409 kath. 350 ref. 4 'sidó. lak. Kath. paroch. templom. Határját apróbb hegyek, dombok, völgyek hasítják. Búzája igen sikeres, rétjei jók; erdeje gyönyörű; gyümölcse sok; bora a' legjobbak közzűl való a' megyében. F. U. Nádor eő cs. k. herczegsége 's feje egy uradalomnak.

Almás (Magyar) magyar f. Fejérvártól északra 1 $^1/_2$ mfd. 515 kath. 587 ref. 34 evang. lak. Kath. és ref. anya templomok. Határja szép búzat, 's jó bort terem. Erdeje derék. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Almás (Rácz) vegyes magyar-rácz f. a' Duna partján Pestől 8 mértföldnyire. Számlál 1900 magyar kath. 314 óhitű rácz, 10 ref. 24 'sidó lak. Kath. és ó hitű anya templomok. Fekvése a' helységnek egy a' Duna partján elnyúló dombon felette gyönyörű, mellyet sokat emel az, hogy innen az általellenben fekvő, gyümölcs, nyár, tölgyfákkal borított Duna szigetjét, 's Pest vármegyének nagy részét bé láthatni. Földje átalyába termékeny, ámbár itt ott homokos. Nagy kiterjedésű szőllőhegye jó veres borral fizet. Halászatja, 's a' Duna malmok sokat behajtanak F. U. $^1/_2$ Jankovich fam. Másik $^1/_2$ Boronkay, Noszlopy, Lehóczky 's a' Nagy örökösök.

Boglár, német f. Csákváron felyűl 1 mfd. 980 kath. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja részént hegyes, részént dombos-róna 's igen szapora búzát terem. Derék szőllőhegye, 's nagy vadakkal bővölködő erdeje van. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Csák Berény, magyar f. a' csókakői hegynek tövében egy igen szép vidéken 691 kath. 1252 ref. 10 evang. 7 'sidó lak. Hegyes, völgyes, dombos határja sok javakkal megáldatott. Búzája híres, bora igen jó; — erdejében nagy vadak is tanyáznak; forrás vizei egészségesek. — Kath. és ref. anya templomok. F. U. G. Lamberg és B. Lusinszky.

Gánth, német f. a' vértesi hegyek közt egy kősziklás hegy tövében 630 kath. lak. Kath. paroch. templom. Kevés szántóföld. Sok kolompér és gyümölcs. Szőllőhegy. Roppant vadas erdő. F. U. G. Lamberg, B. Lusinszky.

Hontos (Nagy) magyar f. Sárosd és Herczegfalva közt 622 kath. 30 ref. lak. Kath. anya szentegyház. Határja homokos. Nagy legelő. Nevezetes marha és juh tenyésztés. Említést érdemel itten az uraság' Svékus módra épült magháza, melly 4 szegletes, 's a' földszinen és padláson kivül 3 emeletű. Az épület' mind a' 2 végén lévő óldalának szegeletén egy egy és igy öszvesen 4 cső vagyon csinálva. Mindenik cső a' 3-dik emeletből töltetik meg, 's földszint eresztetik ki. — A' betöltési nyilást egy nagy kőfedél takarja; alól pedig a' kijövetelt vas ajtó zárja el. A' csövek téglából készűltek, úgy mindazáltal hogy a' gabona ezeket nem éri, mert száraz deszka fekszik rajtok; — a' téglafal és deszka közt pedig szalma van szorítva, és igy a' gabona csak a' deszkát érinti. A' 4 csőbe be lehet 7000 po'sonyi mérőt rakni, 's az egész granariumban 18,000 mérő fér meg. A' csővekben lévő gabonát, sem tűz, sem féreg, sem más veszedélem nem érheti, és ha szárazon töltetik be, 6 esztendeig elállhat. F. U. G. Batthyáni Antal örökösei.

Herczegfalva, azelőtt Új-major puszta volt a' neve, de 1811-ben Dréta Antal a' zirczi Cisterciták fő apatúrja, József cs. k. fő herczeg Nádor tanácsából jobbágy telkekre osztatta fel, 's magyar és német lakosokkal megnépesítette. Most számlál 1178 kath. 17 ref. 12 evang. lak. A' Kath. paroch. templomban a' Cisterciták tészik a' plebániai szol-

gálatot. Utszái szélesek, 's fákkal vannak beültetve. A' házak jó távolságra esnek egymástól, a' tűz veszedelme miatt, 's mindenik előtt egy kertecskét láthatni, a' honnan a' helység kellemetesen lepi meg az útazót. Határjának nagy része homokos, de jó rozsot terem; legelője bőven van; a' folyó homokos térek fákkal ültetődtek be. F. U. a' zirczi fő apatúr.

Kozma (Kis) német f. Komárom vármegye szélén egy méjj völgyben. 412 kath. lak. kik többnyire favágásból keresik élelmeket. Kath. paroch. templom. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Nadapp, német f. egy erdővel koronázott hegy tövében igen gyönyörű vidéken. Lakja 714 kath. 10 'sidó. Kath. paroch. templom. Kevés szántóföldjei csak rozsot teremnek; de Csúcsos nevezetű hegye igen jó bort ád. F. U. G. Cziráky Antal.

Pákozd, magyar f. a' velenczei tó partján Fejérvárhoz $1\frac{1}{2}$ mfd. 434 kath. 1189 ref. 15 evang. 14 'sidók lak. Kath. és ref. paroch. templomok. Vendégfogadó. Szántóföldje sok és kövér; szőllőhegye jó bort terem; nádja bőséggel van. Kőbánya. F. U. a' fejérvári káptalan.

Pátka, magyar f. Lovas-Berénytől délre 1 óra, egy tó mellett, mellynek kifolyása több malmokat forgat. Számlál 731 kath. 1395 ref. 62 evang. 28 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Határja igen áldott: van híres búzája, bora, erdeje, kövér rétje, sok nádja; a' tavában jó izű csukája. F. U. G. Lamberg familia.

Pázmánd, magyar f. Mártonyvásár és Lovas-Berény közt. 1708 kath. 8 ref. 5 evang. lak. Kath. paroch. templom. Határja mindennel bővölködik. Fekete szántóföldjei szép búzát teremnek; legelője, rétje igen jó; szőllőhegye, erdeje van. Urasági kastély és kert. Az ide való spanyol 's electoralis birka nyáj, a' legfinomabb gyapjút adja az egész megyében. F. U. a' Kempelen nemzetség.

Pentele (Duna), vegyes magyar-rácz f. a' Duna mellett 4 póstaállásnyira Budától a' pécsi országútban. 2415 magyar kath. — 667 rácz óhitű, 16 ref. 63 'sidó lak. Kath. és ó hitű anya templomok. Nagy vendégfogadó. Pósta hivatal. Sok Duna malom. Határja nagy 's igen termékeny; rétjei kétszer kaszálhotók; szőllőhegye jó veres bort ád, juhtenyész-

tése, 's halászatja figyelmet érdemel. F. U. B. Mundpach, 's más paksi örökösök. Némelyek azt tartják, hogy Anamaria római város itt volt légyen, annyi bizonyos, hogy sok római régiségeket, drágaságokat u. m. gyürűket, drága köveket, pénzeket, függőket találtak itt, kivált a' Duna kiöntése alkalmával, — a' miből talán azt is lehet következtetni, hogy a' városnak egy részét hajdan a' Duna hullámjai nyelték el.

Perkáta (Nagy) magyar f. Adonytól dél nyugotra 1 mfd. 2475 kath. 6 ó hitű, 12 'sidó lak. kik közt egynehány magyarúl is tudó ráczok találtatnak. Kath. paroch. templom. Szántóföldje igen sok és termékeny; jobbágytelek 143 van; bort termeszt; számos és szép szarvasmarhát nevel. Ékességére szolgál az uraságnak egy felemelkedett dombon épült kastélya, egy gyönyörű kerttel együtt. F.U. G.Győry Ferencz.

Sukoró, magyar f. Fejérvártól 2 mfd. a' budai országútban, a' velenczei tóra fekvő hegynek tetején, honnan mind a' tóra, mind a' déli róna vidékekre szép kilátás esik. Lakja 268 kath. 685 ref. lak. Kath. filial. 's ref. anya templomok. Fő gazdasága jó bort termő szőllőhegyében áll; nádja elég a' velenczei tóban. Meleghegyéről tiszta időben Kecskemétig elláthatni. F. U. a' fejérvári káptalan.

Velencze, magyar f. a' velenczei tó partján a' budai országútban 789 kath. 502 ref. 16 evang. 10 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Pósta hivatal. Vendégfogadó. Szántóföldje fekete 's gazdag termékenységű; szőllőhegye kedves izű bort ád; nádja, hala, vad szárnyas állatja bőséggel van a' velenczei tóban. F. U. a' Meszlényi familia.

Veréb, magyar f. Lovas-Berényhez 1 óra. 418 kath. 709 ref. lak. Ref. anya, kath. filial. szentegyházak. Diszes urasági kastély és kert. Szántóföldje sikeres rozsot terem; szőllőhegye derék; erdeje tágas. Itt többször ásattattak ki római régiségek. F. U. a' Végh familia.

Zámoly, magyar f. Fejérvártól északra 2 óranyira. 474 kath. 1599 ref. 28 evang. 15 'sidó lak. Kath. és ref. paroch. templomok. Határja igen áldott. Bír híres búzát termő szántóföldekkel; jó rétekkel, szőllőheggyel, erdővel. Közel a' falúhoz látszik egy régi épület omladék, egy kerek kápolnával, 's egy különös forrással együtt, melly majd minden

6-dik 7-dik esztendőben kiapad; kifolyása malmot hajt. A' temetőben is van egy ritka alkotású kőfal, 's ezt a' közvélekedés Aba Sámueltől építtetett templom maradványának tartja. F. U. G. Lamberg — B. Lusinszky.

Népes Puszták.

Agárd, a' velenczei tónak déli partján. 98 kath. 24 ref. magyar lak. Földje róna és igen termékeny. Sok nád. F. U. az Ürményi familia.

Apostag (Kis) a' Duna mellett Előszálláshoz 1$^1/_2$ óra 10 kath. 48 ref. lak. Nagy gazdaság. Szőllőskert. F. U. B. Rudnyánszky 's t. mások.

Baracs (Alsó) Előszálláshoz $^3/_4$ óra a' Duna mellett. 68 kath. 45 ref. 7 evang. lak. Ezelőtt néhány esztendőkkel találtak itt egy halmon a' föld alatt, egy egész római módra épült házat, külömbféle edényekkel, pénz nemekkel 's bálvány képekkel. A' téglákon ezen szavakat lehetett olvasni: „Cohors VII. Pannonica."

Baracs (Felső) 225 kath. 18 ref. 10 evang. magyar lak.

Baracs (Közép) 83 kath. 3 ref. magyar lak.

Baracs (Új) 95 kath. 10 ref. magyar lak. Mind a' 4 Baracs a' Duna mellett fekszik. Határjok sok helyt homokos, de jó rozsot, kétszerest, búzát terem. Téres legelőjökön a' birka és marha tenyésztés nagy divatjában van. Szőllőskertjeik mind untalan szaporodnak. F. Uraik. a' paksi örökösök u. m: B. Rudnyánszky, B. Mundpach, Cseh, Kornis, Forster 's m. többen.

Börgönd, Fejérvárhoz dél keletre 1$^1/_2$ óra. 100 kath. 32 ref. 6 evang. lak. Termékeny szép határral dicsekedik; nádja, valamint hala is van azon posványos erekben, mellyek a' velenczei tóból szakadnak ki. F. U. G. Cziráky Antal.

Csala, Pátkához $^3/_4$ óra. 70 kath. 52 ref. lak. Nagy legelő; kis erdő; igen termékeny búza föld; 2 vízi malom. F. U. G. Nádasdy Tamás.

Csillag Major, Sárosd mellett. 50 kath. 18 ref. lak. Ez is mint Jakabszállása táblákra van osztva, de csak 10-re; 's a' határok, úták fával ültetődtek be. Mindenik tábla számlál 88 hóldat. — A' marhák télen nyáron istállón tartatnak,

's átallyába a' gazdálkodás nagy tökélletességű ponton áll. F. U. G. Eszterházy János.

Czikola, Adonyhoz 1 óra. 134 kath. 33 ref. magyar lak. Termékeny róna határ, nagy birkatenyésztéssel. Az itt lévő számtalan apró halmokban, sokszor római régiségekre találnak. F. U. G. Zychy János örökösei.

Dája, Perkátához 1 óra. 108 kath. 15 ref. magyar lak. Homokos határ. Sok szőllőskert. Itten több hamvvedreket, agyag edényeket, láncsákat, 's ezelőtt 10 esztendővel, veres agyagból készűlt, szájjával föld fele forgatott fazekat ástak ki, mellyek közzűl az egyikben, egy kutya agyvelő csontot, másikban pedig az állatnak többi tagjait találták. F. U. Daróczy, Hajós, Halász 's t. örökösök.

Dinnyés, a' velenczei tó nyúgoti partján. 167 kath. 49 ref. magyar lak. Földjei, rétjei kövérek, 's a' velenczei tó gyakran elönti. F. U. a' felső-eörsi prépost.

Előszállás, Tolna vármegye szélén Fejérvártól 7, — Földvártól 1 mfd. 759 kath. 78 ref. 8 evang. magyar lak. Nevezetességei közzé tartozik: egy szép kath. paroch. templom, mellyben a' Cistercita atyák teszik a' plebániai szolgálatot; egy derék plebánia ház; egy uraság vár kastély ángol kerttel együtt; több halas tavak; egy szép gyümölcsös kert, — ángol, — egy veteményes, virágos kert, 's egy méhesszín — hollandiai izlésre, az említett nagy ángol kerttel mind öszveköttetésben; egy a' maga nemében ritka tekenyős béka tó; vízrohanás. Az egész ángol kertet egy 3 öl szélességű csatorna follya által. — Előszállás feje a' Cisterciták zirczi fő apátúrja' uradalmának, mellyhez még Herczegfalva helység, Kis és Nagy Venying, Méjjkút, Karácsonszállás puszták tartoznak. A' föld sok helyt homokos, azonban fekete homokos térein jó búzát termeszt. A' kolompér nagyban termesztetik. Legelője, rétje bőven lévén, mind a' marha, mind a' ló, mind a' birka tenyésztés nagy fontosságú. Van t. i. egy válogatott svájczerájja, melly után annyi sajt csináltatik, hogy a' Szerzet tulajdon szükségein kivűl, még jó formán el is adhat; ménese, magyar 's erdélyi eredetű 10 mén és 70 anya kancza lovakból áll; — nemesített juhainak száma, az egész uradalomban 15,000 darabra megyen. Továbbá láthatni itt, egy 300 hóldnyi terjedésű új-

jonnan ültetett, tölgy- nyár- és jegenye fákból álló erdőt; 's igen sok szőllős kerteket, mellyek közönséges borral fizetnek.

Forna, Csákvárhoz $1/2$ óra. 129 kath. magyar lak. Kövér szántóföldek. Svájczeráj. Nagy birka tenyésztés. Szőllőhegy. Erdő. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Gárdony, a' velenczei tó déli partján. 371 kath. 693 ref. 4 evang. 5 'sidó lak. Ref. anya templom. Több csinos urasági lakházak. Vendégfogadó. Határja gazdag termékenységű. Sok nád és vízi madár. F. U. Magyary, Kaszap, Kovács 's a' t.

Hantos (Kis), N. Hantoshoz $1/2$ óra. 174 kath. 53 ref. 11 evang. magyar lak. Igen szép fekvésű, dombokkal hasított róna puszta; szép épűletekkel, termékeny határral, birka tenyésztéssel; halastóval; ujjonnan ültetett erdővel. F. U. Fiáth nemzetség.

Jakabszállás, Sárosd mellett. 160 kath. 41 ref. lak. — 2670 hóldra terjedő határja, róna, 's inkább homokos, de azért termékeny. Az egész 12 táblákra osztatik, mindenik tábla $222^1/_2$ hóldat foglalván magában. Közepén vagynak a' csinos uraségi épűletek; — innen mennek ki az útak mindenik táblára, 's ezek, valamint a' táblák határja fákkal ültetődtek be. A' juhok nemesitése nagy előlépéssel siet a' tökéletességhez; a' többi szarvas marhák, lovak télen, nyáron istállón tartatnak, minthogy a' takarmány plánták termesztése öszveköttetett a' váltó gazdálkodással: egy szóval az itten folytatott gazdaság, bizonysága annak, hogy Magyar országban is lehet ángol vagy német gazdaságot követni, szembeötlő sikerrel és haszonnal, ellent nem állván ennek, a' kevés népesség, vagy más mentségi okok felhordása. F. U. G. Eszterházy János.

Kápolna, a' vértesi hegyek közt. 130 kath. 80 evang. német lak. Nagy erdő. F. U. G. Lamberg. Lusinszky.

Karácsonszállás, Előszálláshoz $1/2$ óra. 159 kath. 42 ref. 9 evang. magyar lak. Határja igen nagy, de homokos. F. U. a' zirczi fő apatúr.

Kisfalud, Fejérvárhoz 1 óra. 134 kath. 30 ref. magyar lak. Rétjei, földjei kövérek. F. U. G. Lamberg.

Kokasd, Herczegfalvához $3/4$ óra. 44 kath. lak.

Kőhányás, Komárom vármegye szélén. 95 kath. 8 evang. német lak. Vendégfogadó a' győri útban. Nagy Erdő. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Lókút, Herczegfalvához 1 óra. 20 kath. lak.

Méjjkút, Herczegfalvához 1 mfd. 198 kath. 25 ref. 4 evang. magyar lak. Nagy jövedelmes puszta, sok szántó földdel és legelővel. F. U. a' zirczi fő apatúr.

Mihály (Szent) Adonyhoz $^1/_2$ óra. 11 kath. lak. Hajdan itt klastrom volt. F. U. G. Zychy János örökösei.

Nyék (Kápolnás Alsó és Felső) 2 részre osztatott puszta, közel a' velenczei tóhoz a' budai országútban. Lakja 251 kath. 612 ref. 53 evang. 32 'sidó. Ref. anya templom. Kápolnás nevét egy régi, most omladékban lévő kápolnától vette; az előtt pedig Fertő-tó fenekének is neveztetett. Határja fekete, 's igen szép búzát terem; bora meglehetős; rétje nem sok de jó. F. U. a' Balassa férfi ág, 's a' leány örökösök.

Perkáta (Kis) 124 kath. magyar lak. Szépen elrendelt jövedelmes puszta, nagy gazdasággal és birka tenyésztéssel; halastavakkal 's a' t. Az ide vezető út fasorokkal van beültetve. F. U. G. Győry Ferencz.

Pázmánd, Tolna vármegye szélén, Földvárhoz $^1/_2$ óra. 42 kath. lak.

Petend, Pázmándhoz $^3/_4$ óra. 106 kath. 104 ref. lak. Földjei szép rozsot teremnek. F. U. a' nyéki közbirtokosok.

Sismánd (Alsó) Herczegfalvához $^1/_2$ óra 95 kath. 18 ref. magyar lak.

Sismand (Felső), 137 kath. 25 ref. 6 evang. lak. Homokos határ. F. U. mind a' két pusztának többen u. m: Jankovich, Kazay, Huszár 's a' t.

Szabólcs, Adonyhoz 1 óra. 133 kath. 40 ref. magyar lak. Sok birka. Svájczeráj. Nagy gazdaság. F. U. G. Zychy János örökösei.

Szerecsen, Seregélyeshez $^1/_4$ óra. 105 kath. 48 ref. magyar lak. Határja homokos, de termékeny. Sok mocsáros, kákás, nádas hely. Tágas legelő. Kövér rétek. F. U. G. Eszterházy, Fribeisz, Bottlik, Csefalvay, Kazay, Miskey, Huszár, Hiros, Nedeczky 's a' t.

Szolgaegyház (*Alsó*), Sárosdtól 1/2 órányira. 160 kath. 25 ref. 17 'sidó lak.

Szolgaegyház (*Felső*), mindjárt mellette. 123 kath. 27 ref. 6 evang. magyar lak. Szép kath. filial. templom. Mind a' két pusztát többen bírják, kik közt fő birtosok a' Marich és Nedeczky familiák. Van itt a' Marich familiának ékes kastélya, egy 60 hóldnyi térségű gyönyörű kerttel, melly tulajdonképpen 3 u. m. ángol, gyümölcsös és szőllőskertre oszlik. A' gyümölcs fák közt a' legválagatottabb nemeket találni. A' Nedeczky familiának hasonlóúl van egy ékes kastélya, mellyhez szinte 60 hóldnyi térségű, — nem régiben ültetett kert tartozik. Határjok dombokkal vegyített rónaság, melly ámbár sok helyt homokos, de azért termékeny. Legelőjök elég. Nagy juhtenyésztés.

Tükrös, Sárosd mellett. 20 kath. lak. F. U. G. Eszterházy.

Újfalu, Seregélyeshez 1 óra. 284 kath. 181 ref. 9 evang. magyar lak. Igen tágas és szép puszta, hol az uraság nagy kiterjedésű gazdaságot folytat. Van itt egy kis ménes, gulya, 8000 darabból álló — electoralis kosok által megnemesített juhnyáj 's a' t. F. U. G. Zychy Ferencz, 's a' seregélyesi uradalomhoz tartozik.

Venying (*Kis*), Herczegfalvához 1/2 óra. 219 kath. 8 ref. magyar lak. F. U. a' zirczi fő apatúr.

Venying (*Nagy*) 416 kath. 57 ref. 8 evang. magyar lak. Homokos nagy határ. F. U. a' zirczi fő apatúr.

III. BICSKEI JÁRÁS.

Van benne: 4 mező város u. m: 2 magyar, — 1 magyar-német-tót, — 1 rácz-német-magyar-tót.

18 falu t. i: 10 magyar, 2 német, 2 tót, 1 rácz, 1 magyar-tót, 1 német-magyar, 1 rácz-német-magyar-tót.

29 népes puszta u. m: 21 magyar, 2 tót, 1 tót-magyar, 2 német, 3 magyar-német.

Népessége 39,351 lélek u. m.

Vallásokra: 23,595 kath. — 13,396 ref. — 1511 evang. — 362 óhitü — 487 'sidó.

Nyelvökre: 27,768 magyar, — 4383 német, — 3611 tót, — 3102 rácz, — 487 'sidó.

Mező Városok.

Bicske, népes m. v. Fejérvártól kelet északra 5 mfd. A' Györből Budára, 's Fejérvárról Esztergomba vivő ország-útak itt vágnak öszve. Számlál 1395 kath. kik közt kevés németek is vannak; 2521 ref. 30 evang. magyar lak. Kath. és ref. diszes anya templomok. Házai csinosok és jól épűltek. Nevezetes köztök az urasági nagy kastély, egy gyönyörű virágos, zöldséges, gyümölcsös és fáczányos kerttel; több gazdaságos épűletek; vízi malmok, és tavak; bóltok, vendégfogadók. Határja szép búzát terem. Bora jó. Erdeje derék 's tele vadakkal. F. U. G. Batthyáni Antal örökösei.

Érd vagy *Hamsabég*, vegyes rácz-német-magyar és tót m. v. a' Duna mellett. 2597 kath. 6 ref. 4 ó hitű, 20 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Urasági kastély. Láthatni itt egy még épségben fentálló □ kövekből épült török tornyot, 's a' római országútnak maradványait. Fő gazdagsága jó bort termő szőllőhegyében áll; vagynak több Duna malmai, 's jövedelmes halászatja. F. U. herczeg Batthyáni 's feje egy uradalomnak.

Mártonvásár, vegyes magyar-német-tót m. v. 4 mfd. Budától, a' fejérvári országútban. 1300 kath. 94 ref. 10 evang. 8 sidó lak. Kath. paroch. templom. Nagy vendégfogadó Pósta hivatal. Kastély egy szép kerttel együtt. Vízi malmok Határja sikeres rozsot és bort terem. F. U. G. Brunszvik Ferencz.

Váll, magyar m. v. Lovas-Berénytől keletre 1 ½ óra, zőllőhegyek, erdők közzé szorított kies völgyben. — Lakja 1659 kath. 788 ref. 5 evang. 4 ó hitü. Kath. és ref. anya szentegyházak. Szép urasági kastély egy pompás kerttel együtt. Vízi malmok. Nagy szőllőhegye igen jó fejér asztali bort terem. Szántóföldjei kövérek, erdeje van. F. U. az Ürményi familia.

Faluk.

Barok (*Új*) német f. 467 kath. lak. Földje termékeny; erdeje meglehetős, bort termeszt F. U. ½ Niczky ½ Rosty familiák.

Batta, rácz f. a' Duna partján. 302 kath. 332 ó hitű, 11 'sidó lak. Ó hitü anya templom. Határja nagy részt szőllő-

hegyből áll, melly jó vörös bort terem. Láthatni itt több halmokat, mellyek Török táborhely nyomait mutatják. F. U. B. Rudnyánszky 's más Paksi örökösök.

Bódmér, magyar f. Bicskéhez délre 1$^1/_2$ óra. 85 kath. 329 ref. 23 evang. lak. Ref. anya templom. Szántóföldjei feketék. Szőllőhegye van. F. U. Tóldy, Kaszap, Dezső, Kovács 's a't.

Csabdi, magyar f. Bicske mellett. 116 kath. 437 ref. 219 evang. 83 'sidó lak. Ref. és evang. templomok. Synagóga. Termékeny föld. Nagy erdő. Szőllőhegy. F. U. Barcza 's más számos nemesek.

Al-Csút, magyar f. Bicskétől délre 1 mfd. 218 kath. 836 ref. lak. Ref. anya templom. Ékesíti a' Nádor Jó'sef Eő cs. k. herczegségének magas izlésű nyári kastélya, egy mesterséges készületű órával együtt, mellynek ütése csendes időben 5 fertály mértföldnyire is elhallik. A' szépen elrendelt kert, ritka növevényekben való gazdagsága miatt, az elsők közzé tartozik az egész monarchiában. Határja termékeny. Szép szőllőhegyének egy része, a' legnemesebb fajtájú rajna melléki tőkékkel ültetődött be. Erdeje virágzó karban tartatik. F. U. Jósef Eő cs. k. herczegsége.

Fel-Csút, magyar f. az elébbeni falutól $^1/_2$ órányira. 964 kath. 454 ref. 15 evang. 118 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Ref. szentegyház. Van búzája, bora, fája elegendő. F. U. Pázmándy Dienes 's t.

Ercsi vagy *Ercsény*, vegyes rácz-német-magyar-tót f. a' Duna partján 4 pósta állásnyira Budától. 3415 kath. 15 ó hitü, 10 ref. 8 evang. 12 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Tágas vendégfogadó. Pósta hivatal. Olaj fabrika. Határja nagy és termékeny; legelője, szőllő hegye bőven. Izacsot (festő fű) termeszt, 's jövedelmes halászatot űz. F. U. G. Szapáry Vincze.

Etyek, vegyes német-magyar f. 1490 kath. 325 ref. 11 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Van szép szőllőhegye, erdeje, kőbányája. F. U. a' fejérvári káptalan.

Gyúró, magyar f. egy patak mellett. 300 kath. 245 ref. 284 evang. lak. Ref. és evang. templomok. Határja kicsiny, Van szőllője, jó rétje, földje, erdeje. F. U. a' fejérvári káptalan.

Kúldó, magyar f. az elébbeni helység mellett. 10 kath. 321 ref. 20 evang. lak.

Mány (Nagy) magyar f. Bicskéhez ½ óra. 649 kath. kik közt egynehány német is találtatik; 's 1668 ref. lak. Kath. és ref. anya templomok. Búzája igen sikeres. Erdeje roppant 's tele vadakkal. Szőllőhegy. F. U. G. Batthyáni Antal örökösei.

Keresztúr (Rácz), vegyes magyar-tót f. Mártonvásár és Ercsi közt. 740 kath. 63 ref. 7 óhitü, 6 evang. lak. Kath. paroch. templom. Vízi malom. Jó föld és rét. Szőllőskert. F.U. Szűcs, Pázmándy 's m. t.

Kajaszó (Sz. Péter) magyar f. Mártonvásár és Váll közt. 259 kath. 1075 ref. 10 evang. 145 'sidó lak. Ref. anya templom. Synagóga. Határja gazdag termékenységű. Van erdeje, szőllőhegye, 's nevezetes júhtenyésztése. F. U. Andrássy, Végh, Tóth, Szentpétery, Szeles 's m. t.

Sóskút, tót f. Pest vármegye szélén. 1380 kath. 11 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja hegyes, erdős; szőllőhegye, erdeje, halastava, vízi malma van. F. U. a' fejérvári káptalan.

Szadr, német f. Komárom vármegye szomszédságában. 1180 kath. 4 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Búzája híres, szőllőhegye kevés; erdeje roppant. F. U. G. Eszterházy Miklós

Tabajd, magyar f. Al-Csút és Vál közt egy patak mellett. 228 kath. 1202 ref. 15 evang. 13 'sidó lak. Ref. anya templom. Termékeny áldott határ. Szép és sok szőllőhegy. Jó rét. F. U. B. Rudnyánszky, Balogh, 's mások többen.

Tárnok, tót f. Érdhez 1 mfd. 1196 kath. lak. Kath. paroch. templom. Nagy szőllőhegy. A' mezőkön itt sok csontokat, fegyvereket ásnak ki. F. U. H. Batthyáni.

Tordas, magyar f. 189 kath. 52 ref. 644 evang. lak. Evang. anya, kath. filial. szentegyház. Jó földet mivel, erdeje van; bora a' legjobbak közzűl való a' megyében. F. U. B. Palocsay, Nagy 's m. t.

Népes Puszták.

Ó Barok, Fel-Csúthoz 1 óra 332 kath. 5 ref. 18 'sidó lak. Szép erdő. F. U. többen.

Baracska, Mártonvásár és Velencze közt. 2829 lak. u. m: 404 kath. 2203 ref. 201 evang. 21 'sidó lak. Nagy ter-

mékeny határ. Vendégfogadó. Ref. anya templom. Több csinos úri lakházak. F. U. Pázmándy, Szűcs, Roboz, Kenesey, Hollósy, Kazay, Domokos 's m. t.

Berki, Tárnokhoz ½ óra. 52 tót lak. Szőllőhegy. Erdő. F. U. H. Batthyáni.

Besnyő (Alsó), Adonyhoz 3 fertály 67 kath. 30 refor. magyar lak.

Besnyő (Felső), 180 kath. 42 ref. magyar lak. Róna határja tágas és igen termékeny. F. U. G. Szapáry Vincze.

Bóth, Etyekhez ½ óra. 83 kath. 12 ref. lak. Van itt egy régi templom, svájczeráj, erdő, szőllőhegy. A' templomhoz tartozik még egy 5 szobából álló épűlet, melly hajdan a' Nazarenusoké volt. F. U. G. Sándor Móricz.

Csordakút, Bicskéhez 1 óra. 51 kath. 3 ref. lak. F. U. G. Batthyáni Antal örökösei.

Diós, Tétényhez ½ óra. 504 kath. német lak. Szőllőhegye sok és jó bort terem. F. U. H. Batthyáni Filep.

Doboz, Válhoz 1 óra. 38 kath. 279 ref. 12 'sidó lak. Ref. templom. Szőllőhegy. Jó rét. F. U. Dobozy, Niczky, Matkovich 's m. t.

Eörs. Bicskéhez 3 fertály. 19 kath. lak. F. U. G. Batthyáni.

Ginza, Bicskéhez ½ óra. 87 kath. 20 ref. 4 evang. lak. F. U. G. Batthyáni.

Göböljárás, Keresztúrhoz 5 fertály. 200 kath. 104 ref. 11 evang. magyar lak. F. U. G. Szapáry Vincze.

György (Sz.), Bicskéhez 1¾ óra. 15 kath. 4 ref. lak. Szép szőllőhegy. Erdő. Kövér földek. F. U. Jósef Eö cs. k. herczegsége.

Iváncsa (Kis), 19 kath. lak.

Iváncsa (Nagy), Adonyhoz 1 mfd. 140 kath. 87 ref. 3 evang. magyar lak. Sok rét, legelő, nád. Nagy marha és birkatenyésztés. F. U. Szűcs, Pázmándy 's m. t.

Ivány (Sz.), Baracskához 1 fertály. 80 kath. 12 ref. magyar lak. F. U. többen.

Kálózd. Válhoz 3 fertálynyira 20 kath. lak. F. U. Balogh 's m. t.

Keréknerdő, Válhoz 1½ óra. 19 kath. 6 ref. lak.

László (Sz.), Keresztúr mellett. 78 kath. 29 ref. lak. F. U. többen.

Malonta, Ercsi mellett. 11 kath. lak. Korcsma. F. U. G. Szapáry.

Miklós (*Rácz Szent Alsó*), 34 kath. 3 evang. lak.

Miklós (*Rácz Szent Felső*), 87 kath. 31 ref. magyar lak. F. U. többen.

Németegyháza, a' vértesi hegyek közt. 140 kath. 7 ref. lak. Erdeje igen szép. F. U. G. Batthyáni Antal örökösei.

Ágh (*Sz. Péter*), Keresztúrhoz 1 óra. 217 kath. 52 ref. magyar lak. F. U. G. Szapáry Vincze.

Rácz (*Sz. Péter*), Keresztúrhoz $1/2$ óra. 94 kath. 36 ref. magyar lak. F. U. G. Szapáry Vincze.

Tárnok (*Kis*), 25 kath. tót lak. F. U. H. Batthyáni.

Vasztill, a' vértesi erdők közt. 53 kath. 5 ref. magyar lak. F. U. G. Batthyáni Antal örökösei.

Vért, Tabajdhoz $1/2$ óra. 30 kath. 4 ref. magyar lak.

Zámor, Sóskúthoz 3 fertály. 377 kath. tót és magyar lak. Szép szőllőhegy. F. U. a' Mentler familia.

GYŐR VÁRMEGYE.

(Comitatus Jaurinensis, — Raaber Gespanschaft.)

1. §. Fekvése 's Határjai.

Győr vármegye fekszik a' Dunántúli Kerűletben; 's határja északról Po'sony, Komárom; keletről Komárom; délről Veszprém; nyugotról Sopron, Mosony, Po'sony vármegyék.

2. §. Nagysága és Kiterjedése.

Lipszky szerént $28^{8}/_{10}$ □ mfdre. terjedvén, hazánk megyéi közt ezen tekintetben a' 42-dik; úgy hogy csak 4 vármegye van kisebb nála u. m. Ugocsa, Thurócz, Esztergom, Torna. A' használható föld teszen 220,585 hóldat, 's ebből: 102,685 h. szántóföld; — 8831 h. szőllő; — a' többi, — erdő kevés lévén, nagyobb részt rét és legelő.

3. §. Természeti tulajdonsága.

Az egész megyét, — ha kiveszszük a' Bakonynak azon egynehány ágait, mellyek a' déli részbe befutnak, — tiszta róna tartománynak lehet nevezni. Azonban ezen rónaságot a' gyakori dombok, a' ligetek közt folydogáló öreg és kis Duna gyönyörű szigetjeivel együtt; a' számos patakok; a' meszszire kékellő hegyek; a' zöldellő kövér rétek; 's a' sűrüen elhintet csinos faluk, még is kellemetes lakhelyé teszik. Különös szép kilátás esik a' megye vidékeire, a' Sz. Márton hegyéről, vagy is Pannonhalmáról. Minémüsége földterűletjének nem egy forma: mert a' sokorói és pusztai járásokban fő alkotó rész a' sárga homok, helyel helyel termékeny fekete földel vegyítve; a' Csiliz és Szigetközben, 's a' Rába mellett fekete agyag, vagy kerti föld; a' Tóközben fekete iszap és ingovány kevés homokkal keverve. Átalyába még is a' szerencsésebb megyék közzé lehet számlálni Győr vármegyét; 's azon folyó homokos térek is, mellyek kivált a' pusztai járást lepték el, felső parancsolat következésében fákkal ültetödtek be, 's ott most sűrű pagonyok gyönyörködtetik a' szemet.

Levegője, a' Tóközt kivévén, — hol az zordon és kellemetlen — igen egészséges, főképpen a' sokorói és pusztai járásokban. Kútvize sok helyt, mint Győrön, a' Tóközben 's a' t. ihatatlan, hanem e' helyet folyóvizet használnak. Uralkodó szele az észak nyúgoti.

4. §. Hegyek.

A' Bakonynak némely lánczai, Veszprém vármegyéből a' megye déli részébe becsapván, — itt több rendbéli hegyeket formálnak, mellyek mindazáltal inkább domboknak neveződhetnek. Legnevezetesebb ezek közt: a' Pannonhalma, vagy Szent Márton hegye, honnan gyönyörű kilátás esik; három halmait pedig az országunkban legrégibb Szerzetnek gazdag Fő Apátursága diszesíti. Továbbá említést érdemlenek a' Sokoró hegye, a' még ennél is kissebb Réz hegy, ismét azon leghoszszabb hegyláncz, melly Veszprém vármegye szélétől egész Csanakig felnyúlván, a' déli részt kétfélé hasítja; végre a' Szabadhegy nevű halom, Győr városa határában. Mind ezen hegyeket legnagyobb részt szőllőtőkék fedik, erdők kevésbé: alkotó részek sárga agyag, homokkal és kevés kaviccsal keverve.

5. §. Folyóvizek. Tavak.

Kevés vármegye dicsékedhetik illyen kiterjedésben, annyi sok és nagy hasznú folyóvizekkel, patakokkal, mint Győr. Elsőben is

A' *Duna* 2 hatalmas ágával nedvesíti határját: nevezetesen maga az öreg Duna Ásványnál jövén be a' megyébe, azt csak 5 mfdnyi folyása után Gönyűnél hagygya el; — a' kis *Duna* pedig, melly Rajkánál szakad ki a' nagy Dunából, Hédervárnál jön be a' megyébe, 's Győr városának falai alatt hömpölyögvén, Véneknél avval ismét egyesűl. Ezen kis, vagy győri Duna formálja a' Szigetközt, mellynek nagy része Győr, kisebb része ellenben Mosony és Po'sony vármegyékhez tartozik. Mind a' két Duna hajókázható lévén, a' kereskedést, a' sebesebb pénzforgást, 's az életet nagyon elősegítik; azon kivül, minthogy az öreg Duna sokkal gazdagabb itt a' halakban, mint Po'sonynál: azért a' győri halászok tartják halakkal ama várost is; végre számos mal-

maikkal, szigetjeikben lévő zsiros legelőjökkel, gyümölcsöseikkel, partjaikat kisérő erdőségeikkel — tetemes hasznot hajtanak ezen megyének.

A' *Rábcza* csatorna segedelmével vezettetik ki a' Hanságból, 's igen tekervényes folyása után, Györnél a' kis Dunába ömlik.

A' *Rába* előbb Marczaltőtől kezdve, Csécsényig határt csinál Sopron vármegye közt; innentől kezdve pedig egészen a' megye kebelében folyik, 's szinte sok kigyódzások közt Győrnél a' kis Dunába szakad. Ezen utóbb említett 2 folyóvizek formályák a' sok tekintetben nevezetes *Tóközt*; 's ugyan ezek, a' kis Duna árjától viszsza tolatván, gyakran egész vidékjeiket elborítják, 's igen érezhető kárt okoznak.

A' Csiliz Patastól kezdve, Kúlcsodig folyik, a' hol az öreg Dunával ismét egyesűl. Ezen erecske ád lételt az úgy nevezett *Csilizköznek*, melly a' Duna bal partján esvén, tulajdonképen a' Csallóköznek egy részét teszi, de azért a' nagyobb rész nem Po'sony, hanem Győr vármegyéhez tartozik.

A' *Marczalt*, *Pánza Ért*, 's más számos Bakonyból jövő patakokat elhalgatjuk.

Tavai közzűl figyelmet érdemlenek: a' *Kónyi tó*, *Fejér tó*, mind a' kettő a' Tóközben; — a' *Ladomiri tó* a' Szigetközben. Ezek halat, csikot, nádat, gyékényt, sást, vizi madarakat bőven szolgáltatnak; a' Kónyi tó pedig mérges plántáiról nevezetes.

6. §. Ásványos és orvosi vizek.

Még eddig nem találtattak.

7. §. Termékei.

1) A' Növevények országából.

Győr vármegye nagy népessége mellett annyi gabonát termeszt, hogy belőlle kivitelre is marad. Búza legtöbb, 's legszebb terem a' Szigetközben, a' Csiliz közben, a' kis Duna és Rábcza közt, 's a' Rába mellékén; a' Tó közben is jól megteremne, de itt mikor érni kezd, a' gyakori köd akkor rongállya. Rozsot ellenben a' pusztai és sokorói járások termesztenek többet, még pedig helyel helyel igen szépet; és igy a' megyének mint egy hasonfele

búza, másik fele pedig rozs termesztésre alkalmatosabb. Árpát, zabot mindenütt termesztének; hajdinát keveset, sokkal több kölest és kukuriczát; — kolompért egy időtől fogva nagy mennyiségben: hires a' patasi a' Csillizközben. Dohányt csak némely Rába melléki helységek plántálnak: legtöbbet, 's legjobbat *Malomsok* faluja. A' len és kender házi szükségre elegendő.

Kerti vetemények, zöldségek termesztésével főképpen a' pataháziak, szigetiek, és révfalusiak foglalatoskodnak. Fejes káposzta hires és sok terem a' Szigetközben t. i: Hédervár, Ráró, Ásvány körül; úgy hogy Pestre is sokat lehordanak.

Minthogy a' rétek és legelők, csak nem annyi hóldat foglalnak el mint a' szántóföldek: ennél fogva a' fűben, és szénában nagy gazdasága van ezen megyének; kitünőleg a' tóköziek, szárazabb esztendőkben nem csak több ezer mázsa szénát eladhatnak a' Soprony vármegyeieknek, 's szigetközieknek, hanem a' mellett marháik késő őszig bokáig való fűben járhatnak. Továbbá sok szénát adnak még el a' po'sonyiaknak *Nyárad*, *Radvány*, *Ballony* csilizközi helységek

A' mi a' gyümölcsöt illeti, a' számos szőllőhegyek rakvák gyümölcsfákkal; 's azért a' megyének ezen részén mindenféle nemü és fajjú gyümölcs bőven találtatik: híresek a' *baráti* őszi baraczkok, és spanyol megygyek. Szép gyümölcsöket láthatni továbbá Győr városa határában, Hédervár körül, 's a' Duna szigetekben; de a' Tóköz, az enesei és sövényházi kerteken kivül, mit sem mutathat. Sárga és görög dinnyét a' pusztai és sokorói járások termesztenek.

A' 8831 hóldnyi szőllőskertek és hegyek, átallyába véve gyenge asztali borokat teremnek, mellyek kivált állandóságokról nem igen dicsértetnek. Legjobbaknak tartatnak: a' tényői, csanaki, baráti, nyúli, écsi, sz. mártoni, és ravaszdi. Az esztendei bor termést, az itten tapasztaltatott termékenység után itélve, mintegy 150,000 po'sonyi akóra lehet tenni.

Erdeje a' népességhez képest kevés. A' Duna, sőt a' többi folyóvizek partjait is rendszerént erdők és ligetek kisérik ugyan; több folyó homokos térek fákkal ültetődtek

be; sőt a' megye déli csúcsán nagyobb erdőségeket láthatni: de mind ezek a' szükségre nem elegendők; a' honnan ezt náddal, sással, háritott tarlóval kelletik pótolni. Turfát a' tóköziek használhatnának, ha akarat volna, 's ebben könnyen bőségek lehetne, minthogy sokszor rétjeik, (tűz esvén valahogy bele) magoktól meggyúladnak, 's csak a' rá eső hó olthatja el azt.

2) Állatok országából.

A' győri lóvásárok, a' jó lovakra nézve országunknak ezen egész vidékén leghiresebbek lévén: nem csekély figyelmet és szorgalmat fordít a' körül belöl fekvő környék is a' lótenyésztésre. Igy sok közönséges gazda csikókat vagy maga nevel, vagy veszen, 's azt nagy gondal felnevelvén, az emlitett győri vásárokon szép nyereséggel tovább adja; 's minthogy a' jó lovat csak itt is jobban megfizetik: tehát lova fajját igyekszik nemesíteni, erősebbé tenni. Egyéberánt a' lótenyésztés leginkább divatozik a' Csilizközben, de főképpen a' Tóközben, hol nem ritkaság egy gazdánál 8—16 darabot látni.

A' szarvasmarha tartás szinte szép divatjában van ezen megyében; sőt a' tóközieknek csak nem egyedüli élelmek 's ha vizes esztendőkben a' rétek, legelők vizzel borittatnak; akkor marháik éhség miatt egymásra húllván, igen nagy szegénységet kéntelenek szenvedni. A' tóközi marhát meszsziről megesmérni iszapos sárga lábáról, hasáról, soványságáról és borzas szőréről.

A' megyének zsiros mezőségein, már régolta nagy haszonnal üzettetettt a' juhtenyésztés, 's ez most mindég jövedelmesebb, fontosabb kezd lenni; kivált miolta Magyar Óváron a' Károly fő herczegnek gyönyörű merino nyájjaiból, szép kosokat és anya juhokat vehetnek a' birtokosok illendő áron, 's minden esztendőben a' szokott árverés alkalmával. A' Tóközben azonban, Sövényházát kivévén felette kevés juh tartatik.

Sertést legtöbbet nevelnek a' Veszprém vármegyével határos helységek.

A méhtenyésztés pedig mind az uraknak, mind a'

jobbágyoknak kedves foglalatosságok; de a' selyembogarak tenyésztése kevés figyelmet érdemel.

Ellenben szárnyas állatokban, légyen az vad, vagy szelid, nagy bősége van ezen megyének; 's lehet mondani, hogy Magyar országban ennyi kiterjedésü vidéken annyi ludat, kácsát, sehol nem tartanak, mint a' Tóközben; és sehol annyi tollat vagy ágyi ruhát, férjhez menetelekor nem visz a' paraszt leány mint itten. —

A' számos folyóvizek, tavak, kivált a' Tóközben bővölködnek hallal, csikkal, rákkal, 's ezeket Győrbe, Po'sonyba, Bécsbe hordogatják. A' Dunában sokszor 30 fontos vizát is találnak a' halászok; a' Tóközben pedig néha vidrákat fognak.

3) Ásványok országából.

Itt, hol a' hegyek inkább halmok, ásványokról nem sokat lehet mondani; azonban némelyek a' Dunában arany por mosással foglalatoskodnak, 's nem mindég csekély sikerrel.

8. §. Lakhelyek. Lakosok.

124 népes lakhelyek közzűl van:

1 szabad királyi város, vegyes magyar-német lak. 2 mező város, mindenik magyar.

80 falu: mellyből 75 magyar, 1 német, 3 vegyes magyar-német, 1 vegyes magyar-horváth.

41 népes puszta. — mind magyar.

Népessége 94,224 lélek, és igy 1 □ mfdön lakik 3365 ember, melly hazánkban nagy népesség.

Vallásokra: 70,840 római kath. 13.804 evang. 7400 reform. 168 nem egyesült ó hitü. 2012 'sidó.

Nyelvökre: 84,380 magyar, 7412 német, 420 horvát, 2012 'sidó. Ezenkivül vegyest czigányok is számosan vagynak. Egyéberánt meg kell jegyezni: hogy a' ki tett nem magyar ajkú lakosok közt felette kevés van, ki a' hazai nyelvet ne értené és beszéllené.

A' sokoróiés pusztai járások lakosai szinesek, elevenek, vigak, vendégszeretők: ellenben a' Tóközben halaványok,

egészségtelen színüek, 's öreg embert keveset láthatni köztök. A 'Duna mellett gelyvások is találtatnak egynehányan.

A' római kath. mint fellyebb láttuk legszámosabbak, 's 3 egyházi megyéhez tartoznak. A' győri püspöki megyében t. i. számláltatik 1 fő, 3 al esperestség, 's 30 plebánia; az esztergomi érseki megyében 1 al esperestség, 8 plebánia; végre a' sz. mártoni fő apátur független megyéjében 7 plebánia. Szerzetesek nevezetesen Benediktinusok laknak: sz. Mártonban, és Győrben; Carmeliták, és sz. Orsolya apáczák ugyan csak Győrben.

Az evang. luth. főképpen a' Tóközben, a' Rába mellékén, és a' sokoróijárásban laknak. 's 12 anya eklé'siáji a' dunántuli superintendentiához tartoznak.

Az evang. ref. pedig a' Csilizközt és pusztai járást foglalták ál, 's 10 anya eklé'siái a' dunántuli superintendentiához kapcsoltattak.

Az óhitüeknek csupán 1 templomjok 's papjok van Győrben a' budai püspök igazgatása alatt.

Synagóga van 5 — 2 Rabinussal.

9. §. Szorgalom. Mesterség, Gyárok.

A' mezei gazdálkodásban, szorgalmatosságok által kitüntetik magokat a' győriek, mellyre igen sokat teszen a' nagy népesség, 's a' közel lévő piarczok. A' ló, és juhtenyésztésben tett fontos előmeneteleket fellyebb már láttuk. Egyéberánt a' takarmány plánták u. m: lóhere, luczerna, bükköny termesztése, nem igen terjedt még el, a' minek oka ugyan az: hogy nagy részében a' megyének, a' természeti rétek és legelők is bőségben vagynak.

A' kézi, 's más mesterségek fő fészke Győr városa, hol 1000 mesterembernél több találtatik; ezenkivül sz. Mártonban és Héderváron szinte sok mesterember van, kik a' körül belöl fekvő vidéket kalappal, csizmával, közönséges posztó ruhával, szürrel 's a' t. provideályák.

Gyárokat, manufacturákat azonban egész megyében nem találni, kivévén egy eczet fabrikát Győrött, 's egy olajütő intézetet sz. Iványon.

10. §. Kereskedés.

Eleven kereskedését a' megyének, a' 2 Duna mellett lévő fekvése, 's a' Pestről Bécsbe vezető fő kereskedési út igen előmozditják. Fő kereskedő város Győr maga, hol mintegy 400 hajók kötnek ki esztendőnként, külömbféle hazai termékekkel megrakva. Legnevezetesebb czikkelyek ezek közt a' gabonának minden neme u. m: búza, árpa, zab, köles; továbbá bor, só, dohány, gubacs, hamuzsir; ezek mind alolról mennek fel felé. Ellenben Austriából szinte hajókon hoznak épületre való fát, zsindelyt, meszet, vasat 's a' t. tengelyen pedig mindenféle fényüzési és colonialis portékákat. De a' barmoknak többféle nemeivel is nevezetes kereskedést űznek a' győriek: igy lejárván Veszprém, Somogy, Baranya, Tolna, Bács vármegyékbe 's Slavóniába: ottan a' sertést fókánként öszve veszik, 's Győrre hajtatván, tőllök ismét a' po'sonyi és bécsi kereskedők vásárollyák fel. Ökröket a' Tisza mellékéről, 's Fejérvárról hoznak a' hires győri baromvásárra; valamint lovakat ugyan erre, nem csak a' körül belöl fekvő környékről, hanem Somogy, Baranya, Tolna vármegyékből is hajtanak. Egyéberánt magában Győrött a' kereskedést — nagyban 33, kicsinyben 190 kereskedő üzi; kik közt a' görögök kitünőleg vagyonosok; mert a' török országi kereskedés melly kivált a' pamutra (gyapot) nézve felette fontos, egészen kezekben van.

Első, és legjobb karban tartott kereskedési, és pósta út az, melly Pestről jövén, Gönyün, Győrön, Ötevényen keresztül Po'sonyba, vagy Bécsbe vezet. Egy másik hasonlóul pósta ut, Ménfőn, Szemerén, Téten által Pápára megyen. A' *fejérvári* út Győrtöl kezdve Péren, mező Örsön: a' *soproniy* Gyirmóton, Koronczón, Móriczhidán; a' *veszprémi* Nyúlon, Écsen, Ravaszdon, vagy pedig K. Megyeren, Táp sz. Miklóson; a' *Po'sony vármegyei* Szabadin, Medvén, (itt van a' rév az öreg Dunán) Nyáradon; a' *tatai* Örkényen, Bönyön viszen keresztül.

Pósta állások vagynak: Gönyün, Győrben, Ötevényben (Hochstrasse); a' *pápai úton*: Téten.

Fő harminczad hivatal: Győrben.

11. §. Oskolák és nevelő intézetek.

Győrön van egy kath. királyi akademia, 1 kath. és 1 evang. gymnasium 6 deák oskolákkal; 1 győri püspöki seminarium; 1 a' sz. Benedek szerzeteseihez tartozó Philosophiai oskola, (1824-ben) 15 Philosophiát halgató nevendékekkel; 's egy leány nevelő intézet a' sz. Orsolya Apácza szüzeknél. Mind ezeket bővebben emlitettük Győr városa leirásánál. Továbbá sz Mártonban van a' Benediktinusoknak egy nevendékházok (1824) 32 Theologusokkal; 's minden parochiában, és eklé'siában találtatik egy nép oskola, ide értvén a' győri normális oskolát is.

12. §. Katonaság.

Ujjonczokat a' 19-dik számu, most H. Hessen Homburg Filep nevét viselő magyar gyalog ezeredhez állit. A' rendes fekvő gyalog katonaság békvártélyozására Győrön 2 tágas kaszárnya áll készen. Lovasságból pedig rendesen 1 század (svadrony) tanyázik a' pusztai járásban.

13. §. Királyi Hivatalok, 's más köz Intézetek.

A' már emlitett 4 pósta tisztségeken, a' győri harminczadon kivül, van még ugyan ott egy cs. k. sóház 's egy királyi oskolai fő igazgatás, melly a' Dunántuli kerületre 's Bács vármegyére terjedvén ki: a' győri helybéli k. akadémiára, a' szombathelyi, és pécsi lyceumokra, Győrött a' sz. Benedek rendének, Baján a' sz. Ferencz Kapistranus Jánostól elnevezett szerzetének philosophiai oskoláira; 18 gymnasiumokra (ide járulván a' hőgyészi, földvári, sekszárdi al deák oskola is); 3 fő, 16 alnemzeti; 452 kath. 3 'sidó regulált trivialis oskolákra ügyel fel. Vóltak pedig tanulók 1829-ben 32 második, 56 első esztendőbeli Juristák; 187 Physikusok; 204 Logikusok, 4725 Gymnasisták, 4193 Normálisták, 1216 leányok, 484 rajzolást tanulók, és 45,672 Trivialisták.

14. §. Jobbágytelkek. Porták.

Egész jobbágy bir itten 1-ső osztályban 20, másodikban 22, harmadikban 24 hold szántóföldet 1200 □ öléve**l**

számitván; rétekből 1-ső osztályban 6, másodikban 8, harmadikban 10 embervágót 800 □ ölével. Illyen egész jobbágytelek 1305 találtatík. — Portája a' megyének: 52—; Győr városának: 18.

15. §. Nemessség. Birtokosok.

Az 1785-diki öszveirás szerént találtatott itt 7422 nemes személy, és igy 49-szer több mint a' 7 □ mfd. nagyobb Mosony vármegyében (148). A' birtokbeli külömbség a' lakosok száma után vetvén fel, e' következendő lenne: a' győri püspök jószágaiban lakik 7211 l. a' győri káptalanéban 8470; a' sz. mártoni fő apáturéban 13,040; a' pápóczi préposténban 4917; csornai prépostéban 2295; szombathelyi seminariuméban 2574; a' religyió kincstáréban 1644; G. Viczay hédervári uradalmában 7181; a' G. Eszterházy Miklós telkein 6928; a' G. Sándor rárói uradalmában 3154; a' G. Illésházy jószágaiban 1130; G. Amadéeban 910. H. Eszterházyéban 782; G. Lambergéban, 435; a' többi nemesek 's egynehány közbirtokos mágnások telkein 17,869; a' Győr városa birtokában 1093. — Nevezetesebb birtokos familiák e' következendők: G. Collorédoné, Argay, Bay, Balogh, Bésán, Bezerédy, Bozzay, Börcsi, Domokos, Doktorovics, Enesey, Farkas, Fejérpataky, Gyapay, Gyermanics, Győry, Hamar, Hollósy, Horváth, Illés. Kenesey, Kisfaludy, Kovács, Leposa, Lipics, Matkovich, Milkovics. Moroz, Muraközy, Nagy, Németh, Neuhold, Noszlopy, Pázmándy, Rogoz, Sáry, Szabó, 'Sebő, 'Sembery, 'Sibrik, 'Sidó, Takács, Téthi, Tóth, Török. Vajda, Zsitkovszky, Zmeskál.

16. §. Magistrátus.

1 fő, 2 al-ispány; — 1 fő, 2 al-jegyző; — 1 fő, 1 al-ügyész; — 1 fő, 1 al-adószedő; — 1 számvevő, 1 levéltárnok, 3 fő, 3 al-szolgabiró; — 6 esküttt, 1 katona, 1 mező, 1 úti-biztos; — 1 fő-orvos, 1 földmérö. —

Gyüléseit tartja: Győrött.

17. §. Politikai Felosztása.

Eloszlik 1 szabad királyi városra, és 3 fő birói járásokra u. m: 1) a' csiliz, sziget, tóközire, 2) a' sokoróira, 3) a' pusztaira.

Szabad Királyi Város.

Győr (Jaurinum, Raab, Ráb); régi nevezete magyarúl Paur, Geur, Gewr, Geor, Jenor; deákúl pedig Iaur, Jaurum, Javarinum. Fekszik egy kies térségen a' Rába és Rábcza vizeknek, a' kis Dunába való ömléseknél, mind Budától, mind Bécstől 18 mértföldnyi távolságra. Kik építteték légyen legelőször, azt bizonyoson meghatározni nem lehet; de annyi bizonyos, hogy a' rómaiak Arabona, Rabona nevű szállitványok már itt állott, mint ezt több kiásott római emlékkövek, koporsók, pénzek eléggé bizonyítják. — Egyéberánt Győr, a' magyar királyság kezdetekor szinte nevezetes város volt: mert a' vármegye innen neveztetett el; a' magyar királyok itt gyakran laktak és forogtak; itt adta ki sz. István a' pécsi püspökség fundationalis levelét; itt lepte meg III. Henrik Aba királyt, feleségével, gyermekeivel, kincseivel együtt; innét igazította viszsza I. András Király azon Henrik császár terhes hajóit, mellyeket ennek testvére Gebhard ratisbonai püspök ide vezetett; itt lakott, 's itt lépett egyességre Salamon király, Geyzával és Lászlóval.

Hajdani vára, melly a' győri dombon épült, megerősítetett ugyan a' II-dik és III-dik Henrik császárral folyt hadakozásokban; de későbben a' Tatárok pusztitása alkalmával, II. Fridrik austriai herczeg azt megrohanván, és bévévén — a' körűl belől lakó magyar nemesség, boszúállásból ismét viszsza foglalta, 's minden benne lévő német őr sereggel együtt felégette, 's félprédálta. Azonban a' vár nem sokára újra felépült: mivel IV Béla már itt adá ki a' Sz. János Jerusálemi vitézeinek adomány levelét 1247-dik esztendőben. De a' régi város hajdani helyéről a' vár napkeleti környékére szállittatott által.

V. István lakosokat hiván be a' várba, azokat nevezetes szabadsággal megajándékozta 1271-ben, mint ez kitetszik a' város levéltárában fentmaradt 1295-dik eszt. april. 6-kán költ, III. András király megerősítő okleveléből.

Új Győr városához kegyelemmel viseltetett Nagy Lajos, 's polgárjait személyes szabadsággal ruházta fel 1361-ben; a' mit a' káptalan is jóvá hagyott.

Erzsébeth királyné Albert özvegye, itt lépett egyességre I. Ulászló királlyal.

A' mohácsi ütközet után, a' vár I. Ferdinand kapitányától Lamberg Kristóftól feldúlatván, — a' töröknek zsákmányul hagyatott.

Későbben alkalmas fekvése miatt I. Ferdinand, majd Maximilian megerősitette.

1594-ben 29-dik sept. G. Hardegg Ferdinánd, és Perlin János fő kapitányok a' várat 6000 őrző katonákkal együtt, Sinan török basának hivtelenségből feladták.

De 1598-ban martius 22-kén H. Schvarczenberg Adolf és Pálfy Miklós generalisok, éjszaka hadi fortéllyal meglepvén viszsza vették. A' 30 lépésnyire berugtatott kapu darabot a' fő templomban, az emlékezetre veretett pénzt pedig a' város tárházában most is láthatni.

1784-ben Jósef császár parancsolatjából Győr az erősségek sorából kitörültetett; 's a' vár commendans lakhelyét G. Zychy Ferencz, akkori püspök vévén meg, oda tulajdon residentiáját építtette.

1809-ben azonban újra kezdték helyre állittani, 's annyira is megerősitették, hogy a' francziák ostromának, ugyan azon évben, 14-dik Juniustól kezdve — 22-kig derekasan ellent álhatott: mindazáltal ekkor bévétetvén, a' francziák minden bástyait széllyel rugatták, miután 5 hónapi itt tartózkodások alatt, az ágyuzás és bombardirozás által a' városnak 2,784,560 f. kárt okoztak volna, — ide nem értvén még a' 2,835,760 f. menő sarczolásokat, részszerént készpénzben, részszerént pedig portékákban és nyers termesztményekben.

1820-ban a' várnak bástyái, és sánczai ismét elrontattak, 's betöltettek; úgy hogy ezeknek helyét, most sétáló, 's más kertek és házak foglalyák el.

A' mi jelenlévő állapotját illeti Győr városának, ez miután Mária Therezia által 1743-ban a' királyi városok közzé számláltatott: újra él régi törzsökös jogaival és szabadságaival; 's csupán az úgy nevezett győri domb hagyattatott eredeti uraiknak t. i. a' káptalanbélieknek birtokában. Eloszlik pedig a' tulajdonképpen való belső városra, az újvárosra, és a' majorokra; ezeken kivűl Győri sziget,

Révfalu, és Pataháza falukat, csak a' Rábcza és kis Duna választja el. A' belső városban számláltatnak: 581 házak és 7421 lakosok; vallásokra: 6574 r. kath. 650 evang. 45 ref. 152 ó hitü; az új városban 572 házak, 4626 lakos, u m. 3211 kath. 1104 evang. 308 ref. 3 ó hitü; a' majorokban: 255 házakban 2504 lakos t. i. 1832 kath. 601 evang. 61 ref. 10 ó hitü; és igy tészen a' népesség mindöszve 1308 házakban 14,551 lakost, az az vallásokra: 11,617 kath. 2355 evang. 414 ref. 165 ó hitüt.

A' belső város derék házakkal, részint 2 emeletüekkel ékeskedik. Útszái csinosok, tiszták 's kövezve vannak. Közepén álló □ piarcza elég tágas, 's szép épületekkel vétetik körűl. Nevezetesebb szentegyházai 's épületjei e' következendők: a' cathedr 1 tornyú templom, mellyet G. Zychy Ferencz püspök igen diszesen felékesitett, 's mellyben tartatik a' sz. László király látást érdemlő ereklyéje; a' hajdani Jesuitáké volt 2 szép tornyokkal ékeskedő szentegyház; mellette a' Benediktinusok residentiája, az akadémiai épülettel együtt; a' Carmelita monostor és templom; a' sz. Orsolya szűzek szentegyháza (a' sz. Ferencz szerzetesek klastroma eltöröltetett); a' püspöki residentia, a' kanonok urak házai; a' városháza, a' vármegye székesháza, mellyben tartja üléseit; a' királyi ház, hol most a' Brigadéros generális lakik; a' sz. mártoni főapátur palotája, a' G. Eszterházy, Zychy és Balassa kastélyok, a' G. Viczay curiája, 1 kissebb 's 1 nagyobb kaszárnya, 1 vendégfogadó; 1 magyar és 1 német szegények háza. Az újváros a' Rába és Rábcza közt fekszik a' bécsi út felé; 's a' belső várostól a' Rába választja el, mellyen derék fa hid áll. Közel a' hidhoz van a' Promenade, 's egy szinház, mellyben majd magyar, majd német szinjátszók mulattatják a' közönséget. Az 5 templomok közzűl 2 a' katholikusoké, 's eggyik belőllük plebanialis; a' többi 3-mat az evang. ref. és ó hitüek birják, 's mindenik felekezetnek van helyben papja és oskolája. Itt vagyon a' harminczad, a' sóház, ispotály, egy derék vendégfogadó, 's kávéház. — A' majoroknak nevezett külvárosban van a' póstaház, kálvária, sok korcsmákkal, mesteremberekkel, gyümölcsös kertekkel egyetemben.

Itt tartatnak a' 6 országos vásárok, mellyek kivált lovakra, azután szarvasmarhákra híresek.

Győr polgárjai nyelvökre nézve magyarok és németek, 's mesterségekből, kereskedésből, föld és szőllőmivelesből, és halászatból táplályák magokat. 1010 számra menő mesterembereiből van: 113 német, 23 magyar varga; 115 csizmadia, 44 magyar, 36 német szabó; 54 molnár, 32 takács, 29 szűcs, 28 mészáros, 27 fazekas, 18 kádár, 19 kenyérsütö, 7 pék, 4 aranymives, 2 ötvös, 1 gyűrümives, 1 harangöntő, 3 posztós, 1 késmives, 1 orgona csináló. Kereskedése igen eleven, gabonával, borral, dohánnyal, gubacscsal, mézzel és viaszkal, gyapottal, gyapjúval, nyers bőrökkel, hamuzsírral, lovakkal, ökrökkel, sertésekkel. Nagyobb kereskedő van 33, füszerszámos 10, kalmár 190, korcsmáros 90, hajós 23, landkocsis 16 's a' t.

Hogy hajdan a' Jesuitáknak Győrben nevezetes tanító intézetjek volt: azt tudjuk hazánk történeteiből. Mostan találtatik itten: 1 királyi akademia, 1 fő 1 al directorral, 10 rendes professorokkal, 's 1824 ben 307 tanuló ifjakkal; 1 kath. fő gymnasium a' sz. Benedek szerzetesei alatt, 1824-be 329 tanulókkal; 1 püspöki seminarium 1824. 13 theologiát halgatókkal; egy Benediktinus philosophiai oskola 15 nevendékekkel; egy normalis és rajz oskola; egy jól elrendelt evang. gymnasium az újvárosban; egy leánynevelő intézet a' sz. Orsolya apácza szűzeknél; 's több kath. 1 evang. 1 ref. 1 ó hitü trivialis oskolák. Továbbá van itt 1 könyvnyomtató műhely, 1 könyváros, 4 könyvkötő, 2 képfaragó, 4 képiró, 3 patika, 5 orvos, 12 borbély, 1 seborvos.

Nevezetesebb mulató helyei a' városnak: a' szabadhegyi szőllős és gyümölcsös kertek, a' város volt glaciján lévő sétáló és gyümölcsös kertek; a' promenade, a' győri sziget falujában fekvő szép püspöki kert.

A' győri kath. püspöki megye, mellyet sz. István 1009-dik esztendőben állitott fel, számlál: 2 káptalanokat u. m. a' Székes győrit, és a' Társas sopronit; az elsőben vannak 14, a' másodikban 5 jövedelmes kanonokságok; 2 vicariatust, 1 jövedelmes apáturságot; 6 valóságos prépostságot, 7 fő, 19 al esperestséget, 227 plebániát, 78 káplányságot, 3 altariát, 8 szerzetes rendet 's 11 házakat 165 szerzetesek-

kel; 2 Orsolya apácza monostort (Győrben és Sopronban) 47 szűzekkel. Benediktinusok laknak Győrben és Sopronban; Praemonstratensisek Csornán; Kapuczinusok Tatán; Carmeliták Győrben; Dominikanusok Soponyban; Franciskanusok bóldog Aszonyfán, és kis Martonban Misericordianusok k. Martonban; Piaristák magyar Óváron és Tatán.

Győr 54 lábnyommal fekszik alább Posonynál; pedig a' Duna esése Bécstől Győrig 163 lábnyom; 's innen láthatni, hogy a' Duna folyásának sebessége Győr és Posony közt felette csekély, 's medre csak nem alantabb esvén mint a' Rába és Rábcza vizek, a' város nagyon ki van téve az árvizeknek; 's ezért olly sok és költséges töltésekkel kéntelen magát védelmezni, hogy ennyit, Szegedet kivévén egy város sem mutathat elő hazánkban.

Magistratusa: 1 biró, 1 polgármester, 1 kapitány, 6 senator, 1 fő, 1 al-jegyző; 1 fő, 1 al-ügyvéd; 1 törvényszéki jegyző, 1 számvevő, 1 adószedő, 1 kamarás, 1 szószólló, 1 árvákattya ellenőrjével; 1 fő biztos, 1 fő orvos, 2 seborvos, 1 földmérő, 60 választott polgár. —

Portája: 18.

I. A' TÓ, SZIGET, ÉS CSILIZKÖZI JÁRÁS.

Van benne: 1 magyar mező város.

41 falu u. m: 38 magyar, 1 német, 2 vegyes magyar-német.

10 népes puszta, mind magyar.

Népessége 29,009 lélek u. m.

Vallásokra: 23,894 r. kath. 1999 evang. 2282 ref. 3 ó hitü, 831 'sidó.

Nyelvökre: 26,526 magyar, 1652 német, 831 'sidó.

Mező Város.

Hédervár, magyar m. v. a' Szigetközben, Po'sony és Mosony vármegyék szélén Györtől $2^1/_4$ mértföldnyire. Lakja 956 kath. 7 evang. 20 'sidó. Kath. paroch. templom. Földje termékeny, jó búzát, rozsot, káposztát terem. Fő ékessége a' várkastély, mellyet hajdan még Geiza herczeg ajándékozott több szigetközi falukkal együtt bizonyos Hederich-

Hamburg német eredetű familiának; honnan eredt későbben ama híres Hédervány nemzetség, melly a' dunántúli vármegyékben, és Slavoniában roppant jószágokat birt; hazánknak pedig több nádor ispányokat, és fő vezéreket adott. Ezen familia utólsó férjfi ivadékának Istvánnak egyetlenegy életben maradt leányát, Katalint, Lósi Viczay János vévén feleségűl 1685-ben a' hédervári jószágokat is megkapta; és igy a' hédervári uradalmat szinte a' máig is virágzó grófi Viczay nemzetség bírja. A' 2 emeletes négyszegű vár 3 tornyokkal ékeskedik, hajdan bástyákkal, és sánczokkal körűl is volt véve; de ezek most kellemetes ángol kertre változtattak. Ezen várban, még nem régen lehetett látni egy kiválogatott könyvtárt, külömbféle régi fegyverek, drágaságok, és régiségek tárházát; egy 18,000 darabot felyűl haladó, különös gazdagságú pénz, — és egy gyönyörű kép gyüjteményt; azonban mind ezekből ma kevés van meg, minthogy nagy része ezeknek vagy eladatott, vagy máshova vitetett. — Említést érdemlenek itten továbbá a' mosonyi Duna mellett elnyúló igen szép fáczányos kert; a' szomszédjában lévő gyönyörű erdő — szarvas- öz tilosokkal; ismét mellette a' nováki pusztán egy nagy majorság, nemesített juhtenyésztéssel 's egy 200 darabból álló, különös szépségü tirolisi tehén csordával; a' veteményes, gyümölcsös, botanikus kertek.

Faluk.

Abda, magyar f. a' Rábcza vize mellett 752 kath. lak. Kath. paroch. templom. Határja róna 's fekete agyag, szántóföldjei termékenyek. Sok rét és legelő. Jövedelmes vámhid a' Rábcza vizén. F. U. a' győri káptalan.

Ásvány, magyar f. az öreg Duna mellett 1427 kath. 13 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Híres káposzta. Hasznos legelő és erdő a' szigetekben. Viza halászat F. U. G. Viczay és G. Sándor.

Bácsa, magyar f. közel a' kis Dunához 643 kath. 26 evang. 16 ref. 9 'sidó lak. Határja fekete agyag 's termékeny. F. U. a' győri káptalan.

Bajcs (*Kis*) magyar f. a' Duna jobb partján 624 kath. 17 ref. 13 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja jó bú-

zát terem; legelője, erdeje, vadja elég a' szigetekben. Sok Duna malom. Halászat. F. U. a' győri püspök.

Ballony, magyar f. a' Csilizközben 513 kath. lak. Kath. paroch. templom. Rétje sok és jó szénát terem, mellyet Po'sonyba szoktak eladni. F. U. a' győri káptalan custosa.

Bezi, magyar f. a' Tóközben 222 kath. 500 evang. 100 'sidó lak. Evang. anya szentegyház. Fő gazdagsága rétjeiben, ló és marha tartásában áll. F. U. Szabó, Enesey, Zmeskal, Gyapay, Horváth 's m. t.

Bödöge, magyar f. a' Tóközben 338 kath. lak. Kath. paroch. templom. Lapályos, mocsáros határ. Sok rét és nád. F. U. a' győri káptalan.

Börcs (Rundenthurm), magyar f. a' Rábcza mellett 462 kath. 211 evang. lak. Határja igen termékeny, de az árvizektől sokat szenved. Az ide való kath. fil. templomot, a' lakosok, a' Török és Kurucz háborúkban sánczokkal vették körűl, 's úgy óltalmazták magokat F. U. a' győri káptalan.

Csécsény, magyar f. a' Tóközben, a' Rába mellett 578 kath. 2 evang. lak. Erdeje 's virágzó marhatartása van. F. U. 'Sibrik 's m. t.

Czakóháza, magyar f. a' Tóközben 157 kath. 72 evang. 41 'sidó lak. F. U. a' győri káptalan 's még egynehány nemesek.

Dunaszegh, magyar f. a' Szigetközben. a' ladoméri tó mellett Lakja 629 kath. lak. Van szép búza termő földje, rétje, 's kevés erdeje. F. U. G. Viczay.

Enese, magyar f. a' Tóközben 153 kath. 164 evang. 102 'sidó lak. Földje termékeny, sok réttel, és gyümölcsös kertekkel bir. F. U. Enesey, Szabó 's m. t.

Fejértó, magyar f. a' Tóközben 560 kath. lak. Kath paroch. templom. Lapályos határjában van az úgy nevezett Fejértó, melly halakkal, csikkal, náddal, vízi madarakkal nagy mértékben bővölködik. Lakosai sok marhát, de kivált lovat tenyésztenek. F. U. a' győri káptalan.

Kapi, magyar f. a' Tóközben, a' Rábcza mellett 50 kath 289 evang. lak. Evang. eklé'sia. Szántóföldje kevés de termékeny. Rétje, legelője bővén. Gabonával kereskedik. F. U a' religyiói kincstár.

Kóny, magyar f. a' Tóközben, Soprony vármegye szélén 1342 kath. lak. Kath. paroch. templom. Nagy fontosságú ló és marha tenyésztés. Sok rét, legelő, nád. Tava mérges növevényeiről esmeretes. F. U. a' győri káptalan.

Kúlcsod, magyar f. a' Csilizközben 306 ref. 7 kath. lak. Ref. anya szentegyház. Földje fekete, jó búzát, kendert terem. Szénája sok. F. U. a' religyiói kincstár.

Ladomér, magyar f. a' ladoméri tó mellett 283 kath. lak. F. U. G. Viczay familia.

Markota, magyar f. a' Tóközben 343 kath. lak. kik sok lencsét termesztenek, 's jó lovakat tartanak. F. U. a' győri káptalan.

Medve (Weiszkirchen) magyar f. az öreg Duna bal partján, hol egy fő rév vagyon a' Po'sony vármegyéből Győrbe vivő országútban. Lakja 503 kath. Van erdeje, jó legelője, földje és sok Duna malma. F. U. a' győri káptalan.

Nyárad, magyar f. a' Csilizközben 360 kath. 92 ref. lak. kik közt számos nemesek találtatnak. Szénája annyi terem, hogy Po'sonynak is sokat adhat el. Lakosai igen jó csikókat nevelnek. F. U. G. Illésházy.

Öttevény, (Hochstrasse), vegyes magyar-német falu a' Bécsbe vivő országútban 1100 kath. 126 evang. lak. Kath. paroch. templom. Van itt egy pósta hivatal, nagy vendégfogadó, sok és termékeny fekete szántóföld, nevezetes juhtenyésztéssel. F. U. G. Viczay, G. Sándor, 's még némely nemes Curialisták.

Pál (*Sz.*), magyar f. a' kis Duna mellett 516 kath. lak. Kath. paroch. templom. Földje sikeres búzát, 's híres káposztát terem. F. U. G. Sándor.

Patahláza, magyar f. ugyan csak a' kis Duna mellett 104 kath. 12 evang. 20 ref 90 'sidó lak. F. U. G. Viczay 's más nemesek.

Patas, magyar f. a' Csilizközben 62 kath. 930 ref. lak. Ref. anya templom és eklé'sia. Kolompért sokat és jót termesztenek. Rétjek, legelőjök elég. F. U. a' religyiói kincstár.

Patona Rába, magyar f. a' Tóközben a' Rába mellett 864 kath. lak. Kath. paroch. templom. Rét, nád, legelő nagy bőséggel. Rozsot termeszt. Nagy vízi malom a' Rábán. F. U. a' győri káptalan.

Pinnyéd (Fischersdorf), magyar f. a' Rábcza mellett Győrhöz ½ órányira. 330 kath. lak. F. U. a' győri püspök.

Radvány, magyar f. a' Csilizközben 165 kath. 505 ref. 11 'sidó lak. kik nagy részt nemesek. Ref. anya templom. Szénájok nagy bőséggel van, de nem a' legjobb minéműségű. Lovakat jókat tartanak, és sok kendert termesztenek. F. U. G. Illésházy.

Ráro, magyar f. Hédervárhoz és az öreg Dunához 1 fertálynyira. 685 kath. 10 'sidó lak. Uraság kastély egy gyönyörű ángol kerttel együtt. Jó legelő, erdő a' szigetekben. Termékeny szántóföld. Híres káposzta. Duna malmok. Gyümölcsösök. Viza halászat. F. U. G. Sándor Móricz, 's feje egy uradalomnak.

Réthi, magyar f. a' Tóközben, a' Rábcza mellett 14 kath. 271 evang. lak. Evang. templom. Fő gazdasága rétjeiben 's legelőjében, ló és marhatartásában áll. F. U. több közbirtokosok.

Révfalu, magyar f. a' kis Duna mellett, melly Győrtől választja el. Itt ömlik a' Rábcza a' Dunába. Számlál 1406 kath. 104 evang. 102 ref. lak. kik többnyire mesteremberek, kertészek, és halászok. Kath. paroch. templom. Jó legelő. F. U. a' győri püspök.

Sövényháza, német f. a' Tóközben 1152 kath. lak. és egy szép kath. paroch. templommal. Ékesítik az uraság kastéllyai és kertjei. Határjának nagy része hajdan folyó homok volt, de az uraság szorgalma által fákkal, szőllőtőkékkel beültéttetett. Lakosai sok rozsot, kolompért termesztenek, szálas lovakat tartanak. Az uraság birka tenyésztése nevezetes, 's rétjei igen nagy kiterjedésűek. F. U. a' Neuhold familia.

Szabadi, magyar f. közel az öreg Dunához 352 kath. lak. F. U. G. Viczay.

Szap, magyar f. a' Duna bal partján, a' Csilizközben 260 kath. 264 ref. 7 'sidó. lak. Ref. anya szentegyház. Legelőjök, erdejek elég a' Duna szigetekben. Jövedelmes viza halászat. Sok gyümölcs és Duna malom. F. U. több nemesek.

Szigeth (*Győri*), vegyes magyar-német f. azon szegeletben, mellyet a' Duna és Rábcza vizek öszvefolyása formál, melly vizek Győrtől választják el. Lakja 2074 kath.

60 evang. 3 óhitü. 569 'sidó. Kath. paroch. templom. Synagóga. Lakosai mesterségekből, kertészségből, napszámból, 's kereskedésből táplálják magokat. F. U. a' győri püspök, kinek itt szép ángol kertje van.

Szigeth (*Öttevény*), magyar f. a' mosonyi Duna mellett. 851 kath. lak. Kath. paroch. templom. Sok szántóföld és legelő. Nagy birkatenyésztés. Duna malmok. F. U. G. Viczay és G. Sándor.

Szögye, magyar f. az öreg Duna mellett, a' Szigetközben. 161 kath. lak. F. U. a' csornai prépost.

Újfalu, magyar f. a' Szigetközben 208 kath. 141 evang. lak. Szántóföldjei feketék, 's igen termékenyek F. U. G. Viczay.

Vámos, magyar f. a' Szigetközben, a' N. szombati országútban. 467 kath. lak. Kath. paroch. templom. 1-ső osztálybeli föld. F. U. a' győri káptalan.

Vének, magyar f. a' mosonyi és az öreg Duna öszvefolyásánál. 240 kath. lak. Szép erdőség. Zsiros legelő. F. U. a' sz. mártoni fő apatúr.

Zámoly, magyar f. a' Szigetközben, a' mosonyi Duna mellett. 903 kath. lak. Kath. paroch. templom. 1-ső osztálybeli határ Szép rétek. F. U. G. Viczay.

Népes puszták.

Fúd, a' Tóközben Mérges faluval által ellenben, a' Rába bal partján. 34 kath. lak.

Hugad, a' Tóközben a' Rábcza mellett. 25 kath. lak Fiatal erdő. Homokos határ. F. U. Neuhold uraság.

Ikrény, a' Tóközben Győrtől 1 ½ mértföldnyire 435 kath. magyar lak. Nagy birka, és marha tenyésztés. F. U G. Lamberg.

Némethrét, Abdához 1 fertály. 24 kath. 14 evang. lak. Vendégfogadó. F. U. a' győri káptalan.

Pillinger, Öttevénytől 3 fertálynyira. 12 kath. lak. F. U. G. Viczay és G. Sándor.

Sárosér, a' Győrből N. Szombatra vivő országútban. 21 kath. lak. Urasági majorság. Vendégfogadó. F. U. a' győri püspök.

Szapud, a' Tóközben. 54 kath. lak. Sok réttel, és nagy marhatartással.

Szunyogháza, Zámoly mellett. 23 kath. lak. Birka aklokkal, erdővel. F. U. G. Viczay.

Szent Vid vagy másképpen *Likócs* a' Pestről Győrbe vivő országútban 22 kath. lak. Vendégfogadó. Határjában, túl a' Dunán láthatni egy régi templom omladékait.

Zsejke, Hédervárhoz $1/3$ óra. 56 kath. lak. Van itt az uraságnak nevezetes majorsága, vendégfogadója, erdeje. F. U. G. Viczay.

II. A' SOKORÓALLYAI JÁRÁS.

Van benne: 19 falu, 11 népes puszta, mind magyar.

Népessége 20,974 lélek u. m:

Vallásokra: 11,502 kath. — 7956 evang. — 701 ref. 815 'sidó.

Nyelvökre: a' 'sidókon kivűl mind magyar.

Faluk.

Baboth (Kis), magyar f. a' Rába mellett. 64 kath. 334 evang. lak. Evang. templom. Földje termékeny, de az árvíz gyakran járja. F. U. Illyés 's m. t.

Csikvánd, magyar f. Marczaltőhöz 1 mfd. 200 kath. 561 evang. lak. Evang. anya szentegyház. Földje inkább rozsot terem; bort termeszt; sok juhot tart. F. U. Kisfaludy, Horváth, Vajda 's m. t.

Gyarmat, magyar f. a' pápai országút mellett. 1334 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegy. Erdő. Szép lótenyésztés F. U. a' csornai prépost.

Gyirmót, magyar f. a' Rába mellett. Győrhöz 1 $1/4$ óra. 617 kath. lak. Kath. paroch. templom. Homokos határján több helyt pagonyok vannak ültetve. Serfőzőház. F. U. a' győri káptalan.

Gyömörő, magyar f. Téthez $1/2$ óra. 620 kath. 47 ref. 270 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagoga. Rozsot termeszt; sok birkát tenyészt; erdeje 's több nemesi curiaji vannak. F. U. G. Eszterházy Miklós 's m. t.

Kajár, magyar f. a' Sokoró hegye alatt. egy kellemetes tájjékon. 719 kath. 500 evang. 31 ref. 9 'sidó lak. kiknek egy jó részek a' szőllőhegyekben laknak. Kath. paroch. templom. Bora sok Bikkes, tölgyes erdeje derék. F. U. a' sz. Benedek. szerzetei.

Koronczó, magyar f. a' soproni útban, egy tó és patak mellett. 838 kath. 20 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Vendégfogadó. Vízimalom. Tágas legelő. Homokos határ. Itt verte széllyel Heiszler cs. k. generális a' kuruczokat. F. U. a' győri káptalan, 's más közbirtokos urak.

Malomsok (*Ó*) magyar f. a' Marczal csatornája mellett, Marczaltőhöz 1 fertálynyira. 217 kath. lak.

Malomsok (*Új*), igen közel az elébbeni faluhoz. 75 kath. 634 evang. magyar lak. Evang. anya szentegyház. Vízi malom. Határja homokos, 's rozsot, és igen kapós dohányt termeszt. F. U. G. Amade familia.

Mérges, magyar f. a' Rába mellett. 50 kath. 280 evang. lak. Evang. templom. Több úri lakházak. Földje jó búzát terem. Legelője, fája a' Rába mentében elég. Nevét egy hajdan virágzó Mérges familiától vette. F. U. a' téthi és koronczói közbirtokos urak.

Mihály (*Rába Szent*), magyar f. Csécsényel általellenben, mellytől a' Rába választja el. 443 kath. 60 evang. lak. Kath. paroch. templom. Uraság kastély. Földjei feketék, székesek, és lapályosak. Rétje, legelője bőven. Erdeje meglehetős. F. U. H. Eszterházy, de bír benne a' Bezerédy familia is.

Miklós (*Rába Sz.*) 289 kath. magyar lak. Fája, szénája elég. F. U. H. Eszterházy.

Móriczhida, magyar f. igen közel a' Rábához. 378 kath. 520 evang. lak. Evang. anya szentegyház. Határja lapályos, de termékeny. Rétje sok. Fája elég a' Rába mentében. F. urai hajdan az apáczák voltak; de most egy részt G. Colloredoné, egy részt pedig G. Eszterházy Miklós bír.

Pécz (*Fel*) magyar f. a' Sokoró hegye alatt. Lakja 400 kath. 1365 evang. 244 'sidó; ide értvén t. i. a' szőllőhegyben lakókat is. Evang. anya szentegyház. Synagóga. Szőllőhegye roppant, de savanyú bort terem. F. U. Tóth, Bozzay 's más számos nemesek.

Pécz (*Kis*) magyar f. ugyan csak a' Sokoró hegye alatt. 100 kath. 822 evang. 12 'sidó lak. Evang. eklé'sia. Szőllőhegy. Homokos határ. F. U. több közbirtokosok.

Szemere (*Győri*), magyar f. a' pápai országútban egy patak mellett. 652 kath. 400 evang. 234 ref. 30 'sidó lak. Kath.

evang. ref. templomok. Vízi malom. Homokos határja nagy kiterjedésű, 's igen sok juhot táplál. F. U. Matkovics, Roboz, Török, Argay, Goda 's m. t. nemesek.

Szerecsen, magyar f. Veszprém vármegye szélén. 509 kath. 389 ref. lak. Ref. leány eklé'siája Szemeréhez tartozik. Határja ennek is homokos, erdeje van, bort termeszt. F. U. G. Eszterházy.

Tényő, magyar f. egy szőllőkkel, 's erdőkkel koszorúzott hegy tövében. Lakik a' helységben 851 kath. 303 evang. a' szőllőhegyekben pedig 1032 kath. 34 evang. Kath. paroch. templom. Evang. szentegyház. Bora sok. Szántóföldjei nem igen termékenyek. Erdeje szép. F. U. a' sz. mártoni fő apatúr.

Téth, magyar f. a' pápai országútban. 810 kath. 1679 evang. 230 'sidó lak. Kath. evang. anya szentegyházak. Synagóga. Több derék úri lakházak. Pósta hivatal. Vendégfogadó. Határja legnagyobb az egész megyében, de nagy részt homokos. A' birka tenyésztés nagy fontosságú. Erdeje is van. F. U. Bézsán, Takács, Noszlopy, Rogoz, Kisfaludy, Gyapay, 's m. t.

'Népes Puszták.

Bagóvár, Téthez tartozik. 6 kath. lak. 's vár omladékokkal.

Csigi, Gyömörőhöz 1 fertály. 9 kath. 13 evang. lak. Majorság. Rétség. Erdő. F. U. G. Eszterházy.

Hali, Gyömörőhöz ½ óra. 18 kath. 8 evang. lak. Szép erdő. F. U. G. Eszterházy.

Kút (*Sz.*) a' Téthi határban. 204 kath. lak. Kath. templom. Nagy búcsújárás.

Lesvár, a' Téthi határban 13 kath. 2 evang lak. és egy vendégfogadóval a' Sopronból Győrbe vivő országútban.

Ménfő, a' pápai országútban Győrtől 1 mfd. 522 kath. 304 evang. lak. Vendégfogadó. Szőllőskert. Homokos határ. Nagy méhtenyésztés. 1042-dik esztendőben, a' magyarok, a' németeket itten kegyetlenül megvervén, a' helység is sokáig *Veszet német* nevét fent tartotta.

Pál (*Szent*), a' pápai országútban Szemeréhez 3 fertály. 74 kath. lak. Nagy majorság. Vendégfogadó.

Pátka, Kajár mellett. 411 kath. 37 evang. lak. Szőllőhegy. Derék erdő. Korcsma Hajdan a' pápai Paulinusok birták: Mostani F. U. a' religyiói kincstár.

Ponyvád, Veszprém vármegye szélén. 10 kath. lak.

Szarkavár, a' téthi határban. 15 kath. lak.

Teke, Móriczhidához ½ óra, 22 kath. lak. Szép rétek. Erdő. F. U. G. Eszterházy.

III. A' PUSZTAI JÁRÁS.

Van benne: 1 magyar mező város.

20 falu u. m: 18 magyar, 1 magyar-német, 1 magyar-horváth.

20 népes puszta, mind magyar.

Népessége 29,690 lélek u. m:

Vallásokra: 23,827 kath. 4003 ref. 1494 evang. 366 'sidó.

Nyelvökre: 28,664 magyar, 420 horváth, 260 német.

Mező Város.

Szent Márton, magyar m. v. a' hires Pannon halma (Sacer mons Pannoniae) nyúgoti tövében, Győrtől délfelé 2 mfdnyi távolságra. Lakik a' várusban 1963, a' szőllőhegyekben 821, az az öszveséggel 2784 kath. lakos, kik leginkább mesterségekből, bortermesztésből, földmivelésből élnek. Országos és heti vásárjai elég népesek. De legnevezetesebbé teszi ezen helyet a' Pannon halmán lévő igen régi, hires és gazdag fő apátursága, 's monostorja a' sz. Benedek szerzeteseinek. Ezen apáturságot még Geiza herczeg alapitotta 997-dik esztendőben, de tökélletességre fia sz. István vitte, ki is a' szerzetet sok jószágokkal. Főjét pedig jeles privilegiumokkal ajándékozá meg, a' mint eztláthatni, az általa 1001-ben kiadott oklevélben. A' Pannon hegyének 3 halmai vannak: az egyikén áll a' két emeletü 's kőfallal körülvétetett klastrom; a' másikon kálvária; a' harmadikon a' Boldog Aszszony temploma 's alatta a' szerzetesek' temetkezőhelyeik. A' klastrom, keletről és északról szőllőhegyekkel környékeztetik; délről pedig szép erdőség terjed el. Ritkaságai e' következendők: egy elefánt csontból készült, — a' Krisztus történeteit ábrázoló, 's 35,000

fra becsültetett oltár; 2 nagy ezüst gyertyatartó, mindenike 90 font nehézségü; egy arany rubintokkal kirakott kehely; pompás mise mondó ruhák a' sz. István király idejéből, ugyan ezen királynak öszve kelési ruhájával; a' sz. István ülőszéke általellenben az oltárral; a' fő apáturok' egész emberi nagyságban lefestett képei, ahoz illő aláírásokkal; egy meglehetős gazdag könyvtár. Temploma 997-től fogva, egyszersmind a' város plebanialis szentegyháza. — Említést érdemel még az: hogy sz. István király idejében, itten ezüst pénz veretett; sz. László alatt pedig 1078-ban ország gyülése tartatott. Ezen apáturságot, mellyet I. Mátyás emelt fő apáturi rangra, külömbféle viszontagságai után 1785-ben Jó'sef császár eltörölte, de I. Ferencz császár és király ismét viszsza állította 1802-ben. Most a' fő apát, az ország praelatusai közzé számláltatik, 's alatta még 3 általa kinevezendő apátur van, u. m: a' bakonybéli, tihanyi, és dömölki. Egyéberánt 1831-ben számlált az egész szerzet: 1 fő, 1 más apáturt; 141 áldozó papot, 31 theologiát, 18 philosophiát tanuló nevendéket; 10 novitiust. Tanitottak 2 akadémiában t. i. a' po'sonyiban és győriben; 8 gymnasiumokban u. m: Győrben, Sopronyban, Kőszegen, Po'sonyban, N. Sombatban, Komáromban, Esztergomban, és Pápán. Egy szóval ezen szerzet, melly legelső 's legrégibb hazánkban, valamint a' régi időkben a' magyaroknak a' keresztény vallásra való térítése: úgy mostan a' tudományoknak, édes hazai nyelvünknek 's litteraturánknak terjesztése és előmozdítása által, felette nagy érdemet szerze magának.

Faluk.

Asszonyfa, magyar f. Veszprém vármegye szélén. 532 kath. 240 'sidó lak. Synagóga. Ékesítik az uraságok csinos lakházai, mellyek közt a' T. 'Sidó Jó'sef uré, különös építése módjáért nézésre méltó. Szántóföldje jó rozsot terem. Bora van. F. U. 'Sidó, Moroz, Hollósy, Nagy 's m. t.

Baráthi (Kis), magyar f. Győrhöz 1 óra. Lakik a' helységben 380 kath. 21 evang. a' szőllőhegyekben 1103 kath. 310 evang. Kath. paroch. templom. Szántóföldje kevés, de

szőllőhegye derék. Sok gyümölcs. Hires spanyol megygy, és baraczk. F. U. G. Viczay.

Baráthi (*Nagy*), magyar f. Számlál a' helységben 604 kath. 172 evang. a' szőllőhegyekben 800 kath. 109 evang. lak. Kath. és evang. paroch. templomok. F. U. a' sz márton fő apát, és a' praemonstratensisek.

Bőny, Komárom várniegye szélén, Győrhöz 2 mfd. 463 kath. 250 evang. 524 ref. 59 'sidó lak. Evang. és Ref. anya eklé'sia. Synagóga. Homokos határja nagy kiterjedésü. Legelője sok. A' birka tenyésztés nagy divatjában van. Szőllőskerteket is bir. F. U. Sáry, Pázmándy, Kenesey, Domokos, Győry 's m. t.

Csanak, vegyes magyar-német f. Győrhöz 3 fertálynyira. Laknak a' helységben 357 kath. 4 evang. a' szőllőhegyekben 813 kath. 95 evang. Kath. paroch. templom. Bora a' legjobbak közzül való a' megyében. Kevés szántóföld. F. U. a' sz. mártoni fő apátur,

Écs (*Nagy*), magyar f. sz. Mártonhoz 1 fertály. Számlál a' helységben 561, a' szőllőhegyekben 1410 kath. lak. Kath. paroch. templom. Sok bor, erdő. F. U. a' pápóczi prépost.

Gönyü, magyar f. a' pesti országútban. 701 kath. 12 evang. 9 'sidó lak. Kath. paroch templom. Pósta hivatal. Vendégfogadó. Duna malmok. Homokos határ. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Mesterfa, magyar f. 304 kath. lak. N. Écshez ½ óra. F. U. a' pápóczi prépost.

Nyalka, magyar f. a' Veszprémből Győrbe vivő országútban. 973 kath. lak. Kath. paroch. templom. Bort és rozsot termeszt. F. U. a' sz. mártoni fő apátur.

Nyúl (*Káptalan*), magyar f. Győrtől 1½ mfd. 393 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' győri káptalan.

Nyúl (*Kis*), magyar f. 879 kath. lak.

Nyúl (*Nagy*), magyar f. számlál a' helységben és szőllőhegyekben 1586 kath. 8 evang. lak. Mind a' három Nyúl egy helységet tészen, de elöljárójok külön van. Fő élelmek a' bor és gyümölcs termesztés; azonban nagy és káptalan Nyúlnak szántóföldje is elég. F. U. a' szombathelyi seminarium.

Örs (Mező), magyar f. a' fejérvári országútban. 532 kath. 520. ref. 6 'sidó lak Kath. és ref. anya szentegyházak. Homokos földjei mindent megteremnek. Nagy birkatartás. F. U. G. Eszterházy Miklós

Pázmánd, magyar f. sz. Mártonyhoz $^1/_2$ órányira. Lakik a' helységben 663 kath. 400 ref. a' szőllőhegyekben 341 kath. 164 ref. Kath. és ref. paroch. templomok. F. U. a' pápóczi prépost.

Pér, magyar f. a' fejérvári útban. 937 kath. lak. Kath. anya. ref. filial. szentegyház. Vendégfogadó. Vizi malom. Sok, de homokos szántóföld. Nagy marha és birka tenyésztés. F. U. a' győri püspök.

Ravaszd, magyar f. Veszprém vármegye szélén. 1305 kath. 6 evang. 10 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja sikeres rozsot, árpát terem. Szőllőhegye, derék erdeje, serfőző háza van. F. U. a' sz. mártoni fő apát.

Szabadhegy, vegyes magyar-német helység a' győri határban. 571 kath. 460 evang. 62 ref. lak. Van itt egy kath. paroch. templom; sok gyümölcsös, szőllőskertek, és mulatóházak. 1809-ben, Junius 14-én itt történt meg az ütközet Eugenius Olasz országi vice király egy részről, más részről József országunk nádora és János fő herczeg seregei közt, mellynek következésében a' miéink még azon nap és éjszaka Komárom felé viszsza huzódtak.

Szentivány, vegyes magyar-horváth f. Győrtől 1 mfd. 1736 kath. lak. Kath. paroch. templom. Nagy kiterjedésü határja homokos. Legelője sok. Juh, marhatartása nevezetes. Olaj fabrika. F. U. a' sz. mártoni fő apát.

Táp, magyar f. sz. Mártonhoz 1 óra. 590 kath. 831 ref. 10 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. 2 nyomású határjának egy része róna, másik dombos. Bort termeszt. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Táp (Sz. Miklós), magyar f. a' veszprémi utban 300 kath. 493 ref. lak. Ref. leány eklé'sia. Vizi malom. Szőllőhegy. Erdő. F. U. G. Eszterházy.

Népes Puszták.

Alap (Püspök) M. Örshöz 3 fertály. 76 kath. 17 ref. lak. Birka aklok. F. U. a' szombathelyi seminarium.

Alap (Rét), Mező Örshöz 1 óra. 303 kath. 174 ref. lak. 15 'sidó. F. U. a' Kenesey, Nagy, Hamar 's m. t. örökösök.

Börcsháza, Mező Örshöz ½ óra. 45 kath. 4 ref. lak. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Gúgh, M. Örshöz 1 fertály óra. 18 kath. lak. 's egy régi vár omladékkal F. U. G. Eszterházy.

Hecse, Győrhöz ½ óra. 30 kath. lak. Homokos, dombos határ. F. U. a' sz. mártoni fő apát.

Hencs, Nyúlhoz 3 fertály. 14 kath. lak.

János (Kis Szent), Gönyühöz ½ óra. 72 kath. 1 ref. lak. Nagy majorság, és birkatartás. F. U. G. Eszterházy Miklós.

János (Nagy Szent), 134 kath. 14 ref. lak. Tágas határja homokos. Sok legelő, és birka. F. U. G. Eszterházy.

Megyer (Kis), Szabadhegy mellett. 95 kath. lak. Kápolna. Vendégfogadó. Vizi malom. F. U. a' sz. mártoni fő apát.

Mindszent, Pérhez ½ óra. 267 kath. 21 ref. 12 'sidó lak. F. U. a' Bay örökösök.

Örkény, Bőnyhöz ½ óra. 105 kath. lak. Határja folyó homokos.

Porba, Nyalkához 1 fertály. 16 kath. lak. F. U. G. Eszterházy.

Ságh, a' sz. Márton hegye alatt, a' pusztán lakik 60 kath. a' promontoriumban 472 kath. 369 ref. F. U. a' pápóczi prépost.

Sághalomallya, Pázmándhoz 1 óra. 161 kath. 9 ref. lak. kik bortermesztésből élnek.

Sashegy, Szentiványhoz 1 óra. 16 kath. lak. F. U. a' sz. mártoni fő apát.

Selyemtelek, Mező Örshöz ½ óra. 20 kath. lak.

Söptér, Pérhez ½ óra. 61 kath. lak. F. U. a' győri püspök.

Taplány, a' fejérvári országútban 86 kath. 4 evang. lak. Nagy vendégfogadó. Majorság. F. U. a' győri püspök.

Tarján, a' Pannon hegye déli oldalában. 11 kath. lak. Szép erdő. F. U. a' fő apát.

Töltéstava, Pérhez 3 fertály. 204 kath. 43 evang. 5 'sidó lak. Vizi malom. Sok rét és legelő.

KOMÁROM VÁRMEGYE.

(Comitatus Comaromiensis. Comorner Gespanschaft.)

1. §. Fekvése 's Határjai.

A' Duna Komárom vármegyét keresztűl folyván, csak nem egyenlő két részre osztja; úgy hogy északi része a' Duna melléki, déli része pedig a' Dunántúli kerűletben esne; de politikai tekintetben egészen a' Dunántúli kerűlethez tartozik. Határja északról Po'son, Nyitra, Bars; keletről Esztergom és Fejér; (a' szomodi pusztának egy kis része Pest vármegyével is határos); délre nagyobb részt Fejér, azután Veszprém; nyugotról Győr és Po'sony vármegyék.

2. §. Nagysága és Kiterjedése.

Földterűlete $53^7/_{10}$ □ mfd. foglal el; és így hazánkban harmincz harmadik nagyságra nézve. Használható földje — 417,120 hóld, ebből: 209,800 h. szántóföld; 22,514 h. szőllő; 149,900 h. erdő; a' többi rét és legelő.

3. §. Természeti tulajdonsága.

$^1/_4$ része, az az a' csallóközi járás egészen róna és lapályos; az udvardi járásnak is csak kelet északi csúcsát érintik a' barsi hegyek; de a' gesztesi járást kellemetes hegyek, és dombok futják meg; 's a' tatai járás nagy része hegyes, erdős, minthogy ezt a' Bakonnyal egybefüggő vértesi hegyek ágai borítják. A' mi földjének minémüségét illeti: a' csallóközi járás csak nem egészen fekete porhanyós kerti földdel bír, 's kár hogy a' Vágh, és az öreg Duna mentében, kivált pedig Gútta körűl, olly sok ezer hóld legtermékenyebb föld, haszontalanúl víz alatt hever; és legfellyebb nádat, gyékényt, vagy rosz szénát terem. Az udvardi járásban, már több sárga agyagos, vagy fekete homokos föld találtatik; de általában véve ez is igen termékeny. A' gesztesi járás sok helyt sárga homokos, kivált a' Duna körűl; dombjai vagy homokos, vagy sárga agyagból állnak; azonban fekete vegyes földje is

sok van. Végre a' tatai járásban, majd fekete agyag, vagy homok; majd sárga agyag és kövecses; majd fejérhomokos fövényes; majd sikeres búzát termő fekete földet találni. Egyéberánt a' vízmosások itt legtöbb kárt tesznek a' határokban.

Levegője igen egészséges és tiszta; csupán a' Vágh és Nyitra mocsárjai mellett egészségtelen, hol kivált őszszel a' váltóhideg uralkodik. Természeti forrásokkal nagy mértékben bővölködvén, ivó vize általában felette jó.

4. §. Hegyek.

A' Bakonynak egy láncza Veszprémből bejövén, Fejér és Komárom vármegyékbe is kiterjeszkedik, 's a' vértesi hegyek neve alatt, Fejérnek északi részét, Komáromnak pedig tatai járását több apró ágakban keresztűl futja; innen azután Esztergom vármegyébe lép által. Ezen vértesi hegyek fő derekának — melly a' gesztesi, gallai, tolnai határokon megy keresztűl, — meglehetős magasságú, 's komor bikkes, tölgyes erdőségekkel, itt ott kősziklákkal meg rakott teteje már jó meszszire kékellik. Azonban mellékes ágai, szelídebb ábrázatot öltenek magokra, és átallyában szőllőtőkékkel, 's gyönyörű erdőkkel kevélykednek. Fő alkotó részei: agyag, homokos föveny, helyel helyel szikla darabokkal vegyítve; közönséges mészkő, melly több helyt márvány halmozatokon nyugszik. Emlitést érdemel az, hogy ezen hegyágazatokban, több üregeket, a' bánhidai határban egy jó nagyságú négyszegletes barlangot találni; továbbá, hogy ezen hegyek kimeríthetetlen rakhelyei az apróbb friss forrásoknak, patakoknak és tavaknak.

5. §. Folyóvizek. Tavak. Mocsárok.

Komárom vármegye szerencsés abban, hogy határját 2 hatalmas hajókázható víz nedvesíti. Az egyik maga az öreg *Duna* közép Europának fő ere, melly Csicsótól kezdve Radványig hasítja keresztül, (7 mfd. hoszúság) 's mintegy 2 egyenlő részre osztja. Itten már nem szakadozik annyi ágakra, mint Győr és Po'sony vármegyékben, hanem inkább együtt folyik; azonban jobb partja mindenütt magasabb

lévén a' balnál, ezen részen tetemes károkat okoz áradásaival. Egyéberánt az eleven kereskedésen kívül, halaival, és számtalan malmaival gazdagítja a' megyét.

A' Vágh, Szemönél jön be Nyitrából, — Gúttánál, a' Po'sonyon alól kiszakadó, 's a' Csallóköz szigetét formáló kis Dunát magába veszi; innen Vágh Duna neve alatt dél felé folyván, Landornál ismét a' Nyitrával egyesűl, melly egyesűlése után, mintegy 150 ölnyi szélességű árkában, a' komáromi vár szegletén a' Dunába ömlik. Ezen víz az északi kereskedésnek nyit útat: mert a' felső vármegyék szálfájokat, zsindelyeiket, léczeiket 's a' t. ezen hozzák le Komáromig; innen Pestre, sőt a' Török szélekig. Felfelé legfellyebb Negyedig és Nádszegig (a' kis Dunán) hajókázható. Folyása sebes, 's hirtelen megárad; partjai alacsonyok; azért áradásaival nagy károkat okoz mind a' két parti vidéknek, 's a' megyében itt van legtöbb mocsár és posványság.

A' Zsitva, Nyitra és Bars vármegyék közt határt csinálván, Udvardnál lép a' megyébe, 's Zsitvatőnél a' Dunába szakad. Ez előtt csavargós folyása, 's az innen eredő áradásai miatt, sok helyeket elbozótosított; most a' megyétől ásatott egyenes árkában folyik.

A' Duna jobb partján eső vidéknek semmi nevezetesebb folyóvize nincs: ellenben nagyobb kissebb patakjai számlálhatatlanok, 's nem csak jó izű halaival, hanem az által is sok hasznot tesznek, hogy mintegy 200 liszt, deszkametsző, és pokrócz kalló malmokat tartanak forgásban.

A' millyen gazdag ez a' része a' megyének a' patakokban: annyira bővölködik T a v a k k a l is. Majd minden helységnek határjában lehet itt látni nagyobb, kissebb tavat, mellyek többnyire természeti forrásokból gyültek öszve, 's egyszersmind halastavak; kifolyások pedig malmokat, vagy kallókat hajt. Nevezetes a' többek közt a' tatai úgy nevezett f e n e k e t l e n t ó, melly 2 órányi kerűletű, 's több ágú csatornákkal, a' Dunával köttetik öszve. Ugyan csak *Tatának* vannak még egynehány meleg forrású tavai.

Mocsárok, posványságok nem csekély térföldet foglalnak el ezen megyében. Igy a' Vágh, és Nyitra közt lévő köz; a' Vágh Duna jobb, az öreg Duna bal partja

rakvák mocsárokkal, nádat, gyékényt termő tavakkal; — de mellyeket a' vármegye mind inkább keskenyebb határok közzé szorit. P. O. az öreg Dunából kitörő, 's a' csallóközi járást elboritó vizerek nagy költséggel bedugattak; a' Vágh környékét, főképpen a' gúttai, kamocsai, szemői határokat erős töltések óltalmazzák; végre azon folyó érnek, melly a' kóltai, jászfalusi, csúzi, fűri, kürti határokban rendetlen folyásával sok kárt okozott, szinte egyenes csatornát ásatott.

6. §. Ásványos és orvosi vizek.

Tata városánál van egy meleg kénköves forrás, melly fördésre használtatik; de alkotó részei még bővebben nem tétettek közönségessé. Nagyobb foganatú ennél az almási kénköves ásványos forrás, — a' hason nevű helységben a' Duna mellett. Ez nyáron hideg, — télen lágymeleg; a' szarvas marha meg iszsza, de a' lovak és juhok nem szeretik; szine világos tiszta, hanem a' közelgető égiháború előtt zavaros lesz. Alkotó részei: 1) levegői szesz (ätherischer Geist); 2) finom elszálló kénkő; 3) mészföldes palakő; 4) csudasó. Használ: a' tagok gyengeségeiben, reszketésben, bódúlásban, elzsibbadásban, contracturákban, köszvényben, csipőfájásban, dúgúlásokban, daganatokban, máj és lép szorúlásban, hypochondriai, és hysteriai betegségekben, aranyérben, rűhben, keléseckben, elgyengülés miatt származott mindenféle folyásokban, az anya méhnek különböző sértett állapotjában.

7. §. Termékei.

1) A' Növevények országából.

Komáromot hazánknak szebb és áldottabb vármegyéi közzé méltán számlálhatjuk, mert a' természetnek nem csak sok különbféle ajándékaival bír, hanem egyenként azokból sokat, és jó minéműségben mutathat elő. A' gabona nemeire nézve különösen a' csallóközi járás a' többi járásokat jóval felyül múllya. Terem itt sok és sikeres búza, mellyről a' híres nagy és domború komáromi kenyér elég bizonyságot teszen. Búzat termesztenek a' többi járások is, csak hogy kevesebbet; hanem e' helyt rozs és két-

szeres van nagyobb divatban. Árpa, zab mindenütt elég. Kukuricza szinte bőséggel, de még sem annyi mint a' déli megyékben. Hajdina kevéssé esmeretes. Köles sem sok. De a' kolompér elterjedt. Legtöbb terem a' tatai járásban: jóságára nézve híres a' *bokodi*. Kendert a' csallóköziek, lent a' tatai járásbéliek termesztenek többet. Dohány kertészek találtatnak a' Vágh mellékén, Kis Bér körűl, 's még egynehány Duna melléki helységekben: legtöbbre becsűltetik e' *véki* azután a' keszegfalvai. A' megye esztendei dohány termését 20,000 mázsára lehet tenni. Káposztát, zöldséget, hüvelykes veteményeket sokat és jót termesztenek a' Vágh mellékén; különösen *Gúttán*, Kamocsán, Szemön 's a' t.

Fűben és szénában nagy gazdagsága van ezen megyének; mivel legelője zsiros, rétjei pedig igen jó minémüségüek. Nevezetesen ezeknek fele, az az $^3/_6$ rész az első; $^2/_6$ rész a' második; és csak $^1/_6$ rész tartozik a' harmadik osztályban. Legelővel és szénával kitünőleg bővelkednek a' csallóközi helységek, mindenek felett pedig Gútta mező városa, melly olly téres legelővel, rétekkel bír, hogy a' Tisza mellékén is kevés határ mérközhetne vele. Szárazabb esztendőkben szénájokat, melly egyéberánt nem a' legjobb minéműségű — hajókon egész Pestig leszállítják.

Szelíd, valamint vad gyümölcs dolgában — szinte áldott ezen megye, 's itt csupán a' csallóközi járást veszszük ki; de itt Gútta nagy kiterjedésű gyümölcsöseivel jelesen megkülönbözteti magát. Híres a' *neszmélyi* körtvély, baraczk, szilva, jó izek, 's édességek miatt. Egyéberánt leggazdagabb gyümölcsben a' tatai járás; csak maga Kecskéd faluja 10,000 darab gyümölcs fát számlál; 's még az útszák is ezekkel vannak beültetve. Sárga és görög dinnyét eleget termesztenek: híres a' kamocsai és hetényi. Nemesebb hazai és külföldi gyümölcsöket mutathatnak a' *csicsói*, '*kis béri, nagy szőnyi, csúzi, ácsi* 's m. t. uraságí kertek. A' Gróf Zychyeknek prépost nevű Duna szigetben egész szilva erdejek van. —

A' vad gyümölcs közt fő figyelmet érdemel a' makk, melly a' roppant tatai uradalom' rengeteg bikkes, tölgyes

erdeiben bőséggel terem, 's sok ezer sertéseket kitarthat; e' fölött némelly esztendőkben **gubacs** is szép menyiségben szedethetik. A' kis béri uradalom hasonlóúl jó hasznot húz a' makkoltatásból.

Nagyobb fontosságu az eddig elő számlálttaknál — a' **szőllő**, 's ennek leve a' **bor**. Szőllőtőkékkel ezelőtt 50 esztendővel 22,514 hold volt beültetve; de azólta sok uj szőllőhegyek és kertek keletkeztek, kivált a' tatai járásban, hol minden falu termeszt bort. Az udvardi, és gesztesi járásokban is, kevés kivétellel minden határban találtatik szőllőhegy, vagy legalább szőllőskert: ellenben a' csallóközi járásban csupán *Ekelnél*, *Őrsnél*, és *Nagy Lélnél* láthatni nem rég ültetett, 's elég rosz bort termő szőllőskerteket. Szinére nézve a' komáromi bor **fejér**, **vörös** igen kevés termesztetik, 's az is csak házi haszonra. Jóságra nézve mindeniknek koronája a' *neszmélyi*. Fő tulajdonsága, hogy 4—5 esztendő alatt érik meg tökélletesen, 's akkor fejti ki mind erejét, mind azon különös szamatját, melly olly igen kedveltetik. A' kifejlődést előmozditja a' jó pincze. Különös, hogy a' neszmélyi hegy melly sem fekvésére, (arczal északnak dül, délre magasabb hegyek környékezik); sem alkotó részére (agyag és fövényes homok); sem szőllőfajaira nézve (a' méz, vagy sárfejér, és a' muskatály vagy dinka alig teszik $1/4$ a' többi szőllőfajoknak), valami rendkivülit nem igérhet: még is a' Dunára való fekvése, a' kellemetes mérsékelt éghajlat; a' szőllőmunkások bánás módja, melly szerént a' veszszőket nagyon elmetszvén, kevesebb de jobb fürtöket érlelnek; főkép pedig a' természet kifejthetetlen titka, olly kedves nectárt teremt elő, hogy hazánkban a' legkedvesebb pecsenye borokhoz (Sektwein) méltán számítható. Az esztendei termés, minthogy egy 1200 □ öles hóld 15—18 akónál többet nem terem, mintegy 10,000 akóra becsűltetik, mellynek kiválogatott része az uraság pinczéjébe vándorol; 's igy ki igazi jó neszmélyi bort akar venni, legjobban cselekszik, ha egyenesen az uraság almási pinczéjét keresi fel, hol rendesen 5—6000 akó különös jóságú, különbféle idejü, (1786-tól kezdve) valóságos hamisitatlan neszmélyi bor tartatik. A' neszmélyihez kissebb nagyobb részben közelitnek az

almási, piszkei borok; továbbá a' sz. miklósi, szomodi, báji, tatai, és grebicsi, ezek mind a' tatai járásban. Az udvardi járásban elsőséget érdemel a' *madari*. Végre a' borokról szólván, említjük G. Eszterházy Miklósnak báji pinczéjében lévő roppant hordóját, melly 2150 akót tarthat magába, 22 vas abroncsokat számlál, mellyek öszvesen 9580 fontot nyomnak; hoszsza 3 öl, 2 láb, 3 hüvelyk, 's belölről, valamint más hordókat semmi támaszték nem tartja. Készült Pesten 1832-ben miután a' régi 1400 akós elromlott; 's mostanság egész Monarchiában, vagy talán egész Europában legnagyobb, úgy hogy a' Szulinyi hires nagy szombati hordóját is 30½ akónyi nagysággal fellyűl mulja.

Erdeje a' csallóközi járásnak úgy mondván semmi sincs; az udvardi és gésztesi járásoknak elegendő; a' tatai járásnak felesleges. Az egész vértesi fő hegyláncot, továbbá a' kissebb ágazatokat roppant szép erdőségek boritják; 's kevés uradalom mutathat hazánkban olly sok, szép, és jól conservált erdőket, mint a' tatai, mellyek egyéberánt fő jövedelmét teszik. Mind öszve az erdőség 149,900 hóldra terjed. Legelterjedtebb fa nemek: a' bikk, tölgy, szil, cser, gyertyán, zóldok, nyár. A' fenyő csak ritkaság. Jegenye, füzfa főképpen a' csallóközi járásban találtatik.

2) Állatok országából.

A' tapasztalás bizonyitja, hogy Komárom vármegyében a' lótenyésztés nem meg vettetett ága az iparkodó szorgalomnak. Igy a' csallóközi járásban, hol számos nemesség lakik, nagy becsben tartatik ezen állat, 's itt sok, nem magas ugyan, de jó vérü lovakat láthatni. Az ácsi, nagy szőnyi, és almási hires fuvarosok magas, erős, de még is jó futós lovakat tartanak. Azonban a' lótenyésztésre nézve, legfőbb ékessége a' megyének a' bábolnai cs. k. ménes; hol most csak nem kirekesztőleg eredeti spanyol és arabs ménlovaktól nemzett csikók neveltetnek, 's leginkább a' felséges udvar számára. Bővebben olvass erről a' bábolnai puszta leirásánál.

A' szarvasmarhatartás főleg virágzik a' csallóközi, azután az udvardi, és gesztesi járásokban; leginkább pedig

a' gúttal határban. Helvetiai, tirolisi tehén csordákat több helyeken tartanak az uraságok. Nevezetesebbek ezek közül: a' tarjáni, környei, grebicsi, makki, körtvélyesi, gyarmati, vasdinnyei (Kis Bér mellett), naszályi, herkályi, csicsói, megyeri, ujfalusi, gyálai, csúzi 's a' t. Bivalyokat az udvardi járásban láthatni legtöbbet.

A' juhtenyésztés ámbár nagy gondal üzettetik, 's meglehetősen közönségessé lett: mindazáltal még sem terjedt el annyira, hogy a' szarvasmarha nevelést akadályoztathatná a' mi már több vármegyékben megtörtént. Legszebb eredeti, vagy nemesitett merino és electoralis juh nyájakat találni: Bábolnán, a' G. Zychy János, István, Miklós; G. Eszterházy Miklós; G. Batthyáni Jósef uradalmaiban; ezenkivül a' többi uraságok is mind inkább igyekeznek juhaikat mind szaporítani, mind nemesíteni. A' jobbágyok felette kevés juhot tartanak.

Sertéseket nagyobb mennyiségben tenyésztenek, mint a' szomszéd Po'sony és Nyitra vármegyékben; nevezetesen a' Vágh és Nyitra melléki bozótosokban; továbbá a' tatai és gesztesi járásbeli rengeteg erdőkben egész nyájanként tartatnak.

Szelid szárnyas állatokat a' házi gazdaszonyok udvarain; vad kácsákat, szalonkákat (snef), gémeket, sőt kócsagokat is, a' Duna, Vágh, Nyitra melléki tavakban; túzokokat a' Csallóköz szép róna mezőségein nagy bőséggel láthatni. Fáczányos kertek találtatnak: Nagy Megyeren, Csicsón, a' bajcsi, páthi pusztákon, a' Zychyek prépost nevü szigetjekben, Környén (több mint 2000 darab), Kis Béren.

A' vértesi gyönyörű erdőségekben őzek, szarvasok, dámvadak fókánként legelnek; 's már hajdan Corvinus Mátyás királyunknak kedves vadász helyei voltak itt. Keritett vadas kertje van G. Eszterházy Miklósnak a' sikvölgyi pusztán Környe mellett; G. Sándornak a' gyarmati, G. Batthyáninak a' nagy béri, a' primásnak a' bajcsi pusztákon.

A' méhtenyésztés meglehetősen divatoz, kivált a' tatai és gesztesi járásokban. A' kis béri uraşági méhesház nézésre méltó.

Ellenben a' Selyembogaraknak kevés ápolgatója van.

Halakban olly bősége van ezen megyének, hogy azokkal nem megvetendő kereskedést üzhet. Már a' régi időkben Komáromnak és Tatának kötelességekben állott a' királyi udvart hallal tartani. A' Duna tokot, vizát; a' Vágh csukát, harcsát, pontyot, kecsegét; a' 150-nél szaporább halastavak a' tatai és gesztesi járásokban jó izü csukákat és rákokat; a' kavicsos ágyazatú számos patakok pisztrángokat; végre a' Vágh melléki mocsárok csikot, tekenyős békát szolgáltatnak.

3) Ásványok országából.

A' Dunából való aranymosás, az egészre nézve ugyan nem nagy fontosságu; de egyes személyekre nézve sokszor hasznos: ugyan is a' Komárom mellett lévő gyümölcsös Duna szigetben, megkeres néha egy arany mosó 8—10 ftot. napjában. Fontosabb ennél minden tekintetben a' márvány, melly Tatánál, Tardosnál, Almásnál, Piszkénél töretik 's ezernél több embert foglalatoskodtat. Szinek többnyire veres, vagy kékes. Tófa (Tuffstein), 's különbféle kővé vált tárgyak találtatnak Tatánál; mész és homokkő Neszmélynél; csapóföld vagy márga agyag Szőnynél; kőszén a' Zsömlei határban, melly azonban csak tégla és mész égetésre használtathatik. Meszet igen jót égetnek Oroszlányban.

8. §. Lakhelyek és Lakosok.

156 népes lakhelyek közdül van:

1 szabad királyi város, magyar-német lak.

6 mező város u. m. 4 magyar, 2 vegyes magyar-német.

89 falu u. m: 66 magyar, 7 német, 2 tót, 5 magyar-tót, 5 tót-magyar, 3 magyar-német, 1 német-magyar.

60 népes puszta, t. i. 55 magyar, 1 német, 1 tót, 2 német-magyar, 1 német-magyar-tót.

Népessége: 134,243 l. és igy esik egy □ mfdre. 2532 ember.

Vallásokra nézve: 80,211 r. kath. 4643 evang. 46,261 ref. 293 ó hitü, 2835 'sidó.

Nyelvökre: 119,007 magyar, 6825 német, 5576 tót, 2835 'sidó.

A' magyarok közép köpczös termetüek, erősek, erkölcsökre nézve sokkal szelidebbek a' déli vármegyebélieknél; a' honnan nagyobb erőszakos vétket ritkán hallani köztök. Öltözetjek: setét, vagy világos kék sinóros nadrág, dolmány; kék rojtos csizma; a' módosabbaknak köpenyeg, a' szegényebbeknek a' déli részén szür, az északon bunda; nagy karimáju kalap. Meg jegyzést érdemel, hogy sok helyt a' katholikusokat, a' reformátusoktól már öltözetekre kicsmerhetni: igy a' kath. legények fekete fátyol, vagy selyem, a' ref. fejér gyolcs nyakravalót; a' kath. leányok sárga piros sarku, a' ref. ellenben egészen piros csizmát viselnek. A' mi a' nyelvet illeti, a' csallóközi örömest megnyújtja a' szót, mint a' Székely; sokszor megtóldja p. o. szarva helyett szarvája; ty-t gy-vel váltja fel t. i. bátyám, bágyám 's a' t. Nevezetesebb táj szavai: tuba (galamb) geréb (folyóviz medre) kikelet (tavasz) év (esztendő).

Vallás tekintetéből, legtöbben vannak római katholikusok, 's 50 plebániái 3 egyházi megyétől függnek: nevezetesen a' Duna bal partján lévők az esztergomi, a' jobb partján lévők a' győritől; kivévén 4 plebániát, melly az esztergomi, és egyet, melly a' sz. mártoni fő apát megyéjéhez tartozik. Szerzetesek három helyt laknak t. i. Benediktinusok Komáromban, Piaristák, és Kapuczinusok Tatán. Ezenkivül 4 sz. Ferencz szerzetesek a' komáromi plebánus segitségére készen állnak, egy privat házban lakván.

Az Evang. 5 eklé'siáji a' Fejér vármegyeiekkel egy esperestséget formálnak. Fő papjok a' dunántúli superintendens.

A' Ref. 2 u m. a' tatai, és komáromi egyházi vidékben 47 anya eklé'siát számlálnak, 's mindnyájan a' dunántúli superintendentiához kapcsoltattak.

Az óhitüek egyetlenegy parochiája Komáromban, a' budai püspök megyéjébe esik.

Synagóga van 8 — Egyébaránt legtöbb 'sidó lakik az udvardi járásban.

9. §. Szorgalom. Mesterség. Gyárok.

A' komáromi nép szorgalmára panasz nem lehet. Ez földjét rendesen megtrágyázzà, őszi vetés alá legalább háromszor szánt; mesterséges rétet ugyan nem csinál, de ebben a' tekintetben, a' sok és jó természetes rétek, néki valamennyire mentségűl szolgálnak. Gyümölcsfát örömest űltet, 's fajját nemesíti; főképpen a' tatai járásban, 's itt ismét megkülömbözteti magát Kecskéd faluja. A' komáromi polgárok is Duna szigetjeket szép válogatott fajju gyümölcsfákkal rakták be. A' nemesebb kertészséget kedvellők, egész gyönyörűséggel szemlélhetik a' csicsói, és kis béri pompás ángol; továbbá a' csúzi, tatai, nagy szőnyi, ácsi 's a' t. ángol vagy franczia izlésü kerteket. Ellenben a' csallóközi, és udvardi járásbeliek több gondot fordithatnának a' gyümölcs termesztésre; mert azon szép gyümölcsösök, mellyek Gútta körűl a' Vágh partjai ékesitik, csak régi Eldődeiknek szorgalma. A' bor természtés körül tapasztalt okos szorgalmokért, nagy dicséretet érdemlenek a' neszmélyi magyarok, 's a' sz. miklósi németek; 's hogy ha a' szőllőhegyekben mostan is számos gyümölcsfa szemléltetik: annak okát abban kell keresni, mert a' bortól dézma jár, de nem a' gyümölcstől; — 's hogy a' szegény embernek gyömölcsfája egész nyáron pénzthozbe 's a't. A' ló, szarvasmarha tenyésztésre forditott, nem megvetendő ipart-fellyebb láttuk.

Kézi mesterségekben szükség nincsen, sőt Komárom városában ritkább mesterembereket és művészeket is találni (Lásd Komárom leirását); Tatán pedig mintegy 80 posztós és csapó igen kapós közönséges posztót, pokróczot, szűrt készit. Ugyan csak a' tatai felette számos molnárok, olly híres jóságú lisztet őrölnek, hogy azt messzevidékiek helyben felkeresik. A' komáromi hajócsinálók inkább a' régi hajókat javitják, — egészen újat ritkán csinálnak. Végre a' márvány táblák faragásában, pallérozásában nagy ügyességet mutatnak a' Piszkeiek, 's általában a' márványkövek törése, ezeknek sirkövekre, 's más táblákra való alkalmaztatása 1000 embernél többet foglalatoskodtat

Gyár 2 van t i. a' tatai majolika edény fabrika; és a' hajdani camalduli szerzet majki klastromában letelepitett priv. szűr és pokrócz szövő intézet.

10. §. Kereskedés.

A' kereskedést, a' Duna és Vágh hajókázható vizei, a' megyén keresztül menő bécsi fő országút nagyon élénke teszik; 's azért mind ez, mind a' hajózás és fuvarozás felette sok embernek ád táplálékot. Csak Komáromban magában 190 vontató lakik, kik a' török szélektől kezdve, a' Dunán felfelé, egész Ulmáig szokták a' terhes hajókat erős lovaikkal vontatni. Fő ágai a' komáromi kereskedésnek 1) a' gabon a' mindenféle neme, 2) a' talpkereskédés, 3) a' ló, szarvasmarha, sertés; 4) bor, 5) gyapjú, 6) tűzifa, 7) 8) 9) hal, gubacs, márványkő 's a' t. A' gabonával terhelt hajók Bács, Torontál, Baranya, Tolna, Fejér vármegyékben vagy itthon rakodnak meg, 's Győrben, Mosonyban, Bécsben űrittettnek ki. Sok gabona és köles megy Nyitra vármegyébe, is, a' Vághon felfelé. A' franczia háborúk alkalmával számosan meggazdagodtak ezen kereskedésből. — A' talpkereskedés alatt értetődik az, melly a' Vágh vizen fenyő szálfákkal, deszkákkal, léczekkel, karókkal 's a' t. folytattatik. Ezen kereskedés Komáromban 32 kompániát, személy szerént 80 tagot foglalatoskodtat. Fő kikötő 's lerakodóhellyek a' Vágh Duna hidjánál van két felől. Lovaikat, ökreiket, sertéseiket a' fejérvári, győri, érsek ujvári, gúttai, nyárasdi, vásárúti barom vásárokon szokták eladni A' bort győriek, po'sonyiak, nagy szombatiak hordják el helyből. A' gyapjúnak finomabb része Morva országba szállittatik. Tűzifa több 40,000 ölnél vitettik hajókon Pestre, Győrbe, Komáromba. Halakkal leginkább magok a' komáromiak kereskednek, 's elhordják, Bécsbe, Po'sonyba, nagy Szombatba. A' gubacs Po'sonyba, Bécsbe vándorol. A' márvány táblák hajókon Pestre vitetnek; hol egy meglehetős nagyságú,-már kipallérozott kő 100 pengő forintért is elkél. Szénát néha a' Gúttaiak visznek le Pestre. A' bécsi fő országút, melly a' megye derekán visz által, új Szőnynél két felé válik, az egyik a' komáromi Duna repülő hidján, a' csallóközbe, 's onnan

Posonynak viszen; a' másik Ácson keresztűl Győrnek megy. Száraz időben t. i. mikor árvizek nincsenek, az első út jobb, 's gyakrabban megkerestetik; a' masodik sok helyt homokos 's jobb is lehetne; de a' posta csak ezen jár. A' fejérvári, érsekujvári, veszprémi útak sem tartatnak valami különös dicséretet érdemlő karban; hanem a' Győrből Budára vivô úgy nevezett mészárosok útja,-melly Banán, Bábolnán, Igmándon, Kocson, Bánhidán vezet által — a' tatai járásban igenjó. —

Pósta állások vannak: Neszmélyben, Uj Szőnyön, Ácson.

Végre a' kereskedés előmozditására szólgál a' komáromi csász. kir. priv. Assecur. Társasag. Czéllya ennek a' dunai és tiszai hajókat bátorságositni az elmerűlés esetben. Szerzője 's előmozdítoja volt Csepy 'Sigmond ügyvéd, és táblabíró 1807ben 9 Febr. A' töke áll 200,000 f. 400 részvényekre fel osztva. A' középponti directio Komáromban van 1 directorral, 1 titoknokkal, 1 pénztárnokkal, és 2 irnokkal. Felesküdt biztosok, kik a' hajókat assecurályák vannak: Mosonyban, Baján, Monostorszegen; Török Becsén. — A' ki a' társaságba belép, tartozik magát egy a' vármegyei és városi tisztviselőkből, central directióból, és még két részvényesekből álló summás törvényszéknek alája vetni; 's három nap alatt elegettenni, lemondván minden elő jussairól. — Ezen törvényszék a' társaság' 27 pontokból álló statutuma szerént itél. — Minden biztositott hajóbirtokos, letévén a' tariffa taxát — czédulát kap a' directiotól, 's ha szerencsétlenség érné hajóját 3 nap alatt tökélletes kárpótlást nyer. A' társaság esztendőnként Jaunariusban gyül öszve, a' mikor általnézvén a' számadásokat,-tanácskozik a' társaságot illető dolgokról; 's ekkor jussa van akármellyik tagnak kilépését bejelenteni.

11. §. Oskolák.

A' falusi nép oskolákon kivül, van ezen megyében 2 kath. 1 ref. gymnasium; 1 ref. 1 evang. gramaticalis oskola. A' két kath. gymnasium van Komáromban és Tatán. A' komáromiban tanitanak a' sz. Benedek szerzetesei (1824-257 ifjat). Tatában a' piaristák foglalták el a' tanitói szé-

ket, 's ugyan csak 1824be 204 ifjakat tanitottak. A' reformatusok Komáromban 1796 állittottak egy a' város csendesebb osztályában eső, diszes fa sorokkal ékesített, bő udvaru oskola épületet, — 's 1824. 3 professor alatt 21 logicusok, poéták és rhetorok; — 55 syntaxisták és grammatisták; — 60 conjugisták, declinisták számláltattak. Ezenkívül elementariusok valának 196. Igen dicséretes bökezűség az, mellyel a' komáromi ref. hivek, és az egyházi vidék ápolgatják ezen oskolai intézetet; ugyan is 1700 fra. megyen esztendőnként azon summa, melly őszi examen végén, a' jelesebb tanulóknak kiosztatik; azon felyűl már is 1280 darab könyvből álló könyvtárt állittottak fel, 's azt mind untalan szaporitni, javitani kivánják. — A' komáromi evang. — a' tatai ref. grammaticalis oskolában, 1 oktató tanítja a' gyermekeket, a' szokott grammaticalis tudományokra.

Könyváros az egész megyében egy sincs; 's ez csekély olvasás szeretet és culturát árúlna el, ha Komárom olly közel nem esne Győrhöz, Pesthez; mellynél fogva itt sem olvasnak kevesebbet mint más vármegyékben. Egyéberánt dicsérettel emlékezhetni ama nagy hazafira t i. a' megboldogult Péczelire, ki, nem csak egy két ivnyi-csinos izlésű munkácskáival, hanem főképpen a' Mindenes Gyűjteménynek kiadásával, hatalmasan ébresztette az itteni közönségben szunyadozó olvasás szeretetét.

12. §. Katonaság.

Újonczokat a' 19-ik számu, most H. Hessen Homburg Filep nevét viselő magyar gyalog, és a' 3-ik számu Ferdinand fő herczegről neveztetett huszár ezeredhez állit. Rendes; fekvő katonaságból; gyalogság (közönségesen 2 zászlóally) a' komáromi várban fekszik; lovasság pedig széllyel szórva a' megyében — 2 svadrony. Egy lovas ezrednek stabja, néhaT atán, — néha Moóron Fejér vármegyében szállásol. A' komáromi várról, Komárom leirásánál fogunk emlékezni.

13. §. Királyi Hivatalok. Köz Intézetek.

Komáromban van egy cs. k. sóház, egy életestár, egy hajóhivatal, egy priv. hajóbátorságositó társaság; 2 polgári

és egy nagy katonai ispotály: — elmellőzvén a' fellyebb emlitett pósta tisztségeket.

14. §. Jobbágytelkek. Porták.

Egész jobbágy bir itten 1-ső osztályban 20, — második ban 22, harmadikban 24 hold szántóföldet. Rétekből 1-ső osztályban 6, másodikban 8, — harmadikban 10 embervágót 800 □ ölével. Illyen egész jobbágytelek számláltatik: 2666. — Azonban a' primás nagy kiterjedésű jószágaiban, még nincsenek regulázva a' sessiók az urbarium szerént: mert itt egy telkes gazda 20 hóldat is elvethet egy vetőre, az az: 60 hóld szántóföldel bir. — Portája: 92.

15. §. Nemesség 's Uradalom.

1785-ben 9382 nemes személy számláltatott (most sokkal számosabb) 's legtöbb lakik magában Komárom városában, és a' Csallóközben. Öt nagy uradalmaiból a' roppant *tatait* birja G. Eszterházy Miklós, — a' *kis bérit* G. Batthyáni Jósef, — a' *szőnyit* G. Zychy János örökösei, a' *megyerit* G. Zychy István; a' *gútait* a' primás. Ezenkivül a' primás *érsekujvári* 's a' H. Pálfy *bátorkeszi*, uradalmainak nagy része, szinte itt fekszik. — Átallyába véve a' G. Eszterházy Miklós jószágaiban lakik: 38,594 lélek; a' nemességében 's kissebb birtokú mágnásokéban 27,111 l.; a' primáséban24,823; a' G. Zychy Jánoséban 6514; a' G. Zychy Istvánéban 4431; a' H. Pálfiéban 2507; a' sz. mártoni fő apáturéban 2428; a' G. Batthyáni Józsefében 2116; a' G. Sándoréban 2066; a' H. Lichtensteinéban 2000, a' G. Zychy Miklóséban 1871; az Esztergomi n. prépostéban 992; a' G. Eszterházy Vincze jószágaiban 951; a' kamaraéban 800; végre Komárom városában lakik 17,337 l. Nevezetesebb birtokosai még: G. Amade, G. Hunyady, G. Lamberg, G. Nádasdy B. Lusinszky, B. Szopek, az esztergomi káptalan, Aranyosi, Bajcsy, Balásy, Balogh, Bankó, Baranyay, Bartakovich, Boday, Boncz, Bajna, Csajághy, Csepy, Csorba, Csúzy, Czhine, De Pauli, Erős, Farkas, Fekete, Fogarassy, Fogthüy, Ghyczy, Györgyi, Halasy, Horváthi, Högyészi, Hunyady, Huszár, Illyés, Jankovich, Jezerniczky, Jókay, Justh, Kajdács, Kasza, Karcsay, Kollár, Konkoly, Kósa, Kolmár, Komáromy, Kürthy, Laky, Lehóczky, Magyary, Majtényi; Milkovics,

Micskey, Missics, Miskey, Morvay, Naszvady, Nedeczky, Nyikos, Ordódy, Pálfy, Pázmány, Pázmándy, Pente, Pyber, Plathy, Pulay, Redl, Rosos, Sárközi, Simonyi, Somogyi, Szabadhegyi, Szabó, Szarka, Szathmáry, Tajnay, Taar, Thaly, Végh, Vellesz, Vigyázó, Zámory, Závody, Zsebe, Zmeskál.

16. §. Magistrátus.

1 fő, 2 al-ispány; — 1 fő, 2 al-jegyző; — 1 fő, 2 al-ügyvéd; — 2 fő, 4 al-adószedő; 1 számvevő, 1 levéltárnok — 2 fő biztos; 4 fő 4 al-szolgabiró; 12 esküdt. 2 fő orvos, 1 földmérő.

A' fő ispányság örökös, 's a' gróf Nádasdy familiát ékesiti.

Gyűléseit tartja: Komáromban.

17. §. Politikai Felosztása.

Van benne 1 szabad királyi város u. m. rév. Komárom, és 4 főbirói járás u. m. 1) a' csallóközi, 2) az udvardi, 3) a' gesztesi, 4) a' tatai.

Szabad Királyi Város.

Rév-Komárom (Comaromium, Comorn). Fekszik a' Duna bal partján, a' csallóközi sziget' legvégső csúcsában, ott t. i. hol a' Vágh Duna az öreg Dunával egyesül, egy róna lapályos vidéken. Bélának anonymus jegyzője szerént Olup-tulma, fia azon Retelnek népesitette meg, ki egy vólt a' magyarokhoz szegődött kún vezérek közzűl, a' kióvi győzedelem után; 's itt Tulma egy várt építvén, azt Komáromnak nevezé. Falu maradt körül belől 500 esztendeig, 's még ekkor született itt V. László 1440-ben Febr. 22-kén több fő rangú magyar urak, mint tanúk jelenlétében.

Corvinus Mátyás, ki mind Komáromban, mind Csallóközben gyakran múlatozott mező várossá tette; 's a' várat megerősittettvén, hozzá vadas és múlató kertet csináltatott. Mint Királyi mező város 300 esztendőket töltött el.

A' mohácsi veszedelem után, Soliman Budának elébb ura lévén, Bécset is meg akará hódítani: ekkor a' komáromi őrizet a' várat felgyújtván csúfosan oda hagyá.

I. Ferdinand 1550-ben új várat, 's erősebbet építtetett, melly ma is fent áll, 's ó vagy belső várnak neveztetik. Az ebben lévő szász őrizet számára, kezdődött itten legelőször evang. Isteni tisztelet. 1650 ben pedig a' városba építtettek templomot az evangelikusok, melly példát a' reformatusok is követvén csak hamar úgy annyira el szaporodtak, hogy a' komáromi sz. Ferencz szerzetesek-jegyzései után 1670-ig majd az egész Komárom a' protestans vallást követé. Azonban 1670-ben. G. Hofkirchen vár comendans a' reformatusok templomát elvétette; 2 esztendő mulva ismét az evang. veszték el szentegyházokat; 's ugyan ebben az esztendőben Jakusich szeremi püspök jesuitákat szállítatott be a' városba.

1745 ben szabad királyi város lett, 's a' tárnok székalá rendeltetett.

1763-ban iszonyú földrengés rontotta meg, úgy hogy nem csak több privát házak öszvedültek, hanem a' Franciskanusok conventje lakhatatlanná lett; a' Sz. András temploma meghasadozott 's a' t.

1809-ben a' vár újabb regulák szerént megerősitetett, 9 regementek dolgozván rajta. Ugyan ekkor a' kamara több mint 200 épületet veve meg a' vár körül, mellyek nagy részt le rontattak mint p. o: a' plebánia, a' normalis oskola, a' Franciskanus, és evang. szentegyházok, 's a' t.

1822-ben 18. Febr. újjabb földrengés.

A' várost illető, 's a' levéltárban feltaláltató privilegiumok e' következő esztendőkről vannak: 1388, 1401, 1411; — 1453, 1456, 1457; — 1492, — 1518, Zápolya János, 1527 — Ferdinand 1538, 1548, 1560; — 1576 — 1578, 1602; — 1609, — 1651, — 1692, 1694; — 1703; — 1707 — 1737 — 1745.

Komárom mostani állapotjában áll a' várból, és a' városból. A' vár éppen azon szegeletben épült, mellyet a' Vághdunának az öreg Dunába való ömlése formál, és igy 3 felől vizzel vétetik körűl. 1809 ólta első rangú erősség, (Festung) roppant kiterjedésü sánczokkal, bástyákkal, redoutokkal, és kaszárnyákkal. Védelmére 10,000 ember és 400 ágyú szükségeskép megkivántatik; ezenkivül, 10,000 ember a' kaszárnyákban, 10,000 a' kaszamátákban elfér. Fő kapitán-

nya mindég egy altábornagy (Feldmarschal Lieutinant) szokott lenni. Van benne egy nagy ispotály, patika; kivül közel cs. k. proviant, só és hajó hivatalok.

A' vártól nyugotra 2000 lépésnyire esik a' város, 's a' Duna bal partján terűl el. Utszái keskenyek, rendetlenek, egyéberánt kövezve vannak. Házai többnyire földszintiek. Kitünő épületjei: a' roppant Sz. András temploma, 2 tömpén maradt tornyával: hajdan jesuita, most kath. paroch. szentegyház; a' Sz. János temploma magas tetejü tornyával; az óhitü, szép aranyozott tornyú szentegyház; a' ref. fa tornyú, és az evang. tornyatlan, de diszes templom; — — a' Franciskanus szentegyház; a' 2 emeletes vármegyeház; a' tanácsház; a' sz. Benedek szerzeteseinek residentiájok, és gymnasiumi épületjek; A' ref. szép oskolaház — Álló hidja fából kettő van t. i: egyik a' 150 öl szélességü Vágh Dunán, másik az öreg Dunának 100 öl szélességü ágán. A' másik Szőny fele eső ágon pedig repülő hid viszen által. Ezen két említett ágtól formált Dunasziget, éppen a' város előtt fekszik; 's gyönyörű zöldséges, gyümölcsös kertekkel, múlató házakkal, árnyékos fasorokkal van el lepve.

Népessége az 1830-diki egyházi öszveirás szerént, 17.338 lélek u. m: 10,480 kath. 448 evang. 5778 ref. 241 ó hitü, 391 'sidó. Nyelvökre nézve csak nem mind magyarok, a' kevés németek gyermekei is jobban tudnak magyarul, 's a' letelepedett tótok szinte el magyarosodnak. Öltözetjek igazi magyar szabásu: ezüst gombos, prémes vagy sinóros mente, hosszú dolmány, magyar nadrág setétkék posztóból. Azonban a' mostohább idők, sokaknál változást tett, 's a' gombkötőnek napról napra kevesebb dolga akad. Fő foglalatosságok a' kereskedés: nevezetesen gabonával, a' Vágh Duna segedelmével pedig deszkákkal, léczekkel 's a' t. továbbá a' h a l á s z a t, mellyet nagyban folytatnak, 's igen ügyes tok és viza fogók. Elosztatnak: öreghálósokra, koczásokra, és horgászokra. Öreghálósok vannak 8-an, 's Bécsbe, Po'sonyba, N. Szombatba eleven kereskedést űznek. Hajócsináló compania négy van. Egyéberánt 1820-ban találtattak itt: 5 aczélboltos, 8 füszerszámos, 4 ács, 1 aranymives, 7 asszony szabó, 3 bádogos, 5 bognár, 1 cserepes, 116 csiz-

madia, 1 enyvfőző, 3 esztergályos, 18 magyar, 18 német szabó, 3 fésüs, 2 festő, 8 gombkötő, 2 gombcsináló, 6 harisnyás, 1 hébéres, 3 kalapos, 3 kávés, 1 kefekötő, 1 kéményseprő, 2 késcsináló, 2 kesztyüs, 1 klavir mives, 2 kolompáros, 6 kovács, 1 kőfaragó, 2 kőmivesmester, 24 kertész, 5 könyvkötő, 1 könyvnyomtató, mellynek 1½ prése jár, 's esztendőnként 70 báll papirost dolgoz fel; 2 kötélverő, 5 ladik csináló, 9 lakatos, 4 polgári, és 18 curialis mészáros; 2 mézes pogácsás, 90 molnár, 3 nyerges, 4 órás, 1 orgonamives, 4 ötvös, 3 pálinkafőző, 3 patikáros, 6 pék, 5 pintér, 1 posztónyirő, 4 posztó kalmár, 1 posztószövő, 3 puskamives, 1 reszelő vágó, 1 rézmives, 4 ruha kalmár, 2 serfőző, 1 czukrász, 4 szappanos, 43 szekeres, 4 szijjártó, 2 szitás, 1 szita szemkötő, 15 magyar, 5 német szűcs, 8 szűrszabó, 26 takács, talpkereskedő 32 compania, személy szerént 80; 1 téglavető, 3 timár, 1 tobákos, 1 tő csináló, 2 üveges, 9 magyar, 28 német varga (schuster) 4 vásáros, 1 veres timár, 190 vontató, kik nagy hajózás idejében 300-ra is fel szaporodnak; Zuboncsi 2.

A' hajókat assec. társaságról, 's az oskolákról fellyebb már emlitést tettünk.

Határja merő lapályos rónaság, melly az áradásoknak nagyon ki van téve. 1809-ben 400 válogból épűlt ház dűlt öszve. Legelője tágas, és jó. Szőllőket monostori hegyen tart, túl a' Dunán a' G. Zychyek pusztáján.

Portája: 8

I. A' CSALLÓKÖZI JÁRÁS.

Van benne: 2 m. v. 26 falu, 15 népes puszta, mind magyar.

Népessége: 21,561 lélek u. m:

Vallásokra: 12,240 kath. 8945 ref. 19 evang. 3 ó hitü, 354 'sidó.

Nyelvökre: a' 'sidókon kivül mind magyar.

Mező Városok.

Gútta, fekszik egy lapályos sik földön, a' Vágh Duna mellett, hol t. i. a' Po'sonynál kiszakadó kis Duna, melly

a' Csallóközt formállya, a' Dudvággal megnagyobbodva a' Vággal egyesül, Érsek Ujvártól 2, Komáromtól 4 mértföldnyi távolságra. Lakja 5067 kath. 3 ó hitü. Szép és nagy kath. paroch. templom. Több jeles urasági és privat épületek. Határja felette nagy, de az árvizek járják, 's azért roppant kiterjedésü rétjei sok, de nem igen jó szénát teremnek. Szántóföldjei szállások után vannak kiosztva, és mindennémü gabona nemet gazdagon szolgáltatnak. Szarvasmarhájok, és lovok több ezer darabra megyen; sertést és ludat is sokat tenyésztenek. Halászatja jövedelmes. Van még egy erdeje, 's régi omladozott vára, mellyet a' törökök épitettek az érsek újvári vár elfoglalás után. Végre nevezetes Gútta meszsze kiterjedt gyümölcsös kertjeiről. F. U. a' primás.

Nagy-Megyer, a' po'sonyi és győri határokhoz ½, Komáromhoz 2 órányira. 781 kath. 900 ref. 3 evang. 105 'sidó lak. Kath. és ref. anya szentegyházak. Synagóga. Ezen termékeny sikságon fekvő várost, nagy részt szép szálas erdők, vadas és fáczányos kertek vévén körül: igen kellemetesen tünik elő, a' vidék egyformaságát megunó útazónak. Földje fekete porhanyós, és szép búzát, kukuriczát terem. Mind szénát, mind nádat termő rétjeik elegendők. F. U. nagy részt G. Zychy, de birnak benne egynehány nemesek is.

Faluk.

Aranyos, a' Komáromból Po'sonyba vivő országútban, Komáromtól 1 ½ mfd. Számlál 843 lak. u. m. 289 kath. 2 evang. 500 ref. 52 'sidót. Ref. anya templom, és eklé'sia. Határja 1-ső osztálybeli. Fája, bora nincs. Sok korcsma. Vendégfogadó, melly rosz karban tartatik. F. U. több nemesek.

Bogya (*Nemes és Vár*), 2 egymás mellett fekvő helység a' po'sonyi országútban, Komáromhoz 3 mfd. Lakják 128 kath. 204 ref. Vendégfogadójok derék, 's az egész országútban legjobban látogattatik. F. U. több nemesek.

Csicsó, közel a' Dunához, Komáromhoz 4 mfd. 300 kath. 560 ref. 8 evang. 20 'sidó lak. Kath. és ref. paroch. templomok. Ékesíti az uraság kastéllya, főképpen pedig rit-

ka szépségü ángol kertje, több drága hazai és külföldi növevényekkel, árnyékos sétáló helyekkel, halastóval, üvegházakkal. Termékeny róna határját a' Duna és Csiliz gyakran elöntik. Szép ló tenyésztés. F. U. G. Zychy István.

Ekecs, $3^3/_4$ mfd. Komáromtól a' po'sonyi országútban: 459 kath. 374 ref. 4 'sidó lak. Kath. és ref. anya szentegyházak. Nagy legelő, sok juh és nád. F. U. G. Zychy István.

Ekel, Komáromtól 2 mfd. 300 kath. 368 ref. lak. Kath. és ref. anya templomok. Termékeny feketeföld. Határjában sok csincsáros hely találtatik. Rétjei kövérek. F. U. Magyary, Sárközy, Balásy, Jezerniczky, Horváthy, Milkovics, Végh, Csorba, Csepy 's m. t.

Érseklél, közel a' Dunához, Komáromtól 3 mfd. 129 kath. lak. Kath. paroch. templom. 1-ső osztálybeli határ. F. U. Zámory, Illyés, Redl, Bajna, Ghyczy 's m. t.

Füss, Csicsóhoz $1/_2$ óra. 430 kath. lak. Kath. paroch. templom. Határja mindennel bővölködik a' fát és bort kivévén. F. U. a' sz. mártoni fő apát, Kajdácsy, Taar 's m. t. nemesek.

Gellér (*Alsó és Felső*), 2 egymás mellett fekvő helység Bogya mellett: 30 kath. 330 ref. 8 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Földjei sikeres búzát, és sok hüvelykes veteményt teremnek. Ha Komáromban földrengés van, itt is éreztetik, F. U. Csepy, Komáromy 's m. t.

Iszap, Győr vármegye szélén a' Csiliz mellett: 92 kath. 200 ref. 7 'sidó lak. Ref. leány eklé'sia. F. U. G. Zychy István, Czhine, Győrgyi, Kolmár 's m. t.

Kamocsa, a' Vágh vize bal partján, Gúttától felfelé $1/_2$ mfd. 1380 ref. 38 'sidó lak. Ref. anya templom. Határja különösen termékeny, szép búzát, kukuriczát, dohányt, dinnyét, káposztát, hüvelyes veteményt terem. Gyümölcse bőséggel. Ló és marha tenyésztése virágzó. Sok nyúl, szelid és vad szárnyas állat. Jövedelmes halászat. F. U. G. Hunyady, G. Amade, Balogh, Csúzy, Rosos, Tajnay, Kollár, Naszvady, Végh, Pyber.

Keszegfalva, a' Vágh Duna jobb partján, Komáromhoz $1^1/_2$ mfd. 313 kath. 17 ref. 19 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Sok és hires dohány. Gyümölcs. Hajdan mező város volt, 's 1 fertálynyira most is láthatni egy régi templom

maradványait. F. U. Balogh, Majtényi, Missics, Csúzy, Kürthy, Horváthy.

Keszi (Kis), közel a' Dunához, Komáromhoz 2 mfd. 26 kath. 140 ref. lak. F. U. a' sz. mártoni fő apát, Zámory, Horváthy, Csorba, Vigyázó 's m. t.

Keszi (Nagy), 1 fertálynyira az előbbeni helységtől: 35 kath. 210 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. F. U. Zámory, Horváthy, Lehoczky, Illés, Vigyázó.

Kolos (Néma), éppen a' Duna mellett, Csicsóhoz 3/4 mfd. 352 kath. 468 ref. 2 evang. 15 'sidó lak. Ref. anya templom. Legelője igen hasznos; földje termékeny; sok marhát nevel, erdeje van. F. U. a' sz. mártoni fő apát, G. Lamberg, Vigyázó, Zámory, Csorba 's m. t.

Lél (Nagy), a' Duna mellett, Komáromhoz 1 1/2 mfd. Lakja 34 sorba épült házakban 148 kath. 7 ref. lakos. Termékeny gazdag határ. Sok nyúl, és vizi madár. Kevés szőllőskert. F. U. Justh, Csajághy, Karcsay 's m. t.

Megyercs, Keszegfalvához 1/2 mfd. 207 kath 3 evang. 504 ref. 8 'sidó lak. Ref. anya templom. Lapályos határja különösen szénával bővölködik. F. U. G. Zychy István, Szabó, Szabadhegyi, Jókay 's m. t.

Nemes-Ólcsa, N. Tanytól keletfelé 1/2 órányira. 145 kath. 440 ref. 15 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Határja igen termékeny. Szőllőskertjei nem régen ültetettek. Rétje, legelője bőven. F. U. Laky, Bankó, 's más számos nemesek.

Szakállas (Apácza), Komáromhoz 4 mfd. a' po'sonyi országút mellett: 44 kath. 900 ref. 7 'sidó lak. Ref. anya szentegyház. Termékeny tágas határját a' Dunából kicsapó erek keresztűl futják. Rétje, legelője sok és jó. Kendert bőven termeszt. F. U. G. Eszterházy Vincze. Hajdan a' po'sonyi Clara szűzeké volt.

Szakállas (Lak), Bogyához közel, a' po'sonyi országút mellett. 87 kath. 487 ref. 1 evang. 50 'sidó lak. Kis erdő Nád. Jó föld és rét. F. U. Pázmány, Laky 's m. t.

Szakállas (Thúri), az elébbeni helység mellett. 103 kath. 454 ref. lak. Ref. anya templom, és eklé'sia. Rétjei igen jó szénát teremnek. Földjei gazdag termékenységüek. Dohány, kender termesztés. F. U. Ghyczy Jósef, volt torontáli fő ispány' gyermekei.

Szemö, Nyitra vármegye szélén a' Vágh bal partján. 1712 kath. vagyonos lak. Kath. paroch. templom. Határja igen áldott, mind gabonára, mind szénára nézve. Gyümölcse és hüvelyes veteménye bőven van. Halászatja is nem csekély hasznot hajt. F. U. a' primás.

Szilas, Thúri Szakállas mellett. 238 kath. 80 ref. 6 'sidó lak. Szőllőskertjek, 's egy kis erdejek van. F. U. Pázmán, Kósa, Kasza 's m. t.

Tany (*Nagy*), a' po'sonyi országútban, Komáromtól 2$^3/_4$ mfd. 30 kath. 320 ref. lak. Ref. anya templom. 1-ső osztálybeli határ. Szép ló, marha, és juhtenyésztés. F. U. G. Zychy István, Laky, Fekete 's m. t.

Ujfalu, a' po'sonyi országút, 's a' Duna mellett — Komáromhoz $^3/_4$ mfd. 250 kath. lak. Nagy urasági majorság, és birkatenyésztés. F. U. G. Zychy János örökösei.

Népes Puszták.

Aranyos (*Felső*), 25 kath. 10 ref. lak. F. U. többen.

Aszód, a' Nyárasdról Gúttára vivő útban. 4 kath. lak. 's egy korcsmával. F. U. a' primás.

Bálvány Szakállás, a' Vágh Duna mellett, gyönyörű nagy kiterjedésű rétekkel; 's 35 kath. lak. F. U. a' primás.

Lak Bogya, *és Puszta Ólcsa*, Ólcsa mellett: 58 kath. 54 ref. lak. F. U. több nemesek.

Etecs, Füshöz $^1/_4$ óra. 10 kath. lak. F. U. a' sz. mártoni fő apát.

Kécs, Csicsó mellett. 10 kath. lak. F. U. G. Zychy.

Marokháza, N. Tanyhoz tartozik. 9 kath. lak.

Ontopa, Érseklélhez tartozik. 6 kath. lak.

Őrs, Ujfalu mellett: 168 kath. 18 ref. lak. Gazdag határ. Dohány és valami kevés bor termesztés. F. U. G. Nádasdy, Halasy, Sárközy, Vellesz 's m. t.

Pál (*Szent*), a' Duna mellett. 29 kath. lak.

Ronka, Fűshoz $^1/_2$ óra. 13 kath. lak. F. U. a' szent mártoni fő apát.

Tany (*Kis*), 16 ref. lak. F. U. a' nemes ólcsai közbirtokosok.

Tormás, Keszegfalvához tartozik. 93 kath. lak. Szép rétség. Dohány termesztés.

Vizvár, Keszegfalva, 's a' Vágh Duna mellett: 85 kath. 4 ref. lak. Sok széna, nád, dohány. Nagy marhatartás. F. U. Nedeczky, Pyber. 's m t.

II. AZ UDVARDI JÁRÁS.

Van benne: 23 falu u. m: 15 magyar, — 2 tót, — 4 tót-magyar, — 2 magyar-tót.

10 népes puszta u. m: 9 magyar, 1 tót.

Népessége: 29,251 lélek t. i.

Vallásokra: 21,117 kath 6940 ref. 79 evang. 1115 'sidó.

Nyelvökre: 24,420 magyar. 3716 tót. 1115 'sidó.

F a l u k.

Bagotta, magyar f. az Érsekujvári országútban Komáromtól 2 mfd. 609 kath. 168 ref. 132 'sidó lak. Synagóga. Nagy vendégfogadó. Tágas és hasznos legelő. F. U. Ordódy fam.

Baromlak, tót f. Bars vármegye szélén 340 kath. 45 'sidó lak. Határja közép termékenységű; néhol mocsáros. Rétjei jó szénát teremnek. F. U. a' kamara, és Plathy Mihály itélőmester.

Csehi, vegyes magyar-tót f. Bars vármegye szélén: 380 kath. 53 ref. 8 evang. 9 'sidó lak. Földjei fekete sárga agyagosok. Szőllőskertjei nem a' legjobb bort termik. F. U. Baranyai 's m. t.

Csúz, fekszik ez a' sok tekíntetben nevezetes helység Esztergom vármegye szélén, Komáromtól 5 órányira, egy kinnálló hegynek tövében elnyúló kies völgyben, mellyet egy vármegyétől ásattatott csatorna nedvesít. Öt részekre osztatik, 's mindenik rész különös formát mutat. Lakosai nagyobb részt magyarok, kevesebb 'sidók, 's egynehány tótok. Vallásokra nézve r. katholikusok vannak 723, reform. 221, evang. 8, 'sidók 228. — Van benne egy szép helyen épült kath. paroch. templom, egy ref. leány eklé'sia 's szentegyház, synagóga, 1 patika, 5 fűszerszámos és portékás bólt, 2 mészárszék, 12 korcsma, több pálinkafőző házak. Igen nagyon ékesítik ezen falut, a' földes uraságoknak gyönyörű kastélyaik és kertjeik; különösen említést érdemel T. Csúzy 'Sigmondné aszonyság' nagy kiterjedésű, mind természeti fekvésére, mind belső elrendeltetésére, 's gazdagságára néz-

ve figyelmet érdemlő ángol kertje. Nevezetességei közzé tartozik: egy óltár formában, csepegő kövekből öszve rakott régiség maradványa, mellyen mesterségesen vetett füvek nőnek; egy kertész ház, 2 külföldi virágokkal ékeskedő üvegházak; meleg ágyak; innen felfele, egy nemes fajjú gyümölcsfák sora közt menvén találni: 2 magas pálma jegenye között mesterséges hintázót; e' mellett keringő lovagló házacskát; tovább mindenféle hazai és külföldi gyümölcs és más fákat, virágokat, pázsitokat; keletre van a' vármegye csatornája által formáltatott halastó, mellyen egy csigákon járó úszó hidacskán keresztűl menvén, egy gyönyörű virágokkal ékeskedő erdőcske, egy remete lakás; felfelé pedig egy magányosan álló fák között elrejtett Pyramis lepi meg a' vi'sgálódót. A' malom felé menvén, láthatni ismét egy kis szőllőhegyet, mellette szántóföldeket; a' mesterséges víz rohanás mellett van a' mindenkor zöldellő fenyves, háta megett egy tágas pincze; bellyebb a' nyár erdőben, meggörbűlt vén fák között, egy fekete mohos kövekből készűlt 4 szegletű kripta, de a' mellyben semmi emberi test nem nyugszik.

Csúznak határja nagy kiterjedésű. Szántóföldjei igen sikeres búzát, árpát, zabot, kukoriczát teremnek. Szőllőhegye felette szép fekvésű, 's rólla mindenfelé elragadó a' kilátás: igy innen béláthatni a' magas Szitna hegyét, a' ghymesi várat, a' Zobor hegyét, a' po'sonyi, sz. mártoni és neszmélyi hegyeket; — egyéberánt bort nem sokat, de jót ád. Gyümölcsfái a' szőllőhegyben nagy bőséggel vannak. Vizei és forrásai igen egészségesek, 's a' határon szerte széllyel találtatnak. Vagynak továbbá nádló rétjei, bokros ligetes helyei; erdejében sok nyúl, róka, fogoly 's farkas tanyázik. Kőbányája jó épűletre való köveket szolgáltat. Kaszállója, legelője zsiros, 's tele orvosi füvekkel; a' mellett tágas is: a' honnan a' földes uraságok sok birkákat, gulyákat, bivalyokat tenyésztenek. Földes ura: a' Csúzy familia, 's az ezzel atyafiságos nemzetségek u. m. Végh, Halasy, 's mások többen.

Gyalla (Ó), vegyes magyar-tót f. az érsek-ujvári országútban: 1073 kath. 373 ref. 6 evang. 189 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Synagóga. Vendégfogadó. Két ura-

sági csinos kastély és kert. Szőllőskertjei tágasok. — Rétje, legelője igen jó. Dohányt termeszt. F. U. a' Konkoly nemzetség.

Gyalla (Új), vegyes tót és magyar f. 552 kath. 5 'sidó lak. Szőllőhegy. Erdő. Kövér rét és föld. F. U. a' Konkoly familia.

Fűr, magyar f. egy kies széna termő völgyben: 664 kath. 68 'sidó lak. Szőllőhegye jó asztali bort terem. Van erdeje, termékeny földje, és rétje. F. U. a' Jankovich fam.

Hetény, magyar f. Komáromtól 1 mfd. 15 kath. 1060 ref. lak. Ref. anya eklé'sia és templom. Földjei gazdag termékenységűek. Szőllőskertjeiben bort és gyümölcsöt termeszt. Görög dinnyéi híresek. F. U. a' primás.

Imöl. magyar f. a' Nyitra vize mellett 959 kath. 200 ref. 4 'sidó lak. Kath. anya, ref. leány szentegyház. Bővölködik szénával, náddal, búzával F. U. a' primás.

Izsa, magyar f. a' Duna mellett $1/_2$ mfd. Komáromtól: 851 kath. 142 ref. lak. kik gabonával is kereskednek. Kath. paroch. templom. Fekete homokos határ. 1822-ben 8. Febr. olly kemény földrengés volt itt, hogy 2 torony öszve omlott, 's 16 háznál nem maradt több lakható. F. U. az esztergomi nagy prépost.

Jászfalu, vegyes magyar-tót f. 743 kath. 26 'sidó lak. Sok és jó legelő. Szép rétek. Középszerű szőllőhegy. Vízi malom. — Kath. paroch. templom. F. U. a' Csúzy fam.

Kóltha, vegyes tót-magyar f. Bars vármegye szélén 1175 kath. 48 evang. 36 ref. 236 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. Közép termékenységű szántóföld. Bortermesztés. Jó rét és legelő. Erdő. F. U. Halasy, Kürthy 's m. t.

Kurtakeszi, vegyes tót-magyar f. Komáromhoz 1 mfd. 768 kath. 56 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Két urasági kastély. Vendégfogadó. Földje minden gabonát bőven meg terem. Szőllőskertjei közönséges bort adnak. Rétjei kövérek, 's egy kis szép erdeje is van. F. U. $1/_2$ a' Baranyay fam. $1/_2$ a' Högyészi örökösök.

Kürth, magyar f. Esztergom vármegye szélén, egy mocsáros vizerecske mellett: 1682 kath. vagyonos lakosokkal. Kath. paroch. templom. Tágas határja mindennel megáldatott: van szőllőhegye. erdeje, termékeny búza földje, zsiros rétje és legelője. Vendégfogadó. Kálvária. F. U. a' primás.

Marczelháza, magyar f. Kurtakeszi mellett: 454 kath. 480 ref. 9 'sidó lak. Ref. anya templom. Erdő. Szőllőskert. Gyönyörű birka nyájak. F. U. H. Pálfy Antal.

Madar, magyar f. Bátorkeszihez ½ mfd. 200 kath. 1230 ref. 6 'sidó lak. Ref. anya templom. Vendégfogadó. Nagy határja sok helyt homokos, de termékeny. Legelője bőven van. Szőllőhegye igen jó fejér bort terem, melly a' Neszmélyi után mindjárt következik. Erdő. F. U. H. Pálfy Antal.

Mártos, magyar f. a' Nyitra vizének egy szigetjében: 50 kath. 720 ref. 6 'sidó lak. Ref. anya templom. Fő gazdagsága sok rétjében, 's marhájában áll. Egyéberánt dohányt is termeszt, és halat fog. F. U. a' primás.

Naszvad, magyar f. a' Nyitra vize bal partján Érsek Ujvártól 2, Komáromtól 3 mfd. 2090 kath. 8 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Derék curialis háza 's kertje a' De Pauli familiának. Határja gazdag termékenységű. Nagy marha és birkatenyésztés. F. U. a' primás, de bír benne De Pauli fam. is.

Perbéte, nagy magyar f. a' Pestről Érsek Ujvárba vivő országútban: 1635 kath. 900 ref. vagyonos lak. Kath. és ref. anya templomok. Vendégfogadó. Határja tágas 's mindennel bővölködik: van sok búzája, árpája, kukuriczája, bora, szénája, legelője, szarvas marhája, lova és erdeje. F. U. a' primás.

Péter (Szent), magyar f. Új Gyalla mellett szőllős-kertek között: 1064 kath. 800 ref. 7 'sidó lak. Kath. és ref. anya szentegyházak. Áldott gazdag határ. Sok szőllő és legelő. Szép birka nyájak. F. U. G. Zychy Miklós.

Radvány, magyar f. a' Duna bal partján: 180 kath. 463 ref. 7 'sidó lak. Ref. anya templom. Földjei sok helyt homokosok. Rétje sok. A' Dunán számos malmokat bír. F. U. a' Nedeczky fam. 's más nemesek.

Szémere, tót f. Bars vármegye szélén: 857 kath. 9 evang. 61 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegye sok; rétjei kétszer kaszálhatók; erdeje van. F. U. a' Csúzy közbirtokosok.

Udvard, igen régi nevezetes nagy magyar helység, a' Zsitva vize mellett Érsek Ujvártól 1, Komáromtól pedig 5 mértföldnyire. Lakják: 3194 kath. 81 ref. és 7 'sidók. A' falu közepén áll az újabb izlésű kath paroch. templom. Ne-

vezetesebb épűletjei: a'szép plebánia ház, a' curialisták házai, az uraság korcsmája, mészárszékje és bóltja. Tágas határja merő róna, sárga és fekete agyag, helyel-helyel homokos; átalyába véve termékeny szántóföldekkel, jó rétekkel, elegendő legelővel, 's középszerű bort termő szőllőskertekkel dicsekedhetik. Erdeje egy kis tölgyesnél több nincs; fűzessei nem elegendők. Marhát, lovat, juhot számosan tartanak. A' helység mellett el folyó Zsitva, miólta neki a' vármegye egyenes csatornát ásatott: gyakran kiszárad; azonban még ez előtt már sok zsombékos lapályos helyet csinált. Malma nincsen; hanem Érsek Ujváron őröl. *Udvard* $100^1/_4$ egész házhelyből áll, de a' lakosok nem urbarium szerént vannak, hanem termesztményeikből a' tized részt adják, 's egy egy helyes gazda 120 po'sonyi mérős földet bír. Az említett sessiókból 90 adózik csak: mert 3 curiabeli sessiót a' Fogarassy; kettőt a' Jeszeniczei Jankovich; egyet a' Bondtzy nemes familiák bírnak; a' hátra lévők pedig, vagy a' plebániához, vagy a' birósághoz, vagy a' hadnagysághoz tartoznak.

Földes urok az 1268-dik esztendőtől fogva a' primás. Ez előtt királyi szolgák, vagy udvarnokok voltak; később I. Geiza 40 ekére való földet ajándékoza a' Garam Sz. Benedeki apáturságnak, mellyet maiglan Sz. Miklós puszta név alatt — különösen bír az esztergomi káptalan. Hajdan virágzó mező város volt, de a' török háborúkban, — közel esvén Érsek Ujvárhoz — igen sokat szenvedett. Egyéberánt ma is láthatni, a' Zsitva partján felemelkedő Szent Márton halmán, egy régi szerzetes monostor maradványait; 's hihető hogy éppen ebben tartotta Tamás érsek 1309-ben azon nemzeti Zsinatot, mellynek következésében, hazánkba is, a' r. katholikusoknál, urunk fölséges megtestesülésének emlékezetére — a' harangok, — reggel, délbe, estve meghúzatnak.

Népes Puszták.

Aba, Imöl mellett. 17 kath. 10 ref. magyar lak. F. U. a' primás.

Bajcs, Érsek Ujvárhoz 1 óra a' pesti országútban: 119 kath. magyar lak. Kath. paroch. templom. Határja igen nagy es termékeny: nevezetesítik a' 3 külön szakaszokban lévő

fáczányos, vaddisznós, és szarvas kertek, több vadász házakkal, 's egy vendégfogadóval F. U. a' primás.

Farkasd, a' bajcsi pusztával határos 28 kath. lak.

Haraszt, Szemeréhez $^1/_2$ óra. 27 kath. tót lak.

Sz. Miklós, 50 kath. lak. Lásd Udvard helység leirásánál.

Páth, Izsához $^1/_2$ óra a' Duna mellett. 128 kath. magyar lak. Meleg forrás. Fáczányos kert. Hajdan itt római fördők voltak. F. U. H. Pálfy Antal.

Sándor, a' Nyitra és Vágh vizek öszvefolyásánál. 19 kath. magyar lak.

Várföld, Komárom mellett. 33 kath. lak. F. U. G. Zychy.

Vék, Ó Gyalla és Martos közt 228 kath. magyar lak. kik az igen kedves izű Véki dohányt termesztik.

Virt, Radványhoz $^1/_2$ óra 210 kath. 2 ref. 6 'sidó lakosokkal. F. U. a' radványi birtokosok.

III. A' GESZTESI JÁRÁS.

Van benne: 2 mező város — magyar.

17 falu, u. m. 16 magyar — 1 magyar-tót.

19 népes puszta — mind magyar.

Népessége: 33,532 lélek u. m.

Vallásokra: 13,907 kath. 16,736 ref. 2389 evang. 35 ó hitü, 465 'sidó.

Nyelvökre: mintegy 300 tótot, és 465 'sidót kivévén mind magyar.

Mező Városok.

Kis Bér, magyar m. v. Veszprém vármegye szélén Komáromtól 5 mfd. Lakja: 1654 kath. 225 evang. 6 ó hitü, 10 'sidó. Kath. paroch. templom. Ékesíti az uraság tágas kastélya, egy pompás ángol kerttel, mellyben több ritka növevényeket, üvegházakat, és melegágyakat láthatni. Van itt továbbá egy serfőzőház, vízimalom, vendégfogadó. A' gazdálkodás rendes lóhere termesztéssel folytattatik; a' méh és birka tenyésztés nagy fontosságú; erdeje igen szép, 's benne 2500 öl vágattatik esztendőnként, 's Komáromban és Győrben adják el; ezen kivűl sok makkot teremvén sertések is hizlaltatnak benne. Országos vásárokat tart. — Ezen m. v. feje a' G. Batthány Jósef uradalmának, mellyhez még

Áka, *Hanta* és *Tamási* Veszprém vármegyei faluk tartoznak, és öszvesen 24,600 hóldat tesznek, igen gyönyörű erdőségekkel és halastavakkal.

Nagy Szőny, m. v. a' Duna mellett, a' bécsi országútban, Komáromhoz $^1/_4$ mfd. 781 kath. 1034 ref. lak. kath. és ref. anya templomok. 2 nagy vendégfogadó. Igen sok Duna malom. Diszére szolgál az urasági kastély, egy szép ángol kerttel együtt, mellyben ritka kiválogatott növevények, virágok, gyümölcsfák diszlenek. Lakosai derék, gyors, és erős lovakat tartanak, 's hires fuvarosok, kik paraszt pósta alatt eléggé esmeretesek. Földjeik termékenyek. Legelőjök nagyon hasznos, 's azért mind az urasági nemesitett birka, mind a' jobbágyok marha tenyésztése virágzó karban áll. Említést érdemel végre, hogy itt sok római régiségek u. m. koporsók oszlopok, felirásos táblák, pénzek ásattattnak ki; a' helység alsó részén pedig 9 öl magas 'sánczok nyomaira akadni. Ezen környék szőllőtőkékkel van beültetve, 's *Panóniának*, neveztetik; a' honnan közönséges vélekedés, hogy a' rómaiak' *Bregetium* nevű városa, mellyben az öregebik Valentinus császár meghalálozott, itten állott; Bregetium névvel kiásott régiségek, valóban elegendő menyiségben találtatnak. F. U. G. Zychy János örökösei, 's feje egy szép uradalomnak.

Faluk.

Ács, nagy magyar helység a' bécsi országútban, Komáromtól egy pósta állásnyira. Számlál 4073 lak. kik közzül: 1316 kath. 2520 ref. 6. óhitü 231 'sidó. Kath. és ref. anya templomok. Synagóga. Számos urasági lakházak, vendégfogadók, bóltok, pósta ház, egy kastély, mellyet most H. Lichtenstein (ez előtt G. Eszterházy Károly) bir, 's mellynek ángol kertjében, régi vár omladékait szemlélhetni. — Határja roppant kiterjedésü, 's több puszták tartoznak hozzá. Földje részint sárga, részint fekete homok vagy agyag. Legelője igen tágas, 's azért mind a' ló, mind a' marha, de kivált juhtenyésztése felette fontos. Szöllőskertjei számosok, de csekély borral fizetnek. Gyümölcse bőven. A' Czonczó patakja, melly a' helység mellett folyik több malmokat forgat. Fában szükséget érez. Lakosai híres

fuvarosok. Egyéberánt itt is sok római régiségek, pénzek 's a' t. ásattattnak ki; a' többek közt találtak egy felállitott kő oszlopot illyen felülirással: „Columna Valentini," és egy másikat, melly Aureliának Valentinus hitvesének emlék szobra vala. A' Duna parton lévő Lovad pusztán pedig, a' szőllőskertekben 1817-ben egy ép római pinczére akadtak, mellynek bóltozatja, kövekből, és □ téglákból épült oszlopokon nyugszik. Említést érdemel végre, hogy 1809-ben a' Győri ütközet után, a' Szőny felől lévő térségen, a' nemes lovas felkelő seregek, a' franczia lovasokkal meg ütközvén: ezeket nagy veszteséggel vissza verték; 's ebben a' csatában, a' Vas vármegyei lovas ezered, H. Batthyáni Filep vezérlése alatt kiváltképpen meg külömböztette magát. — F. U. H. Lichtenstein, B. Szopek, Bartakovics, Hőgyészi, Simonyi, Baranyay, és a' sz. mártoni fő apát 's m. t.

Ászár, magyar f. Kis Bér mellett: 713 kath. 182 evang. 328 ref. 10 'sidó lak. Kath. ref. luth. templomok. Tágas és homokos határja jól miveltetik. Legelője elég; patakja 2 vizimalmot forgat. Halastava van. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Bana, magyar f. Győr vármegye szélén: 692 kath. 329 ref. 51 'sidó lak. Kath. és ref. anyaszentegyházak. Határja nagyobb részt fekete homok. Legelője bőven. Szőllőskertjei gyenge borral fizetnek. Közel a' faluhoz egy felemelkedett dombos helyen láthatni, egy török táborhely nyomait, honnan most gyakran fegyvereket ásnak ki. F. U. Milkovics, Komáromy, Pulay, Somogyi, Zsebe, Zámory, és a' tudományi kincstár.

Bokod, tót-magyar f. a' vértesi hegyek közt: 462 kath. 933 evang. 521 ref. 10 'sidó lak. Evang. és ref. anya eklé'siák. Nagy határja sok javakkal megáldatott. Földje, melly agyagos, 's néhol homokos, sikeres búzát ád. Szőllőhegye derék. Erdeje igen szép. Kolómpérja jóságáért dicsértetik. Ide tartoznak még a' következő puszták: *Nána* egy halastóval, vizimalommal, és 2 vadászházakkal; *Sz. Görgyvár*, *Gerencsér* egy régi monostor dűledékeivel; *Sz. Kereszt* ugyan csak egy magas helyen épült klastrom omladékaival,

mindenfelől sűrű erdőkkel körűl vétetve. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Csép, magyar f. melly egyéberánt mint nemesi praedium tekintetik, Komáromtól 3 mfd. Lakja 205 kath. 722 ref. 9 'sidó. Ref. anya templom. Dombos és homokos határja elég termékeny. Legelője, szőllőhegye tágas. Erdeje, vizi malma, 's több korcsmai vannak. F. U. Thaly, Huszár, Miskey, Szathmáry 's m. t.

Dad, magyar f. Bokod és Szád közt: 333 kath. 875. ref. 14 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Sok szőllőhegy. Nagy erdő. Juhtenyésztés. Halastavak. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Ette, magyar f. Kis Bértől északra 1 mfd. 50 kath. 1083 ref. 6 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia'. Földje termékeny. Legelője, rétje, szőllője elég. Vizi malom. F. U. G. Zychy János örökösei.

Igmánd (Nagy), népes magyar f. Komáromhoz 2 mfd. Számlál 673 kath. 1389 ref. 8 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Vendégfogadója, a' Czonczó patakján több malmai, és számos tavai vagynak. Tágas határjának egy része fekete homokos. Bora középszerű. Legelője elég. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Kéthely, magyar f. Fejér vármegye szélén Kis Bértől 3/4 mfd. 516 kath. 200 evang. 260 ref. lak. Evang. és ref. filial. templomok. Határja hegyes. Makkot termő erdeje szép. Bort termeszt. Tava van, melly egy malmot hajt. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Kocs, nagy magyar f. Komáromhoz 2 1/2, Tatához 1 mfd. Számlál 500 kath. 2224 ref. 10 'sidó lak. Kath. és ref. paroch. templomok. Vendégfogadó. Több uraságі épületek, bóltok. Lovas kaszárnya. Nagy határját ez előtt a' vizmosások igen rongálták, de most költséges, hidakkal felékesített csatornák által óltalmaztatik. Szőllőhegye roppant, 's meglehetős fejér bort terem. Említést érdemel az: hogy 1816-ban egy hegynek mintegy 1/4 a' többitől elválván, öszve omlott. Erdeje derék. A' Badacsonynak neveztetett szőllőhegygyel általellenben *Tekavár* hegyén láthatni egy régi vár omladékait. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Kömlöd, magyar f. Kocstól délre 1 mfd. egy szép szőllőhegyekkel, kies dombokkal és erdőkkel körül vétetett vidéken: 214 kath. 856 ref. 83 'sidó lak. Ref. anya templom Csinos uraságí lakházak és kertek. Szőllőhegye jó asztali bort; földje pedig sikeres búzát terem. Erdeje van. F. U. Pázmándy Dienes, Sárközy 's m. t.

Mocsa, Komáromtól délre 1 mfd. 1478 kath. 1055 ref. 5 óhitü lak. Kath. és ref. anya templomok. Határja dombos, és termékeny. Bora sok. Legelője tágas. Közel a' helységhez van egy roppant halastó, 's ennek partján egy gazdag kútforrás, melly az 1749-iki szokatlan nagy szárazságban, — az egész körül belől fekvő vidéket kitartotta vizzel. F. U. a' primás.

Szák, vegyes magyar-tót f. Tatához 2½ mfd. 241 kath. 426 evang. 100 ref. lak. Evang. szentegyház. Jó rét és legelő. Nagy erdő. Szőllőhegy. Halastó. Vizimalom. Téglavetőhely. Uraságí tüzifa lerakóhely. F. U. G. Eszterházy.

Szend, magyar f. az elébbeni helységhez ½ órányira: 455 kath. 311 evang. 445 ref. 7 'sidó lak. Ref. anya, evang. filial. szentegyház. 2 halastó. Szőllőhegy. Erdő. Vizimalom. Hasznos legelő. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Szőny (Új) (ném: Edam) magyar f. Komárommal által ellenben: 568 kath. 317 ref. 6 'sidó lak. kik többnyire mesteremberek és zsellérek. Sok szép privát és uraságí épületek. Nagy póstaház 's vendégfogadó. F. U. G. Zychy János örökösei.

Tárkány, magyar f. Győr vármegye szélén: 1225 kath. 500 ref. 10 'sidó lak. Kath és ref. anya templomok. Legelője bővséges. Szőllővel, erdővel, termékeny szántóföldekkel, vizimalommal bir. A' helység mellett láthatni, egy omladozott templomot. F. U. a' sz. mártoni fő apát.

Népes Puszták.

Apáthi, Tárkánytól 1 órányira. 17 kath. lak. F. U. a' sz mártoni fő apát.

Bábolna, Ácstól dél felé 1 mfd. a' Győrből Budára vivő úgy nevezett mészárosok útjában: 270 kath. 20 ref. lak. Nevezetesé teszi ezen pusztát a' királyi válogatott fajú ménes (1000 darab), melly a' mezőhegyesinek filialisa. Az itt nevelt mén-

lovak, szépségek szerént Mezőhegyesre vitetnek; az ujonnan szerzett török-arab csődörök pedig itten állittatnak fel. Átalyába véve az itt tartott anya kanczák egy ötöd részét teszik a' mezőhegyesi ménesnek. A' ménesen kivül, van még egy 1000 darab anya juhból, 's 80 kosokból álló felette szép merino nyáj, 's a' gazdálkodáshoz 180 jármas ökör. Láthatni itt továbbá, sok szép tiszti és gazdaságos épületeket, istállókat, lovag oskolát, vendégfogadót, szép gyümölcsös kerteket. — A' puszta 6908 hóld 1104 □ öl földet foglal el, 's szép vizzel bővelkedő ligetekkel, bokrosokkal, 's új erdő ültetvényekkel dicsekedhetik. A' ménesnek fő felvigyázója 1 őrnagy, alatta vannak 1 kapitány, 1 fő, 1 al-hadnagy, 1 fő seborvos, 1 káplán, több al-tisztek, köz legények, csikósok 's a' t. — A' gazdaságot folytatja egy különös Director a' hozzá tartozó personáléval.

Bér (*Nagy*), Kis Bérhez 3 fertály. 32 kath. lak. Erdő. Dohány termesztés. F. U. G. Batthyáni Jósef.

Botthyán, Kis Bérhez ½ óra. 15 kath. lak. Jnh nyáj. Omladékai egy templomnak. F. U. G. Batthyáni Jósef.

Csanak, N. Igmándhoz 1 fertály. 15 kath. lak. Korcsma. Vizi malom. F. U. a' sz. mártonyi fő apát.

Csém, Mocsa és Ács közt. 80 kath. lak. Nagy és igen jövedelmes puszta. Nevezetes majorság és juhtenyésztés. F. U. a' primás.

Füzitő, Szőny és Almás között 32 kath. lak. Szilva erdő a' prépost nevü Duna szigetben. Fáczányos kert. Juh aklok. F. U. Zychy János gr. örökösei.

Grebics (*Felső*), Mócsához ½ óra. 35 kath. 9 ref. lak. F. U. a' primás.

Herkál, Új Szőny és Ács közt. 51 kath. 24 ref. lak. Nagy majorság. Svájczeráj. Juhtenyésztés. Szép erdő vadász házakkal. F. U. G. Zychy János örökösei

Igmánd (*Kis*), Nagy Igmándhoz ½ óra. 303 kath. 365 ref. 58 'sidó lak. Ref. anya templom. Határja nem nagy, de hasznos. Szőllőhegye, 's jó legelője van. F. U. Ghyczy Jósef örökösei, Boday, 's más nemesek.

Lovad, Ácshoz tartozik. 18 kath. 4 ref. lak. Lásd Ács helységét a' 161-dik lapon.

Makk, Császárhoz 3 fertály. 66 kath. lak. Szép erdő, és majorság. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Mihály (*Szent*), Nagy Igmándhoz 1óra. 17 kath. 21 ref. lak F. U. G. Eszterházy Miklós.

Nádasd, Kis Bérhez 5 fertály. 21 kath. lak. Vizi malom. F. U. G. Batthyáni Jósef.

Ölbö, Tárkányhoz ½ óra. 52 kath. lak. F. U. a' sz. mártoni fő apát.

Parnak, Kocs és Kömlöd közt. 6 kath. lak. 's egy korcsmával a' fejérvári országútban. F. U. a' kömlödi közbirtokosok.

Tömörd, Kocs és Mocsa közt. 105 kath. 12 ref. lak. Tisztartói hivatal. Nagy majorság. F. U. a' primás.

Vas, Ácshoz ¼ mfd. 23 kath. lak. Vendégfogadó. Több malmok a' Dunán. Juhtenyésztés. 1809-ben a' francziáktól kiraboltatott. Ácshoz tartozik.

Vasdinnye, Kis Bérhez ¾ mfd. 141 kath. 8 evang. lak. Svájczeráj. Juhtenyésztés. Vizi malom. Szőllő. Halastó. F. U. G. Batthyáni Jósef.

IV. A' TATAI JÁRÁS.

Van benne: 2 mező város, vegyes magyar-német.

23 falu, u. m. 9 magyar, 7 német, 3 magyar-német, 2 magyar-tót, 1 német-magyar, 1 tót-magyar.

16 népes puszta u. m. 12 magyar, 1 német, 2 német-magyar, 1 német-magyar-tót.

Népessége: 32,561 lélek, u. m.

Vallásokra: 22,467 kath. 7862 ref. 1708 evang. 14 ó hitű, 510 'sidó.

Nyelvökre: 24,216 magyar, 6225 német, 1610 tót, 510 'sidó.

Mező Városok.

Tata, (Dotis) igen régi nevezetes nagy m. v. Komáromtól dél kelet felé 2 mértföldnyire, egy majd 2 órányi kerületü tó mellett. Vidékét a' kies szőllőhegyek és erdők, a' sok halas, 's más meleg forrásos tavak egy részről; 's más részről a' szép szántóföldek és rétek, gyümölcsösök igen kellemetessé teszik, úgy hogy hajdanában Mátyás királynak

is kedves mulató helye vala; 1809 ben pedig a' boldogúlt I. Ferencz királyunk húzamosan itt tartózkodott. Áll a' város 2 részből, t. i. a' tulajdonképpen való Tatából, és a' Tóvárosból. Mindeniknek különös tanácsa, 's különös vásárjai vagynak. Maga Tata egy felemelkedett hosszan nyúló dombon épült. Utszái rendesek, házai csinosak, 's vagynak köztök emeletesek is. Nevezetesebb épületjei: az igen szép kath. paroch. templom, a' piáristák tágas residentiája, egy nemes convictussal együtt; egy derék ref. szentegyház, synagóga, egy vár formára épült urasági kastély; ismét egy régi vár Tata és Tóváros közt a' tó partján. Ebben lakott Corvinus Mátyás: most fogház. Lakosai 5144 lelkekre mennek. Vallásokra: 2875 r. kath. 1702 ref. 183 evang. 14 óhitü, 400 'sidó. Nyelvökre nézve csak nem mind magyarok; kevés németek, de ezek is tudnak magyarúl. Foglalatosságok kézi mesterség, kereskedés, bor termesztés, földmivelés, halászat. Van itt még egy kath. gymnasium, mellyben a' Piáristák tanítanak: 1824-ben 204 tanuló ifjakkal. A' reformatusok grammaticalis oskolával dicsekedhetnek. Meleg forrásu fördője eléggé nevezetes. F. U. G. Eszterházy Miklós, 's feje egy roppant uradalomnak.

Tóváros, jóval lejebb fekszik Tatánál ugyan csak a' tó partján: 3816 kath. 325 ref, öszvesen 4141 magyar, 's kevés német lakosokkal. Sok csinos házain 's épületjein kivül emlitjük a' kapuczinusok klastromát, a' polgári és katonai ispotályt; a' majolika edény fabrikát 's a' t. Posztósai jó közönséges posztót; csapói pedig sok pokróczot, szürt csinálnak. Van egy ángol és gyümölcsös kertje, nagy nemesített juhtenyésztése, több márvány, és tófa (tuffstein) bányái; roppant szőllőhegye, melly jó fejér asztali bort terem; tágas erdeje; közel 60 vizi malma, mellyek igen hires lisztet őrölnek. Ezekre, valamint számos kalló és deszka metsző malmaira, csatorna segedelmével a' nagy tóbol vitetik a' viz, melly több forrásokból ered, 's maga a' fő forrás a' várban van. Ásványos meleg forrásai egész tavakat formálnak; 's még ezekenkivül 8 forrásból eredő tavak számláltatnak. Mind ezek jó izü csukákkal, rákokkal 's a' t. bővelkednek; 's maga a' nagy tó minden 3 esztendőben lecsapoltatván, kihalásztatik. Egyéberánt, hogy ezen szép,

és sok természet javakkal megáldatott környéken rómaiak is laktak légyen: bizonyitják a' sok kiásott hamvedrek, pénzek, koporsók, oszlopok 's a't. F. U. G. Eszterházy Miklós.

F a l u k.

Ágostyán, német f. a' hegyek közt, Tatához $^{1}/_{2}$ mfd. 485 kath. 2 ref. lak. Szőllőhegy. Nagy erdő. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Almás, magyar f. a' Duna jobb partján, Komáromhoz $1^{3}/_{4}$ mfd. a' bécsi országútban: 196 kath. 608 ref. 8 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Nagy vendégfogadó. Ásványos forrását láttuk fellyebb. Több Duna malmok. Termékeny szántóföld. Kövér legelő. Szőllőhegy, melly a' neszmélyihez hasonló bort terem. Nagy urasági pincze, hol 6000 akó neszmélyi bor minden időben találtatik. F. U. G. Zychy János örökösei.

Ebj. magyar f. Tatához $^{3}/_{4}$ óra. 887 kath. lak. Bora a' legjobbak közzűl való a' megyében. Erdeje is szép. Az uraságnak van itten egy 30,000 akót befogadó pinczéje; 's roppant nagy hordajáról emlékeztünk a' vármegye leirásánál.

Bánhida, vegyes magyar-tót f. Tatához délre $1^{1}/_{4}$ mfd. 1176 kat h. 2 ref. 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegye. tágas 's allyán viszen egy jól conservált országút. Van elegendő legelője, szép erdeje, egészséges forrás vize; több liszt, és fűrész malmai, kőbányája; közel a' faluhoz egy nagy □ barlangja, melly hajdan a' török háboruk alkalmával, búvó helyül szolgált a' lakosoknak. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Galla (Alsó), német f. a' vértesi hegyek közt: 590 kath. lak. Kath. paroch. templom. Hegyes, sovány határ. Roppant vadakkal bővölködő erdő. Szőllőhegy. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Galla (Felső), német f. szinte a' vértesi hegyek közt: 830 kath. lak. Kath paroch. templom. Határja ollyan mint Alsó Galláé. Sok gyümölcs. F. U. G. Eszterházy.

Gyermel, magyar f. a' megyének Fejér és Esztergom vármegyékbe benyúló csúcsában: 486 kath. 581 ref. 8 'sidó

lak. Ref. anya templom. Jó föld. Szőllőhegy. A' helység közepén van egy forrás, melly télen meleg, nyárban hideg. F. U. G. Sándor.

Héregh, magyar f Esztergom vármegye szélén: 914 kath. 412 ref. lak. Kath. és ref. anya templomok. A' Szenek hegye alatt jó szőllőhegyet bír; egyébiránt majd az egész határ erdőből áll, melly nagy vadakat is felesen rejt keblében. A' Gerecse nevü hegy alatt most is láthatni a' király kutforrását, egy kápolnával egyetemben, mellyet belölről kő ülőhelyek ékesítenek: a' köznép vélekedése szerént, itt nyugodta ki magát több izben Corvinus Mátyás vadászat alkalmával. F. U. a' primás.

Kecskéd, német f. a' fejérvári országútban: 672 kath. 7 ref. lak. Kath. paroch. templom. A' helységnek útszái gyümölcs fákkal vannak beültetve, 's átallyába a' gyümölcs fák 10,000 darabot fellyül haladnak. Legelője elég, rétjei igen jók. Van vendégfogadója, 2 halastava, ugyan annyi liszt malmokkal; erdeje, szőllőhegye, szép juhtenyésztése. F. U. G. Eszterházy Miklós

Környe, vegyes magyar-német f. egy meglehetős kiterjedésü tó mellett, melly 2 malmot forgat. Számlál 827 kath. 112 ref. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Roppant erdő. Szőllőhegy. Fáczányos kert, mellyben több mint 2000 darab tenyésztetik. Svájczeráj. Jó legelő. Sok gyümölcs. Találni itt sok régi épületek fundamentomaira. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Lábatlan, magyar f. Esztergom vármegyétől körülvétetve: 376 kath. 700 ref. 16 'sidó lak. Ref. anya templom. Nagy szőllőhegy. Kevés szántóföld. Márvány bánya. F. U. Nedeczky, Kondé 's m. t. örökösök.

Miklós (*Sz.*), kis német f. Neszmélyhez 1 fertály. 400 kath. lak. kik igen jó bort termesztenek. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Naszály, magyar f. közel a' bécsi országúthoz: 112 kath. 1055 ref. lak. Mind rétje, mind legelője bőséggel van és jó. Nevezetes urasági birka tenyésztés. Szájczeráj. Szőllőhegy. Csatornájában, melly egy 6 kerekü malmot forgat, sok halat és rákot fognak. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Neszmély, magyar f. a' bécsi országútban, a' Duna mellett, Komáromhoz 1 pósta állásnyira. Számlál 380 kath. 1008 ref. 13 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Pósta hivatal. Több duna malmok. Hires bort termő szőllőhegye, mellyet a' falutól csak nehány gyümölcsösök választanak el, lassan emelkedik fel, 's arczal a' Dunára néz, délre pedig magasabb hegyek kerítik be. Ezen promontoriumban legjobb bor terem az úgy nevezett Pap hegyen, Meleg hegyen, és Kásás hegyen, hol különösen az uraságnak vagynak szép szőllői, esztendőnként 1000 akót termők. Ezenkivül mind Neszmélyen, mind Almáson, dézma fejébe a' 8-ad, a' primás pedig a' 10-ed részt kapják. Fő szőllőfajok: a' sárfejér, (Honig Traube), vörös dinka vagy muskatály, juhfark, fejér szőllő 's a' t. Alkotó részei a' hegynek: sárga agyag, fövénnyel 's néhol kő darabokkal keverve. A' közönséges gazdák szőllőjökben sok gyümölcs fát tartanak, 's a' neszmélyi gyümölcs édessége miatt jó hirben áll. Szántóföldjei nem igen termékenyek, 's a' vizmosásoknak nagyon kitétettek. Legelője sovány. F. U. G. Zychy János örökösei. (A' neszmélyi borról bővebben olvashatni a' vármegye leirásánál.)

Oroszlán, magyar és tót f. a' fejérvári országútban: 101 kath. 1460 evang. 40 ref. lak. Evang. anya templom. Határja hegyes, 's a' vizmosásoknak ki van téve. Erdeje roppant. Hamuzsirt főz. Hires meszet éget. Van vendégfogadója, sok gyümölcse, több tavai, mellyek malmokat hajtanak; olaj ütő intézete. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Piszke, magyar és német f. a' bécsi országútban a' Duna mellett, Süttő és Nyerges Ujfalu közt: 439 kath 2 ref. 23 'sidó lak. kik márvány törésből, pallérozásból, bor termesztésből élnek. Szántóföldjök kevés és sovány. Borok csak nem ollyan jó, mint a' neszmélyi. Vendégfogadó. F. U. a' primás.

Szomod, magyar f. Almás és Tata közt: 674 kath. 563 ref. lak. Kath. és ref. anya templomok. Bora igen jó. Földje is termékeny. Tava egy malmot hajt. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Szomor, vegyes német-magyar f. Esztergom és Fejér vármegyék közé szoritva: 695 kath. 7 ref. lak. Kath. paroch.

templom. Jó legelő. Hegyes határ. Szőllőhegy. Erdő. F. U. G. Sándor.

Szőllős, magyar f. Tatához 1 mfd. a' hegyek közt: 789 kath. 58 ref. lak. Földjeit a' vizmosások rongálják. Erdő. Sok szőllőhegy. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Tardos, tót-magyar f. a' Gerecse hegye alatt, Esztergom vármegye szélén: 960 kath. lak. Kath. paroch. templom. Nagy erdő. 4 márvány bánya, mellyek veres szinüt szolgáltatnak. F. U. a' primás.

Tarján, vegyes magyar-német f. Esztergom vármegye szélén, egy igen hegyes, erdős vidéken. Számlál 1488 kath. 365 ref. 8 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Legelője, rétje jó. Szőllőhegye, 's roppant vadakkal bővölködő erdeje van, több vadászházakkal. Pálinkafőzőház. Svájczeráj. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Tólna, német f. a' vértesi hegyek alatt: 510 kath. lak. Kath. paroch. templom. Uraségi kastély és kert. Vadászház. Nagy erdő. Szőllőhegy. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Zsemle vagy *Zsömle*, német f. Kecskédhez ½ órányira. 528 kath. 5 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja hegyes. Erdeje roppant. Ásattatik itt kőszén is, melly azonban sok gyanta részeket foglalván magában, csak tégla és mész égetésre használtatik; de hordanak belőlle Komáromba a' várba is. Ha ezen kőszén a' szabad levegőn két esztendeig áll, magában meggyúlad, 's világos veres hamut hágy maga után. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Népes puszták.

Almás (*Puszta*). Almás mellett. 17 kath. 18 ref. lak. Nagy uraségi majorság. F. U. G. Zychy János.

Billegh, Mocsához ⅓ óra. 46 kath. 4 ref. lak. Rétjei igen szépek. Birka aklok. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Biróret, Almáshoz 1 óra. 26 kath. lak. Vizi malom. F. U. G. Zychy János örökösei.

Gyarmat, Szomorhoz 1 óra. 252 kath. 43 ref. lak. Tiszttartói hivatal. Nagy majorság. Szép vadaskert és kastély. F. U. G. Sándor.

Gesztes, a' vértesi hegyek közt. Fejér vármegye szélén. 350 kath. lak. kik többnyire favágók. Erdeje igen nagy. Van

jágerháza, csukás tava, melly egy malmot hajt; 's egy régi omladozott vára. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Grebics (Alsó), Tatához $1/2$ óra. 20 kath. lak. Bora hires. F. U. G. Eszterházy Miklós.

György (Sz.), Bánhidához $1/2$ óra: 76 kath. 39 ref. lak. Szőllőhegy. Erdő. Nagy gazdaság. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Györgyvár (Sz.), Kecskédhez $1/2$ óra: 17 ref. lak. Szőllőhegy. Erdő. Jó rét. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Kap Berek, Zsömléhez 1 óra 10 kath. lak.

Körtvélyes, F. Gallához 1 óra. 53 kath. 2 ref. lak. Nagy majorság. Tisztartói hivatal. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Majk, Oroszlánhoz $1/2$ óra, közel a' vértesi hegyek' nyúgoti tövéhez, egy felséges gyönyörű vidéken: 221 kath. 65 evang. 20 ref. 6 'sidó lak. Nevezetessé teszi ezen helyet, a' régi, 's most is fentálló Camaldulensisek monostora, 2 felől erdőkkel körűl vétetve, más két oldalról pedig szabadon állván. Ez jelenleg privil. pokrócz és szür fabrika, 's a' szerzetesek', külön udvarral, külön tetővel épített 17 celláiban a' munkások laknak. A' refectoriumban, némelly falban festett képek, 's abrázolatok most is szemlélhetők. A' szentegyház maga öszve omlott, csak a' torony áll fent, de az is fedél nélkűl. Van itt továbbá 4 halastó, 2 liszt, 1 kalló malom; vendégfogadó, gyönyörű erdőség és rétség: termékeny szántóföldek. A' klastrom' hajdani pompás fekvésű kertjében, mostan kolompér termesztetik. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Mindszent, 12 kath. lak. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Sikvölgye, Bánhidához 3 fertálynyira. 21 kath. 2 ref. lak. Szőllőhegye. Erdeje, 's egy szép vadaskertje van. F. U. G. Eszterházy Miklós.

Szomodor, Szomorhoz $1/2$ óra. 19 kath. 5 ref. lak. F. U. G. Sándor.

Tagyos (Kis), Kömlödhöz $1/2$ óra. 57 kath. 15 ref. lak. Szép uraság i ház. Majorság. Szőllőhegy.

Tagyos (Nagy), 64 kath. 117 ref. 7 'sidó lak. Szép szőllőhegy. Erdő. Juhtenyésztés. F. U. többen.

MOSONY VÁRMEGYE.

(Comitatus Mosoniensis, Wieselburger Gespanschaft.)

1. §. Fekvése 's Határjai.

Mosony Vármegye fekszik az országnak nyúgoti határszélén, a' Dunántúli kerületben; 's az ész. szélesség 47° 39′ től 48° 7′ ig, és a' kel. hoszúság 34° 22′ től 35° 12′ ig terjed. Határjai északról Po'sony vármegye, mellytől nagy részt az öreg Duna választja el; keletről Győr; délről Sopron vármegyék; nyúgotra a' Fertő tava, 's alsó Austria, mellytől egy darabig a' Lajta vize szakitja el.

2. §. Nagysága és Kiterjedése.

Lipszky szerént földterülete 35 $^{2}/_{10}$ □ mfdet foglalván el, hazánk megyéi közt ezen tekintetben a' 40-ik. Hoszasága 10, szélessége 6 mértföld. 267,398 hóld használható földjéből: 158,278 h. szántóföld; 7500 h. szőllő; — 23,405 h. legelő; 49,034 h. erdő; a' többi rét, és kertek.

3. §. Természeti tulajdonsága.

Ezen megye, ha kiveszszük azon kis részét, mellyet a' Sopronból benyúló Lajta hegyének ága borit, egészen róna. Azonban jóval felemelkedtebb, 's dombosabbnak tetszik azon környék, mellyen Lajtafalu, Gáta Zarándfalva, Baráthfalu, Gálos, Védény és Nezidér helységek feküsznek. Ezen leirt természeti tulajdonságából, magába következik az: hogy itt kevés napokat lehetne mondani, mellyen tökélletes szélcsend lenne. Egyéberánt az északi szél leguralkodóbb, 's gyakran olly dühös, hogy egész házfedeleket hajjit le. Földje majd csak nem egészen fekete porhanyós kertiföld, és igen termékeny mind gabonára, mind szénára; de vagynak némely terméketlen, csak száraz fűvel fedett pusztaságai is, mellyekből mindazáltal a' Károly fő herczeg óvári uradalmának bölcs igazgatója T. Vittman úr már igen sokat virágzó rétekké, vagy gyümölcsösökké változtatott. Ezen terméketlen pusztaságok németül *Haideboden*-nek

neveztetnek, 's innen a' po'sonyi, bécsi polgárok a' Mosony vármegyei parasztokat *Haidebauern*-nak nevezik.

Levegője tiszta és egészséges; a' halandóság nem nagy, 's 80—90 esztendős öregek éppen nem ritkaságok.

4. §. Hegyek.

A' Lajtha hegyének egy rövid ága, Soprony vármegyéből csap be, 's miután Vinden, Nyúlas, Steinbruch helységek határait megfutotta: apró dombokká változik, 's lassan lassan a' sikságban egészen elenyészik.

5. §. Folyóvizek. Tavák. Mocsárok.

A' Duna, Köpcsénynél jön be a' határba, 's több ágakra szakadozván számos kisseb' nagyobb szigeteket formál. Legnagyobb ezekközűl az úgy nevezet Szigetköz, mellyet a' Rajkánál kiszakadó, 's mosonyi, vagy győri Duna név alatt esmeretes ág képez. Kiterjed ez Mosony, Po'sony, és Győr vármegyékre, 's minden tekintetben sokat hasonlit a' Csallóközhöz, csak hogy ennél még-termékenyebb, 's több rétekkel és erdővel bir.

Már ha a' Duna, áradásaival némelykor károkat okoz is: mindazáltal meg becsülhetetlen hasznára van ez a' megyének. Ennek köszönheti Mosony igen eleven gabona, és borkereskedését; továbbá partjait gyönyörű erdők, 's gyümölcsösök kisérvén, a' fában és gyümölcsben éppen nem bővölködő megyének, legérezhetőbb szükségét pótolja. Végre az sem megvetendő haszon, hogy 1816-ban csak adó alá jövő Duna malmok 50-en számláltattak.

A' Lajta, Kőnigshoftól kezdve határt csinál Austria közt; továbbá Gátánál befordúl a' megyébe, 's miután itt a' G. Eszterházy Kazimírné felséges ángol kertjét keresztül folyná: — két ágra szakad, és mintegy Zarándfalu, és Miklósfalva közt folyik ismét egybe. A' tőlle formáltatott sziget, mellyet nagy részt erdő, és gyümölcsös liget borit, olly igen regényes, hogy kivált öszvefolyása végénél valóságos természeti ángol kertet ábrázol. Egyesülvén, mindenütt facsoportok közt keletnek folydogál, 's Óvárnál a' Dúnába ömlik. Ezelőtt csavargós folyása, kigyódzásai, medrének tisztátalanúl tartatása miatt, gyakran kicsapott,

's a' leg szebb réteket ingoványos kákás helyekké változtatta: de 1819-től fogva, a' vármegye csatornája elkészülvén, ezen bajnak eleje vétetett. Ezen csatornának hoszasága 2 mértföld; szélessége 4—5 öl; mélysége 6 láb; 's ott kezdődik, hol a' kétfelé ment ág újra egyesűl. Ettől a' ponttól kezdve, mintegy 1 fertálynyi távolságra megy magától a' folyótól, 's szinte Óvárnál a' Dunába szakad.

Malmot 8-at forgat a' megyében. Továbbá fognak benne jó izű csukát, pontyot, harcsát, 's igen híres nagy rákokat, mellyek néha 1 láb hoszúságra is meg nőnek; és néha, néha vidrát.

A' Rábcza, 1½ mértföldnyi hoszúságra, határt von Mosony és Győr vármegyék közt. Folyása lassú. Partjai mocsárosok. A' halak 's rákok benne iszap izűek.

Ezen előszámlált folyóvizeken kivül, még 3 patakja van a' megyének. Egy Vindennél szakad a' Fertőbe, 's 2 malmot hajt. Egy Lajtafalunál valami forrásnak köszöni eredetét, 's szinte 2 malmot forgat. A' harmadikon végre Ujfalunál egy malom van.

A' megyének nyúgoti óldalán a' *Fertő tava* mintegy 3 mértföldnyi hoszúságra nyúlik el, 's ámbár ezen a' részen, sem azon gyönyörü vidékeket, sem azon világszerte hires bort termő szőllőhegyeket, mellyek a' soproni óldalon vannak fel nem találhatni: mindazáltal, északi részén itt is jó bor terem; keleti része pedig, melly mocsáros, magas szép nádjáról, szódában való gazdagságáról nevezetes.

A' Hanság, (németűl: Wasen) az egész megyét délre, és keletre, félhóld formára bekeriti; 's bár nádat minden időben, szénát pedig szárazabb esztendőkben felette nagy mennyiséggel szólgáltat: még is vizes esztendőkben, jóval tetemesebb kárt okoz elboritván árjával, nem csak a' réteket, hanem a' szántóföldeket is. Ezen kárnak elháritására, 's ha lehetséges magának a' Hanságnak kiszáritására, legközelebb az óvári uradalom fő igazgatója tökélletes meghatalmazást nyervén Károly fő herczegtől, szörnyű költséggel, egy, többfelé ágazó csatornát ásatott, 's végre segittetvén H. Eszterházytól is, az 1835-iki őszszel a' Fertő tavával öszve köttetett, Pomogy nevü helységnél. A' Károly fő herczeg részéről tétetett árkolások öszvesen 51,000 kubik ölre

mennek. Ezenkívül vannak a' H. Eszterházy részén tett 9000 kub. öl árkolások.

6. §. Ásványos Források.

Nincsenek; azonban némelyek a' Fertőben való fördést hasznosnak, különösen a' köszvényben, és arany érben, valósággal foganatosnak hirdetik.

7. §. Termékei.

1) A' Növevények országából.

Mosony vármegyének szép róna földje igen termékeny, úgy hogy régenten nem hiában neveztetett Austria gabona tárházának. Tisztabúzát legtöbbet termeszt még pedig igen jót: híres sikerességére nézve a' *sz. andrási*, *lébényi*, termeszt ezenkívül *kétszerest*, rozsot, árpát, zabot, kölest, kukuriczát esztendőről, esztendőre többet; kolompért 1816-tól fogva bőven; a' horváth, 's néhány német helységek a' rozs tarlóba hajdinát vetnek. Kendert, és lent, kivált az utóbbit, egy időtől fogva nagyobb menyiségben termesztik. Dohány felette kevés van.

A' kerti vetemények közt említést érdemel, az igen szép neziderí spárga, melly az itteni 25 kertekben ápolgattatik. Sok zöldséget termesztenek még az óváriak is.

A' 158,278 hóldra menő szántóföldekből, a' jobbágyok 114,988 h. birnak u. m.: az első osztályban 9535; a' másodikban 29,926, a' harmadikban 50,274 hóldat; a' negyedikben 25,253 h.

Fű és Széna nevezetes termékei ezen megyének; mert a' 23,405 h. terjedő legelőn, nem csak a' ló, és marha, hanem kivált a' juhtenyésztés nagy virágjában van. A' Hanság mellett fekvő helységeknek pedig annyi szénájok terem, hogy belőlle több ezer szekerekkel szállithatnak Bécsbe és Po'sonyba.

Az urbarialis rétek 24,940 embervágót tesznek, 's ezekből: 2181 az első osztályba, 6000 a' másodikba, 16,759 végre a' harmadikba tartozik.

Gyümölcs dolgában nincsen ugyan nagy bőség, de az újabb időkben erre is nagyobb figyelem fordíttatik. Né-

zésre méltók a' magyar óvári ritka szépségű, 's különbféle fajú gyümölcs fa ültetvények. Egyéberánt leggazdagabbak e' részben a' Duna és Fertő tava mellett fekvő helységek t. i. *Halászi*, hol egyszersmind egész somfás erdők szemléltetnek; *Csún*, *Fekete erdő*, *Arak*, *Rajka*, *Oroszvár*, *Köpcsény*; a' Fertő mellett: *Nezider*, *Gálos*, *Nyúlas*, *Vedény;* a' rónaságon: *Szólnok*. Végre a' *Gátai*, *Oroszvári*, *Féltoronyi* és *Lajtafalusi* ángol kertekben nemes külföldi gyümölcsök tenyésztetnek.

B o r 12 helységeknek határjában terem, leginkább a' Fertő körűl; 's a' szőllők 7500 holdat foglalnak el. Jóságára nézve a' közönséges fejér asztali borok közé tartozik, 's leginkább dicsértetik a' *nyúlasi*. 1816-ban a' dézma alá jövő szőllők 16,704 kapát tettek, mellyek egyre másra véve 6 akót adának; és igy a' megyei bortermés, esztendőnként 100,000 akót tenne.

F á b a n szinte mint gyümölcsben, nincs nagy bősége Mosonynak. Erdeje ugyan majd minden helységnek van, de ezek többnyire kicsinyek. Legszebbek a' féltoronyi, zarándfalvai, miklósfalvai, halászi, rajkai 's a' t. A' tölgy, nyár, éger, fűz, jegenye fő elterjedt fa nemek. Egyéberánt a' Fertőben és Hanságban termett nád, sás, nevezetes segítségére szolgál, a' fában szükölködő lakosoknak.

2) A z Á l l a t o k o r s z á g á b ó l.

A' l o v a k átallyába véve közép termetűek, de találtatnak köztök szép szálasok is, — minthogy a' mosonyi jobbágy örömest nemesíti lova fajtáját, 's a' helységek egymás közt vetélkednek abban, hogy mentől jobb ménlovat tarthassanak. 1816-ban volt a' jobbágyoknak 10,750 darab lovok u. m. 7190 hámos; 2321 kancza; 537 — 3, 807 — 2 esztendős csikó. Ide nem értvén azon nem csekély számot, melly az öszveirásnál észre nem vétetik. A' l o v a k nemesítésére sokat teszen a' Parndorfon esztendőnként tartatni szokott lóverseny is — egynehány rendes megállapított dijakkal.

A' s z a r v a s m a r h a tartás szinte nagy divatban van: mert az 1816-diki öszveirás szerént magoknak a' jobbágyoknak 22,416 darab volt u. m. 8857 jármas ökör, 439 hizó, 5605 fejős, 3213 meddő tehén; 3545 tinó, 1057 bornyú. Az

ökrök átalyába véve szép magas termetűek, szinekre: szürke-fejérek.

Nevezetes svájczerájok vannak Óváron, Lajta faluban, Gáthán, Köpcsényben.

De legfontosabb mindenek felett ezen megyében a' juhtenyésztés, úgy hogy e' tekintetben az első vármegyék közé tartozik. Főkép az óvári uradalom, (melly elébb Albert, most Károly fő herczeg birtokában van), tetemes áldozatokkal, csüggedhetetlen szorgalommal, juhnyájait, nem csak 80,000 darabra felszaporította, hanem eredeti spanyol és electoralis kosokkal megnemesítette annyira, hogy hazánkban már szebb nyájakat alig láthatni. Különösen nézésre méltó azon 2 eredeti spanyol fóka, melly egyenesen Leon tartományából Spanyol országból hajtatott, 's mostan a' Henriette ligetjében (Óvár mellett) telepíttetett le. Különböztető jegyök: a' finom tömött szőr, az igen szép köpczös termet. Még ennél is szebb a' farkaskúti majorban (Féltorony mellett) lévő mannersdorfi faj: ennek teste igen szép formájú és nagyobb, nyaka fodros szőrű, gyapja hosszú, sűrű, és gazdag. Végre a' bordácsi majorokban felállított nyájak szinte érdemlik a' megtekintést. Sok és nagy részt nemesített nyájakat tartanak még H. Eszterházy, a' G. Zychy familia, G. Harrach és a' rajkai közbirtokos urak. A' jobbágyok, hasonlóul majd minden helységben tenyésztenek, de csak durva gyapjúval. Az 1816-diki öszveirás szerént 11,066 d. illyen paraszt juh találtatott.

Sertés kevés tartatik, de a' méhtenyésztés mind inkább kezd emelkedni. A' kasok' száma könnyen fölmegy 2000-re. Ebből 507 adó alá esett az 1816-diki öszveirás után.

Po'sony és Bécs közel lévén: szelíd szárnyas állatokat u. m. lúdakat, tyúkokat, pókákat 's a' t. a' házi gazdasszonyok' udvarain; vízi madarakat felette nagy különbféleségben 's menyiségben — a' Fertő tavában és Hanságban; fáczányokat a' féltoronyi, köpcsényi fáczányosokban eleget láthatni. — A' halászi, edlsthali, zarándfalvai, féltoronyi erdőkben szarvasok, őzek, nyúlak; a' Fertő és Hanság bozótos helyeiben pedig farkasok találtatnak.

Halat sem a' *Fertő*, sem a' *Duna* nem adnak sokat; többet a' Lajta vize; nevezetesen: csukát, pontyot, harcsát, híres és sok rákot. Azonban miólta medre megtisztíttatott, azólta szemlátomást csökkent benne a' halászat is.

3) Az Ásványok országából.

A' Fertő tava körűl sok szóda és székső találtatik; a' honnan Ilmiczen, és Tétténybeu nevezetes szóda főző intézetek vannak. Salétrom pedig majd minden helység' határjában főzettetik. — A' *neziderí* és *steinbruchi* kőbányák olly jeles épűletre való köveket szolgáltatnak, hogy azokat Bécsbe, Po'sonyba is elhordják.

8. §. Lakhelyek. Lakosok.

63 népes lakhelyek közűl van:

14 mező város, mellyekből: 8 német, 1 magyar, 2 német-magyar, 2 horváth-német, 1 német-horvát.

38 falu, t. i. 22 német, 6 magyar, 7 horvát, 1 magyar-német, 1 német-magyar, 1 horváth-német.

11 népes puszta, u. m. 7 német, 4 magyar.

Népessége: 62,315 lélek; és igy esik 1 □ mfdre 1780 ember, melly valóban csekély népesség.

Vallásokra vannak: 52,988 r. katholikusok; 6960 evang. 2367 'sidók.

Nyelvökre: 42,670 német, 7571 magyar, 9707 horváth. 2367 'sidó.

Ezen egyetlenegy vármegye hazánkban az, hol a' németek a' többséget teszik. Egyéberánt ezek itt már régi lakosok, 's hihető, hogy még Nagy Károly alatt telepedtek ide. Termetekre nézve: középszerűek, de jól termettek; munkások, engedelmesek, takarékosak; a' rendet, pontosságot, 's szülőföldjeket igen szeretik. Öltözetjek: felényire magyar, felényire német szabású setétkék posztó dolmány és nadrág.

A' magyarok főképpen a' Szigetközben, és Győr vármegye szélén laknak, 's ezekkel erkölcsökre, nyelvökre megegyeznek.

A' horvátok a' megyének nyúgoti részét foglalták el, 's testi erőben, mind a' két említett nemzetet felyűl

múlják. Németűl mindnyájan beszélnek, de különös kiejtéssel. Fő foglalatosságok a' fuvarozás; 's innen a' Bécsiek átalyába a' mosonyi lakosokat Crobotoknak nevezik.

'Sidók legtöbben laknak: Bóldog Asszonyfán, Gáthán, Oroszváron, Rajkán és Köpcsényben. Az utóbbi helyen sok nagy kereskedő is találtatik köztök.

Vallásokra nézve legszámosabbak a' katholikusok, kik mindnyájan a' győri püspöki megyéhez tartoznak; 's 1 fő, 4 al-esperestségekben 45 plebániát számlálnak.

Franciskanus szerzetesek laknak Bóldog Asszonyfán: nevezetesen 11 áldozó pap, 11 clericus, és 5 lajcus.

Piaristák Magyar-Óváron, számszerént: 8-an.

Az evang. lutheranusok 5 eklé'siákat bírnak, 's ezek közűl 4, u. m. a' gálosi, rajkai, hegyeshalomi, zarándfalvai — mind német, 's egy tulajdon senioratust formálván a' Duna melléki Superintendentiához kapcsoltattak. Egy pedig t. i. a' *lébényi* vegyes magyar-német, 's a' Dunántúli Superintendentiához tartozik.

Synagóga van a' fentebb előszámlált 5 helyeken.

9. §. Szorgalom. Mesterség. Gyárok.

A' pallérozott mezei gazdálkodást, — az óvári uradalom, — akár magát a' földmivelést, akár a' haszonvehetetlen földek' haszonvehetővé tételét, akár a' házi állatok' czélirányos nemesitését tekintsük: olly szép előmenetellel folytatja, hogy az, nem csak ezen megyének, hanem egész hazánknak is diszére szolgál. Csak magát Magyar Óvárt nézzük. Ez hajdan megerősített város lévén, a' Lajta vizétől egészen körűl kerítetett, 's igy környéke, csupa posványság, víz és bozót vala: most pedig a' víz, több csatornák' segedelmével a' Dunába eresztetvén, a' vizes sánczok' árkaiban zöldséges és fás kertek; partjain baraczk trilázsok diszlenek; posványaiban a' nyár, szil, tölgyfák árnyékos sorai gyönyörködtetik a' szemet; — mindenfelé veteményes kertek, és fa iskolák láthatók; a' bozótok végre szénát bőven adnak az eredeti spanyol juhok', 's a' helvetiai tehenek' istállón tarthatásokra. De a' vizi mesterségnek fő remekét teszi az, hogy ama tó, melly a' várnak nyugot északi oldalán, már annyira bevágta magát, hogy a' Lajta medrénél

12*

alább feküdne: most a' Lajta' ágya alatt folyik el; úgy hogy egyik partjánál lebukván, a' másiknál jön elő, 's miután némelly rétek áztatására fordíttatna — a' Dunába szakad. Hogy pedig ama dombos rész, mellyen a' svájczeráj' épülete áll, — víz nélkűl ne maradjon: az előtte folyó csatornán forog egy magános kerék, melly talpán lévő lapátjaival a' vizet, egy tetejében lévő vízcsatornába emelgeti, 's az igy egybe gyüjtött víznek egy része a' major számára, másik része ellenben, szivó csővek' segedelmével (mellyeket az említett kerék, csáklyályánál fogva tart mozgásban) a' rét' nedvesitésére fordíttatik. Illy szivó csők emelnek vizet, a' Lajtán épitetett 14 kerekű malomnál — a' sör és pálinka házakba is. Nevezetesek továbbá a' hegyeshalomi (Strass-Sommerein) lombardiai módra készített rét áztatások. Ezen helység $1^1/_2$ órányira esik Óvártól; 's ama térség, melly jobbja felől esik, hajdan résznyire meddő kopárság vala, résznyire árvizek járták: jelenleg azonban egy gyönyörűséges mesterséges rét — *Marialigete* (*Marienau*) név alatt. Ezen rétség a' Lajta folyónak 2 oldalán terűl el. Kiterjedése: 1600 hold — 1600 □ ölével számitván, 's 9 nagy táblákra osztatik, mellyek ismét kissebb darabokra, ezek meg 6—7 holdra ágoznak el. Az egészet, a' Lajta mentében, — két nagy széles csatorna follya derékban, a' vármegye árkán kivűl; széltében is kettő. Ezeket szinte annyi csatorna vágja át: közepett is kettő, szélről is kettő. E' fő csatornák mindnyájan a' Lajtából kapják vizöket, 's azon árkokkal közlik, mellyek a' tábláknak szélső két végeiken — a' közép útak mellett vannak ásatva; ezek meg a' 2 holdak' barázdáiba bocsátják. A' barázdákból az árkokba, ezekből a' fő csatornákba, ezekből ismét a' Lajta folyóba viszsza takarodik a' víz. E' költséges intézetnek haszna és czélya e' következő: Először a' s z é n a s z a p o r i t á s, melly nem csak az áztatással, hanem az által is eszközöltetik, hogy a' kopár részek, mind fel vagynak szaggatva, 's fű maggal bevetve. Illy módon a' rét háromszor kaszálható, 's olly bőven ád szénát, hogy 30,000 darab juh, és 80 helvetiai tehén kitartására felesleges. — Másodszor a' f a n e v e l é s ezen erdőtlen vidéken. Ugyan is az árkoknak szélei, mindenütt fákkal vagynak beültetve; 's ezen fák, azon kivűl hogy a'

táblláknak eleven kerítésül szolgálnak, még a' partokat is erősítik gyökereikkel; a' levegőt frissítik, a' hévséget enyhitik, 's a' szemet gyönyörködtetik elrendelt soraikkal. Harmadszor a' lapálynak a' Lajta árvizeitől való megmentése.

Vagynak továbbá ezen ritka intézetnél, némelly említést érdemlő jelességek. Igy p. o. a' csatornák egyikének méljebb, a' másikának magasabb menetele lévén: ott hol egymást keresztűl vágják, a' magasabb, a' méljebben úgy szökik által, hogy amannak szinét sem éri. Ez vizi hid által eszközöltetik, melly az alsó felett épült: padlatja, 's két oldala vastag vörös fenyő deszkából áll, erős vas kapcsokkal öszveszorítva.

A' térséget keresztűl ágazó nagyobb fasoroknak középsője kaviccsal meghordatott 's szekér útnak szolgál. Egy pedig a' kissebb fasorok közűl, melly a' herczegi múlatóház előtt megy el — a' legtökéletesebb gothus bólthajtást képez. Ezen allée, és múlató ház előtt áll egy tó, a' Lajtán forgó 6 kerekű malmon belől újra egy másik nagyobb tó, melly a' halak tartására, az evedzés mulatságára, 's a' kiöntés elfogadására szolgál.

Mit nem tett továbbá az óvári uradalom a' juhok nemesítésére, a' Hanságnak lecsapoltatására 's a' t. láttuk fellyebb.

A' jobbágyok földjeiket igen jól mivelik, szorgalmatosan trágyázzák; — jó lovakat nevelnek, 's a' szálasabb szép ökröket örömest megszerzik, a' honnan a' m. óvári baromvásár kedvező piacz a' szép ökrökre. Egyéberánt takarmány plántákat nem igen termesztenek, kivévén egy kis bükkönyt, vagy moharat.

Közönséges kézi mesteremberekből hiány nincsen. Minden helységben van: pék, mészáros, asztalos, kovács, takács, szűcs, kerékgyártó, bognár, csizmadia, korcsmáros, szabó. A' mező városokban: szappanos, varga, nyerges, kőfaragó, üveges 's a' t. Mindöszve 1816-ban 868 mesterember találtatott.

Gyárokról és fabrikákról nem sokat lehet mondani. Ez előtt Lajtafaluban volt B. Bendernek egy bőr fabrikája, de a' melly már régen elenyészett. Szinte illyen

sors érte a' Mária Christina herczeg aszonytól — Óváron felállított posztó fabrikát, — melly azonban, más Firma alatt Po'sonyban most is folytattatik. Legközelebb pedig Skúltéti uraság állított Rajkán ugyan csak egy posztó fabrikát, melly esztendőnként 100 mázsa gyapjút dolgoz fel, 's közvetetlen 30 embert foglalatoskodtat. — Gazdasági 's technikai tekintetben figyelmet érdemel a' magyar óvári híres tehén sajt csinálás, melly a' tirolisi, 's olasz sajtokkal vetekedik, 's az uradalom szüntelen még nagyobb tökélletességre kivánja vinni. A' lajtafalusi svájczerájban, szinte jó sajt készíttetik. Továbbá a' magyar óvári uraságí sör és pálinka házak, gőz által hajtott, 's más ritka elrendeltetésű erőműveikért nézésre méltók. Végre nem mellőzhetjük el az ilmiczi, tétényi szóda fabrikákat, 's a' számos salétrom főző házakat is, mellyek közűl a' zarándfalvai legnevezetesebb.

10. §. Kereskedés.

Helyheztetése kedvező lévén a' megyének, — kereskedése is élénk; különösen hazai termékekkel — mindenek felett pedig gabonával. Mosony városában, majd minden háznál láthatni gabona raktárt; 's az itt esztendőnként kikötni szokott terhes hajók körűl belől 300-ra mennek. Szinte nevezetes gabonával kereskedő hely és piacz — Nezider mező városa a' Fertő tava partján. Az itteni népes héti vásárokon, esztendőt által 200,000 mérő szemes élet adatik el 's ennek nagyobb része Austriába, kissebb része pedig Sopron vármegyébe vándorol. A' Bor részint itthon fogyasztatik el, részint Po'sonyban, Austriában iszák meg; sőt némellykor visznek belőlle Triest felé is. A' Hanság környékén termett szénát magok a' lakosok hordják fel Bécsbe, Po'sonyba. A' lajtai rákokból, a' szelíd szárnyas állatokból, hasonlóúl sok forint jön be. Millyen lehet a' gyapjú kereskedés, kitetszik a' virágzó juhtenyésztésből. Legtöbb vitetik ebből Morvába, Sziléziába, sőt tovább Ángol országba is. Ellenben a' Behozatal szinte nevezetes; mert a' fabrikatumokon, 's colonialis portékákon kivűl, más nyers termesztményeket is hoz be, név szerént: épűletre való fenyőszálakat, deszkákat, léczeket, vasat, meszet, főzelé-

keket, gyümölcsöt — mind Austriából. Sertést Sopronyból, Győrből.

Fő országútja 3 van. Az első, melly egyszersmind póstaút, Győrből jövén: Mosonyon, Bezenyén, Oroszváron, Köpcsényen, keresztűl Po'sonyba vagy Bécsbe vezet. A' második Levélen, Hegyeshalomon, Miklósfalván, Zarándfalván, Parndorfon által Bruckba 's innen Bécsbe viszen. A' harmadik Szólnokon, Féltornyon, Barátfalván, Gáloson, Védenyen, Nezideren, Nyúlason, Vinden keresztűl Soprónynak tart. Mind ezen előszámlált útak igen jó karban tartatnak.

Úti vámházak vannak: Bruckon, Óváron, Gáthán, Köpcsényben. Pósta állások: Mosonyban, Rajkán, Köpcsényben; 's a' Soproni útban: Parndorfon. Filialis Harminczad hivatalok: Neziderben és Köpcsényben.

11. §. Oskolák és nevelő intézetek.

A' falusi trivialis oskolák, nagyok és vagyonosok lévén a' helységek, sokkal jobb állapotban vannak, mint némely hazánkbeli vármegyékben. Egyéberánt gymnasium csak egy van t. i. Óváron, hol a' Piaristák 6 deák oskolákban 1824-ben 153 ifjakat tanítottak. Ezen gymnasiumhoz, a' dicső emlékezetű Albert királyi herczeg a' philosophiai cursust is hozzá kapcsolta; még pedig úgy, hogy itten a' mezei gazdaság, nem csak theoretice, hanem practice is taníttatik. Rendes gazdaságot tanitó professor ugyan csak kettő van, de azért minden ezen tárgyhoz tartozó tudományokat lehet halgatni: segíttetvén t. i. az említett professorok, más mivelt, tudós uraság tisztek által. Igy p. o. előadatik: a' tulajdonképpen való földmivelés tudománya, a' növevények természeti historiája, a' földmérés, baromorvoslás, technica, építés és rajzolás, az uradalmi számvitel, erdőszség, a' magyar-német, és tót nyelvek. A' cursus 2 esztendeig tart. Ezen intézethez járúl egy convictus, mellyben 6 ifjak szállást, fűtést, 's esztendőnként 100 v. f. segedelmet nyernek. Ezenkivül még más 20—30 Ifjú ingyen tanítást vehet.

12. §. Katonaság.

Ujonczokat ezen megye, a' 48-ik számú most Golner nevét viselő magyar gyalog ezeredhez állít. Fekvő katonaságból csak lovasság tanyázik itt: nevezetesen azon ezerednek, mellynek stabja Sopronyba szokott feküdni egy osztállyát, az az 2 svadronyát tartja. Szállása a' fő stabális tisztnek Neziderben van.

13. §. Királyi Hivatalok. Köz Intézetek.

A' már említett cs. k. pósta, és harminczad tisztségeken kívül van egy sóház Magyar Óváron.

Miklósfalván van egy Herzog nevű erdélyi ágenstől alapítatott, 's Albert királyi herczegtől öregbitetett ispotály 20 mind két nembeli szegények számára.

14. §. Jobbágytelkek. Porták.

3948 egész jobbágy telken, 1816-ban csak 3593 telkes jobbágy lakott; és igy sokra több esett egy házhelynél. melly valóban a' jobbágyok sorsára kedvező környülmény; 's hazánkban egyetlen egy példa. Házzal biró zsellérek vóltak: 2579; házatlan zsellérek: 1542. Szólgák: 1284. Szólgálók: 1408. — Egész jobbágy telek után, van itt I-ső osztályban 20; másodikban 22; harmadikban 24; negyedikben 26 hold szántóföld. — Rétekből első osztályban 6, másodikban 8, harmadikban 10 embervágó.

Portája: 120

15. §. Nemesség. Birtokosok.

1785-ben 448 férjfi nemes személy találtatott, és igy mintegy 1000 emberre esik 5 nemes melly valóban nem sok. Mindazáltal 1797-ben az insurectióhoz 349 embert állított, az az harmadát annak, a' mit Po'sony vármegye öszveszedett (1144 legényt); hol pedig 1785-ben 21,000 nemes személy számláltatott.

Fő uradalma a' magyar óvári, melly 24 helységekből áll, 's legszebb részét foglalya el a' megyének. Népessége: 30,177 lakos. Mostani földes ura Károly cs. k. főherczeg. H. Eszterházy birja a' *köpcsényi*, és *bóldog asz-*

szonyfai uradalmakat 14,212 népességgel. A' G. Zychy familia jószágaiban lakik 5802 lélek. A' G. Harrach uradalmában 2729. A' gr. Eszterházy Kazimirné jószágában 1415 l. A' G. Szapáriéban 670 l. G. Batthyányéban 754 l. G. Illésházyéban 779 l. G. Viczayéban 283 l. A' cisterciták barátfalvi uradalmában 3078 l. A' győri káptalanéban 957 l. A' szombathelyi káptalanéban 459. A' nemesség telkein 1000 l. Közbirtokosok, vagy curialisták e' következők B. Valterskirchen, Bükkesi, Gancs, Hegyi, Huszty, Illovày, Kimley, Láb, Modrovics, Nagy, Naszvady, Sándor, Skúltéti, Teschenberg, Zychy nemes familiák.

16. §. Magistrátus.

1 fő. 1 al-ispány; 1 fő, 1 al-jegyző; 1 fő, 1 al-ügyvéd; 2 adószedő, 1 számvevő, 3 fizetéses táblabiró, 1 közbiztos, 2 fő, 2 al-szólgabiró; 4 esküdt. 1 fő orvos, 1 földmérő, 2 járásbéli seborvos. Gyüléseit tartja: M. Óváron.

§. 17. Politikai Felosztása.

Eloszlik 2 főbirói járásokra u. m. 1) a' *Neziderire* 2) a' *Mosonyira*.

I. A' NEZIDERI JÁRÁS.

Van benne: 10 mező város, mellyekből 7 német, 2 horvát-német, 1 német-horvát.

15 falu, u. m. 8 német, 6 horvát, 1 horvát-német.

4 népes puszta, mind német.

Népessége: 30,720 lélek u. m.

Vallásokra: 23,835 r. kath. — 4553 evang. luth. 2332 'sidó.

Nyelvökre: 19,460 német, 8928 horvát, 2332 'sidó.

Mező Városok.

Bóldog Asszony (Frauenkirchen. Frauheid), német m. v. 7 fertálynyira a' Fertő tavától. Lakja: 1267 kath. 3 evang. 571 'sidó. Franciskanus klastrom, egy szép templommal együtt, mellyben tartatik a' Fraknóról ide hozott B. Szűz Mária képe. Népes bucsújárások. A' 69 urb. telkek birnak: 2039 hold szántóföldet, és 112 embervágó rétet. Juhot

mind az uraság, mind a' jobbágyság tart. F. U. H. Eszterházy 's feje egy uradalomnak, mellyhez még Téttény, Valla, Pomogy, Bánfalu, Puszta Somorja, Alsó Illmicz egész helységek; Galsnak nagyobb, 's Nezidernek kissebb részei tartoznak.

Gálos (Gols), német m. v. $1/2$ órányira a' Fertőtől: 278 kath. 1354 evang. lak. Kath. és evang. anya szentegyházak. A' 109 urb. telkek birnak: $3742^{3}/_{8}$ hold szántóföldet, $314^{4}/_{8}$ embervágó rétet; $3203^{2}/_{8}$ kapa szőllőt. Erdeje szép. Marhatartása virágzó. Juhot a' jobbágyok is tartanak, többet 1000 darabnál. 1683-ban, midőn a' törökök Bécsbe menték, egészen kiraboltatott 's hamuvá tétetett. 1818-ban pedig $2/3$ a' helységnek, az evang. templommal, oskolával együtt lett a' tüz áldozatjává. F. U. nagyobb részben H. Eszterházy, azután G. Eszterházy Kazimirné és Károly fő herczeg.

Köpcsény (Kitsee), vegyes horvát-német m. v. egy igen kies környéken Po'sonytól csak $1/2$ órányira: 1776 kath. 5 evang. 666 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. Nagy vendégfogadó. Pósta tisztség. Harminczad hivatal. Szép urasági kastély, sánczokkal körül véve, honnan különböző tájékokra számos árnyékot adó fasorok vezetnek. Van itt továbbá egy igen gyönyörű fáczányos kert, erdő, több gyümölcsös és veteményes kertek; nagy svajczeráj és birkatenyésztés; serfőzőház. A' 87 urbar. telek bir: $3002^{2}/_{8}$ hóld igen termékeny szántóföldet 's $314^{2}/_{8}$ kétszer kaszálható rétet. F. U. H. Eszterházy, 's feje egy uradalomnak, mellyhez még Horvát Jándorf, Körtvélyes, Edlsthal faluk tartoznak. Azonban Köpcsényben birnak valamit a' Naszvady örökösök is.

Ezen helység hajdan királyi mező város volt 's régi várának, valamint az 1809-iki franczia táborhelynek nyomait most is láthatni. Egyéberánt régenten a' töröktől 's kuruczoktól; az ujabb időkben pedig a' tűztől felette sokat szenvede. Nevezetes még az is, hogy Mária Theresia idejében, a' Po'sony felé terjedő szép mezőségén, gyakran nagy tábori gyakorlások tartattak.

Lajtafalu (Potz neusiedl), vegyes horváth-német m. v. Austria szélén a' Lajta vize mellett, egy igen gyönyörű vidéken. Számlál: 703 kath. 42 ev. 9 'sidó lak. Van itt egy kath.

filial. templom; urasági kastély, egy meglehetősen elhagyatott ángol kerttel. Svájczeráj. Szép juh tenyésztés. Serfőzőház. 2 vizimalom. Derék erdő. Az itt készítettni szokott sajt (Brinsenkäse) eléggé kapós, 's 30—40 mázsára megy esztendőnként. De a' B. Bendertől ángol mód szerént felállítatott bőr fabrika, régen elenyészett. A' 40 jobbágy telek bir: 1664 hold szántóföldet, 's 7 embervágó rétet F. U. G. Batthyáni Antalné.

Nezider (Neusiedl am See), csinos német m. v. éppen a' Fertő tava partján: 2031 kath. 5 evang lak. Van egy szép kath. paroch. temploma; híres heti vásárja (szombaton), mellyen esztendőnként 200,000 mérő gabona vásároltatik fel a' szomszéd Austraiaik, és Sopronyiak által; — filial. harminczad hivatala; egy omladozásba lévő kastélya, mellyben hajdan Mária II. Lajos özvegye gyakran múlatozott; igen jó kőbányája, honnan Po'sonyba és Bécsbe is visznek épületköveket; egy 1689-ben alapítatott, de II. Jóseftől eltöröltetett Paulinusok klastroma. A' 92 urb. sessio bir: 2215 hold termékeny szántóföldet, 970 embervágó rétet, 's 2051 kapa kedves izű bort termő szőllőhegyet. Ezenkívül 25 kertekben erősen űzettetik a' kertészség; 's a' nezideri spárga szépségéről, jóságáról eléggé esmeretes. A' Fertő pedig nádat, gyékényt, halat, vizimadarat bőséggel szolgáltat. F. U. Károly fő herczeg 's egy kis részben H. Eszterházy.

Nyúlas (ném: Jois), német m. v. a' Fertő tava mellett: 768 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegye, melly a' megyében legjobb bort terem 2368 kapára terjed. A' 74 jobbágy telek bir: 1038 hold szántóföldet. Rétjei nincsenek. Erdeje kicsiny. F. U. Károly fő herczeg.

Oroszvár (Carlburg), vegyes német-horvát m. v. a' Dunának egy ága mellett igen termékeny 's kies vidéken. Lakja 1272 kath. 311 evang. 511 'sidó. Kath. anya, és evang. leány szentegyház. Synagóga. Ékesiti a' G. Zychy Károly örököseit illető szép kastély, egy valóban pompás ángol kerttel. A' 142 egész jobbágytelek bir: 2607 hold 1-ső osztálybeli szántóföldet; 131 embervágó rétet. Erdeje elég. 4 Duna malom. Serfőzőház. Sok mesterember. F. U. nagy

részben G. Zychy Károly örökösei, de birnak benne B. Valterskirchen, Zychy, Illovay nemes familiák is.

Rajka (Rakendorf), népes német m. v. a' Dunának egy ága mellett: 1291 kath. 1101 evang. 4 'sidó. lak. Kath. és Evang. paroch. templomok. Synagóga. A' cs. k. póstaház épületében hajdan vármegye gyülések tartattak. Sok csinos uradalmi, és közbirtokosi lakházak. Posztó fabrika, melly 100 mázsa gyapjút dolgoz fel esztendőnként. Virágzó marha, kivált juhtenyésztés. A' 90 egész jobbágytelek bir: 3498 hold szántóföldet és 1431$^6/_8$ embervágó rétet. Ide nem értvén a' tágas kiterjedésü nemesi allodialis földeket. Erdeje igen szép. Gyümölcsös kertjei számosak. A' Dunán 8 malma forog. F. U. Károly fő herczeg, Skúltéti, Modrovics, Teshenberg, Gancs, Kimley 's m. t.

Védény (Veiden), német m. v. a' Fertő tava mellett: 957 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegye jó bort ád, 's 1635$^6/_8$ kapa nagyságú. A' 71 egész urb. telek bir: 1207 hold szántóföldet, 's 94$^7/_8$ embervágó rétet. Erdeje kicsiny. F. U. a' győri káptalan.

Zarándfalva vagy *Zsurány*, (Zorndorf. Czurendorf.) német m. v. egy felette kies róna termékeny vidéken, a' Lajta jobb partján, a' brucki országútban. Számlál 617 kath. 650 evang. vagyonos lakosokat. Kath. és evang. paroch. templomok. A' 68 jobbágy bir: 4130 hold szántóföldet, és 479 embervágó, 1-ső osztálybeli rétet. A' földmivelés, és baromtartás igen nagy fontosságu. 1816-ban csak magoknak a' jobbágyoknak tulajdon feladások szerént volt: 602 darab szarvasmarhájok és 342 lovok. Ezenkivűl van az uraságnak 5000 darabbol álló felette szép merino birka nyája. Találtatik még itt sok allodialis szántóföld, egy nemes curia, nagy magház, 4 kerekü urasági malom a' Lajta vizén; salétrom főző intézet. Az erdő egy a' legszebbek közzűl való a' megyében, 's 2 részre oszlik u. m: a' tölgyes, és nyárfás erdőre. Nevezetes ezen hely végre arról: hogy a' hires Fesslernek szülő háza. F. U. Károly fő herczeg, kivévén egy a' Huszty familiához tartozó curiát.

Faluk.

Barátfalva (Münnichof), német f. közel a' Fertőhöz. 1122 kath. lak. Kath. paroch. templom. Az 58 jobbágy bir:

1697 hold szántóföldet, 's 74 embervágó rétet. Juhot mind az uraság, mind a' jobbágyság tart. Szőllőhegye 2456 kapára terjed. Erdeje meglehetős. F. U. a' sz. kereszti (heiligen Kreuz) apátursághoz tartozó cisterciták, 's feje egy uradalomnak.

Bezenye (Pallersdorf.) horvát f. a' po'sonyi országútban: 987 kath. lak. Kath. paroch. templom. A' 64 jobbágy bir: 2788$^{1}/_{8}$ hold szántóföldet, 's 376 embervágó rétet. Erdeje derék. A' Dunán 2 malma van. F. U. Károly fő herczeg, de bir benne egy curiát a' Láb familia is.

Csún (Sandorf), vegyes horvát-német f. a' Duna mellett, mellynek habjaitól sokat szenved. Lakja 670 kath. Kath. paroch. templom. Sok gyümölcs. 3 Duna malom. Erdő. A' 46 jobbágy bir: 822 hold szántóföldet, 350 embervágó rétet. F. U. G. Szapáry Jósef; hanem van egy curiája a' Sándor familiának is.

Edlstahl, német f. Austria szélén: 724 kath. lak. Kath. paroch. templom. Vadaskert. A' 34 jobbágy bir: 248 hold szántóföldet, 5$^{2}/_{8}$ embervágó rétet, 's 806 kapa szőllőt. Látszanak itt egy régi toronynak omladékai közel az országúthoz, mellyről némellyek azt tartják, hogy az valami Trója nevü városhoz tartozott volna. F. U. H. Eszterházy.

Féltorony (Halbthurm, Hemipyrgum), csinos német f. egy felemelkedett kies dombon, fáczányos kertekkel körűlvéve, 2 kis órányira a' Fertő tavától. Számlál 1216 kath. 2 evang. lak. Kath. paroch. templom. Diszére szolgál az urasági várkastély, mellyet főképpen III. Károly mindennémü épületekkel, 's gyönyörű kertekkel felékesitett, 's maga is gyakran itt mulatozott, miglen magát ugyan csak itt egy vadászaton meghűtvén 1740. 12-ik octob. hálálosan megbetegede. A' Fertőre való kilátás, a' várkastélyból felette gyönyörködtető. A' 78 jobbágy bir: 3278 hold szántóföldet; 212 embervágó rétet. Szőllője 1067 kapa. Legelője olly tágas, hogy az uraság' több ezerekre menő birka nyájain kivűl, magok a' jobbágyok 1816-ban 743 darab marhát, 300 lovat, 's 844 juhot tarthattak. Erdeje ékessége ezen egész környéknek. F. U. Károly fő herczeg.

Gátha (Gattendorf), horvát f. Po'sonyhoz 1$^{1}/_{2}$ mfd. a' Lajta jobb partján, hol az egy szigetet képez. Itt jön ösz-

ve a' Po'sonyból Sopronyba vivő ország és pósta út, a' Mosonyból Brucknak vivő országúttal. Lakja 1174 kath. 2 evang. 126 'sidó. Kath. paroch. templom. Synagóga. Vendégfogadó. Svájczeráj. Nagy birka tenyésztés. Téglavetőház. Nézésre méltó az uraság kastély, 's az igen pompás ángol kert, mellyet egész hoszszában a' Lajta szőke habjai nedvesitnek, 's mellynek természeti szépségét a' mesteri müvészkéz, 's a' számos nagy ritkaságu csemeték és növevények még sokkal többre emelik. Az ángol kerthez tartoznak: a' gyümölcsös kert, a' veteményes kert, 's több üvegházak, és meleg ágyak. A' 70 jobbágy bir: 2349 hold szántóföldet, 's 299 embervágó rétet. F. U. G. Eszterházy Kazimirné.

Jándorf (Horvát), (Croatisch Jahrendorf) horvát f. a' po'sonyi országútban, 584 kath. lak. Kath. paroch. templom. A' 44 jobbágy bir: 1941$^4/_8$ hold szántóföldet, 's 373 embervágó rétet. Erdeje kicsiny. F. U. H. Eszterházy.

Jándorf (Német), (Deutsch Jahrendorf) német f. 325 kath. 309 evang. lak. Kath. paroch. evang. filial szentegyház. Az 51 jobbágy bir: 1916 hold szántóföldet, 214 embervágó rétet. Van egy kis erdeje és bortermesztése. F. U. Károly fő herczeg.

Kaiser Steinbruch, német f. a' Lajta hegyén, Austria szomszédságában: 375 kath. lak. kik többnyire az ide való kőbányákban dolgoznak. Kath. paroch. templom. F. U. a' cisterciták.

Körtvélyes, (Pama) horvát f. Po'sonyhoz 1 mfd. 751 kath. 4 evang. lak. Kath. paroch. templom. Az 59 jobbágy bir: 2995$^4/_8$ hold szántóföldet, 346 embervágó rétet. A' Lajtán van egy jövedelmes uraság vizi malom. F. U. nagy részt H. Eszterházy, de birnak benne Sándor és más familiák is.

Miklósfalu (Nikelsdorf), német f. közel a' Lajtához: 577 kath. 660 evang. lak. Kath. paroch. evang. filial szentegyház. A' 78 vagyonos jobbágy bir: 4136$^4/_8$ hold szántóföldet, és 945 embervágó rétet, 's 1816-ban — a' dicalis öszveirás szerént tartott: 422 igás ökröt, 137 hámos lovat, és 475 juhot. Vannak itt még több gyümölcsös kertek; egy 5000 darabból álló igen szép uraság birkanyáj, egy gyö-

nyörű erdő; 's végre egy ispotály, 20 mind 2 nembeli szegények számára. Alapitotta ezt Herzog erdélyi ágens 's később Albert királyi herczeg jóval öregbitette. F. U. Károly fő herczeg.

Pátfalu (Padersdorf), német f. a' Fertő tavának keleti óldala mellett: 763 kath. lak. Kath. paroch. templom. A' 61 jobbágy bir: $1157^1/_8$ hold szántóföldet, 's 84 embervágó rétet. Szőllőskertje 787 kapa. Szélmalom. F. U. a' cisterciták.

Parndorf, horvát f. a' Po'sonyból Sopronyba vivő országútban, $^1/_2$ órányira Bruck városától. Számlál 1947 kath. lak. Kath. paroch. templom. Cs. k. pósta hivatal. Nagy vendégfogadó. Több ezerre menő birkanyáj. Svájczeráj. Szántóföldje 4938 hold. Rétje kevés. A' lakosok fő élelme a' fuvarozás. Végre emlitést érdemel az esztendőnként itten tartatni szokott lóverseny. F. U. G. Harrach.

Ujfalu (Neudorf), horvát f. szinte a' sopronyi országútban: 782 kath. lak. Kath. paroch. templom. Az 55 jobbágy bir: 2709 hold sovány szántóföldet, 's 4 embervágó rétet. Vizi malom. F. U. G. Harrach.

Vinden, német f. éppen a' Fertő partján, Sopron vármegye szélén: 781 kath. 8 'sidó lak. Kath. paroch. templom. A' 47 jobbágy bir: 676 hold szántóföldet, $94^7/_8$ embervágó rétet, $1610^7/_8$ kapa szőllőt. Van 2 malma, 's egy kis erdeje. F. U. a' cisterciták.

Népes Puszták.

Czeizelhof, közel a' Lajta vizéhez, egy Lajtán lévő malommal, 's 13 kath. német lak. F. U. G. Zychy.

Gaicz, Oroszvárhoz tartozik. 6 kath. lak.

Königshof, Steinbruck mellett. 29 kath. lak. Majorság. Vízi malom. F. U. a' cisterciták.

Veixelhof, Féltorony mellett. 35 kath. lak. 's egy urasági eredeti electoralis juh nyájjal. F. U. Károly főherczeg.

Végre megjegyezzük azt: hogy az Austriába eső Bruck városának határja a' Lajta jobb partjára is kiterjedvén, az itten való földjeitől szinte fizeti az adót a' megye pénztárába. Van pedig ezen a' részen 8 ház, 30 kert, 1597

hold szántóföld, 159 embervágó rét, 680 kapa szőllő, 's egy kis erdő.

II. A' MOSONYI JÁRÁS.

Van benne: 4 mező város, u. m. 1 magy, 1 német, 2 vegyes német-magyar.

23 falu, u. m. 14 német, 6 magyar, 1 horvát 1 magyar-német, 1 német-magyar.

7 Népes puszta, t. i. 4 magyar, 3 német.

Népessége: 31,595 lélek. u. m.

Vallásokra: 29,153 kath. 2407 evang. 35 'sidó.

Nyelvökre: 23,210 német, 7571 magyar, 779 horvát, 35 'sidó.

Mező Városok.

Halászi (Holeszen), magyar m. v. a' mosonyi Duna bal partján, a' Szigetközben: 1312 kath. 54 evang. lak. Kath. paroch. templom. A' 99 jobbágy bir: 2682 hold igen termékeny szántóföldet, 's 657 embervágó rétet. Gyümölcsös kertjei számosak. Erdeje szép, 's vannak benne őzek is. A' Duna 5 malmát forgatja. F. U. Károly fő herczeg.

Szent János (St. Johann), német m. v. közel a' Hansághoz: 2231 kath. vagyonos lak. Kath. paroch. templom, 's jól dotált plebánia. A' 78 jobbágy bir: 3951 hold szántóföldet, 's 1625 embervágó rétet. Nádja bőséggel. 1816-ban vólt a' jobbágyoknak 1221 darab szarvasmarhájok, 671 lovok, 's 249 juhok. Vásárokra nem rég nyert privilegiumot. F. U. Károly fő herczeg.

Moson (Wieselburg), vegyes német-magyar m. v. a' Dunának egy hajókázható ága mellett: 2927 kath. 24 evang. 25 'sidó lak. Utszái tágasak 's nagy részt kövezettek. Házai közt több jeles épületeket láthatni. Van kath. paroch. temploma, egy gazdagon dotált plebániával; cs. k. pósta hivatala, 4 vendégfogadója, mellyek közzűl a' piarczon lévő legnagyobb; — kávéháza, salétrom-főző, és téglavető háza. A' 111 jobbágy bir: 3458 hold igen termékeny szántóföldet, és 2394 embervágó rétet. Az uraság majorjaiban lévő electoralis juhnyájak különösen szépek. Vannak itt

továbbá több gyümölcsös kertek, 's 13 Duna malom. Országos vásárt kettőt, heti vásárt egyet tart t. i. csötörtökön. Lakosai az egész megyében leggazdagabbak, mellyre sokat teszen a' felette élénk gabona és bor kereskedés. Ugyanis esztendőnként 300 hajók kötnek ki itten 4000—5000 mázsányi teherrel, 's majd annyi gabona lerakóhelyet láthatni, a' mennyi ház van. F. U. Károly fő herczeg. — Lazius szerént itt állott hajdan a' római Limusa nevű vár.

Magyar Óvár (Ungrisch Altenburg), egy szépen épült privilegiált német-magyar m. v. a' Lajta vizének a' mosonyi Dunába való ömlésénél, 4 órányira mind Po'sonytól, mind Győrtől. Lakja: 2347 kath. 105 evang. Jelesebb épületjei, az igen szép uraságháza, a' nagy és derék kath. szentegyház, a' vármegyeház, mellyben tartatnak a' közgyülések; a' kath. gymnasium, mellyben a' piaristák tanítanak; a' sóház, a' vendégfogadó, a' lazareth 's a' t. Régi vára, melly már a' magyarok' kijövetelekor fentállott, már most ugyan nem erős, 's csak magháznak használtatik; de az uradalom azért jó karban tartja, 's falaiban sok igen régi olvasható felirásos kőtáblák vannak betapasztva. Mindjárt mellette láthatni a' 14 kerekü híres uraságimalmot, 's a' gőzmiveiért nézést érdemlő sör és pálinka házakat. Továbbá itt van a' Károly fő herczeg magyar országi uradalmainak fő kormányszéke. A' philosophiai oskoláról, 's a' vele öszve köttetett gazdálkodást tanító intézetről — emlékeztünk fellyebb a' vármegye' leirásánál.

Környéke a' városnak igen kies, kivált az Albert, Henriette, és Károly nevet viselő ligetekben tett új fa ültetvények, és gyümölcsösök által nagyon meg szépült. Szántóföldjei feketék 's termékenyek, és 1139 holdat foglalnak el. Az 1034 embervágóra menő rétjei, szinte kétszer kaszállhatók. Erdeje egy a' legszebbek közzűl való a' megyében. Gyümölcsös, és zöldséges kertjei számosak. A' Dunán 5 malommal bir. A' Henriette ligetjében letelepitett 2 urasági eredeti spanyol birka nyáj nézésre méltó.

Lakosai földmivelésből, mesterségekből, marha és gabona kereskedésből táplályák magokat, 's igen vagyonosok. Minden héten kedden hetivásárt, esztendőnként pedig 4

híres országos vásárokat tartanak, mellyek kivált szarvasmarhára és lóra nézve nevezetesek.

A' mi régi viszontságait illeti Ovárnak, azokat röviden előszámlályuk: Közönséges vélekedés, hogy a' régiek' *ad Flexum* nevü helyek itt állott. Salamon elvesztvén Czinkotánál az ütközetet: itt talált menedékhelyet. Kálmán idejében a' várat több mint 200,000 keresztes vitéz ostromolta, de rárohanással akarván megvenni, nem csak hogy egészen visza verettettek, hanem kénytelenek vóltak az országot is nagy sietséggel elhagyni. — Ottokár cseh király vidékével együtt el pusztitotta. — A' 15ik században, mind a' várat, mind a' hozzá tartozó uradalmat, a' hatalmas Wolfard familia birta; erről jött-házasság által a' bazini és sz. györgyi grófokra, melly familiának ezen ága 1516-ban kihalván: úgy ajándékozta II. Lajos testvérjének Annának I. Ferdinand hitvesének. — 1529-ben Soliman Bécsbe igyekezvén, a' várat maga az őrzősereg felgyújtotta. 1605-ben ugyan e' történt a' Bocskay seregei által. 1619-ben elébb Bethlen azután Buquoi foglalta el. — Győrnek a' török kézbe esése után, az egész hely mélj árkolásokkal vétetett körül. — 1683-ban a' töröktől újra felégettetett. 1809-ben a' békességi alkudozások itt kezdődtek el Champagny franczia, — és Metternich austriai követek közt. — A' várat és uradalmat I. Ferdinand idejétől fogva egész Mária Thereziáig mindég a' magyar királynék birták. Mária Therezia végre Christina fő herczeg asszonynak, Szász Tescheni Albert k. herczeg hitvesének ajándékozá. Erről szállott azután mostani birtokossára Károly cs. k. fő herczegre.

Faluk.

Szent András (St. Andre), német f. 1 órányira a' Hanságtól: 870 kath. lak. Kath. paroch. templom. A' 88 jobbágy bir: 2709$^{4}/_{8}$ hold sikeres búzát termő szántóföldet, 144 embervágó rétet, 's egynehány gyümölcsös kertet. Juhot mind az uraság, mind a' jobbágyság tart. F. U. Károly fő herczeg.

Arak (Urraken), magyar f. a' Szigetközben: 235 kath. 4 'sidó lak. A' 15 jobbágy bir 304 hold szántóföldet, 100

embervágó rétet, 's számos gyümölcsös kerteket, F. U. G. Viczay és Nagy familia.

Bánfalva (Apetlon), német f. a' Fertő tava mellett, melly itt igen bozótos. Számlál 1476 kath. lak. Kath. paroch. templom. A' 130 jobbágy bir: 3462$^4/_8$ hold szántóföldet, 631 embervágó rétet. Nádja bőséggel van. Juhot a' jobbágyok is tartanak. F. U. H. Eszterházy.

Feketeerdő (Schvarzwald), magyar f. a' Szigetközben: 243 kath. lak. Van 157$^4/_8$ holdnyi terjedésű szántóföldje, 168 embervágó rétje, erdeje, 's több gyümölcsösei. F. U. Károly fő herczeg.

Hegyeshalom (Strass-Sommerein), német f. Óvárhoz nyúgotra 1 mfd. 531 kath. 762 evang. lak. Kath. és evang. anya szentegyházak. A' 90 jobbágy bir: 4506 hold szántóföldet, 970 embervágó rétet, 's egynehány gyümölcsös kertet. Az itteni rét áztatásokról 's gyönyörű intézetekről, szóllottunk a' vármegye' leirásánál, F. U. Károly fő herczeg.

Alsó Illmicz (Unter Illmicz), német f. a' Fertő tava partján: 1162 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szóda fabrika. A' 89 jobbágy bir: 1945$^4/_8$ hold szántóföldet, 's 405$^4/_8$ embervágó rétet. F. U. H. Eszterházy.

Felső Illmicz, az elébbeni helység szomszédságában: 459 kath. lak. 188 hold szántófölddel, 's 3 kapa szőllővel. F. U. a' szombathelyi káptalan.

Kálnok (Galling), német f. a' Szigetközben: 685 kath. lak. Kath. paroch. templom. Az 52 jobbágy bir: 1435 hold szántóföldet, 183 embervágó rétet, sok gyümölcsös kerteket, 2 Duna malmot. Erdeje derék. Juhot a' jobbágyok is tartanak. F. U. Károly fő herczeg.

Kazimir (Sz. v. Albert), egy újonnan épült 40 csinos házakból álló német falu, Féltoronyhoz $^1/_2$ órányira. Lakja 250 kath. lak. Az uraság földjei a' lakosok közt úgy osztattak ki, hogy minden termésből felerészt tartoznak az uraságnak adni. A' gazdálkodás pedig ez: minden jobbágy bir 12 hold földet, az első holdba vettetik búza; a' másodikba rozs; a' harmadikba árpa; a' negyedikbe zab, az ötödikbe lóhere; a' hatodikba bükköny; a' hetedikben mák; a' nyólczadikba bab; a' kilenczedikbe

köles; a' tizedikbe borsó, lencse; — a' tizenegyedikbe kolompér; a' tizenkettedikbe kukuricza. F. U. Károly fő herczeg.

Kémle (*Horvát*) (Croatisch Kimling), horvát f. a' mosonyi Duna jobb partján Magyar Kémlével általellenben: 779 kath. lak. Kath. paroch. templom. Az 50 jobbágy bir: 1108 hold szántóföldet, 8 ember vágó rétet. F. U. G. Illésházy 's a' szarvai uradalomhoz tartozik.

Kémle (Magyar), magyar f. a' Szigetközben: 614 kath. lak. Kath. paroch. templom. A' 35 jobbágy bir: 805 hóld szántóföldet, 184 embervágó rétet, több kerteket, 3 Duna malmot. Erdeje meglehetős. F. U. Károly fő herczeg.

Lébény (Leiden), magyar-német f. Győr vármegye szélén: 1465 kath. 611 evang. lak. Kath. és evang. paroch. templomok. A' katholikusoké, egy igen régi Goth épület, melly a' szomszéd házakkal együtt Sz. Jakab apáturság neve alatt, 1209-ben. Chepan és Póth Hédervary testvérektől alapittattván: előbb a' Benediktinusoknak, később a' Jesuitáknak engedtetett, most pedig a' religyio fundusához tartozik. A' 115 jobbágy bir: 3436 hold szántóföldet, 3149 embervágó rétet; és így legtöbbet az egész megyében, a' honnan a' marha és juhtartás virágzó állapotban van. F. U. a' G. Zychy familia, 's egynehány kissebb nemesek.

Levél (Kaltenstein), német f. Óvárhoz $^3/_4$ mfd. a' brucki országútban: 458 kath. 717 evang. lak. Kath. anya, evang. filial. szentegyházak. A' 93 jobbágy bir: 3686 hold szántóföldet, 576 embervágó rétet. Juhot a' parasztok is sokat tartanak. F. U. Károly fő herczeg.

Lucson (Lutsch), német f. Óvár mellett 769 kath. 12 evang. lak. kik többnyire zsellérek, kertészek és uraségi cselédek, Földje 29 hold. F. U. Károly fő herczeg.

Mecsér, magyar f. a' Szigetközben: 778 kath. lak. Kath. paroch. templom. A' 47 jobbágy bir 1587 $^3/_8$ hold szántóföldet, 166 embervágó rétet, 's 1 Duna malmot. F. U. G. Zychy familia.

Lébény (Sz. Miklós) (Nikló), csinos magyar f egy kies vidéken a' Rábcza vizéhez közel: 1214 kath. lak. Van egy díszes kath. paroch. temploma, egy halmon épült szép

urasági kastélya és kertje. 'A 49 jobbágy bir: 1794$^{4}/_{8}$ hold szántóföldet, 938$^{6}/_{8}$ embervágó rétet. Szőllőskertjei 339 kapát tesznek. F. U. G. Zychy familia.

Szent Péter, német f. 1389 kath. lak. Kath. paroch. templom. A' 82 jobbágy bir: 3439 hold szántóföldet, 755 embervágó rétet. Nádja igen sok. Juhot a' jobbágyság sokat tenyészt. F. U. Károly fő herczeg.

Pomogy (Pamhacken), német f. a' Hanság mellett a' Soprony vármegyébe vivő nagy töltés végén: 1422 kath. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Sok nád és széna. A 118 Jobbágy bir: 1618$^{4}/_{8}$ hold szántóföldet. F. U. H. Eszterházy.

Somorja (*Puszta*) (Wüst Sommerein), magyar f. a' Hanság mellett: 814 kath. lak. Szántóföldje 658 hold; rétje 132 embervágó. F. U. H. Eszterházy.

Szolnok (Zanig), német f. Óvártól 1$^{1}/_{2}$ órányira: 1864 kath. lak. Van egy kath. paroch. temploma, egy gazdagon dotált plebániával; sok gyümölcsös kertje, 's meglehetős erdeje. Határja legnagyobb az egész megyében, 's legtöbb adót fizet. A' 93 jobbágy bir: 7536$^{4}/_{8}$ hold szántóföldet, 's 2288 embervágó rétet. 1816-ban tulajdon előadások szerént volt a' jobbágyoknak: 1502 darab szarvasmarhájok, 546 lovok, és 1172 juhok. F. U. Károly fő herczeg.

Tarcsa (Andau), német f. a' Hanság mellett: 1033 kath. lak. Kath. paroch. templom. A' 84 jobbágy bir: 3542 hold szántóföldet, 's 634 embervágó rétet. Van több gyümölcsös kertje, sok nádja, tágas legelője. Juhot a' jobbágyság is felesen tart. F. U. Károly fő herczeg.

Téttény (Thaden), vegyes német-magyar f. a' Hanság mellett. 721 kath. 122 evang. lak. Kath. paroch. templom. A' 64 jobbágy bir: 1297$^{4}/_{8}$ hóld szántóföldet, 151 embervágó rétet. Nádja sok. Szőllőskertje kicsiny. F. U. H. Eszterházy.

Valla (Wallern), német f. a' Hanság mellett: 832 kath. lak. Kath. paroch. templom. Az 54 jobbágy bir: 1279 hold szántóföldet, 260 embervágó rétet. Nádja igen nagy bőséggel. Itt sok székső sepertetik. F. U. H. Eszterházy.

Népes Puszták.

Barátfölde, a' po'sonyi országútban. 55 kath. magyar lak. Vendégfogadó. Juhtenyésztés. A' lébényi apátursághoz tartozik, de most G. Zychiek birják.

Baromház, Lébény mellett: 95 kath. magyar. lak. F. U. ugyancsak a' religyio fundusa.

Farkaskút (Finstagsmark), Féltorony mellett: 35 kath. német lak. Itt van a' mannersdorfi gyönyörű electoralis birka nyáj felállitva F. U. Károly fő herczeg.

Kaiserwiesen, Sz. Péterhez tartozik. 10 kath. lak.

Liczkó, Mecsérhez $1/2$ óra. 92 kath. magyar lak. F. U. G. Zychy familia.

Márialigete, Hegyes halómhoz tartozik: 47 kath. lak. Itt van az az 1600 holdnyi rét, melly Lombardiai módra öntöztetik. F. U. Károly fő herczeg.

Novák, Magyar Kémle mellett: 44 kath. magyar lak. Nagy svájczeráj, és juhtenyésztés. F. U. G. Viczay.

SOMOGY VÁRMEGYE.

(Comitatus Schümegiensis. Schümeger Gespanschaft.)

1. §. Fekvése 's Határjai.

Somogy Vármegye fekszik az északi szélességnek 45° 46′, és 46° 52′ 's a' keleti hoszszúságnak 34° 42′ és 36° 4′ alatt a' dunántúli kerületben. Határjai: északról a' Balaton tava, mellynek fele ide, fele Szala vármegyéhez tartozik, és Veszprém vármegye; keletre Tolna és Baranya vármegyék; délre a' Dráva, melly Verőcze vármegyétől, 's a' sz. győrgyi határ őrző ezered vidékétől választja el; nyugotra Szala vármegye.

2. §. Nagysága és Kiterjedése.

Lipszky szerént 114$^{6}/_{10}$ □ mfdet számlálván, hazánk' megyéi közt a' 10-dik helyet foglalja el. Legnagyobb szélessége Pulától Mihåldig 10, hoszszasága pedig Barcstól Siófokig 15 német mértföld. Használható földje 917,486 hold u. m: 427,982 h. szántóföld; 309,147 h. erdő; 51,488 h. szôllő; a' többi rét és legelő.

3. §. Természeti tulajdonsága.

Somogy vármegye honunk' kiesebb 's áldottabb vármegyéi közzé tartozik. Ugyan is ennek földterülete se nem csupa rónaság, se nem hegyes: hanem a' búza termő sikságokat, szelid bort termő hegyek, vagy kertek, ezeket ismét komor bikkes, tölgyes erdők, 's majd mosolygó völgyek váltják fel. Meg kell azonban vallani, hogy ezen képet némelly homokos, mocsáros helyek nem kevéssé rutítják; de az utóbbiak már mindég keskenyebb körbe szoríttatnak. Földje minémüségére nézve háromféle t. i: vagy fekete porhanyós kerti föld, vagy sárga homok, vagy sárga, vagy fekete agyag; kövecses, meszes föld az egész vármegyében nem találtatik. Fekete föld legtöbb van a' Balaton mellékén; továbbá Marczal, Iháros Berény, és Babólcsa közt fekvő térségen; 's végre a' Kapos vizétől bal felöl eső róna-

naságon. Homok legtöbb a' Dráva mentében, különösen Szulok, Darány, Csokonya, Barcs körűl; de egyébbütt is a' várinegye közép vidékén, egész fel a' Balatonig. Sárga, vagy fekete agyag a' Koppány mentében, 's még inkább a' szigetvári járásnak Mósgótól Kapos vizéig nyúló részében.

4. §. Hegyek.

A' somogysági hegyek, szinte azon dobrai hegysornak ágai, melly a' mint írtuk Dobránál bejövén, miután Vas és Szala vármegyéket megfutotta, Miháldnál megyénkbe is beköszönt. Itten maga a' fő hegysor több csavargásai közt keletnek tartván, miután a' megye kebelében 4 fő ágazatokat formált, Baranya és Tolna vármegyékbe megy által. Az első hegy ágazat Següsdtől kezdvén, Böhönyén, Marczalin keresztül északnak tart, 's Balaton Keresztúr és Sz. György közt a' Balatonba elvész. Ez borára nézve legnevezetesebb; mert azonkivül hogy a' gombai és horváthkúti fejér borok legjobbak az egész megyében; még a' böhönyei, marczali, és baglasi hegyek is jó veres bort teremnek. A' második hegyágazat délnek tartván; a' Dráva folyását határozza. Itt a' sz. mihályi, surdi, zákányi fejér borok dicsértetnek. A' harmadik hegyágazat Gamas faluján felül két részre oszlik: az egyik keletfelé 2 ágra menvén, Német Egresnél. és Magyaródnál lép be Tolnába, 's menésében formállya az igen kies koppányi völgyet; a' második pedig északnak tartván a' Balatonnal végződik. Jó veres bort terem. Végre a' 4-dik fő ágazat, melly Zseliz hegyének is neveztetik a' szigethvári járást lepi el, 's ez legzordonabb; többnyire bikkes, cserjés, fenyves erdőkkel lévén megrakva, elegendő ugyan, de nem igen hires bort szolgáltat. Megjegyzésre méltó, hogy ezen előszámlált hegyekben semmi kő nem találkozik; ha csak a' Zseliz némelly hegyfokaiban lévő, és szinte elmorzsolható porköveket ide nem számláljuk. Vagynak mindazáltal Fonyód nevü pusztán, továbbá Boglár mellett ollyan dombok, mellyek terméskővel vannak tele, 's régi várhelyet mutatnak; de ezeknek más hegyekkel semmi közök.

5. §. Folyóvizek. Tavak. Mocsárok.

1) A' Dráva Légrádnál ütközik a' somogyi hegyek' csúcsába, a' hol hajdan a' Zrinyieknek Somogy megye fő ispányainak földvárok (Neuzrinvár) állott. Ez folyásában 2-3000 mázsás hajót is elviszen, de felfelé sokkal bajosabb, sőt a' sok tőkék, alacsony mocsáros partok miatt csupán Barcsig lehetséges a' bátorságos hajózás. Áradásaival szörnyű sok kárt tesz, 's véghetetlen mocsárokat hágy maga után. Partjait többnyire szép tölgyesek kisérik; mellékén lévő földek pedig homokosak.

2) A' *Mura*. Ez hasonlókép hajókázható, de csak egy kis dél nyúgoti csúcsát érinti a' megyének.

3) A' *Sió*. Sió Foknál szakad ki a' Balatonból, 's Veszprém közt határt csinálván, Simontornyánál a' Sárvizzel egyesül. Környéke igen mocsáros, nádas. Hidvégnél egy hosszú nagy töltés viszen keresztül Veszprém vármegyébe. Ezen viznek regulatióján már több izben dolgoztak, de még eddig kevés sikerrel. Egyéberánt sokaknak vélekedése szerént, ez a' Rómaiak' idejében csatorna volt, mellyel a' Balatont a' Dunával egyesitették.

4) A' *Koppány*. Kárád környékén több patakokból ered, 's általfutván a' felette gyönyörű koppányi völgyet, Tolnában a' Kaposba ömlik. Sok malmot hajt, 's partjain kövér rétek találtatnak.

5) A' *Kapos*. Puszta Korpád körül számtalan patakokból származván, Tolnába megy által, 's ott Simontornya mellett a' Sárvizzel és Sióval egyesül. Jobb partján eső melléke hegyes, erdős: ellenben bal oldalán egy igen termékeny áldott rónaság terül el.

6) *Almás*, arról nevezetes, hogy a' Zseliz fokaiból eredvén, hajdan Szigetvárának bástyául szolgált. Folyásában sok szigetet, 's közel az Okor vizébe való ömléséhez sok mocsáros helyeket formál. Mellékén kövér rétek diszlenek.

7) Az *Okor*, Hencse tájékán fakad; Almás vizét Okorágh mellett magához veszi, 's úgy Baranya vármegyében a' Drávába szakad. Kezdetén számos malmot hajt; de a' Drávához közelitvén, minthogy ennek áradásait is felveszi:

igen súlyos károkat okoz; úgy hogy pusztításainak korlátozására, Somogy és Baranya vármegyék majd 12 mfdnyi töltést kénytelenek tartani. Vidéke magyar lakosai szóejtésekben sokat hasonlítanak a' palóczokhoz.

8) A' *Rinya*, a' vármegye közepén ered, 's több ágakban folyván Sz. Királynál újra egyesül; innen pedig regulázott medrében egyenesen a' Drávának igyekszik. Környéke mocsáros, tavas, bozótos; de számtalan szarvasmarhát és sertést táplál. Maga pedig rákot, halat, tekenyősbékát nagy mennyiségben szolgáltat.

9) A' *Kanisa*, Sáncz pusztától kezdve Kákonyig, hol a' Murába ömlik határt von Somogy és Szala vármegyék közt: csekély patakocska.

Ezen emlitett vizeken kivül igen sok patak nedvesíti még a' megye' határját, mellyek közzűl csak magába a' Balatonba, vagy annak bozótos helyeibe 11 ömlik. Mindnyájan malmokat hajtván, nagy hasznára vagynak a' lakosoknak.

Tavai közűl legnevezetesebb a' *Balaton*, mellynek bővebb leírását Szala vármegyében közöljük; itt csak azt jegyezzük meg: hogy a' somogyi oldalon nincsenek olly gyönyörü, formájokat mind úntalan változtató, 's hires bort termő hegyek és vidékek, mint Szala vármegyében, hanem ezek helyett termékeny sikságot, gyengébb borokat termő alacsony szőllőhegyeket, vagy déli részén kiterjedt bozótosokat láthatni.

Végre különös ezen vármegyében az, hogy itt alig van határ, mellyben kissebb vagy nagyobb posványság nem volna (Somogyban *Bereknek* hijják); továbbá a' források a' völgyekben egymást érik; a' hegyi patakok számtalanok, de kavicsot egyiknek ágyazatjába se szemlélhetni. A' Balatonnak 40,000 holdra terjedő mocsárja fonyódi, marczali, és ormándi bozótnak neveztetik, 's ezekből G. Festetics László Fonyód táján már több ezer holdra menőt kiszárittatott; de az egész posványságnak kiszárittása, köz vélekedés szerént a' Sió vizének tökélletes regulatiojától függ.

6. §. Ásványos vizek.

Nincsenek.

7. §. Termékei.

1) A' Növevények' országából.

Somogy vármegyének földje, és éghajlatja, az egy kukuriczát kivévén, átalyába véve kedvezőbb az őszi, mint a' tavaszi vetésekre. Tiszta búza terem mindenütt, még pedig sok helyen igen sikeres, gömbölyű vastag szemű, vékony hajú; azonban minthogy a' homokos, és agyagos határok a' búzára nem olly kedvezők: legfőbb termesztménye a' megyének még is a' Rozs, melly olly nagy bőséggel terem, hogy abból nem csak a' szomszéd Szala és Veszprém megyéknek, hanem még a' távolabb eső horvátoknak és stajereknek is feles mennyiségben juttathat. Árpa nem sok, sőt a' homokos határokban igen kevés termesztetik. Zab több. A' kukuricza pedig szinte olly fő termesztménye a' megyének mint a' rozs; még a' legsilányabb homokos helyeken is, szép kukuricza vetéseket láthatni. A' Dráva mellékén egy bizonyos faj van szokásban, mellynek csöve nem nagy ugyan, de a' rajta lévő szemek tömötten állnak, gömbölyük, 's igen vékony hajuak lévén — sok lisztet adnak.— A' hajdina vagy tatárka mindenütt termesztetik, különösen a' homokos vidékeken. Kolompért (Burgonya) az uraságok nagyba ültetnek; a' német helységek is nagyon szeretik; sőt már a' magyaroknál is meglehetősen elterjedt. Köles igen sok a' Dráva, Rinya, Okor mentében. Len Csököly körűl; Kender házi szükségre mindenütt. Dohányt főkép a' németek termesztenek, 's a' perui és virginai dohánnyal is igen szerencsés próbát tettek; egyéberánt legtöbbet plántál Szulok nevű nagy német helység. Festőfű mint Buzér (Kraps) a' gyalányi pusztán, G. Hugonnai jószágán, többe mint 50 holdban. Ánis, Kömény vadon is elég terem. Fejes káposztába, 's Főzelékekbe sincs semmi szükség. Valamint szelíd és vad sáfrány is nagy bőséggel.

A' Gyümölcsnek Somogy valódi hazája; a' számos szőllőhegyek és kertek, a' Dráva vidéke szinte ellepettetik a' gyümölcsfáktól. Híres kormos és pogácsa almája; főképpen az istvándi fehér pogácsa alma, mind füszeres izére,

mind szamatjára, mind nagyságára nézve, a' legnagyobb szorgalommal ápolt piros pogácsa almát is felyűl múlja. Gesztenyéje az északi részen, Szilvája a' Dráva mentében egész erdőkkel van; ezenkivűl Cseresnye, Körtvély, Dió, Noszpolya, Berekenye, Baraczk, sárga és görög Dinnye szinte feleslegesen.

A' mi a' Bort illeti, ebben is meg van áldva ezen megye, azon megjegyzéssel, hogy az ide való borok már nem állnak olly jó hírben, mint a' Balaton mellékiek Szalában; továbbá hogy ezek többnyire veresek, 's nem igen állandók. Leginkább közelítnek még a' Balaton mellékiekhez a' *gombai* és *horváthkúti* fejér borok, a' Balaton partján; továbbá a' *surdi*, *zákányi* és *sz. mihályi* szinte fejér borok a' Dráva mellékén. Jó vörös borok: a' *baglashegyi*, *marczali*, *kéthelyi*, *böhönyei*, *szőllős-györöki*, *köröshegyi*, *szamárdi*, *endrédi* 's a't. A' *Kaposvár* környékén lévő roppant szőllőhegyek, termékenyek, de gyenge asztali borokkal fizetnek. — A' szőllőtőkékkel beültetett hegyek és kertek József császár idejében 51,488 holdat foglaltak el; de ezen summát, ha meggondoljuk azon temérdek ujonnan ültetett kerteket a' homokos vidékeken, valamint azon sok erdőbeli irtásokban plántált szőllőket, mellyek kivált a' szigethvári járásban azólta keletkeztek: nem sokat hibázunk, ha most kerek számra 60,000 holdra tesszük. Mennyi bor szürethetik ezen nagy kiterjedésű földön, pontosan meghatározni nem lehet; de több adatok után egy holdnak termését átalyába 20 akónál többre nem tehetni. Ugyan is a' szőllőhegyek nagyon termékenyek igaz: ellenben a' homok kertek soványak, a' szorgalom csekély, a' gyümölcsfa a' szőllőkben sok, 's végre a' jég itten gyakrabban okoz károkat, mint más vidékeken.

Hogy fában szüksége nincs a' megyének, ki tetszik abból, hogy az erdők 309,147 holdat borítanak el, és igy $^1/_3$át az egész megyének. Fenyves van a' szigethvári járásban, de kevés; a' fő fanemek leginkább bikk, tölgy, gyertyán, szil, som, zóldok, cser 's a' t. Mind ezen erdők különösen termékenyek makkban, úgy hogy esztendőnként több mint 150,000 darab sertés hizlaltatik meg bennek; ezen kivűl a' gubacs is több ezer mérőre megyen.

2) Az Állatok' országából.

Somogy vármegye térséges legelőkkel, kövér természetes, valamint mesterséges rétekkel dicsekedhetvén, marhatartása igen virágzó állapotban van.

Szarvasmarha sok és szép nevekedik a' Dráva, Rinya, Okor, Almás mentében, 's ezekkel nem megvetendő keresdedést űznek a' Dráva melléki lakosok, kiváltképpen a' horváthok. Helvetiai, tyrolisi fejős tehén csordákat, majd minden nagyobb uraság tart; de a' G. Széchenyi Pál Marczaliban lévő eredeti svájczerája mindenek közt legszebb. Bivalyokat egy vármegyében sem tenyésztenek annyit mint itt; főkép a' Dráva mentében.

A' lovak, ezen nemes állat tenyésztésének virágzóbb állapotba való hozatala, mennyire sziveken feküdjön Somogy birtokos urainak, elég légyen azt mondani: hogy a' pesti ló versenyt, egy ide való fő birtokos, honunk' közönségesen szeretett nagy fia hozá létre: továbbá hogy Somogy, mint vármegye, még eddig egyetlenegy, melly ama versenyre pálya dijt gyüjtött; hogy B. Fechtignek tiszta eredeti arab ménese itten t. i. Lengyel Tótiban létez; hogy a' megbóldogúlt B. Brudernek legszebb, 's legdrágább arabs televérű ménlovát, somogyi birtokos (Csapódy) vette meg; hogy itten minden esztendőben Hetes falujában lófuttatás, 's állatmutatás tartatik, ahoz tartozó rendes dijakkal; végre minő áldozatokat tett G. Hunyady József a' nemesebb fajtáú lovak' elterjesztésére, azt úgy is minden hazafi jól tudja. Egyéberánt a' parasztok' lovai kicsinyek, de tüzesek; hanem a' német helységek olly erős szálas lovakat nevelnek, hogy akárminő úri hintóba befogathatók. Ménesek vannak: Kéthelyen, Marczalon, Boronkán, Iháros Berényben, Niklán, Hetesen, Györökön, Böhönyén, Ladon és Nágocson.

A' juhok tenyésztése csak nem régiben kezd divatba jönni; de annyival nagyobb energiával igyekeznek a' somogyi felvilágosodott birtokosok, nem csak szaporitásán, hanem inkább nemesitésén is ezen hazánkban nagy fontosságú állatnak. Már eddig is a' Gál uraság, (Büssün) a' B. Fechtig, G. Hunyady, Zychy, G. Festetics, G. Széchenyi urak által nagy tökélletességre vitt birka nyájak nézésre

méltók. Legközelebb pedig egy csupa somogyi birtokosokból álló társaság állott öszve, mellynek czélja egy 200 részvényre osztott tőkepénzel (1 részvény =100 f. pengőben) jószágot haszonbérbe venni, 's ott egy eredeti electoralis — electa és 1-ső osztályba tartozó birka nyájat felállitani.

A' rengeteg erdőkben, a' sok posványos, bozótos helyeken, számlálhatatlan seregekben legelnek a' sertések; a' honnan ezek fő ágát teszik a' somogyi népesség jövedelmének. Az ide való sertés valamivel alacsonyabb, mint más hazánkbeli vidékekben, de köpczös, és könnyen hizó. Füle hegyes, 's előre álló; lábai rövidek.

Halakban szinte bőség uralkodik itt: a' Balatonban fogast, harcsát, fogassüllőt, 's heringhez hasonló gárdát; a' Drávában galóczát, néha vizát; a' Rinyában rákot; a' mocsárokban csikot annyit fognak a' lakosok, hogy szekerenként hordják el más vármegyékbe.

3) Az Ásványok' országából.

Itt hol követ is nehéz találni a' hegyekben, — ásványokról szó sem lehet; azonban a' Balaton' északi partján némelly porphyr homokot, 's igen finom vas port, melly porozónak használtatik — találhatni.

8. §. Lakhelyek és Lakosok.

469 népes lakhelyei közűl van:

30 mező város, mellyekből 23 magyar, 2 magyar-német, 2 magyar-horvát, 1 magyar-rácz-német, 1 horvát-magyar, 1 rácz-magyar-német.

284 falu, u. m. 232 magyar, 11 német, 11 horvát, 6 rácz, 4 magyar-horvát, 4 magyar-német, 2 magyar-rácz, 2 magyar-tót, 7 horvát-magyar, 3 német-magyar, 1 rácz-magyar, 1 német-rácz.

155 népes puszta, u. m. 148 magyar, 4 rácz, 2 német, 1 horvát.

Népessége: 213,842 lélek; és igy esik 1 □ mértföldre 1963 lakos.

Vallásokra: 132,244 r. katholikusok, — 66,884 reformatus, — 10,516 evangelikus, — 207 ó hitü, — 3991 'sidó.

Nyelvökre: 186,471 magyar, — 10,104 horvát, — 8597 német, — 4279 rácz, — 400 tót, 3991 'sidó.

Ezeken kivűl Vindustótok laktak még 8 helységekben u. m. Bükösdön, Liszón, Miháldon, Páthon, Porrogon, Sandon, Sz. Pálon, és Sz. Péteren, de ezek úgy szólván egészen elmagyarosodtak; sőt a' felyebb kitett idegen ajkú lakosok is többnyire beszélnek magyarúl, kivált a' horvátok — sokkal kevésbé a' németek.

A' somogyi magyar szép magas termetü, 's átaljába szálasabb mint a' szomszéd Szala vármegyei; felette hajlékony, ügyes mozdulatu, vendégszerető; a' dolgot ugyan nem kerüli, de nem is igen szorgalmatos, 's ebben a' tekintetben az asszonyi nem jóval felyül haladja: mert ez fáradhatatlan, tisztaság szerető, 's a' férfiaknak minden gazdasági munkákban hív segédje; különösen dicséretet érdemlenek a' Balaton és Sió melléki lakosok, csak nem hollandiai tisztaság szeretetek miatt. Nyelvünket a' köznép elég tisztán beszélli, de az Okor és Rinya folyók mentében a' szóejtésben sokat hasonlittanak a' palóczokhoz. Erkölcsökre nézve átaljába nem roszszabbak a' többi magyaroknál, hanem minthogy a' — számtalan elvadult kanászoknak, pásztoroknak, 's mindennémü kóbori embereknek, a' rengeteg erdőség igen kivánt búvó helyek: azért nem lehet tagadni, hogy itt több erőszakos vétkek követtetnek el, mint az éjszakibb megyékben; mellyeknek gátlására azonban a' vármegye felette sikeres rendeléseket tészen.

Öltözetjek a' férfiaknak rövid ing, bő nagy rojtu gatya, nagy karimás kalap, bunda vagy fejér szür köpenyeg vörös posztóval kivarva. A' vagyonosabbaknál: setétkék nadrág és dolmány.

A' horvátok csak nem mindenben a' magyar szokást és öltözetet vették be; a' szarvasmarhát igen szeretik, 's aval nagy kereskedést üznek.

A' németek sovány, száraz testalkotású, szőke sáppadt emberek, de igen szorgalmatos fáradhatatlan Gazdák. Lovat ők nevelnek legszebbet az egész megyében. Dohányt szinte ők termesztenek legtöbbet; valaminthogy a' szőllőmivelés is kedves foglalatosságok. A' kóbori szegény legényeknek nagy ellenségei.

A' katholikusok, kiknek itt 76 parochiájok van, a' pécsi és veszprémi egyházi megyébe esnek; úgy mindazáltal, hogy a' pécsi püspöki megyében csak 5 plebánia számláltatik. Jövedelmes prépostság egy van t. i: a' kaposfői; apáturság is egy u. m: a' vaskai Dráva Sz. Mártonban. Franciskanus szerzetesek laknak: Andocson, Nagy Atádon, Següsdön, Szigetvaron.

A' reformatusok 82 anya, és 20 leány eklé'siát számlálnak, olly formán: hogy a' belső somogyi esperestség 60 anya, 's 16 leány eklé'siákkal a' dunántúli, a' külső somogyi esperestség pedig 22 anya eklé'siákkal a' duna melléki superintendentiához kapcsoltatott.

Az evangelikusok 13 eklé'siáji a' dunántúli superintendenstől függnek.

Ó hitü parochia egy van.

Synagóga: 14.

9. §. Szorgalom. Mesterség. Gyárok.

Hogy a' mezei gazdálkodásnak mindennnémü ágában, a' somogyi felvilágosodott birtokosok sebes léptekkel haladnak előre, már láttuk fellyebb; de a' mesterségek és gyárok annyival hátrább maradtak, úgy hogy a' kevés mesteremberek is, mihelyt jobb karba helyheztetődnek szőllőt vesznek, 's inkább gazdaságra adják magokat. Gyár, vagy fabrika egyetlenegy sincs. Üveghut'a 2 van t. i. Hugoméron és Sz. Lukán.

10. §. Kereskedés.

Somogy vármegyének a' hajókázható Dráva és Mura folyóvizek, a' Balaton tava mellett való fekvése; továbbá majd minden termesztményekben való nagy gazdagsága, első tekintettel arra mutatnának, hogy itt a' kereskedés igen élénk: pedig nem úgy van!!. Ennek okát, elmellőzvén a' magyar kereskedést közönségesen akadályoztató okokat, főképpen a' következőkben kell keresni u. m. a' csekély népességben, a' nemesebb szorgalmat, 's gyároskodást üző népesebb városok', és igy a' consumensek' tökélletes hiányában; a' Dráva vize korlátlanságában, melly a' felfelé való

hajózást lehetetlenné, vagy legalább költségessé és veszedelmessé teszi; végre a' rosz útakban. Melly utóbbira nézve azonban dicsérettel megjegyezhetjük, hogy az utólsó esztendőkben olly országútak is csináltattak itten, mellyek, ha a' kövek' szűk voltát meggondoljuk, valóban diszére szolgálnak a' megyének.

Fő kereskedési czikkelyek: a' rozs, gyapjú, sertés, és szarvasmarha. Gabonáját vagy a' veszprémi, vagy a' nagy kanisai, vagy a' keszthelyi piarczokra, vagy pedig a' boglári és szántódi révekbe hordja; és igy mindenhova meszsze, és tengelyen. Marhavásárja ugyan a' megye kebelében t. i. N. Atádon is nevezetes; de többnyire a' marhák Nagy Kanisán adatnak el; a' gyapjút a' 'sidók, a' sértést a' győri, sopronyi kereskedők vásárolyák fel. Gyümölcsét maga hordaná el, még pedig néha Szombathelyre — ha vennék. A' kálmáncsai 's más környékén lévő lakosok, fa eszközeiket, kész szekereiket Tólnába, Bácsba viszik. Bor kevés megy ki a' megyéből, mellynek oka talán abban fekszik, hogy nem igen állandó; továbbá a' szomszéd megyék is bővölködnek ebben; 's igy külföldi vevők leginkább a' Stajerek, kik ide vasat hordanak eladni a' Dráva vize' segedelmével.

Pósta út kettő viszen keresztűl a' megyén: az egyik Budáról jövén, a' Balaton mellett Szőllős-Györökön, Marczalin, Iháros Berényen által — Kanisa, 's Horváth ország felé tart; a' másik Pécsről indúlván, Szigethváron, Istvándin, Berzenczén keresztűl szinte Kanisának viszen. A' harmadik, de már nem pósta út Kaposvártól Pécsre vezet.

11. §. Oskolák Nevelő Intézetek.

A' katholikusoknál minden nagyobb helységben, a' reformatusoknál pedig még a' leány eklé'siában is találtatik egy trivialis oskola. Nagyobb oskola t. i. kath. gymnasium van Kaposváron, mellynek alapját az 1800 esztendőről fent maradt Insurectionalis pénz vetette meg, segíttetvén H. Eszterházytól, 's több más nagylelkű hazafiaktól. 1824-ben számlált 6 deák oskolában 147 tanúlót (most jóval többet); a' csurgói egyesűlt reform. és evang. gymnasiumban, 4 tanító alatt szinte számos ifjnság oktattatik. Eredetét a' halhatatlan G. Festetics Györgynek köszöni.

12. §. Katonaság.

Azon vitéz legényeknek, kik az 52-dik számú Ferencz fő herczeg nevét viselő magyar gyalog, és a' 7-dik számú Lichtenstein huszár ezeredben szolgálnak — jó nagy része somogyiakból áll. Rendes fekvő katonaságból 3 lovas svadronyt tart a' jobbágyság.

13. §. Királyi Hivatalok.

Cs. k. sóház, 's lerakóhely van: Barcson. Pósta hivatalok: Szemesen, Szőllős-Györökön, Marczaliban, Öreg Lakon, Nemes Viden, Iháros Berényben, Zákányban, Berzénczén, Babólcsán, Istvándiban, Szigetváron. — Gyalog vagy levél pósta Kaposvárott.

14. §. Jobbágytelek. Porta.

Egész jobbágy bír itten: 1-ső osztályban 22, másodikban 24, harmadikban 26 hold szántóföldet; rétekből 1-ső osztályban 8, másodikban 10, harmadikban 12 embervágót. Illyen egész jobbágytelek számláltatik: 5468.

Kupa herczeg zenebonája miatt, minden királyi dézma a' Benediktinusoknak adatott; míglen hosszas törvénykezés után, a' földes uraságok ezt, örökösen magokhoz váltották.

Portája: 123.

15. §. Nemesség és Uradalmak.

Az 1785-diki öszveirás szerént találtatott nemes személy 4226. — Uradalom van 27, u. m. a' *kárádit* és *csökölyit* bírja a' veszprémi püspök; — *kilitit* a' veszprémi káptalan; — *endrődit* a' tihanyi apátur; — *tapsonyit* az esztergomi káptalan; — *mernyeit* a' Piaristák; — *marczalit* G. Széchenyi Pál; — *darányit* G. Széchenyi Lajos; *csokonait* G. Széchenyi Pál és Lajos; *csurgóit*, *berzenczeit* G. Festetics László; — *böhönyeit* Festetics Antal; a' *kéthelyit* és *döröcskeit* G. Hunyady familia; — a' *kaposvárit* H. Eszterházy; — az *igalit*, *mo'sgóit*, *'séllyeit* a' G. Batthyáni nemzetség; — az *iháros berényit* az Inkey nemes familia; — a' *szőllős györökit* Jankovich; — a' *nagy atádit* és *szigethvárit* Czindery László; — a' *nágocsit* a' Zichy nemes familia; —

a' *nagy berkit* G. Schmidegg; — a' *babólcsait* Végh István örökösei; — a' *lakócsait* a' kamara; — a' *toponárit* a' religyiói kincstár.

A' birtok különbség, csupán a' lakosok számát vetvén fel e' következő lenne. Tudniillik ha a' vármegyét 213 részre osztjuk — birna a' G. Széchenyi familia 21 részt; G. Festetics 20, — H. Eszterházy 16; — a' veszprémi püspök, G. Hunyady, és G. Batthyáni familiák mindenik külön 10 részt; — G. Schmidegg, G. Niczky, G. Zychy, G. Draskovich, G. Hugonnay, G. Viczay, B. Pongrácz, B. Majtényi öszvesen $12^1/_2$; — Czindery László 8; — a' Lengyel örökösök 6; — Jankovich 5, — Inkey 4; Piaristák, Benediktinusok, 's a' Somsich familia mindenik külön $3^1/_2$; — esztergomi, veszprémi káptalan, Végh, Festetics nemes familiák külön, külön 3; — a' kamara és a' Zychy nemes familia külön 2; a' religyiói fundus $1^1/_2$; a' kaposfői prépost, és a' vaskai apátur öszvesen $1^1/_2$; — a' pesti seminarium $^1/_2$, a' többi nemesség $60^1/_2$.

A' még nem említett birtokosok e' következők: pécsi káptalan, G. 'Sigray, B. Orczy, B. Pászthory, B. Puteány, B. Stefaics, B. Vécsey, Ányós, Antal, Árvay, Bakó, Bárány, Bencsák, Baranyay, Ber'senyi, Bezerédy, Bogyay, Bóka, Boronkay, Botka, Bosnyák, Csák, Csapódy, Dóczy, Domaniczky, Deseő, Eperjesi, Farkas, Fekete, Gál, Gáspár, Guóri, Hochreiter, Hodossy, Horváth, Hunkár, Igmándy, Illés, Kacskovics, Kászonyi, Kelemen, Király, Kenesey, Kiss, Kovács, Kubinyi, Lakics, László, Márton, Mérey, Merczel, Miskey, Móricz, Mocsy, Nagy, Nedeczky, Országh, Pados, Perneszy, Rosty, Rumy, Sárközy, Svastics, Szily, Szelestey, Siklósy, Somogyi, Szalay, Szegedy, Salom, Spissich, Svetics, Szekér, Skerlecz, Szűcs, Tallián, Tányi, Thassy, Thebery, Thulman, Topos, Tóth, Ujváry, Váczy, Varancsics, Vasdinnyei, Véssey, Vörös, Záborszky 's a' t.

16. §. Magistratus.

1 fő, 2 al-ispány; — 1 fő, 2 al-jegyző; — 1 fő, 2 al-ügyvéd, 1 fő, 5 al adószedő; — 1 számvevő, 5 fő, 10 al

szolgabiró; — 10 eskütt, 1 levéltárnok, 8 biztos; — ezenkivűl van 2 fő orvos, 1 földmérő, 1 várnagy, 1 seborvos 's a't.
Gyüléseit tartja: Kaposvárott.

17. §. Politikai Felosztása.

Eloszlik 5 járásokra, mellyek e' következők: 1) a' marczali. 2) a' kaposi. 3) az igali. 4) a' szigethvári. 5) a' babólcsai.

I. A' MARCZALI JÁRÁS.

Van benne: 9. mező város, u. m. 8 magyar, 1 magyar-horvát.

58 falu, u. m. 53 magyar, 1 horvát, 2 magyar-horvát, 2 horvát-magyar.

39 puszta, mind magyar.

Népessége: 44,940 lélek.

Vallásokra: 31,166 kath. — 5806 evang. — 7371 refor. 6 óhitü, 591 'sidó.

Nyelvökre: 42,342 magyar, 2007 horvát, 591 'sidó.

Mező Városok.

Iháros Berény, magyar m. v. a' Horvát országi országútban: 376 kath. 533 evang. 16 ref. 12 'sidó lak. Evang. anya templom. Pósta hivatal. Szántóföldjei 1-ső osztálybeliek. Bora meglehetős. F. U. az Inkey familia.

Berzencze, magyar-horvát m. v. 2506 kath. 1 evang. 2 ref. 14 'sidó lak. Mocsáros, lapályos határjárt sok patak hasítja; de maga a' város, az uraság' szép kastélya, a' kath. paroch templom, 's a' vendégfogadó magasabb helyen feküsznek. Határja igen termékeny. Van pósta hivatala, híres országos vásárjai, halastava, vizimalma Régi várának mellyet hajdan Zrinyi Miklós vett el a' törököktől maradványa is alig van. F. U. G. Festetics László.

Böhönye, magyar m. v. 399 kath. 364 ref. 8 'sidó lak. Jó rét és legelő Sok és kedves ízű bortermesztés. Igen szép tölgyes erdő. Ref. anya eklé'sia. F. U. Festetics Antal.

Bükösd, magyar m. v. 314 kath· 27 evang. 10 ref. lak. Bora, fája elegendő. F. U. Bencsák familia.

Csurgó, magyar m. v. erdők közt egy kies völgyben, közel a' Drávához: 842 kath. 173 evang. 614 ref. 27 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Ref. és evang. egyesült gymnasium. Több vizi és fűrész malmok. Földje 1-ső osztálybeli. Fája, rétje, legelője, bora bőven. Forrásvizei igen jók. F. U. G. Festetics László.

Kéthely, magyar m. v. közel a' Balatonhoz: 1421 kath. 14 evang. 2 ref. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Sik határja sok rozsot terem. Erdeje szép. A' baglasi hegyen jó veres bort termeszt. Gyümölcse, hala nagy bőséggel. F. U. G. Hunyady Jósef' örökösei.

Marczali, magyar m. v. 1414 kath. 7 evang. 12 ref. 6. óhitü, 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Pósta hivatal. Két nyomású határja igen termékeny. Szőllőhegye nagy kiterjedésű. Az uraság eredeti svájczerája különösen szép. Makkos erdeje derék. F. U. G. Széchenyi Pál.

Felső Següsd, magyar m. v. 1069 kath. 5 evang. 8 ref. 30 'sidó lak. Francsiskanus klastrom és templom. Határja homokos. Legelője sok. Bora nem állandó. Erdeje szép. Bozótjai számosak. F. U. G. Széchenyi Pál.

Nemes Vid, magyar m. v. 1205 kath 2 ref. 92 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Pósta hivatal. Határja sok rozsot terem. F. U. több nemesek.

F a l u k.

Almágy, magyar f. 12 kath, 10 evang. 64 ref. lak. F. U. G. Festetics László.

Alsók, magyar f. Csurgóhoz ½ óra: 26 kath. 51 evang. 674 refor. lak. Refor. anya templom. Sép erdő. F. U. G. Festetics.

Bagola, magyar f. Kanisához 1 óra: 129 kath. 53 evang. lak. Bortermesztés. F. U. G. Festetics László.

Belezna, horvát-magyar f. 698 kath. 62 ref. 9 'sidó. lak. Sok erdő. Jó bor. F. U. G. Festetics László.

Balaton Berény, magyar f. 824 kath. 8 'sidó lak. Kath. filial. templom. Földjei 1-ső rendüek. Bort termeszt. F.U.G. Hunyady Jósef' örökösei.

Bize, magyar f. Marczalihoz ½ óra: 407 kath. lak. F. U. G. Széchenyi Pál.

Bolhás, magyar f. egy igen kies vidéken: 152 kath. 514 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Határja homokos, de termékeny. Szőllőhegy. Erdő. Sok legelő. F. U. Tallián, Bakó 's a' t.

Csákány, magyar f. 701 kath. 10 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Legelője erdeje bőven F. U. többen.

Csente, magyar f. Csurgóhoz $^3/_4$ mfd. 11 kath. 42 evang. 410 ref. lak. F. U. G. Festetics László.

Csicsó, magyar. f. 93 kath. 48 evang. lak. F. U. Inkey.

Nemes Déd, magyar f. 324 kath. 840 ref. 42 'sidó lak. Refor. anya szentegyház. Sok legelő. F. U. több nemesek.

Szőke Dencs, magyar f. 620 kath. 210 ref. lak. Szép Erdő. F. U. Véssey 's más familiák.

Fehéregyház, magyar f. 311 kath. lak. F. U. az esztergomi káptalan, 's G. Festetics.

Főnyed, magyar f. a' Balatonhoz közel: 152 kath. lak. F. U. G. Festetics László.

Gadány, magyar f. 382 kath. lak. Makkos erdő. Szőllőhegy. F. U. G. Széchenyi Pál.

Gomba (Kis), magyar f. 222 kath. 8 evang. 4 'sidó lak.

Gomba (Nagy), magyar f. közel a' Balatonhoz: 441 kath. 11 evang. 7 'sidó lak. Mind a' két Gombának határja 1-ső osztálybeli. Szőllőhegyek a' legjobb fejér bort termik az egész megyében. F. U. több közbirtokosok.

Gyékényes, magyar f. közel a' Drávához: 927 kath. 508 evang. 7 ref. 8 'sidó lak. Kath. és evang. anya templomok. Lakosai gabonával kereskednek. Rétje, legelője, fája a' Sdalla árkában elég van. F. U. G. Széchenyi, G. Festetics, Zychy familiák.

Sz. György (Balaton), magyar f. 525 kath. 8 'sidó lak. Rév a' Balatonon. 1-ső osztálybeli határ. Szőllőhegy. F. U. G. Festetics László.

Hollád, magyar f. közel a' Balatonhoz: 411 kath. lak. Jó rét, föld, legelő, erdő. F. U. az esztergomi káptalan.

Horváthkút, magyar f. Gomba mellett: 309 kath. 4 ref. lak. Szőllőhegye igen jó fejérbort terem. F. U. többen.

Iháros, magyar f. 412 kath. 143 evang. 5 ref. lak. Kath. paroch. templom. Földje 1ső osztálybeli. Erdeje derék. F. U. Inkey Antal.

Inke, magyar f. 226 kath. 100 evang. 716 ref. 11 'sidó lak. Tágas határja homokos. Legelője, erdeje elég. Bort is termeszt. Van egy ref. anya temploma. F. U. Inkey familia.

Keleviz, magyar f. 248 kath. lak. F. U. többen.

Keresztúr (Balaton), magyar f. 578 kath. 12 'sidó lak. Kath. filial. templom. Határja 1-ső osztálybeli. Erdő. F. U. G. Festetics László.

Kisfalud (Nemes), magyar f. 68 kath. 403 refor. 34 'sidó lak. Reform. templom. Határja igen termékeny. F. U. többen.

Király (*Sz.*), magyar f. 224 kath. 348 evang. 3 ref. 11 'sidó lak. Evang. templom. Földje 1-ső osztálybeli. F. U. G. Festetics László.

Liszó, magyar f. 373 kath. 120 evang. lak. Sok rozs. Szőllőhegy. F. U. az Inkey familia.

Márton (Nagy), magyar f. 43 kath. 82 evang. 371 ref. 6 'sidó lak. ref. leány eklé'sia. Nagy Szőllőhegy. Kövér szántóföldek. F. U. G. Festetics László.

Mesztegnye, magyar f. 675 kath. lak. Kath. paroch. templom. Termékeny határ. Szép erdő. F. U. G. Hunyady familia.

Mihàldi, magyar f. 592 kath. 30 evang. 8 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja 1-ső osztálybeli. Szőllőhegy. F. U. az Inkey familia.

Miklós (*Sz.*), magyar-horvát f. 704 kath. lak. Kath. paroch. templom. Mocsáros határ F. U. G. Festetics László.

Őr, magyar-horvát f. a' Drávához közel: 375 kath. 10 evang. 6 ref. 3 'sidó lak. Homokos határ. Szőllőhegy. Erdő F. U. többen.

Pál (Sz.), magyar f. Csurgóhoz 1 óra: 57 kath. 134 evang. lak. Földjei homokosok. Bort termeszt. F. U. többen.

Páth, magyar f. 174 kath. 146 evang. 9 ref. 5 'sidó lak. Evang. templom. Nagy legelő, és erdőség. F. U. Boronkay, Varancsics 's m. t.

Patró (Nemes), magyar f. 68 kath. 1072 evang. 24 'sidó lak. Evang. anya eklé'sia. 1-ső osztálybeli határ. F. U. többen.

Perdócz, horvát f. 77 kath. 8 ref. lak. F. U. G. Festetics.

Péter (Sz.), magyar f. 81 kath. 300 evang. 2 ref. lak. Bor termesztés. F. U. az Inkey familia.

Porrogh, magyar f. 150 kath 361 evang. 4 ref. 10 'sidó lak. Határja 1-ső osztálybeli. Szőllőhegy. Erdő. F. U. Festetics, Hochreiter 's m. t.

Sámson, magyar f. 695 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' pesti seminarium.

Sand, magyar f. 279 kath. 320 evang. 7 ref. 18 'sidó lak. Evang. templom. Határja dombos, és termékeny. Szőllőhegy. F. U. a' Szegedy familia.

Sarkad, magyar f. 54 kath 331 ref. lak. Határja néhol homokos és mocsáros, de termékeny. F. U. G. Festetics László.

Sávoly, magyar f. a' Balaton bozótja mellett: 535 kath. 4 evang. 2 ref. lak. Földjei 1-ső osztálybeliek. F. U. G. Festetics.

Següsd (Alsó), magyar f. 70 kath. 672 ref. 8 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Sok legelő. Szép erdő F. U. G. Széchenyi Pál.

Simonyi, magyar f. 188 kath. lak. F. U. G. Festetics László.

Surd, magyar f. 265 kath. 509 evang 6 ref. 6 'sidó lak. Evang. anya eklé'sia. 1-ső osztálybeli határ. Szőllőhegye igen jó fejér bort terem. F. U. G. Festetics László.

Szakácsi, magyar f. 961 kath. 11 evang. 77 ref. 93 'sidó lak. Synagóga. Tágas legelő. Jó föld. Erdő. F. U. többen.

Szenyér, magyar f. 587 kath. 48 ref. 9 'sidó lak. Sok rét és legelő. Erdő. F. U. az esztergomi káptalan.

Szenta, magyar f. Csurgóhoz 1 óra : 324 kath. 14 evang. 226 ref. lak. Kath. és ref. anya templomok. Erdeje igen szép. Határja homokos és mocsáros. F. U. G. Festetics László.

Szob, magyar f. 196 kath. 449 ref. 15 'sidó lak. Kath. paroch. és ref. filial. templomok. Róna termékeny határ. Sok legelő, erdő. F. U. az esztergomi káptalan.

Tapsony, magyar f. 1028 kath. 3 evang. 38 ref. 10 'sidó lak. Kath. paroch. szentegyház. Bort termeszt; tágas legelővel és erdővel bir. F. U. az esztergomi káptalan.

Tikos, magyar f. a' Balaton bozótja mellett: 172 kath. lak. F. U. G. Festetics László.

Ujlak (Balaton), magyar f 542 kath. lak. Határja 1-ső osztálybeli. Szőllőhegy. Nagy halászat. Sok nád. F. U. G. Hunyady fam.

Vése, magyar f. 261 kath. 568 evang. 56 ref. 5 'sidó lak. Evang. szentegyház. Határja igen áldott. Van búzája, kukuriczája, hajdinája. Szőllőhegye, erdeje, legelője elég. F. U. a' Véssey familia.

Vörs, magyar f. a' Balaton mellett: 764 kath. lak. Kath. paroch. templom. 1-ső osztálybeli határ. Jövedelmes halászat. F. U. G. Festetics László.

Vrászló, magyar f. 175 kath. 30 ref. 4 'sidó lak. Erdő. Sok legelő. F. U. a' Boronkay familia.

Zákány, horvát-magyar f. 574 kath. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Bora igen jó. Lakosai marhával és sertéssel kereskednek. F. U. Széchenyi Pál és Lajos 's Zychy grófok.

Zsilfa (Felső), magyar f. 155 kath. lak. F. U. a' Jankovich familia.

Népes Puszták.

Ágozás, 12 kath. lak. *Aligvár*, 12 kath. lak. *Arad*, Böhönye mellett; 22 kath. lak. F. U. az esztergomi káptalan. *Baráti (Nagy és Kis)*, 31 kath. lak. F. U. az eszt. káptalan. *Berek U.* 10 kath. lak. *Bogáth (Alsó)*, Següsdhöz 1 óra: 19 kath. lak. *Bogáth (Felső)*, 102 kath. 4 ref. lak. F. U. G. Széchenyi Pál. *Botthyán*, 50 kath. lak. *Bükösd*, 15 kath. 5 ref. lak. *Cser*, 15 kath. 2 evang. lak. *Csőd*, 33 kath. 23 ref. lak. F. U. Inkey. *Fazekas Dencs*, 147 kath. 2 ref. lak. kik közt sok czigány találtatik. Nagy erdő. F. U. Inkey. *Diós*, 27 kath. lak. *Feketesár*, 9 kath. lak. *Gárdos*, nemes Vidhez ½ óra 115 kath. lak. Szép erdő. *Homok (Kis)*, 8 kath. lak. *Hosszúviz*, Mesztegnyéhez 1 fertály. 147 kath. lak. F. U G. Hunyady. *Kákonya*, 17 kath. lak. *Kökényes*, 14 kath. 9 ref. lak. *Körösztút*, 10 kath.

lak. *Lók*, Kéthelyhez 1 óra, 63 kath. lak. Róna földje felette termékeny. F. U. többen. *Magasd*, 9 kath. lak. *Major (Új)* Csurgóhoz $^3/_4$ óra: 29 kath. 6 ref. lak. F. U. G. Festetics László. *Major (Új)*, Vörs mellett: 95 kath. lak. Gyönyörű majorság. F. U. G. Festetics László. *Maróth*, Sámsonhoz 1 óra: 90 kath. 53 ref. lak. *Mártony* 32 kath. lak. *Merke*, Tapsonyhoz $^1/_2$ óra: 50 kath. lak. *Mindszent*, 18 kath. lak. *Pád és Sz. Pál*, 17 kath. lak. *Ságh*, 6 kath. lak. *Sáncz*, Zala vármegye szélén: 62 kath. lak. *Puszta Sári*, Kéthelyhez közel: 116 kath. lak. Szép kastély és kert, ménes, nagy juhtenyésztés és majorság. F. U. G. Hunyady. *Szöcsény*, Sámsonhoz $^1/_2$ óra: 149 kath. 6 evang. lak. Szép erdő. Itt láthatni egy régi Várnak omladékait. *Terebezd*, 58 kath lak. *Tüskevár*, 24 kath. 4 ref. lak. *Kis Vid*, 60 kath. lak. Nemes Vidhez tartozik. *Vörös folyás*, 26 kath. lak.

II. A' KAPOSI JÁRÁS.

Van benne: 5 m. v. mind magyar.

58 falu, u. m: 53 magyar, 4 horvát-magyar, 1 magyar-német.

37 népes puszta, mind magyar.

Népessége: 47,356 lélek. u. m:

Vallásokra: 34,133 kath. 10,697 ref. 1178 evang. 31 ó hitü, 1317 'sidó.

Nyelvökre: 44,113 magyar, 1676 horváth, 250 német, 1317 'sidó.

Mező Városok.

Szőllős-Györök, magyar m. v. közel a' Balatonhoz egy kies vidéken, keletre szőllőhegyekkel körülvétetve. Számlál 842 kath. lak. Kath. paroch. templom. Pósta hivatal. Szép kastély. Határja 1-ső osztálybeli. Vörös bora kedves izü. F. U. a' Jankovich familia.

Kaposvár, népes magyar m. v. a' Kapos vize mellett: 3334 kath. 86 evang. 39 ref. 29 ó hitü, 95 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Ékességére szolgál az új szép vármegyeház, a' kath. gymnasium, a' casinó, az olvasó társaság, 's az uraság' több jeles épűletei. 3 nyomásra osztott határja

igen termékeny 's szép búzát, rozsot, kukuriczát terem. Szőllőhegye roppant kiterjedésü, 's meglehetős asztali borral fizet. Országos és heti vásárjai népesek. F. U. H. Eszterházy, 's feje egy uradalomnak.

Mernye, magyar m. v. 986 kath. 2 ref. 5 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja 1-ső osztálybeli. Legelője, erdeje, szőllőhegye elég. F. U. a' piaristák. Hajdan a' fejérvári custodiatus birta.

Sárd, magyar m. v. 767 kath. 15 ref. 7 'sidó lak. Kath. filial. kápolna. Jeles kastély és kert. Határja néhol homokos, de termékeny. Tágas legelőjén sok nemesitett birka legel. F. U. a' Somsich nemzetség.

Toponár, magyar m. v. 1135 kath. 94 evang. 13 ref. 240 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. 3 nyomásra osztott határjának egy része dombos, a' többi sik 's igen termékeny. Erdeje derék. Számos mesterember; és a' 'sidók közt sok muzsikus találtatik. F. U. a' religyió fundus.

F a l u k.

Aszáló, Mernyéhez 1 óra, magyar f. 74 kath. 530 ref. 4 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Határja 1-ső osztálybeli 's igen sikeres búzát terem. Legelője, rétje kövér. F. U., H. Eszterházy.

Bajom, népes magyar f. 900 kath. 1625 ref. 4 evang. 193 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Több csinos urasági lakházak. Synagóga. Határja nagy kiterjedésü de homokos. Tágas legelőjén sok marhát, juhot táplál. Szőllőskertjei nem igen jó bort adnak. F. U. számos közbirtokosok.

Berény (Kis), magyar f. Lengyeltótihoz 1 óra: 304 kath. lak. Határja 1-ső osztálybeli. F. U. Jankovich familia.

Bodrogh, magyar f. 193 kath. lak. F. U. többen.

Boglár, magyar f. a' Balaton mellett: 370 kath. 6 evang. 20 ref. lak. Rév. Termékeny határ. Sok hal és nád. F. U. a' Jankovich familia.

Boronka, magyar f. 314 kath. lak. F. U. Gál 's m. t.

Buzsák, magyar f. a' Balaton mellett: 1330 kath. 55 'sidó lak. Határja 2-dik osztálybeli. Sok rét és legelő. F. U. a' Jankovich és Lengyel familia.

Csehi, magyar f. a' Balaton bozótja mellett. 450 kath. lak. Nagy halászat és csikászat. F. U. a' Jankovich fam.

Csepel, magyar f. közel a' Balatonhoz: 86 kath. 810 ref. 14 'sidó lak. Ref. anya templom. Nagy szőllőhegy. Erdő, termékeny határ. F. U. a' veszprémi püspök.

Csoknya, magyar f. 71 kath. 748 ref. lak. Ref. anya templom. Homokos határ. F. U. H. Eszterházy.

Csombárd, magyar f. 130 kath. 18 ref. 4 'sidó lak.

Csömend, magyar f. 324 kath. lak. Erdő. F. U. a' Mérey familia.

Ecsény (Hármas), magyar-német f. 112 kath. 570 evang. 40 ref. 36 'sidó lak. Evang. anya templom. Synagóga. Határja termékeny. Erdő. F. U. többen.

Edde, magyar f. 190 kath. 92 ref. lak. Szőllőhegy. F. U. többen.

Egres (Magyar), magyar f. 60 kath. 611 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Sok erdő és legelő. F. U. H. Eszterházy.

Fájsz, magyar f. 604 kath. lak. Kath. paroch. templom. homokos határ. Derék erdő. F. U. G. Draskovich.

Füred (Kapos), magyar f. Kaposvárhoz ½ óra. 520 kath. lak. Határja 1-ső osztálybeli. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Gámás, magyar f. 1249 kath. 1 ref. 49 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Hegyes határ. Nagy szőllőhegy és erdő. F. U. Kiss Ignáczné.

Geszti, magyar f. 771 kath. 5 ref. 77 'sidó lak. Kath. anya templom. Synagóga. Liszt és fürész malmok. Szőllőhegy. Erdő. F. U. Thevely 's m. t.

Gyúgy (Tót), magyar f. 487 kath. 5 ref. 28 'sidó lak. Szőllőhegy. Erdő. Igen termékeny határ. F. U. Lengyel örökösök.

Hetes, magyar f. 207 kath. 618 ref. 6 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Több csinos urasági házak. Legelőjén szép lovakat 's juhokat nevel. Erdő. Itt minden esztendőben lófuttatás, és állatmutatás tartatik. F. U. G. Festetics, B. Pongrácz, Jankovich 's m. t.

Jád, magyar f. 107 kath. 700 ref. 7 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Szőllőhegy. Erdő. Termékeny határ. F. U. H. Eszterházy.

Juta, magyar f. 578 kath. 2 evang. 4 ref. lak. 1-ső osztálybeli határ. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Kak (Alsó), magyar f. 170 kath. 8 ref. lak. F. U. többen.

Kak (Felső), magyar f. 180 kath. lak. F. U. többen.

Puszta Kovácsi, magyar f. 860 kath. 2 evang. 1 réf. 80 'sidó lak. Nedves homokos határ. Szép erdő. F. U. Bogyay László 's m. t.

Libicz (Kozma), magyar f. 256 kath. lak. F. U. Boronkay.

Nagy vagy *Öreg Lak*, horvát-magyar f. közel a' Balatonhoz: 587 kath. lak. Kath. paroch. templom. Pósta hivatal. Határja 1-ső osztálybeli. F. U. Fekete 's m. t.

Lak (Kis), magyar f. 320 kath. lak. Jó rét, vizi malom. F. U. Jankovich familia.

Látrány, magyar f. egy völgyben, közel a' Balatonhoz. 250 kath. 722 ref. 1 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Szőllőhegye roppant. Sok kukuritza és hajdina. F. U. Jeszeniczei Jankovich Ferencz.

Lőlle, magyar f. a' Balaton mellett: 724 kath. 13 'sidó lak. Náddal és hallal bővelkedik. F. U. B. Majtényi 's m. t.

Kapos Mérő, magyar f. a' Kapos mellett: 244 kath. 701 ref. 20 'sidó lak. Ref. anya, kath. filial templomok. Szép erdő, vizi malom. F. U. Tallián, Gál, 's m. t. A' Mérey fényes nemzetség innen veszi eredetét.

Mocsolád, magyar f. 231 kath. 634 ref. 30 evang. 15 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Sok kukuricza, hajdina, kolompér, dohány. Szőllőhegy. Erdő. F. U. többen.

Nikla, magyar-horvát f. közel a' Balatonhoz. 893 kath. 25 evang. lak. Sok rét, nád, hal. Termékeny határ. Ékesítette a' magyar Horatiusnak — Ber'senyinknek — lakhelye.

Orczi, magyar f. Toponárhoz ½ óra. 59 kath. 521 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Határja 1-ső osztálybeli.

Orda, magyar f. a' Balaton bozótja mellett 205 kath. lak. F. U. Jankovich.

Osztopán, magyar f. 799 kath. 86 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. Szőllőhegy. Erdő. Sok legelő. F. U. Perneszi, Siklósi 's m. t.

Öszöd, magyar f. közel a' Balatonhoz: 150 kath. 9 evang. 311 ref. 17 'sidó lak. Kath. és ref. filial templomok. Szőllőhegy. Erdő. Sok rozs, hajdina. F. U. többen.

Pál (Tót sz.), horvát-magyar f. a' Balaton bozótja mellett: 679 kath. 15 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Sok rét és nád. F. U. H. Eszterházy.

Pamuk, magyar f. 433 kath. lak. F. U. többen.

Polány, magyar f. 398 kath. 106 evang. 26 ref. 3 'sidó lak. Homokos határ. F. U. többen.

Somogyvár, magyar f. 2 mfd. a' Balatontól egy kies erdőkkel, és szőllőhegyekkel körűl vétetett vidéken. Lakja 1076 kath. 12 'sidó. Kath. paroch. templom. Határja néhol homokos, de termékeny. Bora, fája bőven. Patakja több malmokat forgat. Fél órányira a' helységtől van az uraság' majorja, nagy fontosságu gazdálkodással. A' falu felett lévő hegyen pedig láthatni a' régi somogyi várnak maradványait, 's messze kiterjedő sánczait; oldalán továbbá a' somogyi apáturság' düledékeit. Az első nevezetes Kupa herczeg itt laktáról, a' második pedig arról, hogy hajdan hiteles levéltárral birt. F. U. G. Széchenyi Lajos.

Szörnye, magyar f. 342 kath. 27 evang. 30 ref. lak. F. U. többen.

Szemes, magyar f. a' Balaton mellett: 496 kath. 4 evang. 27 reform. 10 'sidó lak. Határja 1-ső osztálybeli. F. U. G. Széchenyi Lajos.

Szommajom, magyar f. a' Kapos mellett: 630 kath. 600 ref. 20 'sidó lak. Ref. anya. kath. filial. templomok. Vizi malom. Nagy legelő. F. U. H. Eszterházy.

Somodor, magyar f. 257 kath. 28 ref. lak. Határja 1-ső osztálybeli. Szép erdőség.

Táska, horvát-magyar f. a' Balaton bozótja mellett: 922 kath. 14 'sidó lak. Sok nád, hal. Vizi malom. F. U. G Széchenyi Lajos.

Taszár, magyar f. a' Kapos mellett. 476 kath. 2 ref. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Sikeres búza. Bor, fa, legelő elég. F. U. a' piaristák.

Teleki, magyar f. 126 kath. 260 ref. 5 'sidó lak. Kath. és ref. fil. templomok. Szőllőhegy. F. U. a' tihanyi apát.

Tóthi (*Lengyel*), magyar f. közel a' Balatonhoz a' budai pósta útban: 1104 kath. 2 evang. 12 ref. 81 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. Határja 1-ső osztálybeli Legelője bőven. Bort is termeszt. Nevezetessé teszi ezen helyet nem csak hazánkban, hanem egész Európában is a' Báró Fechtig mustra gazdasága. Itt, hol az előtt a' régi systema szerént legfellyebb 2—300 darab szarvasmarhát, mintegy 2000 hosszú gyapjas juhot láthatott az ember: most ezen érdemes báró egy eredeti telivérü, — 's maga nemében páratlan arabs ménest állított fel; 's nagy tökélletességre vitt juh seregeit 6000 darabra szaporította; 's hogy birka fókáit még jobban nemesíthesse, kosokat Thaer Porosz Státus Tanácsostól Europában 1-ső rationalis gazdától vásárlott, ennek közönségesen dicsértetett Möglini nyájából. F. urai a' helységnek a' Lengyel örökösök.

Túr, magyar f. közel a' Balatonhoz: 314 kath. 415 ref. 2 ó hitü 23 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Sok bor, rozs kukuricza, hajdina termesztés. F. U. a' Lengyel örökösök, G. Niczky 's m. t.

Ujlak (*Kapos*), magyar f. 139 kath. 1 evang. 120 ref. lak. Szép erdő. Vizi malom. F. U. többen.

Varjas-Kér, magyar f. a' Balaton bozótjánál: 577 kath. lak. Határja 1-ső osztálybeli. Marhával kereskedik. F. U. G. Hunyady.

Vámos, magyar f. Somogyvár mellett: 430 kath. 116 evang. 11 'sidó lak. Szép erdő. F. U. G. Niczky 's m. t.

Várda, magyar f. 277 kath. 44 ref. lak. F. U. Záborszky, Rosty 's m. t.

Visz, magyar f. 205 kath. 193 ref. lak. Szőllőhegy. Erdő Vizi malmok. F. U. Baranyay.

Vracsik, magyar f. N. Bajomhoz 1 óra. 378 kath. 12 evang. 16 ref. lak. Homokos határ. F. U. többen.

Zimány, magyar f. Toponárhoz 1 óra. 337 kath. lak. F. U. G. Niczky 's m. t.

Népes puszták.

Kis Albert, Gesztihez ½ óra. 47 kath. lak. *Arany*, Toponárhoz ½ óra. 38 kath. 14 evang. lak. *Baba* (*Kis*),

Gamashoz 1 óra. 2 kath. 9 ref. lak. *Babod*, Látrányhoz 1 mfd. 139 kath. 12 ref. lak. *Barát*, 13 kath. lak. *Bezeny*, 33 kath. lak. *Bogáth (Felső és Alsó)*, 272 kath. 30 ref. lak. Gesztihez 1 óra. Nagy majorság. *Alsó és Felső Bő*, Osztopán mellett. 240 kath. lak. F. U. Pongrácz, Jankovich. *Dávod*, Mesztegnyéhez 1½ óra. 111 kath 4 ref. lak. *Dezseda*, 14 kath. lak. *Egres (Rácz)*, Zimány mellett. 82 kath. 23 ref. lak. *Belső és Külső Eörs*, 33 kath. lak. *Fészerlak*, Toponár mellett. 19 kath. lak. *Fonyód*, Lengyeltótihoz ½ óra. 106 kath. lak. *Galambos*, 60 kath. lak. *Gárdony*, Lengyeltótihoz 1½ óra. 126 kath. lak. *Sz. György*, 57 kath. 3 evang. 8 ref. lak. *Lápa*, 55 kath. lak. *Keczel*, 7 kath. lak. *Kopár*, 38 kath. lak. *Kölked*, Fájszhoz 1 óra. 142 kath. lak. *Libbentő*, 6 kath. lak. *Páth*, 20 kath. lak. *Petend*, 16 kath. 51 luth. lak. *Rád*, Látrányhoz 3 fertály. 146 kath. 25 ref. lak. *Remete*, 57 kath. lak. *Répás*, 24 kath. lak. *Szerdahely*, Kaposvárhoz ½ óra. 126 kath. 4 ref. lak. *Szövécs (Felső)*, 8 kath. lak. *Tard*, Látrányhoz 1 óra. 160 kath. 2 ref. lak. *Ujfalu*, Heteshez ¾ óra. 136 kath. 2 ref. lak. *Vádé*, 54 kath. lak. *Várallya*, Somogyvárhoz ½ óra. 45 kath. lak. *Vilya*, Gamáshoz 1 fertály. 172 kath. 7 evang. 2 ref. lak.

III. AZ IGALI JÁRÁS

Van benne: 7 mező város, u. m: 6 magyar, 1 magyar-német.

50 falu, u. m: 43 magyar, 2 német, 2 magyar-német 2 magyar-tót, 1 német-magyar.

31 puszta, mind magyar.

Népessége: 44,938 lélek, u. m:

Vallásokra: 28,133 kath. 12,248 ref. 3350 evang. 1207 'sidó.

Nyelvökre: 41,211 magyar, 2120 német; 400 tót, 1207 sidó.

Mező Városok.

Ádánd, magyar m. v. a' Sió vize mellett: 686 kath. 703 ref. 19 evang. 62 'sidó lak. Ref. anya, kath. filial. templomok. Tágas legelő. Sok nád. Szőllőhegy. F.U. Csapody 's m. t.

Berki (*Nagy*), magyar m. v. a' Kapos vize mellett: 710 kath. 2 ref. 7 'sidó lak. Kath. filial. templom. Gyönyörű kastély és kert. Szőllőhegy. Első osztálybeli határ. Vadas erdő. F. U. G. Schmidegg.

Hidvég (*Város*), magyar m. v. Mező Komáromtól a' Sió választja el: 365 kath. 1341 ref. 13 'sidó lak. Ref. anya szentegyház. Sok mesterember. F. U. H. Batthyáni.

Igal, magyar m. v. 1307 kath. 3 evang. 12 ref. 29. 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szép kastély és kert. Nagy erdő Szőllőhegy. F. U. G. Batthyáni Antal örökösei.

Kárád, magyar m. v. 2240 kath. lak. Kath. paroch. templom. Sok rozs, kolompér, hajdina. Nagy szőllőhegy. Erdő. F. U. a' veszprémi püspök.

Koppány (*Török*), magyar m. v. Tolna vármegye szélén, a' Koppány vize mellett, egy igen gyönyörű völgyben. Számlál 1085 kath. 3 evang. 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Hegyes völgyes határja inkább rozsot terem. Szőllőhegye roppant. Erdeje is sok. A' mohácsi ütközet után ezen helyet a' törökök bástyákkal, sánczokkal megerősitvén; innen sok rablásokat, dúlásokat követtek el: míglen a' 17-dik század' végével egészen kiűzettettek. Régi várának nyomait alig láthatni. F. U. a' veszprémi püspök, és H. Eszterházy.

Nágocs, magyar-német m. v. 571 kath. 229 ref. 8 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szép uraségi kastély és kert. Határja hegyes, 's rozsot, hajdinát, dohányt, kolompért terem. Szőllőhegy. Derék erdő. Nevezetes uraségi merino juhnyáj. F. U. a' Zychy nemes familia.

Faluk.

Ácsa, magyar f. a' koppányi völgyben: 823 kath. 8 evang. 6 'sidó lak. Kath paroch. templom. Vizi malmok a' Koppány vizén. Kövér rétek. Szőllőhegy. Erdő. F. U. a' veszprémi püspök.

Andocs, magyar f. 1195 kath. lak. Kath. paroch. templom, melly a' sz Ferencz szerzeteseké. Hegyes határ. Sok erdő. Szőllőhegy. F. U. a' veszprémi püspök.

Atád (*Magyar*), magyar f. 162 kath. 502 ref. 3 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. kath. filial. templom. F. U. többen.

Attala, magyar f. a' Kapos vize melett: 775 kath. 12 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja 1-ső osztálybeli. Sok nád a' Kapos posványában. F. U. a' piaristák.

Bábony, magyar f. 74 kath. 456 evang. 232 ref. 16 'sidó lak. Evang. anya eklé'sia. Határja igen áldott. Sok bor. F. U. Lengyel örökösök.

Bálványos, magyar f. 308 kath. 890 ref. 23 'sidó lak. Kath. filial. ref. anya templom. Tágas határja közép termékenységü. Szép erdő. Szőllőhegy. F. U. többen.

Bár (Kis), magyar f. a' Koppány völgyében: 932 kath. 14 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Hegyes határ. Sok bor és fa. F. U. a' veszprémi püspök.

Báté, magyar f. a' Kapos mellett: 416 kath. lak. Határja 1ső osztálybeli. Kövér legelő. Szép birka tenyésztés. F. U. a' Gál familia.

Bonya, magyar f. 328 kath. 457 evang. 145 ref. 5 'sidó lak. Vizi malmok. Bora, fája, rétje elég. F. U. G. Hunyady.

Berény (Nagy), magyar f. 771 kath. 315 ref. 5 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. F. U. a' veszprémi káptalan.

Berki (Kis), magyar f. 160 kath. 63 ref. lak. F. U. G. Schmidegg.

Büssü, magyar f. 172 kath. 510 ref. 50 'sidó lak. Kath. filial. ref. anya templomok. Határja 1-ső osztálybeli. Az uraság' birka nyája különösen szép. F. U. a' Gál familia.

Csoma, magyar f. a' Kapos mellett: 245 kath. lak. F. U. G. Hunyady.

Döröcske, német és magyar f. 50 kath. 840 evang. 5 'sidó lak. Fekszik a' koppányi kies völgyben. Evang. anya templom. Határja hegyes. Szőllőhegye, erdeje nagy. F. U. G. Hunyady.

Egres (Német), magyar f. 481 kath. 4 evang. lak. Sok erdő. Szőllőhegy. F. U. az igali uradalom.

Endrőd, magyar f. közel a' Balatonhoz: 799 kath. 575 ref. 15 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Kastélya hajdan meg volt erősitve. Szőllőhegye jó veres bort terem. F. U. a' tihanyi apát.

Fiád, magyar f. 148 kath. 3 evang. 19 ref. 4 'sidó lak. F. U. Tóth, Kenesey 's m. t.

Fonó, magyar f. 362 kath. lak. Határja 1-ső osztálybeli.

Gáloskér (*Sz.*), magyar f. 550 kath. 7 evang. 10 ref. 11 'sidó lak. Földje igen termékeny. Szőllőhegy. F. U. a' Svastics fam.

Gölle, magyar f. 1106 kath. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja 1-ső osztálybeli. F. U. a' piaristák.

Gyalán, magyar f. 279 kath. lak. Fekete földje gazdag termékenységü. Az uraság mintegy 50 holdban Buzért termeszttet. F. U. G. Hugonnay.

Hidvég (*Falu*). magyar f. Város Hidvég mellett: 172 kath. 201 ref. lak. Sok rét és nád. F. U. H. Batthyáni.

Juth, magyar f. a' Sió mellett: 20 kath. 411 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Igen termékeny föld. F. U. G. Széchenyi.

Kapoly, magyar f. 160 kath. 52 evang. 590 ref. 7 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Hegyes völgyes határ. Szőllőhegy. Erdő. F. U. a' tihanyi apát 's más nemesek.

Káró, német f. 220 kath. lak. Agyagos sovány határ. Bor termesztés. F. U. a' Zychy familia.

Kasok, magyar f. 38 kath. 351 ref. 14 'sidó lak. Ref. anya templom. Első osztálybeli határ. F. U. többen.

Kereki, magyar f. 438 kath. 5 evang. 170 ref. 6 'sidó lak. Szép tölgyes erdeje sok makkot ád. Bort is termeszt. F. U. Tallián, Csapody, Baranyai 's m. t.

Kiliti, magyar f. a' Sió vize mellett: 561 kath. 876 ref. 9 'sidó lak. R. kath. és ref. anya templomok. Határja egész a' Balatonig nyúlik, 's elég termékeny. Bora, fája, hala, nádja bőven van. Vizi malom. F. U. a' veszprémi káptalan.

Köcse, magyar és német f. 250 kath. 630 evang. 238 ref. 90 'sidó lak. Evang. és ref. templomok. Synagóga. Tágas határja leginkább rozsot terem. Nagy makkos erdő. Szőllőhegy. F. U. többen.

Kőröshegy, magyar f. közel a' Balatonhoz: 289 kath. 756 ref. 34 'sidó lak. Kath. és ref. anya szentegyházak. Bortermesztés. Szép erdő. F. U. G. Széchenyi Lajos. Hogy ezen hely hajdan nevezetesebb lehetett, mutatják egy klastromnak, 's 2 templomnak omladékai, és egy nagy temetőhely.

Megyer, magyar f. 216 kath. 72 evang. 286 ref. 8 'sidó lak. Ref. templom. Termeszt rozsot, bort. Erdő. F. U. Kenesey 's m. t.

Miklósi, német f. 504 kath. 8 ref. lak. Kath. paroch. templom. Rozs, dohány, bortermesztés. Erdő. F. U. Tallián, Csapódy, Baranyay.

Mogyoród, magyar f. 43 kath. 5 evang. 24 ref. lak. F. U. a' Sárközy familia.

Mosdós, magyar f. a' Kapos mellett: 519 kath. 84 'sidó lak. Synagóga. Róna határja fekete 's igen termékeny. F. U. G. Schmidegg, Somogyi 's m. t.

Nyim, magyar f. 196 kath. 155 evang. 4 'sidó lak. F. U. a' Lengyel örökösök.

Patalom, magyar f. 64 kath. 152 ref. lak. F. U. a' Bosnyák familia.

Pula, magyar f. a' Kapos mellett: 380 kath. lak. 1-ső osztálybeli határ. F. U. H. Eszterházy.

Ráksi, magyar f. 325 kath. 2 evang. 21 ref. lak. F. U. a' veszprémi püspök.

Ságvár, magyar f. 525 kath. 776 ref. 7 'sidó lak. Kath. és ref. paroch. templom. Nagy szőllőhegy. Erdő. Termékeny rozs szántóföldek F. U a' veszprémi káptalan.

Som, magyar f. Nagy Berény mellett: 80 kath. 6 evang. 635 ref. 4 'sidó lak. Szőllőhegy. Kövér legelő. F. U. G. Viczay, B. Vécsey, 's m. t.

Szabadi, magyar f. 170 kath. 70 evang. lak. F. U. G. Schmidegg, G. Batthyáni.

Szamárdi, magyar f. a' Balaton mellett: 623 kath. lak. Kath. paroch. templom. Legelője, földje, 's vörös bora igen jó. F. U. a' tihanyi apát.

Szárszó, magyar f. a' Balaton mellett: 212 kath. 354 ref. 10 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Pósta hivatal. Nagy halászat. Gazdag határ. F. U. G. Hunyady.

Szill, magyar f. Tolna vármegye szélén: 1204 kath. 5 evang. 212 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. Szőllőhegy. Erdő. F. U. G. Hunyady.

Szólád, magyar f. 135 kath. 543 ref. 7 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Agyagos határ Szőllőhegy. Erdő. F. U. G. Hunyady.

Szorosád, magyar f. a' Koppány völgyében: 362 kath. lak. Szőllőhegy. Kevés szántóföld.

Tab, vegyes magyar és tót f. 648 kath. 482 evang. 48 ref. 394 'sidó lak. Kath. evang. és ref. szentegyházak. Synagóga. Határja hegyes völgyes. Szőllőhegye nagy. F. U. A' Lengyel örökösök, és a' Mérey familia.

Torvaj, vegyes magyar-tót f. 416 kath. 148 evang. 123 ref. 6 'sidó lak. Sok rozs, kolompér, bor. F. U. többen.

Zala, magyar f. 536 kath. 35 evang. 12 ref. lak. Határja hegyes völgyes. Szőllőhegy. Erdő. F. U. a' Zychy familia.

Zich, magyar-német f. 560 kath. 60 ref. lak. Kath. filial. kápolna. Rozs, dohány, bortermesztés. Derék urasági birka nyáj. Erdő. F. U. a' Zychy nemes familia.

Népes Puszták.

Kis Bécz, 18 kath. lak. *Berény* (*Nagy*), 3 kath 12 ref. lak. *Kis Berény*, 3 kath. lak. *Bonya*, 46 kath. 1 ref. lak. *Bözse*, 2 kath. lak. *Csicsal*, Karádhoz 1 óra. 80 kath. 14 ref. lak. *Kapos Dada*, 37 kath. lak. *Dabó*, 8 kath. lak. *Darány*, 2 kath. 5 ref. lak. *Egres* (*Rácz*), 82 kath. 23 ref. lak. *Gadács* (*Öreg*), Szil melett: 3 kath. 183 evang. 7 'sidó lak. *Gecsen*, 4 ref. lak. *Gerezd*, Ácsához 1 fertály. 127 kath. lak. *Hetény* (*Alsó és Felső*), 44 kath. lak. *Inám*, 18 kath. lak. *Jaba*, Endrődhöz 1 óra. 106 kath. lak. *Jutom*, 26 kath. lak. *Kapoly* (*Puszta*), 21 kath. lak. *Kegye*, 5 kath. lak. *Lula*, 26 kath. 1 evang. lak. *Merse*, 25 kath. lak. *Szántód*, Szamárdihoz $1/2$ óra. 72 kath. lak. Kath. kápolna. Rév a' Balatonon, mellyen Szala vármegyébe járnak. F. U. a' tihanyi apát. *Szemes* (*Puszta*), Kőröshegyhez 1 óra. 270 kath. lak. F. U. G. Hunyady. *Tátom*, 20 kath. lak. *Tócsár*, 6 kath. lak. *Tomi*, 22 kath. lak.. *Tömörke*, 5 kath. lak. *Tüske*, 7 kath. lak. *Ugaj*, 32 kath. lak. *Úzd*, 48 kath. 8 ref. lak.

IV. A' SZIGETHVÁRI JÁRÁS.

Van benne: 4 mező város, u. m: 2 magyar, 1 magyar-német-rácz, 1 rácz-magyar-német.

69 falu, u. m: 49 magyar, 8 német, 6 rácz, 2 magyar-rácz, 1 rácz-magyar, 2 német-magyar, 1 német-rácz.
20 népes puszta, u. m: 14 magyar, 4 rácz, 2 német.
Népessége: 36,748 lélek.

Mező Városok.

Istvándi, magyar m. v. 117 kath. 910 ref. 10 'sidó lak. Ref. anya templom. Pósta hivatal. Vizi malmok az Okor vizén. Határja nagy és homokos, de termékeny. Pogácsa almája hires. Bora nem állandó. Marhája sok. F. U. H. Eszterházy.

Mosgó, vegyes rácz-magyar-német m. v. 719 kath. 10 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja hegyes, völgyes, agyagos. Bort, dohányt termeszt. Erdeje van. F. U. G. Batthyáni Antal örökösei.

Szigethvár, vegyes magyar-német-rácz m. v. egy az Almás vizétől formált szigetben: 2830 kath. 30 evang. 28 ref. 90 ó hitü, 255 'sidó lak. Házai csinosak. Nevezetesebb épűletjei: a' kath. és ó hitü paroch. templomok; a' Franciskanus klastrom és szentegyház; a' városháza, az urasági kastély, póstaház, vendégfogadó 's több boltok. Áll a' város az ó és új városból, 's a' magyar Leonidas G. Zrinyi Miklós dicső halála által megszentelt várból. Építője ezen várnak bizonyos Osvald Anthemius görög országi indigena volt; 's későbben enyingi Török Bálint erősítette meg; I. Ferdinand pedig a' vár' bástyáit annyira kijavíttatta, hogy Stansics Márk vár kapitány, a' Toigon Osmán, és Ali herélt basa által próbált véres ostromokat., nagy veszteséggel viszsza verhette. Stansics halála után 1562-ben G. Zrinyi Miklós vevé át a' commandót, kinek példátlan vitéz bátorságát, hazafi szeretetét, férjfias elszántságát, 's dicső halálát itt nem is szükség előhoznom; mert az minden igaz magyarnak mélyen emlékezetébe, 's szivébe van vésve. Bevévén a' puszta falakat a' török, ezeket újra kijavíttatta; 's innen gyakori kiütéseket, rablásokat vitt végbe; ezen idő alatt történt az t. i. 1583-ban, hogy egy horvát katona szökevénynek adván ki magát, alattomban a' puskaporos toronyba tüzet vetett, 's ez által az egész várat szörnyen

megrongálta. Végre 1688-ban capitulatióval, mint Eger, vissza jött a' magyar koronához. A' mostani épület nagyon különbözik a' régitől, ámbár belöl a' Zrinyi várának némelly maradványait most is láthatni. A' vár északi kapuja 1724-ben építtetett.

Határja Szigetnek nagy, 's bár sok helyt mocsáros, de termékeny. Bora középszerű. Lakosai a' mesterségeket, 's a' kereskedést erősen üzik. Országos és heti vásárjai népesek. F. U. Czindery László (ezelőtt a' Festetics nemes familia birta).

Különös örömére szolgálhat minden magyarnak, azon egynehány esztendőktől behozatott szokás, hogy t. i. a' Zrinyi Miklós halála' napja, mind a' földes uraságtól, mind a' lakosoktól, mind a' körűl belől lakó igaz hazafiaktól, a' tárgyhoz illő méltósággal meg ünnepeltetik; úgy hogy csak az óhajtható, hogy azon emlék oszlop, mellyre már több hazafiak szép summákat ajándékoztak, mentől hamarébb fel állíttassék, 's ez által azon vád, mintha mi magyarok nagy férjfiainkról elfelejtkeznénk: legalább ezen dicső hazafiban tettleg meg csáfoltassék.

Sélye, magyar m. v. Baranya vármegyétől egészen körül vétetve: 303 kath. 742 ref. 3 evang. 5 óhitü, lak. Ref. anya, kath. filial. templomok. Termékeny határját az árvizek járják. Marha és sertéstenyésztése virágzó karban áll. F. U. a' G. Bathyáni familia.

Faluk.

Almamellyék, rácz-magyar f. 799 kath. lak. Szőllőhegy Erdő. Jó legelő, hegyes határ. F. U. G. Batthyáni.

Apáti, magyar f. 232 kath. 6 evang. 403 ref. 7 'sidó lak. Határja 1-ső osztálybeli. F. U. többen.

Bóldogasszonyfa, német f. 475 kath. lak. Szép kath. filial. templom. Lakosai sárga agyagos földjöket nagy szorgalommal mivelik: termesztenek búzát, rozsot, dohányt, kukuriczát, 's a' t. Szőllőhegye 's szép erdeje van, F. U. Igmándy familia, kinek itt csinos úri lakházait, és kertjeit láthatni.

Bécz, magyar f. 41 kath. 504 ref. lak. Ref. anya templom. F. U. G. Batthyáni.

Sz. Balás, magyar f. 336 kath. 8 ref. 5 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegy. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Basal, magyar f. 9 kath. 180 ref. lak. 1-ső osztálybeli határ. Bor, fa elég. F. U. Kubinyi fam.

Bözenfa, német f. 631 kath. lak. Kath. paroch. templom. Hegyes határ. Szőllőhegy. Erdő. F. U. a' Festetics familia.

Bürűs, magyar f. 20 kath. 430 ref. lak. Ref. anya templom. Róna lapályos határ. F. U. Czindery László.

Cserényfa, magyar f. 244 kath. lak. Hegyes határ. Bor, fa bőven. F. U. H. Eszterházy.

Csertő, magyar f. 168 kath. 402 ref. lak. Kath. és ref. filial. templomok. 1-ső osztálybeli határ. F. U. Somsich.

Dobza (*Kis*), magyar f. 24 kath. 470 ref. lak.

Dobza (*Nagy*), magyar f. 61 kath. 582 ref. 5 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Vizi malmok. Róna határ. F. U. többen

Darbás (*Sz*) rácz f. 136 kath. lak. F. U. a' kamara.

Drávafok, magyar f. közel a' Drávához: 68 kath. 538 ref. lak. Ref. anya szentegyház. Sok mocsár. Nagy marhatartás F. U. többen.

Gálosfa, német f. 495 kath. 4 ref. 10 'sidó lak. Szőllőhegy. Erdő. Földjei agyagosak, hegyesek. F. U. Festetics.

Dombó, magyar f. közel a' Drávához: 24 kath. 415 ref. lak. Téres legelő. Erdőség. F. U. Nedeczky fam. — Ref. anya templom.

Gárdony, magyar f. Dombó mellett: 5 kath. 270 ref. lak. F. U. többen.

Görösgál, magyar f. 179 kath. 61 ref. lak. F. U. többen

Gyarmat, magyar f. 159 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Gyöngyösmellék, magyar f. 154 kath. 400 ref. 9 óhitü, 43 'sidó lak. Ref. anya, kath. filial. templomok. Bortermesztés. F. U. Czindery László.

György (Tóth Sz.) magyar f. 8 kath. 474 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Vizimalmok. Nagy marhatartás és bor termesztés. F. U. G. Széchenyi Lajos.

Hagymásfa, német f. igen erdős vidéken 349 kath. lak. Szőllőhegy. F. U. Festetics nemes fam.

Hárshágy (Kis), magy f. 332 kath. 9 ref. 5 'sidó lak. F. U. Festetics.

Hárshágy (Nagy), magyar f. 687 kath. 15 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegy. Erdő. F. U. Festetics nemes familia.

Hatvan, magyar f. 43 kath. 551 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Sik, lapályos határ. F. U. G. Batthyáni

Homok, magyar f. a' Kapos mellett: 308 kath. 5 'sidó lak.

Sz. Jakab, magyar f. 94 kath. lak. F. U. H. Eszterházy

Kercseliget, német és magyar f. közel a' Kaposhoz: 632 kath. 11 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Vizi malmok. Dombos határ. Szőllőhegy. F. U. G. Niczky János örökösei.

Keresztúr (Dráva), rácz f. a' Dráva mellett: 264 kath. lak. Nagy marhatartás. F. U. a' pécsi káptalan.

Keresztúr (Kapos), magyar f. 530 kath. 6 'sidó lak. Szőllőhegy. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Keresztúr (Tót), magyar f. 197 kath. 76 ref. lak. F. U. G. Bathyáni.

Kisfalud, magyar f. 134 kath. 701 ref. lak. Reform. anya eklé'sia. Téres legelő. Sok birka. Szőllő. F. U. H. Eszterházy.

Kislak, magyar f. 327 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Lakócsa, rácz f. közel a' Drávához: 740 kath. 4 ref. lak. Kath. paroch. templom. Földje igen termékeny. Marhát tart 's avval kereskedik. F. U. a' kamara.

László (Sz.), német f. 775 kath. lak. Kath. paroch templom. Hegyes határja igen jól miveltetik. Szőllőhegy. Erdő. F. U. Festetics nemes familia.

Lukafa, német és rácz. f. Baranya vármegye szélén: 192 kath. 34 óhitü, 3 ref. 14 'sidó lak. Sok erdő. Bor. F. U. G. Batthyáni.

Lukafa (Magyar), magyar f. 165 kath. 200 ref. 5 'sidó lak. Reform. leány eklé'sia. Bort termeszt. Erdeje van. F. U. Somsich.

Lúka (Sz), német f. 195 kath. lak. Nagy erdőség. Üveghuta. F. U. Festetics nemes familia.

Markócz, magyar f. a' Dráva mellett: 11 kath. 184 ref. lak. F. U. Somsich familia.

Márton (Dráva Sz.) rácz f. a' Dráva mellett: 669 kath. 24 óhitü, 6 ref. lak. Kath. paroch. templom. Nagy és mocsáros határ. Marhatartás. Vagyon apátursága, mellynek czimje: Abbatia S. Martini de Vaska.

Márton (Szilvás Szent), magyar f. 43 kath. 318 ref. 4 'sidó lak. Ref. leány eklé'sia. F. U többen.

Molvány, magyar f. 23 kath. 250 ref. lak. Ref. leány szentegyház. Határja 1-ső osztálybeli. F. Ú. Kubinyi fam.

Nemeske, magyar. f, 30 kath. 503 ref. 4 'sidó lak. Ref. anya templom. F. U. G. Batthyáni.

Okorágh, magyar f. az Okor vize mellett: 11 kath. 421 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Sok marha és legelő. Szép erdő. Fa eszközök készitése. F. U. G. Batthyáni.

Pácza, magyar f. 17 kath. 271 ref. 5 'sidó lak. Szőllőhegy. Erdő. F. U. többen.

Pál (Sz.), magyar f. 281 kath. 5 'sidó lak. F. U. H. Eszterházy.

Pata, magyar f. 17 kath. 1154 ref. lak. Ref. anya templom. Nagy Szőllőhegy. Termékeny föld. F. Ú. többen.

Petend, magyar f. 3 kath. 211 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. F. U. G. Batthyáni.

Poklosi, magyar f. 30 kath. 454 ref. lak. Határja 1-ső osztálybeli. F. U. a' Kubinyi familia.

Potony, rácz f. 316 kath. lak. Sok legelő. F. U. a' kamara.

Rakó, magyar f. 130 kath. lak. F. U. H. Eszterházy

Révfalu, magyar-rácz f. a' Dráva mellett: 113 kath. 14 ref. lak. F. U. a' kamara.

Sántos, magyar f. hegyes erdős vidéken 326 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Simonfa, magyar f. 270 kath. 12 'sidó lak. F. U. Somsich.

Szenna, magyar f. közel a' Kaposhoz: 81 kath. 1008 ref. 7 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Gazdag határ. Szőllőhegy. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Szőllőmál vagy *Szolimán*, vegyes magyar-rácz f. 570 kath. lak. Sigeth ostromlásakor itt vólt Solimánnak, a' sátorja fel ütve. F. U. G. Batthyáni.

Szőrény, magyar f. az Okor vize mellett: 241 kath. lak. Szép erdő. F. U. G. Batthyáni.

Sztára, vegyes német-magyar-rácz f. a' Dráva mellett. 573 kath. 6 ref. 1 'sidó lak. F. U. G. Batthyáni.

Tamási (Kis), magyar f. 18 kath. 210 ref. lak. F. U. Somogyi 's m t.

Tamási (Dráva), magyar f. 172 kath. 15 ref. lak. Derék erdő. F. U. többen.

Tóthváros, német f. hegyes, erdős vidéken: 239 kath. lak. F. U. Festetics nemes familia.

Töröcske, magyar f. 259 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Újfalu (Magyar) magyar f. 21 kath. 404 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. F. U. Czindery László.

Újfalu (Német), német f. az elébbeni helység mellett: 303 kath. 8 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Termékeny földje jó búzát, kukuriczát terem. F. U. Czindery László.

Újfalu (Tóth), rácz f. a' Dráva mellett: 329 kath. lak. F. U. a' kamara.

Várad, magyar f. az Okor vize mellett: 11 kath. 105 ref. lak. F. U. Czindery László.

Viszló, magyar f. 55. kath. 551 ref. 4 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Földje igen termékeny. Bora középszerű. F. U. Somsich, Boronkay 's m. t.

Zádor, magyar f. 22 kath. 440 ref. 6 'sidó lak. Ref. anya templom. Sok rozs, hajdina, legelő. F. U. többen.

Népes Puszták.

Aranyosvölgy, Kercseliget mellett: 58 kath. lak. F.U.G. Niczky. *Csernqdúl*, *Kosztovány*, *Lanka*, 3 Puszta Lakócsa mellet: 25 kath. lak. F. U. a' kamara. *Domolos*, Szigetvárhoz 1 óra 67 kath. 25 ref. lak. Nagy majorság. F. U. Czindery László. *Sz. Lászsó (Kis)* 56 kath. 18 ref. lak. F. U. Festetics nemes fam. *Likóta*, 29 kath. lak. *Mihályfa (Sz.)* M. Ujfalu mellett: 227 kath. 20 ref. lak. *Miklós, (Sz.)* 66 kath. lak. *Nádasd*, 5 kath. lak. *Szigecske*, 11 kath. 6 ref. lak. *Tamás (Sz.)* 15 kath. lak. *Turbék*, Szigetvár mellett: 115 kath. 12 ref. lak. *Vörösalma*, 23 kath. lak. *Alsó és Felző Visnye* 2 egymás mellett lévő puszta: 19 kath. 240 ref. lak. Jó búza, bortermesztés; erdő. F. U. többen.

Zöcske, 100 kath. rácz lak. Mo'sgó mellett. F. U. G. Batthyáni. *Zsibód*, Szigetvárhoz 1 óra: 69 kath. 48 ref. lak. *Haraszti* Dráva Sz. Márton mellett: 7 kath. 11 ref. lak. *Hugomér*, Szent Baláshoz 3 fertál. 50 kath. magyar lak. Fekszik a' Kapos csatornája mellett egy kies 's termékeny vidéken. Van egy üveghutája, hires forrásvize, mellyet a' gyomor görcs ellen hasznosnak mondanak, birka tenyésztése, vizi malma, 's szép erdeje. F. U. G. Hugonnay.

V. A' BABÓLCSAI JÁRÁS.

Van benne: 5 mező város, u. m. 2 magyar — 1 magyar-horvát — 1 magyar-német — 1 horvát-magyar.

49 falu, u. m. 34 magyar — 10 horvát — 2 magyar-horvát — 1 horvát-magyar — 1 német — 1 magyar-német.

28 puszta, u. m. 27 magyar — 1 horvát.

Népessége 39,860 lélek u. m.

Vallásokra: 18,659 kath. — 20,636 ref. — 143 evang. — 8 ó hitü, — 414 'sidó.

Nyelvökre: 31,175 magyar — 6421 horvát — 1850 német 414 'sidó.

Mező Városok.

Nagy Atád, vegyes horvát-magyar m. v. a' Rinya vize mellett: 1053 kath. 14 ref. 64 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. Derék kastély és kert. Franciskanus klastrom. Határja róna 's termékeny. Legelője sok. Országos vásárjai híresek, kivált szarvasmarhára nézve. F. U. Czindery László.

Babólcsa, magyar-horvát m. v. a' Rinya vize mellett közel a' Drávához: 1056 kath. 44 ref. 4 ó hitü lak. Kath. paroch. templom. Pósta hivatal. Kastély. Nagy határja mocsáros. Földjei fekete homokosok. Erdeje, legelője sok. Marha és sertéstenyésztése nevezetes F. U Végh István örökösei. Régi vára hajdan nem megvetendő erősség volt 's több ízben ostromoltatott, mind a' törököktől, mind a' magyaroktól. Utóljára 's végképpen Zrinyi Miklós vette el a' töröktől 1664-ben, midőn már folyvást 64 esztendeig birták.

Barcs, magyar-német m. v. a' Dráva partján: 913 kath. 55 evang. 5 ref. 4 óhitü 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom.

Sóház. Rév a' Dráván által. Vízi malmok. Határja homokos. Erdeje derék. F. U. a' Csokonyai uradalom.

Csokonya, magyar m. v. 218 kath. 1076 ref. 6 'sidó lak. Kath. és ref. paroch. templomok. Határjának nagy része homokos, de jó rozsot terem. Legelője bőven. Marha, juh, sertés tenyésztése nevezetes. F. U. G. Széchenyi Pál és Lajos, 's feje egy uradalomnak.

Csököly, magyar m. v. 178 kath. 1600 ref. 2 'sidó lak. Kath. és ref. anya szentegyházak. Homokos határ. Nagy legelő. Len és kender termesztés F. U. a' veszprémi püspök.

Faluk.

Agarév, horvát f. 177 kath. 18 'sidó lak. F. U. G. Festetics László.

Aracs, horvát f. 312 kath. 4 ref. lak. F. U. Végh familia.

Aszond (Kis), magyar f. 52 kath. 438 ref. 4 'sidó lak. Ref. anya templom. Jó rét és legelő. Birkatartás. F. U. a' Sárközy familia.

Bajom (Kis), magyar f. 23 kath. 660 ref. 5 'sidó lak. Ref. anya szentegyház. Homokos róna határ. F. U. többen.

Beleg, magyar f. 58 kath. 399 ref. 5 evang. lak. F. U. G. Festetics László.

Bellovár, horvát f. a' Dráva mellett: 404 kath. 4 ref. lak Rétje, gyümölcse sok. Nagy erdő. F. U. G. Festetics László.

Benedek (Sz.), magyar f. 31 kath. 650 ref. 7 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Határja termékeny, erdeje, rétje, legelője elég. F. U. a' kaposfői prépost.

Besenye, magyar f. 125 kath. 154 ref. lak. Homokos határ.

Bodvicza, horvát f. a' Rinya vize mellett: 339 kath. lak. F. U. Niczky és Jankovich fam.

Bolhó, magyar és horvát f. a' Dráva mellett: 816 kath. 4 ref. 5 'sidó lak. Rétjei vizesek. Határja homokos. Erdeje tölgyes. F. U. a' Csokonyai uradalom.

Darány, magyar f. közel a' Drávához: 59 kath. 1280 ref. 10 'sidó lak. Ref. templom és anya eklé'sia. Határja igen nagy de homokos. Marhatartása virágzó. Erdeje és szőllőskertjei vannak. F. U. G. Széchenyi Lajos.

Gige, magyar f. 124 kath. 831 ref. 99 'sidó lak. Ref. anya templom. Synagóga. F. U. Somsich familia.

Görgeteg, magyar f. 77 kath. 810 ref. 4 'sidó lak. Ref. anya, kath. filial. szentegyház. Sok legelő. Bor termesztés. Homokos határ. F. U. a' veszprémi püspök.

Homok Sz. György, magyar f. 120 kath. 614 ref. lak. Ref. anya szentegyház. Határja felette homokos. Szőllős-kertjei csekély bort teremnek. Erdő. F. U. G. Széchenyi Lajos.

Háromfa, horvát f. a' Rinya mellett. 789 kath. 2 ref. lak. Határja mocsáros. Sok legelő. F. U. Végh István örökösei.

Hedrahely, magyar f. 172 kath. 903 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Sok bor. Szép erdő. F. U. többen.

Hencse, magyar f. 71 kath. 380 ref. 5 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Homokos határ. F. U. többen.

Henész, horvát-magyar f. N. Atád mellett: 301 kath. 18 ref. lak. F. U. G. Hunyady.

Heresznye, horvát f. a' Dráva partján: 411 kath. 7 'sidó lak. Jó rét, legelő, erdő, malmok. — A' csokonyai uradalomhoz tartozik.

Hoszúfalu, magyar f. 81 kath. 415 ref. lak. Ref. leány szentegyház. Sok erdő. Szén és fakereskedés. F. U. G. Hunyady.

Jákó, magyar f. 183 kath. 6 evang. 250 ref. 3 'sidó lak. Sok legelő és erdő. Homokos határ. F. U. Tallián 's m. t.

Kadarkút, magyar f. 219 kath. 1012 ref. 4 evang. 68 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Synagóga. Róna határja elég termékeny. Legelője, erdeje bőven. F. U. a' Somsich és más nemes familiák.

Kálmáncsa, magyar f. 156 kath. 654 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Vizenyős, homokos határ. Roppant erdő. Abroncs és más fa eszközőkkel való kereskedés. F. U. G. Széchenyi Lajos. Láthatni itt egy klastrom és templom maradványait.

Rinya Szent Király, magyar f. 182 kath. 321 ref. lak. kik halat, rákot, csikot fognak. Ref. leány eklé'sia. F. U. G. Hunyady.

Komlósd, magyar f. 39 kath. 460 ref. lak. Ref. anya templom. Erdő. Malmok. Tágas legelő. Azon domb, mellyen a' helység fekszik olly kemény agyagból áll, hogy 4—5 ölnyire

is lehet kútat ásni, a' nélkül hogy szükség lenne téglával kirakni. F. U. a' csokonyai uradalom.

Kónyi, magyar f. 53 kath. 10 evang. 480 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. F. U. G. Festetics László.

Korpád (*Puszta*), magyar f. 200 kath. 250 ref. lak. Határja dombos. Szőllője 's erdeje van. A' ref. templom N. Korpádhoz affiliáltatott. F. U. Sárközy, Siklósy 's m. t.

Korpád (Nemes vagy Nagy), magyar f. 58 kath. 852 ref. 5 'sidó lak. Ref. anya templom. Határja részint agyag, részint homok. Bort termeszt. Erdeje van. F. U. Sárközy, Siklósy 's mások.

Kovácsi (*Kis*), magyar f. 89 kath. 310 ref. 5 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. F. U. H. Eszterházy.

Kútas, magyar f. 310 kath. 8 evang. 620 ref. 5 'sidó lak. Kath. és ref. anya szentegyházak. F. U. Boronkay 's m. t.

Lábod, magyar f. 132 kath. 623 ref. lak. Ref. anya, kath. filial. templomok. Vízi malom. Szép erdő. F. U. G. Széchenyi.

Lád, magyar és német f. 592 kath. 510 ref. 8 'sidó lak. Kath. és ref. paroch. templomok. Derék urasági kastély és kert. Ezen helység 2 részre osztatik u. m. Magyar és Német-Ládra — Magyart reformatusok, Németet katholikusok lakják. Határjok mindent bőven terem. Van búzájok, rozsok, sok kolompérjok, dohányok, borok. F. U. Czindery László.

Merenye, magyar f. 27 kath. 632 ref. lak. Ref. anya szentegyház. Homokos határ. F. U. G. Széchenyi Lajos.

Miske, magyar f. 600 kath. 10 ref. lak. F. U. a' veszprémi püspök.

Ötvös, magyar f. 177 kath. 1 evang. 328 ref. 18 'sidó. lak. Dombos határja elég termékeny. Szőllő. Erdő. F. U. többen.

Páczod, horvát f. 73 kath. 13 ref. lak. F. U. Jankovich.

Patosfa, magyar f. 347 kath. 200 ref. lak. Dohány termesztés. F. U. Végh István örökösei.

Péterhida, magyar és horvát f. a' Rinya mellett: 412 kath. 90 ref. lak. Erdeje igen nagy. F. U. a' csokonyai uradalom.

Szabás; magyar f. 188 kath. 632 ref. 15 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Homokos határ. F. U. a' Vasdinnyei fam.

Szentes, magyar f. 340 kath. 4 ref. lak. Határja homokos. Erdeje igen nagy 's lakosai fa eszközöket készitnek. F. U. a' csokonyai uradalom.

Szerászló, magyar f. 61 kath. 50 ref. 4 'sidó lak. F. U. a' Somsich familia.

Szulok, nagy német f. 1473 kath. 2 ref. 24 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Homokos nagy kiterjedésű határját, a' lakosok igen szorgalmatosan mivelik, különösen sok dohányt termesztenek. Lovai erősek 's szálasok. F. U. G. Széchenyi Lajos.

Tarány, horvát f. 1265 kath. lak. Kath. paroch. templom. Sok rozs és köles. Szép erdő. F. U. G. Festetics László.

Udvarhely, magyar f. közel a' Drávához: 726 kath. 47 evang. 438 ref. 9 'sidó lak. Berekjei számosak. Legelője, erdeje roppant. Nagy marhatartás és kereskedés. F. U. G. Festetics László.

Ujlak (*Rinya*), magyar f. 4 kath. 250 ref. lak. F. U. a' csokonyai uradalom.

Új nép, magyar f. 40 kath. 225 ref. lak. Ref. leány szentegyház. F. U. Végh István örökösei.

Visonta, magyar f. Csokonyához közel: 77 kath. 895 ref. lak. A' ref. anya templom nem régen épült 's elég csinos. Felépíttetését az akkori nagy lelkű földes úr t. i. G. Széchenyi István — tetemes ajándékokkal segítette. Határja homokos, de legelője, erdeje bőven. Szőllős kertjei is vannak. F. U. a' csokonyai uradalom.

Vizvár, horvát f. a' Dráva mellett: 704 kath. 8 'sidó lak. Vízimalmok. Szép tölgyes erdő. Nagy marhatartás. Kath. paroch. templom. F. U. G. Festetics László.

Zsitfa, horvát f. 229 kath. 7 evang. 3 ref. lak. F. U. G. Festetics László.

Népes Puszták.

Aranyos, Barcshoz 3 fertály 45 kath. magy. lak. F. U. a' csokonai uradalom. *Bárd*, 34 kath. lak. *Bárdi Bük*, Sz. Benedekhez 1 fertály 61 kath. lak. F. U. Mérey fam. *Betekincs*, Nagy Atádhoz ½ óra 98 kath. lak. *Czegléd*, Ládhoz 1 óra: 66 kath. 7 ref. lak. F. U. Czindery. *Dlós*, Ládhoz 1

óra 205 kath. lak. *Döbrök*, 7 kath. 9 ref. lak. *Eszpéte*, 20 kath. lak. *Kapos Dada*, 37 kath. lak. *Gyöngyös*, Ládhoz 1 óra: 111 kath. 29 ref. lak. *Sz. Imre*, 13 kath. 10 ref. lak. *Kenéz*, 37 kath. 9 ref. lak. F. U. Spisich. *Kozma*, Kútashoz ½ mfd. 107 kath. lak. *Körmend*, 31 kath. 11 ref. lak. *Lipátfa*, 56 kath. lak. *Sz. László*, 46 kath. 8 ref. lak. *Marczadó*, 54 kath. lak. *Miklós (Sz.)* 66 kath. lak. *Ollevölgye*, 29 kath. lak. *Póstelek*, 7 kath. lak. *Simongát*, 257 kath. 28 ref. lak. *Szend*, 21 kath. lak. *Tamási*, 5 kath. lak. *Tapazd (Alsó és Felső)* 37 kath. 11 ref. lak. *Tarnócza*, Csokonyához 1 óra 115 kath. 95 ref. lak. F. U. a' csokonai uradalom. *Tissina*, 35 kath. lak. *Zsipfalva*, 32 kath. lak.

SOPRON VÁRMEGYE.

(Comitatus Soproniensis, Oedenburger Gespanschaft.)

1. §. Fekvése 's Határjai.

Sopron vármegye fekszik az északi szélesség 47° 22'től 47°53' 30", és a' K. H. 33° 56'tól 35° 2' közt a' Dunántúli kerületben. Északra határos Mosony vármegyével, 's Austriának egy kis részével, az elsőtől a' Fertő tava és a' Hanság, a' másodiktól, a' Lajta hegyágazata választván el; keletre Győr vármegye a' szomszédja, 's Veszprémnek egy kis csúcsa, mind a' kettőtől Bodonhelyig a' Rába vizétől hasíttatván el; délre Vas vármegye; nyúgotra pedig Austria határozzák.

2. §. Nagysága és Kiterjedése.

Lipszky szerént 57⁷⁄₁₀ □ mértföldre terjedvén (Lichtenstern után 60), Hazánk' megyéi közt a' 32-dik helyet foglalja el. Nagysága hosszában: 10, szélességében hol 2, hol 3, hol 4 mfd. Használható földje 476, 420 hold, u. m. 250,864 szántóföld; 44,110 hold szőllő; 24,316 hold rét; a' többi erdő és legelő.

3. §. Természeti tulajdonsága.

A' megye' nyúgoti és északi részét némelly Stajer országból jövő hegyágazatok futván meg: az erdős, és hegyes; hellyel, hellyel termékeny kies völgyeket rejtvén keblében. Ellenben déli, és keleti része, az az egészen fele, róna és lapály. Már ezen említett tulajdonságából is könnyen gyanithatni ezen megyének sokféle különböző természet kincseit. Ugyan is a' nyúgoti rész bájoló szépségű kilátásokkal, erdőkkel, hires bort termő szőllőhegyekkel, gesztenyés és gyümölcsös kertekkel, 's végre érczes forrásokkal, ásványokkal; a' keleti rész viszont messzekiterjedt kövér búza földekkel, buja növésü rétekkel, ezerekre menő megnemesített birka nyájakkal, ménesekkel, és szarvas marha; csordákkal dicsekedhetik. A' Föld, minéműségét

tekintve, átalyába agyag, melly a' nyúgoti részen inkább sárgás, és néhol homokkal, kavicsal kevert; — a' keleti részen pedig főképpen fekelés, de hellyel, hellyel székes vagy homokos. Azonban porhanyós fekete kerti földje szinte sok van, kivált az úgy nevezett Rábaközben.

Levegője tiszta és egészéges, a' szelek gyakoriak, 's sokszor igen erőszakosok. Éghajlatja mérséklett, 's különösen meleg és kellemetes a' Fertő tava' nyúgoti partján.

4. §. Hegyek.

Azon hegyek, mellyek a' megye' nyúgoti részét ellepik, mindnyájan Austrián keresztűl Stájer országból jönnek be, 's itt 3 nevezetes hegylánczokat formálnak. Az első melly Sz. Rozáliánál jön be, 's hol egyszersmind legnagyobb magasságát eléri dél keletnek húzódik, 's több apróbb kibocsátott ágai az úgy nevezett nagy erdőbe végződnek. Ezen hegyláncz többnyire erdőktől borittatik, kivévén azon legdélibb részét. melly csepreginek neveztetik, 's melly szőllőtőkékkel van el boritva; továbbá itten találtatnak azon gazdag kőszén bányák, mellyek Brennbergnél, Riczingnél 's a' t. olly nagy haszonnal miveltetnek. A' második fő hegyláncz a' lajtai, melly a' megyének északi részét futja meg, 's észak kelet felé fordúlván, Mosony vármegyébe lép által. Nyúgoti oldalát vadakkal gazdag erdők, keleti oldalát ellenben szőllős kertek boritják. Két helyt nevezetes kőbányája is van u. m. Sz. Györgynél, és Loretomnál. A' harmadik fő hegyláncz az, melly a' Fertő tavát nyúgoti déli oldaláról, az az Schierztől kezdve egész Széplakig körűl övedzi. Ennek a' tó felőli oldalán teremnek a' hires ruszti és sopronyi borok; de már nyúgoti oldala észrevehetőleg zordonabb, 's leginkább erdőktől fedettetik. Nevezetes ezen hegysor arról: hogy a' legjobb kőbányák itten találtatnak, 's hogy többnyire mészkő anyagú ágyazatjaiban, felette sok kővé vált tárgyak (petrefacta) u. m. csigák, csontok 's m. i. szemléltetnek.

5. §. Folyóvizek. Tavak. Mocsárok.

Fő folyóvize Sopronnak, melly hasznot és kárt egyformán bőven osztogat a'

Répcze. Ered ez, több északról lerohanó patakokból, 's Locsmándnál egyesülvén elébb délnek folyik Guórig, — innen keletre intézi útját, 's határt von Vas vármegye közt; Dienesfalvától kezdvén pedig északnak csavarodik, 's Vittnyéden felyül a' Hanságba elvész. Ennek mind a' két partját a' legzsirosabb rétek kisérik, mellyek nem csak sok, de igen hizékony szénát is adnak. Azonban gyakori áradásaival tetemes kárt okoz, kivált tavasszal, ha a' hegyekben nagy zápor esik, árjával a' legszebb réteket beiszapolja, ha pedig már rendben hevernek, ekkor tisztán elsepri, 's számlálhatatlan kárt okoz melléke' lakosainak.

2) A' *Rába*, Vas vármegyéből jön be, 's Keczölnél 2 ágra szakad: egyik ágával északnak folyik, 's Kapuváron felyűl a' Hanságba vegyül; a' másik ág, melly öreg Rábának is neveztetik, elébb keletnek, majd északnak folyván, határt csinál Győr vármegye közt. Ezen emlitett 2 ág közt fekvő vidék neveztetik Rábaköznek.

3) *Az Ikva,* több patakokból veszi eredetét, 's miután Czenknél ezen nevet magára venné, keletnek folyik de már Endréden túl a' Hanság nyeli el. Sok malmokat hajt.

4) A' *Vulka*, a' fraknói hegyből eredvén, keletnek tart, 's egy szép tágas völgyet formálván Schierznél a' Fertő tavába ömlik. Ez is számos malmokat forgat.

5) A' *Lajta*, csak északnyúgoti határját érinti a' megyének.

Számtalan patakjai közül a' csávai legnagyobb 's liszt, fűrész, kalló malmaival, nem megvetendő hasznot hajt.

Tavai közül első helyet érdemel a'

Fertő Tava (Lacus Peysonis, Neusiedler See), melly hazánkban a' Balaton után legnagyobb. Hossza északról délre 4, szélessége néhol 1 néhol $1\frac{1}{2}$ mértföld. 1735-ben télen megmérettetvén, Rusztól Illmiczig tett a' szélesség 3830 ölet; 1776-ban már csak 3338 ölet. Néha nagy szárazságban úgy elapad, hogy köldökig érő vizben keresztül gázolhatni, mint ez meg történt 1737-ben. Egyéberánt a' sok zátonyos helyek, a' csekély mélység miatt nem hajókázható. Halai sem olly jó izüek, mint a' folyó vizekben; partjai

leginkább nádasok és bozótosok. Egy részét teszi a' tónak az úgy nevezett *Hanság*, melly Pomogy és Sarród közt szakad ki a' tóbol, 's kelet fele, Sopron és Mosony vármegyék közt 4 mértföldnél tovább terjed. Ez nem egyéb, egy roppant mocsárnál, és Lápnál, melly csupán kákát, nádat, reketyét terem. Mintegy közepén találtatik benne egy tó t. i. a' királytava, mellynek vize nem nádas, hanem egészen tiszta, csónakokon halásznak rajta, de fenekét póznával még eddig el nem érhették. Ebből a' királytóból van egy csatorna metszve 4 öl szélességre; melly miután a' Hanságból kiért Rábcza nevet veszen magára, 's Győr alatt a' Dunába szakad. Vize a' Hanságnak barna de tiszta. Némelly szárazabb esztendőkben azonban anyira kiapad, hogy a' lakosok szénát kaszálhatnak benne; 's illyenkor, ha vigyázatlanságból gyökeres és ingoványos földje meg gyúlad: egészen be ég, 's képtelen üregeket hágy maga után. Partjain, sőt néha benne is Egerfás ligetek szemléltetnek, mint p. o. Kapuvárnál. Végre a' Mosony vármegyeiekkel való közösülés tekintetéből, egy erős magas 10,400 lábnyi hoszszúságú töltés viszen rajta keresztül Sarródtól Pomogyig.

A' Barbacsi Tó, Győr vármegye szélén, arról nevezetes: hogy benne különös jó izű tekenyős béka fogattatik.

6. §. Ásványos és Orvosi Vizek.

Savanyúviz források vannak Schierczen, Lajta Sz. Miklóson, Pecsenyéden, Kabóldon, Harkán és Német Keresztúron. Kénköves hideg forrás Balfon a' Fertő tava mellett; ugyán itt savanyú viz forrás is. Mind ezeknek bővebb leirását, a' helységek' egyes leirásánál olvashatni.

7. §. Termékei.

1) A' Növevények' országából.

Tiszta búza sok és igen jó termesztetik, különösen a' Rábaközben, melly sikerességére nézve a' többi megyebélit jóval felyül haladja; ezenkivül a' sopronyi piaczon, jósá-

gáért esmeretes még a' völcsei, nemes kéri, homoki, lövöi, peresztszegi és ágendorfi búza. Rozsot főképpen a' németek és horvátok termesztenek, még pedig igen sikerest, valamint a' Rábaközben is sok rozs vetéseket láthatni. Árpa, zab mindenütt. Hajdina (Pohánka) a' hegyes vidékekről, mind inkább elterjed a' magyaroktól lakott róna földre; de itt nem annyira ember, mint marha számára termesztetik. Kolompér igen sok a' hegyes tájékokon. Köles igen kevés. Kender csak a' házi szükségre. Dohány elég és hires. A' vittnyédi (Lettinger) füstölni az első magyar dohányok közé tartozik; ezután jön a' kapuvári, gárthai, babóthi 's a' t. Vittnyéden esztendőnként 3000 mázsa szedettetik.

Széna, a' Hanság körül, kitünőleg pedig a' Répcze mellékén igen nagy bőséggel terem, 's itt kivált olly jó minéműségü, hogy mázsája rendesen 4—5 fért adatik el. A' nyúgoti hegyesebb vidékeken kevés széna gyüjtetik; 's azért ezen hiányt luczernával, lóherével, fejér répával igyekeznek a' lakosok kipótolni, melly példát némelly rónaságon lakó uraságok is követnek. Gyékény, sás, nád felesleges a' Hanság környékén.

Gyümölcs dolgában megvan áldva ezen megye; mert igen sok, édes, 's mindenféle faju találtatik. Hires a' ruszti és marczi cseresznye, a' soprónyi szőllő, a' pulyai őszi baraczk 's a' t. Gesztenye Fraknónál, Sopronnál egész erdőkkel van. Legjobbnak tartatik a' fraknói A' sopronyi aszalt 's becsinált gyümölcs, mind hazánkban, mind külföldön esmeretes. Egyéberánt Sopron tájékán legtöbb, a' Répcze és Rába mellékein pedig legkevesebb gyümölcs kerteket láthatni.

Borai közt a' ruszti, és sopronyi aszúszőllő borok, csak a' világszerte hires tokajinak engednek valamit, de a' ménesivel méltán vetekednek. Szinte jó 's erős borok még a' rákosi, oggaui, megyesi, boozi a' Fertő partján. Mint jó asztali borok dicsértetnek: a' nyéki, német keresztúri, sz. margarétai, lósi, és hidegségi; ezután jönnek a' kövesdi, sz. miklósi, csepregi, és szakonyi. Mind ezek általánosan véve fejérek, izekre meszesek, 's asztalinak valamennyire erősek. Divatba lévő szőllőfajok: a' Zapfner, eb-

ből készül a' ruszti és sopronyi aszúszőllő. Ennek levele háromszegletes, ollyan széles mint hosszú, nagyobb szembetűnő berovátkolás nélkül, és alól olly borzas, hogy finom kereszt ereit alig lehet észrevenni; fája kemény, 's bütyökjei közel vannak egymáshoz; fürtje nagy és hosszúkás, aranyszinü nagy szemekkel, mellyek meleg ősszel fekete fóltosok; ize édes, 's kellemetesen ingerlő. Egyéberánt éppen nem egy a' hegyallyai furmintal. Ezen szőllőfaj után jönnek: a' gohér, sárfejér, görög, fejér és kék kecskecsecsü, Reifler, Zierstandler, zöld muskatály 's a' t.

A' mi a' szőllőhegyek' termékenységét illeti, ez nem egyforma. Legszűkebb az Ruszton és Sopronban, hol jó aszúborokat szeretnek csinálni: így Ruszton egy 1200 □ öles hold nem ád többet $7^1/_2$ posonyi akónál, holott másutt 20 akónál is többet számítanak. Átalyába véve a' 44,110 hold szőllő után, 850,000 akóra lehet tenni az esztendei bortermést.

Rekesztékül meg jegyezzük még azt, hogy a' Sopron vármegyében használtatott akó nem 64 itszéből áll mint a' po'sonyi, hanem seprős borból 84, tisztából 80 itszét számlálnak 1 akóra.

Erdejek a' nyűgoti hegyes vidékeknek elég van, de a' nagy népesség miatt még is drága a' fa. Különösen szép erdőkkel birnak a' Sopron városához tartozó vagyonos helységek, főképpen: Kopháza. A' Répcze és Rába mellékiek ellenben, — hol sok-hajdan szép erdő, most csak bokros hely — nagy szükséget éreznek fa dolgában, 's a' szegénység tarló háritással, ganéjjal, vagy mint a' Hanság szélén náddal pótolja ebbéli szükségeit; a' vagyonosabbak pedig Csepreg tájékáról és Vas vármégyéből szereznek ölfát. Egyéberánt egy idő óta a' Répcze melléki uraságok szorgalmatosabban kezdik a' jegenye, és fűzfákat ültetni, 's már is Sághon, Répcze Szemerében 's a' t. meglehetős szép jegenyés gyönyörködteti a' szemet. A' Rábaközben több erdők vannak, hanem nagyrészt ritkások és legelőül használtatnak.

2) Az Állatok' országából.

A' Répcze mellékén szép divatjában van a' szarvasmarha tenyésztés; mert minthogy itt egy fő élelem ne-

me az ökörhizlalás: tehát a' szarvasmarha nevelésre sok gond fordíttatik; 's nem is igen lehet a' körűl belől fekvő vidéken, olly sok szép, csontos, széles ökröket láthatni mint itten. A' Rábaköziek marhája már nem olly derék, 's az ökrök is ritkán hizlaltatnak meg. A' németeknél és horvátoknál, mind a' legelő, mind a' rét szüken lévén: a' marhatartás nem nagy fontosságú, de fejős teheneik igen jók.

A' millyen mértékben híres a' Répcze melléke a' szép ökrökről: ollyan mértékben dicsekedhetnek a' Rábaköziek jó lovaikkal. Itten a' jobbágyság nagy részt lovakat tart, 's éppen nem ritkaság egy gazdánál 6—12 darabot látni; sőt a' ki csak szerit teheti, igyekszik legalább is 4 jóvérű pajkos lovat szekere eléjbe fogni. Csikóikat, mellyeket nagy gondal ápolgatnak Győrbe szokták eladni. A' horvátok, mint esmeretes ügyes fuvarosok szinte erős szálas lovakat tartanak.

Juhot nem csak az uradalmak, hanem a' köz birtokos urak is számosan tenyésztenek: ellent nem állván a' legelők' nagy részt szűk volta. A' nemesítésre főképpen ügyelnek a' G. Széchenyiek, H. Eszterházy, G. Festetics, G. Cziráky, G. Viczay uradalmaiban; továbbá Chernel, Jankovich, Horváth 's m. t. urak jószágaiban. A' bővebb legelőü határokban, már a' jobbágyság is kezd birkát tartani.

Sertést, a' házi gazdák magok szükségekre nevelnek; nagyban ezen állat itt nem tenyésztetik, 's azon sok ezer darab, melly esztendőnként Sopronba vándorol, az alsó vármegyékből jön.

Méhekkel néhány uraságok és paraszt gazdák, nem megvetendő nyereséggel bajlódnak; nevezetes a' többek közt: a' G. Festetics Sághon lévő méhtartása. Egyéberánt a' megyében producált viaszk a' belső szükségre sem elegendő.

A' soproni selyembogár tenyésztés, melly a' vármegye' költségén űzetik, figyelmet alig érdemel.

Szelíd szárnyas állatokat a' Répcze és Rába mellékiek igen sokat nevelnek: mert az ezekkel 's a' tojással való kereskedés Bécsbe — sok magyar gazdaszonynak fő jövedelmét teszi. Fáczányosokat több uraságok tartanak: nevezetes a' H. Eszterházy Sz. Margarétán lévő fáczányos kertje. — Vadkácsákat, szárcsákat, buvárokat, snefeket (szalonka)

a' Fertő tava, 's a' Hanság ezerenként táplál; valamint a' rónaság szép mezőségeit túzokok, és vadlúdak szokták ellepni.

Vadállatokból: farkasok még itt ott a' Hanság bozótjai körűl gyakran károkat okoznak. Őzek, szarvasok, dámvadak, vad disznók a' H. Eszterházy kis martoni és lesvári (Monbijoux) vadaskertjeiben; továbbá a' Lajta hegy erdőségeiben csordánként legelnek.

A' Fertő tava csukát, pontyot, kárászt, 's más apró nemű halakat eleget szolgáltat, de nem felette sokat és jó izűt. A' mocsárokban csikot, a' barbacsi tóban kedves izű tekenyősbékát fognak; a' hegyi patakok pedig pisztrángokkal kedveskednek.

3) Az Ásványok' országából.

Ásványai közt fő figyelmet érdemel a' *Kőszén*, melly ezen megyében 3 bányákban ásattatik. Legnevezetesebb ezek közűl a' brennbergi, a' Sopronhoz tartozó Vandorf helység' határján. Az itteni kőszén, egy neme a' jó fajta barna kőszénnek, 's olly bőséggel van, hogy ágyazatjaiban 10—16 ölnyi vastagságnyira fekszik. Egyéberánt kénkő érczel és timsóval vannak keresztűl ágazva. Az esztendei nyereség 150—180 ezer mázsára tétetik. Nem messze Brennbergtől Riczing határjában is ásattatik kőszén, melly szinte barna faj, 's elég gazdag lenne, de kevesebb gondal miveltetik. A' neufeldi határon találtatott kőszén, igen sok timsó részecskékkel van vegyitve; mellynél fogva a' haszonvehetetlenek egybe rakattatván meggyújtatnak, 's ezekből készűl a' timsó, melly jóságára a' híres Munkácsival vetekedik. A' boozi turfát nem használják. Továbbá fő alkotó részét tévén az itteni hegyeknek a' mészkő: épűletre való terméskövek több kőbányákban törettettnek, még pedig olly jó minéműségüek, hogy Austriába is kihordattattnak. Legnevezetesebbek a' sz. margarétai, rákosi kőbányák; azután jönnek a' soproni, sz. györgyi, loretomi 's a' t. — Az alacsony mészköves halmokban találni: sok kővé vált tárgyakat, különböző állatok csontjait, csigákat, rákokat, tengeri halakat; sőt nem régen elefánt tetemére akadtak. Végre némellykor, ha a' Fertő megapad, sok

széksót hágy maga után, mellyet a' lakosok gyorsan fel szoktak sepreni.

8. §. Lakhelyek. Lakosok.

267 népes lakhelyek közűl van:

3 királyi város, mellyekben ha némelly magyar mesterembereket, és tisztviselőket kiveszünk, mind németek laknak.

38 mező város, u. m. 15 magyar, 18 német, 3 horvát, 1 horvát-magyar, 1 német-horvát.

199 falu, u. m. 105 magyar, 59 német, 26 horvát, 3 német-horvát, 3 horvát-német, 2 magyar-német, 1 magyar-horvát.

27 népes puszta, u. m. 22 magyar, 5 német.

Népessége: 194,734 lélek, és igy esik 1 □ mértföldre 3337 lakos.

Vallásokra: 163,872 katholikus, 24,931 evangelikus, 25 reformatus, 20 óhitü, 5886 'sidó.

Nyelvökre: 83,678 magyar, 78,104 német, 27,046 horvát, 20 görög, 5886 'sidó.

A' magyarok, a' megyének keleti róna részét foglalták el, úgy hogy Czenktől kezdve délfele egy lineát húzván, azon belől mind magyar helységek találtatnak. Termetekre nézve, középtestállású, izmos, jól nőtt emberek. Egyéberánt a' különböző vidékek szerént, köztök némü némü különbséget lehet észre venni. A' felső magyar vidék Czenk körűl, a' Répcze mellékével ugyan sokban megegyez, kivévén azt, hogy a' hol németekkel vagy horvátokkal keverve, vagy legalább azokhoz közel laknak, ott ezeknek mind nyelvökbűl, mind szokásokbúl sokat kölcsönöztek. Öltözetjek a' férfiaknak: setét kék posztóból készűlt rövid mente vagy dolmány, ugyan ollyan szinű nadrág, kisebb 's nagyobb karimájú kalap, hoszszú szűr, vagy szűr dolmány, a' nemes helységekben újjatlan szűcs készíttette czifra bunda. Az aszonyok' viselete: kicsiny fejér főkötő, hoszszabb 's rövidebb ködmön, puruczka, rövides szoknya, czipő és papucs harisnyával, vagy csizma; sőt a' Répcze mellékén a' közönséges személyeknél is, már igen gyakran fűsűre tett hajat, hoszszú ruhát, 's terítő keszkenőt láthat az em-

ber. Ellenben a' Rábaközben a' férjfiak: világos kék posztó hoszszabb dolmánt, nagy karimájú kalapot, setét kék köpenyeget vagy szűr dolmánt, több hosszú hajat, a' szegényebbek vászonból lovag nadrágot, az aszonyok pedig rövid rekliket, hoszszabb szoknyákat; a' leányok befont, 's hoszszan leeresztett hajat viselnek. Átalyába a' Rábaközi viselet magyarosabb, 's az öltözetbeli fényűzés nem ment annyira, mint a' Répcze mellékén. Erkölcsökben inkább megegyeznek, többnyire szelíd, jó kedvű, virgoncz emberek, a' muzsikát, éneket igen szeretik, könnyen ingerelhetők de nem boszúállók; házaikban tisztaság uralkodik; mulatságaik kivált lakadalmaik vigak, de nem kicsapongók, 's ez utóbbiak a' Rábaközben költségesebbek, 's hoszszabban tartók. Kisebb lopások, különösen csalfaságok gyakrabban, de vérengezések, erőszakos nagy vétkek felette ritkán történnek; úgy hogy itt, mind a' személyes, mind a' vagyonbeli bátorság sokkal nagyobb, mint némelly déli megyékben; 's e' tekintetben a' soproni lakosok méltán a' miveltebb magyarok közé számlálhatók. Nyelve a' köznépnek itt sem egészen tiszta; ugyanis szinte mint Debreczen tájékán az e—i-vel az o—ö-vel, u—ü-vel cseréli fel, a' poharat és meszelyt — klázlinak, szájtlinak nevezi; ezen kivűl némelly táj szavakkal él p. o. kuruglya (szénvonó) 'sa't.

A' n é m e t e k, kik közönségesen Hienzeknek neveztetnek, a' nyúgoti hegyesebb tájékokon laknak: jól nőtt emberek, szorgalmatosok, rendszeretők; múlatságaik vigak zabolátlanság nélkűl. Öltözetjek: a' férjfiaknál setét kék posztó ruha, az aszszonyoknál setét kék és tarka rekli, ránczos rövid szoknya, világos kék, vagy piros harisnya, czipő, ormós tetejű főkötő. Nyelvök felette durva, 's más vidékiek előtt csak nem érthetetlen.

A' h o r v á t o k, a' németek közt elszórva találtatnak, 's csak nem mindnyájan beszéllik a' német nyelvet, de egyszerre kiesmerhető dialectussal. Termetekre: erősebbek 's szálasabbak a' németeknél (a' drasburgi horvátok magas termetekről, a' szarvkői leányok pedig szépségekről híresek); indúlatosabbak mint a' németek, jó fuvarosok. Öltözetjek a' férjfiaknál nem sokat különbözik a' németekétől, csak hogy a' tarka szint inkább szeretik; úgy hogy éppen nem

ritkaság nálok, több szinből varrott nadrágot látni. A' fejérnépnek nagy czipőben, szoknyán — a' sok különös szabású ránczokban, sok és széles pántlikákban van nagy gyönyörűsége. A' félgyapjú zöld szoknyát, és a' piros szint különösen kedvellik.

A' r. katholikusok egyházi dolgokban a' győri püspöktől függnek, 's 3 fő, 10 al-esperestségekben 129 plebániát számlálnak. Ezen kivűl van Sopronban 1 társas káptalan egy nagy prépostal együtt; 2 jövedelmes prépostság t. i. a' csornai (a' Praemonstratensis szerzeté) és a' Sz. Istváné Kis Mártonban. Benediktinusok tanítanak a' sopronyi gymnasiumban 7-en; Dominikanusok vannak ugyan ott 3-an; Franciskanusok Kis-Mártonban 12-en; ugyan itt Irgalmas barátok 9-en; Orsolya rendén lévő Apáczák Sopronban 25-en. — Serviták Fraknón.

Az evang. lutheranusok 2 senior atusban 18 anya eklé'siát számlálnak, 's fő papjok a' dunántúli superintendens.

A' kevés számú óhitűekkel, kik Sopronban tartózkodnak, rendesen szokott lenni egy egyházi személy.

Végre a' számos 'sidóság 8 synagógákban imádkozik.

9. §. Szorgalom. Mesterség. Gyárok.

A' nemesebb szorgalom a' mezei gazdaság körűl, szép előmenetelt tészen kivált a' nagyobb birtokosoknál, hol a' váltó gazdaság, lóhere, luczerna természtéssel, a' barmok' gondosabb tartásával, 's nemesitésével párosúlva, majd csak nem átalánosan bé van hozva. Egyéberánt a' kisebb nemesség, 's a' jobbágyság még eddig megmaradt a' réginél, csak hogy itt a' köz emberek is nagyobb szorgalommal mivelik földjeiket, mint más déli és keleti vármegyékben. Igy a' takarmány körűl nagyobb gazdálkodás uralkodik; földjeiket jobban 's többször megszántják; sok helyt a' földnek kétszeres hasznát veszik, minthogy az őszi tarlóban fejér répát, vagy hajdinát vetnek. Nagyon dicséretes ága továbbá az iparkodó szorgalomnak az ökörhizlalás, főképpen a' Répczemellékén. Az ide való gazdák vásárokon öszveválogatják a' csontos tele ökröket, 's azokat zsiros szénájokkal meghizlalván, vagy a' híres soproni virághéti vásárban, vagy otthon a'háznál, vagy pedig Bécsben adják el. A'

soproniak és rusztiak szorgalmát a' bor és gyümölcs termesztés körűl, szinte dicsérettel kell említenünk.

Közönséges mesterember, nem csak a' királyi és mező városokban, hanem a' nagyobb helységekben is elég van; de gyár, vagy manufactura kevés, 's a' mi van is nagy részt Sopronban pontosíttatot. Találtatik itt egy czukor gyár, 1 lúgsó, 's 1 hamuzsir főző intézet; 1 könyvnyomtató műhely, 45 posztószövőszék; sok késcsináló, fazekas és timár. Czenken egy nyerges, igen kapós uri hintókat készít. Nagy Höfleinban van egy eczet és liqueur fabrika, melly esztendőnként 10,000 akó eczetet, 's 30,000 butellia liqueurt készít *Csáván* jó cserép edényeket készítenek. A' brennbergi és riczingi kőszén, valamint a' rákosi, margarétai, soproni, loretomi kőbányákban ezer embernél több foglalatoskodik. Csak maga a' brennbergi kőszénbánya 257 embert táplál.

10. §. Kereskedés.

Ez, Magyar országhoz mérvén elég eleven; sőt a' hazai termékekkel, 's a' borokkal való kereskedés valóban nagy fontósságu. Ugyan is a' soproniak meglátogatják Vas, Szala, Somogy, Baranya, Verőcze, Tolna, Veszprém vármegyéket, 's ott a' szarvasmarhát és sertést csapatonként öszve veszik, azután vagy a' hires soproni vásárokon, vagy Austriába eladják. Igy csak a' Sopronban esztendőnként eladattatni szokott szarvasmarhát 40,000, 's a' sertést 150,000 darabra lehet tenni. Továbbá gabonáért lejárnak Sárvárra, Kis Czellre, Pápára, sőt néha Veszprémbe; a' Rábaköziek pedig rozsaikat kétszeressel a' győri piaczon cserélik fel. Gyapjúval a' 'sidók; juhokkal mind a' 'sidók, mind a' keresztyének eleven kereskedést folytatnak. Nyereséges még a' borokkal való speculatio, mellynek fő fészke Sopron maga, 's az Austria szomszédságában fekvő helységek. Az ide való lakosok mindjárt szüret után felkeresik a' szőllőhegyekkel biró falukat, 's ott a' bort öszve vásárolván, a' Szileziaiknak, 's Austriaiaknak jó nyereséggel tovább adják. Némelyek az igen keresett boozi, balfi, rákosi, oggaui 's a' t. borokhoz Balaton mellékéről többet hordanak, 's öszve egyvelitvén Sec wein neve alatt árulgatják. Mások ismét aprómarha kereskedésre adják magokat,

's kocsikkal a' magyar helységeket eljárván: a' tyúkokat, kappanokat, ludakat 's a' t. Sopronba, vagy Bécsbe viszik. Szinte így kereskednek gyümölcsel a' németek és horvátok a' róna magyar vidékekre, honnan azután gabonával terhelt szekerekkel térnek vissza. A' katulyákba becsinált soproni baraczk, szilva, körtvély Po'sonyba, Pestre, Bécsbe hordatik.

Ezen emlitett termékeken kivűl viszen ki még a' megye: kőszenet, czukrot, eczetet, borszeszt, liqueurt, épület köveket, nádat 's a' t. Legnevezetesebb kereskedő helye Sopron, hol 40 kereskedő, hazai termesztményekkel, 's fényűzésre tartozó portékákkal fontos kereskedést űz. Ugyan ezen város tart leghiresebb vásárokat esztendőnként 4-et, mellyek közűl a' virághéti, a' szarvasmarhára nézve kiváltképpen nevezetes. Heti vásárjai hétfőre és péntekre esnek, 's a' barom vásár mindég az utóbbi napon tartatik.

Országútjai igen jó karban tartatnak, 's ezek közűl említést érdemlenek 1) a' *po'sonyi*, melly Széleskúton; Feketevároson, Schierzen, Sopronon, Harkán, N. Baromon keresztűl Kőszegnek, 's Horváth országnak tart. 2) a' *bécsi*, Nagy Höfleinon, Wimpassingon viszen altal. 3) a' *német újhelyi*, 4) a' *győri*. 5) a' *sárvári*. A' két első egyszersmind pósta út.

Harminczad hivatalok vannak: Sopronban, Neufelden, L. Pordányban, Wimpassingon, és Lajta Sz. Miklóson. Pósta tisztségek Sopronban, Schierzen, N. Höfleinban, Wimpassingon, Nagy Baromban.

11. §. Oskolák.

Minden nagyobb helységekben, bár milly felekezetű lakosok lakják is, van egy nép oskola, hol a' gyermekek irásra, olvasásra, 's a' keresztény hit' első ágazataira oktattatnak. Deák oskola azonban csak kettő létez t. i: a' soproni kath. gymnasium, 's az evang. luth. lyceum. Az elsőben a' sz. Benedek szerzetesei tanítanak, 's az ifjúság' száma 1824-ben 314-re ment fel. A' másodikban 5 professorok alatt rendesen 450—500 ifju neveltetik, ide értvén a' kisebb deák oskolákat is. Ezen intézetnél, melly már olly sok derék férjfiakat nevelt a' hazának, 's melly meglehe-

tős könyvtárral, s' physicai készületekkel dicsekedhetik: van még egy tanulókból öszve szerkeztetett magyar olvasó társaság is. Alapítója vala ennek 1790-ben a' köztiszteletben álló mostani superintendens Kiss János, más rokon érzésü társaival egyetemben. Van a' társaságnak egy elölülője, a' rendes lyceumbéli professorok közűl; egy pénztárnokja, titoknoka, 's 2 könyvtárnokja. Gyüléseit minden szombát délután tartja, a' mikor a' tagok által készített, kötött, vagy folyóirásbéli munkák felolvastatván, ugyancsak a' tagok, és az elölülő által megrostáltatnak. A' könyvtár már is több száz kötetekből álló régi, és újabb magyar könyvekkel bir, mellyek a' tagoknak, 's más idegeneknek ki szoknak adattatni, csak hogy az utóbbiaknak némi csekély fizetés mellett: 's ebből, és az új tagok felvétele alkalmával letétetni szokott díjakból begyült pénz, teszi a' társaság pénztárját.

A' nevelő intézetekhez lehet számlálni továbbá a' Sopronban létező, 's az 48-ik számú magyar gyalog ezeredhez tartozó katona gyermekek nevelőházát, hol 48 ifjak neveltetnek 's taníttatnak az alsóbb katonai esmeretekre.

12. §. Katonaság.

A' most emlitett ezerednek (jelenleg Gollner nevét viseli) Sopronban lévén a' hadfogadó kormánya: a' megye is ehez adja újonczait; a' lovasságból pedig az 5-dik (most sardiniai, azelőtt Angol király nevét viselő) huszár ezeredet pótolja. Továbbá békesség idején, egy lovas ezerednek stabja Sopronban fekszik, hol számokra derék kaszárnya, és lovag oskola áll készen; ezenkivül a' megyében széllyel szórva 3 svadrony tanyázik.

13. §. Királyi Hivatalok, 's más köz Intézetek.

Sopronban van egy kir. tartománybéli biztosság, 1 cs. k. hadi biztosság, cs. k. pénztár, sóház; 3 ispotály, elhallgatván a' már emlitett harminczad és póstahivatalokat. Czenken a' parasztok számára 1 ispotály; kórházak vannak még K. Mártonban, Ruszton 's a' t. Irgalmas barátok Kis Mártonban. Patika az egész megyében 9.

14. §. Jobbágytelkek. Porták.

Egész jobbágy bir itten: első osztályban 16, másodikban 18, harmadikban 20, negyedikben 22 hold szántóföldet. Rétekből: első osztályban 6, másodikban 8 embervágót 800 □ ölével számitván. Illyen egész jobbágytelek találtatott a' régi kimérés után 4950⁷/₈.

Portája 1836-tól fogva 194, és igy kevesebb mint az előtt: ezenkivül Sopron városának 24; — Kis Mártonnak 5; — Rusztnak 2. —

15. §. Nemesség. Birtokosok.

Az 1785-diki öszveirás szerént számláltatott itt 7120 nemes személy; az 1788-diki törvényes nemesi visgálat alkalmával pedig tett a' nemesség 1450 törvényes idejü, részint familia főket, részint egyes személyeket. A' H. Eszterházy 11 uradalmain kivül, bir még a' Széchenyi grófi familia 3 uradalmat; a' G. Festeticsek birják az *egyedit*, és *sághit*; a' győri püspök a' *rákosit*, és a' *szanyit*; a' csornai prépost a' *csornait*; G. Cziráky a' *dienesfait*, melly Vas vármegyébe is elterjed; G. Viczay a' *loósit*; B. Meskó a' *fülesit*; Jankovich Izidor a' *csepregit*, G. Niczky a' *liquándit*; végre Sopron városa 8 vagyonos helységeknek birtokossa. Egyéberánt a' birtokbéli különbség, csupán a' lakosok után vetvén fel, im ez lenne: a' szabad királyi városokban lakik 16,387 lélek; a' Sopron városa' helységeiben 7116; a' H. Eszterházy uradalmaiban 112,415; a' nemesek 's egy némely közbirtokos mágnások telkein 25,433; a' Széchenyi grófok uradalmaiban 7685; a' győri püspökében 6116; a' G. Festeticsében 3679; a' csornai prépostéban 2892; a' Jankovichéban 2650; G. Viczayéban 2136; B. Meskóéban 2031; G. Czirákiéban 1264; pápóczi prépostéban 1163; G. Niczkyéban 1049; G. Eszterházy Jánoséban 1023; a' lilienfeldi cistercitákéban 576, a' Colloredoné jószágában 508, a' soproni káptalanéban 326; a' győri káptalanéban 285.

Ezekenkivűl a' következők a' nevezetesebb birtokos familiák: G. Pejachevich, B. Buday, B. Perényi, Ajkay, Bácsmegyei, Bacsich, Badicz, Barcza, Barthodieszky, Bersenyi, Bezerédy, Bognár, Bolla, Csapó, Chernel, Csontos

Dallos, Darázs, Dongó, Dőry. Fiáth, Fodor, Guary, Gyarmaty, Hannibál, Hennyei, Hertelendy, Horváth, Hőgyészi, Inkey, Illésy, Járossy, Jósa, Jugovich, Káldy, Kálóczy, Kenesey, Kéry, Kiss, Kisfaludy, Kollár, Kramarics, Kulcsár, Kúnt, László, Lukenich, Márton, Mesterházy, Mólnár, Nagy, Niczky, Noszlopy, Ostfy, Ötvös, Palkovics. Pászthory, Pethe, Peteő, Polányi, Potyondy, Radó, Rohonczy, Róth, Sághy, Sály, 'Sibrik, Simon, Spissich, Stetner, Szvastics, Tallián, Tevely, Torkos, Tóth, Ürményi, Végh, Vizkelety.

16. §. Magistratus.

1 fő, 2 al-ispány; 1 fő, 2 al-jegyző; 1 fő, 1 al-ügyvéd; 1 fő, 1 al-adószedő; 1 számvevő, 1 levéltárnok, 5 fő, 9 al-szolgabiró; 10 esküttt, 8 biztos, 2 fő orvos, 1 várnagy.

Az örökös fő ispányi hivatal a' herczeg Eszterházy familiát diszesíti.

Gyüléseit tartja: Sopronban.

17. §. Politikai Felosztása.

Eloszlik 3 szabad királyi városokra, és 5 főbirói járásokra, mellyek a' következők u. m: 1) a' soproni alsó, 2) a' soproni felső, 3) a' répczemelléki, 4) felső, 5) alsó rábaközi.

Szabad Királyi Városok.

Kis Marton (Kis Martonium, Eisenstadt) Fekszik egy szőllőtőkékkel, 's erdőkkel megrakott hegy' tövében, igen kies, egészséges vidéken, Bécstől 6, Soprontól 2½, a' Fertő tavától 1½ mértföldnyi távolságra.

Első alapítója, 's eredete Kis Martonnak homályos; hanem az bizonyos, hogy a' 12-dik században mint falu, az ó budai káptalan birtokában volt; ettől vette meg azt III. Béla király, 's ennek Imre fia 1202-ben Korláth Benedek vajdának ajándékozta. Ajándékozó levelét olvashatni Georg. Fejér codex dipl. eccl. et civil. T. 11. p. 395. Korláth Benedek, ezt az Imre adományát Tota nevü feleségének móringolta 1202-ben. Későbben II. András Korláthot számkivetésbe küldvén, mind őtet, mind feleségét jószágaitól meg-

fosztotta, de 1221-en Totának ismét viszsza adá. Mimódon, 's mikor került Kis Marton a' Kanisaiak kezébe nem tudhatni: a' 14-dik században már azoké volt; mert Kanisa István zágrábi püspök 1373-ban bizonyos szabadság levelet adott a' városnak német nyelven. 1447-ben Kis Martont már Albert austriai fő herczeg birta, 's megerősítette lakosainak szabadságait. Hihető hogy 1440-ben Er'sébet királyné László fiát az ő oltalmában ajánlván: ezt a' várost néki zálogba adá. 1464-ben I. Mátyás a' III Fridriknél zálogban lévő koronáért, Kis Martont több várakkal együtt mint Fraknó, Kőszeg, Kabóld, Szarvkő 's a' t. zálogba veté; ez pedig Austriában virágzó sz. György vitézeinek ajándékozta, kiktől Mátyás cserében viszsza vévén, miután Fridriket birodalmaiból kiűzte: fiának Corvinus Jánosnak adta. Mátyás halála után 1490-ben a' Budán öszvegyült hazánk' rendjei, több uradalmakkal együtt Jánosnak kezében hagyták; de Zápolya István még elébb Beatrixnak 's az országnak 17,000 aranyat adván: Kis Marton ennek birtokába maradt, 's szabadságait 1490-en septemberben német nyelven meg is erősítette. Azonban osak hamar I. Maximilián, minden attyától Magyar országban birt jószágot viszsza foglalt, 's II. Ulászló önként nála hagyván: egész 1622 esztendeig Kis Marton elszakitva állott Magyar országtól, 's csak ekkor igéré meg II. Ferdinand a' sopronyi ország gyülésen, hogy minden Magyar országhoz tartozó várakat vissza adand. Melly igéret betellyesedvén, későbben a' vár a' vártól külön szakítatott; 's a' várat herczeg Eszterházy nyeré el, a' város pedig 1648. oct. 26-án királyi városok közé vétetettfel.

1683-ban a' törököktől, 1619-ben a' Bethlen seregeitől, 1589 's 1768-ban a' tüztől felette sokat szenvedett. Végre 1713ban majd az egész város pestis áldozatjává lőn.

Kis Marton 2 részből állít. i. a' tulajdonképpen való királyi, városból, és a' H. Eszterházy birtokához tartozó Várból, 's várallyai városból.

Magának a' királyi városnak 3 fő utczái vagynak, 's ezek közt a' középső legszebb. Két kapui közül, az egyik Po'sony felé, a' másik Várallyának 's Bécsnek viszen. Nevezetesebb épületjei: a' városi tanácsház, egy serfőző intézettel együtt; a' kath. paroch. templom, melly inkább ma-

gasságáért, mint szépségéért nevezetes; a' franciskanusok klastroma egy kis templommal: az itteni kripta szó gál a' H. Eszterházy familiának temetkező helyéül; 's egy üvegből készült szekrénybe most is láthatni H. Eszterházy Pál feleségének Orsolyának holt tetemeit. Van itt még egy polgári ispotály, 's szegények háza. Minden polgári házhoz réteken, földeken, szőllőkön kívül, egy kis darab erdő is tartozik. Lakosai, kik 2662 kath. 14 evang. mennek, mind németek. 'Sidók itt nem lakhatnak,

Magistratusok áll: 1 biróból, 1 polgármesterből, 1 kapitányból 4 senatorból 36 választott polgárból.

Portája 5; — Erdeje csak 145 holdra terjed.

A' herczeg Eszterházy birtokához tartozó Kis Martonba, a' város felső kapuján menni ki; 's áll a' tulajdonképpen való várallyából, és a' 'sidó városból. számlál 1750 kath. 10 luth. német és 780 'sidó lakosokat. Említést érdemlenek itt e' következők: a' vár piacza, mellyen a' várossal közösön tartatnak a' vásárok, egy szép ugró kúttal; a' herczegi igen szép istálló, oszlop rendekkel ékesitve, márvány jászolokkal, 's 2 ugró kúttal; a' nagy kanczellaria épület, melly hajdan apáczák klastroma volt: itt van az öszves herczegi uradalmak dirigens hivatala, a' fő számvevői, erdőszségi, épitési 's a' t. hivatalok; a' herczegi őrház és kaszárnya, mellyben tanyázik a' 4 fő, és 150 közemberekből álló herczegi gránátos csapat: ezen kis seregnek jussa van 1800 ólta tulajdon zászlót hordani; — az irgalmas barátok klastroma és ispotálya, melly 1760 H. Eszterházy Páltól fundáltatott: van benne egy szép kápolna, 16 beteg ágy, 's egy jó rendben tartott patika. Továbbá a' számos árús bóltokat elmellőzvén van itt: egy herczegi könyvnyomtató műhely, erdőszséget tanitó oskola, derék vendégfogadó, nagy synagóga, kávéház 's a' t.

De a' mi Kis Martont külföldön is esmeretessé teszi az: a' herczegi pompás várkastély, a' felséges ángol kert, a' kalvária, 's a' vadaskert.

A' várkastélyt még H. Eszterházy Pál építette 1683-ban; H. Eszterházy Miklós pedig 1805-ben egészen új formába vétette. Ez egy roppant 4 szegeletű épület, egészen réz fedéllel, 's 4 magasabb, 2 kisebb tornyain kívül, szá-

mos faragott kő és márvány szobrok, 's a' kert felől kettős oszlopsor ékesítik. Belől szobái valóban királyi pompával készültek, 's a' sok olasz, ángol, franczia, remekműveket leirni szinte lehetetlen. Különösen szép a' nagy nyári palota (terem-szála), egy igen mesterséges festésü, 's készületű menyegzettel (Plafond), 's a' falakon sorban függő magyar fejedelmek, és királyok' képeivel. Szinte nézésre méltó a' vár kápolnája gazdag ékessége miatt: itt lehetett hajdan a' herczegi hangászkar' igazgatóját Haydnt a' nagy művészt hallgatni.

Második, és leg főbb ékessége Kis Martonnak a' herczegi minden tekintetben felséges kert. Ez a' kastélytól kezdve, egy lassan emelkedő dombon és hegyen terűl el. Mindjárt a' bémenetelnél, egy tágas virágoktól körül övedzett gyeptérség, 's egy nagy tó lepi meg a' belépőt. Ezentúl éri a' Leopoldina templomát (Tempel), melly egy mesterséges kősziklán 20 korinthiai oszlopokon nyugszik. Benne láthatni a' meg boldogúlt Miklós herczeg virágjában elhunyt leányának Leopoldinának emberi nagyságban, 's ülve faragott márvány szobrát: mellyről elég légyen azt mondani, hogy Canovának műve. Oldalvást innen egy vizomlás vonja magára a' figyelmet, hol t. i. a' viz, egy 3 ölnyi magas köszikláról szakadatlanúl zuhog le. Eredetét veszi ez a' szomszéd hegyek forrásaiból; csővökön a' felső dombon lévő tóban gyül öszve, ebből az emlitett köszirtekre csavarul, 's innen különbféle fordulásokkal az alsó nagy tóba szakad. A' Leopoldina tempeljétől kezdve fellyebb, mind a' kert' mesterséges csavargó szakaszaira, mind a' távol eső vidékekre való gyönyörü kilátás nöttön nő; majd a' középső, mindenfelől fákkal árnyékozott nagy tavat elhagyván, csak hamar a' maga nemében egyetlen egy Rózsa Allée fogadja be a' látogatót. Ezen 262 lépésnyi hosszú, 160 darab 6—7 lábnyi magasságú ró'safákból álló sétahely, kimondhatatlan édes benyomást tészen az emberben; a' fák közt lévő hézagot, különbféle drága csemeték, és virágok nemei töltikbe, közép pontját pedig egy szörnyü magasságú diófa ékesiti. A' hegynek mindég inkább teteje fele érvén t. i. a' Mária templomának pitvarából, 's a' felső nagy tó mellől, olly bájoló kilátás esik: hogy ennél szebbel, kevés, vagy talán egy kert sem dicsekedhetik az aus-

triai monarchiában. Ugyan is innen az egész ángol kertet, az ő gyönyörűséges, 's remek módra rendelt szakaszaival; a' roppant nagyságú herczegi vadaskertet, a' városnak minden részeit, a' kevélyen felemelkedő fraknói várhegyet, Sopron városának vidékét, a' Fertő tavának több mint felét, egy álló pontból beláthatni.

Azonban minden szépsége mellett a' kertnek, fő ékes-kessége még is roppant növevényházaiban áll. Ezek a' világnak mind az öt részéből 70,000 darab legdrágább növevényeket ápolgatván: minden ahoz értőt csudálkodásra ragadnak; ugy hogy ebben a' tekintetben a' kis martoni kert, minden monarchiabéli kerteket felyül haladván, csak a' Malmaisonival vetekedik. Kilencz épületjei közűl az elsőben olly növevények tenyésztetnek, mellyek a' csupa meleg éghajlat alatt szoktak diszleni. A' másodikat új Hollandiából, 's a' Reménység Fokáról hozott növevények ékesitik; 's itt főképpen említést érdemlenek a' magnolia különböző nemei, mellyből egy, a' szabadon virágzó példány 1100 v. forintba került. A' harmadik épületet narancsfák foglalják el, 's 400 ritka nagyságu darabokból állnak; ide nem értvén más kisebbeket, mellyek a' szabad ég alatt egy térségen diszlenek. A' hatodikban a' legkiválogatottabb gyümölcs fajok találtatnak főképpen Ananász. A' 7-ik 8-ik 9-ben belföldi virág, gyümölcs, szőllő, 's más csemete nemek gyönyörködtetik a' szemet.

Igen nevezetes még azon gőz erőmiv is, mellynek segitségével a' kert öntöztetni szokott: t. i. ez a' vizet 30 ölnyi magasságra feltolván, minden minutumban $3^1/_2$ akó vizet szogáltat, azon nagy tóban, mellyben ez öszve gyüjtetik. Készítette ezt valami Matson nevü ángol, de Langreuter Ditrich herczegi mechanicus állította fel. Egyéberánt ezen pompás kertnek kertésze Niemayer János magyar és győri fi.

Hazánkban 3 kalvária vetekedik az elsőség felett, szépség tekintetéből, u. m. a' kis martoni, selmeczi, és eperjesi. — A' kis martoninak, melly egy magas hegyen áll, 's honnan a' Fertő tavára, 's a' különben is kellemetes vidékre igen gyönyörű kilátas esik — 2 temploma van. A' nagyobbik mesterséges remek épitése, 's belső ékessége miatt méltán tekintést érdemel; a' kisebbikben a' B. Szüz Má-

ria képe tartatván hozzá felette népes búcsújárások történnek.

A' herczegi vadaskert a' Po'sonyba vivő országút mellett nyúlik el, 's egészen fallal van körül véve. Nagysága 2300 hold, 's mind hosszában, mind széltében 25 Alléekkal vágattatik keresztül. Ezenkivül az egész erdőkkel fedett Lajta hegye a' vadász tiloshoz tartozik, a' honnan itt a' szarvasok, őzek, dámvadak csordánként legelnek.

Ruszt, (Rusthinum, Rust) német szabad királyi város. Fekvése igen szép; mert nyúgotról hires bort termő szőllőhegye egészen körül keriti, keletre pedig a' Fertő tava majd a' házak falait mossa, úgy hogy több házak ablakaiból az egész Fertőt beláthatni. Szabad királyi várossá 1681-ben a' soproni ország gyűlésen vétetett fel, 's népességét tekintve, most legkisebb minden testvérjei közt: mert 156 Házakban csak 1190 lakost u. m. 612 r. kath. és 578 evan. luth. számlál, kik nyelvökre nézve mind németek. Magistratusa, melly a' biró és kapitányon kivűl 6 tanácsbeliből áll, felényire a' r. kath. felényire pedig az evang. luth. hitüekből tétetik öszve. Nevezetesebb épületjei: a' kath. paroch. templom, egy Mária királyné által épitetett kápolnával együtt; a' sz. háromság temploma, melly hajdan az evangyelikusoké volt, a' minthogy ezek is épitették 1651-ben; az evang. szentegyház torony nélkül: a' kaszárnya, melly éppen a' Fertő partján épült, 's 100 gyalogot befogadhat. Van itt továbbá egy polgári ispotál és szegények háza.

Határja Rusztnak kicsiny, szántóföldjei kevesek de jók; erdeje csak 27 hold: ellenben szőllőhegye elég 's a' várost külföldön is esmeretessé teszi. Az itt termett bor a' tokaji után leg jobbnak tartatik, 's némellyek még a' híres ménesinek is elejbe teszik. Fekvése ezen szőllőhegynek igen kedvező; mert ámbár keletnek néz, de laposan nyúlván el, a' nap éltető sugárai egész nap rajta fekhetnek; továbbá a' Fertő partját kisérő hegyek, a' hideg szeleket feltartóztatván 's együtt fogva a' Fertő tavával, olly éltető meleg éghajlatot szereznek, hogy midőn Kis Marton felé, a' hegyeken fagy, vagy a' szőllőtt a' jég elveri, ezekről a' Rusztiak semmit sem tudnak. Szüretjeket éppen

olly késön tartják mint a' hegyallyaiak, 's hasonló gonddal és pontossággal, ugy hogy gyakran 3-szor fognak hozzá a' szürethez, 's általánosan még az aszott szemek-közt is különbséget szoktak tenni. Ennél fogva a' ruszti bor mind eddig igaz becsét, és hírét fent tartotta, 's a' rusztiak nagy dicséretet érdemlenek azért, hogy ők a' minémüséget fel nem cserélik a' mennyiséggel, mint már sok részeiben hazánknak megtörtént, nem kevés kárára a' magyar bor becsének. Ezen okokból tekintvén a' ruszti szőllőhegy termékenységét: ez talán az egész országban legszűkebb. Ugyan is egy 1600 □ öles hold nem ád többet 7½ akó bornál, melly kitetszik a' következendő jegyzékből. A' 6565 Pfundra osztott szőllőhegy (20 Pfund teszen 1600 □ öles holdat: az az 1 Pfund 80 □ ölet) adott.

1816 - - - -	1913¼	Akót.
1817 - - - -	2893¼	—
1818 - - - -	3295¾	—
1819 - - - -	5051¼	—
1820 - - - -	926¾	—
1821 - - - -	2007	—
1822 - - - -	1410¼	—
1823 - - - -	3954²/₄	—
1824 - - - -	2333¼	—
1825 - - - -	1741.	—

Az az 10 esztendő alatt csak 25,529¾ soproni akó termett.

A' fő szőllőfaj itt is mint Sopronban a' Zapfner. Különösségei közzé tartozik a' ruszti szőllőmivelésnek az: hogy itt a' tőkék nem sorban, hanem szélyel szórva állnak, azonban karók mellett; továbbá a' télire való befedés nincs divatban.

Portája Rusztnak: 2.

Sopron (Sopronium, Oedenburg). Igen régi, 's hazánkban egy a' legszebb, 's legnevezetesebb szabad királyi városok közt mind Bécstől, mind Posonytól 8 mértföldnyire. Hogy itt római város lehetett hajdan, kitetszik a' sok kiásott római régiségekből, pénzekből, urnákból 's a' t. Némellyek pedig állítják, hogy már Salamon királyi várossá tette, a' Bulgárok ellen kimutatott vitézségeért, de erre

semmi próba nincsen; hanem annyi bizonyos, hogy Imre, IV. Béla, V. István szép szabadságokkal ajándékozták meg, mellyeket Kún László 1277-ben megerősített. Továbbá I. Károlytól 1313-ban, 1317, 1338; I. Mátyás királytól 1464; Ulászlótól 1498; Lajostól 1524; I. Ferdinándtól 1533; Maximiliántól 1576; I. Leopoldtól 1701; I. Jó'seftől 1706-ik esztendőkben jeles privilegiumokat nyert. Nevezetes ezen város arról is: hogy itten 4 ország gyülés tartatott, 's 1 király 2 királyné koronáztatott.

Maga a' belső város kicsiny, de rendesen épült, 's útczáinak kövezetje jó; kapuja 3; a' külső városok ellenben messze kiterjedtek, 's elég csinos házakból állnak. — Diszesebb épületjei közzé tartozik: a' káptalan templomal, melly a' belső városban egyszersmind parochialis; a' külső városbeli kath. anya szentegyház, — a' Dominikanusok klastroma és temploma; az Orsolya rendén lévő apáczák monostora; az evang. szentegyház, a' városi tanácsház, a' város tornya a' fő kapunál, rézzel borított fedelével: ez legmagasabb toronynak tartatik az egész országban; 2 nagy kaszárnya, igen derék lovag oskolával; a' vármegye háza, a' káptalanbéli urak házai 's a' t. Továbbá van itt egy cs. k. hadi, és királyi tartománybéli biztosság; hadi pénztár, sóház, fő harminczad hivatal, pósta tisztség, egy lovas ezerednek stabja, 1 kath. gymnasium, 1 virágzó evang. lyceum, 3 kórház, 4 patika.

Lakosai, kik 12,521 lélekre u. m. 7672 kath. 4768 evang. 24 ref. 20 óhitüekre, 's 37 'sidókra mennek, legnagyobb részt németek, kevés magyarokkal keverve; 's élnek kézi mesterségekből, kereskedésből, melly itt igen eleven; földmivelésből, bor és gyümölcs termesztésből. Nevezetes czúkor gyára, hol esztendőnként 400 mázsa fejér-sárga, 300 mázsa raffinirt czúkor, 400 mázsa sárga czúkor és 12 akó rum készíttetik; lúgsó és hamuzsir főző intézetei, mellyek közűl az első 200, a' második 300 mázsát csinál; számos posztósai 45 szövőszékeken jó középszerű posztót szőnek: — esztendőnként mintegy 2000 darabot. Van itt még: 1 könyvnyomtató mühely, 2 könyváros és művészeti bólt; 1 pamut szövő intézet, sok késcsináló, fazekas. 40 kereskedője borral, gabonával, szarvasmarhával, sertéssel, mézzel,

viaszkal, gyapjúval, dohánnyal, gyümölccsel, 's fabrikatumokkal jutalmas kereskedést űz. 4 országos, 2 heti vásárjai (hétfőn és pénteken) nagy fontosságuak; úgy hogy esztendőt által 40,000 darab szarvasmarha, 's 150,000 darab sertés adattatik el: a' barom vásár mindég pénteken tartatik.

Szőllőhegyei Sopronnak roppant kiterjedésűek, 's 1,920,000 □ ölet foglalnak el; mellyeken középszerűen vévén fel: 32,000 soproni akó bor terem. Minéműségére, a' soproni bor egymástól nagyon különbözik. Ugyan is a' híres soproni aszúszőllő, melly a' Rusztinál semmivel sem alább való, csak azon hegysornak keleti óldalán terem, melly a' Fertő tava partján nyúlik el. Az éghajlat itt mint Ruszton, szembetünőleg melegebb; úgy hogy ugyan ezen hegynek nyúgoti óldalát, csak erdők, vagy szántóföldek borítják akkor: midőn a' Fertő felől, a' legnemesebb bort termő szőllőtökék, 's a' leg válogatottabb gyümölcs fák: mint baraczk, mondola 's a' t. diszlenek. A' várostól délre és nyúgotra eső hegyek, már csekélyebb bort szolgáltatnak; de tetejét gyönyörű gesztenye erdők, 's óldalait gazdag gyümölcsös kertek fedik. A' sopronyi aszalt, 's becsinált gyümölcsökről már a' vármegye leirásában értekeztünk.

Környéke a' városnak igen gyönyörű: t. i. maga egy széles — a' Spittel patakjától nedvesített völgyben terűlvén el, kelet, dél és nyúgot felől szőllőhegyekkel, gesztenyés 's más erdőkkel, 's gyümölcsös kertekkel vétetik körűl. Számosabb múlatóhelyei közűl említést érdemlenek: a' *Neuhof* egy franczia izlésű kerttel, a' várostól csak 2000 lépésnyire — hova egy kies völgyön által viszen az út; a' *Lewer* egy hegytetőn, honnan a' Fertő tavára, 's az egész környékre elragadó kilátás esik: tiszta időben innen beláthatni a' 3 mfdre eső Eszterházát, 's a' 8 mfdnyi távolságú po'sonyi várat; — a' wandorfi eltöröltetett Paulinus klastrom, egy felséges erdős vidéken; végre a' Fertő partján — csak 1 orányi távolságra fekvő Balfi (Wolfs) fördőhely.

Nem kis diszére szolgál ezen városnak az, hogy 8 vagyonos helységeknek Földes Ura, (mellyek e' következők: Agendorf, Harka (mező város), Balf vagy Wolfs, Kopháza, Klimpa, Megyes, Wandorf. Az útólsó helység határjában van a' már említett gazdag kőszén bánya.

Magistratusa a' városnak: 1 polgár mester, 1 biró, 1 kapitány, 9 tanácsbéli, 1 fő, 1 al-jegyző; 1 fő, 1 al-ügyvéd, 1 számvevő, 1 adószedő, 1 kamarás, 1 levéltárnok, 1 actuarius, 1 árvákattya, 1 szószólló, 2 orvos, 1 földmérő. 60 választott polgár.

Erdeje a' helységeket is ide számlálván: 8068 holdra terjed. — Portája: 24.

I. A' FELSŐ SOPRONI JÁRÁS.

Van benne: 17 mező város, u. m. 13 német, 3 horvát, 1 német-horvát.

59 falu, u. m. 42 német, 13 horvát, 2 német-horvát, 2 horvát-német.

4 népes puszta, — mind német.

Népessége: 70,349 lélek, u. m.

Vallásokra: 59,452 kath. — 6130 evang. — 4767 'sidó.

Nyelvökre: 47,629 német — 17,653 horvát — 300 magyar — 4767 'sidó.

Mező Városok.

Feheregyháza (Dundelskirchen) német m. v. a' Fertő tavától fél órányira: 1554 kath. lak. Kath. paroch. templom. Tágas urasági pincze, egy 600 akós hordóval. Vizimalom. Szőllőhegy. Kevés szántóföld és rét. F. U. H. Eszterházy.

Feketeváros (Purbach), kőfallal kerített német m. v. a' po'sonyi országútban, a' Fertő mellett. Számlál: 1452 kath. lak. Kath. paroch. temploma igen régi derék épűlet. Szőllőhegye nagy, 's fő gazdasága ebben áll. F. U. H. Eszterházy.

Fraknóallya (Forchtenau), német m. v. Austria szélén, éppen tövében a' fraknói várnak, melly egy meredek kősziklás hegyen épűlve — kevélyen néz le a' körűl fekvő vidékekre. Lakja a' várost 729 kath. Van itt egy Servita klastrom templommal együtt, mellyet H. Eszterházy Pál alapította, olly formán, hogy a' Prior egyszersmind a' városnak plebánusa légyen. Nevezetes Fraknó roppant gesztenyés erdejéről, melly a' megyében legjobb gyümölcsöt terem.

A' fraknói vár' eredete a' régiség homályában elvesz; de 1192-ben már herczeg Gilet Miklós itt lakott, 's a' várat

szépen felékesítette. Eldődei ezen familiának Franczia országból költöztek be, 's egy közűlök Sz. Istvánnak is kedves embere és nádor ispánya vala. A' Gilet familia a' 15-dik században kihalván, Fraknó a' koronára viszsza esett; de Mátyás király több várakkal együtt mint: K. Marton, Szarvkő, Kabóld, Kőszeg 's a' t. III. Fridriknek zálogba veté, a' nála lévő magyar koronáért, 's ettől az időtől fogva egyenlő sorsa volt K. Martonnal. Lásd fellyebb 258-ik lap.

A' városból a' várba — gesztenyés és cseresznyés kertek közt vivő út — felfelé mindég meredekebb, 's közel a' várhoz egy 40 ölnyi mélységet, mellyet az itt eredett Vulka vize vájjott ki — elkerűlvén, a' vár sánczához ér az ember: ez 30 ölnyi mély, és ugyan annyi széles, 's olly fahid van rajta, mellyet egykor felis lehetett húzni. Alig toppanni be a' G. Eszterházy Miklós nádor czimerével ékesített várkapun: már réműléssel pillantja meg a' látogató — a' bólthajtáson jobbra függő régi kinzó szerszámokat; alól a' fogház ajtaja nyilik; balról a' herczegi dandárok zászlói lobognak, 's alatta van az őrhely. Balról az élésházok, a' felvigyázónak lakása, 's azon pincze előtt, mellyben még Luther idejebeli borok tartatnak jobbra kanyarodván: a' vár formájára épült 4 szegletű kastély fegyvertárába juthatni. Itt vannak mind azon öldöklő eszközök, mellyekkel a' Pannoniában lakó népek valaha éltenek; számos török fegyverek, lófarkok, 's a' többek közt török vérrel fecskendezett zászlók és dobok is. Itt tartatik ama vitéz szerencsétlen Eszterházy Lászlónak vas drótból készűlt inge, mellyben vékonyában, a' verebélyi ütközet alkalmával 1652-ben a' törököktől agyon lövetett. Ezen hadi régiségeken kivűl különös osztályokban szemléltetnek egy gyalog, és egy lovas ezerednek felkészitésére megkivántató minden fegyverek, a' mi időnkbeli szokás szerént. Szinte különös osztályt foglalnak el, a' herczegtől kiállíttott felkelő seregnek fegyverei, mind katona, mind ló készűletekkel, 's ruházatokkal együtt. Itt tartatnak a' soproni nemes felkelő seregnek is fegyverei és bútorjai. — A' kastély első emeletében, mind a' folyosók, mind a' szobák festett képekkel vannak beaggatva. — A' szobákban van e' fényes nemzetség' ősei képeinek gyűjteménye. Első: Eurs vezér, kihez felviszi eredetét; azután

jön Esztorás Pál vezér, ki 1009-ben kereszteltetett meg; ennek fia Lajos, ki Béla és Salamon királyok alatt híres vitéz volt; 's igy tovább minden világi és papi maradékaikkal, 's jelesebb aszonyaikkal együtt. Különösen gyönyörködtető ezekben, az öltözeteknek, szokásoknak, 's festés mesterségének különbsége. Itt láttattnak még Attilának ideal, és Corvinus Mátyásnak eredeti melyképei; az utóbbi borostyán koszorúval.

A' herczegi kincstár, mellynek alapját G. Eszterházy Miklós nádor vetette meg — mint mondják igen nagy becsű ritkaságokat, 's kincseket foglal magában; de az ide való bemenetelre mindenkor magától az uralkodó herczegtől kell engedelmet kérni.

Továbbá nevezetes még a' 75 öl mélységű kősziklába vágott kút; kiváltképpen pedig a' kastély harmadik emeletéből való felséges kilátás, melly annyival ritkább, minthogy itten kevés kivétellel, a' mit csak a' vár ura szemeivel felfoghat: — mind az övé.

Végre a' herczegi pattantyús csapatoknak itten vagyon fő szállások, 's ezeken kivűl a' vár őrzésére, egy herczegi granátos osztály is szokott tanyázni.

Harka (Harkau), német m. v. Soprontól 1 órányira a' kőszegi országútban: 84 kath. 899 evang. lak. Kath. és evang. anya templomok. Szőllőhegye közönséges bort terem; azonban a' soproni határban is bírnak szőllőket, 's ezek sokkal jobb borral fizetnek: országos vásárt tart, még pedig igen régi privilegiumnál fogva. — Savanyúvíz forrása feloszlató, ingerlő, 's erősítő erejénél fogva — a' test gyengeségeiben, dúgúlásokban jó foganattal használtatik. F. U. Sopron városa.

Höflein (Nagy), német m. v. a' bécsi országútban Kis Martonhoz ½ óra: 1320 kath. 1 evang. lak. Kath. paroch. templom és pósta hivatal. Nagy vendégfogadó. Uraségi fördőház. Fabrikája esztendőnként 10,000 akó eczetet, 's 30,000 butellia liqueurt készit, mellynek ⅔-át az austriaiak, 's stajerek hordják el. Bort termeszt. F. U. H. Eszterházy.

Kaböld (Kobersdorf), német m. v. Austria szélén: 444 kath. 329 evang. 746 'sidó lak. Kath. evang. templomok. Synagóga. Vízi liszt, fűrész és kalló malmok. Hegyes er-

dős határ. Sok gyümölcs és gesztenye. Savanyúvizforrás. A' város mellett lévő várat hajdan G. Kéry birta: ez fogatta meg Zrinyit és Frangepant 1670-ben, midőn nálla menedék helyet keresnének, 's ez küldötte őket Bécsbe. F. U. H. Eszterházy.

Német Keresztúr (Kreuz), német m. v. Sopronhoz $^3/_4$ mfd. 1496 kath. 6 evang. 1000 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. Mellette van egy □ szegletű vár 4 toronnyal ékesítve. Szőllőhegye igen kapós fejér bort terem. Vizimalmok az Ikva vizén. Savanyúviz forrása is van, mellynek alkotó részei: 1) savanyú mineralszesz; 2) mész és vas föld; 3) vitriol; 4) ásványos alkali, még pedig igen nagy mennyiségben. Használ: a' dúgúlásokban, a' csipős nedvességektől 's gyomorsártól származott betegségekben; a' test erőtlenségeiben. F. U. H. Eszterházy.

Lánzsér (Lansee), német m. v. Austria szélén 494 kath. lak. Kath. paroch. templom. Földjei nehéz mivelésüek. Erdeje szép. Gyümölcse, gesztenyéje sok. A' város felett láthatni egy magas meredek kősziklás hegyen épűlt várat; északra pedig egy öszveomlott Kamaldulensis klastromot. F. U. H. Eszterházy.

Loretom (Loretto), német m. v. 362 kath. lak. kik többnyire az ide való kőbányában dolgoznak. Servita klastroma eltöröltetett, 's a' templom most parochiális szentegyházzul szolgál. F. U. H. Eszterházy.

Szent Margaretha, vegyes német-horvát m. v. Kis Marton és Ruszt közt: 1502 kath. lak. Kath. paroch. templom. Nevezetes kőbánya. Nagy uraségi fáczányos kert. Róna határja bő termékenységü. Rétje kevés. Szőllőhegye van. F. U. H. Eszterházy.

Kis Marton, lásd a' királyi városokat.

Nagy Marton (Mattersdorf), német m. v. a' Vulka mellett: 2440 kath. 1452 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. Földje dombos, szőllőhegye nagy, erdeje szép 's tele vadakkal; sok mesterember és kereskedő. F. U. H. Eszterházy.

Szent Marton, horvát m. v. Soprontól délre 3 órányira. 699 kath. lak. Kath. paroch. templom. Földje hegyes, sovány. Rétjei kövérek, bora nincs, Kőbányájában sok kővé

vált tárgyak találtatnak. Jó patak malom. F. U. H. Eszterházy.

Nyék (Neckenmark), német m. v. a' kőszegi országútban: 1618 kath. 7 'sidó lak. Házai többnyire téglából épültek, de rendetlenül. Kath. paroch. templom. Szőllőhegye, 's erdeje derék; földjei hegyesek. Patak malom. Határján sok szappan föld találtatik. F. U. H. Eszterházy.

Rákos (Kroisbach) horvát m. v. a' Fertő tava partján: 1256 kath. lak. Kath. paroch. templom. Ékesíti az uraság' díszes nyári kastélya, egy nem nagy, de szép kerttel, mellyben gesztenye 's más fasorok közt kellemetes sétáló helyek vannak. Kőbányája hires. Földjei termékenyek. Szőllőhegye pedig szinte olly jó bort teremne mint a' ruszti, ha a' lakosok a' mennyiséggel fel nem cserélnék. F. U. a' győri püspök.

Szarvkő (Hornstein), horvát m. v. Kis Martonhoz 1 óra: 1702 kath. lak. kik jó fuvarosok. Kath. paroch. templom. Van szőllőhegye, vadakkal bővölködő erdeje, kevés 's nem igen termékeny ssántóföldje. Közel a' városhoz egy hegytetőn láthatni régi várának omladékait. F. U. H. Eszterházy.

Széleskút (Breitenbrunn), csinos német m. v. a' po'soni országútban, a' Fertő mellett szőllőhegyekkel körülvétetve. Számlál 1340 kath. lak. kiknek fő élelmek a' bor termesztés. Kath. paroch. templom. Rétjek igen kevés, de nádjok a' Fertőben bőven. F. U. H. Eszterházy.

Faluk.

Ágendorf, német f. egy hegy tövében Sopronhoz 1 órányira: 164 kath. 1031 evang. vagyonos lakosokkal. Kath. és evang. anya templomok Határja 1-ső osztálybeli. Van hires sikeres búzát termő földje, szőllőhegye, sok gyümölcse és gesztenyéje; erdeje. F. U. Sopron városa.

Antau (Ottava), horvát f. a' Vulka mellett: 803 kath. lak. Kath. paroch. templom. Határja róna és termékeny. F. U. H. Eszterházy.

Balf (Wolfs), német f. a' Fertő mellett, egy igen szép vidéken, Sopronhoz 1 órányira. Lakja 156 kath. 594 evang. Kath. és evang. anya templomok. Kevés szántóföldje fe-

lette termékeny. Bora hires. Sok baraczk, mondola 's más gyümölcs. Nevezetes hideg kénköves forrásáról, melly a' tagok u. m: vese, vizellet hólyag. anya méh gyöngeségeiben hasznos szolgálatokat tészen, 's mint fördő használtatik. Találtatik itt ezenkivül savanyúviz forrás is. A' vendégek' befogadására derék épület áll, több fördő szobákkal együtt; 's a' soproniaknak, és a' körül belöl lakó népességnek kedves mulató helye szokott lenni. F. U. Sopron városa.

Blumau, német f. Lanzsér mellett: 90 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Boldog Aszszony (Frauenheid), 38 kath. lak. 's egy szép kath. paroch. templommal. F. U. H. Eszterházy.

Booz, (Holling), német f. a' Fertő mellett: 392 kath. lak. Kath. paroch. templom. A' helység mellett elnyúló domb tetején, láthatni azon tempelt, mellyet a' boldogult G. Széchenyi Ferencz, a' mostani közönségesen szeretett nádorunk tiszteletére emelt; 's hol az alabastromból faragott szobor mellett ezen felirás olvasható: „Josepho Austriaco Palatino Hungariae." Az épületet magas nyárfák veszik körül, 's innen felséges kilátás esik a' Fertő tavára, 's ennek vidékére. Szántóföldje Booznak kevés, de igen kapós bort terem. F. U. G. Széchenyi István, 's a' helységtől egész Czenkig egy szép árnyékos fasor vezet.

Borbálya (Walbersdorf), német f. a' Vulka mellett: 274 kath. 198 evang. lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegy. Termékeny szántóföld. Vizimalom. F. U. H. Eszterházy.

Büdöskút (Stinkenbrunn), horváth f. N. Höfleinhoz 1 óra: 999 kath. lak. Kath. paroch. templom. Hegyes határ. Erdő. Szőllőhegy. F. U. H. Eszterházy.

Czemendorf, német f. a' Vulka mellett: 699 kath. lak. Vizi malom. Szőllőhegy. Termékeny róna szántóföldek. F. U. H. Eszterházy.

Czagersdorf (Zarány), horvát f. 571 kath. lak. Kath. paroch. templom. Hegyes határ. Sok gyümölcs. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Czillingthal, horvát f. a' 1019 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. H. Eszterházy.

Czinfalva (Siegendorf), horvát f. 1248 kath. lak. Kath.

paroch. templom. Sok és termékeny szántóföld. F. U. H. Eszterházy.

Czurendorf (Cundrava), horvát-német f. 154 kath. 118 evang. lak. Sovány erdős határ. F. U. H. Eszterházy.

Drasburg (Rasporak), horvát f. a' német újhelyi országútban: 898 kath. 2 evang. lak. kik mindnyájan nagy termetekről nevezetesek. Van egy szép kastélya, kertje, szőllőhegye, 's meglehetős szántóföldje. F. U. H. Eszterházy, B. Meskó.

Szent György, német f. 1098 kath. 4 evang. lak. Kath paroch. templom. A' Lajta hegyének oldalán bort termeszt. Erdejében nagy vadak tanyáznak. F. U. H. Eszterházy.

Haracson (Horitschon), német f. 624 kath. lak. Kath. paroch. templom. Rétje felette kevés. Szántóföldjei meglehetősek. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Haschendorf (Hosendorf), német f. 262 kath. lak. Szük határ. Szőllőhegy. Malom. F. U. H. Eszterházy.

Hirm (Hirman), német f. 309 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Hochstrasse, német f. 332 kath. lak. Hegyes sovány határ. Sok kolompér, pohánka. F. U. H. Eszterházy.

Hőflein (Kis), német f. 936 kath. lak. Kath. anya templom. Kőbánya. Rétje kevés. Bort, búzát, rozsot, árpát, pohánkát termeszt. F. U. H. Eszterházy.

Kalchgraben (Koligrab), német f. 54 kath. 168 evang. lak. Fekszik egy szép völgyben, erdők közt. Meszet éget. F. U. H. Eszterházy.

Klempa (Kliegenbach), horvát f. a' bécsi országútban 685 kath. lak. Kath. paroch. templom. Vendégfogadó. Derék erdő. Szőllőhegy. F. U. Sopron városa.

Koldusfalva (Bettelsdorf), német f. a' Vulka mellett: 158 kath. 438 evang. lak. Evang. anya templom. Határja részént hegyes, részént róna. Vizimalom. Csekély bor. F. U. H. Eszterházy.

Kopháza (Kolmhof), horvát f. Sopron és Nagy Czenk közt: 1198 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szántóföldje nem sok, de termékeny. Erdeje igen szép. Vizi malom. Jó rét. F. U. Sopron városa.

Kölle (Girm), német f. Keresztúr mellett: 402 kath. lak. Határja szűk; szőllőt mivel. F. U. H. Eszterházy.

Lackenbach, német f. Nyék és Kabóld közt: 598 kath. 9 evang. 726 'sidó lak. Synagóga. Szép kastély és kert. Hegyes, erdős határ. F. U. H. Eszterházy.

Lackendorf, horvát f. 456 kath. lak. Sovány föld. Erdő. Mészégetés. F. U. H. Eszterházy.

Lindgraben (Lingrob), német f. Kabóldhoz ½ óra. 248 kath. 85 evang. lak. Kevés rét és föld. Sok gyümölcs. F. U. H. Eszterházy.

Loipersbach (Lieporstof), német f. 64 kath. 457 evang. lak. Sok legelő. Csekély bor. Derék erdő. Búzája, rozsa sikeres. F. U. H. Eszterházy.

Márcz (Marca), német f. N. Mártonhoz ½ óra 1128 kath. lak. Kath. paroch. templom. Sok pohánka. Szép cseresnyés, gyümölcsös kertek. Savanyú bor. F. U. H. Eszterházy.

Medgyes (Mürbisch), német f. a' Fertő tava mellett. 222 kath. 568 evang. lak. Evang. anya szentegyház. Földje nem sok, de termékeny. Bora hires. Nádja bőven van a' Fertő partjain. F. U. Sopron városa.

Miklós (Lajta Sz.) (Neudörfl) Német Ujhelyhez 1 fertálynyira: 1231 kath. 5 evang. 8 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Nagy vendégfogadó. Serház. Harminczad hivatal. Savanyúviz forrás. Tágas és termékeny határ. F. U. H. Eszterházy.

Neufeld, német f. ugyan csak a' Lajta vizénél: 495 kath. 15 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Vendégfogadó. A' Lajta szigetjében harminczad hivatal. Vámház. Kőszén bánya és timsó főző intézet. F. U. H. Eszterházy.

Neudorf, német f. Lanzsérhez ½ óra. 140 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Neustift, német f. Fraknó mellett: 605 kath. lak. Sok erdő és gyümölcs. F. U. H. Eszterházy.

Oggau, német f. a' Fertő tava mellett: 1296 kath. lak. kik csinos házakban laknak. Kath. paroch. templom. Szántóföldje kevés, de igen termékeny. Bora csak nem hasonló a' rusztihoz. Nádja elég a' Fertőben F. U. H. Eszterházy.

Oszlop (Oszlip), horvát f. a' Vulka mellett, közel a' Fertőhöz: 1002 kath. lak. Kath. paroch. templom. Földjei síkon feküsznek. 's termékenyek. Bort is termeszt. F. U. H. Eszterházy.

Paumgarten, horvát. f. a' német ujhelyi országútban: 658 kath. 9 evang. lak. Kath. paroch. templom. Savanyú viz forrás. Vólt az erdők közt hajdan egy nevezetes remete lakás. F. U. H. Eszterházy.

Pecsenyéd (Pötsching) német f. Austria határ szélén: 1306 kath. lak. Kath. paroch. templom. Határja nagy kiterjedésü. Erdeje szép. Savanyúvizéből Bécsbe is hordanak. F. U. H. Eszterházy.

Péterfa (Alsó) (unter Petersdorf), német f. 444 kath. lak. Szőllőhegy. Vizimalom. F. U. H. Eszterházy.

Péterfa (Felső), német f. Kabóldhoz ½ óra. 118 kath. 234 evang. lak. Hegyes sovány határ. Sok gyümölcs. F. U. H. Eszterházy.

Pordány (Lajta) (Prodersdorf), német f. a' Lajta mellett: 803 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegy. Jövedelmes malom a' Lajta vizén. Harminczad hivatal. F. U. H. Eszterházy.

Pordány (Vulka), horvát f. a' Vulka vize mellett: 1198 kath. 15 evang. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Vizimalom. Salétromfőzőház. Földjei síkon feküsznek 's termékenyek. F. U. H. Eszterházy.

Riczing (Ricinka), német f. 799 kath. lak. Kath. paroch. templom. Határja hegyes sovány. Erdeje szép. Kőszén bányája gazdagon fizetne, ha jobban mivelnék. F. U. H. Eszterházy

Rohrbach (Orbuch), német f. N. Martonhoz ¾ mfd. 1029 kath. lak. Kath. paroch. templom. Vidéke erdős, hegyes. Savanyúviz forrás. F. U. H. Eszterházy.

Rosalia (Szent), német f. Fraknóhoz ½ óra: 602 kath. 3 evang. lak. és egy a' megyében legmagasabb hegyen álló kápolnával, honnan gyönyörű kilátás esik. Vendégfogadó. F. U. H. Eszterházy.

Schattendorf, német f. Sopronhoz 1 óra: 1302 kath. lak. Kath. paroch. templom. Határja inkább róna mint he-

gyes, és termékeny. Bora savanyú. Vizi malom a' Spittel patakján. F. U H. Eszterházy.

Siglós (Siglicz), horvát-német f. a' hegyek közt: 1002 kath. lak. Kath. paroch. templom. Kőbánya. Szép erdő. Sovány határ. Savanyú bor. F. U. H. Eszterházy.

Szárazvám (Müllendorf), német f. N. Höfleinhoz $^1/_2$ mfd. 846 kath. lak. Kath paroch. templom. Szőllőhegy. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Sircz (Gschiesz), német-horvát f. a' Vulka mellett, a' po'sonyi országútban: 1168 kath. lak. Kath. paroch. templom. Pósta hivatal. Vendégfogadó. Határjának nagyobb része sik és termékeny. A' Vulka vizén derék vizi malmokkal bir. Savanyúviz forrása használ: a' szédelgésben, 's az inak betegségében, 's vannak hozzá fördő szobák is. F. U. H. Eszterházy.

Szigraben, (Sigrob) német f. Austria szélén, igen hegyes, erdős vidéken: 524 kath. lak. kik sok fa eszközöket csinálnak. Kath. paroch. templom. F. U. H. Eszterházy.

Stettera (Szider) német f. a' Vulka mellett: 795 kath. lak. Vizi malom. Jó szántóföldek és rétek. F. U. H. Eszterházy.

Stoczing (Stucin), német f. Austria szélén 742 kath. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Hegyes sovány határ. Derék erdő. Savanyú bor. A' volt Serviták residentiájában most a' plebánus lakik. F. U. H. Eszterházy.

Tormafalu (Krensdorf), német-horvát f. a' német ujhelyi országútban: 789 kath. lak. Kath. paroch. templom. Vendégfogadó. Csekély erdő. Vizi malom. Sok gyümölcs. Földjei 2 fordúlóban rónán feküsznek, egyébütt hegyesek. F. U. H. Eszterházy.

Trausdorf, horvát f. a' Vulka mellett: 1168 kath. lak. Kath. paroch. templom. Róna termékeny határ. Több vizi malom. F. U. H. Eszterházy.

Vandorf, német f. Soprontól nyúgotra $^1/_2$ órányi távolságra, egy igen szép vidéken. Lakosai, kik 280 kath. 517 evang. mennek, szőllőmivelésből, 's kőszén bányászatból táplályák magokat 's igen vagyonosok. Az evang. az agendorfi eklé'siához. tartoznak. Erdeje szép. Határjában van az úgy nevezett Brennberg, hol nevezetes kőszénbánya

miveltetik: 240 kath. 17 evang. lak. Ágyazatjaiban 10—16 ölnyi mélységre fekszik a' kőszén, melly egyéberánt a' jó barna némüek közé tartozik, kénköves érczel, és timsóval keresztűl ágozva; némellykor pedig 1—4 újjnyi vas ércz is találtatik. A' fő bányából ki folyó vizben sok vitriol van. Az esztendőnként kiásattattni szokott kőszén 170—180,000 mázsára tétetik, 's ebből 34,—35,000 mázsa Sopron városában tüzeltetik fel, a' kötelező levélben meghatározott 12 kr. váltóban fizetvén mázsájától; a' többi Austriába megyen. Van itt még egy eltöröltetett Paulinus klastrom is, mellyben jelenleg a' Bányász tisztek laknak. F. U. Sopron városa.

Veperd (Vepersdorf), német f. 282 kath. 418 evang. lak. Kath. paroch. templom. Hegyes erdős határ. F. U. H. Eszterházy.

Wiesen, német f. igen erdős, hegyes vidéken: 1226 kath. lak. Kath. paroch. templom. Csekély bor. Sok gyümölcs. F. U. H. Eszterházy.

Vimpassing, német f. a' Lajta vize mellet, éppen Austria szélén, a' bécsi fő országútban: 564 kath. 15 'sidó lak. Van itt egy kath. paroch. templom, a' Lajtán szép hid, harminczad hivatal, pósta tisztség, nagy vendégfogadó, 's a' Lajtán jövedelmes 7 kerekü malom. Bora középszerü. Erdeje van. F. U. H. Eszterházy.

Népes Puszták.

Brennberg, lásd Vandorf. helység leirását.
Föllik, N. Höfleinhoz ½ óra 11 kath. lak.
Tábor (Samersdorf), Nyék mellet: 25 kath. lak.
Übermaasz, Czinfalva mellett: 9 kath. lak.

II. SOPRONI ALSÓ JÁRÁS.

Van benne 10 mező város, u. m. 4 magyar, 5 német, 1 horvát-magyar.

64 falu, u. m. 29 magyar, 17 német, 13 horvát, 2 magyar-német, 1 német-horvát, 1 horvát-magyar, 1 magyar-horvát.

9 puszta, u. m. 8 magyar, 1 német.
Népessége: 42,544 lélek. u. m.
Vallásokra: 40,230 kath. 2171 evang. 143 'sidó.
Nyelvökre: 18,763 magyar, 14,595 német, 9043 horvát, 143 'sidó.

Mező Városok.

Nagy Czenk (Gross Zinkendorf), magyar m. v. Soprontól 2, a' Fertő tavától, $^{3}/_{4}$ mfdnyire, az Ikva vize mellett: 859 kath. 16 evang. lak. Kath. paroch templom. Ékességére szólgál az urasági csinos kastély narancsfáktól, 's különbféle ritka virágtábláktól körül övedzve, hol különösen igen szép Hortensiák vonják a' látogatónak figyelmét magára; azonban maga a' tulajdonképpen való kert is elég tágas, 's nézésre méltó. Van itt egy ispotály az elöregedett, 's elszegényedett jobbágyok számára; az Ikván vizi malmok, 's az uraság istállóiban számos telivérü ángol anya kanczák és ménlovak; végre nevezetes pallérozott gazdálkodás és birkatenyésztés. De legnagyobb nevezetessége Czenknek abban áll: hogy az elfelejthetetlen Széchenyi Ferencz grófnak, e' lévén legkedvesebb lakhellye: itt élt, 's itt munkálkodott legtöbbet a' haza javára; továbbá hogy mostani földes ura, a' nagy Széchenyi Ferencznek nagy fia G. Széchenyi István. A' város feje egy uradalomnak.

Derecske (Drasmark), német m. v. 856 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szántóföldje elég. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Kéthely (Mannersdorf), német m. v. Kőszegtől $^{1}/_{2}$ órányira: 708 kath. lak. Kath. paroch. templom. Hegyes határ. Csekély bor és legelő F. U. H. Eszterházy.

Kőhalom (Steinberg), német m. v. Kőszeghez 5 fertálynyira: 1149 kath. 15 evang. lak. Kath. paroch. templom. Földje elég 's közép termékenységü. Rétje kevés. Bora savanyú. Erdeje lehetős. F. U. H. Eszterházy.

Locsmánd (Lotschmansburg), német m. v. a' Répcze mellett: 372 kath. 849 evang. lak. Kath. és evang. anya templomok. Szántóföldje, erdeje sok. Rétjei kövérek. Bort is termeszt. Vizi malmok a' Répcze vizén. F. U. H. Eszterházy.

Loos (Losing), magyar m. v. 1127 kath. lak. Kath. paroch. templom. Csinos kastély és kert. Termékeny sikeres búzát adó szántóföldek. Nagy juhtenyésztés. Vizi malom az Ikva vizén. F. U. G. Viczay fam.

Lövő, (Schüczen), magyar m. v. 912 kath 11 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Vendégfogadó. Határja ennek is híres búzát terem. Rétje kevés, Bora középszerü. F. U. G. Széchenyi Pál.

Fertő Szent Miklós (St. Nikla), magyar m. v. Eszterházához ½ órányira: 1728 kath. 4 evang. 14 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Több jeles épületek. Nagy határja termékeny. Bora kapós. Juhtenyésztése virágzó karban áll. F. U. H. Eszterházy, Bezerédy, Konkoly, Lukenich.

Ramócz (Alsó) (unter Rabnicz) német m. v. Vas vármegye szélén: 546 kath. 2 evang. lak. Kath. paroch. templom. Sovány agyagos határ. Erdő. Jó legelő. Kastély. F. U. H. Eszterházy.

Und (Undten) horvát-magyar m. v. 589 kath. lak. Határja róna, de csak közép termékenységü. Legelője, erdeje kevés. F. U. B. Meskó.

F a l u k.

Kis Barom (Klein Warasdorf), horvát f. 972 kath. lak. Földjei dombosak. F. U. H. Eszterházy.

Nagy Barom, horvát f. a' kőszegi országútban: 1088 kath. lak. kik csinos házakban laknak. Kath. paroch. templom. Pósta hivatal. Erdeje, melly az országútat ketté vágó hegyet boritja nem igen derék. F. U. H. Eszterházy.

Bleigraben (Pleigram), horvát f. 264 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Bónya (Biringsdorf), német f. közel Vas vármegyéhez: 842 kath. lak. Kath. paroch. templom. Hegyes agyagos határ. Szép erdő. Patak malom. F. U. H. Eszterházy.

Császárfalu, (Kaisersdorf) horvát f. Lanzsérhez ¾ mfd. 652 kath. lak. Sok gyümölcs. F. U. H. Eszterházy.

Csáva (Stob), német f. 398 kath. 528 evang. lak. Evang. anya templom. Sok fazekas. Nehéz mivelésü határ. Erdő. Sok gyümölcs. F. U. H. Eszterházy.

Czenk (Kis), magyar f. N. Czenktől csak az Ikva választja el: 270 kath. lak. F. U. G. Széchenyi István.

Dasztifalu, magyar f. 313 kath. lak. Szük de termékeny határ. F. U. G. Széchenyi fam.

Dörfl, német f. 750 kath. lak. Patak malom. Dohány, gyümölcs termesztés. F. U. H. Eszterházy.

Ebergöcz, magyar f. az Ikva mellett: 547 kath. 5 'sidó lak. kik többnyire szőllő mivelésből élnek. Sok nemes. 2 vizi malom. F. U. G. Viczay.

Egyházasfalu, magyar f. 124 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' Pászthory fam.

Endrőd (Gross Andree), magyar f. közel Eszterházához: 738 kath. lak. Kath. paroch. templom. Rétje elég. Földje jó búzát terem. F. U. H. Eszterházy.

Eszterháza, vegyes magyar-német f. Sopronhoz 3, a' Fertő tavához $1/4$ mértföldnyire egy róna termékeny vidéken. Számlál 361 kath. 13 evang. 2 'sidó lak. kik többnyire uraság cselédjei, vagy mesteremberek. Nevezetes Eszterháza, az ő pompás kastélyáról, 's messze kiterjedt kertjéről, mellyek hajdan magyar Versailesnek neveztettek. Épittette Eszterházát, a' mostani uralkodó herczegnek szép attya, a' volt sarródi vadász kastély helyén, a' söjtöri határban, 's leirhatatlan fényüzéssel annyira felékesítette, hogy ennél már pompásabb kastélyt, magok az ángolok 's francziák sem láttak. A' várkastélyhoz mindenfelől fássorok visznek be, 's maga számos urasági mesteremberektől lakott épületekkel, istállókkal, kaszárnyákkal; — kétfelől pedig a' nyári, és téli kertektől vétetik körül. Az egész 2 részre van osztva u. m. a' föl, és al épületre. A' föl vagy tulajdonképpen való kastély, körösköröl faragott képekkel párkányoztatik. Egész szélessége kivülről 54 ölnyi; szárnyai 25 ölnyi szélesek, 12 hosszak. Vannak benne 126 szobák, ékesen kifestve, bőven meg aranyozva, szépen kipallóltatva; ide nem értvén a' különbféle palotákat, és teremeket. A' nagy palota, melly éppen a' sarródi váracska helyén fekszik tágasságára, ékes festéseire, drága készületeire, hasonlithatatlan padlatjára, 's külső tornáczára nézve — valóban fejedelmi. Alatta van ismét egy terem (szála), mellyet 84 szegletes oszlopok tartanak; 's alabastromból faragott képek, függő

virágok, zõld színü beszegések, festett födezet 's a' t. ékesítenek. Ide járúlnak a' társasági, vendégelfogadó, ebédlő szálák; a' herczegi háló szobák, a' belső könyvtár, 3 fő vendégi szobák, az udvari kápolna, az Indiai kabinétek 's a' t. Az al épületben 2 felől 46 szobák számláltatnak, az udvari játékszínen kívül. Nevezetes itt az udvarnak balfelén a' porczellán ház, mellyben 14 almáriomok, és asztalok vannak megrakva, különbféle chinai, japaniai és más külföldi porczelán edényekkel, apróbb képekkel, és más jelességekkel: illyen egy különös porczellán feszület, egy kalitka, egy tengeri csigából készült hegedű; Mária Therezia és Jó'sef császár mejjképeik, Mária Thereziának drága ülő széke. Ide tartoznak még a' külső könyvtár, Billiard szoba, kép galléria, a' konyha minden hozzá tartozandókkal együtt.

Azonban meg kell vallani, hogy minden szinte bámúlásra gerjesztő pompa mellett, mellyet itt az ember, még mostan is mindenben talál: ez a' fényes épűlet hajdani dicsőségéből nagyon tetemest vesztett. Sok hajdani jelességeket, drágaságokat, már nem leli az ember többé; sok készűleteket lerontva, sok alkotásokat elhagyatva talál. Igy üres mindenek előtt a' Kép Galléria, mellyben 348 különbféle válogatott remek, részszerént belföldi, részszerént külföldi művészektől készített darabok csudáltattak, 's most Bécs városát gazdagítják; üresek a' belső és külső könyvtárak; ezek szinte Bécsbe vándoroltak; üres a' ritkaságok 's drágaságok kabinetje: ezek a' kis martoni és pottendorfi kastélyokat ékesítik. A' nagy víztartók (Bassin) 's ugrókútak az udvarban, a' vár mellett, 's a' kertben, hol csak egyike 60,000 forintba kerűlt — megszüntek lenni; a' különbféle mesterséges ritka órák, 's más remek mívek elvitettek; a' muzsikáló óra, melly tánczoló személyeket is mutatott; a' muzsikáló űlőszék, a' flótázó rokka megromlottak; a' chinai tánczolóház elégett; a' játékszinben — nem ritkán széna tartatik; a' kertek el vannak hagyatva; — ama pázsit gyepen, hol 1797-ben több nemes vármegyék zászlóallyai vitéz forgásokat tettek — kolompér terem; végre ama drága Bagatell mesterséges Nap temploma, remeteház, Diana,

Fortuna, Venus templomai 's a' t. a' Lesvári (Monbijoux) vadaskertet ékesítik.

Kerűlete az egész Eszterházának, a' kertekkel együtt 6000 bécsi ölet az az: 1$\frac{1}{2}$ mértföldet teszen.

Frankó (Frankenau), német f. Kőszeghez 1 óra: 804 kath. lak. Kath. paroch. templom. Jó róna határ. Vízimalom. F. U. H. Eszterházy.

Füles (Nikics), horvát f. 1241 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szép kastély és kert. Dombos határja meglehetős. Erdő. F. U. B. Meskó.

Gogánfa, magyar f. 194 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Gyalóka, magyar f. a' Répcze mellett: 249 kath. lak. Vízimalom. Jó rét. F. U. Mólnár 's m. t.

Gyiróth (Geresdorf), horvát f. Locsmándhoz $\frac{1}{2}$ óra: 584 kath. lak. Kath. paroch. templom. Erdő. Szőllőhegy. F. U. H. Eszterházy.

Gyűlevisz, magyar f. a' Répcze mellett: 103 kath. lak. Derék kastély. F. U. G. Pejachevich.

Hegykő (Heiligenstein), magyar f. a' Fertő tava mellett: 678 kath. lak. F. U. G. Széchenyi.

Hidegség (Klein André, Wedefin) vegyes magyar-horvát f. 449 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegye, melly a' Fertőre néz, igen kapós bort terem. Nádja sok. F. U. G. Széchenyi István.

Homok (Amhagen), magyar f. a' Fertő tava mellett: 364 kath. lak. Sikeres búza. Kis erdő. Sok sásas széna és nád a' Fertőben. F. U. G. Széchenyi István.

Horpács, magyar f. 356 kath. 8 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Kastély. Termékeny róna határ. F. U. G. Széchenyi Lajos.

Karl, német f. 294 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Kér (Nemes), magyar f. Lövőhöz 1 fertály: 320 kath. 358 evang. 42 'sidó lak. Evang. anya templom. Határja igen sikeres búzát terem. F. U. Kiss 's más számos nemesek.

Klastrom, német f. Kőszeghez $\frac{1}{2}$ óra: 576 kath. lak. Fekszik egy kies völgyben, egy patak mellett, melly több malmokat forgat. Ékesíti a' Cisterciták residentiája és tem-

ploma, mellyben ugyan ezen szerzetesek teszik a' plebániai szolgálatot. F. U. a' liliommezei apát.

Kövesd (Gissing), magyar f. 898 kath. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Vendégfogadó. Jó szőllőhegy. Termékeny búza föld. F. U. G. Széchenyi Lajos.

Kukerics, (Edlhof), horvát f. 104 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Langadó, (Langethal), német f. 57 kath. 3 evang. lak. F. U. H. Eszterházy.

László (Alsó) (Unter Luisdorf), német f. Kéthely mellett: 598 kath. 155 evang. lak. kik sok cserép edényeket készítenek. Kath. paroch. templom. F. U. H. Eszterházy.

László (Felső), német f. egy völgyben: 536 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Lédecz, magyar f. 176 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Liquánd (Nebersdorf), német f. 690 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szép kastély és kert. Savanyú bor. Kis erdő. F. U. G. Niczky Lajos.

Lók (Frauenheid) horvát f. 484 kath. lak. Kath. paroch. templom. Sovány határ. F. U. H. Eszterházy.

Malomháza (Minihof), horvát f. 514 kath. lak. 2 nyomású földjei hegyesek. Szőllőhegy. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Micske (Strebersdorf), német f. a' Répcze mellett: 792 kath. lak. Jó rét, legelő. Vízimalmok. F. U. H. Eszterházy.

Muzsaly (Mannschein) magyar f. az Ikva vize mellett: 285 kath. lak. Termékeny határ. Szűk legelő. Vízimalom. Kis erdő. F. U. több nemesek.

Nyujthal, horvát f. 468 kath. lak. Hegyes erdős határ. F. U. H. Eszterházy.

Pereszmye (Pressing), német f. Kőszeghez 1 ½ óra: 544 kath. lak. Kath. paroch. templom. 2 csinos urasági kastély és kert. Van szőllőhegye 's jó legelője. F. U. G. Eszterházy János.

Peresztszeg (Perestagen) magyar f. az Ikva vize mellett: 784 kath. lak. Kath. paroch. templom. Kastély. Határjában 2 vendégfogadó. Jövedelmes vízimalom. Szőllőhegy. Termékeny búza föld. F. U. G. Széchenyi Lajos — Tallián.

Pervàn (Klein Mutschen), horvát f. 178 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Petőháza, magyar f. az Ikva vize mellett, Eszterházához 1 fertály: 321 kath. lak. Termékeny határ. Csinos kastély. F. U. Inkey.

Pinnye (Pinier), magyar f. az Ikva mellett: 522 kath. 11 evang. 6 'sidó lak. Több jeles úri lakházak, és malmok. Nagy juhtenyésztés. F. U. Kunt, Simon 's m. t.

Pulya (Alsó) (Unter Pulendorf) horvát f. 586 kath. lak. Kath. paroch. templom. Hegyes határ. Sok gyümölcs. F. U. H. Eszterházy.

Pulya (Felső), magyar-német f. egy erdős hegy láncz tövében: 374 kath. lak. Szép kastély és kert. Sok gyümölcs. Híres baraczk. F. U. B. Buday, Bácsmegyei, Kúlcsár, Tallián.

Pulya (Közép), német f. 484 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. H. Eszterházy 's némelly Inscriptionalisták.

Ramócz (*Felső*) (Ober Rabnicz), német f. egy igen hegyes, erdős vidéken: 358 kath. lak. Kath. paroch. templom F. U. H. Eszterházy.

Reiding (Ragnov) horvát f. 659 kath. lak. Szántóföldje nagy részt róna. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Röjtök (Neteka), magyar f. az Ikva mellett: 470 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szép kastély és kert. Szőllőhegy. Termékeny határ. F. U. Nagy és Ürményi fam.

Salamon, magyar f. a' Répcze mellett: 204 kath. 8 evang. lak. Kastély. F. U. B. Meskó.

Sarród (Schrollen), magyar f. a' Fertő tava mellett: 610 kath. lak. 2 nyomású határja jó búzát terem. Sok nád a' Hanságban. F. U. H. Eszterházy, Dallos.

Söjtör (Schültern), magyar f. Eszterháza mellett: 792 kath. lak. Kath. paroch. templom. A' Hanságból nagy részt bír. Feje egy uradalomnak. F. U. H. Eszterházy.

Schvendgraben, német f. 231 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Széchenу, magyar f. Czenkhez $1/2$ óra: 293 kath. lak. 's termékeny róna határral. A' virágzó Széchenyi familia innen vette nevét. F. U. G. Széchenyi István.

Széplak, magyar f. közel a' Fertőhöz: 809 kath. 7 evang. 8 'sidó lak. Szép 2 tornyú kath. paroch. templom. Kastély. A' helységtől Eszterházáig egy gyönyörű fasor vezet. F. U. H. Eszterházy.

Szerdahely, magyar f. Fertő Sz. Miklóssal egybe kapcsolva: 235 kath. lak.

Udvard (Klein Mutschen), horvát f. 359 kath. lak. 2 nyomású határja nem igen termékeny. F. U. G. Niczky.

Weingraben, német f. 368 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Viss (Káptalan) (Heisz), magyar f. 285 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegy. F. U. a' győri káptalan.

Viss (Nemes), magyar f. 279 kath. 38 'sidó lak. Bort ez is termeszt. F. U. több nemesek.

Vőlcsej, magyar f. 843 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szántóföldje sok, és híres búzát terem. Kevés rét. F. U. Kéry, Dongó 's m. t.

Zsidány (*Horváth*) (Siegersdorf), horvát f. 678 kath. lak. Kath. paroch. templom. Hegyes határ. Bor termesztés. Elég legelő. F. U. H. Eszterházy.

Zsidány (Német) (Rockendorf), német f. 199 kath. 198 evang. lak. F. U. G. Eszterházy János.

Zsira (Deming), magyar f. a' Répcze mellett: 508 kath. lak. F. U. a' győri püspök.

Népes Puszták.

Csergető, Peresztszeghez tartozik. 15 kath. lak. Malom.

Edlau, Derecske mellett. 13 kath. lak. F. U. H. Eszterh.

Göbös, F. Sz. Miklóshoz 1 óra. 49 kath. lak. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Lesvár, v. (Monbijoux) Eszterházához 1 órányira. 38 kath. lak. kik többnyire vadászok. Szép vadaskert. F. U. H. Eszterházy.

Loós (*Kis*), 50 kath. 4 evang. lak. Nagy majorság. F. U. G. Viczay.

Szolgagyőr, Lövő mellett. 16 kath. lak.

Szőkeföld, Visshez ½ óra. 53 kath. lak.

Urkony, Süttör mellett. 10 kath. lak.

Wejke, Peresztszeghez tartozik. Vendégfogadó.

III. A' RÉPCZEI JÁRÁS.

Van benne: 5 mező város, mind magyar.
33 falu, mind magyar.
6 népes puszta.
Népessége 17,801 lélek. u. m:
Vallásokra: 13,488 kath. 4057 evang. 256 'sidó.
Nyelvökre: 17,545 magyar, 256 'sidó.

Mező Városok.

Bű (Biba), magyar m. v. a' Répcze mellett: 675 kath. 12 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Kastély. Földjei termékenyek. Rétjei igen jó szénát adnak. F. U. Jankovich.

Csepregh (Tsapring), magyar m. v. közel a' Répczéhez, egy igen kellemetes vidéken. Számlál 1785 kath. 28 'sidó lak. 2 kath. templom, mellyek közűl egyik plebanialis. Csinos kastély és kert. Tágas határja termékeny. Bora kapós. Gyümölcse sok. Gesztenyéje is van. Nagy birka és ló tenyésztés. Lakosai minden esztendőben lóversenyt tartanak. G. Nádasdyak alatt virágzó város lévén: hires evang. oskola volt itt és könyvnyomtató műhely. Itt tette közönségessé Sylvester János a' magyar új Testamentomot 1541-dik esztendőben. Dr. Veszprémi szerént pedig az első magyar grammatica is Csepregen készült 1539 14. Juni. illy czím alatt: „Grammatica Hungarico latina, in usum puerorum recens scripta, Joanne Sylvestro Pannonico Auctore. Neanesi.“ 1777-ben elégett a' város és vár. F. U. Jankovich Izidor.

Ivány, magyar m. v. 1236 kath. 14 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Sok és termékeny szántóföld. Kevés rét és erdő. F. U. G. Széchenyi Pál.

Kál (*Sajtos*,) magyar m. v. Sopronból Sárvárra vivő országútban. 238 kath. 8 evang. lak. Kath. paroch. templom. Határja róna, 's igen jó búzát, árpát terem. Rétje nem sok, de zsiros szénát ád. Erdeje is van. F. U. felének sz. györgyi Horváth 'Sigmond; felének pedig a' megye' volt érdemes al-ispánya Niczky Jósef, kinek itt csinos uri lakása vagyon.

Répcze Szemere, magyar m. v. 714 kath. 269 evang. 39 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Számos uri lakházak.

Határja jó nagy és termékeny; különösen rétjei gazdagok. Nagy birkatenyésztés. F. U. Ajkay, Csontos, Dongó, Jugovics, Márton, Mólnár, Simon 's m. t.

Faluk.

Berekallya, magyar f. 39 kath. 160 evang. lak. F. U. több nemesek.

Berény, magyar f. 56 kath. 60 evang. lak. F. U. Nagy, 's más nemesek.

Bükk (Alsó, Felső, Közép), 3 egymás mellett fekvő magyar falu a' Répcze vizénél: 698 kath. 706 evang. 17 'sidó lak. Van itt egy kath. és egy evang. anya templom; több ékes uri kastélyok és lakházak, mellyek közül legnevezetesebb az, mellyben hazánk' szeretett nagy szónoka *Felső büki* Nagy Pál tölté csendes falusi magányban becses életét. Ezen kastélyhoz egy csinos izlésű, pompás tavakkal ékeskedő kert tartozik. (Most Jankovich Izidor birja). Határja mind a' három Bükknek elég tágas, 's jó búza földekkel, kövér rétekkel bir. F. U. Jankovich, G. Pejachevich, Horváth, Ber'senyi, Radó 's más számos nemesek.

Csáford, magyar f. a' Répcze mellet: 148 kath. 8 evang. 2 'sidó lak. F. U. B. Perényi.

Család (Puszta), magyar f. 407 kath. lak. Erdeje meglehetős. F. U. G. Festetics.

Csapód, magyar f. 836 kath. lak. Kath. paroch. templom. Termékeny határ. Szép erdő. F. U. H. Eszterházy.

Csér, magyar f. 216 kath. 200 evang. 20 'sidó lak. F. U. G. Széchenyi, Fodor, 's m. t.

Chernelháza, magyar f. a' Répcze mellett: 109 kath. 5 'sidó lak. Szép kastély Hires merino juhtenyésztés. F. U. Chernel 's m. t.

Czirák, magyar f. közel a' Répczéhez: 638 kath. 22 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Sik termékeny határ. Erdő. A' fényes Cziráky grófi nemzetség innen veszi nevét és eredetét. F. U. G. Cziráky Antal 's a' Nagy familia.

Damonya, magyar f. a' Répcze mellett: 220 kath lak. Szép kastély. F. U. a' Chernel nemzetség.

Dienesfa, magyar f. a' Répcze vizénél: 417 kath. 4

evang. 5 'sidó lak. 's gazdag rétekkel. F. U. G. Cziráky Antal.

Geresd (Kis), magyar f. a' Répcze mellett: 50 kath. 150 evang. lak. F. U. nemesek.

Geresd (Nagy), magyar f. ugyan csak a' Répcze vizénél: 139 kath. 204 evang. 25 'sidó lak. Evang. szentegyház. F. U. Káldy 's m. t.

Gyoró, magyar f. 318 kath. 52 evang. lak. 2 nyomású határja termékeny. F. U. sz. györgyi Horváth, — Horváth 's m. t.

Hetye, magyar f. 44 kath. 9 evang. 7 'sidó lak. F. U. Stettner 's m. t.

Himod, magyar f. 893 kath. lak. Kath. paroch. templom. Termékeny búza föld. Derék erdő. F. U. a' győri püspök.

Hövej, magyar f. a' Rábának egy ága mellett: 501 kath. lak. Sok rét. F. U. H. Eszterházy.

Jánosfa, magyar f. a' Répcze mellett: 214 kath. 206 evang. 11 'sidó lak, F. U. B. Perényi, Sághy, Gyarmathy 's m. t.

Kér (Új), magyar f. 507 kath. 1 evang. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. G. Széchenyi Pál.

Keresztény, magyar f. 210 kath. 6 'sidó lak. Ezen helységet Mária Therézia, ama nagy hírü tudós Kollár Ádámnak, a' bécsi cs. k. könyvtár felvigyázójának ajándékozá, ki főképpen a' következő 2 munkái által: „Historiae Diplomaticae Juris Patronatus Apostolicorum Hungariae Regum. Libri tres. Vindobonae 1762." és „de Originibus, et usu perpetuo potestatis Legislatoriae circa Sacra Apostolicorum Regum Hungariae. Vindobonae. 1764." a' magyar historiára 's jus publicumra nem csekély világot vetett. A' helységet most is egy testvérjétől származott rokona birja.

Ládony (Nemes), magyar f. 172 kath. 330 evang. lak. Kath. paroch. templom. F. U. Horváth, Spissich 's m. t.

Ládony (Pór), magyar f. 200 kath. 142 evang. lak. F. U. Horváth.

Lócs, magyar f. 318 kath. 220 evang. 27 'sidó lak. F. U. Kenesey 's m. t.

Mesterháza, magyar f. közel a' Répczéhez: 90 kath. 147 evang. lak. F. U. Mesterházy, Barcza 's m. t.

Ságh, magyar f. a' sárvári országútban: 355 kath. 100 evang. lak. Szép urasági kastély, könyvtár és kert. Derék jegenyés. Nevezetes méhtartás F. U. G. Festetics.

Simaháza, magyar f. 56 kath. 25 evang. lak. F. U. nemesek.

Szakony (*Alsó*), magyar f. a' Répcze mellett: 237 kath. 190 evang. lak. F. U. H. Eszterházy.

Szakony (*Felső*), magyar f. 229 kath. 350 evang. lak. Kath. és evang. anya templomok. Jó bor. Kövér rétek. F. U. H. Eszterházy.

Szopor (*Alsó*), magyar f. 98 kath. 174 evang. 7 'sidó lak. F. U. nemesek.

Szopor (*Felső*), magyar f. 119 kath. 188 evang. lak. F. U. nemesek.

Tompaháza, magyar f. 30 kath. 122 evang. lak. F. U. nemesek.

Népes Puszták és Majorságok.

Csér, 23 kath. lak. F. U. G. Széchenyi Pál.

Kincsed, Csepreghez 1 fertály. 40 kath. lak. F. U. Jankovich.

Király (*Sz*), Csepreghez tartozik. 15 kath. lak.

Medgyes, Csepreghez 3 fertály. 75 kath. lak. Nagy majorság. F. U. Jankovich.

Tormás, 55 kath. lak. F. U. G. Széchenyi Pál.

Zabloncz, Csepreghez 1 óra. 18 kath. lak.

IV. A' RÁBAKÖZI JÁRÁS.

Van benne: 2 mező város, }
25 falu, } mind magyar.
2 puszta, }
Népessége 26,731 lélek, u. m.
Vallásokra: 20,493 kath. 5700 evang. 538 'sidó.
Nyelvökre: A' 'sidókon kivül mind magyar.

Mező Városok.

Kapuvár, magyar m. v. a' Rábának egy ága mellett, a' győri országútban. Számlál: 3271 kath. 10 'sidó lak. Van egy szép kath. paroch. temploma, nagy vár kastéllya, mellyben az uraságí tisztek laknak; derék égerfa erdeje, a' Hanság mellett sok nádja, termékeny búza földje, 's a' népességhez szűk legelője. Lakosai közt számos dohány kertész találtatik, kik jó ugyan, de a' vittnyédinél sokkal erősebb dohányt termesztenek, melly inkább por tobáknak használtatik; a' minthogy helyben is van egy illyen tobák fabrika. F. U. H. Eszterházy.

Mihályi, magyar m. v. a' Kis Rába mellett: 886 kath. 657 evang. 73 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. Több csinos uri lakházak. Határja róna, 's bőtermékenységű legelője sok marhát, juhot táplál. F. U. Barthodieszky, Róth, Fiáth, Kisfaludy, Bognár 's m. t.

Faluk.

Agyagos, magyar f. 568 kath. lak. A' Hanságból jó részt bir. Sok széna és nád. F. U. H. Eszterházy.

Baböth, magyar f. 1283 kath. lak. Kath. paroch. templom. 1-ső osztálybeli határ. Sok dohány termesztés. F. U. H. Eszterházy.

Beled, magyar f a' Kis Rába mellett: 651 kath. 1350 evang. 189 'sidó lak. Kath. és evang. anya templomok. Synagóga. Díszes uri épületek és lakházak. Tágas róna határja termékeny, 's sok juhot táplál. F. U. G. Cziráky, G. Eszterházy Jósef, Végh, Potyondy, Kalóczy, Bolla 's m.t.

Bogyoszló, magyar f. a' győri országútban: 1110 kath. 8 'sidó lak. Kath. paroch. templom. 1-ső osztálybeli határ. Dohány termesztés. Nagy marha és lótartás. F. U. H. Eszterházy.

Edve, magyar f. 150 kath. 160 evang. 16 'sidó. lak. Termékeny föld. F. U. Illyés 's m. t.

Farád, magyar f. Csornához $^1/_2$ mfd. 911 kath. 702 evang. 115 'sidó lak. Kath. és evang. anya templomok. Synagóga. Róna gazdag határ. F. U. H. Eszterházy, csornai prépost, Ostfy örökösök, Nagy, Hannibál 's m. t.

Gártha, magyar f. Kapuvár mellett: 1098 kath. lak. Dohány termesztés. F. U. H. Eszterházy.

Jobbaháza, magyar f. Csornához 1 órányira. 500 kath. 402 evang. 15 'sidó lak. F. U. Dőry, Tóth 's m. t. nemesek.

Keczöl, magyar f. az öreg Rába mellet: 721 kath. 6 evang. lak. Fiatal jegenyés erdő. F. U. H. Eszterházy.

Keresztúr (*Tót*), magyar f. 365 kath. 645 evang. 21 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Földje termékeny volna, de legelője ugy szólván semmi sincs. F. U. a' csornai prépost, Ötvös, Noszlopy, Bachich 's m. t.

Kisfalud, magyar f. Mihályi mellett: 816 kath. 452 evang. 35 'sidó lak. F. U. Hennyei, Hertelendy, Horvát, Noszlopy, 's m. t.

Némethi, magyar f. 304 kath. 196 evang. lak. F. U. Tóth, Chernel, Horváth, László, 's m. t.

Ordód, magyar f. 264 kath. lak. Dohány termesztés. F. U. H. Eszterházy.

Oszli, magyar f. a' Hanság mellett: 701 kath. lak. Kath. paroch. templom. Nádja, szénája bőséggel. Erdeje van. F. U. H. Eszterházy.

Pályi, magyar f. 1163 kath. lak. Kath. paroch. templom. Sok rét, ló és szarvasmarha. F. U. a' pápóczi prépost.

Potyond, magyar f. 150 kath. 258 evang. 25 'sidó lak. F. U. Virágh 's m. t.

Sárföld, magyar f. 1019 kath. 5 'sidó lak. F. U. H. Eszterházy.

Szergény, magyar f. Eszterházához 1 óra: 540 kath. lak. Sok nád, széna a' Hanságban. Paroch. templom. F. U. H. Eszterházy.

Tamási, magyar f. 1210 kath. 86 evang. lak. Kath. paroch. templom. Tágas, bőtermékenységü határ. F. U. H. Eszterházy.

Vadosfa, magyar f. 100 kath. 427 evang. 10 'sidó lak. Evang. anya szentegyház. Szűk legelő. F. U. Nagy 's m. t.

Vásárosfalu, magyar f. 162 kath. 177 evang. 5 ref. 4 'sidó lak. F. U. a' csornai prépost, Badicz 's m. t.

Veszkény, magyar f. 785 kath. 11 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Dohánytermesztés. F. U. H. Eszterházy.

Vicza, magyar f. 403 kath. lak. F. U. G. Viczay.

Vittnyéd (Letting), magyar f. Kapuvárhoz ½ óra: 1002 kath. lak. kik többnyire dohány kertészek. Az ide való dohány, füstölni, a' legjobbak közé tartozik az egész országban; 's azért igen kerestetik. A' többi helységekben termett dohány, már jóval erősebb. F. U. H. Eszterházy.

Zsebeháza, magyar f. 293 kath. 177 evang. lak. Nemesek birják.

Népes Puszták v. Lakhelyek.

Új-Hid, Beled mellett 23 kath. lak.

Dakföld, a' Pályi határban 15 kath. lak. 's egy vízi malommal a' Rábán.

V. A' RÁBAKÖZI ALSÓ JÁRÁS.

Van benne: 4 mező város, }
18 falu, } mind magyar.
6 népes puszta, }
Népessége: 20,922 lélek, u. m.
Vallásokra: 19,263 kath. 1513 evang. 1 ref. 145 'sidó.
Nyelvökre: A' 'sidókon kivűl mind magyar.

Mező Városok.

Csorna, népes magyar m. v. egy kies róna vidéken, melly szálas erdőkkel, 's nádas helyekkel vétetik körűl. Lakja 4203 kath. 5 evang. 1 ref. 43 'sidó. Van itt a' praemonstratensis szerzeteseknek egy ékes residentiájok, 's prépostságok, mellyekkel egy hiteles levéltár is vagyon öszve köttettve (Locus credibilis). Továbbá van itt egy jó rendben tartott patika, minthogy a' vármegyének egyik fő orvosa itt szokott lakni; csinos préposti kert; több ból-

tok 's jeles épületek. — Határja nagy 's kövér búzatermő földekkel bir. Rétje, legelője elég. F. U. fele részének H. Eszterházy, 's a' kapuvári uradalomhoz tartozik; a' másik fele Gyarmat, és Máglocza falukkal, 's más rész jószágokkal együtt a' prépost' csornai uradalmát teszi; ezenkívül bir itt a' Potyondy nemes familia 4 egész sessiókat.

Egyed, magyar m. v. a' győri országútban: 690 kath. 4 evang. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szép urasági kastély és kert. Földje termékeny. Lakosai jó csikókat nevelnek. F. U. G. Festetics Ignácz.

Szany, magyar m. v. egy kies róna vidéken: 2309 kath. 1 evang. 8 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Kastély. Rétje, legelője bőven. Lótartása nevezetes. F. U. a' győri püspök 's a' várkeszői uradalomhoz tartozik.

Szill, magyar m. v. 1860 kath. 18 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Nevezetes marha és lótenyésztés. Az ide tartozó barbaházi pusztának nagy része rétekből és legelőből áll. F. U. H. Eszterházy.

Faluk.

Acsalag, magyar f. 528 kath. lak. A' Hanságból sokat bir, 's száraz esztendőkben igen sok szénát gyüjthet. F. U. H. Eszterházy.

András (*Sz.*) magyar f. Szanyhoz 1 fertálynyira: 157 kath. 514 evang. 13 'sidó lak. Evang. anya szentegyház. Rétje, legelője elég. Határja szép búzát és rozsot terem. Erdeje kicsiny. Születése helye a' köztiszteletben álló fáradhatatlan magyar litteratorunknak K i s s J á n o s n a k, a' soproni evang. Superintendensnek. F. U. G. Festetics Ignácz.

Árpás, magyar f. az öreg Rába mellett; Győr vármegye szélén: 410 kath. 98 evang. lak. Kath. paroch. templom. Termékeny határját árvizek rongálják. Rétje, 's füzesse elég. Vizi malom. F. U. a' lotharingiai herczeg özvegye. Hajdan Móriczhidával együtt a' n. szombati apáczák birták.

Bágyog, magyar f. 431 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' győri püspük.

Barbacs, magyar f. lapályos vidéken Csornához 1 mfd. 659 kath. lak. Kath. paroch. templom. Tavában igen jó izü tekenyősbéka fogattatik. F. U. H. Eszterházy.

Bodonhely, magyar f. az öreg Rába mellett: 500 kath. 120 evang. lak. F. U. H. Eszterházy.

Csanak, magyar f. a' győri országútban: 875 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' győri püspök.

Dör, magyar f. Csornához 1 mfd. 921 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. több nemesek.

Maglócza, magyar f. Győr vármegye szélén: 372 kath. lak. Mocsáros határ. Sok széna. F. U. a' csornai prépost.

Pásztory (*Alsó*), magyar f. 158 kath. lak. F. U. nemesek.

Pásztory (*Felső*), magyar f. 400 kath. 51 evang. 8 'sidó lak. F. U. a' szili-sárkányi közbirtokosok.

Pordány, magyar f. 753 kath. 45 evang. lak. Kath. paroch. templom. Tágas legelő. Szép lótenyésztés. F. U. H. Eszterházy.

Sárkány (*Beő*), magyar f. a' Rábcza és Hanság mellett: 1264 kath. lak. Kath. paroch. templom. Nagy ló és marhatartás. Sok nád és széna. F. U. H. Eszterházy.

Sárkány (*Szili*), magyar f. a' pápai országútban: 785 kath. 433 evang. 32 'sidó lak. Kath. és evang. anya templomok. Számos úri lakházak. Határja tágas és termékeny A' birkatartás nagy divatjában van. F. U. Högyészy, Kisfaludy, Potyondy, Konkoly, Noszlopy, Baticz 's m. t.

Sebes, magyar f. az öreg Rába mellett, Vas vármegye szélén: 326 kath. lak. F. U. a' soproni káptalan.

Sobor, magyar f. az öreg Rába mellett, Győr vármegye szélén: 380 kath. 172 evang. 4 'sidó lak. Vizi malom. F. U. G. Festetics Ignácz.

Szováth, magyar f. 714 kath. vagyonos lakosokkal. F. U. a' győri püspök.

Vágh (*Nagy*). magyar f. az öreg Rába mellett, Vas vármegye szélén: 543 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. Guary, Döry 's más nemesek.

Népes Puszták v. Lakhelyek.

Bánkhegy, Szill melett: 12 kath. lak.
Bokros, Egyedhez 1 fertály. 17 kath. lak.
Dohányos, Szany mellett 7 kath. lak.
Földsziget, Csornához 5 fertály. 48 kath. lak.
Ragyogó N: Vágh filial. 13 kath. lak.
Vágh (Kis), N. Vágh mellett: 125 kath. lak.

TOLNA VÁRMEGYE.

(Comitatus Tolnensis, Tolnaër Gespanschaft.)

1. §. Fekvése 's Határjai.

Tolna vármegye fekszik az északi szélesség 46° 6'tól — 46° 50'ig, 's a' keleti hosszúság 35° 41' — 36° 32' közt a' Dunántúli kerűletben. Határja északról Fejér és Veszprém; keletről Pest vármegye, mellytől a' Duna választja el; délről Baranya, nyúgotról Somogy vármegyék.

2. §. Nagysága és Kiterjedése.

Lipszky szerént 65 □ mértföldre terjedvén, hazánk' megyei közt a' 27-dik helyet foglalja el. Legnagyobb hoszasága 9 — szélessége 7½ német mértföld. Használható földje: 526,703 hold u. m. 244,008 hold szántóföld; 44,455 hold szőllő; 165,130 hold erdő; 7812 hold kert; a' többi rét és legelő.

3. §. Természeti tulajdonsága.

Tolna, a' szüntelen változó vidékjei miatt, a' legkellemetesebb magyar országi megyék közé tartozik. Igy a' földvári járás, az az a' vármegyének mintegy harmada, nagy részt róna; melly rónaságot némelly elszórt dombsorok, a' szekszárdi 's a' Dunát kisérő alacsony hegyek szakítják félbe. A' Kapos és Sárviz közt fekvő vidék, az az a' megyének valamivel több mint harmada, számtalan erdővel, 's szőllőkkel koszoruzott hegyekkel 's völgyekkel változik. Végre a' dombóvári járásban fekvő hegyeket tágas völgyek, 's termékeny róna mezőségek váltják fel, mellyeket nem csak szántóföldek és rétek, hanem gyönyörű vadakkal gazdag erdők is borítanak. A' mi a' föld minéműségét illeti, fekete porhanyós kerti földje, legtöbb van a' dombóvári

járásnak; ezen kivűl a' simontornyai járás északi, 's a' földvári járás déli részének. Fekete, sárga agyaggal, néhol homokkal kevert föld van: a' völgységi járásban; továbbá Högyész és Kölesd közt. Végre a' földvári járás északi részében, majd termékeny fekete homokos, majd sivatag homokos (itt posz homoknak nevezik) földet találni.

Levegője tiszta és egészséges; kivált miólta a' Sárvíz és Kapos vizeinek szabályoztatása által, számos posványságok, termékeny réteknek, és szántóföldeknek változtak által.

4. §. Hegyek.

Azon Stajer országi hegysor, melly Dobránál jön bé, Magyar országba, 's melly Vas, Szala, Somogy vármegyéket keresztűl futja, 2 helyen lép be a' megye' kebelébe Az első és fő hegyágazat, a' baranyai magas Mecseknek folytatása. Ez számtalan ágakra oszolván, az egész Sárviz és Kapos közt fekvő vidéket, egy kellemetes hegyekkel, völgyekkel változó tartománnyá formálja, 's egész Simontornyáig felnyúlván: ott a' Sióban elvész. Kő ezen hegyekben nem találtatik, kivévén a' legalsó déli részt, hol egynehány kő, sőt kőszén bányák is miveltetnek. A' másik fő hegy ágazat Somogy vármegyéből lép által, 's a' Koppány vizét közbe vévén, egy kellemetes völgyet képez, melly jobról ugyan elég keskeny, de balról egy téres búza termő siksággá terül el. Kő itt sem találtatik. Ezen említett 2 fő hegy ágazatokon kivűl, a' Dunát majd egész hosszában kisebb, nagyobb dombsorok kisérik, mellyek kevés kivétellel mindnyájan szőllőkkel vannak elboritva.

5. §. Folyóvizek. Csatornák.

1) A' Duna, Földvárnál jövén be, miután a' megyét egész hosszában Pest vármegyétől elválasztaná, azt Báttánál ismét elhagyja. Ezen viz a' megyének felette nagy hasznára szolgál ugyan, avval hogy kereskedését előmozditja; továbbá, hogy számtalan malmokat forgatván, 's halakkal bővelkedvén. több ezer embereknek élelmet és táplálékot nyújt: de más oldalról árvizeivel tetemes károkat

okoz, kivált Bátta városát magát, sőt az egész Báttaszéki uradalmat szörnyen rongálja. Vannak azonban több helyt erős töltések őrizetül, hanem nem lévén a' többi vármegyékkel egyetértőleg 's egy planum szerént felhányva, a' viz dühössége ellen nem sokat tehetnek.

A' *Sárviz* Fejér vármegyéből lépvén át, a' megyét szinte hosszában keresztűl folja, 's Báttánál a' Dunába ömlik. Ezen viz most rendes csatornában folydogál, 's Palatinalisnak neveztetik, leginkább azon háládatosságból, mellynél fogva mostani tisztelve szeretett fenséges nádorunknak köszönhetjük, nem csak a' Sárviz, hanem a' Kapos és Koppány vizek szabályoztatását is. Az egész csatorna hossza ide értvén Fejér vármegyét is, 92,800 bécsi öl, 's már eddig 69,805 hold posványság tétetett haszonvehető földé.

3) A' *Kapos* Somogy vármegyében Puszta Korpádnál ered, 's ezen megyében Dombóvártól Simontornyáig folyik, hol miután Regölynél a' Koppánnyal megnagyobbodna, a' Sió vizébe vegyül. Hallal, náddal, 's hires rákokkal bővelkedik.

4) A' *Koppány* szinte Somogy vármegyéből jön, 's a' dombóvári járást kétfelé hasitván, Regölynél a' Kaposba ömlik. Miolta rendes árokra vették, azólta a' mellékén lévő mocsáros helyek szemlátomást fogynak.

5) A' *Sió*, Felső Nyéktől kezdve Simontornyáig határt csinál Tolna és Veszprém vármegyék közt. Sok bozótos hely kiséri.

Ezekenkivül vannak még számos patakok, kivált a' völgységi járásban, mellyek mindnyájan a' *Mecsek* hegyéről rohannak le, 's itt igen sok liszt, fürész, és olaj törő malmokat tartanak forgásban.

6. §. Ásványos vizek.

Nincsenek.

7. §. Termékei.

1) A' Növevények' országából.

Ezen megye részint termékenysége, részint lakosainak példás szorgalmok által, mindent a' mi csak az élet könnyüségére, vagy kellemetessé tételére tartozik, olly feles-

lesleges mennyiségben mutathat: hogy azokból más vidékeknek is bőven adhát el.

Tiszta búza legtöbb terem a' dombóvári járásban, 's a' veszprémi piaczon; az értenyi, tengődi, ireghi, szokolyi, f. nyéki búza mind nagy szeméről, mind piros színéről, mind sikeres voltáról közönségesen esmeretes. Szinte hires búza még a' kömlődi, és sz. lőrinczi is. A' többi járások már jóval több kétszerest vagy rozsot termesztenek, kivált a' földvári járás északi részében, kevés kivétellel, búzát csak megkettőztetett szorgalommal lehet termeszteni: ellenben kétszeressel, rozszsal, számos hajókat terhel meg, részint Pakson, részint Tolnán és Földváron. Árpa, zab mindenütt. Kukuricza sok, de még is kevesebb mint Somogy és Baranya vármegyékben. A' hajdinát kevéssé esmerik. Ellenben kolompért igen sokat ültetnek, főképpen a' német faluk. Köles a' Sió, Kapos, Sárviz mentében elég. A' repcze nevezetes főtermesztménye a' megyének; úgy hogy ebből Torontál és Temes vármegyék után egész hazánkban legtöbbet termeszt. Kender csak házi szükségre elég; 's a' len erre is kevés. De dohányt egy vármegye sem termeszt annyit, mint Tolna: mert azon közel 100,000 mázsányi dohányhoz, melly *pécsi* név alatt, külföldre vitetik, vagy ithon elemésztetik Baranya és Somogy vármegyék, mellyeknek termesztményeik szinte az emlitett név alatt mennek, — nem adnak többet 30,000 mázsánál. Jóságára nézve dicsértetik a' faddi, és pálfai, azután a' dobróközi. A' völgységi dohányok füstölni erősek, de portobáknak jók. A' sáfrány termesztés, melly hajdan Tolnán nagy divatjába volt, már most csekély fontosságú. Végre a' mák némely német helységekben egész tábla földeket borít el; minthogy itten nem csak ételre, hanem olaj sajtolásra is használják.

Gyümölcs dolgában meg van áldva ezen megye; 's a' számos szőllőhegyek, a' Duna szigetjei, úgy szólván gyümölcs fáktól borittatnak el; ezenkivűl vannak számos tulajdonképpen való gyümölcsös kertek, mellyek 7812 holdra terjednek ki, ide nem értvén még az uraságok, 's némelly lelki pásztorok' kertjeiket, hol mindenféle faju, 's minéműségü gyümölcsökre találni. Dinnye (görög, és sárga)

legtöb termesztetik a' földvári járásban. Szilva a' báttaszéki uradalomban, 's a' völgységi járásban.

Makkot sokat teremnek a' báttaszéki, simontornyai uradalmak, 's a' dombóvári járás' erdőségei.

Szőllőhegyeiben, mellyek 50 esztendővel ezelőtt 44,455 holdat boritottak el, fő kincse vagyon Tolnának: mert az ezeken termett fejér, főképpen pedig vörös borok, honunknak legnemesebb borai közé számlálhatók. Ki nem hallotta legalább hirét a' szekszárdi bornak, melly setét vörö szinére, kellemetes izére, szamatjára és állandóságára a' budaival vetélkedik, ha azt fellyűl nem mulja? pedig ezen bor nem csak a' szekszárdi, különben roppant kiterjedésű szőllőhegyen szüretik, hanem a' decsi, várdombi, báttaszéki, báttai promontoriumok szinte hasonló jó borral szolgálnak, 's kereskedésbe mindnyájan szekszárdi név alatt jönnek. Nevezetes fejér vagy vörös borok még a' csibráki, kurdi, simontornyai, dobróközi, kölesdi, borjádi, csókafői, paksi, mucsi, magyar vejki, k. mányoki, kis tormási, hidegkúti, györkönyi, duna sz. györgyi, földvári 's a' t. Egy szóval a' szőllőmivelés itt nagy virágjában van, 's nem csak több ezer familia főket táplál, hanem meg is gazdagít; 's a' fellyebb említett szőllőkkel beültetett holdak' száma, mostan bizonyoson jóval többre rúg: minthogy ezelőtt több esztendőkig nagy árra lévén a' bornak, nem csupán erdőkből irtottak szőllőskerteket, de jelenleg ott is bor terem, hol hajdan kalászok sárgultak.

Erdeje 165,130 holdat boritván, bőven elég lenne, ha egyformán osztattna fel az egész megyében, de ez nem igy lévén, mikor a' völgységi járás több ezer öl fát vásárol a' szomszéd Baranyától: akkor a' dombóvári járásban minden paraszt ingyen tüzel; sőt nem régen Tolna városa mellett nagy hamuzsir főző intézet létezett. Egyéberánt leggyönyörűbb erdőkkel bir az ozorai, és dombóvári uradalom; azután a' báttaszéki és simontornyai. A' Sárköz sok fát szokott eladni. Nagyobb része ezen erdőknek: tölgy, bikk, gyertyán, szil, éger, ihar, és nyár fákból áll; fenyves itt nincsen.

2) Az Állatok' országából.

Ámbár a' juhtenyésztés a' szarvasmarha tartást keskenyebb határok közé szorította: mindazáltal rosz állapotban éppen nincs, különösen a' dombóvári és földvári járásokban lévő magyar helységek, sok és szép magyar faju teheneket és ökröket nevelnek. A' főbb uraságok közzűl azonban nagyobb számu kiválogatott gulyát csupán G. Győry tart a' tápéi pusztán.

Ellenben a' lótenyésztés valóban dicséretére válik Tolnának, 's ebben a' tekintetben első minden magyar országi megyék közt. Ugyan is a' H. Eszterházy *ozorai*, 's a' G. Viczay *ireghi* felette számos nemes vérü ménesein kivűl, a' többi földes uraságok, 's paraszt közönségek is nagy figyelmet fordítanak ezen nemes állat tenyésztésére; kitünőleg Iregh, Szokoly, Szakcs, Kurd, Nyék magyar, 's a' német helységek semmi áldozatot nem sajnálnak, csak hogy jó mén és anya lovat kaphassanak, 's nem is láthatni jobbágyoknál egész hazánkban olly szép magas termetü lovakat, mint a' tolnai németeknél, kik a' földmivelést rendszerént lovakkal üzik, nem pedig ökrökkel.

A' Juhtenyésztés, hasonlóúl mind a' nagyobb, mind a' kisebb uraságoknál szélesen elterjedt, 's virágzó állapotban van itt; 's már csak az, hogy a' tolnai birtokosok magok közt társaságba léptek, azon okból, hogy mindent, a' mi a' Juhtenyésztést illeti egymással közölyék, 's azt, mit tulajdon tapasztalásaik, vagy más külföldi leghíresebb juhtenyésztők tanácsadásai után jónak itélnek nyomba kövessék, bőven bizonyitja, hogy Tolna, a' marhatartás ezen jövedelmes ágában honunk első megyéi közt fénylik.

Sertést, makkja, kukuriczája bőven lévén, sokat tart, kivált a' Báttaszéki uradalom, 's a' dombovári járás.

Méhtartása, sem megvetendő, 's a'

Selyembogár tenyésztést mindenképpen igyekszik a' megye, bölcs és sikeres rendeléseivel előmozdítani; a' minthogy ez, a' többi Magyar vármegyékhez képpest, szépen is diszlik. Igy 1828-ban volt a' megyének magának 2 nagy szedreskertje: egyik Szekszárdon, másik Tamásiban; Ezenkívül a' szekszárdi és földvári uradalmak-

nak ugyan csak 2, még pedig Földváron 875 nagy termő fákkal. Ezen kertekben 1—6 esztendős fácska találtatott: 90,034 darab, ültetni való: 16,080 darab; kész nagy termő fa az egész megyében: 2072. A' 3 kertészek közűl kettőt a' vármegye fizet. Az egészre felügyel 1 inspector, ki nem csak mindenről jelentést tesz a' vármegyének, a' mi a' selyembogár tenyésztést illeti, hanem egyszersmind kötelessége minden esztendőben több ezer ültetvényeket a' helységeknek ki osztani, 's hogy azok jól ápolgattassanak — arra felvigyázni. — 1828-ban 3 font magról lett 17 mázsa, 's 80 font Galéta. Ezért kaptak a' tenyésztők 819 f. 22¼ kr. pengő pénzben.

Vad állatokat, u. m. őzeket, szarvasokat, vad disznókat, dámvadakat eleget láthatni a' H. Eszterházy tamási keritett vadaskertjeiben; sőt az ezt környékező, 's 25,000 holdra terjedő vadtilosokban csordánként legelnek; úgy hogy ennél nagyobb vad tilos egész monarchiában nem létez, a' mint ezt Tamási leirásánál bővebben megláthatjuk.

Halakban, felette gazdag ezen megye, 's a' halászat maga több ezer embereket táplál; különösen a' Duna mindenféle halakat szolgáltat. Viza halászatok esnek: Tolnán Báttán, Eöcsényben, Pakson 's a' t. A' Sió, Kapos, Koppány számos halai iszapizűek; de a' kaposi és sárvizi rákok nagyon kerestetnek, 's szekereken messze földre el hordatnak.

3) Az Ásványok' országából.

Minthogy a' tolnai hegyek' nagyobb részében kő sem találtatik: nemes ásványokról itt szó nem lehet. Kőszén van Várallyán és Nagy Mányokon. Kőbánya: ezen két helyen, és még Apátiban, Morágyon. Meszet égetnek Várallyán és N. Mányokon.

8. §. Lakhelyek és Lakosok.

192 népes lekhelyek közűl van:

18 mező város, mellyekből: 12 magyar, 3 magyar-német, 1 német, 1 német-magyar, 1 német-rácz-magyar.

88 falu, u. m. 39 magyar, 37 német, 4 német-rácz, 3 magyar-német, 2 német-magyar, 1 magyar-tót, 1 magyar-rácz, 1 magyar-német-tót.

86 népes puszta, u. m. 69 magyar, 17 német.

Népessége: 178,462 lélek és igy esik 1 □ mfdre. 2744 lakos.

Vallásokra: 113,558 r. kath. 24,379 evang. 34,550 ref. 2142 óhitü, 3833 'sidó.

Nyelvökre: 117,754 magyar, 54,233 német, 2142 rácz, 500 tót, 3833 'sidó.

A' tolnai magyarok közép termetnél valamivel szálasabb, erős, izmos emberek, nyiltszívűek, vendégszeretők, a' szabadságot igen szeretvén, ennek félre értéséből gyakran makacsok; a' szarvas marha tenyésztést ők folytatják leginkább, de szeretik a' szőllőmivelést is; azon kivűl mesterségeket űznek, hajókázással, fuvarossággal, és halászattal foglalatoskodnak. A' dombóvári és földvári járást csak nem kirekesztőleg ők foglalták el, hanem a' völgységi járásban kevesen laknak.

A' németek, kik nagy részt még svábos öltözetjeket, t. i. a' harisnyát, czipellőt, valamint nyelvöket is híven megtartották, főképpen a' völgységi és simontornyai járásokban foglaltak helyet: titkolódók, perlekedők, de felette serények és szorgalmatosok; a' jobb lovak tartására megkülönböztetéssel ügyelnek; a' dohány, repcze termesztést némelly magyarokkal együtt dicséretesen folytatják.

A' ráczok most felesebb számmal csupán 6 helységekben laknak, 's maradékai azoknak, kik a' 18-dik század elején, Baranya, Somogy, Tolna vármegyéket tűzzel, vassal pusztították; egyéberánt jelenleg csendes együgyű földmivelők, de ingerékenyek.

A' r. katholikusok 1 fő, és 8 al-esperestségekben 53 plebániát számlálnak, mellyek mind a' pécsi püspöktől függnek. Sz. Ferencz szerzetesek laknak Földváron és Simontornyán: számszerént 38-an, 's az első helyen Novitiatusok is van.

Evang. luth. anya eklé'sia 21 számláltatik, 's fő papjok a' Dunántúli superintendens.

Reform. eklé'sia van: 19, mellyek, a' pálfait és simontornyait kivévén — mind a' Duna melléki superintendentiához tartoznak.

Az óhitüek a' budai püspök kormánya alatt 5 templomokkal bírnak; ezenkivűl van egy bazilita monostor Grabóczon.

Végre a' számos 'sidók 5 synagógákban végzik ájtatosságokat.

9. §. Szorgalom. Mesterség. Gyárok.

A' pallérozottabb mezei gazdálkodás, ezen megyében igen lábra kapott, 's lehet mondani: hogy országunkban egy vármegye sincs, mellyben ez, akármellyik ágát tekintsük is, nagyobb tudománnyal és szorgalommal folytattatna, mint éppen Tolnában. A' Szekszárdiaknak módjok, mellyet híres vörös boraik készitésében tartanak, 's átalyába véve a' tolnaiaknak a' dohány termesztés körűl — tapasztalt okosságon épült szorgalmok, méltán megérdemlenék, hogy mások utánoznák. Mesterséges rétek, bükkönből, lóheréből, muharból, — az egy dombóvári járást kivévén, hol természetes rét is elég van — közönségesen szokásban vannak; 's innen a' tolnai ember erős és szép marhákat, lovakat 's a' t. nevelhet. A' repcze termesztés, 's az ebből sajtóltatott olaj egy megkülönböztető ágát teszi, a' völgységi, simontornyai járásbéli németek, 's egynehány magyar faluk szorgalmának. Legtöbb olajtörö malmok találtatnak Gyönkön, és Izménben. Az első helységben magában 30 dolgozik, 's esztendőnként 2500—3000 mázsa olajat sajtól ki, melly olaj azonban nem csupán repczéből, hanem dióból, mákból, tök és kender magból is törettetik. El nem mellőzhetjük itten a' T. Döry Vincze úr' Zombai ritka készületü malmát. Ez egy időben 2 féle lisztet őröl, kétféle olajnak való magot, két vasból készített cylinder között tör; 4 medenczében olajat sajtól, árpa és köles kását készit, 's szecskát vág. A' malomnak vonására 4 ló szükséges, melly 12 óra alatt, hozzá számlálván a' nyugvó órákat — 4 kila lisztet őröl, 2 $^1/_2$ mázsa olajat sajtól, és 1000 mérő szecskát vág. — Hogy a' lovak és juhok neme-

sitése körűl tett igyekezet, más megyéknek is például szolgálhatna felyebb láttuk. Az 1836-iki pesti állatmutatáskor jutalomra kiállított 18 paraszt csikók, Tolnából 's kevés kivétellel a' fent érintett magyar helységekből hozattak.

Ezen mind inkább növekedő ipart, meg kell vallani, hogy főképpen a' tolnai felvilágosodott, hazafi érzésü földes uraknak, 's az itt letelepedett sváboknak köszönhetjük. De akárki légyen oka, elég az, hogy ezen megyében akárhova tekint az ember: — rendbe szedett útczákat, csinos, tiszta, 's igen sok helyt cseréppel fedett paraszt házakat; jól öltözött, egészséges szinü lakosokat, diszes köz épületeket, erejében tartott 's nemesített barmokat; pompás izléssel készült úri kastélyokat, kerteket; egy szóval mindenfele vagyonosságot és culturát szemlélhetni.

Közönséges mesterember elég van, 's mindenféle professióju; főképpen Szekszárdon, Földváron, Pakson, Tolnán, Bonyhádon, Högyészen és Simontornyán. De gyár vagy fabrika egy sincs: mert a' szekszárdi selyem gombolító házat, mellyben 10 réz kazányok számláltatnak — ide érteni nem lehet.

10. §. Kereskedés.

Tolna vármegyének a' Duna mellett lévő fekvése, sok nyers termékekben való nagy gazdagsága, — a' kereskedést igen élénké teszik. Fő kivitel czikkelyei: a' gabona, bor, dohány, repcze olaj, gyapjú, lovak, sertések, nyers bőrök, halak 's a' t. A' gabonát vagy Pestre viszi hajókon 's onnan tovább, vagy Veszprémbe hordja tengelyen. Bent legnevezetesebb gabona vásárok a' paksi, földvári, tolnai, högyészi és bonyhádi. Borból sok ezer akót visz Pestre továbbá Pest és Bács vármegyékbe, hol ólcsóságok miatt, a' tengelyen oda hordott borok, vele éppen nem concurrálhatnak; ezenfelyűl a' G. Apponyiak jószágaiból igen számos hordó borok vitetnek tengelyen és vizen Po'sony 's Nyitra vármegyékbe.

A' dohányt a' fels. kincstár számára, ezentúl helyben Tolnán fogja bevásárolni az e' végre kirendelt cs. k. biztosság, még pedig meghatározott árron t. i. mázsáját 6,

pengő forintért. A' gyapjút, bőröket a' 'sidók; a' sertést a' soproni és győri kereskedők veszik öszve. Lovaikat a' pécsi és fejérvári, sőt néha a' győri és pesti vásárokon adják el. Repcze olajjal a' gyönkiek magok, egész Bécsig kereskednek. A' Duna' vizái, harcsái 's a' t. Pestre; a' sárvizi, kaposi halak és rákok pedig Veszprémbe 's messzebb is vándorolnak. Ezen kereskedést leginkább a' dobróköziek és kölesdiek űzik. — Mind ezen számos, és nagy értékü termesztményekért hoz be: fabrikatumokat, colonialis és orvosi szereket, sót, Baranyából tűzi fát, Slavoniából hordót, dongát 's a' t.

Fontosabb kereskedő helyei: *Tolna*, egy igen nevezetes révvel és kikötővel, *Paks*, *Földvár*, *Szekszárd*, *Báttaszék*, *Bátta*, *Bonyhád*, *Högyész* és *Simontornya*, mindnyájan népes országos és heti vásárokkal.

Útjai se nem a' legjobbak, se nem a' legroszabbak hazánkban. Fő ország és pósta útja az, melly a' Duna mentében Földváron, Pakson, Tolnán, Szekszárdon, Báttán keresztűl Eszéknek viszen, 's mellyen diligence is jár. Ezen útból egy másik Földvárnál tér el, 's Kölesden, Bonyhádon által Pécsnek vezet: ez a' völgységi járásban, hol legalább murvát kaphatni — igen jó; de egyébütt országútnak rosz.

Pósta állások vannak: Földváron, Pakson, Tolnán, Szekszárdon és Báttaszéken.

11. §. Katonaság.

Újoncz katonákat a' 19-ik számú (most H. Hessen Homburg Filep nevét viselő) magyar gyalog, 's közönségesen a' 3-ik számu t. i. a' Ferdinánd fő herczeg huszár ezeredéhez állít. Gyalogság igen kevés fekszik a' megyében; nevezetesen Sekszárdon van egy csapatból álló verbung commandó, 's Földváron is ugyan annyi, egy egy fő tiszt vezérlése alatt: de lovasságból $2\frac{1}{2}$ svadront tart a' jobbágyság; 's tisztek számára mindenütt csinos kvártély házakat építtetett a' megye.

13. §. Királyi Hivatalok. 's más Köz Intézetek.

Cs. k. sóház 1 van t. i. Földváron, hova esztendőnként 36,000 mázsa hozatik hajókon, de ezen summából 13,000 mázsát Veszprémbe küld. Továbbá van itt 5 privilegiált rév, 's 7 lotteria szedő; a' már említett pósta tisztségeket elhalgatván. — Az ispotályok közül legnevezetesebb a' G. Styrumtól fundált simontornyai kórház, mellyben 24 elöregedett férjfi, 's 12 asszony lel menedékhelyet. Patika 6 számláltatik, u. m. Földváron, Pakson, Szekszárdon, Simontornyán, Hőgyészen, Bonyhádon.

13. §. Oskolák.

Minthogy a' helységek itt átallyába véve nagyok és vagyonosok: ennélfogva az alsó nemzeti oskolák is jobb karban állnak itt, mint sok más megyékben. Legfőbb tanító intézete a' gyönki ref. gymnasium, melly a' helybéli urak, különösen pedig gyönki közbirtokos t. Magyary Sámuel úr nemes lelkűsége által jöve létre, 's hol 6 deák oskolákban 4 tanítók vezérlése alatt közel 200 ifjú veszen részt az oktatásban; főkép a' német nyelv kedvéért erősen látogattatik. Az evang. luth. is birnak egy kis gymnasiumot Szent Lőrinczen 4 deák oskolával, 's leginkább a' Senioratusnak köszönheti fentállását. Végre a' katholikusoknak 3 helyett van egy egy deák oskolájok t. i. Högyészen, Földváron. és Szekszárdon.

A' közép, 's felsőbb rendű leánykák számára áll egy nevelő intézet Bonyhádon, hol a' nevendékek egy franczia asszony vezérlése alatt, mindennek, csak éppen magyaroknak nem neveltetnek.

14. §. Jobbágytelek. Porta.

Egész jobbágy bir itten 1-ső osztályban 22, másodikban 24, harmadikban 26 hold szántóföldet. Rétekből: első osztályban 8, másodikban 10, harmadikban 12 embervá-

gót 800 □ ölével. Illyen egész jobbágytelek számláltatik: 3793.

Portája: 128.

15. §. Nemesség Uradalmak.

Az 1785-iki öszveirás szerént találtatott itten: 1392 nemes személy. Uradalom van 11. Ezekből a' *földvárit* és *sekszárdit* 28,508 lakosokkal birja a' pesti universitás; a' *dombóvárit* és *ozorait*, 33,318 l. H. Eszterházy; a' *hőgyészit*, *kölesdit*, *lengyelit*, 26,954 lak. G. Apponyi György, Antal, és Jósef, a' *báttaszékit*, 12,835 lak. a' bécsi thereziánum; a' *tolnait*, 9357 lak. a' Festetics grófi familia; az *ireghit* 3700 lak. G. Viczay Mihály. Ezeken kivül a' pécsi püspök, 's G. Széchenyi fam. jószágaiban lakik, külön, külön 3000; a' H. Batthyániéban 1800; a' veszprémi püspökében 1300; a' pécsi custoséban 1000 l.; a' religyio kincstárében: 676; a' piaristákéban 400; a' nemesek, 's némely közbirtokos mágnások telkein 47,048 lakos.

A' már említtetteken kivül, következő nevezetesebb birtokos familiák vannak még itt u. m. G. Győry, G. Zychy, B. Rudnyánszky, B. Mundpach, Balogh, Berecz, Bernrieder, Bezerédy, Csaba, Csapó, Cseh, Csúzy, Daróczy, Dőry, Elek, Fejér, Fekete, Forster, Gál, Gindli, Hajós, Halász, Hertelendy, Horvát, Jezenszky, Kajdácsi, Kiss, Klegl, Kornis, Lengyel, Magyary, Miskey, Nunkovich, Pauer, Pamer, Perczel, Rosty, Stankovánszky, Svastics, Tahy, Tassy, Varasdy, Vigyázó, Vizsolyi 's m. t.

16. §. Magistratus.

1 fő, 2 al-ispány; 1 fő, 2 al-jegyző; 1 fő, 1 al-ügyvéd, 1 fő, 1 al-adószedő; 1 számvevő, 1 levéltárnok, 4 fő, 4 al-szólgabiró; 10 eskütt, 3 biztos, 1 ingenieur.

Az egészségre felügyel 1 fő, 1 al-orvos; 's minden járásban 1 seborvos.

A' közbátorság fentartására fizet minden járásban 5 pandúrt; rabok örzésére 16 hajdút, és részint a' vár-

megye tisztek', részint a' vármegye-ház szólgálatjára 18 huszárt.

Gyüléseit tartja: Szekszárdon.

17. §. Politikai Felosztása.

Eloszlik 4 főbirói járásokra, mellyek ezek 1) a' földvári, 2) a' simontornyai, 3) a' völgységi, 4) a' dombóvári.

I. A' FÖLDVÁRI JÁRÁS.

Van benne: 6 mező város, u. m. 2 magyar, 3 magyar-német, 1 német-magyar.

18 falu, u. m. 13 magyar, 4 német, 1 magyar-német-tót.

19 népes puszta, u. m. 16 magyar, 3 német.

Népessége 70,969 lélek, u. m.

Vallásokra: 45,468 kath. 20,102 ref. 3603 evang. 767 óhitü, 1029 'sidó.

Nyelvökre: 56,795 magyar, 12,078 német, 767 rácz és görög, 300 tót, 1029 'sidó.

Mező Városok.

Földvár, magyar m. v. Fekszik egy homokos térségen, a' Duna jobb partján Budától 10 mértföldnyire. Felső keleti részét a' városnak, melly magasabb, a' Duna árjai ellen egy meglehetős nagyságú homokdomb őrzi, déli 's nyúgoti része pedig alant fekszik, 's még nem régen halak tanyája vólt. Utczái tágasok, de házai többnyire alacsonyok, és náddal fedettek. Nevezetesebb épületei: a' kath. paroch. templom 's plebania ház, a' Sz. Ferencz szerzetesek monostora, az óhitüek aranyozott tornyu templomja, a' városház, vendégfogadó, B. Mundpach háza 's a' t. Téres piarczán 14 bóltok találtatnak. Lakosainak száma (1830): 9862 lélek, u. m. 9479 kath. 124 evang. 130 ref. 115 óhitü, 14 'sidó. Nyelvökre nézve átalyába magyarok, vagy legalább a' magyar nyelvet mindnyájan beszéllik. Van itt továbbá egy evang. anya, 's egy ref. filial. eklésia, egy oskola tanitóval együtt, 3

kath. fiú 's egy leány nemzeti oskola 500 mind két nemü iskolás gyermekekkel; cs k. sóház, pósta tisztség, polgári ispotály, serház, 40 Duna malom, 2 rév. — Határja $24,543^{7}/_{8}$ holdra terjed, de csak közép termékenységü; inkább rozsot, kétszerest terem, kevés búzát és kukoriczát. Rétjei szárazok lévén a' lakosok moharat, bükkönt bőven vetnek. A' szőllőmivelés igen sok embert foglalatoskodtat, 's szőllőket még a' Fejér vármegyében lévő előszállási pusztán is birnak. Két Duna szigetjéből az egyik: cser, szil, tölgy fákból álló erdővel, 's nádassal; a' másik jóizű gyömölcs fákkal van meg rakva.

Egyéberánt lakosai szép szabadsággal dicsekedhetnek. Igy földjeiket szabadon adhatják vehetik; minden termesztményeikből csak tizedet adnak; a' házhelytől 2 fr. a' mesteremberek 3 f. 48 kr. fizetnek; egyébb adózások nincsen. — Mesterember 349 számláltatik. 4 országos, valamint 2 heti (szerdán és szombaton) vásárjai felette népesek.

Legrégibb birtokossai Földvárnak a' Sz Benedek szerzetesei voltak, 's már 1199-ben birták; későbben ennek birtokából kiesvén, II. Ulászló 1494-ikben Péter — kalocsai érseknek ajándékozá, bizonyos kárpótlás fejében; továbbá pedig mint jövedelmes apátursággal, hol egy, hol más jutalmaztatott meg koronás fejedelmeinktől: — igy 1732-ben Mednyánszky László esztergomi kanonok volt apát, 's ennek köszönhetik a' földváriak eredetileg szabadságaikat; — Mednyánszkit követte Jó'sef Hassiai Landgróf: ez ismét megerősítette az említett privilegiumokat. Utólsó apátja herczeg Darmstadt. ágostai püspök vala. Végre Jó'sef császár által a' pesti universitásnak adatott, melly mostan is birja.

Paks, vegyes magyar-német m. v. a' Duna jobb partján. Fekvése a' Szekszárdról jövőknek igen kellemetesen tűnik szembe: északról 's nyúgotról egy meglehetős meredek hegy keriti, dél nyúgotra pedig róna, 's többnyire homokos térség veszi körül. Utczái tágasok, mellyek közül a' fő jeles épületeket mutathat. Lakosainak száma 7396-ra megyen, u. m. 4389 r. kath. 1168 evang. 1216 ref. 615 'sidókra. Mind a' 4 felekezetnek vagyon helyben templomja, pap-

ja, oskolája. A' magyar nyelvben a' németek is eléggé jártosak.

Határja Paksnak szerfelett nagy, 's több pusztákkal bir, de nagy részt homokos. Roppant legelője a' folyó homok miatt csak nem haszonvehetetlen: ebből néhány esztendőkkel ezelőtt, egy jó nagy darab osztatott ki a' lakosoknak, kik azt fákkal ültették be. Szőlőhegye messze kiterjedt 's igen jó bort terem. Egész jobbágy telek 95 számláltatik. Van itt továbbá 187 mesterember, 30 bólt, 22 Duna malom, 2 rév, nagy vendégfogadó, pósta hivatal, 's a' t. A' kereskedés igen élénk, 's 4 országos, kivált pedig 2 heti vásárjai olly népesek, hogy sok országost felyül múlnak.

Eredetét Paksnak sűrű homály fedi, de hogy itt római colonia lehetett: bizonyítják a' sok kiásott római pénzek, emlékkövek, 's a' t. Az is bizonyos, hogy régi helység; mert a' Vaticanum könyvtárában találtató régi irományban, hol a' 6 évi tizedet megadó pécsi püspöki megyebéli helységek számláltatnak elő, már mint falu említtetik Pákos nevezet alatt. I. Lajos Paksot ama híres Apostagi Zemerének ajándékozá, ki ura' életét a' tatárok ellen viselt háborúban meg mentette, 's kinek maradékai Paksi de Pákos-nevet vévén fel, sokáig virágzó nemzetségnek lettek alkotói, 's Tolna, Pest, Fejér, Békés vármegyékben roppant jószágokat birtak. Kihalván a' férjfi ág, az egész örökség 3 leányra ment által, 's mostan is ezeknek örökösei birják, kik minthogy igen sokan vannak: csak az itt lakókat említjük, kik ezek: B. Rudnyánszky, Rosty, Cseh, Kiss, Gal, Csúzy, Bernrieder, Kornis, Forster, Vigyázó, Fekete, Varasdy, Égerer 's m. t.

Tolna, vegyes magyar-német m. v. a' Duna jobb partján. Hajdan kőfallal kerített királyi város volt, de ezen városnak nagyobb része most a' Duna gyomrában hever; a' minthogy a' Duna apadásakor, sok épűlet fundamentomokat láthatni. — Sz. István király 1016-ban törvényeket hozott itt; 1463-ban és 1518-ban szinte ország gyülések tartattak; II. Lajos pedig beakarván várni a' mohácsi ütközetre gyülendő egyenetlen magyar rendeket, 11 napig pihent itt kis seregével.

Nevezetesebb épűletjei: az urasági régi formára épült kastély; a' roppant kath. anya szentegyház; az eltöröltetett barátok monostora; — több tiszti lakások, vendégfogadó, 's a' póstaház. — Lakosainak száma: 5296 lélek u. m. 5255 kath. 10 evang. 12 ref. 10 óhitű, 9 'sidó. Földje termékeny, rétje kevés, erdeje sok. Az urasági birka nyájak igen szépek, 's több csapatokban legelnek. Nádja elég. Vizahalászatja jövedelmes. Duna malma 20 van. Kikötője, révje, lerakodó helye felette nevezetes. 4 országos és 2 héti vásárt tart. Lakosai kereskedésből, hajókázásból, dohány termesztésből, fuvarozásból, mesterségekből, 's halászatból táplályák magokat. Hajdani virágzó sáfrány termesztése, 's a' selyemszörű tengeri nyúlak' tenyésztése megcsökkent. F. U. a' Festetics grófi familia. Egész jobbágytelek $79^3/_8$ számláltatik.

Szekszárd, vegyes magyar-német m. v. 's egyszersmind fő városa Tolna vármegyének. Fekszik a' boráról nevezetes szekszárdi hegy' tövében, egy kellemetes vidéken. Keleti róna határját a' Sárviz barna vize nedvesíti. Fő ékessége: a' hegyen épűlt diszes vármegyeház, melly hajdan vár formára körül kerített klastrom és apáti lakás volt; — a' roppant 's kivált belőlről gazdagon kifestett kath. paroch. templom. Továbbá van itt egy ref. anya szentegyház, kath. normalis oskola, selyem gombolitó ház, jól elrendelt ispotály, patika, vendégfogadó, sok csinos urasági és privat épűletek, a' vármegye ház alatt, egy nagy tekervényes urasági pincze, pósta hivatal. Lakosainak száma 9006 lélek, u. m. 7438 kath. 27 evang. 1522 ref. 19 'sidó. Nyelvökre nézve nagy részt magyarok, kevés németek. Szabadságaik nagyok: mert földjeiket szabadon adhatják, vehetik 's csupán dézmát adnak. Szőllőhegyek roppánt, 's híres vörös bort terem. Erdeje szép. 5 országos és 2 heti vásárt tart.

A' szekszárdi klastromot, 's apáturságot I. Béla király fundálta 1063-dik esztendőben, a' Sz. Benedek szerzetesei számára: hogy testvére vérének kiontását valamennyire jóvá tegye. Hólt teste csak ugyan ide temettetett. Most a' hozzá tartozó uradalommal együtt a' pesti universitás bírja.

Báttaszék, vegyes német-magyar-rácz m. v. egy rónaságon a' Sárviz mellett: 4646 lak. u. m. 4073 kath. 564

óhitű, 1 evang. 1 ref. 7 'sidó. Kath. és óhitű paroch. templomok. 3 nemzeti oskola. Derék urasági kastély. Határja 25,418$^{7}/_{8}$ holdra terjed, 's különösen legelője tágas, de az árvizek járják. Erdeje nagy. Földje igen termékeny, szőllőhegye pedig a' szekszárdihoz hasonló jó vörös bort terem. Lakosai csak tizedet adnak minden földjeiktől, 's azokat szabadon adhatják, vehetik: élnek leginkább bortermesztésből, mesterségekből, marha és sertéstartásból, 's halászatból, melly itt igen jövedelmes. Nevezetes még az itten gyakran találtató római régiségekről, 's több földalatti épűletek fundamentomairól. Földes ura Báttaszéknek 's a' hozzá tartozó uradalomnak, melly Bátta, Decs, Pilis, Nyék, Alsó Nána, Várdomb helységekből, 's egynehány pusztákból áll — a' bécsi Therezianum.

Bátta, magyar m. v. Baranya vármegye szélén, a' Duna, és egy meredek hegy közé szorítva: 2802 lak. u. m. 2182 kath. 579 ref. 34 óhitű, 7 'sidó. Kath. és ref. anya templomok. Szántóföldje és szőllője 2922$^{1}/_{4}$ holdat foglal el; ezenkivül van tágas legelője 's a' Duna szigetjében erdeje és gyümölcsöse. — Fejér bora igen kerestetik. Halászatja mind a' Dunában, mind a' Sárvizében, — melly avval itt egyesűl — gazdag. A' Dunán számos malmokat bír. Lakosai a' Báttaszékiekkel egyenlő szabadságokkal élnek 's vagyonosok, de a' Duna árja mind a' várost, mind határját nagyon fenyegeti; bár ellene legközelebb (1824) erős töltések tétettek. — Felyűl a' hegyen láthatni, egy vár formára épült klastrom nyomait, melly hajdan Sz. László királytól fundált apáturság volt, 's ehez tartozott a' Báttaszéki uradalom is. F. U. a' bécsi Therezianum.

Faluk.

Agárd, magyar f. a' Sárviz csatornája mellett: 1469 kath. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Rétjei igen jók. Erdeje nincs. Szőllőt a' szekszárdi hegyen bír. Egész jobbágytelek van: 78. Határjában láthatni a' régi leányvári várnak sánczait. F. U. a' pesti universitás.

Bikács, német f. 5 kath. 729 evang. lak. a' Sárviz csa-

tornája mellett. Határja nem nagy. Jobbágytelek 17 $^9/_8$. F. U. B. Mundpach 's más Paksi örökösök. Evang. templom.

Bőlcske, magyar f. a' Duna jobb partján, Földvárhoz 5 fertály: 3450 u. m. 1561 kath. 1680 ref. 4 evang. 25 óhitű, 180 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Határja tágas, kivált szőllőhegye sok. Jobbágytelek: 82. A' szőllőhegyekben sokszor római régiségekre találnak. F. U. Tahy 's más Paksi örökösök.

Decs, magyar f. Sekszárdhoz 1 órányira: 6 kath 1666 ref. lak. Ref. anya templom. Tágas legelőjét az árviz járja. Bora az elsők közűl való a' megyében. Halászatja a' Dunában igen jövedelmes. A' stomfovai erdőben hajdan szerzetes klastrom volt. F. U. a' bécsi Therezianum.

Dorogh (*Nagy*), magyar f. a' Sárviz csatornája mellett: 2735 u. m. 75 kath. 2653 ref. 7 óhitű lak. Ref. anya szentegyház. Határjának egy része homok, a' többi termékeny fekete homok, melly szép búzát és híres káposztát terem. Jobbágytelek: 80. F. U. G. Széchenyi familia.

Fadd, magyar f. a' Duna jobb partján: 3982 u. m. 2238 kath. 1639 ref. 105 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Határja nagy részt igen termékeny, 's nagyon kapós dohányt terem. Halászatja gazdag. Nádja elég. Ispotály. Duna malmok. Jobbágytelek: 59. F. U. egy harmadának a' kamara, a' többinek G. Festetics 's m. t.

Gerjen, magyar f. a' Duna mellett: 6 kath. 1172 ref. lak. Ref. anya templom. Termékeny határját, erős töltések őrzik az árviz ellen. Dohányt termeszt. Halászatot űz. F. U. a' paksi közbirtokosok.

Györkön, magyar f. 110 kath. 1394 evang. 9 'sidó lak. Evang. anya szentegyház. Határja részint homok, részint fekete föld. Szőllőhegye becses bort ád. Jobbágytelek: 37 $^7/_8$ F. U. a' paksi közbirtokosok.

Duna Sz. György, magyar f. közel a' Dunához: 42 kath. 1700 ref. 15 'sidó lak. Ref. anya templom. Határja nagy, de homokos. Vörös és fejér bora dicsértetik. F. U. Vizsolyi, Magyari, Hajós 's más számos nemesek.

Kajdács, magyar f. a' Sárviz csatornája mellett: 1321 u. m. 504 kath. 759 ref. 35 evang. 20 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Földje rozsot, zabot, dohányt terem.

Sok nád. Nevezetes ezen helység arról, hogy Perényi Pétert, ki a' Sz. koronát Sáros Patakra bátorságba akará vinni, — Szerecsen Lajos több lovasokkal együtt éjszakának idején megtámadván: ezen nagy fontosságu Klenodiumot tőlle elvette, 's Szolimán kezébe játszotta. F. U. Sztankovánszky 's m. t.

Kér, német f. 913 kath. 6 evang. 4 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Sok kolompér. F. U. a' pesti universitás.

Kömlőd, német f. a' Duna mellett: 1256 kath. 10 ref. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Búzája sikerességéről híres. F. U. a' pesti universitás.

Madocsa, magyar f. 8 kath. 1236 ref. 2 óhitü lak. Ref. anya templom. Termékeny határ. Sok legelő. Jövedelmes halászat a' Dunában. F. U. a' paksi közbirtokosok.

Meözs, vegyes magyar-német-tót f. Tolna mellett: 1825 kath. 4 'sidó lak. Tót lakosait, kik már elmagyarosodtak — németek váltják fel. Kath. paroch. templom. Dohány termesztés. Selyembogár tenyésztés. F. U. a' pesti universitás.

Nyék (Alsó), magyar f. Báttaszék mellett: 27 kath. 913 ref. 1 evang. 7 'sidó lak. Ref. anya templom. Sok és jó bor. Tágas legelő, mellyet árvizek járnak. Halászat. F. U. a' bécsi Therezianum.

Öcsény, magyar f. az úgy nevezett Sárközben: 17 kath. 2011 ref. 10 óhitü lak. Ref. anya templom. Lapályos ingoványos határ. Igen jó vörös és fejér bor. F. U. a' bécsi Therezianum.

Várdomb, német f. egy szőllőhegy tövében, közel Báttaszékhez: 510 kath. 3 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Bora a' szekszárdihoz hasonló. F. U. a' bécsi Therezianum.

Népes Puszták.

Akalacs, Pakshoz 3 fertály: 235 kath. 4 evang. 9 ref. lak.

András (Sz.), Bölcskéhez ½ óra: 127 kath. 2 evang. 38 ref. lak.

Apáthi (Alsó és Felső), 2 puszta Tolnához ¾ mfd. az első 74 kath. 8 evang. 50 ref. — a' második: 205 kath. 30

evang. 152 ref. lakosokkal. F. Apáti *Hidgyának* is neveztetik. Lásd Medina helység leirását.

Bezzegh, Kajdácshoz 1 óra: 30 kath. lak.

Biritó, Pakshoz 3/4 mfd. 134 kath. 8 evang. lak. Sok homok.

Csámpa, Pakshoz 1 óra: 18 kath. 7 ref. lak.

Dolina, Báttaszékhez 1 1/2 mfd. 55 kath. 12 evang. 29 ref. lak.

Földes, Pakshoz 1 óra: 15 kath. 18 ref. lak.

Furkó, Bátta mellett: 40 kath. lak.

Gyapa, Pakshoz 3 fertály: 215 kath. lak.

Hencse, Kajdácshoz 1 mfd. 50 kath. 27 ref. lak.

Hidvég, Kajdácshoz 1/2 óra: 119 kath. 6 evang. 60 ref. lak.

Kajmad, Tolnához 1/2 óra: 135 kath. 4 evang. 32 ref. lak.

Kövesd, Báttaszékhez 1/2 óra: 107 kath. lak.

Laivér, Báttaszékhez 1/2 óra: 169 kath. 9 evang. lak.

Szenta, Báttaszékhez tartozik: 40 kath. lak.

Tápé, Kérhez 3 fertály: 140 kath. 8 evang. 2 ref. lak. Nagy majorság. Nevezetes urasági gulya. F. U. G. Győry Ferencz.

Tengelicz (Kis és Nagy), 2 részre osztott puszta: 192 kath. 10 evang. 65 ref. lak. Szép urasági kastélyok, kertek, gazdasági épületek. Gyönyörű nemesített birka nyájak. F. U. Nagy Tengelicznek 1/2 Csapó Dániel, Tolna vármegyének mostani igen érdemes első al-ispánja, 1/2 pedig Gindly. — Kis Tengelicznek felét ismét G. Zychy, felét Bezerédy bírja.

II. A' SIMONTORNYAI JÁRÁS.

Van benne: 3 mező város, u. m. 2 magyar — 1 német.

21 falu, u. m: 6 magyar — 10 német — 2 német-magyar — 1 magyar-német — 1 magyar-rácz — 1 német-rácz.

17 népes puszta, u. m. 15 magyar — 2 német.

Népessége: 31,107 lélek, u. m.

Vallásokra: 10,519 kath. — 12,492 evang. — 6688 ref. 275 óhitü — 1133 'sidó.

Nyelvökre: 15,390 magyar — 14,309 német — 275 rácz — 1133 'sidó.

Mező Városok.

Högyész, német m. v. egy igen kies erdőkkel, szőllőkkel körűl vétetett környéken 's völgyben: 2349 u. m. 1877 kath. 17 evang. 6 ref. 449 'sidó lak. Ékesíti a' dombon épültt derék kath. paroch. templom; — egy jól elrendelt trivialis oskola, mellyhez az uraság bőkezűségéből az első grammaticalis osztály is hozzá járúl; — az uraságnak számos épűletei és majorjai; — de legfőbb diszére szolgál még is a' roppant kiterjedésü, csinos izléssel készült ángol kert, mellynek szinte közepében láthatni az uraság négy szegletes, sok drágaságokkal megrakott pompás kastélyát. Elhalgatván ezen kertnek a' magas jegenyék, 's a' bal'sam illatu hársfák közt — csavargó tekervényes útjait, — minden némű külföldi drága csemetékben, virágokban, 's üvegházakban való gazdagságát: csupán az egy mesterséggel öszvehordott dombocskán, — fenyőfák közé épített Fanumot említem, mellyet egy emberi nagyságu, egészen alabastromból mesteri kézzel faragott, 's nagy summa pénzen vásárlott Venus isten asszonyának szobra ékesít.

Van itt továbbá egy nagy synagóga, vendégfogadó, kávéház, patika. — Szántóföldje nem sok, de termékeny, 's a' lakosok leginkább dohány termesztésre használyák. Szőllőhegye tágas. Erdeje szép. Jobbágytelek van: 38. 4 országos, 's kivált pénteken tartatott heti vásárja különösen népes, főképpen gabonára. F. U. G. Apponyi György 's feje egy uradalomnak.

Kölesd, magyar m. v. egy magas felemelkedett helyen a' Sárviz mellett: 1492 u. m. 100 kath. 433 evang. 945 ref. 14 'sidó lak. Ref. anya templom. Nagy vendégfogadó, mellyben a' körűl belől fekvő uraságok gyakran bálokat szoktak tartani. Sok csinos urasági épűletek. Szántóföldjei kövérek; szőllőhegye híres jó izű bort terem. Sem erdeje, sem nádja nincs; sőt a' Sárvíz szabályoztatása ólta malmaitól is elesett. Jobbágytelek van: 35. — F. U. G. Apponyi Antal, 's feje egy uradalomnak.

Simontornya, magyar m. v. a' Kapos és Sió vizek öszvefolyásánál, Fejér vármegye határ szélén: 1954, u. m. 1468 kath. 462 ref. 10 evang. 24 'sidó lak. Van itt egy Sz. Ferencz szerzetbeli monestor és szentegyház, melly egyszersmind plebanialis; — a' Sió vizén túl ref. anya templom, egy nagy kórház 24 férjfi és 12 asszony számára: fundáltatatott G. Styrumtól; — 2 rendbeli urasági épűletek, patika, egy pompás lovagló oskola, szép kert, derék hid a' 'Sión, a' merino juhok számára roppant aklok. Földje igen termékeny, erdeje elég, szőllőhegye pedig nem sokkal alább való bort terem, mint a' szekszárdi. Jobbágytelek: 42. — Országos és heti vásárok.

Nevezetessé teszi ezen várost, az ő régi vára, mellyet hajdan a' Kapos és Sió egészen körül folytak, 's mellynek most is némelly falai, tornyai épségben fent állván: jelenleg magtárnak, 's tömlöcznek használtatnak. Ezen régenten erős várnak számtalan ostromai közt, megjegyzésre legméltóbb az: midőn 1441-ben Hunyady János, és Ujlaky Miklós, a' Kis László védelmére felállott seregeket Czikádornál széllyel vervén, Simontornyát is megszállották, de több napi ostrom után félben hagyni kéntelenittettek. A' mohácsi veszedelem után csak hamar Török kézre jutván: 143 esztendeig érezte a' török' terhes igáját; miglen 1686-ban Badeni Lajos által végképpen megszabadíttatott. Visszajöttével a' vár, a' hozzá tartozó uradalommal együtt G. Lymburg Styrum birtokába esett; de 1800-ban utólsó csemetéje kihalván: ujolag a' fiskusra szállott, ez pedig bizonyos csere fejében G. Eszterházy Károlynak adá; de mostani birtokossa B. Szina György.

Faluk.

Berény, magyar-német f. 1150 kath. 4 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Termékeny földje dohányt, repczét, mákot terem. Szőllőhegye 's egy olaj.ütő malma van. F. U. G. Apponyi.

Csibrák, német-magyar f. a' Kapos vize mellett: 592 kath. lak. Határjának egy része homok, a' többi igen termékeny. Szép szőllőhegye hires vörös és fejér bort ád. Rétje

elegendő. F. U. a' Jeszenszky familia, ki itt szép épűleteket bir.

Dúzs, német f. 397 kath. lak. Sok dohány. F. U. G. Apponyi familia.

Gyönk, német-magyar f. Hőgyészhez északra 2 mfd. 2570, u. m: 125 kath. 1225 evang. 965 ref. 255 'sidó lak. Utczái, valamint házai igen csinosok. Diszesítik az evang. és ref. anya templomok, a' földes uraságok' jeles izlésü lakházai, kertjei; főképpen pedig a' virágzó reform. gymnasium. Lakosai földjeiket igen jól mivelik, sok dohányt, repczét termesztenek. 30 olaj törő malmaikban esztendőnként 2500—3000 mázsát sajtulván: azt Bécsbe is elhordják. A' reformatusok itt nagy részt németek. F. U. Magyari, Kóssa, Vizsolyi, Hajós 's m. t.

Hidegkút, német f. a' Kapos mellett: 8 kath. 663 evang. 8 'sidó lak. Evang. anya templom. Dohányt 's igen kapós bort termeszt. F. U. G. Apponyi familia.

Kalaznó, német f. 10 kath. 820 evang. 20 'sidó lak. Evang. anya templom. Termékeny szántóföldjei búzát, dohányt, kolompért teremnek. Szőllőhegy. Két patak malom. F. U. G. Apponyi familia.

Kéty, német és rácz f. 160 kath. 1162 evang. 71 ó hitü 27 ref. 25 'sidó lak. Evang. anya eklé'sia. Ó hitü templom. Lakosai dohány és bor termesztésből élnek. F. U. a' gyönki közbirtokosok.

Szent Lőrincz, magyar f. a' Sárviz mellett: 2012, u. m. 10 kath. 1979 evang. 8 ref. 5 ó hitü lak. Szép evang. anya szentegyház. Nevezetes evang. grammaticalis oskola. Határja áldott: van hires sikerességü búzája, derék szőllőhegye, olajtörő malmai, sok dohánnya. F. U. G. Apponyi.

Medina, magyar-rácz f. a' Sárviz mellett: 71 kath. 452 ref. 164 ó hitü, 20 evang. 7 'sidó lak. Ref. és ó hitü anya templomok. Termékeny föld. Szőllőhegy. Dohány termesztés. Ide tartozik a' hidgyai puszta, nevezetes uri lakásokkal, 's igen szép nemesített birka nyájakkal. F. U. Bezerédy István Tolna vármegyének nemes gondolkodásáról esmeretes mostani fő jegyzője 's más Bezerédy örökösök.

Miszla, magyar f. 1353, u. m: 550 kath 683 ref. 30 evang. 90 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Határja a' sok domboktól nehéz mivelésü. Szőllőhegye nagy. Erdeje elég. F. U. Kiss 's m. t.

Murga, német f. 211 kath. 491 evang. 5 ref. 5 'sidó lak. Kath. és evang. templomok. Dohány, rozs, búza, kolompér termesztés. Szőllőhegy. F. U. a' Jeszenszky fam.

Némethi, magyar f. a' Kapos mellett, Simontornyához 1 óra. 1043, u. m: 274 kath. 526 evang. 232 ref. 11 'sidó lak. Határjából 1 nyomás homokos. Szőllőhegy. Erdő F. U. Fejér, Daróczy 's m. t.

Nána (Felső), német f. 22 kath. 1264 evang 27 ref. 35 ó hitü, 3 'sidó lak. Evang. anya templom. Nagy dohány termesztés. F. U. G. Apponyi.

Pálfa, magyar f. a' Sárviz mellett; 375 kath. 272 evang. 556 ref. 13 'sidó lak. Kath. és ref. anya szentegyházak. Határja róna 's 1-ső osztálybeli. Dohánnya füstölni nagyon kerestetik. Az uraság' merino nyája nézésre méltó. F. U. G. Apponyi familia.

Szakadát, német f. 685 kath. lak. Kath. paroch. templom. Dombos, hegyes határ. Dohány termesztés. F. U. G. Apponyi Jósef.

Szárazd, német f. a' Kapos mellett: 55 kath. 791 evang. 10 ref. 5 'sidó lak. Evang. anya templom. Határja sok helyt homokos, de jó dohányt, kolompért terem. Szőllőhegy. Nád bőven. F. U. G. Apponyi fam.

Székely (Kis), magyar f. 978 kath. 2 evang. 11 ref. 9 'sidó lak. Kath. paroch templom. Termékeny föld. Szép erdő. F. U. B. Szina György.

Székely (Nagy), német f. 2420 u. m: 105 kath. 300 evang. 2009 ref. 6 'sidó lak. Ref. anya templom. Nevezetes ló tenyésztés. Sok dohány. F. U. B. Szina György.

Tormás (Kis), német f. 10 kath. 690 evang. lak. Evang. anya templom. Kedves izü bor termesztés. F. U. G. Apponyi.

Udvari, magyar f. 515 kath. 358 evang. 33 ref. 8 'sidó lak. Dombos határ. Dohány, kolompér, bor termesztés. F. U. B. Szina György.

Varsád, német f. 15 kath. 1196 evang. lak. Evang. anya templom. Földje termékeny. Sok dohány és repcze. Derék szőllőhegy. Olajütő malmok. Erdő. F. U. G. Apponyi.

Népes Puszták.

Belecska, Pinczehelyhez 1 óra. 70 kath. 118 evang. 6 'sidó lak. Homokos határ. Dohány. F. U. Miskey 's m. t.

Bikád, Muszlához 3 fertály. 25 kath. 31 evang. 19 ref. lak. Szőllőhegy. F. U. Kiss 's m. t.

Borjád, Kajdácshoz 1/2 óra. 45 kath. 83 evang. 12 ref. 15 'sidó lak. Hires bor. F. U. a' Daróczy és Száraz örökösök.

Cserned, Hőgyészhez 1 mfd. 11 kath. 7 evang. 148 ref. lak. Nagy majorság. Szőllőhegy. F. U. G. Apponyi.

Csicsó, Hőgyész mellett. 27 kath. lak. Kápolnájába levő B. Szüz Mária képéhez nagy bucsu járások történnek. Szőllőhegy. F. U. G. Apponyi György.

Egres (*Rácz*), Pálfa mellett. 31 kath. 15 evang. 16 ref. lak. Nagy juh tenyésztés. F. U. G. Apponyi Jósef.

Gerényes, Szakadát mellett. 11 ref. lak.

Görbő, Pinczehelyhez közel a' Kapos mellett: 290 kath. 4 evang. 10 ref. és 156 'sidó lak. Számos nemesi lakházak. Synagóga. Nagy szőllőhegy. Homokos föld. F. U. többen.

Gyánt, Pinczehelyhez 1/2 óra. 44 kath. lak. Szőllőhegy. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Kápolna, Medinához közel. 152 kath. 5 ref. lak. Szép kastély. Szőllőhegy. Nagy gazdaság és juhtenyésztés. F. U. Pauer.

Pálfa (Kis), 20 kath. lak.

Patlany, Zombához tartozik 13 kath. lak. Vendégfogadó. Omladékai egy régi Paulinus klastromnak, hol a' halastavak most is kiesmerhetők. F. U. Dőry.

Pél (*Alsó*). Miszlához 1 mfd. 90 kath. lak. Sok föld. Szőllőhegy. Vizi malom. F. U. G. Zychy.

Pél (Felső), 107 kath. magyar lak. F. U. B. Szina György.

Szabaton, Gyönkhöz tartozik. 16 kath. 12 ref. lak.

Tormás (*Nagy*), Hőgyész filial. 29 kath. 19 evang. lak. 2 vizi malom. F. U. G. Apponyi.

Uzd, Kajdácshoz 1 mfd. 43 kath. 161 evang. 24 ref magyar lak. Kövér rétek és földek. F. U. a' paksi örökösök.

III. A' VÖLGYSÉGI JÁRÁS.

Van benne: 1 mező város, melly német-magyar.

31 falu, u. m: 22 német, 5 magyar, 3 német-rácz, 1 magyar-német.

17 puszta, u. m: 12 német, 5 magyar.

Népessége: 34,968 lélek, u. m.

Vallásokra: 22,272 kath. 7276 evang. 2986 refor. 1068 ó hitü, 1366 'sidó.

Nyelvökre: 26,541 német, 5993 magyar, 1068 rácz.

Mező Város.

Bonyhád, vegyes német-magyar m. v. egy kies hosszasan elnyúló völgynek oldalán. Lakosai a' törökök kiüzettetése ólta magyarok, még pedig reformatusok valának, de 1727 körül németek szállingódzván ide, rövid idő alatt a' magyarokat annyira kiszorították, hogy már ma 7 eredeti reformatus háznál több nincsen. A' házak' száma, mellyek csak nem mindnyájan cseréppel fedettek 490-re megyen, 's ezekben laknak 4351, u. m: 1770 r. kath. 1148 evang. 313 ref. 1120 'sidó lak. Mind a' 4 vallásbeli felekezetnek vagyon itt templomja, papja, kivévén a' reformatusokat, kik Hidashoz tartoznak. 4 szegeletü piaczát több jeles épületek és boltok ékesítik u. m: a' kath. paroch. templom, a' Nunkovics és Klegl urak' házai 's a't. Vagyon itt egy kath. ispotály, egy nagy synagóga 's 'sidó fördőház. Ezek itt különös községet tesznek, 's különös birájok, 's esküttjeik vannak. Patika. Vendégfogadó. Több vizi malmok. Agyagos közép termékenységü határja nem nagy, 's nagy részt az uraságok allodiumai foglalják el: hanem a' lakosok földjei a' szerdahelyi pusztán osztattak ki 's 104 sessiót tesznek. Szőllőhegye roppant, de nagyon közönséges bort terem. La-

kosai földmivelésből, különösen dohány termesztésből (esztendőnkent 3500 mázsa) mesterségekből, 's kereskedésből táplálják magokat. 4 országos és 2 heti vásárjai (kedden és pénteken) népesek. F. U. hajdan a' Bosnyák, majd a' Jurrasin familia volt: mostan pedig felét a' Klegl, felét a' Perczel nemzetség birja.

Közel Bonyhádhoz láthatni egy gothus izlésre épült templom maradványát, mellyről a' köz vélemény azt tartja: hogy az a' cisterciták Czikádornak neveztetett apátursága volt. A' klastromnak már ma csak talpkövei látszanak, de a' templom hátulsó része, 's a' sanctuarium meglehetős épségben állnak fel.

Faluk.

Apar, német f. 759 kath. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Hegyes völgyes határ. Sok dohány, bor, és kolompér. Kövér rétek. F. U. G. Apponyi Jósef.

Apáthi, német f. 1245 u. m: 44 kath. 1070, evang. 120 ref. 10 'sidó lak. Evang. anya templom. Szép szőllőhegy. Vizi malmok. Erdő. Kőbánya. F. U. G. Apponyi.

Belácz, német f. 355 kath. lak. F. U. G. Festetics Leo, ki itt egy kis gyermek óvó intézetet állitott fel.

Czikó, német f. 1316 kath, 20 evang. 18 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Bor és dohány termesztés. Erdő. F. U. a' Perczel nemzetség.

Dorogh (*Kis*), német f. 1040 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegy. Erdő. Jó rétek. F. U. a' Dőry familia.

Grabócz, német-rácz f. 492 kath. 113 ó hitü lak. Kath. paroch. templom. Egy igen szép helyen épült ó hitü monostor és szentegyház. Fundálta ezt Mérey szekszárdi apát, azon időben, mikor a' ráczok Baranya, és Tolna vármegyéket tüzzel vassal pusztitották, 's az erkölcsiségből egészen kivetkeztek. A' klastrom mellett van egy friss forráskút márványba befoglalva, mellynek vize a' legjobbak közé tartozik egész hazánkban Határja termékeny. Bora kedves izű. Rétjei kövérek. F. U. a' pesti universitás.

Gyüre, magyar f. 529 kath. 178 evang. 13 ref. lak. Evang. filial. templom. Erdő. F. U. a' pécsi püspök.

Hant, német f. 508 kath. 15 evang. lak. Szőllőhegy. Vizi malmok. Szép erdő. F. U. G. Apponyi.

Harcz, magyar f. a' Sárviz mellett: 516 kath. 1 ref. lak. Határja 1-ső osztálybeli. Szőllőhegy. F. U. a' religyió fundus.

Izmén, német f. 10 kath. 1051 evang. 3 ref. 6 'sidó lak. Evang. anya templom. Lakosai számos malmokban repczéből, tök, kender magból, mákból, dióból olajat törvén, avval nagy kereskedést űznek. F. U. G. Apponyi.

Kakasd, német f. 983 kath. 3 evang. lak. Kath. paroch. templom. Jó bor. Kövér rétek. F. U. G. Festetics familia.

Kovácsi, német f. 212 kath. 8 'sidó lak. F. U. Dőry familia.

Ladomány, német f. 120 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Lengyel, német f. 550 kath. lak. Kath. paroch. templom. Pompás urasági kastély és ángol kert. Szőllőhegy F. U. G. Apponyi Jósef.

Majós, német f. 4 kath. 1100 evang. 14 'sidó lak. Evang. anya templom. Határja tágas és termékeny. Szőllőhegy. Vizi malom. F. U. Klegl, Perczel.

Mányok (*Kis*), német f. 507 evang. 9 'sidó lak. Evang. anya templom. Bora híres. Erdeje, rétje jó. Dohány termesztés. F. U. G. Apponyi familia.

Mányok (Nagy), német f. egy kies völgyben: 947 kath. 2 evang. lak. Kath. paroch. templom. Kőszénbánya. Mészégetés. Sok patak malom. Szőllőhegy. Erdő. Kövér rétek. F. U. a' pécsi káptalan custosa.

Máza, magyar f. 555 kath. 41 evang. 92 ref. lak. Kőbánya. Szőllőhegy. Szép erdő. F. U. a' pécsi püspök.

Morágy, német f. 1438, u. m: 25 kath. 213 evang. 1200 ref. lak. Ref. anya templom. Kőbánya. Szőllőhegy. Sok erdő és gyümölcs. Határjában hajdan üveghuta volt. F. U. a' Klegl familia.

Mőcsény, német f. 447 kath. lak. Vizi malom. Bora, fája elég. F. U. Klegl, Perczel nemzetségek.

Mucsi, német f. 1568 kath. lak. Kath. paroch. templom Roppant szőllőhegye híres bort terem. Erdő. Homokos határ. Dohány termesztés. F. U. G. 'Apponyi Antal.

Mucsfa, német f. 5 kath. 803 evang. 5 ref. lak. Evang. anya templom. Nagy dohány és bor termesztés. F. U. G. Apponyi familia.

Nána (Alsó), német-rácz f. 9 kath. 541 evang. 65 ref. 350 ó hitü lak. Evang. és ó hitü templomok, melly utólsóban a' grabóczi Barátok teszik az Isteni szolgálatot. Szőlhegye igen szép. F. U. a' bécsi therezianum.

Szalka, német-rácz f. 1502, u. m. 881 kath. 605 ó hitü, 13 'sidó lak. Nagy szőllőhegy és erdő. Vizi malom. F. U. a' pesti universitás.

Tevel, német f. 2207 kath. 13 evang. 111 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. Nagy és termékeny határ. Dohány, repcze termesztés. Patak malmok. F. U. a' Dőry nemzetség.

Várallya, magyar f. egy magas hegy tövében. 1489, u. m: 48 kath. 310 evang. 1131 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Kőszénbánya. Mészégetés. Szőllőhegye 's erdeje gyönyörű. Rétjei kövérek. A' felette lévő csúcsos hegynek ormán láthatni egy régi vár omladékait. F. U. a' pécsi püspök.

Varasd, német f. 743 kath. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szép erdő. Bor és dohány termesztés Számos liszt és olajtörő malmok. F. U. G. Apponyi György.

Vejke (Kis), magyar f. 830 kath. 16 ref. 12 'sidó lak. Kath. filial. templom. Híres bor. F. U. G. Apponyi familia.

Vejke (Nagy), német f. 575 kath. 9 'sidó lak. F. U. G. Apponyi familia.

Závod, német f. 902 kath. 15 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Dohányt, bort termeszt. Jó legelő. F. U. G. Apponyi Jósef.

Zomba, vegyes magyar-német f. 2207 kath. 23 evang. 7 ref. 6 'sidó lak. Diszesíti ezen helységet egy kies dom-

bon épült szép kath. paroch. templom; a' Dőry familiának csinos izléssel készült kastélyai, és gyönyörű kertjei több üvegházakkal. Meszsze kiterjedt határja mindenféle jó gabonát bőven terem. Nemesített juhnyájai igen szépek. Mesterséges malmáról a' vármegye leirásában tettünk említést. F. U. a' Dőry nemzetség.

Népes puszták.

Berekallya, Bonyhád mellett. 23 kath. lak. Vizi malom.

Börzsön, Bonyhádhoz közel. 54 kath. 123 evang. lak.

Csala, N. Mányokhoz tartozik. 118 kath. lak.

Czell, Lengyel mellett. 30 kath. lak. Téglavető. Erdő.

Dömörkapu, Morágyhoz közel. 52 kath. lak.

Farkasvölgy, Zombához ½ óra. 83 kath. lak. Szép kastély és kert. F. U. Dőry.

Gál (Sz.), Zombához tartozik. 11 kath. lak. Korcsma.

Jánya vagy *Nánya*, a' Sárviz mellett: 115 kath. 20 ref. magyar lak. Szőllőhegy. Igen jó rétek. Láthatni itt a' régi nyányai várnak omladékait, mellyet hajdan a' Sárviz posványsága egészen körül vett. F. U a' religyió fundus.

Palatincza, Czikóhoz 1 óra. 124 kath. lak. Szőllőhegy. F. U. Klegl, Perczel.

Papd, Mucsi mellet. 12 kath. lak. Vendégfogadó. Vadaskert. Jáger ház. F. U. G. Apponyi.

Paradicsom, Zombához ½ óra. 73 kath. lak.

Pedelman, Lengyelhez tartozik. 10 kath. lak.

Pél (Puszta), Murga és Csibrák közt. 8 kath. lak. Vizi malom. Nagy erdőség. F. U. Dőry.

Szerdahely, Bonyhádhoz tartozik. 26 kath. 52 evang. lak.

Szöcske, Bonyhádhoz tartozik. 9 kath. 1 evang. lak.

Tabód, K. Doroghoz 3 fertály. 186 kath. 52 evang. lak. 2 Vizi malom.

IV. A' DOMBÓVÁRI JÁRÁS.

Van benne: 8 mező város, mind magyar.

18 falu, u. m: 15 magyar, 1 német, 1 magyar-tót, 1 magyar-német.

33 puszta, mind magyar.

Népessége: 41,418 lélek, u. m:

Vallásokra: 35,299 kath. 4774 refor. 1008 evang. 32 ó hitü, 305 'sidó.

Nyelvökre: 39,576 magyar, 1305 német, 200 tót, 305 'sidó.

Mező Városok.

Dombóvár, magyar m. v. a' Kapos mellett, a' baranyai, somogyi, és tolnai határok' öszvejövetelénél. 1372 kath. 4 ref. 55 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Több urasági épületek. Katona kvártélyház. Határja róna és igen termékeny. Rétjei jók. Szőllőhegye, erdeje, nádló rétje bőséggel. Jobbágytelek 56. 4 országos vásár. Nyúgotra a' Kapos bozótjánál most is láthatni a' régi dombóvári várnak maradványait, mellyet hajdanában a' híres Dombay nemzetség birt. F. U. H. Eszterházy 's feje egy uradalomnak.

Dobrókösz, magyar m. v. a' Kapos mellett, egy felemelkedett kies környéken: 1324 kath. 4 ref. 4 ó hitü, 12 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja gazdag termékenységü. Erdeje szép, nádló rétje elég; szőllőhegye pedig jó izü fejér bort terem. A' Kaposban sok rákot fog. Egész jobbágy telek: 120. A' Kapos partján van régi várának omladéka, melly 1543-ban a' többi környékbeli várakkal együtt török kézre jutván, 143 esztendeig érezte ezeknek terhes igáját. Azonban a' vár csak nem régiben is meglehetős épségben állott fent, de egy tiszttartó köveit pálinka házra fordittatá. F. U. H. Eszterházy.

Iregh, magyar m. v. egy róna termékeny vidéken 2513, u. m: 1392 kath. 1036 ref. 56 evang. 12 ó hitü, 17

'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Van itt egy roppant 3 szegeletü kastély, egy szép kerttel, 's nagy istállókkal; egy igen szép keritett kertekben 's legelőkön tartott ménes, honnan Napoleon számára is vásároltattak lovak; több ezerekből álló birka nyáj, spanyol kosok által megnemesítve; egy cséplő erő mív, melly naponként 70—80 keresztet csépel ki. Határja tágas, 's sikeres búzát terem. Szarvasmarha, lótenyésztése virágzó. Erdeje derék. Jobbágytelek: 107. F. U. G. Viczay Mihály. — Az Ireghez tartozó békai pusztán szemlélhetni egy veres Barátok klastromának omladékait, egy a' klastrom alatt lévő 12 fiókos pinczével, melly deák és török betükkel van bemázolva.

Ozora, magyar m. v. a' Sió partján, Veszprém vármegye szélén: 3479 kath. 12 evang. 3 ref. 7 ó hitü, 13 'sidó lak. Nevezetes épületjei a' helység közepén egy felemelkedett helyen épült vára, melly a' réginek maradványain fekszik; ugyan csak egy dombon lévő kath. paroch. temploma; a' Sió vizén túl egy roppant urasági épület igen nagy istállókkal együtt, hol a' ménesből kiválogatott nemesebb vérü lovak tartatnak; egy 9 kerekü vizi malom. Határja Ozorának mindennel bővölködik: van jó szántóföldje és rétje, nádasa, erdeje, roppant szőllőhegye, nagy legelője. Az uraságnak igen számos ménese, diszére szolgál az egész megyének. Jobbágytelek: 82. 4 országos vásárjai közűl csak egyet tart t. i: Sz. István király napján. F. U. H. Eszterházy 's feje egy gyönyörű uradalomnak.

Pinczehely, m. v. a' Kapos vize mellett: 2135 kath. 12 evang. 13 'sidó lak. Fekvése igen kies: keletre szép szőllőhegyek, nyúgotra gazdag szántóföldek, rétek, legelők környékezik. Kath. paroch. temploma nagy és kellemetes hangu harangjairól nevezetes. Vizi malma kettő van, 's ugyan annyi hidja a' Kapos vizén. Lakosai szőllőket a' görbői, és gyanti pusztákon is birnak. Dohány termesztés. Különös szép urasági spanyol birkatenyésztés. Jobbágy telek van: 105. F. U. H. Eszterházy.

Regöly, régi magyar m. v. a' Kapos és Koppány vizei közt, egy gyönyörű vidéken. Lakja: 1400 kath. 22 'sidó.

Keleti része a' városnak a' kath. paroch. templommal együtt egy a' Kapos és Koppány vizeitől formált félszigetben fekszik, melly most is látszható kétszeres sánczokkal van körülvéve; a' többi rész egy dombos helyen épült. Határját a' a' természet mindennel megáldotta. Van kövér szántóföldje szép erdeje, hasznos legelője, nádasa, a' közel lévő hegyeken pedig jó bort termeszt. Egész jobbágy telek: 107. A' hozzá tartozó somolyi pusztán, egy régi goth templomnak a' völgyből csak tornya látszik ki. F. U. H. Eszterházy

Szakcs, magyar m. v. egy hosszan elnyúló gyönyörű völgyben: 2795 kath. 8 'sidó lak. Kath. szép paroch. temploma a' helység felett egy dombon fekszik. Nevezetes épületei: a' plebániaház egy ritka szépségü, nemesitett gyümölcs fákban gazdag kerttel; az oskolaház, több tiszti lakások, a' lovas katonaság számára. Határja igen termékeny, erdeje nagy, 's tele vadakkal; szőllőhegye tartós fejér bort terem; téres legelőjén sok szarvasmarhát, juhot nevel. Egész sessió: 147¾. 4 országos vásárja erősen látogattatik. F. U. H. Eszterházy.

Tamási, magyar m. v. a' Koppány bal partján: 2768 kath. 9 evang. 1 ref. 16 'sidó lak. Nevezetességei közé tartozik ezen városnak: a' dombon épült kath. paroch. templom, vármegyeház, az igen jól elrendelt nemzeti oskola. Ugyanis Németh Pál, Tamásinak 31 esztendeig volt elfelejthetetlen plebánusa, az oskola mester fizetésének nagyobbítására 2000, — a' szegény gyermekek ruházatjára és könyvekre 1000 Rftot hagya végrendelésében.

Határja magának a' városnak kicsiny; de a' hozzá kapcsolt 4 u. m. Odorján, Henye, Fornád, és Kosba nevű pusztákkal igen is tágas, 's a' természetnek minden ajándékaival gazdagon meg áldva. A' Koppány vize bal óldalán csak szántóföldje, rétje van; hanem általellenben, a' jobb parton elnyúló hegyláncon, roppant szőllőhegyet bir, melly a' lakosok számához képpest olly tágas, hogy körül ibelől ólcsóbb szőllőt venni már nem lehet, mint itt. Egyéberánt fejér bora nem tartós, a' vörös jobb. Erdeje hasonlóképpen ezen hegynek tetejét és ól-

dalait takarja, 's ebből a' lakosok ingyen kapnak tűzre valót. Egész jobbágy telek: 164$^3/_4$ számláltatik.

A' fentebb említett hegynek Tamási felé kinyúló ormán feküdt hajdan régi vára, melly 1777-ben puskaporral hányattattván szélyel: már most maradványait is alig láthatni. A' Héderváry nemzetségnek egy ága, magát ezen várról nevezte el, 's a' sokáig virágzó Tamásy familiának ősattya leve. Ezen nemzetség kihaltával, micsoda viszontagságok érték ezen várat: azt sűrű homály fedi; mert H. Eszterházy Pál ennek, csak a' törökök kiüzettetése után lépett birtokába, I. Leopold kegyelméből.

Ezen régi várnak allyába van építve a' H. Eszterházy diszes, 4 szegletű vadász kastélya, 30 csinosan kifestett szobákkal; 's itten szoktak öszvegyülni, majd minden második esztendőben a' herczegnek magas vendégei, az itt tartatni szokott híres vadászatokra. Ugyanis vagyon itt 2 herczegi vadaskert: az egyik 600, a' másik 240 holdnyi kiterjedéssel; ezenkívül a' disznóskert 50 holdal; hol csupán vad disznók tartatnak, 's szüntelen kukuriczáztatnak. A' nagyobbik vadaskert, olly magas kőfallal vétetik körül hogy a' szarvasok ki ne ugrálhassanak. Ezen kertek' egész környéke tilos, 's 8 helységek határaira terjed ki, 's ugyan annyi osztályokra (Revier) szakíttatik. Ezen roppant térség, legalább 25,090 holdat tészen; 's hegyes, ligetes, ezer változásokkal kellemetes erdőkből áll, mellyben a' nagyvadak szét hintve ezerenként legelésznek; úgy annyira hogy az útas őket messziről valami marha csordának gondolya. Mennyi számmal légyenek ezen vadak, a' titok; azonban annyi bizonyos, hogy 1822—1829-ig a' herczegi vadászok számadása után, öszvesen: 1743 szarvas, 5428 dámvad 99 őz, 641 vaddisznó lövetett el.

F a l u k.

Bedegh, magyar f. Somogy vármegye szélén: 863 kath. 11 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja 1-ső osztálybeli, Bora, erdéje elég. Határjában a' régi Bati várnak omladékai láthatók. F. U. H. Eszterházy.

Értény, magyar f. egy meneteles dombon: 1303 kath. 2 evang. 2 ref. 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Jó nemzeti oskola. Endrősi János első értényi plebánus egy grammaticalis oskolát is fundált itten; de a' tőke a' devalvatio által leolvadván, mostan fent nem állhat. Határja felette termékeny, 's búzája híres. Lakosai hajdan több szabadságokkal birtak. A' hozzá tartozó méhesi pusztán Leányvárának; az elédényi pusztán pedig Kupa várának omladékai láthatók. Az utólsónak hármas sánczai jól megkülömböztethetők, valamint közelében egy faragott kőből kirakott kút is épségben vagyon, 's jó vizzel szolgál. F. U. H. Eszterházy.

Gyula Jováncza, magyar f. 2177 kath. 7 ref. 5 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Földje 1-ső, szőllőhegye 2-ik osztálybeli. Erdeje igen szép. Legelője tágas. F. U. H. Eszterházy.

Kánya, magyar f. 762 kath. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Termékeny föld. Csekély szőllőhegy. Erdő. F. U. G. Viczay.

Kér (Tót), vegyes magyar-tót falu 19 kath. 452 evang. lak. kik a' magyar nyelvet mindnyájan beszéllik. Evang. anya templom. Szükhatárja nem igen termékeny. F. U. a' Lengyel örökösök.

Keszi (Tót), magyar f. 1512 kath. 6 ref. 14 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szántóföldjei, rétjei 2-dik, szőllőhegye 3-ik osztálybeli. Szép erdő. Vizi malma a' communitásé. F. U. H. Eszterházy.

Kocsola, magyar f. 1542 kath. 14 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Földje, rétje 1-ső, szőllőhegye 3-ik osztálybeli. Gyönyörű erdő. 3 vizi malom. Katona kvártély házak. F. U. H. Eszterházy.

Kónyi, magyar f. a' Koppány jobb partján, egy kellemetes termékeny vidéken: 1521 kath. 2 evang. 1 reform. 5 óhitü, 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Erdeje, szőllőhegye felette szép. Földjei is termékenyek. F. U. H. Eszterházy.

Kurd, vegyes magyar-német f. a' Kapos bal partján,

hol egy derék hid áll. Lakja 1075 kath. 8 'sidó. Kath. paroch. templom. Földje, rétje, szőllőhegye 1-ső osztálybeli. Erdeje szép. Kő épületek az itt tanyázó lovasság számára. F. U. H. Eszterházy.

Lápafő, magyar f. Somogy vármegye szélen: 55 kath. 337 ref. 14 'sidó lak. Ref. templom. Van jó földje, erdeje, rétje, szőllőhegye. F. U. a' Horváth fam.

Nakk, magyar f. 848 kath. 4 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja 1-ső osztálybeli. Bort termeszt. Vizi malom. Erdő. F. U. H. Eszterházy.

Nyék (Felsô), magyar f. a' somogyi, veszprémi, tolnai határok öszve jövetelénél, a' Sió vize mellett: 284 kath. 43 evang. 924 ref. 12 'sidó lak. Ref. anya — kath. filial. templomok. Határja mindennel bővölködik: van igen szép búzája, kövér rétje, nádasa, szőllőhegye, tágas legelője, mellyen számos marha, ló és juh nyer táplálékot. F. U. H. Battyáni.

Egy délre eső hegycsúcsnak ormán láthatni valamelly régi várnak omladékait, mellyet hajdan Dombay Pál birt, a' körül belől fekvő környékkel együtt. Végre közvélekedés szerént, az ide tartozó horhi pusztán született Juhász Péter 1-ső debreczeni superintendens 1515-ben, melly még akkor falu volt 's mellynek némely maradványai, elhagyatott pinczéi most is szemlélhetők.

Pári, német f. a' Koppány vize jobb partján: 805 kath. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegy. Roppant és szép erdő. F. U. H. Eszterházy.

Szakál, magyar f. a' Kapos bal partján: 1478 kath. 18 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja 1-ső, szőllőhegye 3-ik osztálybeli. Nagy marha és lótenyésztés. F. U. H. Eszterházy.

Szántód, magyar f. 1313 kath. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Földjei, rétjei gazdag termékenységűek. Erdeje, szőllője, vizimalma van. F. U. a' veszprémi püspök.

Szokol (Nagy), magyar f. 1804, u. m: 293 kath. 408 evang. 1094 ref. 4 óhitü görög 5 'sidó lak. Ref. anya és kath. filial. templomok. Határja felette termékeny, rétje

legelője sok; 's azért mind a' marha, mind a' ló és juhtenyésztés nagy fontosságú. F. U. H. Eszterházy.

Tengöd, magyar f. Ireghez $1/2$ óra: 1538, u. m: 406 kath. 4 evang. 1123 ref. 5 'sidó lak. Ref. anya, kath. filial. szentegyházak. Búzája híres sikerességéről. Bora, gyümölcse sok. F. U. H. Eszterházy.

Várong, magyar f. Somogy vármegye szélén: 327 kath. 7 'sidó lak. Erdő. Szőllőhegy. F. U. a' piaristák.

Népes Puszták 's Lakhelyek.

Békató, Dombóvári határban: 6 kath. lak. *Biród*, Gyula Jovánczához tartozik: 14 kath. lak. *Csehi*, Ireghez $1/2$ óra: 14 kath. lak. *Csúrgó*, Dobróközhöz tartozik: 5 kath. 4 evang. lak. korcsma. *Dalmad*, Kocsolához 3 fertály: 94 kath. 30 ref. lak. Több ezer nemesített juhok. Sok szántóföld. F. U. H. Eszterházy. *Dorog*, Ozorához tartozik 7 kath. lak. *Döbrönte*, 8 kath. lak. *Fornád*, 6 kath. lak. *Fürged*, Ozorához 3 fertály: 152 kath. 112 ref. lak. Nagy majorság. Svájczeráj. Birkatenyésztés F. U. H. Batthyáni. *Gonoszd*, Ireghhez tartozik 15 kath. 6. ref. lak. *Görcsmény*, Dobróközhez tartozik: 12 kath. lak. *Gubarcz*, Tót Keszihez 3 fertály: 19 kath. lak. *Hékút*, Kányához $1/2$ óra. 26 kath. lak. F. U. G. Viczay. *Inoka*, Kónyihoz tartozik. 32 kath. lak. *Jáva (Kis)*, Regölyhöz tartozik: 16 kath. lak. Erdő. *Kecsege*, Tamásihoz 1 óra: 136 kath. 4 ref. lak. F. U. H. Eszterházy. *Konda*, Dombóvárhoz tartozik: 28 kath. lak. *Kosba*, vagy (*Miklósvár*), a' régi Tamási vár allyában, a' vadász kastély mellett szállottak meg egynehány németek a' szomszéd Pári helységből mintegy 15 házakban azért, hogy vadászat alkalmával szállást adjanak a' vendégeknek. Most ezen lakosok száma 119-re megyen, kik mindnyáján beszéllik a' magyar nyelvet is. *Kút (Szent)*, Kónyi mellett: 8 kath. lak. *Leperd*, Kocsolához 1 fertály: 286 kath. lak. Nagy fontosságu majorság. F. U. H. Eszterházy. *Majsa*, Regöly mellett: 116 káth. lak. Hogy az urasági ménes és gulya, hüvös helyeken legelhessenek, nem régen egy vad körtvély fákból álló erdő ültetett. F. U. H. Eszterházy

Martincza, Pinczehelyhez tartozik 10 kath. lak. korcsma. *Maszlony*, Dombóvár mellett: 40 kath. lak. *Medgyes*, Kónyihoz 1/2 óra: 101 kath. lak. F. U. H. Eszterházy. *Méhes*, 7 kath. lak. *Muth*, Ireghhez 1/2 óra: 181 kath. 20 ref. lak. Erdő. Nagy gazdaság, és juhtenyésztés. Fűrész és liszt malom. F. U. G. Zychy fam. *Nyári*, Kányához 1/2 óra: 25 ref. lak. Korcsma. Malom. *Nosztyán*, Nakhoz 1/4 mfd. 83 kath. lak. Düledékei egy régi várnak. *Perekácz*, Dombóvár mellett: 5 kath. 21 ref. lak. *Szarvasd*, Dobróközhöz tartozik 15 kath. lak. *Szemcse*, Tamási fil. 97 kath. 6 evang. 14 ref. lak. F. U. G. Viczay. *Tüske*, Dombóvárhoz 1/2 óra: 259 kath. lak. Sokföld. F. U. H. Eszterházy. *Új Major*, Szakcshoz tartozik: 50 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

VAS VÁRMEGYE.

(Comitatus Castriferrei — Eisenburger Gespanschaft.)

1. §. Fekvése 's Határjai.

Vas vármegye fekszik a' Dunántúli kerűletben, az északi szélesség 46° 38′—47° 31′ és a' keleti hosszúság 33° 38′—35° 22′ közt. Határjai északról Sopron; keletről Veszprém és Zala; délről Zala vármegyék; nyúgotról Stájer ország, és Austriának egy kis része.

2. §. Nagysága és Kiterjedése.

Lipszky szerént 96 $^4/_{10}$ □ (Lichtenstern után 106 $^1/_2$) mértföldet foglalván magában, hazánk megyéi közt ezen tekintetben 16-dik. Szélessége 11, hosszasága 8; sőt nyúgoti részén 15 német mértföld. Használható földje: 799,774 hold, mellyből: 408,226 hold szántóföld; 36,940 hold szőllő; 275,626 hold erdő; a' többi rét, legelő és kertek.

3. §. Természeti tulajdonsága.

Majd az egész vármegye hegyekkel, 's kisebb dombokkal van elhintve; a' honnan inkább dombosnak mint rónának neveztethetik. Legmagasabban fekszik észak nyúgoti része vagy is a' kőszegi járás, hol az Austriából bejövő hegyágazatok meglehetős magasságuak, 's mellyek dél kelet felé huzódván, a' Rábába enyésznek el. A' Rába vizén túl ismét kezd emelkedni a' föld; mert nyúgotról kezdvén észak keletre, egész folyásában hegyek, majd dombok kisérik, 's Peresztszegig és Tokorcsig jutnak el. Hegyes, 's magosan fekvő része a' megyének a' tótsági járás is, különösen F. Lendva körűl, honnan a' hegyek dél keletre a' Mura vize felé lapulnak el. A' mondottakból tehát kitetszik: hogy a' vármegyének észak keleti része fekszik legalacso-

nyabban, a' mint ezt a' vizek folyamatja is megmutatja; 's hogy termékeny búza termő földjét a' Gyöngyös, Perent, Sorok, Répcze és Rába vizek közt kell keresni, melly az egésznek mintegy 6-od részét teszi. A' kemenesallyai járás, egy magasan fekvő dombokkal vegyített rónaság.

A' mi a' föld termékenységét 's minéműségét illeti, erre nézve a' megyét öt fő osztályra lehet szakítani. Az elsőbe tartoznak a' Gyöngyös, Sorok, Perent, Répcze melléki vidékek; a' Rába, Lapincs, Mura széles völgyei. Itt a' föld porhanyós fekete, kevés homokkal keverve; könnyű mívelésű; búzát, dohányt, kukuriczát bőven 's kevés trágya után termő. A' második osztályba jön a' *Kemenesallya*, hol a' föld már valamivel keményebb, agyagosabb; de azért hasonlóúl termékeny. A' harmadik osztályhoz számlálhatni az úgy nevezett *Hegyhátot*, az az: a' körmöndi járás déli, a' tótsági járásnak észak keleti részét; és a' *német ujvári* járásnak nagyobb részét. Itt a' sárga agyag több mint a' fekete, 's néhol homokos kaviccsal van egyvelítve; de a' kukuriczát még meglehetősen megtermi, 's a' búza gazdagon nem fizet ugyan, de igen sikeres. A' negyedik osztályt teszi a' kőszegi járás egészen, — csupán egy kis keleti részét vévén ki. Ennek földje sárga agyagos, több kővel, homokkal egyvelítve, — hideg; 's már a' kukuriczát nagy bajjal termi meg. Végre az ötödik osztályba a' tótsági járásnak nagyobb része jön. Itt a' föld általánosan kavicsos, homokos, kopár, 's annyira sovány, hogy még a' fenyőfa sem nőhet meg illendően, hanem idő előtt elgörbűl 's vénhed; különösen Felső Petrócz körűl olly sivatag 's kavicsos, mintha kő eső húllott volna.

Levegője általánosan tiszta és egészséges, 's egészségtelen szinű halavány ábrázatokat, csupán egy két Mura völgyi helységekben láthatni.

4. §. Hegyek.

Austriából és Stájer országból 2 hegyágazatok jönnek be a' megyébe. Az első része a' Cetius hegyének, 's a' kőszegi járásban bejövén: itt, valamint a' német ujvári, körmöndi járásokban több ágakra oszlik, 's a' kőszegi, bozsóki,

szerdahelyi, rohonczi, szalónaki, rumpódi, német ujvári, sz. kúti, monyorókeréki, erdőkkel, szőllőkkel megrakott; vagy mint a' borostyánkői némelly ásványokban is gazdag hegyeket formálya. A' másik fő hegyágazat, melly a' Helvetián, Tirolison, Stájer országon keresztűl ágadzó nagy Sz. Gotthárd hegyének egy láncza *Dobránál* lép be a' tótsági járásba, 's közel mindjárt t. i. Dolincznál 2 részre szakadván; egyik ágát dél kelet felé Szala vármegyébe küldi; másik ágával pedig jó darabig a' Rába vizét kisérvén, Peresztszeg felé ismét délnek fordúl, 's Szala vármegyébe által menvén: a' *Dobos* heggyel kezdetét teszi a' Bakony erdejének. — Ezenkívül említést érdemel még a' magában álló, másokkal semmi közösülésben nem lévő *Ságh* hegye a' kemenesallyai járásban. Ennek keleti óldala basalt kősziklás, kopár; egyébütt szőllőtőkékkel boríttatik. Lapos meglehetős szélességű tetejéről, leirhatatlan szép kilátás esik, 's a' közepén lévő behorpadás Vas Pál lyukának neveztetik a' köznéptől.

5. §. Folyóvizek.

1) *A' Rába*, Stájer országból Velikénél lép a' megye határára, 's elébb keletre azután északra folydogálván, az egész megye derekát keresztűl folya; 's minden megyebéli vizeknek, kivévén a' Murát, 's az ebbe folyó patakokat — csatornáúl szolgál. Malmaival sok hasznot hajt ugyan, de hirtelen áradásaival tetemes károkat okoz.

2) *A' Pinka*, Stájer országban ered a' magas Vexel hegyéből, 's Sinnersdorfnál a' megyébe lépvén: a' kőszegi, körmöndi járásokon keresztűl, közel Körmöndhöz a' Rábába ömlik. Egész folyásában számtalan örlő, fűrész malmokat, mindennémű erőmíveket, kallókat forgat; 's völgye mind termékenységére, mind természeti szépségére, mind a' lakosok szorgalmára nézve, igen nevezetes vidéket formál a' megyében.

3) *A' Lapincs*, szinte Stajer országból jön, 's Neustift mellett a' magyar határra érvén: Dobrafalváig határt von a' két ország közt; innen kelet felé fordúlván egy felette termékeny völgyön által Sz. Gotthárdnál a' Rábába

szakad. Befolyásánál nagyobb mint a' Rába; 's azért áradásai miatt legveszedelmesebb fó az egész megyében. Azonban egynehány esztendőkkel ezelőtt, a' vármegye egyenes befolyási csatornát készítettvén néki: már most a' veszedelemnek nagy része elháríttatott.

4) *A' Gyöngyös*, Austriában ered, 's minekutánna Léka, Kőszeg, Szombathely határait nedvesítené: Sárváron felűl a' Rábával egyesűl. Nagy részt a' megyének legtermékenyebb vidékjét áztatja.

5) *A' Marczal*, több Zala és Veszprém vármegyei patakokból fakad, 's Keresztúrtól Marczaltőig, egy széles határt csinál Vas és Veszprém vármegyék közt. Folyása lassú, még is áradásaival sok kárt csinál. Partja, sőt egész környéke nádas, kákás, bozótos; hanem csíkokkal, tekenyős békával nagy mértékben bővölködik.

6) *A' Mura*, csak délnyúgoti csúcsát érinti a' megyének, 's Barkóczon alól Zalába megy által. Széles völgye igen termékeny, kellemetes meleg; de néhol néhol felette mocsáros.

7) *A' Répcze*, Gór mellett jön be Sopronból és miután egy pár mértföldre határt vont volna a' két megye közt: Csánigon felyűl ismét viszsza folyik. Mellékén a' legkövérebb, 's leghizékonyabb szénát adó rétek diszlenek az egész megyében.

8) *A' Sorok*, Perent név alatt a' rumpódi hegyekből fakad, 's több patakokkal egyesűlvén: Sorok nevezete alatt Rúm mellett a' Rábába folyik. Egész folyásában gazdag lapály vidéket nedvesít.

Ezen említett folyóvizeken kivűl vannak még számos patakok, mellyek közűl legnevezetesebbek: a' *Strem*, a' német ujvári 's körmöndi járásban; a' *Csörnöcz*, *Herpenyő* vizei, mellyek a' körmöndi és kemenesallyai járásokban— a' Rábával csak nem párhúzamosan folydogálnak; a' tótsági járásban: Szölnök, Csernecz, Lendva, Mokus, Doubeo 's a' t.; ezek az elsőt kivévén mindnyájan a' Murába ömlenek, 's Zala vármegye egyenes lineára ágyat ásattatván nékik ez által érezhető hasznot tett a' szegény adózó népnek.

6. §. Ásványos és Orvosi Vizek.

Savanyú víz források vannak: Tarcsán, Pinkafelden, Sóskúton.

Tarcsa (német. Taczmansdorf), fekszik a' borostyánkői uradalomban, egy gyönyörű, keskeny ugyan, de több órányira terjedő hoszszú völgyben, mellyet egész hoszszában egy fa csoportok 's ligetek közt folydogáló patak nedvesít, Kőszegtől nyúgotra $3^1/_2$ mértföldnyire. Északi részén a' falunak, egy lapályos rétségen több savanyúviz források buzognak fel, mellyek azonban iszaposságok miatt nem mind használhatók. A' fő forrás éppen a' lakó, vendég 's fördőházak között van, 's felette egy 8 oszlopokon álló csinos épűletecske áll. — A' víz hüvös és tiszta, 's hallatszó morajjal buzog fel; ha edénybe töltetik erősen pezseg, és azt szélyel is rugja; tovább állván barna seprűt ereszt; szabad levegőben, — vagy jól be nem csinált üvegekben tojás szagot veszen magába; — borral egyvelítve igen kellemetes italt ád, 's gyakran Rojcsi név alatt megyen. — Alkotó részei egy polgári fontot vévén fel, ezek: szénsavas mészanyag-magnesiával vegyítve: 12 gran; — szénsavas székanyag (kohlensaures Natron): 10, 3 gran; sósavas székanyag: 3, 7; szénsavas érczszesz (kohlensaures Eisenoxydull) 0, 6. — 's a' t. — Orvosi ereje különösen tapasztalható: a' nyálkás betegségekben, aranyérben, vizellet hólyag dagadásiban, köszvényben, tagszaggatásokban, anya méh betegségekben, gyengeségben, sülyben, dúgúlásokban. — A' vendégek befogadására van itt 2 épűlet 47 szobákkal, mellyek az első emeletben szárazok, de földszint nedvesek. Ágyiruhát kinek kinek magának kell hozni. Kosztot különösön is lehet tartani. A' 24 fördőszobák szűkek 's egy fördésért 25 kr. jár váltóban; egyéberánt a' 'sidóknak, kik ezen intézetet leggyakrabban látogatják, külön választott lakó, 's vendéglő házaik vannak. — Egy 6 itszés korsónak megtöltése, a' dugót is bele számlálván csak 6 váltó krba kerűl.

A' pinkafeldi savanyúviz forrás hasonló a' tarcsaihoz; de még nevezetesebb ennél a' sóskúti.

Sóskút faluja mellett, egy gyönyörü regényes völgyben, Német Ujvárhoz nyúgotra 1 órányira, — találni egy idejére nézve ugyan új, de szépségére, ólcsóságára — igen nevezetes fördő intézetet. A' fő épűlettől délnyugotra és keletre 2 helyen buzog fel savanyú viz forrás. A' keleti egy ingoványos réten fakad, 's csak fördésre használtatik. Itt római emlékeket 's Nimfák szobrait ásták ki ezelőtt egynehány esztendővel. A' nyúgoti szinte egy lapályos rét közepén buzog, 's csak nem régen egyedűl a' köznéptől használtatott; de elébbeni birtokossa özv. G. Festetics Györgyné *) asszonyság a' lapályos helyet feltöltette, a' forrást az édes víz beleszivárgásától megmentette, épűleteket állítatott, 's igy lételt ada egy nem csak szép, hanem hasznos fördő intézetnek. — Alkotó részei a' víznek: szénsavas mészanyag: 10, 3; — szénsavas magnesia 1, 2; — szénsavas érczszesz 0, 7; — szénsavas natron 18, 5; — sósavas mész 0, 6; — más anyag; 0, 7 gran — egy polgári fontot vévén fel. Fő haszna: a' tüdő, gége, vizellet hólyag, 's bél nyálkásságokban éreztetik. 1826-ban egy beteg, ki már húzamos ideig vizelletét nem tudá fentartani, — gyökeresen kigyógyúlt. Használ továbbá: májdúgúlásban, köszvényben, aranyérben 's a' t. Az igen csinos fő épűlet frontját 8 oszlopok ékesítik, 's az első emeletből, a' kies völgyre, a' német ujvári szikla várra felette gyönyörü kilátás van; a' lakó és fördőszobák a' két szárnyához kapcsoltattak. Van az egészben: 2 ebédlő, 1 billiard, 1 táncz terem; 62 kifestett száraz szoba; 16 fördő kabinet, 's a' 'sidóknak különös épűlet; — egy árnyékos ligetecske, lövöldözőház. — Nevezetes ezen fördő még ólcsóságáért is, igy p. o. egy szoba ágybeli ruhákkal: 1 ft., a' nélkűl: 30 kr. váltóban; egy 6 tál ételből álló ebéd: 1 ft.; egy megtöltött savanyúvizes üveg-dúgóval 's pecséttel együtt: 16 kr.

7. §. Termékei.

1) A' Növevények' országából.

Búza a' megyének minden vidékein termesztetik, csak hogy nem egyforma mennyiségben és minéműségben.

---

*) Mostani birtokossa B. Mikos.

Leggazdagabb búza vetéseket láthatni: a' Gyöngyös, Sorok, Répcze, Mura, Lapincs mellékein, a' meszléni kövér rónaságon, 's a' Kemenesallyán; — a' körmöndi és német ujvári járásokban kevesebb terem, de igen sikeres és sok lisztet adó; — végre a' Tótság hegyes vidékein valódi ritkaság. Rozs mindenütt terem, 's a' Kemenesallyán p. o. Magasi körül Sz. János rozs is van szokásban, melly 1 mag után 8—9 kalászt ád. Árpát a' rónán lakó magyarok; a' Muravölgyi vendusok; zabot pedig a' német ujvári és kőszegi járások termesztenek többet. Kukuricza a' sikságon, 's a' melegebb völgyekben elég; különösen Vép, Ikervár körül, a' Mura, Lapincs völgyeiben szép kukoricza vetéseket láthat az útazó; — már a' német ujvári járásban igen kevés vetetik, a' Kőszegiben pedig mondani semmi. Hajdina (tatárka, pohánka) a' németeknél és horvátoknál van szokásban; főképpen a' vendustótoknak fő eledele ez, 's a' hajdina pogácsa úgy szólván csemegéjek: azért mind a' róna, mind a' hegyes vidékeken egyeránt termesztik. Ellenben a' magyarok előtt kevéssé esmeretes. Köles a' Mura völgyében van leginkább divatban; egyéberánt a' magyarok szinte vetik. Kolompért a' németek és horvátok ültetnek legtöbbet; úgy hogy még eladásra is jut. Kender csak annyi vettetik, a' mennyi házi szükségre elegendő: hanem Lent a' Pinkavölgyiek, kitünőleg A. és F. Eör, Vörösvár, Jobbágyi, Őri Sziget 's a' t. helységek nagy mennyiségben termesztnek; 's nem csak nyers lenért, de felszőtt gyólcsért is nevezetes summa pénzt kapnak az austriaiaktól, és stajerektől. Dohány nem nagyon sok, de jó; különösen elhíresedett a' *jánosházi*, melly zsirossága 's kedves ize miatt első a' megyében. Divatban van továbbá a' dohany termesztés a' Lapincs völgyében, u. m. Dobrafalván, Királyfán, Körtvélyesen; Poppendorfon, Fűzesen, 's Nagyfalván, melly mindenik közt legjobb. Mind ezen faluknak a' dohány termesztés, — közel lévén a' cs. k. fürstenfeldi tobák fabrika — igen jövedelmes szorgalom ág.

A' rétek és legelők egyenetlenűl vannak felosztva a' megyében. Igy a' Tótság legnagyobb részében legelő úgy szólván semmi sincs, 's kicsiny sovány teheneik holmi gödrökben legelnek; rétjeik kevesek, 's

egy kis zápor eső mindjárt elsepri, vagy beiszapolya. A' német ujvári és kőszegi járásokban szinte mind a' rét, mind a' legelő szűk; 's a' rétek, mellyek egyéberánt a' völgyekben, főképpen a' Pinka mellékén igen zsirosak és kétszer kaszálhatók, — többnyire a' Földes Uraságoktól biratattnak; a' jobbágyok lóherével és bükkönnyel segítenek magokon. Már a' magyarok róna térségein, ha némelly Gyöngyös és Sorok melléki határokat kiveszünk, — sokkal bővebbek a' rétek és legelők. Igy a' Kemenesallyán csak nem régen osztatott fel egy roppant kiterjedésü legelő, melly több helységekkel volt közös. Hasonlóul nagy legelőkkel bír a' Hegyhát p. o. Iváncz körűl, és a' Rába melléke. A' Répcze mellékén kevesebb legelő van ugyan, de a' rétek egész megyében legjobbak, 's a' legzsirosabb szénát adják. Egyéberánt, talán az egész megyében legroppantabb kiterjedésű rét az, melly az ikervári uraság múlató erdővel egybe kapcsoltatott.

Gyümölcse Vasnak jó is, sok is. — A' nyúgoti járások, mellyeknek kevesebb természet ajándék jutott, kettőztetett szorgalommal igyekeznek ezen hiányt kipótolni. Innen sok gyümölcsfát ültetnek, 's almájokat, körtvélyeiket a' róna magyar vidékekre hordván: ott gabonával cserélik fel. A' vendustótoknak legkedvesebb gyümölcsök a' szilva, úgy hogy a' hegyekallyai ezen fáktól szinte ellepettettnek, 's a' szilvapálinka égetés, — melly izére igen édes és erős, — majd minden háznál folyamatban van. — A' kőszegieknek szőllőhegyeik, 's kertjeik rakvák legnemesebb gyümölcs fákkal; különösen híres az őszi baraczkjok. Gesztenyés erdeje szinte Kőszegnek, apró, de jó izű édes gyümölcsöt hoz. Van még gesztenyéje Jánosházának, és némelly Zala vármegyével határos helységeknek is. Továbbá a' kemenesallyai szőllőskertek hasonlóul bővölködnek gyümölccsel, 's a' *gérczeiek* cseresznyéjeket Sopron, Győr vármegyébe elhordják. De a' szombathelyi járásban, csak Szombathelyben magában, és egynehány uraságoknál láthatni gyümölcsös kerteket; 's itt főképpen említést érdemel a' Skerlecz uraság bogáti roppant gyümölcsöse, melly annyit szolgáltat, hogy belőle mindenféle szeszes italok készíttettnek.

Végre vannak ezen megyében számos szép sőt pompás ángol és franczia izlésü kertek, mellyek mindenféle drága növevényekben, virágokban, csemetékben, vad és szelíd gyümölcsfákban való gazdagságaik miatt nézésre méltók. Nevezetesek ezek közt: a' *körmöndi*, *ikervári*, *gyepű fűzesi*, *sz. györgyi*, *rohonczi*, *iváncz*i, *sz. gothárdi*, *csákányi*, *apáti*, 's a' t.

Vas vármegye honunk, azon megyéi közé tartozik, hol sok és jó asztali b o r o k teremnek; még pedig a' gazdaság ezen fő ágában mindenik járás részesült, avval a' különbséggel, hogy a' tótsági, és német ujvári járásokban legtöbb, a' szombathelyiben pedig legkevesebb szőllőskertek találtatnak. Egyéberánt az egész 6 fő hegysorokra vagy bortermő vidékekre osztathatik fel. Az e l s ő a' kőszegi, melly Kőszeg városánál kezdődvén, Velem, Bozsok, Rohonczon keresztűl, egyik ágával Szombathelynél, másikkal pedig Csatárnál végződik. Hoszasága $2^1/_2$, szélessége $1^3/_4$ mértföld; mert már Bándolon felyül és túl a' szőllő illendően meg nem érik. A' kőszegi, rohonczi szőllőhegyek földje, az időtől el porhanyósodott gránit, fejér homokkal, fövénnyel keverve; 's az itten termett borok legerősebbek, 's egyszersmind legjobbak az egész megyében. Szárazabb, melegebb esztendőkben aszúszőllő is késztttetik. M á s o d i k a' monyorókeréki. Kezdődik ez Csekénél és Keresztesnél, 's dél felé huzódván, mintegy Lovaszádig tart. Hoszasága $2^1/_2$, szélessége 1 sőt néhol $1^1/_2$ mértföld. Földje sárga agyagos kaviccsal keverve, felette sovány, úgy hogy 1 holdra alig vehetni 10 akó termést. Itten főképpen dicsértetnek: a' csékei, keresztesi, stremi, szent kúti és büksi. H a r m a d i k a' Langczali, melly a' német ujvári járásnak Rábáig terjedő déli részét foglalya magában. Hosszasága $1^1/_2$, szélessége 3 mértföld. Ebben a' vidékben nevezetes borok: a' nagyfalvai, badafalvai, ercsényi, kristyáni, langczali, rókagödri, karlbergi, kukméri, borosgödri, neustifti, füzesi, poppendorfi. Szűrnek még bort a' német ujvári járásban Lödösön, Stinaczon is, de savanyút; már a' német ujvári várhegy sokkal jobbal kedveskedik. N e g y e d i k, a' tótsági, a' hason nevű járásban. Itt a' szőllőmivelés annyira elterjedt, hogy majd minden háztelekhez egyszersmind szőllő is tar-

tozik, 's ha rosz esztendő jön a' borra: a' szegény vendusnak valóban semmije sincs; mert nem csak elvesztette azt, a' miből magát táplálni szokta: hanem a' hegyvám miatt még adósságba merül; 's ezen tekintetben roszabb állapotjok van azoknál, kik adózásokat dézmával szokták lefizetni. Egyéberánt a' föld kövecses, de jó bort ád; különösen fő tulajdonsága: hogy seprűn sokáig el áll, főfájást nagyobb ital után sem okoz, vizelletet hajt, 's vidámságot szerez. Legjobban becsültetik: a' sz. benedeki, kűkecsi, bokrácsi, sz. biborczi, dusanóczi, vrsiczi; ezek után jönnek: a' zsidahegyi, kosárházi, domainczi, tivadarczi; a' többi csak nem egyforma. Ö t ö d i k a' hegyháti, a' körmöndi járás déli részén. Itt legjobbak: a' vasvári, oszkói, nádasdi. H a t o d i k a' kemenesallyai. Ezen vidékben a' sághi, k. somlói hegyek igen nemes bort teremnek. de a' többi szőllőskertek csak közönséges italt szólgáltatnak. Az említett 2 hegyek' fő alkotó része: basalt kő.

E r d e j e, a' megyének elég, sőt sok helyt nem csak tüzre és épületre, hanem kereskedésre is jut; ezenkívül a' gubacs szedés, a' makkoltatás, hamuzsir és szekér kenöcs főzés, szénégetés nem megvetendő ágát teszik, a' lakosok és némely uradalmak jövedelmeinek. Igy a' német ujvári uradalom, melly 30,000 holdnyi erdőt bir, csak makhól, és gubacsból 10,000 f. veszen be esztendőnként. Szép erdőkkel birnak még a' gyepű füzesi, vörösvári, sárvári, borostyánkői, egervári, baltavári, sz. gothardi uradalmak, Kőszeg városa; de mindenek felett legszebb az *iváncz*i, melly okos szorgalommal 's nagy költséggel ápolgattatik. Az úgy nevezett Farkas erdeje a' Kemenesallyai járásban, meglehetősen kezd ritkúlni. Végre a' tótsági járásnak is sok erdeje volna, kivált fenyvese, hanem a' föld soványsága miatt a' fa nagyra nem nőhet, 's idő előtt elgörbülvén elvénhed. Fő fa nemek: az erdei fenyő (pinus sylvestris), sokkal kevesebb nagy fenyő (pinus abies), veres és fejér bikk, gyertyán, tölgy, cser, zóldok, nyár 's a' t; azonban fenyő fák csak a' nyúgoti járásokban találtatnak.

2) Az Állatok' országából.

Ámbár Vas vármegye nem dicsekedhetik nagyobb ménesekkel: mindazáltal még is azon megyék közé számlálható, hol számos és jó lovakra találhatni. Ugyanis itten egyes helységeknek van meg az az érdemek, hogy erős és nagy lovakat nevelnek; főképpen a' német-ujvári, kőszegi járásokban lakó németek és horvátok, 's ezek közt különösen Pinkafeld, F. Sicz, Német Schücz, Sárosszék helységek nagy gondot fordítanak az erős csontos lovak tenyésztésére, a' miről kiki legjobban meggyőződhetik a' híres vörösvári, és német sz. mihályi lóvásárok alkalmával. A' németek példáját követik A. és F. Eőr, Böd, Péczöl, Jánosháza, Német Gencs, 's némely kemenesallyai magyar faluk, hol hasonlóul apróbb ugyan, de igen jó vérü lovak neveltetnek; sőt a' kemenesallyai helységeknek, szintúgy mint a' horvátoknak fő élelem módjok, a' fuvarozás.

A' Szarvasmarha tenyésztés legnagyobb divatjában van a' Rába és Répcze mellékein, hol szép csontos magyar faju ökröket 's teheneket láthatni; már a' nyúgoti járások ökröt keveset nevelnek, 's teheneik kicsinyek, vörhönyögesek, soványak, főképpen a' tótsági járásban. Végre a' nagyobb uraságok csak nem kirekesztőleg helvetiai és tirolisi tehén csordákat tartanak, mellyek bő tejelésekre nézve, a' többi megyebéli teheneket jóval felyűl múlják; kitünőleg nézést érdemlő a' G. Széchenyi Pál Apátiban lévő eredeti svajczerája melly egyenesen Helvetiából St. Gallenből hajtott tehenekből szaporodott fel. Nevezetes svájczerájok még: a' gyepü füzesi, ikervári, körmöndi, sz. gotthárdi 's a' t. Bivalyokat Kemenesallya tart.

A' juhtartásra nézve, Vas hazánk első megyéi közt fénylik; mert nem csak hogy a' nagyobb szinte mint a' kisebb birtokosoknál közönségesen elterjedt: hanem egyszersmind a' nemesítés, kiválogatott spanyol és electoralis kosok által sebesen halad előre. Különösen a' G. Festetics Ignácz (Pattyban), Chernel uraság, G. Széchenyi Pál birkanyájai a' leg finomabb merino fókákkal vetélked-

hek hazánkban. — A' jobbágyság csupán némelly kemenesallyai helységekben tart juhokat, még pedig durva közönséges gyapjúval.

Sertés, házi szükségre elegendő, de nagyobb nyájjakban csak némely körmönd járásbéli helységekben tartatik; azonban a' megyének sok bikkes, tölgyes erdeje lévén; ha a' makkra jó esztendő jön: úgy az Austriába menő sertésekből több ezeret hizlaltathat meg.

A' selyembogártenyésztés hajdan nagyobb virágjában volt: most csupán a' sz. gothárdi uradalomban divatozik, melly 20 hold földet epres kertnek által engedvén, már is egynehány száz ezer fiatal ültetvény osztatott ki a' nép között.

Mindennémű szelíd szárnyas állatokat Kemenesallya legtöbbet nevel; különösen Jánosháza 's vidékje kappanjait 's lúdjait Stájer országba és Austriába elhordja. Beőd is nagy kereskedést űz aprómarhákkal.

Vad állatokat, u. m. nyúlakat, őzeket, szarvasokat bőven táplálnak a' nyúgoti szép erdőségek. Ezenkívül kerített vadaskertek több helyeken vannak, de legnevezetesebb a' G. Erdődy vörösvári vadaskertje, melly 798 holdra, 's 973 □ ölre terjed ki.

Halakban, nem nagy bősége van ezen megyének. Leg jövedelmesebb halászat esik még a' Rábában, hol csukát, pontyot, kárászt fognak; a' hegyi patakok pisztrángot, 's a' marczal bozótosai csikot, tekenyős békát szólgáltatnak.

3) Az Ásványok' országából.

A' borostyánkői bányákban ásattatik: kénkő ércz, kéneső, mágnes, 's kevés réz, ugyan itt főznek vitriolt. Továbbá, közel Borostyánkőhöz — Lenk ezen század elején serpentin kőszirtre akadt, melly azonban nem serpentin achat. Mariasdorf határjában kőszen nyomai látszanak. Turfát Egervár körül lehetne ásni. Végre a' monyorókeréki, és német ujvár közt lévő hegyek legtöbb mészanyagot foglalván magokban: ezen vidéken a' mész-

égetés is leginkább divatozik. Leghíresebbek: a' koloni, sz. katalini, gyepü füzesi, puniczi és sóskúti.

8. §. Lakhelyek. Lakosok.

710 népes lakhelyek közül van:

1 szabad királyi város, melly német-magyar.

1 püspöki város, — magyar-német.

40 mező városi u. m. 17 magyar, 13 német, 4 horvát, 5 vendustót, 1 horvát-német.

623 falu, u. m. 292 magyar, 150 német, 120 vendus, 46 horvát, 6 német-horvát, 3 horvát-német, 2 horvát-magyar, 2 magyar-német 1 német-magy, 1 vendus-német.

45 népes puszta vagy major, mellyekből: 33 magyar, 9 német, 3 horvát.

Népessége: 262,592 lélek, és igy esik 1 □ mértföldre: 2735 lakos.

Vallásokra: 193,893, r. kath. 56,115 evang. 8325 ref. 12 óhitü, 4247 'sidó.

Nyelvökre: 116,619 magyar, 94,449 német, 17,632 horvát, 29,645 vendus, 4247 'sidó.

A' magyarok, a' megyének termékenyebb részét, az az a' keleti rónaságot foglalták el: termetekre középszerüek, de a' kemenes allyaiak valamivel szálasabbak, erős, izmos, vidám emberek; a' kereskedés miatt többször jövén öszve idegen nemzetekkel, szelidebbek mint sok más magyar vármegyékben; erőszakos nagy vétket ritkán követnek el. Szorgalmokra nézve keveset hátrább állnak ugyan a' németeknél, de hogy ennek fő oka, a' föld nagyobb termékenysége légyen, ki tetszik onnan: hogy a' nyúgoti járásokban ők is munkásabbak, a' mint ezt Alsó és Felső Eör helységei tagadhatlanul bizonyítják. Egyéberánt némely szóbeli kiejtések, 's szokásaik különbsége miatt 3 fő vidékekre oszthatók u. m: a' Répcze mellékére, a' Kemenesallyára, 's az Eőrségre. A' Répcze mellékiek a' Soproniakkal egyeznek meg, kiket Sopron vármegyében bővebben leirtunk. A' kemenesallyai tájszavakról kimeritőleg olvashatni a' Tud. Gyüjt. 1828-iki köteteiben. Végre az Eör-

ség', t. i. azon vidék', melly Vasnak délkeleti, Szalának pedig északnyúgoti óldalán terül el. — Lakosairól csak azt jegyezzük meg: hogy ezek szavaikban szokszor egész betűket elváltoztatnak p. o. bornyú helyet borgyú-varjú-vargyú 'sa't; — és hogy miveltségekre valami keveset hátrább maradtak a' többi megyebéli magyaroktól.

A' németek, kik főképpen a' kőszegi és német ujvári járásokat lakják, 's kik közönségesen Hienczeknek hivattattnak, a' magyarok kijövetele alkalmával még bellyebb el voltak terjedve az országban. Jól ntőt, fáradhatatlan munkás emberek; 's mind a' földmivelést, mind a' mesterségeket 's kereskedést nagy iparral folytatván: vagyonosok, 's hazánknak bennek nagy ereje fekszik.

A' horvátok a' német helységek közt elszórva laknak, 's azért ezen nyelvet romlott kiejtéssel mindnyáján beszéllik; egyéberánt szálas, erős, izmos emberek, a' németeknél és magyaroknál durvábbak, makacsok; de jó cselédek és hires fuvarosok. Maradékai azon horvátoknak, kik a' hosszas török járom alatt hazájokat el hagyták, 's Vas, Sopron, Mosony, Po'sony vármegyékbe, sőt Austriába is letelepedtek.

A' vendus tótok, vandalusok, vagy a' mint magokat nevezik szlowenczi, hazánknak egy kis dél nyúgoti csúcsában lakván, sokak előtt még nagyon esmeretlenek. Jelenleg Vas vármegyének tótsági járását, 's Zala vármegyében a' lövői járásnak egy kis részét foglalták el. A' Somogy vármegyében letelepedett 8 faluk többnyire el magyarosodtak. Mind öszve a' lelkek száma mintegy 48—49,000-re megy. Vallásokra nézve magában Vas vármegyében vannak: 14 parochiában 18,348 kath.; evangelikusok 4 eklé'siában: 11,297. A' Zala vármegyei vendusok majd mind katholikusok: ellenben a' somogyiak evangelikusok. Egyéberánt régenten t. i. 1608—1627. a' lendvai és mura szombati uradalmaknak hatalmas birtokossa, a' Szécsi nemzetség evang. hitre térvén, a' jobbágyok is ezt vették be, de későbben több viszontagságok után a' fellyebb ki tett számra olvadtak le.

Eredetek felöl töb tudósok vetélkedtek, hanem hogy nem a' régi vandalusok maradékai Tacitus után tökélletesen el

kell hinnünk; mert a' régi vandalusok németek valának, a' mostaniaknak pedig s z l á v származásokat, nyelvök tagadhatatlanul bizonyitja; 's hihetően azon szláv népektől jönnek le, kik a' közép századokban északról délnek, az adriaticumi tenger felé vándoroltak. Test alkotásokra nézve inkább alacsony, sovány, de egyenes szál emberek; a' hegyek közt egészségesebbek, vidámabbak, erősebbek, a' mura meléki rónaságon ellenben halavány zzinüek, 's gyengébbek. Átaljába jő dolgosok, úgy hogy a' magyarok' rónaságain a' vendus csépelőket, kaszásokat legörömestebb látják; továbbá a' hegyes részeken felette szegények, hanem a' rónaságon vagyonosok. Mindazáltal eledelek közönségesen még is szegény; igy kenyérnek gabonát, hajdinát, kukuriczát, kolompért, bükkönt, sőt kukuricza csutkát is öszve zagyválnak; 's a' kövér rónaságon lakó vendus szép búzáját inkább eladja, mint megegye. Kedves eledelek továbbá a' hajdina, azután a' köles, kukuricza, káposzta, hüvelyes vetemények 's a' saláta. Culturájok csekély, litteraturájok semmi; mert egynehány evangeliumon, 's imádságokon kivül, más könyv nyomtatásban nincsen. Oskolát 5 számlálnak, 's ezek is minő állapotban? erkölcsök azonban szelid, 's kisebb csint, 's lopásokat tesznek ugyan, de nagyobb vétket ritkán követnek el. Ruházatjok eredeti nincs, hanem vagy magyar, vagy német vagy stajer szabású; a' szerént t. i a' mint egyik, vagy másik nemzethez közelebb esnek.

A' 'sidók semmit se különböznek rokonaiktól; egyéberánt legtöbb mozog Rohonczon, u. m: 800, Szalónakon 600, Német Újváron 504, Körmöndön 451.

A' kevés c z i g á n y o k egyvelgest lakván más nemzetekkel, számokat meghatározni nem lehet.

A' r. k a t h o l i k u s o k 4 fő, 12 al esperestségekben 151 plebániát számlálnak, mellyek mindnyájan a' szombathelyi püspöki megyébe esnek. Eredete ezen püspökségnek bizonytalan, annyi Schönvisner után hihető, hogy még a' magyarok bejövetele előtt fentállott; sőt hogy ezen czímmel egész a' későbbi időkig több magyar praelatusok éltenek, számosabb oklevelek bizonyitják. Azonban mostani

lételét csak a' dicső emlékezetü Mária Thereziának köszönheti, ki ezt 1777-ben állitá fel. Kiterjed egész Vas vármegyére, és Zala vármegyének *egerszegi* és *lövői* járásaira, 's mind öszve 182 plebániákban 267,485 kath. hivet számlál. A' szombathelyi székes káptalan, melly régenten Vasvár királyi városában lakott, az 1578-iki 20.dik törvény czikkely értelmében Szombathelyre szállittatott által, 's 12 tagjai végre 4-re olvadtak le; de Mária Therezia felállitván a' püspökséget, a' pápóczi prioratus jövedelméből 2 tagokkal megszaporitotta. Jövedelmes a p á t u r s á g van 4, u. m: a' jáki, péczöli, sz. gothárdi, és dömölki. A' *jákit* és *péczölit*, mellyek hihetőképpen a' 12-dik században fundáltattak, 's mellyek egész a' kőszegi ostromig egygyek valának a' G. Erdődi família conferálja. A' cisterciták gazdag *sz. gothárdi* apáturságát pedig, mellyet III. Béla, 1183-ban alapitott, 's a' mohácsi veszedelem után csak III. Károly 1734-ben állitott vissza — eő cs. k. felsége; 's a' *dömölkit* végre a' sz. mártoni fő apát szokta elajándékozni. — Jövedelmes p r é p o s t s á g 2 számláltatik, u. m: a' *szombathelyi*, melly a' káptalannal egy idős, és a' *pápóczi*, mellyet Gelse Margit Magyar Pál özvegye fundált 1365-ben. Ezt mostan a' győri püspök egyik káptalanbéli tagnak conferálya. A' pápóczi p r i o r á t u s t is ugyan az emlitett fő asszonyság állitotta 1363-ban, 's egészen a' mohácsi veszedelemig szépen virágzott; de azután több viszontagságokon menvén keresztül, később a' sárvári parochus is birta, utoljára pedig Mária Therezia jószágait megosztván, a' szombathelyi és soproni káptalanoknak ajándékozta, olly móddal, hogy a' priori czimmel mindég egy a' custos után jövő szombathelyi káptalanbeli ur élhessen. Szerzetesek laknak 8 monostorokban t. i: D o m i n i k a n u s o k Szombathelyen és Vasváron; B e n e d i k t i n u s o k *Kőszegen* és *Dömölkön*; F r a n c i s k a n u s o k Szombathelyen, Német Újváron; C i s t e r c i t a k Sz. Gothárdon: mind öszve 77-en.

A z e v a n g e l i k u s o k 3 senioratusban 32 anya eklé'siát birnak, mellyek a' dunántúli superintendenstől függnek. Legtöbb evang. lakik a' kőszegi, tótsági, és kemenesallyai járásokban.

A' reformatusok' 9 eklé'siái, mellyek az eőrségi esperestségbe, 's a' dunántuli superintendentiába esnek, e' következendők: Kercza, Körmönd, F. Eör, Egyházas Radócz, Nagy Rákos, Őr Sz. Péter, Sennyeháza, Szalafő, Terestyén Szecsőd.

A' 'sidók 9 synagógában imádkoznak.

9. §. Szorgalom. Mesterség. Gyárok.

Minő szorgalommal folytatják a' Vas vármegyeiek a' mezei gazdálkodást; nagy részt láttuk a' nyers termesztmények' előszámlálásában. Itt csak azt jegyezzük meg, hogy a' nyúgoti részen, kivált a' kőszegi járásban ugarat csupán a' földes urak tartanak, a' jobbágyok felette ritkán; továbbá hogy a' lóhere, bükkön termeztés, és a' tarlóknak hajdinával, fejér répával való bevetése közönséges divatban van. Végre a' gazdasági szorgalomnak egy fontos ágát t. i. a' marha hizlalást a' répcze melléki magyarok nagyban üzik; 's a' csontos ökröket vásárokon öszve vásárolván, 's otthon zsiros szénájokkal meghizlalván azokat vagy helyben, vagy a' hires soproni virághétivásáron, vagy Bécsben jó nyereséggel eladják.

A' mi a' mesterségeket, gyárokat illeti, ezeknek állapotja rövideden ez:

Vásznat házi szükségre a' házi gazdasszonyok, gyolcsot pedig a' pinkamellékiek szőnek, nevezetesen F. és A. Eőr, Borostyánkő, Jobbágyi, F. és A. Schücz, Vörösvár 's a' t. Még pedig ezen helységekben férfi kezeket is foglalatoskodtat; a' honnan nem megvetendő mennyiséget adhatnak el az austriaiaknak, stájereknek. A' G. Batthyáni Theodor által Borostyánkőn állitott pántlika gyár régen elenyészett.

Posztó fabrikák voltak ezelőtt Borostyánkőn, Lékán, Luipersdorfon; de ezek megszüntek lenni: ellenben e' helyett számos posztó és flanell csinálók laknak az említett helyeken, A. és F. Eőrben, Szombathelyen, Rohonczon, Pinkafelden, főképpen pedig Kőszegen, hol magában 112 posztós találtatik. Egyéberánt mind ezen posztósok,

miólta a' Stajer országba való kivitel megnehezittetett, nagyon elszegényedtek.

A' megyében Új Szalónak városa az, mellynek lakosai nagy részt bőr készítésből élnek. Ezek részszerént vargák és timárok, részszerént csizmadiák, kik kész csizmáikat meszsze vásárokra elhordják.

Dézsákat, teknőket, lapátokat 's más fa eszközöket legtöbbet csinálnak: Pinkafeld, Rödön, Willersdorf, Hochart, Sinnesdorf, 's a' t. Tobák szelencze fabrika van: Rohonczon.

Hamuzsirt főznek Német Újváron, és a' sárvári uradalomban. Szekér kenőcsöt Német Újváron. Továbbá Borovicskát készítenek a' pinkafeldiek.

Papiros malom van: Lékán.

Tő és drót fabrika a' luipersdorfi határban. Késcsinálók elégügyesek találtatnak: Felsö Eőrben, és Kőszegen. Ez első helyt más vasmívek is készűlnek.

A' megye 2 üveghutáiban u. m: Szalónakon, és Lékán csupán közönséges portéka készül; a' finomabbak Cseh országból hozatnak.

Végre a' jobbágyi hegyekben valamelly kékes homokkal vegyített agyag találtatik, mellyből a' lakosok igen erős korsókat, 's más edényeket égetnek, 's ezeket távol vidékekre elhordják. Fő tulajdonsága a' jobbágyi korsóknak, mellyek egyéberánt Petersdorfer Krűge név alatt esmeretesek: hogy mindenféle italt igen hidegen tartanak.

10. §. Kereskedés.

Vas vármegyének fekvése az austriai és stajer széleken igen kedvező lévén: mind belső, mind külső kereskedése szépen virágzik. Viszen ki mindennémü gabonát, dohányt, lent, gyolcsot, szarvasmarhát, lovat, juhot, aprómarhát, gyapjút, közönséges posztót, flanelt, bort, gubacsot, hamuzsirt, gyümölcsöt, fa eszközöket. Hoz be ellenben mindenféle fabrikatumokat, colonialis és orvosi szereket, vasat, rezet, sót, szarvasmarhát, sertést, bort, 's a' t. A' gabonát Stajer országba, Sopron, Szala, Veszprém vár-

megyékbe hordja. Leghiresebb gabona piaczok: a' körmöndi és szombathelyi. A' dohányt, lent, gyolcsot a' stajerek és austriaiak veszik meg: fő len és gyolcs vásár a' vörösvári. A' hizott ökör Bécsbe, a' ló mindenfelé vitetik; sok marha megyen még Stajerbe is. A' sz. gothárdi, körmöndi, mura szombati vásárok a' szarvasmarhára, a' vörösvári és német sz. mihályiak pedig a' lóra nézve hiresek. A' posztó mostan nagy részt Horváth országban adatik el, 's onnan szarvasmarhát és sertést hajtanak. A' bor, gubacs, Stajer országba és Ausstriába vitetik. Végre vasat Stajer országból, szarvasmarhát, és sertést a' déli magyar 's a' tóth és horvát országi vármegyékből hoz be.

Vas vármegyét számos és jó karban tártott országútak vágják keresztűl. Legtöbb országút öszvejön Szombathelyen és Körmöndön. Pósta állások vannak a' horvát országi póstaútban: Kőszegen, Szombathelyen, Körmöndön; a' *grécziben*: Rába Sz. Mihályon, Keresztúron; a' *veszprémiben*: Vasváron.

Harminczad hivatalok vannak: Kőszegen, Pinkafelden, Kiczládon, Alhaun, Stináczon, Nádkúton, Radafalván, Ercsényben, 's Hidegkúton.

11. §. Oskolák. Nevelő Intézetek.

A' r. katholikusoknál minden parochiában van egy trivialis oskola, hol a' gyermekek irásra, olvasásra, 's a' keresztény hit első ágazataira oktattatnak. A' Tótságon azonban nincs több 5 oskolánál, 's ezek sem a' legjobb állapotban.

Nemzeti oskola 3—4 tanitókkal van: Kőszegen, és Szombathelyen.

Gymnasium 6 deák oskolákkal: Kőszegen, és Szombathelyen Az elsőben (1824-ben) 300 tanulókat a' Benediktinusok, a' másodikban 304-et a' Praemonstratensisek oktattak.

A' szombathelyi Lyceum vagy is philosophiai oskola 1793-ban állittatott fel, 's magának a' megyének és az akkori sz. gothárdi cisterciták apátjának köszönheti lételét,

ki 4 általa kinevezendő professorok tartására, magát 's utóbbjait, esztendőnkénti 2000 pengő forint fizetésre kötelezte. A' vallás, és magyar nyelv tanításra még eddig különös kathedra nincs; hanem az elsőt egy megyebéli áldozó pap, a' másodikat egy a' 4 professorok közül szokta magára vállalni. Ezen lyceumban 1824-ben, 4 igen érdemes tanítók vezérlése alatt 204 ifjú vett részt az oktatásban.

Végre a' szombathelyi seminariumban 1830-ban 35 theologusok neveltettek.

A' királyi stipendiumokat, 's más kisebb fundatiókat nem emlitvén, csupán a' Kőszegen lévő Adelfy-Kelcz convictusát hozom elő, mellyben esztendőnként 80 - 90 convertita és árva gyermek nyer ingyen szállást, fütést és élelmet. Alapitották ezt: Adelfy Antal kőszegi kerületi tábla elölülő, Kelcz Imre győri kanonok, Kőszeg városa, Ferenczy Antal kerületi tábla assessor 's más jóltévők. A' felvételi just részint a' szombathelyi püspök káptalanjával, részint Kőszeg városa, 's plebánusa gyakorolják. Az egész fundátió kormányát a' szombathelyi káptalan viszi, a' püspök felügyelése alatt. Egyéberánt némi fizetés mellett más convictorok is be vétetnek ide.

Az evang. lutheranusok és reformatusok minden anya és leány eklé'siában birnak egy nép oskolát; ezenkivűl Kőszegen az evangelikusoknak jó grammaticalis oskolájok vagyon.

12. §. Katonaság.

Újonczait a' 48-dik számu gyalog, most Gollner, és az 5-dik most sardiniai király nevét viselő huszár ezeredhez adja. Fekvő katonaságból gyalogság igen kevés fekszik a' megye kebelében t. i. csak egy csapat Szombathelyen: ellenben lovasságból 4 egész svadronyt tart; mellynek stabja Kőszegen tanyázik. A' többi kvártély helyek: Rohoncz, Sárvár, Jánosháza, Körmönd, Sz. Gothárd.

13. §. Királyi Hivatalok.

A' már fellyebb emlitett cs. k. harminczad és pósta hivatalokon kivűl, van itt egy kir. kerületi törvényszék Kőszegen, mellynek hatósága az egész dunántúli kerületre kiterjed; továbbá sóházak: Kőszegen, Körmöndön, Dömölkön.

14. §. Jobbágytelkek. Porták.

Egész jobbágy bir itten 1-ső osztályban 18, másodikban 20, harmadikban 22 hold szántóföldet. Rétekből 1-ső osztályban 6, 2-ikban 8 embervágót 800 □ ölével számitván. Illyen egész jobbágy telek számláltatik: 6834.

Portája: 212.

15. §. Nemesség. Uradalmak.

Az 1785-iki öszveirás szerént találtatott itt: 15,632 nemes személy; és igy két annyi mint a' szomszéd Sopron vármegyében. Uradalom van: 33; ezekből a' Batthyáni herczegi és grófi familia 11-et bir, u. m: a' roppant *német ujvárit* 59 helységekkel; a' *körmöndit*, *rohonczit*, *borostyánköit*, *pinkafeldit*, *szalónakit*, *ikervárit*, *csákányit*, *miskeit*, *dobrait*, *rakicsánit* és a' *mura szombatinak* egy részét, öszvesen: 102,215 lakosokkal. A' G. Erdődi familia birja: a' *gyepü füzesit*, *vörösvárit*, *monyorókerékit*, *jánosházit*, *vépit*: 19,031 lak. A' szombathelyi püspök a' *szombathelyit*, a' győri püspök a' *várkeszőit*, a' cisterciták a' *sz. gothárdit*, a' szombathelyi, soproni, győri káptalanok a' *pápóczit*; mind öszve a' papi jószágokban lakik 25,447 lak. ide értvén a' káptalan, 's más beneficiatusok rész jószágait is. G. Nádasdi a' felső *lendvait*: 15,701 lak. H. Eszterházy, a' *kőszegit*: 8498 lak. Estei Ferencz fő herczeg a' *sárvárit* és *pornóit*: 8140 lak. G. Festetics familia a' *baltavárit* és *vasvárit* 8060 lak. G. Szapáry a' *mura szombatinak* másik részét: 4000 lak. G. Somogyiné a' *sághit*: 2290 lak. G. Cziráky Antal a' *kenyerit* 2000 lak. G. Széchenyi Lajos az

egervárit 1800 lak. G. Sigray az *iváuczit*: 1756 lak. B. Sennyei a' rába sz. mihályit 1100 lak. A' többi nemesség. 's közbirtokos mágnások telkein lakik: 56,797 l. Kőszeg városa népessége: 5757. A' még nem emlitett birtokos familiák e' következendők: G. Hugonnai, B. Mikos, G. Niczky, G. Széchenyi Pál, G. Eszterházy. — Akács, Balogh, Bárdossy, Békásy, Benkő, Bernáth, Bertha, Barthodieszky, Bezerédy, Boda, Boros, Bozay, Csányi, Chernel, Darázs, Dezső, Dongó, Dienes, Dugovics, Ebergényi, Egervári, Eőry, Ernusz, Finta, Gál, Gindli, Gesztyi, Győrfi, Guóry, Guoth, Hegedüs, Hetyei, Hertelendy, Horváth, Hodászi, Hrabóvszky, Jankovích, Jelenchich, Inkey, Iván, Káldy, Kámondy, Kemény, Kéthelyi, Kiss, Kisfaludy, Kosóczy, Körmendy, Kőszeghy, Kregár, Kún, Laky, Lipics, Márton, Móricz, Nagy, Nedeczky, Nemes, Niczky, Noszlopy, Ostfy, Ölbey, Palásty, Péchy, Rába, Radó, Rosty, Rumy, Szabó, Szél, Szegedy, Szelestey, Sály, Szecsődy, Skerlecz, Szluha, Szita, Szladovics, Szőke, Szvastics, Svetics, 'Sidó, 'Sibrik, Takács, Tallián, Tevely, Tóth, Vajda, Végh, Vidos, Vörös, Udvardi, Zanaty, Zarka, 's m. t. Folytatása a' nagyobb birtokos familiáknak: Ajkay, Balla, Barcza, Bereglevics, Csergő, Csontos, Csupor, Dubniczay, Forintos, Forster, Gárbély, Geiger, Gludovász, Gosztonyi, Gothárdi, Gömbös, Hladovics, Ivankovics, Karcsay, Koczer, Korcsmáros, Lelovics, Megygyesi, Muray, Polányi, Reisig, Szalay, Szalanczy, Taar, Török, Ughi, Vittnédi.

16. §. Magistratus.

1 fő, 2 al-ispány; 1 fő, 2 al-jegyző; 1 fő, 2 al-ügyvéd; 1 fő, 1 al-adószedő; 1 számvevő; 1 levéltárnok, 6 fő, 12 al-szolgabiró, 18 esküdt, 7 katonai biztos, 2 fő orvos, 2 földmérő, 1 kiadó, 1 várkapitány, 1 selyemtenyésztési biztos, 1 várnagy, 6 seborvos.

Örökös és valóságos fő ispány: Herczeg Batthyáni Fülöp.

Gyüléseit tartja: Szombathelyen.

17. §. Politikai Felosztása.

Eloszlik 1 szabad királyi városra, és 6 fő birói járásokra, mellyek ezek: 1) a' kőszegi, 2) a' német újvári, 3) a' tótsági, 4) a' körmöndi, 5) a' szombathelyi, 6) a' kemenesallyai.

Szabad Királyi Város.

Kőszeg (Ginsium, Gűns.) Fekszik Sopron vármegye szélén, a' Gyöngyös vize mellett, két hegyek közt egy igen kies vidéken. Mikor kezdetett építtetni az bizonytalan, de hogy a' magyarok kijövetele után Henrich Bán, 's annak fia János nádor ispány szállitották meg, az kitetszik I. Károlynak 1328-ban kiadott leveléből. 1336-ban ugyan ezen Károly megparancsolá a' lakosoknak, hogy lakhelyeket sánczokkal és árkokkal vegyék körül, 's ezért 16 esztendőre minden adótól felszabadította őket, melly kiváltságot I. Lajos is megerősített 1343-ban. I. Ferdinand pedig 1533-ban, kitűntetett vitézségéért mind szárazon, mind vizen a' vámtól feloldotta. Ezenkivűl vannak a' városnak a' következendő esztendőkről privilegiumai u. m: 1407, 1409; 1483, 1484; 1527, 1532; 1533, 1535, 1546; 1598; 1600; 1609; 1628; 1647, 1648; 1692; 1735; 1785. Királyi várossá 1649-ben lett.

1445-ben III. Fridrik császár megszálván elfoglalta; de Mátyás királytól rárohanás által vissza vétetett, melly alkalommal a' város sokat szenvedvén, a' király 5 esztendőre minden adótól felmentette. De legnagyobb dicsőségére válik a' városnak az 1532-iki vitézül kiállott török ostrom. Ugyan is a' mondott esztendőben Soliman, mint Zápolyának pártfogója, Bécset, 's avval együtt Német országot is megakarván hódítani: 300 ezer emberrel; 's ugyan annyi ágyúval Fejérvárról megindúlt, 's Pápán, Sárváron keresztül julius 3-ikán Kőszeg falai alá érkezett. Ibrahim nagy vezér a' várost mindjárt körül vétetvén, azt feladatni kérte: de a' halhatatlan vitéz lelkü Jurissich Miklós magát

oltalmazni utolsó csepp vérig elszánta. Mellynél fogva Ibrahim mind a' várat, mind a' várost lövetni kezdetvén, az ejtett résekbe egyszerre ostromot parancsolt, hanem ámbár ez több izben megújítatott, mindazáltal a' vitéz magyaroktól mindannyiszor vissza veretett. Igy 25 napok alatt 19 véres ostromot állott ki a' csüggedhetetlen Kőszeg. Melly szörnyű veszteségen a' tábor bátorsága meg csüggedt; kivált minthogy az élelem szűk kezde lenni, 's végre Kőszeg alól iszonyú pusztítások közt eltakarodott. Az ostromlottak naplókönyvéből, melly a' városi levéltárban szemlélhető, világos: hogy az egész városban, 's várban nem volt több 1000 férjfinál, 1800 asszonynál, és 2300 gyermeknél. A férjfiak közül 418-an estek el. — 1621-ben a' Bethlen seregei ostromolták; 1705-ben pedig a' kuruczok felgyújtván a' kül-városokat kirablották; a' mikor 120 lakos veszett el. 1739 ben a' pestis nagy részét lakosainak el ragadta. 1777-ben 29-dik nov. 200 ház égett le, a' herczegi várral 's a' G. 'Sigrainak 30,000 fra becsült könyvtárával együtt. 1778. 27-dik mart. ismét 363 ház, 's 17 csür lett hamuvá. 1809-ben 30-dik májustól 20-dik novemberig francziai seregek tanyáztak itt.

A' város maga nem nagy, 's csak 90 házakból áll; de a' külső városokkal együtt 650 csinos, és többnyire kertekkel biró házat számlál. Nevezetesebb épületei: az igen régi kath. paroch. templom; a' jesuiták' volt szentegyháza és collegiuma, melly eltöröltetések után, elébb a' piaristáknak, 1816-ban pedig a' Benediktinusoknak adatott által; az evang. templom, a' synagóga, a' város északi végén a' H. Eszterházy vára, mellyhez egész uradalom tartozik. Nagy ékességére szolgál még a' városnak a' Szvetics Jakab cs. k. kamarás kertje; úgy szinte a' szép kalvária.

A' dunántuli kerületi törvényszék alapittásától kezdve itt tartja üléseit. Továbbá van itt: egy kath. gymnasium, mellyben a' Benediktinusok tanítanak; egy Kelcz és Adelfy névvel neveztetett convictus, normalis oskola, 2 polgári, 1 katonai ispotály; cs. k. só, harminczad és pósta hivatalok; evang. grammaticalis oskola; valamint székhelye egy Brigadéros generalisnak, és egy lovas ezeredbéli stabnak.

Lakosai 5757 lélekre, u. m: 3769 kath. 1885 evang. 12 reform. 's 91 'sidókra mennek, 's nyelvökre nézve nagyobb részt németek, kevesebb magyarok. Foglalatosságok: kézi mesterség, bor és gyümölcs termesztés, földmivelés, kereskedés. 112 posztósai jó közönséges posztót csinálnak, 's jelenleg Horváth országban adják el.

Szántóföldje nem sok ugyan, de meglehetős termékeny. Rétjei a' Gyöngyös mentében jók. 4144 holdra terjedő erdeje ritkás, hanem pagonnyai sűrüek. Szőllőhegye nagy kiterjedésü, 's igen jó, és erős bort terem; sőt melegebb esztendőkben aszú szőllőt is szür. Gyümölcse felette sok és jó. Gesztenyéje egész erdővel. Őszi baraczkja jóságáról közönségesen esmeretes.

Magistratusa: 1 biró, 1 polgármester, 10 tanácsbeli, 1 fő, 1 al-jegyző; 1 kapitány; az utóbb emlitett 3, egyszersmind tanácsbéliek szoktak lenni; 1 fő ügyvéd, 1 szószólló, 1 adószedő, 1 kiadó, 1 árvák attya, 1 fő orvos és 60 választott polgár.

Portája: $6^4/_8$

I. A' KŐSZEGI JÁRÁS.

Van benne: 10 mező város, u. m: 6 német, 1 magyar, 2 német-horvát, 1 horvát-német.

112 falu, u. m: 23 magyar, 67 német, 18 horvát, 1 magyar-német, 1 német-magyar, 1 német-horvát, 1 horvát-német.

12 más népes lakhely, u. m: 2 magyar, 7 német, 3 horvát.

Népessége: 55,066 lélek, u. m:

Vallásokra: 35,844 kath. 16,441 evang. 1277 refor. 1504 'sidó.

Nyelvökre: 8807 magyar, 37,516 német, 7239 horvát.

Mező Városok.

Alhau, német m. v. Stájer ország szélén: 158 kath. 1262 evang. lak. Evang. anya eklé'sia. Harminczad hivatal.

Földjei nem igen termékenyek, rétjei jók; erdeje 's szőllőhegye van. Lakosai marhával kereskednek. F. U. G. Batthyáni Borbála asszonyság.

Borostyánkő (Bernstein), német m. v. igen közel az austriai és Stájer országi határokhoz: 1025, u. m. 310 kath. 715 evang. lak. Kath. és evang. anya templomok. Magas kősziklán épült vára, egy fegyvertárral, 's kősziklába vágott mélj kúttal — most is meglehetős épségben van; 's az innen való kilátás felette gyönyörű; így tiszta időben a' Horvát országban fekvő Ivanccsicza hegyét, Stiriának, Austriának Magyar országnak nagy részét béláthatni. A' hegynek déli óldalán rezet, gáliczkövet, de leginkább kénkőérczet ásnak, 's egyszersmind vitriol is főzettetik. Ezenkívűl szorgalmatos lakosai kendert, lent termesztenek; vásznat, gyólcsot, posztót, borovicskát csinálnak; olajat sajtolnak. Szép erdeje 60 vágásra oszlik. F. U. Batthyáni Gustáv és Kazimir grófok, 's feje egy uradalomnak.

Új Hodász (Neu Hadisz), horvát-német m. v. 524 horváth kath. 's 183 német evang. lak. Határja sovány; fa, legelő elég; bort termeszt, és sok méhet tart. F. U. G' Batthyáni fam.

Léka vagy *Leuka* (Lockenhausen), német m. v. Sopron vármegye szélén: 1177 kath. lak. Kath. paroch templom. Nagy várkastély: Üveghuta. Papiros malom. Sok posztós. 1655-ben G. Nádasdy Ferencz itt egy Prioratust alapított a' Sz. Ágoston szerzetesek számára, de ennek jövedelme 1820-ban a' plebániának adatott. F. U. H. Eszterházy.

Olad, magyar m. v. Szombathelyhez 1 kis órányira: 329 kath. lak. Kath. paroch. templom. Jó bor. F. U. Ernusz.

Pinkafeld, német m. v. Stájer ország szélén: 2193, u. m. 1660 kath. 475 evang. 18 ref. 40 'sidó lak. Kath. és evang. anya templomok. Szép kalvária. Harminczad hivatal. Szép fenyves erdő. Lakosai erős csontos lovakat nevelnek; zsindelyt 's más fa eszközöket csinálnak; posztót, gyólcsot szőnek, 's eleven kereskedést folytatnak. Savanyúvizének B. Krancz szerént alkotó része: szén és vas savany, alkali földdel, 's kevés konyha sóval keverve. Hasz-

nál: a' kólikában, köszvényben, különösen a' tüdő betegségeiben F. U. G. Batthyáni Miklós.

Rohoncz, (Rechnicz) német-horvát m. v. egy magas kősziklás hegy alatt, a' Kőszegről Szombathelyre vivő országútban. Számlál: 4037, u. m. 2207 kath. 1030 evang. 800 'sidó lak. Mind a' három felekezetnek van tulajdon temploma. papja, és oskolája. Közepén láthatni az uraság 3 emeletü roppant kastélyát, jeles kép gyűjteménnyel, könyvtárral, és 220 szobákkal. Ezen kastélyt 3 óldalról egy kert övedzi, mellyben szép tiszafa csoportok 's árnyékos sétahelyek vannak. Innen egy kényelmes földalatti út más kertbe vezet, hol ismét vadgesztenye fasorok, 's kiválogattott gyümölcsfák lepik meg a' bemenőt; ezután következik a' veteményes 's tovább az újonnan ültetett ángol kert. Van itt továbbá: tobákszelencze fabrika, számos árúsbóltok, nagy vendégfogadó, roppant urasági pinczék, mellyekben 40,000 akó bor fér el. — Lakosai közt igen sok mesterember, posztós és kereskedő találtatik. — Határja középtermékenységü. Rétjei kövérek. Erdeje derék. Szőllőhegye a' kőszegihez hasonló jó és erős bort terem. F. U. Batthyáni Gustáv és Kazimir grófok.

Szalónak (Schlaning), német m. v. egy meredek hegyen: 1478, u. m. 378 kath. 500 evang. 600 'sidó lak. kik csak nem mind vargák, timárok, és csizmadiák. Van itt egy igen régi vár; kath. és evang. paroch. templomok; synagóga. A' várat Pámkirker András épittette 1450-ben, ugyan az t. i. ki itt a' 15-ik században egy Paulinus monostort állított. Határja sovány. Hegyei mind vizben, mind fában szükölködnek; csupán némelly régi elhagyattatott bányák nyomaira akadhatni. F. U. G. Batthyáni Kristóf, 's feje egy uradalomnak.

Német Sz. Mihály (Gross Petersdorf), német-horvát m. v. 1910 u. m. 1308 kath. 602 evang. lak. Kath. paroch. templom. Nagy vendégfogadó. 3 Országos vásárjai főképpen a' jó lovakról híresek. Gyümölcse sok. F. U. G. Batthyáni familia.

Vörösvár (Rothenthurm), német m. v. Pinka vize mellett, a' Stájer és Austriai országútban: 740 kath. 16 evang.

3 'sidó lak. kik többnyire takácsok és fazekasok. Kath. paroch. templom. Kastély. Nagy vadaskert, melly 798 holdra, és 973 □ ölre terjed. 2 halastó. Háromkerekü liszt, és fürész malom. Svajczeráj. Juhtenyésztés. Öt népes országos vásárjaiban sok posztó és ló eladatik; ezenkívül a' vizkereszti és mindszenti különösen a' lenre nézve híresek. Földes ura G. Erdődy György 's feje egy 2 mező városból, és 11 faluból álló uradalomnak. A' földminémüsége ezen egész uradalomban: sárga agyag, melly a' hegyeken kavicscsal, 's vastag szemü homokkal van keverve; de azért a' völgyekben meglehetős termékeny, 's a' kukuriczán kívül mindent meg terem; főképpen sok hajdinát. Rétjeik kövérek, és jó szénát adnak, csakhogy a' Pinka gyakran elönti. A' Stájer lóherét igen termesztik. Jó karban tartott erdeje az uradalomnak: 4053 holdból 's 666 □ ölből áll, 's nagyobb részét bikkfa teszi. Egyéberánt a' gazdálkodás rationaliter folytattatik, 's az uraságnál több czélerányos erőmiveket, 's gazdasági eszközöket szemlélhetni.

F a l u k.

Apáthi, magyar f. a' Gyöngyös vize mellett, éppen Kőszeg és Szombathely közt. Lakja: 150 kath. 4 evang. Nevezetessé teszi ezen kis helységet a' G. Széchenyi Pál ángol izlésre készült, 's a' Gyöngyöstől keresztűl hasított kertje, és eredeti svájczerája, mellyet a' gróf nem régen telepített le: 5 tehenet 's 1 bikát egyenesen Helvetiából St. Gallenből hozatván. Ezen marháknak mind szépségök mind magas termetök valóban különös; 's olly tejelők, hogy bornyúzás után, egy egy 24 itsze tejet meg ád.

Assaü, német f. Borostyánkőhöz 1 óra: 60 kath. 162 evang. lak. Köves határ. F. U. G. Batthyáni.

Bándoly (Weiden), horvát f. Rohonczhoz 1 mfd. 299 kath. 7 evang. lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegye jó bort terem, de a' jég gyakran elveri. Erdeje bikkes, 's 1987 holdat 375 □ ölet foglal el. F. U. G. Erdődy György.

Barátmajor (Minich Mayerhof), német f. Szalónakhoz 1 kis óra: 273 kath. lak. F. U. G. Batthyáni fam.

Bergverk, német f. Borostyánkőhöz 1 mfd. 79 kath. 152 evang. lak. Szük sovány határ. F. U. G. Batthyáni fam.

Bozsók (Poschendorf), horvát f. Kőszegtől délre 1½ órányira, egy kellemetes vidéken. Számlál: 717 kath. 12 evang. lak. Kastély. Szép szőllőhegy és erdő. F. U. G. Batthyáni és 'Sibrik fam.

Bubendorf, német f. a' Gyöngyös mellett: 327 kath. lak. Sok. erdő. F. U. H. Eszterházy.

Bucsú, (Butsing) magyar f. Szombathelyhez 1 mfd. a' kőszegi országútban: 427 kath. 9 evang. 20 'sidó lak. Több csinos úrilakások. Rónahatárja szép búzát terem. Erdeje van. Szőllőt a' rohonczi hegyen tartanak. F. U. Szabó, Szél, Vajda, 's más birtokosok.

Csajta (Schachtendorf), horvát f. Rohonczhoz 1 mfd. a' Stájer országútban: 439 kath. lak. Temékeny föld. Erdő. Jó rét. F. U. G. Batthyáni fam.

Csém (Schandorf), horvát f. 469 kath. lak. Kath. paroch. templom. Termékeny határ. Erdő. F. U. a' rohonczi urad.

Csömöte (Kis és Nagy), 2 magyar f. a' Gyöngyös vizénél, Kőszeghez 1 órányira. Az elsőben lakik 90 kath. 2 evang. A' másodikban 286 kath. 8 evang. 5 'sidó. Mind rétjei mind földjei igen termékenyek. F. U. Szluha, Sály 's m. t. nemesek.

Czák (Zackenbach), német-horvát f. Kőszeghez ½ mfd. 176 kath. 243 evang. lak. Szőllőhegy. Erdő. F. U. a' rohonczi urad.

Cziklin (Német) (Koth Zicken), német f. Vörösvár mellett: 195 kath. lak. F. U. G. Erdődy György.

Cziklin (Vas) (Eisen Zicken), német f. Sz. Márton filial: 144 kath. lak. Szük, sovány határ. F. U. G. Erdődy György.

Cziklin Oláh (Spitz), német f. 371 kath. lak. F. U. G. Erdődy György.

Doroszló, magyar f. Kőszeghez 1 órányira: 150 kath. 293 evang. 5 'sidó lak. Jó bor. F. U. H. Eszterházy.

Dozmáth (Gross Mucken); magyar f. Szombathelyhez 1 órányira; 291 kath. 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Kastély. Róna határja termékeny. Rétjei kövérek. F. U. ½ G. Niczky ½ Sály és Szluha fam.

Dreyhütten, német f. Borostyánkő mellett: 183 evang. lak. F. U. a' borostyánkői uradalom.

Drumoly (Drumling), Szalónakhoz közel: 40 kath. 190 evang. lak. Sovány hegyes határ. F. U. G. Batthyáni fam.

Gencs (*Német*), népes magyar f. a' Kőszegről Szombathelyre vivő országút mellett: 708 kath. 3 'sidó vagyonos lak. Kath. paroch. templom. Termékeny róna határját, 's kövér rétjeit a' Gyöngyös öntözi. Nevezetes ló és marha tenyésztés. F. U. H. Eszterházy, kinek itt semmi allodiuma nincs.

Gerisdorf (Gyiróth), német f. Lékához közel: 471 kath. lak. Erdő kevés de jó rét. F. U. H. Eszterházy.

Ginzeck, német f. 18 kath. 155 evang. lak. Sovány, erdős határ. F. U. G. Batthyáni fam.

Glashütten, német f. Léka filial. 215 kath. lak. Hegyes sovány föld. F. U. H. Eszterházy.

Glashütten, német f. F. Szénégető filial. 255 kath. 7 evang. lak. F. U. G. Batthyáni fam.

Goberling, német f. Szalónakhoz 1 mf. 47 kath. 500 evang. lak. Köves, hegyes határ. Fűrész malom. F. U. G. Batthyáni fam.

Grafenschachten, német f. Borostyánkőhöz közel: 635 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szép fenyves. F. U. G. Batthyáni.

Grodnau német f. a' borostyánkői uradalomban: 152 kath. 125 evang. lak.

Hammer, német f. Léka mellett: 215 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Hasel, német f. a' borostyánkői uradalomban: 23 kath. 49 evang. lak.

Herény, magyar f. a' Gyöngyös mellett: 203 kath. lak. Róna termékeny határ. F. U. Gothárd, Tevely 's m. t.

Hochart, német f. Pinkafeldhez ½ óra: 190 kath. lak. Fenyves. F. U. G. Batthyáni Miklós.

Hodász (*Ó*), horvát f. 183 kath. lak. F. U. G. Batthyáni fam.

Holzschlag, német f. Borostyánkőhöz 1 óra: 36 kath. 377 evang. lak. Kavicsos, sovány határ. Szép erdő. F. U. G. Batthyáni.

Inczéd (Dürnbach), horvát f. a' Stájer országútban: 564 kath. 12 evang. lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegy. Középszerű föld. Jó rét és erdő. F. U. a' rohonczi uradalom.

Jobbágyi (Jabling) német-magyar f. Vörösvár és Sz. Mihály közt, egy hegytövében. Számlál 834 kath. 279 evang. lak, kik közt számos nemesek találtatnak; egyéberánt mindnyájan szorgalmatosok, 's hegyükben találtatott kékes agyagból nagyon kapós korsókat, 's más edényeket csinálnak; mellyeket azután messze földre elvisznek. Ezen korsók *Petersdorfer*, név alatt esmeretesek. Határja szük és sovány. F. U. G. Erdődy György.

Jormansdorf, német f. 128 kath. 152 evang. lak. Sovány földjeiket a' záporok rongályák. F. U. G. Batthyáni.

Kámon, magyar f. Szombathely mellett: 147 kath. lak. 's termékeny földdel. F. U. Reisig, Udvardy, Darázs, Sághi, Lelovics.

Kéthely, (Neumarkt) német f. Szalónakhoz 1 óra: 616 kath. 11 evang. 10 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Sovány határ. Erdő. F. U. G. Batthyáni fam.

Khogl, német f. Austria szélén: 241 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szép erdő. F. U. H. Eszterházy.

Kiczlád, német f. a' Stájer széleken: 184 kath. 131 evang. lak. Kath. paroch. templom. Harminczad. Hegyeshatár. Erdő. F. U. G. Batthyáni Kristóf.

Komját, (Kommeten) német f. Vörösvárhoz $1^1/_2$ óra: 774 kath. 162 evang. lak. Kath. paroch. templom. Nagy de hegyes határ. Szép erdő. Jó legelő. F. U. G. Batthyáni familia.

Kroiszek, német f. Stájer ország szélén: 155 kath. lak. F. U. G. Batthyáni fam.

Kulcsárfalu (Allersdorf), horvát f. 114 kath. lak.

Langeck, német f. Lékához $1/2$ óra: 307 kath. lak. Sovány, vizmosásos határ. F. U. H. Eszterházy.

Lebenbrun, német f. Austria szélén: 231 kath. lak. Fenyves erdő. F. U. H. Eszterházy.

Liebing, német f. Sopron vármegye szélén: 314 kath. lak. Jó rét. Bortermesztés. F. U. H. Eszterházy.

Ludad (Luding), magyar f. a' Gyöngyös mellett: 239 kath. lak. Sik termékeny határ. F. U. H. Eszterházy.

Luipersdorf, német f. Pinkafeldtől nyúgotra $1\frac{1}{2}$ óra. 265 kath. 387 evang. lak. Derék erdő. Éppen a' Stájer határszélen, a' Lapincz vize mellett; van egy tő és drót fabrikája. F. U. G. Batthyáni fam.

Lukácsháza, (Lucasdorf), magyar f. Kőszeghez 3 fertálynyira: 98 kath. 51 evang. lak. Szántóföldjei, rétjei termékenyek. F. U. H. Eszterházy.

Mariasdorf, német f. 165 kath. 295 evang. lak. Kath. paroch. templom. Hegyes határ. Hegyeiben kőszén találtatik. F. U. Batthyáni Gustáv és Kazimir grófok.

Mérem (Miedlingsdorf), horvát f. Sz. Mihályhoz $1/2$ óra: 281 kath. lak. F. U. G. Batthyáni fam.

Nárda (Kis) (Klein Nahring) horvát f. 124 kath. lak.

Nárda (Nagy), horvát f. Szombathelytől $1\frac{1}{2}$ orányira: 396 kath. lak. Kath. paroch. templom. Erdeje, legelője jó. Földje középszerü. F. U. a' rohonczi uradalom.

Neustift, német f. a' Stájer határ szélen: 438 kath. lak. F. U. G. Batthyáni familia.

Neustift, Szalónakhoz $1/2$ óra: 9 kath. 198 evang. lak. F. U. a' G. Batthyáni familia.

Ondód, magyar f. Szombathelyhez 1 kis órányira: 285 kath. 5 evang. lak. Termékeny határ. Szőllőhegy. F. U. a' Laky familia.

Őr (*Alsó*) (Unter Warth), magyar f. Vörösvár mellett, a' Pinka vizénél: 1066 kath. lak. kik közt 26 nemes nemzetség, 's 69 háznép találtatik. Kath. paroch. templom. Szántóföldjeik nem igen termékenyek, de rétjeik gazdagok 's jó szénát adnak. Lakosai felette szorgalmatosok; sok lent termesztenek; gyólcsot, posztót csinálnak; erős csontos lovakat nevelnek.

Ör (Felső) (Ober Warth), magyar f. Alsó-Őrtől északra 1 órányira, ugyancsak a' Pinka vize mellett, az Austriába és Stájer országba vivő országútban. Lakja: 2165 lak. u. m. 564 kath. 1245 reform. 356 evang. Mind a' 3 félekezetnek van tulajdon templomja, papja és oskolája. Határja nagy ugyan, de a' népességhez képpest szűk. Szántóföldjei csak közép termékenységüek; rétjei azonban jók. Erdeje, legelőjc elég. Lakossai szorgalmak miatt elsők az egész megyében. Ugyan is azon kivűl, hogy a' lentermesztés, 's a' szép lótartás nagy divatjában van; még sok posztót, gyólcsot is szőnek, késeket 's más vas miveket csinálnak; mestereségeket 's igen eleven kereskedést űznek.

Ezen két utóbb említett helység sok tekíntetben felette nevezetes. Először ezek, a' többi magyaroktól mintegy elszakadva — minden óldalról csupa német faluktól vétetnek körűl; 's még is mind ez ideig nem csak nyelvöket, hanem mint a' f. őri reformátusok hitöket is hiven megtartották; holott ezen egész környéken a' reformatus hitüek valódi ritkaságokhoz tartoznak. Mikor telepedhettek ide legelőszer, azt sűrű homály fedi; de hogy már régi lakosok itten, 's hogy hajdan az ország határszélét tartoztak a' német császárok beütései ellen védelmezni: az ki tetszik az I. Károly 1327-diki okleveléből, mellyben elismeri, hogy már Béla, István, és László királyok alatt *őri* nemesi szabadsággal éltek. Különös az, hogy ezen oklevélben az őriek *Őr Nagyság* czímmel neveztetnek. — Régi nemesi szabadságaikat, Rudolph 1582-ben 18. febr. költ új adománylevelében ismét megerősítette; a' minthogy jelenleg is azzal élvén, Felső Őrben: 41 nemzetség, 's 106 háznép; Alsó Őrben: 26 nemzetség, 69 háznép találtatik. — Jegyzésre méltó végre, hogy ezen nemzetségek többnyire vezeték névről neveztettek el, p. o. Ádám, Adorján, Albert, Andorkó, Balás, Bertha, Bertók, Fábián, Fülöp, Gál, Imre, Kazmér, Miklós, Orbán, Pál, Pongrácz 's a' t.

Pachselten (Harasztos), horvát f. 228 kath. 6 evang. lak. Rétjei a' Pinka mentében kövérek. F. U. G. Batthyáni familia.

Parapatics, horvát f. 48 kath. lak. F. U. G. Erdődy György.

Perenye (Premendorf), magyar f. 462 kath. 4 'sidó lak. Jó búza termő földdel bír. F. U. G. Batthyáni familia.

Pergelin (Pilgersdorf), német f. Sopron vármegye szélén: 675 kath. lak. Kath. paroch. templom. Földje agyagos, nehéz mivelésü. Sok erdő. F. U. H. Eszterházy.

Podgorje (Alsó, Felső), 2 egyesített horvát f. 120 kath. lak. F. U. G. Erdődy György.

Polanecz, horvát f. 167 kath. lak. Szőllőhegyét a' jég gyakran elveri. F. U. G. Batthyáni familia.

Pőse (Kis és Nagy), 2 egymás mellett lévő magyar f. 241 kath. 14 evang. lak. Kath. paroch. templom. 1-ső osztálybeli határ. F. U. H. Eszterházy.

Puchschachen, német f. közel Stiriához: 158 kath. 823 evang. lak. Sok legelő. Derék erdő. F. U. G. Batthyáni fam.

Raurigl, német f. 140 kath. lak. F. U. G. Batthyáni familia.

Riedlschlag, német f. az austriai határszélen: 103 kath. 123 evang. lak. Fenyves erdő. F. U. G. Batthyáni familia.

Rödön (Riedlingsdorf), német f. Pinkafeldhez ½ órányira: 269 kath. 953 evang. lak. kik fa eszközök csinálásából, lótenyésztésből élnek. F. U. G. Batthyáni familia.

Rött (Rattersdorf), német f. közel Kőszeghez Sopron vármegye szélén: 554 kath. lak. Kath. paroch. templom. Népes búcsújárások. F. U. H. Eszterházy.

Röthenbach, német f. Borostyánkő mellett: 61 kath. 372 evang. lak. F. U. G. Batthyáni familia.

Rumpód (Rumpelsdorf), horvát f. 173 kath. lak. F. U. G. Erdődy György.

Salmansdorf, német f. 271 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Sámfalva (Hanersdorf), német f. 352 kath. 204 evang. lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' rohonczi uradalom.

Schőnhern, német f. 27 kath. 100 evang. lak. F. U. G. Batthyáni.

Schmiraid, német f. a' Magyar, Austriai és Stájer határok öszvejövetelénél: 10 kath. 185 evang. lak. F. U. G. Batthyáni.

Schreibersdorf, német f. 102 kath. 190 evang. lak. Fenyves erdő. F. U. G. Batthyáni familia.

Schücz (*Alsó és Felső*), 2 német f. F. Őrhöz $1/2$ órányira. Az első: 54 kath. 895 evang. 3 ref. a' második: 56 kath. 508 evang. 6 ref. lak. és evang. anya eklé'siával. Számos patakjaikon több liszt és fűrész malmokat bírnak. Erős nagy lovakat nevelnek; kereskednek, gyólcsot csinálnak. F. U. a' G. Batthyáni familia.

See (*Kis*), magyar f. 65 kath. lak. F. U. Skerlecz fam.

See (*Nagy*), magyar f. Szombathelyhez $1/2$ órányira: 125 kath. 5 evang. lak. Termékeny föld és rét. F. U. G. Széchenyi Pál.

Seregélyháza, magyar f. 72 kath. lak.

Sirokány (Allersgraben), horvát f. 110 kath. 2 evang. lak. Sovány határ. F. U. G. Batthyáni familia.

Simmersdorf, német f. a' Stájer határszélen: 206 kath. lak. A' Pinka vize itt lép be a' megyébe. F. U. G. Batthyáni.

Steinbach, német f. 144 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Stuben, német f. 19 kath. 487 evang. lak. Sovány határ. F. U. G. Batthyáni fam.

Sulczriegel, német f. 11 kath. 126 evang. lak. F. U. G. Batthyáni.

Svábfalu, magyar f. 271 kath. lak.

Szabar (Zugerbach), horvát f. 294 kath. lak. Kövecses szűk határ. F. U. G. Batthyáni familia.

Szénégető (*Alsó*) (Kohlstetten), német f. 249 kath. lak.

Szénégető (*Felső*), német f. Lékához 1 mfd. 208 kath. lak. Kath. paroch. templom. Erdős sovány határ. F. U. H. Eszterházy.

Szent Márton (*Őri*), német f. a' vörösvári uradalomban: 311 kath. lak. Kath. paroch templom. Földjei a' völgyekben jók, rétjei kövérek, erdeje kicsiny. F. U. G. Erdődy.

Szent Mihály (*Kis*) (Klein Petersdorf), német f. 270 kath. lak. F. U. G. Batthyáni fam.

Szerdahely, magyar f. Kőszeghez 1 óra, a' szombathelyi országútban: 326 kath. lak. Kath. paroch. templom. Jó

hor. Középszerü szántóföld. F. U. a' rohonczi uradalom, és a' 'Sibrik familia.

Sziget (Őri), német f. 59 kath. 145 evang. lak. F. U. G. Batthyáni fam.

Tauchen, német f. 17 kath. 140 evang lak. F. U. G. Batthyáni.

Tarcsa (Tatzmansdorf), német f. Kőszeghez nyúgotra $3^1/_2$, Szalónakhoz $^1/_2$ órányira: 471 kath. 88 evang. lak. Híres savanyu vizét láttuk a' vármegye leirásában. F. U. G. Batthyáni.

Teucht, német f. Léka mellett: 95 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Torony, magyar f. Szombathelyhez 1 kis óra: 270 kath. 9 'sidó lak. Van jó rétje, földje, szőllője. F. U. G. Niczky, Hetyei, 's m. t.

Ujfalu, horvát f. Sámfalva filial. 181 kath. lak. F. U. G. Batthyáni familia.

Ujfalu (Jobbágyi) (Rohrbach), német f. 284 kath. lak. Agyagos határ. Szőllőhegy. F. U. G. Erdődy György.

Unterwaldbauern, *Oberwaldbauern*, 2 kis sovány határu német f. 137 kath. lak. F. U. G. Batthyáni.

Weinberg, német f. Pinkafeldhez 1 óra: 10 kath. 133 evang. lak. Sovány, erdős határ. F. U. G. Batthyáni.

Welege (Welgersdorf), német f. 166 kath. 270 evang. lak. Róna földjei termékenyek. F. U. G. Batthyáni fam.

Velem, magyar f. 360 kath. lak. Bort termeszt. F. U. G. Batthyáni familia.

Willersdorf, német f. 26 kath. 320 evang. lak. Hegyes, csekély határ. Erdő. F. U. G. Batthyáni fam.

Wizfleck, német f. 104 kath. 445 evang. 5 refor. lak. Derék fenyves erdő. Jó rét. F. U. G. Batthyáni fam.

Wolfau, német f. a' Stájer határszélen: 779 kath. 571 evang. lak. Kath. paroch. templom. Rétjei kövérek. Erdeje szép. Földjei középszerüek. F. U. G. Batthyáni Borbála aszszonyság.

Népes Puszták v. Lakhelyek.

Besenye, Apáthi mellett: 9 kath. 7 evang. lak.
Bosnyák Brig, Bándoly mellett: 103 kath. horvát lak.
Gschorlholz, Pergelin filial. 27 kath. lak.
Humberg, Bándolytól $1/2$ óra: 53 kath. lak.
Jápla, N. Narda filial. 24 kath. horvát lak.
Langau, Borostyánkőhöz $3/4$ mfd. 29 kath. lak.
Major (Uj), Kéthelyhez $1/2$ óra: 68 kath. 9 evang. német lak.
Quangern, Pinkafeldhez $1/2$ óra 68 kath. lak.
Rohrleiten, Khogl mellett: 31 kath. lak.
Schmelcz, Borostyánkőhöz 3 fertály: 50 kath. 21 evang. lak.
Schönau, Új Szalónakhoz $1/2$ óra: 45 kath. 70 evang. lak.
Sennyefa, Szombathelyhez $1/2$ óra 64 kath. magyar lak.

II. A' NÉMET UJVÁRI JÁRÁS.

Van benne: 6 m. v. u. m. 5 német, 1 német-horvát.

99 falu, u. m. 52 német, 19 horvát, 14 magyar, 6 vendustót, 5 német-horvát, 2 horvát-német, 1 magyar-német.

1 népes puszta, — német.

Népessége: 51,554 u. m.

Vallásokra: 44,097 kath. — 6850 evang. — 103 reform. — 504 'sidó.

Nyelvökre: 36,951 német, 7448 horvát, 4841 magyar, 1810 vendustót, 504 'sidó.

Mező Városok.

Gyepű Füzes (Kho Fidisch), német m. v. Szombathelytől nyúgotra 3 órányira: 612 kath. 4 evang. lak. Diszesíti ezen várost G. Erdődy Györgynek egy felemelkedett helyen lévő igen szép kastélya, mellynek erkelyéről a' legszebb ángol kertet, az az előtte a' hegyekkel, völgyekkel, erdőkkel, rétekkel egymást felváltó, 's falukkal megrakott gyönyörű vidéket; távolabb a' Stájer országi Veixel hegyét,

's az austriai havasokat láthatni. Azonban a' kastély mellett is van egy csinos izlésü ángolkert, mellyben több nézésre méltó tárgyak találtatnak: nevezetesen a' nagy üvegház gyönyörű narancs fákkal, az ananászház, a' platanus és ró'sa allée, a' virág pyramis, halastó, több facsoportok 's meglepő szakaszok (parthiák), egy 1500 kiválogatott gyümölcs fákból álló gyümölcsös, 's a' t. — Van itt továbbá nagy uraşági svájczeráj, híres sajt csinálással, 's igen jó mészégetés. — Ezen mező város feje a' G. Erdődy György egyik szép uradalmának, mellyhez még 4 faluk tartoznak: u. m. Egyházas Füzes, Pinka Miske, Sárosszék, Kis Czik-lin. — A' föld minéműsége az egész uradalomban: nehéz sárga agyag, melly gyakori trágyát, és 4-szeri szántást kíván; de nagy munka után sikeres búzát és sok hajdinat terem, csak hogy az utólsónak a' sok és erős derek hamar ártanak. — Kukuricza és bor nem termesztetik. A' legelő szűk, a' rétek hiányát a' jobbágyok lóherével pótolyák; hanem az uraság maga szép réteket bír a' Pinka mentében. — Erdeje 2063 holdat foglal el. A' gazdaság kitünő szorgalommal 's okossággal vitettetik. Ugarat csak tiszta búzára tartanak.

Hidegkút (Kaltenbrunn), német m. v. a' Lapincs mellett, Stájer ország szélén: 483 kath. 985 evang. lak. Kath. paroch. templom. Harminczad hivatal. Szőllőhegy. Sok gyümölcs és dohány termesztés. Derék erdő. F. U. H. Batthyáni Fülöp.

Lödös (Litzelsdorf), német m. v. közel Stiriához: 1039 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szántóföldjei nehéz mivelésüek. Söllőhegye se sok, se jó bort nem ád. F. U. G. Erdődy György.

Német Újvár (Güssing), német m. v. Szombathelytől dél nyúgotra 4 órányira: 1492 lak. u. m. 947 kath. 39 evang. 2 ref. 504 'sidó. Van itt: egy Franciskanus monostor és szentegyház, melly alatt szemlélhetni az érdemekkel telyes fényes Batthyáni nemzetség sirboltját; egy synagóga, 1 patika, 2 jó vendégfogadó, egy 'sidók által manipulált hamuzsir, és egy híres szekér kenőcs főző intézet; a' várhegy alatt egy herczegi nyári mulató kastély, kellemetes ángol kerttel egyetemben; vele határos a' gróff kert. — A'

számos 'sidók gyapjúval, bőrökkel, gubaccsal eleven kereskedést folytatnak.

De leginkább nevezetessé teszi ezen várost, ennek, egy magában álló kősziklás hegyen épűlt igen régi vára. Hajdan ez határerősség lévén, nagyon megerősítetett, 's még csak 60 esztendőkkel ezelőtt, egész épségben lehete látni minden épűleteivel, bástyáival, sánczaival 's körűl övedző posványaival; de már ma épűleteinek csupán némelly maradványai láthatók, a' posványok helyein pedig mosolygó rétek diszlenek. A' máig is fent maradt épűletek közé tartozik: 1) a' vár temploma, 2) a' vár tornya harangokkal és órával: három csinos szobáiban láthatni több régi híres férjfiaknak érczből öntött mejjképeit, számos apróbb festett képekkel együtt, mellyek közt a' Hogarth karikatur darabja emlitésre méltó; 3) a' familia teremje, 19 nagy formában lévő, 's ezen dicső nemzetségnek ugyan annyi elődődeit ábrázoló remek képeivel; 4) a' fegyvertár, egynehány vas ingekkel, paizsokkal, koplyákkal, egy igen régi zászlóval, pánczélos emberrel 's a' t.; 5) a' kősziklába vágott 45 ölnyi méljségű kút; 6) a' roppant urasági várpinczék. — Mikor épitődhetett ezen vár, megtudni nem lehet; minthogy a' fent maradt épűletek több különböző századokra mutatnak: igy a' templom alsó része világosan mutatja, hogy még az ágyúk feltalálása előtt épitetett. Annyi azonban bizonyos, hogy már a' legrégibb időkben a' Sz. Benedek szerzeteseinek apáturságok volt itt; mert IV. Béla ezt tőlök elvévén, Vág Ujhelyet adta cserébe 1263-ik esztendőben. 1428-ban 'Sigmond király Cseh László machói bánnak; 1459-ben Corvinus Mátyás Ujlaki Miklós erdélyi vajdának; 's végre ezen familia kihaltával, II Lajos 1524-ben Batthyáni Ferencznek, később Horváth országi bánnak ajándékozták. Ezen szép ajándéknak oka a' volt: hogy Batthyáni Ferencz, Frangepán Kristóffal együtt Uzrev Basát, ki Keglevics Pétert Jaiczában beszorítva tartotta, ugyan csak Jaicza alatt kegyetlenűl öszvetörte, 's tőle 60 zászlót, 's temérdek prédát zsákmányozott el.

Most a' vár, feje egy a' legnagyobb uradalmaknak az országban: mert ehez 59 helység, 's 30,000 lakos tartozik. Az 59 helységek közűl 11-et a' herczeg és a' grófi ág kö-

zösön; 25-öt a' herczeg egyedűl. 23 pedig a' grófi ág bir. A' vár és mező város közös. — Fele az uradalomnak hegy, völgy, 's földje többnyire sárga kemény agyag, kivévén a' Lapincs mellékét, hol fekete, 's jó termékenységü. Lakosai igen szorgalmatosok, 's bár nagy fáradsággal, de még is szép búzát, sok hajdinát, dohányt, lóherét, kevés kukuriczát termesztenek. A' bortermesztés szinte fő ága az élelem módjának. Erdeje 30,000 holdat borít el, 's fele az uraságé, fele a' jobbágyoké. Fő fa nemek: $1/4$ igen szép tölgy és bikk, $1/4$ vörös fenyő; a' többi cser, közönséges fenyő, nyár, gyertyán 's a' t.

Szent Elek (Stegersbach), német-horvát m. v. $1/2$ órányira a' Stájer határszéltől: 1828 kath. lak. Kath. paroch. templom. Nagy de sovány szöllőhegy, melly savanyú borral fizet. Szép erdő. F. U. a' n. ujvári uradalom.

Szent Gothárd, német m. v. a' Rába jobb partján Szombathelytől 6, a' Stájer szélektől 2 órányi távolságra, egy igen gyönyörű vidéken. Számlál: 833 kath. 15 evang. lak. kik többnyire mesteremberek és kereskedők. Van itt egy nagy vendégfogadó, patika, csinos városház, kiválogatott svájczeráj. Hétfőn tartott heti vására felette népes, főképpen sertésre, marhára és gabonára nézve; ezenkivűl tart még 8 országos vásárt.

Hires ezen város gazdag apáturságáról, mellyet III. Béla a' zirczivel együtt 1183-ban a' cisterciták részére fundált, 's melly alapittásától kezdve, mindég nevezetes és független vala. Azonban a' mohácsi ütközet után lassan lassan elpusztulván, jószágait is 200 esztendőknél tovább hol világi, hol papi urak birták: miglen 1734-ben III. Károly ezeket a' szerzetnek visszaadván, egyszersmind Austriában lévő sz. kereszti apátsággal öszvekötötte. A' szerzet temploma igen szép, 's belseje 12 korinthiai oszlopokon nyugszik; a' nagy oltárt óriási nagyságu márványozott oszlopok mellékezik; 's magas menyegzetének pompás kifestése, kivált a' sz. gothárdi ütközet rajzolatja valóban nézésre méltó. Az emeletes klastromnak csak egy □ szárnya van kiépitve, 's nevezetes benne: a' 3000 darabból álló könyvtár, és az apátur lakásában szemlélhető remek törté-

neti képek Dorfmeistertől. A' klastrom mellett pedig láthatni egy veteményes, és egy mulató kertet, gyönyörű árnyékos sétahelyekkel. Ezen apátursághoz tartozik a' sz. gothárdi uradalom, melly magából a' városból és 29 helységekből áll, 's melly mind szelid éghajlatjára, mind nagy termékenységére, mind felséges vidékjére nézve a' legszebbek közé tartozik. Terem igen sikeres búzát, sok kukuriczát, rozsot, kolompért, dohányt, hajdinát. Rétjei a' Rába és Lapincs mellékein buja növésüek, 's még ezenkivül a' lóhere, bükkön termesztés divatban lévén, az állat tenyésztés szépen virágzik. Erdeje bővséges. Szőllőhegyei nagy kiterjedésüek, 's kedves asztali bort szolgáltatnak. Legjobb a' Várhegyen (Schlőssel) termett, a' nagyfalvai határban; azután az ercsényi, badafalvai, kristyáni 's a' t. Végre azon széles völgy, mellyet a' Rába Stájer országból bejöttében formál, hazánknak legbájolóbb vidékeivel vetekedik. Balra a' szép szőllőhegyeket, mosolygó réteket, kövér búza termő földeket, csinos falukat, 's azoknak hegyen fekvő tornyos templomait; jobbra pedig a' komor fenyves erdőket, 's a' formáikat mind úntalan változtató hegysorokat, lehetetlen belső elragadtatás 's öröm nélkül szemlélni.

A' sz. gothárdi ütközet, mellyben Montecuculi a' törököket 1664-ben egészen tönkre tette, az ide közel lévő nagyfalvai határban ment végbe.

F a l u k.

Badafalva (Veichselbaum), német f. Sz. Gothárdhoz $1^1/_2$ órányira: 449 kath. lak. Hegyen fekvő kath. paroch. temploma igen ékes, 's benne nagy búcsúk történnek. Határja áldott 's mindennel bővölködik. Bora hires. F. U. a' sz. gothárdi uradalom.

Baksafalu (Pocksdorf), német f. a' Stájer határ szélen: 740 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. H. Batthyáni.

Békafalva (Krottendorf), horvát f. 77 kath. lak.

Borosgödör (Inzenhof), német f. 588 kath. lak. Szőllőhegye jó bort terem. F. U. H. Batthyáni.

Börgölin, vindus f. 208 kath. lak. Sovány, szűk határ. F. U. a' sz. gothárdi urad.

Büks (*Német*) (Deutsch Pilling), német f. 203 kath. lak. Jó bortermesztés. F. U. H. Batthyáni.

Csatár (*Alsó és Felső*) (Unter und Ober Schilding), 2 horvát falu a' Pinka vizénél: 460 kath. lak. Van szőllőjök, erdejek és jó rétjek. F. U. Batthyáni Gustáv és Kazimir grófok.

Cseke (Schväkä), német f. 402 kath. lak. Szőllőhegye jó bort adna, de felette sovány. F. U. a' Batthyáni fam.

Csencs (*Horvát*) (Krobotich Schanschendorf), horvát f. 235 kath. lak. F. U. a' n. ujvári uradalom.

Csencs (*Német*), német f. N. Ujvárhoz 1 óra: 453 kath. 3 evang. lak. Kath. paroch. templom. F. U. H. Batthyáni.

Csencs (*Tarród*), horvát f. 81 kath. lak. F. U. H. Batthyáni.

Csörötnök (Schreitling) magyar f. a' Rába jobb partján: 511 kath. lak. Sok búza és dohány. Kövér rétek. Van itt az uraságnak a' Rába csatornáján egy igen jövedelmes 6 kerekü liszt és fürész malma, és egy 1200 ölnyi hoszszú csatornája, melly a' Rába kiöntésének megakadályoztatására ásatott 1814-ben. F. U. a' sz. gothárdi uradalom.

Czahling, német f. 223 kath és 459 evang. lak. Jó szőllőhegy. Erdő. F. U. H. Batthyáni.

Cziken (*Kis*), horvát f. 113 kath. lak. F. U. G. Erdődy György.

Dobrafalva, horvát f. Pinka Miskéhez 1 mfd. 168 kath. lak. F. U. G. Erdődy György.

Dobrafalva (Dobersdorf), német f. a' Lapincs mellett, Stájer ország szélén: 665 kath. 6 evang. lak. Jó föld és rét. Sok dohány. F. U. G. Batthyáni fam.

Eisenhüttel (Jezero), horvát f. 392 kath. lak. F. U. H. Batthyáni.

Ercsén (*Alsó és Felső*) (Henndorf), a' Stájer határ szélen: 919 kath. lak. Harminczad hivatal. 1-ső osztálybeli határ. Hires bor. F. U. a' sz. gothárdi uradalom.

Farkasfa, magyar f. Sz. Gothárdhoz 1 óra: 350 kath. lak. Sok legelő, erdő. F. U. a' sz. gothárdi urad.

Füzes (*Egyházas*) (Kirch Fidisch), német f. 410 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. G. Erdődy György.

Füzes (*Rába*), német f. Sz. Gothárdhoz ½ mfd. 482 kath. 252 evang. lak. Gazdag határ. Sok bor, gyümölcs, dohány, széna. Szép erdő. F. U. G. Batthyáni fam.

Gamisdorf, horvát f. 292 kath. lak. F. U. H. Batthyáni.

Gasztony, magyar f. Csákányhoz 1 fertály: 480 kath. 4 evang. lak. Termékeny határ. Kövér rétek. F. U. Boros, Hertelendy.

Glassing (Kolosvár), német f. N. Ujvárhoz ½ óra: 165 kath. 275 evang. lak. Róna 's dombos határ. F. U. H. Batthyáni.

Gödör, német f. 178 kath. 24 evang. lak. F. U. Saller, Rosty.

Gyanafalva (Jänersdorf), német f. a' Rábához közel: 1486 kath. lak. 's egy szép kath. paroch. templommal. Harminczad hivatal. Határja igen termékeny 's 1-ső osztálybeli. Van búzája, bora, fája, gyümölcse, dohánnya, sok marhája. F. U. a' sz. gothárdi uradalom.

Gyarmat (Rupprecht), magyar f. a' Rába jobb partján: 618 kath. lak. Kath. paroch. templom. Földje 's rétjei gazdagok. Búza, kukuricza, dohány termesztés. Bor nincs. F. U. a' sz. gothárdi uradalom.

Háromház, magyar f. a' Rába jobb partján: 91 kath. lak. F. U. a' sz. gothárdi uradalom.

Heugraben (Sirovnicza), német f. 330 kath. lak. Hegyes sovány határ. F. U. H. Batthyáni.

Horvátfalva, német f. a' sz. gothárdi uradalomban: 584 kath. lak. Szőllőhegy. Középszerü föld. Tágas legelő.

Istvánfalva (Steffelsdorf), vendus f. Sz. Gothárdtól délre 1 mfd. 560 kath. lak. Kath. paroch. templom. Soványacska határ. Fiatal erdő. F. U. a' sz. gothárdi uradalom.

Jakabháza (Jacobshof), német f. 270 kath. lak. Jó kis határ. Kövér rétek. Erdő. F. U. a' Saller, Rosty örökösök.

Keresztúr (Rába), (Heiligen kreuz), német f. sz. Gothárdhoz ½ mfd. a' gréczi országútban: 675 kath. 287 evang.

lak. Kath. paroch. templom. Pósta hivatal. Vendégfogadó. Határja 1-ső osztálybeli. Dohány termesztés. Szép erdő. F. U. H. Batthyáni.

Kéthely (Markl), magyar f. Sz. Gothárdhoz $1/4$ mfd. 299 kath. lak. Kath. paroch. temploma egy hegyen fekszik. Határja róna, 's igen termékeny. F. U. a' sz. gothárdi urad.

Királyfalva (Kőnigsdorf), német f. a' Lapincs mellett: 593 kath. 487 evang. lak. Kath. paroch. templom. Gazdag róna határját az árvizek sokszor kárositják. Erdeje is van. F. U. H. Batthyáni.

Kisfalud (Klein Dörfl), magyar f. Sz. Gothárdhoz $1/2$ mfd. 147 kath. lak. F. U. a' sz. gothárdi uradalom.

Kondorfa magyar f. Sz. Gothárdhoz délre 2 órányira: 430 kath. 101 ref. lak. Földje középszerü. F. U. G. Batthyáni.

Körtvélyes (Eltendorf), német f. a' gréczi póstaútban: 169 kath. 600 evang. lak. Evang. anya eklé'sia. Van jó szántóföldje, szőllője, erdeje, sok gyümölcse. F. U. a' n. ujvári uradalom.

Kristyán, német f. a' Stájer határszélen: 743 kath. lak. Földje hegyes. Bora jó. Erdeje van. F. U. a' sz. gothárdi uradalom.

Kukmér, német f. N. Ujvárhoz nyúgotra 2 órányira: 152 kath. 1892 evang. lak. kiket többnyire roppant szőllőhegyük táplál. Van itt az evang. egy igen szép tornyos templomuk, valamint a' kath. is egy anya szentegyházuk. F. U. H. Batthyáni.

Langczal, német f. 227 kath. 6 evang. lak. Szőllőhegye nagyon kapós bort terem. F. U. a' n. ujvári uradalom.

Linibach, német f. 399 kath. 476 evang. lak. Szőllőhegy. Erdő. F. U. H. Batthyáni.

Lipócz (Steinfurth), horváth f. 244 kath. lak. Bortermesztés. F. U. a' n. ujvári uradalom.

Magyarlak, magyar f. a' Rába jobb partján: 394 kath. lak. Róna határja búzát, dohányt, kendert, és sok szénát terem. F. U. a' sz. gothárdi uradalom.

Medves (Kis) (Klein Mòrbisch), német f. 275 kath. lak.

Medves (Nagy), német f. 427 kath. lak. Hegyes határ. Bortermesztés. F. U. a' német ujvári uradalom.

Medves (Nemes), magyar falu 205 kath. lak. F. U. többen.

Miske (Pinka), (Mischendorf), közel Gyepü Füzeshez: 397 kath. lak. Kath. paroch. templom. Kövér rétek. Szép lótenyésztés. F. U. G. Erdődy György.

Nádkút (Rohr Brunn), német f. a' Stájer határszélen, a' Lapincs mellett: 433 kath. 9 evang. lak. Harminczad hivatal. Búza, dohány, kender, bor, és gyümölcs termesztés, Erdő. F. U. H. Batthyáni.

Nagyfalva, (Magersdorf) német f. a' Rába mellett, Sz. Gothárdtól nyúgotra 3 fertálynyira: 790 kath. lak. Szép kath. paroch. templom. Áldott határja mindennel bővölködik. Terem sok búzát, rozsot, árpát, kukuriczát, kendert. Dohánnya ezen egész környéken legjobb. Rétjei kövérek. Legelője, fája elég. Szőlőhegye (Schlössel) pedig híres fejér borral fizet. Továbbá diszesíti ezen helységet a' sz. gothárdi apátnak, egy jó magas hegyen épült kastélya, egy gyönyörü kápolnával egyetemben. A' kilátás innen valóban bájoló: keletre lábai alatt látja az ember Sz. Gothárd városát csinos lakházaival, és a' Rába vizének csavargós menetelét; mindjárt mellette az apátursághoz tartozó nagy kiterjedésü, 's híres bort termő majorsági szőllőhegyet; távolabb a' virágos réteket, termékeny róna szántóföldek, 's ismét gyümölcsös kertek váltják fel; végre a' hegy tövében egy pompás múlató erdő tűnik fel, melly árnyékos sétáló helyeivel szüntelen változó formáival, friss csergedező forrásaival, a' leggyönyörűségesebb pihenő helyül szolgál. — A' sz gothárdi híres ütközet a' helység mellett elterülő sikságon történt.

Németlak (Deutsch Minichof), német f. a' Lapincz mellett, Sz. Gothárdhoz $1/4$ mfd. 242 kath. lak. Termékeny róna határ. F. U. a' sz. gothárdi uradalom.

Neusiedl, német f. 379 kath. 498 evang. lak. Szőllőhegy. Erdő. Középszerü föld. F. U. a' n. ujvári uradalom.

Neustift, német f. 363 kath. lak. Jó bor. F. U. H. Batthyáni.

Oberdorf, német f. Vörösvárhoz 1 óra: 610 kath. lak. Sovány határ. Erdő. F. U. G. Erdődy György.

Olaszfalu (Wallendorf), német f. a' Lapincs mellett. Sz. Gothárdhoz ½ mfd. 377 kath. lak. 1-ső osztálybeli határ. Szőllőhegy. Kövér rétek. F. U. a' sz. gothárdi urad.

Olbendorf, német f. 802 kath. 19 evang. lak. Kath. paroch. templom. Hegyes, sovány határ. Erdő. F. U. a' n. ujvári uradalom.

Orfalu, vendus f. Sz. Gothárdtól délre 2 óranyira a' hegyek közt: 304 kath. lak. F. U. a' sz. gothárdi uradalom.

Óvár, német-horvát f. a' Pinka mellett: 455 kath. 8 evang. lak. Jó rétek. F. U. a' rohonczi uradalom.

Pécsfalu, (Potschendorf) német f. a' Lapincs termékeny völgyében: 114 kath. lak. F. U. a' szent gothárdi uradalom.

Permise, vendus f. a' sz. gothárdi uradalomban: 159 kath. lak. Sovány, köves határ.

Pinkócz (Gindenbach), horvát f. igen erdős, hegyes vidéken: 454 kath. lak F. U. a' n. ujvári uradalom.

Poppendorf, német f. a' Lapincs völgyében, a' gréczi országútban: 473 kath. 79 evang. lak. Határja 1-ső osztálybeli. Bora is van. F. U. H. Batthyáni.

Pözsön (Padersdorf) német f. a' Pinka mellett: 423 kath. lak. F. U. a' rohonczi uradalom.

Punicz, horvát f. 449 kath. lak. Szőllőhegy. Erdejében jó meszet éget. F. U. a' n. ujvári uradalom.

Radafalva (Rudersdorf), német f. Stiria szélén, a' Lapincs mellett, a' gréczi országútban: 939 kath. 201 evang. lak. Gazdag határ. Van búzája, kukuriczája, kenderje, dohánya, bora, gyümölcse, fája. F. U. a' német ujvári uradalom.

Ráks (Alsó és Felső,) 2 német f. a' Rába bal partján: 914 kath. lak. Határjok 1-ső osztálybeli. Tágas legelő és rét. Szőllőhegy. F. U. a' sz. gothárdi uradalom.

Rauchvarth, német-horvát f. 635 kath. lak. Földje nehéz mivelésü. Szőllője és gyümölcsös kertjei vannak. F. U. a' n. ujvári uradalom.

Rátót, magyar f. Csákányhoz $1/2$ mfd. a' gréczi országútban: 168 kath. lak. Termékeny határ. Diszesiti a' Cseh familia kastélya.

Rehgraben német-horvát f. 248 kath. lak. Sovány határ. F. U. a' n. ujvári uradalom.

Rohr, német f. 440 kath. lak. Hegyes határ. F. U. H. Batthyáni.

Rönök (Alsó) (Unter Radling), magyar-német f. a' gréczi póstaútban: 590 kath. 149 evang. lak. Jó búzaföld. Sok gyümölcs és bor. Nagy birkatenyésztés. Erdő. F. U. nagy részt B. Sennyei.

Rönök (Felső), német f. az elébbeni falutól csak $1/2$ óranyira: 601 kath. 31 evang. lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' n. ujvári uradalom.

Sándorhegy, német f. 140 kath. lak. F. U. B. Sennyei.

Sárosszék, (Kodn Zücken) német f. a' Pinka mellett: 390 kath. 2 evang. lak. kik igen szép lovakat nevelnek. Földjei, kivált rétjei igen jók. Az uraság 6 kerekü liszt, és fürész malma jövedelmes. F. U. G. Erdődy György.

Schalidorf, horvát f. 209 kath. lak. F. U. a' n. ujvári uradalom.

Sóskút (Sulz), német f. 167 kath. lak. Mész égetés. F. U. a' n. ujvári uradalom. Az ide közel lévő híres savanyú viz forrásról, 's fördő intézetről már emlékeztünk a' vármegye leirásában.

Szakonyfalu, vendus f. a' sz. gothárdi uradalomban: 221 kath. lak. Sovány, köves határ.

Szent Grót (Német) (Gerisdorf), német f. igen erdős és hegyes vidéken: 863 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szép erdő. F. U. a' n. ujvári uradalom.

Szent-Kút (Heiligen Brunn), német f. 296 kath. lak. Kath. paroch. templom. Jó bor. F. U. G. Batthyáni János.

Sent Mihály (Puszta) (St. Michel), horvát-német f. 660 kath. lak. Kath. paroch. templom. Földje nehéz agyag. Szőlőhegy. Erdő. F. U. H. Batthyáni.

Szent Mihály (Rába), magyar f. a' gréczi póstaútban: 279 kath. 1 evang. lak. Kath. paroch. templom. Kastély.

Pósta hivatal. Vendégfogadó. Határja mindennel bővölködik. Van jó rétje és földje, szőllője, erdeje. F. U. báró Sennyei.

Szent Miklós (Nikla), német-horvát f. 249 kath. lak. Kath. paroch. templom, mellyben a' n. ujvári Franciskanusok teszik az isteni szólgálatot. F. U. n. ujvári uradalom.

Szombatfa (Zumendorf), horvát f. 140 kath. lak. F. U. a' német ujvári uradalom.

Steingraben, horvát f. 295 kath. lak. Hegyes, erdős határ. F. U. a' német ujvári uradalom.

Stinacz, horvát f. közel Stájer országhoz: 770 kath. lak. kik jó fuvarosok. Kath. paroch. templom. Földjei a' Lapincs mellékén termékenyek. Szőllőhegye savanyu bort terem. F. U. a' német ujvári uradalom.

Strem, horvát-német f. 533 kath. lak. Jó bor termesztés. F. U. G. Batthyáni János.

Talapataka, magyar f. Sz. Gothárdhoz keletre 1 mfd. 174 kath. lak. F. U. a' sz. gotdhárdi uradalom.

Tobaj, német f. 484 kath. 40 evang. lak. Hegyes, erdős határ. Szőllőhegy. F. U. H. Batthyáni.

Tótfalva (Windischdorf), vendus f. a' sz. gothárdi uradalomban. Lakja: 358 kath.

Ullersdorf, német-horvát f. Sz. Elekhez ½ óra: 538 kath. lak. F. U. a' német ujvári uradalom.

Ubersdorf, német f. 252 kath. lak. F. U. G. Batthyáni.

Újhegy ((Neuberg), horvát f. hegyes, sovány vidéken: 726 kath. lak. Kőbánya. Szép erdő. F. U. Batthyáni.

Zsamánd (*Horváth*) (Krobotisch Reimersdorf), horvát f. 153 kath. lak.

Zsamánd (Német), német f. 173 kath. lak. Bortermesztés. F. U. a' n. ujvári uradalom.

Zaiczfalva (Hosendorf), horvát f. 112 kath. lak. F. U. a' n. ujvári uradalom.

Zsidó, magyar f. Sz. Gothárdhoz ½ óra: 118 kath. lak. F. U. a' sz. gothárdi uradalom.

Népes Puszták.

Rósahegy, N. Ujvár mellett 39 kath. lak. F. U. az uradalom.

III. A' TÓTSÁGI JÁRÁS.

Van benne: 6 mező város, u. m. 5 vindustót 1 német.

167 falu, u. m. 35 magyar, 71 német 114 vindustót, 1 vindus-német.

1 népes puszta, — mellyet magyarok laknak.

Népessége: 43,045 lélek u. m.

Vallásokra: 24,806 kath 13,647 evang. 4494 refor. 98 'sidó.

Nyelvökre: 8332 magyar, 27,835 vindustót, 6780 német.

Mező Városok.

Dobra (Neuhaus), német m. v. a' Stájer határszélen: 313 kath. 295 evang. lak. Kath. és evang. anya templomok. Van egy hegyen épült régi vára és egy fenyves erdeje. F. U. G. Batthyáni Borbála asszonyság, 's feje egy uradalomnak.

Hidegkút (Czankova), vindus m. v. a' Stájer határszélen: 265 kath. 3 evang. lak. Kath. paroch. templom. Róna termékeny határ; kövér rétek. F. U. G. Nádasdi Leopold.

Lendva (*Felső*) (Gornya Lendava), vindus m. v. 426 kath. 60 evang. lak. Kik hegyek közt elszórva laknak. Kath. paroch. templom. Diszesiti hegyen épült toronnyal ékesített várkastélya, mellyet hajdan a' hozzá tartozó nagy uradalommal együtt a' Széchy familia birt; most pedig G. Nádasdi Leopold birtokában van. A' várbeli pinczében, mellynek falai kősziklások, láthatni egy 660 akós hordót. Határja hegyes, völgyes, kavicsos. Bora meglehetős.

Martyáncz, vindus m. v. Mura Szombat mellett: 52 kath. 195 evang. lak. Kath. paroch templom. Róna termékeny határ. F. U. a' m. szombati uradalom.

Mura Szombat (Uisnicz, Sobota), vindus m. v. 665 kath. 30 evang. 98 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szép

várkastély és angolkert. Határja sik és termékeny, de az árvizektől sokat szenved, úgy hogy gyakran az utczákon lóháton kell járni, 's tiszta vizet sem ihatnak. Lakosai, kik közt sok nemes ember találtatik, nem robotolnak ugyan, de még is szegények. Baromvásárjai felette hiresek. Feje egy uradalomnak, mellyet G. Szapáry Jósef, és Batthyáni grófi familia bir

Rakicsán, vindus m. v. Mura Szombathoz $1/2$ mfd. 399 kath. 3 evang. lak. Nagy várkastély. Róna termékeny határját az árvizek járják. Kövér rétek. F. U. G. Batthyáni Jánosné.

F a l u k.

Adreicz, vindus f. a' hegyekközt: 25 kath. 160 evang. lak. F. U. Inkey, Hertelendy 's m. t.

Adriáncz, vindus f. 12 kath. 207 evang. lak. Kopár, köves határ. F. U. G. Nádasdy.

Bajánháza, magyar f. 9 kath. 149 ref. lak. F. U. G. Batthyáni.

Barkócz (Kis és Nagy), 2 vindus f. 182 kath. 18 evang. 's ismét 379 kath. lak. Sok nemes. F. U. a' mura szombati uradalom.

Berkaháza, vindus f. 110 evang. lak. Bortermesztés F. U. G. Nádasdy.

Beznócz, vindus f. 13 kath. 162 evang. lak. F. U. G. Nádasdy.

Bodoncz, vindus f. hegyek közt: 63 kath. 243 evang. lak. Evang. anya eklé'sia. F. U. a' m. szombati uradalom.

Bokrács, vindus f. 26 kath. 50 evang. lak. Hires bor. F. U. G. Batthyáni.

Borecsa, vindus f. 102 kath. 103 evang. lak. F. U. G. Nádasdy.

Borhida, vindus f. 90 kath. 60 evang. F. U. a' m. szombati urad.

Brezócz, vindus f. hegyek közt: 20 kath. 69 evang. lak. F. U. a' m. szombati urad.

Büdincz, vindus f. 191 kath. 28 evang. lak. Kopár, köves határ. F. U. G. Nádasdy.

Bükalya, magyar f. 16 kath. 54 evang. 60 ref. lak. F. U. G. Batthyáni familia.

Csekefa, magyar f. 18 kath. 120 evang. 25 refor. lak. Hegyes, erdős határ F. U. G. Batthyáni.

Csernecz, vindus f. 100 kath. lak. F. U. G. Nádasdi.

Csernecz (*Mura*), vindus f. egy lapályos, árvizes környéken: 156 kath. 8 evang. lak. F. U. a' m. szomb. uradalom, és Muray.

Csernelócz, vindus f. 30 kath. 52 evang. lak. F. U. a' m. szombati urad.

Csöpincz, vindus f. 482 kath. lak. Hegyes, kopár határ F. U. G. Batthyáni fam.

Dankócz, vindus f. a' hegyek közt: 55 kath. 83 evang. lak. F. U. a' m. szombati urad.

Dávidháza, magyar f. 22 kath. 214 refor. lak. Határja lehetős. Sok legelő. F. U. G. Batthyáni Károly és 'Sigmond.

Dolics 2 vindus f. 289 kath. lak. Sovány határ. F. U. G. Batthyáni.

Dolina, vindus f. 11 kath. 130 evang. lak. Köves határ. F. U. többen.

Dolincz (*Kis és Nagy*), 2 vindus f. a' hegyekközt: 491 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. G. Nádasdi.

Domafölde, magyar f. 10 kath. 15 ref, 16 evang. lak. F. U. G. Batthyáni.

Domaincz, vindus f. 197 kath. 3 evang. lak. F. U. G. Nádasdy.

Domonkosfa, magyar f. 28 kath. 145 evang. 22 ref. lak. Evang. templom. Határja 3-dik osztálybeli. F. U. G. Batthyáni.

Döbör, német f. a' Rába mellett: 292 kath. lak. Fenyves. F. U. a' dobrai uradalom.

Falkócz, vindus f. a' hegyek közt: 36 kath. 181 evang. lak. F. U. a' m. szombati uradalom.

Farkasdifalva, német f. 1002 kath. lak. Sok legelő, erdő, F. U. a' dobrai uradalom.

Frankócz, vindus f. 97 kath. 19 evang. lak. F. U. a' m. szombati urad.

Füxlincz, német f. 316 kath. lak. Bortermesztés. F. U. G. Nádasdi.

Gederócz, vindus f. a' rónaságon: 110 kath. 27 evang. lak. F. U. a' mura szombati urad.

Gerencserócz, vindus f. 140 evang. lak. F. U. G. Batthyáni.

Goricza, vindus f. a' hegyek közt: 18 kath. 180 evang. lak. F. U. a' m. szombati urad.

Gödörháza, magyar f. 15 kath. 27 evang. 130 ref. lak. F. U. G. Batthyáni Károly és 'Sigmond.

Görlincz, vindus f. 463 kath. lak. F. U. G. Nádasdi.

Grádicsa, vindus f. a' Mura mellett: 79 kath. 81 evang. lak. F. U. a' m. szombati urad.

Grics, német f. 164 kath. lak. F. U. a' dobrai urad.

Gyanavla, vindus f. 6 kath. 152 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Güczenhof, német f. 232 kath. lak. Sovány föld. F. U. G. Nádasdi.

Hodos, magyar f. az úgy nevezett Eörségen: 8 kath. 200 evang. 35 ref. lak. Az ide való kath. parochia a' kerczaival köttetett öszve, minthogy temploma elpusztult. Evang. anya templom, mellyben néha vindus nyelven is tartanak Isteni tiszteletet. Határja sovány, erdős. F. U. G. Batthyáni Károly és 'Sigmond.

Ispánk, magyar f. 7 kath. 140 ref. lak. F. U. G. Batthyáni fam.

Iváncz, magyar f. közel a' Rábához, Körmöndhöz 2 órányira: 390 kath. 15 ref. lak. Kath. paroch. templom. Szép urasági kastély és kert. Határja, mellyhez a' himfai és tótfalusi puszták is tartoznak elég termékeny. Legelője igen sok, rétje elég. Erdeje nagy szorgalommal ápoltatik 's felette gyönyörű. Feje egy uradalomnak, mellyet G. 'Sigray Jósef bir.

Ivanócz, vindus f. 50 kath. 122 evang. lak. F. U. Inkey 's m. t.

Jánosfá, magyar f. 75 kath. lak. F. U. G. Batthyáni.

Jánosócz, vindus f. 30 kath. lak. F. F. G. Nádasdi.

Kalch, német f. a' Stájer szélen: 271 kath. 7 evang. lak. F. U. a' dobrai uradalom.

Kancsócs, vindus f. 2 kath. 152 evang. lak. Hires bor termesztés.

Kápolna (Kerkás), magyar f. 37 kath. 140 ref. lak. F. U. G. Batthyáni.

Kapornak, magyar f. 13 kath. 25 evang. 6 ref. lak. F. U. G. Batthyáni.

Kercza, magyar f. 17 kath. 8 evang. 194 ref. lak. Kath. és ref. anya templomok. F. U. G. Batthyáni Jánosné.

Kernecz, vindus f. 9 kath. 54 evang. lak. F. U. G. Szapáry.

Keresztúr (Tót), vindus f. köves, sovány vidéken: 25 kath. 462 evang. lak. Evang. anya eklé'sia.. A' kath. filial. templomban tartatik egy nagy ágyu, és öszvelövöldözött vaskapu. F. U. számos nemesek, kik bor termesztésből élnek.

Korong, vindus f. a' Mura mellett: 451 kath. 9 evang. lak. Sok nemes. F. U. a' mura szombati urad.

Korosecz, vindus f. 200 kath. lak. F. U. G. Nádasdi.

Kosárháza, vindus f. 82 evang. lak. F. U. a' m. szombati urad.

Kotormány, magyar f. 5 kath. 78 evang. 47 ref. lak. F. U. G. Batthyáni Károly és 'Sigmond.

Kovacsócs, vindus f. 163 kath. 4 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Kölesvölgye, vindus f. kopár hegyek közt: 80 kath. 84 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Kraina, vindus f. 168 kath. 43 evang. lak. Róna határ. F. U. több nemesek.

Krasicz, vindus f. 348 kath. lak. Jó föld. Fuvarozás. F. U. G. Nádasdi.

Kroplivnik, vindus f. 172 kath. 35 evang. lak. F. U. G. Nádasdy.

Krotendorf, német f. 141 kath. 91 evang. lak. F. U. a' dobrai urad.

Kupsincz, vindus f. 100 kath. 99 evang. lak. F. U. G. Szapáry.

Kustanócz, vindus f. 15 kath. 285 evang. lak. Hires bor. Sovány, kavicsos föld. F. U. Győrfy 's m. t.

Kuzma, vindus f. 140 kath. 83 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Kükecs, vindus f. 36 kath. 92 evang. lak. Kopár, sovány határ. Szőllőhegye igen nemes bort terem. F. U. G. Szapáry, Inkey.

Lak (Tót), vindus f. 120. kath. 360 evang. lak. F. U. a' mura szombati uradalom.

Lehömér, vindus f. 31 kath. 124 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Liba, német f. 68 kath. 199 evang. lak. F. U. a' dobrai uradalom.

Luczova, vindus f. 1 kath. 113 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Lukasócz, vindus f. 55 kath. lak. F. U. G. Szapáry.

Macskócz, vindus f. 30 kath. 53 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Markócz, vindus f. 453 kath. lak. F. U. G. Batthyáni.

Markusócz, vindus f. 60 kath. 73 evang. lak. F. U. Zsohár Jósef.

Marácz (Tót), vindus f. a' m. szombati uradalomban. 45 kath 260 evang. lak.

Martinya, vindus f. 146. kath. lak. F. U. G. Nádasdi.

Matyasócz, vindus f. 180 kath. lak. F. U. G. Nádasdi.

Minihof, német f. a' Stájer szélen: 326 kath. 133 evang. lak. kik fuvarból 's kereskedésből élnek. F. U. a' dobrai uradalom.

Mladetincz, vindus f. 95 kath. 35 evang. lak. F. U. G. Szapáry.

Mogyorósd, magyar f. 43 kath. 120 evang. lak. Evang. templom. Sok legelő. F. U. H. Batthyáni.

Morácz, magyar f. Iváncz mellett: 420 kath. lak. Kath. filial. templom. Vendégfogadó a' m. szombati országútban. Földjei lehetősek. Legelője sok. Erdeje elég. F. U. Csányi, Farkas, Lipics, G. 'Sigray.

Motovilcz, vindus f. 166 kath. 25 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Musznya, vindus f. 5 kath. 160 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Mühlgraben, német f. 104 kath. 322 evang. lak. F. U. a' dobrai uradalom.

Nemsócz, vindus f. 42 kath. 67 evang. lak. F. U. G. Szapáry.

Neradnócz, vindus f. 21 kath. 213 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Norsincz, vindus f. 146 kath. 46 evang. lak. F. U. a' m. szombati uradalom.

Nuszkova, vindus f. 155 kath. 130 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

- *Otocz*, vindus f. 38 kath. 72 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Pankász, magyar f. 40 kath. 248 ref. lak. F. U. G. Batthyáni Károly és 'Sigmond.

Pecsnarócz, vindus f. 40 kath. 64 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Pananócz, vindus f. 2 kath. 170 evang. lak. F. U. Hertelendy.

Peszkócz, vindus f. 3 kath. 141 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Petrócz (Felső), vindus f. egy felette köves sovány vidéken: 30 kath. 273 evang. lak. Kath. paroch. templom. F. U. G. Nádasdi.

Petrócz (Mura), vindus f. 97 kath. 8 evang. lak. Termékeny föld és rét. Árvizek. F. U. a' m. szombati uradalom.

Pertócsa, vindus f. 481 kath. 6 evang. lak. Kath. paroch. templom. Fuvarozás. F. U. G. Nádasdi.

Pecsarócz, vindus f. sovány hegyek közt: 171 kath. 173 evang. lak. Kath. paroch. templom. Ide szoktak öszve tódulni Husvét után második vasárnapon, nagy számmal az egész Tótságból leginkább az aszszonyok búcsúra, mellyet meleg búcsúnak (topla prouszka) hivnak, hogy szemek fájdalmait el vesztenék, marháik egészségét különbféle vizzel való mosogatások által, vagy len', kender', tojásnak az oltárra való tevése által, kinyerhetnék. A' templom nem régiben öszve dült, 's most csak a' sanctuarium van meg. F. U. G. Nádasdi.

Petancz, vindus f. közel a' Murához: 411 kath. 5 evang. lak. Kath. filial. templom. Nagy búcsú járás. F. U. többen.

Polona, vindus f. 15 kath. 188 evang. lak. F. U. G. Szapáry.

Poláncz, vindus f. 23 kath. lak. F. U. G. Szapáry.

Pordasincz, vindus f. 8 kath. 60 evang. lak. Földje felette sovány, de bora a' legjobbak közül való. F. U. Hertelendy 's m. t.

Poznanócz, vindus f. 32 kath. 110 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Predanócz, vindus f. 220 evang. lak. F. U. a' m szombati urad.

Prosznyákfa, magyar f. 69 kath. 130 evang. 14 ref. lak. F. U. többen.

Puczócz, vindus f. 6 kath. 68 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Puczincz, vindus f. 12 kath. 225 evang. lak. Evang. templom. F. U. G. Batthyáni Jánosné.

Radócz, vindus f. 136 kath. 110 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Rákos (Kis), magyar f. 10 kath. 5 evang. 149 ref. lak. F. U. G. Batthyáni Károly és 'Sigmond.

Rákos (Nagy), magyar f. 49 kath. 3 evang. 380 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Sok legelő és fa. F. U. G. Batthyáni Károly és 'Sigmond.

Ratkócz, vindus f. 14 kath. 142 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Ritkarócz, vindus f. 157 kath. lak. F. U. G. Nádasdi.

Ropreesa, vindus f. 295 kath. lak. F. U. G. Nádasdi.

Rotgacsócs, vindus f. 276 kath. 2 evang. lak. Mész égetés. F. U. G. Nádasdi.

Sál, vindus f. 247 kath. 380 evang. lak. Sovány erdős határ. Hajdan mezőváros volt, a' mint e' kitetszik Letenyei János által 1627-ben tett egyházi visitatióból. F. U. G. Nádasdi.

Salomoncz, vindus f. 55 kath. 153 evang. lak. F. U. G. Batthyáni.

Skakócz vindus f. 181 kath. 33 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Stanócz, vindus f. 14 kath. 228 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Strukócz, vindus f. 29 kath. 200 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Strázsa (Alsó és Felső), 2 német f. közel a' Rábához: az első 538 kath. a' második: 342 kath, 9 evang. lak. Hegyes, sovány határ. Fenyves erdő. F. U. a' Batthyáni familia.

Szalafő vagy Szalafej, magyar f. 30 kath. 201 evang. 446 ref. lak. Ref. anya eklé'sia Hegyes határ. Sok erdő és legelő. Itt veszi a' Szala vize eredetét. F. U. G. Batthyáni Károly és 'Sigmond.

Szaknyér, magyar f. 4 kath. 115 evang. lak. F. U. H. Batthyáni.

Szata, magyar f. 7 kath. 113 ref lak. F. U G. Batthyáni.

Szerdahely, magyar f. 5 kath. 12 evang. 112 ref. lak. F. U. G. Batthyáni fam.

Szerdicsa, vindus f. 345 kath. 59 evang. lak. Hegyeiben vasat találni. Savanyúviz forrás. F. U. G. Nádasdi.

Szinnersdorf, német f. 238 kath. lak. F. U. G. Nádasdi.

Szlavecsa (Alsó és Felső), 2 vindus f. az első 213 kath. 153 evang. a' második: 174 kath. 199 evang. lak. Sovány, köves határ. F. U. G, Nádasdi.

Szodesincz, vindus f. 123 kath. 63 evang. lak. F. U. a' m. szombati uradalom.

Szotina, vindus f. 258 kath. 135 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Szombatfa, magyar f. 8 kath. 6 evang. 230 ref. lak. F. U. G. Batthyáni Jánosné.

Szombatfa (Alsó), magyar f. 6 evang. 150 ref. lak. F. U. G. Batthyáni Károly és 'Sigmond.

Szomorócz, magyar f. 10. kath. 33 evang. 100 ref. lak. Bortermesztés. F. U. G. Batthyáni Jánosné.

Szőcze, magyar f. Körmöndhöz 2 mfd. 334 kath. 66 evang. 4 ref. lak. Kath. paroch. templom. Sok erdő és legelő. F. U. H. Batthyáni.

Szölnök (*Alsó*) (Unter Czemming), vindus-német f. közel a' Rábához; 615 kath. lak. Szép tornyos kath. paroch. templom. Határja hegyes, sovány. Derék erdő. Itt sok fegyvereket, 's más emlékeket ásnak ki, mellyek a' sz. gothárdi ütközetre emlékeztetnek. F. U. G. Batthyáni Theréz asszonyság.

Szölnök (*Felső*), vindus f. 892 kath. lak. Kath. paroch. templom. Az ide való igen érdemes plebánus Kossics Jósef úr a' vindus tótokat ethnographice bőven, 's remek módra leirta; 's ezen leirást Csaplovics János úr az 1828-iki Tud. Gyűjtemény' V-dik kötetében közölvén: mind ketten sokat tettek arra, hogy hazánk ezen különben kevéssé esmeretes vidékét bővebben megesmerhettük. F. U. G. Batthyáni Theréz.

Szent Benedek, vindus f. 28 kath. lak. Kath. paroch. templom. Ezen helységnek környékén legjobb borok teremnek az egész Tótságban. De hires ezen hely még Mindszent napi vásárjárol is. Ekkor szabják meg az új bornak és slivoviczának az egész Vandaliára nézve az árrát: a' mint ekkor ott kél, úgy jobbára tovább is megmarad.

Szent Biborcz, vindus f. 40 kath. 135 evang. lak. Bora igen jó. F. U. G. Batthyáni Jánosné.

Szent Jakab, magyar f. Szala vármegye szélén: 140 kath. 72 evang. 5 ref. lak. Határja, mellyhez a' boldog aszszonyi puszta is tartozik, középtermékenységü. Rétje kevés, de legelője roppant, mert 2300 holdat foglal el. F. U. G. 'Sigray Jósef.

Szent Márton, magyar f. a' Rába mellett ½ mfd. Csákánytól: 200 kath. 11 ref. lak. Határja a' németfalusi pusztával együtt elég termékeny. Rétje jó. Legelője 2000 holdnyi. F. U. G. 'Sigray Jósef.

Szent Márton (*Rába*), német f. közel a' Stájer határ széléhez: 143 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. G. Batthyáni Jánosné.

Sz. Péter (*Őri*), magyar f. 68 kath. 749 ref. lak. Kath. és ref. anya szentegyházak. Erdeje, legelője bőven. Feje egy uradalomnak, mellyet G. Batthyáni Károly és 'Sigmond birnak.

Sülincz, vindus f. 45 kath. 139 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Svetahócz, vindus f. 230 kath. 10 evang. lak. F. U. G. Szapáry.

Tauka, német f. 44 kath. 290 evang. lak. F. U. G. Batthyáni.

Tessanócz, vindus f. 138 kath. 280 evang. lak. F. U. G. Szapáry.

Tissina, vindus f. róna, termékeny vidéken: 199 kath. lak F. U. a' m. szombati uradalom.

Tivadarcz, vindus f. 77 kath. 207 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Tropócz, vindus f. 144 kath. 14 evang. lak. F. U. G. Batthyáni.

Tropolocz, vindus f. 81 kath. 3 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Tűrke, vindus f. sovány hegyes vidéken: 292 kath. lak. kik gyakori ügyes lopások miatt mintegy példabeszéddé váltak az egész Vandaliában. F. U. G. Batthyáni fam.

Vanecsa, vindus f. 11 kath. 143 evang. lak. F. U. G. Szapáry.

Vancsevecz, vindus f. 71 kath. 44 evang. lak. F. U. G. Szapáry.

Vanersdorf, német f. 215 kath. 16 evang. lak. F. U G. Batthyáni.

Veczicza, vindus f. 37 kath. 100 evang. lak. F. U. a' m. szombati uradalom.

Velemér, magyar f. 13 kath. 3 evang. 240 ref. lak. Itt volna ugyan egy kath. parochia, de minthogy a' templom öszvedűlt — a' kerczai parochiával együtt administrátlatik. F. U. G. Batthyáni Károly és 'Sigmond.

Velike, német f. a' Stájer határszélen: 454 kath. 15 evang. lak. F. U. G. Batthyáni Jánosné.

Vidoncz, vindus f. 387 kath. 20 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Viszák, magyar f. 199 kath. 140 ref. lak. Ide tartozik a' lugosi puszta. Földje nem igen termékeny; rétje kevés; erdeje derék; legelője 2500 hold. F. U. G. 'Sigray Jósef.

Viz Lendva, vindus f. 280 kath. 58 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Wocseszluvecz, vindus f. 418 kath. 58 evang. lak. F. U. G. Nádasdi.

Zenkócz, vindus f. 70 kath. 180 evang. lak. F. U. a' mura szombati uradalom.

Zsidahegy cum Szárazhegy, vindus f. 66 kath. 220 evang. lak. F. U. a' mura szombati uradalom.

Népes Puszta.

Métynek, Velemér mellett: 50 kath. magyar lak.

I. A' KÖRMÖNDI JÁRÁS.

Van benne: 8 mező város, u. m. 6 magyar — 1 német — 1 német-horvát.

87 falu, u. m. 64 magyar, 13 német, 8 horvát, 2 horvát-magyar.

8 más népes lakhely vagy puszta, u. m. 7 magyar, 1 német.

Népessége: 35,559 lélek, u. m.

Vallásokra: 31,180 kath. 1153 evang. 2381 ref. 6 óhitü. 839 'sidó.

Nyelvőkre: 25,714 magyar, 6461 német, 2545 horvát.

Mező Városok.

Csákány (Czakersdorf), magyar m. v. közel a' Rábához, a' gréczi póstaútban: 590 kath. 7 evang. 2 ref. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szép várkastély és kert. Határja termékeny. Rétjei igen jók. Feje egy uradalomnak, mellyet G Batthyáni Károly és 'Sigmond bír.

Egervár, magyar m. v. erdős és mocsáros helyen Szala vármegye szélén: 240 kath. 4 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Várkastély. F. U. G. Széchenyi Lajos, 's feje egy uradalomnak.

Hidvégh (*Rába*), magyar m. v. a' Rába jobb partján, Szombathelyhez 3 mértföldnyire: 858 kath. 2 ref. 126 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Nagy és termékeny határ.

Mind rétje, mind legelője elég; a' honnan a' birka és marha tenyésztés szépen virágzik. F. U. Bertha, Varga, Tóth, Geiger 's mások.

Ják, magyar m. v. Szombathelyhez 2 órányira: 1262 kath. 8 'sidó lak. kik sok cserép edényt készítenek. Régi apáti temploma, melly most plebanialis szentegyházul szólgál, már messzire látható. Közönséges vélekedés, hogy ezen apáturság a' 12-dik vagy 13-dik században fundáltatott, még pedig a' Sz. Benedek Szerzet számára; de 1532-ben a' törökök Kőszegtől viszsza verettettvén, elpusztították, 's akkor a' hozzá tartozó Péczöl is tőle elszakadt. Most mint jövedelmes apátúrságot a' G. Erdődy familia conferálya.

Kertes (Gaas), német m. v. a' Pinka mellett: 559 kath. lak. Kath. paroch. templom, hová nagy búcsújárások történnek. Határja lehetős. Rétjei jók. Bort termeszt, 's derék erdeje van. N. Bóldog Aszszony napi vásárja igen népes. F. U. G. Erdődy familia.

Körmönd, magyar m. v. a' Rába bal partján Szombathelyhez 3 mértföldnyire: 2985, u. m. 1691 kath. 236 evang. 601 refor. 6 óhitű, 451 'sidó lak. A' várost 8 pósta és kereskedési út vágván keresztűl — azért igen eleven; 's gabonával, gyapjúval, gubaccsal, sertéssel, marhával 's más termékekkel fontos kereskedést űz. Van itt kath., evang., ref. anya szentegyház, synagóga, nagy sóház, pósta hivatal, számos bóltok, patika, 2 vendégfogadó, kávéház. De legnagyobb ékességére szolgál még is a' herczeg Batthyáni' pompás várkastélya, 's az ehez tartozó csínos izlésű, — 95 holdra terjedő kertje. A' kastélyban nézésre méltó: a' ritka szépségű fegyvergyűjtemény, és a' modell kabinet, hol számos épűleteket, hidakat, erőmíveket ábrázoló modellek tartatnak. A' kertnek, melly egyéberánt a' herczeg nemes szívűségéből a' köznépnek is nyitva áll — fő részei ezek: a' szép parterre; a' virágos kert; a' növevény kert, 2 nagy narancs és 1 ananas üvegházakkal; a' gyümölcsös, 's végre a' fa oskola, mindennémű kül és belföldi fákkal, csemetékkel Közepén pedig a' fő alléeban áll a' 105 lábnyi magas obelisk, melly úgy van helyheztetve, hogy minden alléeból látható légyen. A' város határja kies és termékeny, 's kár hogy a' Rába és Pinka kiöntései olly gyakran káro-

sítják. Nevezetes az: hogy itt 1818-ban kicsinyben próba tétetvén a' chinai vagy is hegyi riskása termesztésével — egy mag átallyába' véve 367 egészen megérett magot hozott. — Körmönd feje a' herczeg Batthyáni Fülöp egyik szép uradalmának, mellyhez 17 helység tartozik, 's melly különösen szép makkos erdőkkel bír.

Monyorókerék (Eberau), horvát-német m. v. a' Pinka mellett: 447 kath. lak. Nagy várkastély. Dohány, bor és gyümölcs termesztés. Gyönyörű vadakkal gazdag erdő. Feje egy uradalomnak, melly a' G. Erdődy nemzetség ősi birtokához tartozik. — Itt a' 14-dik században az Ellebrachi familia monostort emelt a' sz. Pál szerzetesek számára, de ennek ma nyoma sincs.

Vasvár (Eisenburg. Castrum Ferreum), magyar m. v. Szombathelytől dél keletre $3^1/_2$ mfd. a' veszprémi póstaútban: 595 kath. 10 evang. 94 'sidó lak. Hajdan királyi város és nevezetes erősség volt, a' honnan a' vármegye is innen vette nevét, 's a' mostani szombathelyi káptalan, mellynek alapittását sz. Istvánnak tulajdonítják, szinte itten lakott. 1311-dik esztendőben I. Károly alatt, János, Nagy Henrik bánnak fia, mint a' Trencséni Máté frigyesse — a' németeket és austriaikat, a' káptalan templomába szorítván: ezt reájok gyújtatta. Ulászló alatt pedig a' Maximilian seregei ostromlák Vasvárt, de a' várbeliektől éjjel meglepettettvén, csak nem mind öszve aprittattak. — Van itt most: Dominikanus klastrom, mellyet IV. Béla 1238-ban alapított, 's mellyet a' török pusztulás után 1687-ben Széchenyi György primás állíta viszsza; pósta hivatal, vendégfogadó, több urasági épületek. Határja termékeny, rétje, legelője elég, bora jó, fája bőséggel van a' Farkas erdejéből. F. U. G. Festetics László, a' szombathelyi káptalan, és a' Dominikanus szerzetesek.

Faluk.

Abdalócz (Edicz), horvát f. Monyorókerék mellett: 163 kath. lak. Szőllőhegy. Erdő. F. U. G. Erdődy familia.

Andrásfa, magyar f. Zala vármegye szélén: 383 kath. 6 'sidó lak. Termékeny határ. Bortermesztés. F. U. többen.

Balogfa, magyar f. Szombathelytől $1^1/_2$ óra: 141 kath. 2 ref. lak. Róna határ. F. U. Győrfi, Zanathy, Geszti 's m. t.

Beled (*Alsó*) (Unter Bildein), német f. a' Pinka völgyében: 415 kath. 4 evang. lak. Kath. paroch. templom. Jó rét és legelő. F. U. a' pornói uradalom.

Beled (*Felső*) német f. 368 kath. lak. F. U. G. Erdődy familia.

Berkifalu (*Alsó*) Körmönd mellett: 126 kath. lak. F. U. H. Batthyáni.

Berkifalu (*Felső*), magyar f. 209 kath. lak. Sok rét. F. U. H. Batthyáni.

Bóldogaszonyfa, magyar f. Egervárhoz $^1/_2$ óra: 405 kath. lak. Nagy juhtenyésztés, Erdő. F. U. G. Széchenyi Lajos.

Dienesfa cum Lakhegy, magyar f. Egervárhoz közel: 571 kath. 4 'sidó lak. Fája, rétje, legelője bőven. F. U. G. Festetics László 's m. t.

Doroszló (*Rába*), magyar f. Csákányhoz $^1/_4$ mfd. 198 kath. lak. Rétjei a' Rába mellett jók. Termékeny föld. F. U. Szegedy Károly.

Döbörhegy, magyar f. Körmöndhöz dél keletre: 269 kath. lak. Van szőllőhegye, erdeje, 's tágas legelője. F. U. G. Festetics László.

Döröske, magyar f. Körmöndtől délre 5 fertály: 222 kath. 23 ref. 4 'sidó lak. Szőllőhegy F. U. Estei Ferencz fő herczeg.

Dömötöri, magyar f. a' Sorok mellett: 187 kath. 65 evang. lak. Róna, termékeny határ. F U. többen.

Gerse, magyar f. Körmöndtől dél keletre, 2 órányira: 175 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. G. Festetics László.

Gőzfa, magyar f. Egervárhoz 1 óra: 273 kath. lak. Jó bor. Hegyes határ. F. U. G. Széchenyi Lajos.

Győrvár, magyar f. Vasvártól délre $1^1/_2$ óra: 391 kath. 1 ref. 5 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegy. F. U. G. Festetics László.

Hadász (*Hegyhát*), magyar f. 54 kath. 142 evang. 7 ref. lak. Bort termeszt. F. U. H. Batthyáni.

Halogy, magyar f. Csákányhoz 1 mfd. 235 kath. 1 evang. 7 ref. lak. Sok legelő, és erdő. F. U. H. Batthyáni.

Halastó (*Puszta*), magyar f. 156 kath. lak.

Harasztifalu, horvát-magyar f. 331 kath. lak. F. U. H. Batthyáni.

Hásos (*Horváth és Német*), (Eresdorf), 2 falu a' monyorókeréki uradalomban, az első: 199 horvát kath. a' második: 192 német kath. lak. Bort termesztenek. Határjok kicsiny.

Héraháza, magyar f. a' Sorok vize mellett: 82 kath. lak. F. U. a' Gindli fam.

Hollós (*Egyházas*), magyar f. közel a' Rábához, Hidvéghez. 1 órányira: 158 kath. 3 evang. 110 ref. lak. Kath. paroch. templom. Jó rét és legelő. F. U. többen.

Hollós (*Hidas*), magyar f. a' Rába mellett: 200 kath. 2 evang. 221 ref. lak. F. U. H. Batthyáni.

Hollós (*Nemes*), magyar f. 243 kath. 12 evang. 9 ref. lak. F. U. többen.

Hollós (*Rempe*), magyar f. 180 kath. 25 evang. 17 ref. 3 'sidó lak. F. U. több közbirtokosok.

Hovárdos (Hamicz), horvát f. Monyorókerékhez 1 óra: 183 kath. lak. Sovány határ. F. U. G. Erdődy fam.

Kápolnásfalu, magyar f. közel a' Sorokhoz: 101 kath. 54 ref. lak. Róna kövér határ F. U. G. Niczky fam.

Karátfölde, magyar f. Hidvégtől délre 2 óra: 371 kath. 10 'sidó lak. Szőllőhegy. F. U. G. Festetics László.

Katafa, magyar f. 163 kath. 30 evang. 19 ref. lak. Bortermesztés. Erdő. F. U. G. Festetics László.

Kemesmál, magyar f. a' Pinka mellett: 78 kath. lak.

Karacsfa (Hagensdorf), német f. Csákányhoz északra 1 óra: 494 kath. lak. Kath. paroch. templom. Határja középszerü, de rétjei jók. Sok szép lovakat nevel, 's azokkal kereskedik. F. U. G. Erdődy fam.

Keresztes (*Magyar*) (Grosdorf), német f. a' Pinka mellett: 368 kath. lak. Jó föld és rét. F. U. a' pornói urad.

Keresztes (*Német*), német f. az elébbeni helységtől csak a' Pinka választja el. Lakja: 358 kath. Szőllőhegye igen jó bort terem. Erdő. Középszerű föld. F. U. a' pornói uradalom.

Kisbér, magyar f. a' szalabéri póstaútban: 457 kath. 12 'sidó lak. Bora, búzája, fája elég. F. U. G. Festetics 's m. t.

Kolom, német f. Monyorókerék mellett: 320 kath. lak. Erdő. Szőllőhegy. F. U. G. Erdődy. fam.

Kozmafa, magyar f. 92 kath. lak. F. U. G. Festetics László.

Kölked (*Kis*), magyar f. 120 kath. 60 reform. 7 'sidó lak.

Kölked (*Nagy*), horváth-magyar f. Körmöndtől északra $1\frac{1}{2}$ órányira: 351 kath. lak. Kath. paroch. templom. Több csinos úri lakházak. Földjei jó termékenységüek; rétje, legelője, erdeje elég. F. U. Zarka, Hetyei, Lukács és Péchy familiák.

Lovaszád (Luising), német f. közel a' Pinkához: 245 kath. F. U. a' jáki apátúr. lak.

Mákfa (*Kis és Nagy*), 2 magyar f. Hidvégtől és Vasvártól 1 órányira. Az elsőben lakik: 209 kath. F. U. G. Festetics. — A' másodikban: 155 kath. 17 evang. F. U. Bertha, Tóth 's m. t.

Mihályfa (*Pető*), magyar f. Egervártól északra 2 órányira. 320 kath. 5 evang. lak. Van szép szőlője, erdeje, legelője. F. U. G. Festetics László.

Mihályfa (*Szent*), magyar f. éppen Vasvár mellett: 588 kath. 34 'sidó lak. F. U. a' vasvári uradalom.

Mindszent (*Pinka*), (Allerheiligen) magyar f. közel a' Pinka vizéhez: 664 kath. 4 evang. lak. Kath. paroch. templom. Tágas termékeny határ. Jó legelő, erdő. Nagy juhtenyésztés. F. U. a' pornói uradalom.

Mizdó (*Nagy*), magyar f. a' Hegyháton: 235 kath. lak. Erdő. Szőllőhegy. F. U. G. Festetics.

Mizdó (*Sárfű*), magyar f. Zala vármegye szélén: 212 kath. lak. F. U. G. Festetics László.

Nádallya (*Horvát*), horvát, f. a' Pinka vizének a' Rábába való ömlésénél, Körmönd mellett. Számlál 616 kath. lak. Földje termékeny. Rétjei felette jók, de sokszor szenvednek az árvizektől. F. U. H. Batthyáni.

Nádallya (Magyar), magyar f. 152 kath. lak. F. U. H. Batthyáni.

Nádasd, magyar f. Körmöndhöz délre 1 mfd. 386 kath. 264 evang. 10 ref. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szép szőllőhegy és erdő. F. U. H. Batthyáni.

Náraj, magyar f. Szombathelyhez 1 mfd. 623 kath. 1 evang. 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Rónahatár. F. U. többen.

Oloszka, magyar f. a' Hegyháton: 583 kath. 9 'sidó lak Jó bor. Makkos erdő. F. U. a' vasvári uradalom.

Oszkó, magyar f. a' szalabéri pósta útban: 815 kath. 2 evang. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Nagy szőllőhegy. Szép erdő. Jó föld és legelő. F. U. G. Festetics László.

Pácson, magyar f. Vasvárhoz 1 mfd. 382 kath. 5 'sidó lak. Bortermesztés. F. U. a' vasvári uradalom.

Perént (Új), magyar f. Szombathelyhez $1/2$ mfd. 200 kath. lak. Róna, termékeny határ. F. U. a' szombathelyi püspök.

Péterfa, magyar f. Vasvárhoz délre $1 1/4$ mfd. 296 kath. lak. F. U. a' vasvári uradalom.

Pokolfalu (Hölle), német f. Monyorókerékhez 1 óra: 134 kath. lak. F. U. a' pornói uradalom.

Polány, magyar f. a' Sorok mellett: 113 kath. 40 evang lak. Róna határja igen termékeny. Bora nincs. F. U. G. Hugonnai, Polányi, Korcsmáros 's m. t.

Pornó (Pernau) német f. közel a' Pinka vizéhez, Szombathelyhez 2 órányira: 521 kath. 4 evang. lak. Kath. paroch. templom. Nevezetes a' régi cisterciták monostoráról és apáturságáról, mellynek alapíttása 1235-ik esztendőre határoztatik; sőt már II. András szabadság levelében 1221-ben arról említés van: hogy t. i. István, egyetlen egy fia Istvánnak (Chefánnak) Magyar ország nádorának — igen istenes ember lévén a' sz. gotthárdi apátúrhoz folyamodott, a' ki őtet atyai módon fogadván, szerzete köntösébe öltöztette; István pedig minden ősi örökségét, melly a' pornói és monyorókeréki uradalmakból állott — a' sz. gotthárdi monostorhoz kapcsolta. — Mikor szakitatott el a' pornói apá-

túrság, 's ismét a' monyorókeréki uradalom — a' sz. gothárdi cistercitáktól nem bizonyos; de hihető hogy az 1532-iki kőszegi török ostrom alkalmával történhetett, a' midőn az ellenség ezen megyében mindent tüzzel vassal elpusztitott. Később t. i. 1643-ban a' pornói uradalom a' soproni jesuitáknak adatott; ezeknek eltöröltetése után, majd a' kamara, majd G. Eszterházy, majd H. Lichtenstein valának birtokában; most azonban Estei Ferencz fő herczeg, modenai uralkodó birja.

Radócz (*Egyházas*), magyar f. Körmöndtől északra 1 mfd. 198 kath. 6 evang 240 ref. 2 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Róna határja bőtermékenységü. Fája is elég. F. U. B. Mikos, Karcsay, H. Batthyáni 's m. t.

Radócz (*Puszta*), magyar f. 65 kath. 3 evang. 300 ref. lak.

Saál (*Hegyhát*), magyar f. 245 kath. 16 evang. 2 ref. lak. F. U. Bernát, Sály 's m. t.

Sároslak (*Kis*) magyar f. 65 kath. 60 ref. lak. F. U. többen.

Sároslak (*Német*) (Moschendorf), német f. közel a' Pinka vizéhez: 771 kath. 2 evang. lak. Kath. paroch. templom. Szép lótenyésztés. F. U. H. Batthyáni.

Schücz (*Horváth*), horvát f. a' Pinka völgyében: 307 kath. lak. Jó rét, legelő. Erdő. F. U. G. Erdődy fam.

Schücz (*Német*), német f. a' Pinka mellett: 651 kath. lak. Kath. paroch. templom. Kövér rétek. F. U. G. Erdődy familia.

Szarvaskend, magyar f. Körmöndtől délre 1 óra: 162 kath. 178 evang. 20 ref. lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegy. Erdő. F. U. a' 'Sibrik fam.

Szecsőd (*Egyházas*), magyar f. 127 kath. 1 evang. 39 ref. lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' Szecsődy fam.

Szecsőd (*Mólna*), magyar f. 88 kath. 3 evang. 292 ref. lak. F. U. H. Batthyáni.

Szecsőd (*Német*), magyar f. 128 kath. 7 evang. 120 ref. 7 'sidó lak. F. U. a' Dienes fam. 's m. t.

Szecsőd (*Terestény*), magyar f. 52 kath. 2 evang. 44 ref. lak. Ref. anya eklésia. F. U. H. Batthányi. Mind a' 4 Sze-

csőd Körmönd és Hidvég közt fekszik, a' Rába környékén. Róna földjeik, rétjeik igen jók.

Szent Katalin (Katharein), horvát f. 191 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. G. Erdődy fam.

Szent Király (*Pinka*), magyar f. 22 kath. 5 evang. lak. Kath. paroch. templom. F. U. G. Erdődy fam.

Szent Péterfalva (Prostrum), német f. a' Pinka mellett: 702 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szép erdő. Szőllőhegy. Jó rét, F. U. G. Erdődy fam.

Tarródfa, magyar f. a' Pinka és Strem vizek öszve folyásánál: 258 kath. lak. Termékeny róna határ F. U. többen.

Tarródháza, magyar f. a' Sorok mellet: 91 kath. lak. Kastély. F. U. B. Mikos.

Telekes, magyar f. közel a' Zala vármegyei határszélhez: 369 kath. 9 'sidó lak. Szép erdő. Sok legelő. F. U. Ebergényi Benedek, Dereskey 's m. t.

Tilaj, magyar f. Zala vármegye szélén: 285 kath. 6 'sidó lak. F. U. G. Festetics László.

Tótfalu, horvát f. Monyorókerék mellett: 128 kath. lak. F. U. G. Erdődy.

Tótfalu (Sorki), magyar f. a' Sorok mellett: 120 kath. 56 ref. lak. Határja egészen róna és termékeny. F. U. G. Hugonnai.

Ujfalu (Radócz), magyar f. 85 kath. 5 evang. 42 ref. lak. F. U. több nemesek.

Ujfalu (Sorki), magyar f. 308. kath. lak. F. U. B. Mikos, G. Hugonnai, Eörsi 's m. t.

Unyom (Kis), magyar f. Szombathelyhez 1½ óra a' körmöndi útban: 310 kath. 7 ref. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Földjei jó búzát teremnek; legelője jó és elég.

Unyom (Nagy), magyar f. ½ órányira az elébbeni helységtől: 304 kath. 11 ref. lak. Áldott róna határ. Nagy birka tenyésztés. F. U. mind a' két helységnek: Szegedy, Vajda, Eörsy, Miskey, 's m. t.

Vasallya, magyar f. a' Pinka völgyében: 405 kath. lak. F. U. G. Erdődy familia.

Zsidóföldo, magyar f. Vasvárhoz közel: 475 kath. 3 'sidó lak. F. U. a' vasvári uradalom.

Népes Puszták vagy más Lakhelyek.

Besfa, Tarródfa mellett: 28 kath. magyar lak.

Büks (Magyar), Karacsfához 1 fertály. 53 kath. német lak.

Cserhegy, Nádasdhoz $^1/_2$ óra: 89 kath. 59 evang. magyar lak. F. U. H. Batthyáni.

Daraboshegy, Nádasd fil. 221 kath. magyar lak. F. U. H. Batthyáni.

Nyirvár, Jákhoz $^1/_2$ óra: 27 kath. magyar lak.

Szálláshely, Gerséhez 1 óra: 48 kath. magyar lak. F. U. G. Festetics.

Telekes (Felső), 39 kath. lak. F. U. Ebergényi, Döröskey, 's m. t.

Tótfalu, Ivánczhoz $^1/_2$ óra: 90 kath. magyar lak. F. U. G. 'Sigray.

V. A' SZOMBATHELYI JÁRÁS.

Van benne: 1 püspöki város, magyar-német;
5 mező város, mind magyar.
100 falu, u. m. 99 magyar, 1 horvát.
Népessége: 34,660 lélek, u. m.
Vallásokra: 30,025 kath. 4068 evang. 27 ref. 6 óhitű, 534 'sidó.
Nyelvökre: 32,476 magyar, 1250 német, 400 horvát, 534 'sidó.

Szombathely (Sabaria, Stein am Anger), szabad püspöki város a' Gyöngyös és Perent vizek közt, Budához 24, Po'sonyhoz 14 mértföldnyire, egy felette kies vidéken. Ezen helyen feküdt hajdan a' rómaiak' Colonia Claudia Savaria nevü várossok, a' mint ezt bőven meg mutata Schönvizner illy czimü remek munkájában: „Antiquitatum et Historiae Sabariensis ab origine usque ad praesens tempus. Libri novem studio et opera Stephani Schoenvisner. Pestini. MDCCXCI.“ Előadja a' tudós munka: mint szállított Claudius császár

ezen helyre népes gyarmatot a' Claudia nemzetségből; mint lett ez későbben Felső Panóniának fő várossa, 's a' rómaiak igazgatójának lakhelye; mint emeltetett itt Septimius Severus a' császári méltóságra, a' római seregek által; hogy foglalták el a' várost Etele alatt a' diadalmas hunnok; hogy omlott ez öszve földindulás által 455-ik esztendőben Kr. sz. után 's a' t. —

Mind ezek után nem csuda, hogy itten különböző időszakaszokban olly sok római régiségekre akadtak, u. m. hamvedrekre, sírkövekre, cserép és kő edényekre, ezüst-arany-réz pénz darabokra, gyűrűkre, 's a' t. de az 1819 és 1820-diki esztendők különösen gazdagok voltak illyen találmányokban, a' midőn egész római temetők fedeztettek fel, 's az innen kiásott 's öszvegyűjtött régiségeket nádor ispány Eö cs. k. herczegsége, 's herczeg Batthyáni feles summa pénzen megvásárolván — a' magyar nemzeti Museumnak ajándékozták.

Itt történt az a' békesség, melly az Ulászló, és Posthumus László pártjai közt támadt polgári háborúnak véget vetett 1441-ben. Ugyan itt állította fel táborát Hunyady János 1446-ban, viszsza akarván foglalni Fridriktől Lászlót és a' koronát. 1360-ban sz. Ferencz szerzetesek hozattak be. 1578-ban a' posonyi ország gyülésen elhatároztatott: hogy a' vasvári káptalan pecsétjével, 's jegyzőkönyvével együtt Szombathelyre tétessék át. 1579-ben Draskovics György győri püspök papi gyülést tartván, a' tridenti végzéseket kihírdette. Ifjabb Draskovics György 1638-ban a' sz. Márton templomát, az oda tartozó plebánia házzal 's fundusokkal, a' sz. Domonkos szerzetének ajándékozta. 1772-ben Zychy Ferencz győri püspök tulajdon fundusán 6 deák oskolát állított. 1797-ben a' felkelő nemes lovas sereg, melly 17,000 főre ment, — itt tartotta hadi gyakorlásait. — Püspökségét, melly Schoenvisner után, már 326-dik esztendőbe virágzott — Maria Therezia 1777-ben hozá újra életben; 's most kiterjed egész Vas vármegyére, 's Zalának kövöi és egerszegi járásaira. Számlál pedig: 4 jövedelmes apáturságot, 2 prépostságot, 1 prioratust, 1 székes káptalant 6 kanonokokkal; 6 fő-, 15 al-esperestségeket;

182 plebaniát, 277 világi áldozó papot, 77 szerzetest 8 monostorokban; és 267,485 kath. lelket.

Lakossai, kik 3888-ra, u. m. 3785 kath. 41 evang. 3 ref. 59 'sidókra mennek, nagyobb részt magyarok, kevesebb németek, 's mindnyájan élnek már századok előtt nyert szabadságaikkal: a' mint e' világos II. János győri püspök levéléből 1407-dik esztendőrül, 's mellyeket utóbb több győri püspökök, u. m. Szelestei Goszton V. János 1525-ben, Paksi Balás 1526-ban; valamint I. Ferdinand is 1534-ben, Maximilian 1567-ben, Rudolf 1578-ban megerősítettek. Későbben Német Ujvárra vitt levéltáruk elégvén: Napragy Demeter győri püspök új szabadság levelet adott 1607-ben, mellyet II. Mátyás is confirmált, II. Ferdinand pedig 1630-ban újakkal tetézett.

Nevezetességei közé tartozik: az igen szép izlésű, roppant püspöki templom, 2 rézzel födött, 's 30 öl magásságú tornyokkal. Az egész egy keresztet ábrázol, 's belseje gazdagon márványozott korinti oszlopokon nyugszik, és olly tágas, hogy 3000 ember benne könnyen elfér. Van benne: 10 óltár, 's egy 40 mutatiós orgona. Hoszasága: 38 öl, 3 láb. Szélessége a' kereszt terjedésénél 18, egyébütt 10 öl. Magassága: 14 öl, 2 láb; a' csinos püspöki palota; a' 3 emeletes vármegyeháza, mellyben tartatnak a' megyei gyülések és törvényszékek; a' papi nevendék ház, a' városháza, a' Franciskanus, Dominikanus monostorok és szentegyházak. Van itt továbbá: egy kath. gymnasium és lyceum, mellyekről fellyebb a' vármegye leirásában bővebben emlékeztünk; pósta hivatal, patika, fundatio az elöregedett parochusok számára, polgári ispotály, 2 vendégfogadó. —

Környéke a' városnak igen szép: keletre, délre, északra rónaság veszi körűl, termékeny szántóföldekkel, kövér rétekkel, gyümölcsösökkel; nyugotra pedig szőllőhegye terűl el. Lakossai a' földmivelést, mesterségeket, kereskedést nagy szorgalommal űzik; 's a' heti vásárok gabonára nézve felette fontosok.

Mező Városok.

Szent György, magyar m. v. a' Répcze mellett: 318 kath. 30 evang. 10 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Pompás kastély és kert. Szép spanyol birka tenyésztés. Határja termékeny. Rétjei különösen zsiros szénát adnak. F. U. Horváth János, cs. k. kamarás.

Ikervár, magyar m. v. a' Rába mellett, Szombathelyhez 3 mértföldnyire: 801 kath. 8 evang. lak. Kath. paroch. templom. Ékesíti ezen várost a' földes aszszonyság' 2 gyönyörű kastéllya, számos, kivált Olasz országból, Romából hozott művészeti darabokkal; és a' ritka szépségű ángol kert. Nevezetes itten a' nagy ananas ház, mellyben több külföldi növévényeken kivűl 1000 darab ananas fa, 's egy szegeletben olly szőllőtőke találtatik, melly esztendőt által kétszer virágzik, 's mind anyiszor érett gyümölcsöt hoz. A' Rábán túl ismét van egy természetes kert, gyönyörű jegenye, nyár fa csoportokkal, halas tavakkal, méhes házzal, fáczányossal, gyümölcsössel, 's egy roppant kiterjedésü rétséggel.

Határja a' várósnak róna, 's igen termékeny, de az árvizektől sokat szenved. Szarvasmarha és juhtenyésztése virágzó. Az uraság szép svajczerájt tart. Feje egy uradalomnak, mellyet özvegy G. Batthyáni Borbála asszonyság bír.

Rum, magyar m. v. a' Rába mellett: 490 kath. 4 evang. lak. Kath. paroch. templom. Rétje, legelője, fája elegendő. F. U. a' Rumy familia.

Sárvár, magyar m. v. a' Gyöngyös mellett, közel a' Rábához: 1151 kath. 6 óhitű, 170 evang. 2 ref. lak. kik közt egynehány magyarúl is tudó német colonisták vannak. Kath. paroch. templom. Nagy várkastély és kert. Vendégfogadó. 3 vízi malom a' Rába vizén. Határja róna és igen termékeny; rétje, legelője bőven. Az uraság spanyol birka nyájai különösen szépek. Heti vásárjai a' gabonára nézve híresek. Ezen várost, melly ezelőtt nevezetesebb volt a' 16-dik és 17-dik században a' gróf Nádasdiak birták, 's könyvnyomtató műhellyel bírt; azután majd a' Szily familia, majd a' genuai társaság kezébe esett; mostani birto-

kossa a' hozzá tartozó szép uradalommal együtt: Estei Ferencz fő herczeg, modenai uralkodó.

Vép, magyar m. v. Szombathelyhez $1\frac{1}{2}$ óra: 1178 kath. 3 evang. lak. Kath. paroch. templom. Roppant várkastély. Kövér róna határja búzát, kukuriczát, dohányt bőven terem. Lakossai közt számos czigányok találtatnak. Feje egy uradalomnak, mellyet a' G. Erdődy familia bír.

Faluk.

Acsád, magyar f. Szombathelytől északra 2 mértföldnyire: 152 kath. 220 evang. lak. Szép urasági kastély és kert. Gazdag búza termő határ. F. U. a' Szegedy fam.

Aszonyfa (*Kis*), magyar f. 203 kath. lak. F. U. a' Rosty familia.

Aszonyfa (*Nagy*), magyar f. 275 kath. 5 evang. lak. F. U. H. Eszterházy.

Badonfa, magyar f. a' Gyöngyös mellett: 74 kath. lak. F. U. Skerlecz és Zarka familiák.

Bakófa, magyar f. 72 kath. lak. F. U. G. Hugonnai.

Balozzai, magyar f. a' Rába mellett: 135 kath. lak. F. U. Rumy.

Benkeháza, magyar f. 40 kath. l. F. U. a' Noszlopy fam.

Bárdos, magyar f. 128 kath. lak. F. U. Bárdosy, Bozzay, 's m. t.

Bogát, magyar f. a' Gyöngyös mellett, Szombathelyhez 1 órányira: 79 kath. 5 ref. lak. Nevezetes ezen kis helység szép kastéllyáról és nézésre méltó borszesz fabrikájáról, mellyben a' destillatio olly sebesen megy végbe, hogy $4\frac{1}{2}$ minutum alatt 24 foknyi szesz folyik. Ugyan ezen gőz erőmív segedelmével sör is főzettetik. Az itt készült borszesz ezelőtt a' cs. k. ármadia számára vásároltatott fel, de most a' Cseh országi gyárok nagy vetélkedésbe jöttek vele. Egyéberánt az egész határ egy szép gyümölcsös 's ángol kertté változtatott által. F. U. Skerlecz Jósef.

Bogyoszló (*Rába*), magyar f. 350 kath. 79 evang. lak. F. U. többen.

Böd, magyar f. 602 kath. 3 evang. lak. kik szárnyas állatokkal nevezetes kereskedést űznek Bécsbe. Kath. pa-

roch. templom. Gazdag róna határ. F. U. Hegedűs, Vajda, Balla, 's más sok nemesek.

Borotszeg, magyar f. 93 kath. lak. F. U. B. Sennyei, Bozzay, 's m. t.

Bozzai, magyar f. 210 kath. lak. F. U. Bozzay, 's m. t.

Bögöthe, magyar f. 202 kath. 4 'sidó lak. F. U. a' sárvári uradalom.

Család (*Vámos*), magyar f. a' Répcze mellett: 474 kath. 8 evang. 12 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Rétjei felette jók. F. U. a' Bezerédy familia.

Csánig, magyar f. a' Répcze mellett: 32 kath. 374 evang. 15 'sidó lak. Határja igen áldott, különösen kövér rétekkel dicsekedhetik. F. U. Niczky, Vidos, Guary, Radó, Tóth, 's m. t.

Csempesz, magyar f. 80 kath. 5 'sidó lak. F. U. a' Rosty familia.

Csénye, magyar f. a' Gyöngyös mellett: 444 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' sárvári uradalom.

Csó (*Nemes*), magyar f. 90 kath. 180 evang. lak. Evang. templom. Árvaház. F. U. több nemesek.

Csó (*Puszta*), magyar f. 194 kath. lak. F. U. Niczky, 's m. t.

Csomaháza, magyar f. 82 kath. lak. F. U. többen.

Egerszeg (*Iván*), magyar f. a' Répcze mellett: 125 kath. 96 evang. 8 'sidó lak. F. U. Tallián, 's m. t.

Egerszeg (*Kemény*), magyar f. 180 kath. 146 evang. lak. F. U. Tóth, Vitnédi, Kemény, 's m. t.

Egyházszeg, magyar f. 51 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' Medgyesy familia.

Füztű, magyar f. 120 kath. lak. F. U. Eölbey, 's m. t.

Geregye, magyar f. 85 kath. lak. F. U. Finta, 's m. t.

Gór, magyar f. a' Répcze mellett: 217 kath. lak. F. U. Guary.

Gyanyó, magyar f. 130 kath. 3 'sidó lak. F. U. Móricz, 's m. t.

Guttaháza, magyar f. 96 kath. 25 evang. 6 ref. lak.

Hegyfalu, magyar f. a' Répcze mellett: 466 kath. 178 evang. lak. Gazdag határ. Kövér rétek. Lakossai sok ökröt hizlalnak. F. U. sz. györgyi Horváth János, kinek itt szép kastéllya van.

Herman, cum Kis Szőllős, magyar f. 261 kath. lak. F. U. az Inkey familia.

Jakfa, magyar f. 259 kath. 114 evang. lak. Nagy és termékeny határ. Szép juh tenyésztés. F. U. G. Széchenyi Pál, sz. györgyi Horváth, 's m. t.

Kajd (Kis és Nagy), 2 magyar f. a' Gyöngyös mellett Az első: 59 kath. a' második: 237 kath. lak. F. U. Svetich 's m. t.

Kenéz, magyar f. 260 kath. lak. F. U. a' szombath. káptalan.

Kisfalud, magyar f. 140 kath. 47 evang. lak. F. U. többen.

Kolta, magyar f. 140 kath. 157 evang. 3 ref. 5 'sidó lak. Evang. templom. F. U. a' Vidos familia.

Kopács, magyar f. 125 kath. 21 evang. lak. F. U. többen.

Kövesd (Rába), magyar f. 156 kath. 18 evang. 11 'sidó lak. F. U. a' Végh familia.

Köveskút, magyar f. 202 kath. 6 evang. lak. F. U. a' Szegedy familia.

Kovácsi (Rába), magyar f. 423 kath. 2 evang. 3 'sidó lak. F. U. az ikervári uradalom.

Lak, magyar f. közel a' Répczéhez: 195 kath. 622 evang. 45 'sidó lak. F. U. Kisfaludy, Barthodieszky, Vittnédy, 's m. t.

Lipárth, magyar f. 250 kath. 1 evang. lak. F. U. a' szombathelyi káptalan.

Medgyes, magyar f. 213 kath. 10 'sidó lak. F. U. a' Medgyesi fam.

Megyehida, magyar f. 223 kath. lak. kik szép lovakat nevelnek. F. U. G. Erdődy Károly.

Meszlén, magyar f. 364 kath. 246 evang. 15 'sidó lak. Kath. és evang. anya templom. Gazdag búzatermő határ. F. U. számos nemesek.

Mólnári, magyar f. a' Rába mellett: 211 kath. 51 evang. lak. Kastély. Erdő. F. U. G. Festetics Györgyné.

Niczk, magyar f. közel a' Rába és Répcze vizek öszve folyásához: 435 kath. 26 evang. 29 'sidó lak. Kath. paroch.

templom. Gazdag határ. Sok és kövér rétek. Erdő. F. U. nagy részt az igen régi nevezetes Niczky nemes familia; birnak azonban kisebb részt Radó, Csupor 's m. t. nemesek.

Nyögér, magyar f. 456 kath. 1 evang. 11 'sidó lak. Mocsáros határ. Erdő. Sok rét. F. U. az ikervári uradalom.

Eölbő vagy *Ölbő* (*Kis*), magyar f. 78 kath. lak. F. U. Eölbey fam.

Ölbő (*Nagy*), magyar f. 400 kath. 6 evang. 3 ref. 5 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' Horvát familia.

Paty (*Kis és Nagy*), 2 magyar f. Kőszeghez 1 mfd. 254 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Paty (*Alsó*), magyar f. Sárvárhoz ½ mfd. 356 kath. 5 evang. 5 'sidó lak. Gyönyörű kastély és kert. Nagy tökélletességre vitt juhnyájak. Váltó gazdálkodás. 4 országos vásárt is tart. F. U. G. Festetics Imre.

Paty (*Felső*), magyar f. 312 kath. 121 evang. 15 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. f. büki Nagy Ferencz.

Péczöl, magyar f. a' Gyöngyös mellett: 483 kath. 1 ref. lak. Kath. paroch. templom. Apáturság, melly 1532 előtt a' jákival egyesítve volt, de most mint különös beneficiumot a' G. Erdődy familia ajándékoz el. Határja termékeny, rétje sok. Lakossai jó lovakat nevelnek. F. U. G. Erdődy Károly.

Péntekfalu, magyar f. a' Rába mellett: 297 kath. 5 evang. lak.. F. U. a' sárvári uradalom.

Péterfa, magyar f. 104 kath. lak. F. U. az ikervári uradalom.

Péteri, magyar f. a' Gyöngyös mellett: 97 kath. lak. F. U. a' Jelenchich familia.

Perént Ó, cum Sz. Márton, 2 magyar f. Szombathely mellett: 1035 kath. 88 'sidó lak. F. U. a' szombathelyi püspök.

Porpácz (*Darázs és Pór*), 2 magyar f. 199 kath. 5 'sidó lak. F. U. a' Darázs fam. 's m. t.

Pósfa, magyar f. 245 kath. 12 evang. 12 'sidó lák. F. U. sz. györgyi Horvát, Szalay, 's m. t.

Püspöki, magyar f. a' Rába mellett: 148 kath. 74 evang. lak. F. U. a' szombathelyi püspök.

Sálfa, magyar f. 126 kath. 11 evang. 1 ref. 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. Szita, Gosztonyi, 's m. t.

Sár, magyar f. 451 kath. 6 evang. lak. F. U. a' sárvári urad.

Sennye (*Kis és Nagy*), 2 magyar f. 201 kath. 38 evang. 5 'sidó lak. F. U. B. Sennyei, 's m. t.

Sötony, magyar f. 497 kath. 2 evang. lak. Termékeny határját a' Rába árvize járja. F. U. az ikervári uradalom.

Sömjén (*Rába*), magyar f. 285 kath. lak. F. U. a' sárvári uradalom.

Söpte, magyar f. 250 kath. 5 'sidó lak. F. U. Hodászy, Noszlopy, Csontos, Ughy, Jánosi.

Szanat, magyar f. 343 kath. lak. F. U. a' szombathelyi püspök.

Széchény, magyar f. a' Gyöngyös mellett: 545 kath. 1 ref. lak. Kath. paroch. templom. Termékeny búza termő határ. F. U. Ebergényi Benedek.

Szeleste (*Alsó*) magyar f. 136 kath. 55 evan. lak. F. U. Szelestei familia.

Szeleste (*Felső*), magyar f. 300 kath. 5 'sidó lak. F. U. G. Festetics Imre.

Szent Ivánfa, magyar f. 180 kath. 146 evang. 6 'sidó lak. F. U. a' Palásty örökösök.

Szent Kereszt, magyar f. 115 kath. lak. F. U. a' dömölki apátur.

Szent Király, magyar f. a' Gyöngyös mellett: 104 kath. lak. Kath. paroch. templom. Kastély. F. U. Skerlecz Jósef.

Szent Léránt, magyar f. 125 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. többen.

Szent Lőrincz, magyar f. 83 kath. 4 evang. lak. F. U. többen. Kath. paroch. templom.

Szent Tamás, magyar f. 83 kath. 40 evang. lak. F. U. G. Festetics Györgyné.

Szilvágy (*Alsó*), magyar f. 161 kath. 23 evang. 3 'sidó lak. F. U. Tallián, Gál.

Szilvágy (*Felső*), magyar f. 197 kath. 1 evang. lak. Kath. paroch. templom. Szép kastély és kert. F. U. Tallián Antal cs. k. kamarás.

Nagy Szőllős, magyar f. 210 kath. lak. F. U. G. Erdődy fam.

Surány, magyar f. 297 kath. lak. F. U. többen.

Tana. magyar f. 195 kath. 2 evang. lak. F. U. Boros, Polányi, Balogh, Forintos.

Táplánfa, magyar f. 293 kath. lak. F. U. Polányi, Korcsmáros, Csányi, G. Hugonnai, Szalanczy, Fœrster.

Teresztyénfa, magyar f. 134 kath. 65 evang. 13 'sidó lak. F. U számos nemesek.

Tiborczszeg, magyar f. 29 kath. lak. a' Gyöngyös mellett.

Tizenhárom város, magyar f. Sárvár mellett: 184 kath. lak. F. U. a' sárvári uradalom.

Tömörd, horvát f. Sopron vármegye szélén, Kőszegtől 1½ órányira: 411 kath. 8 evang. 1 ref. lak. Kath. paroch. templom. Nevezetes spanyol birka tenyésztés. F. U. a' Chernel familia.

Töltös, magyar f. 206 kath. lak. F. U. többen.

Ujfalu (Uraj), magyar f. 230 kath. 309 evang. lak. F. U. többen.

Vármelléke, magyar f. Sárvár mellett, mellynek külvárossát teszi: 395 kath. 95 evang. 103 'sidó lak. Synagóga. F. U. a' sárvári uradalom.

Váth, magyar f Sárvár és Szombathely közt: 524 kath. 16 evang. lak. Közel a' helységhez láthatni egy 1787-ben eltöröltetett servita klastromot, és szentegyházat, melly váthi sz. kútnak neveztetik, 's mellyet G. Nádasdy Ferencz korona őr alapitott 1720-ban, 's most is a' nevezett familia egy beneficiatust tart a' maga költségén. A' templomban felállított bold. Szüz Mária képéhez nagy búcsújárások történnek. F. U. G. Nádasdy fam.

Zarkaháza, magyar f. a' Gyöngyös vize mellett: 179 kath. lak. Eredeti helye a' régi Zarka nemes nemzetségnek.

Zsédény, magyar f. 107 kath. 140 evang. lak. F. U. a' Chernel és Taar familiák.

Zuggó, magyar f. 30 kath. lak.

Népes puszták.

Csókakő, Csényéhez 1½ óra: 83 kath. lak. F. U. a' sárvári urad.

Bán Major, Véphez $1/_2$ óra. 65 kath. lak. F. U. G. Erdődy.

Kozár, Gencshez $1/_4$ mfd. 36 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Perecz, Sálfához 5 fertály. 44 kath. lak.

Seregélyháza, Vámos Családhoz $1^1/_2$ óra. 12 kath. lak.

Sorok, 94 kath. lak. *Ujmajor*, Sárvár mellett: 18 kath. lak.

VI. A' KEMENESALLYAI JÁRÁS.

Van benne: 6 mező város, mind magyar.
58 falu, u. m: 57 magyar, 1 német.
16 népes puszta, mind magyar.
Népessége: 36,951 lélek. u. m:
Vallásokra: 14,172 kath. 12,071 evang. 31 ref 677 'sidó
Nyelvökre: 35,874 magyar, 400 német, 677 'sidó.

Mező Városok.

Ostfi Asszonyfa, magyar m. v. 512 kath. 648 evang. 3 ref. 22 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Dombos határját a' Rába gyakran elönti. Legelője sok, fája elég. Az ide való várnak már ma nyomai is alig látszanak. F. U. Vörös, Kisfaludy, Ostfy, Török, Kóczér, Ajkay, Gömbös, Kiss 's m. t.

Czell (*Kis*), magyar m. v. a' Ságh hegye alatt: 500 kath. 20 evang. lak. Van itt a' sz. Benedek szerzeteseinek egy nagy klastromjok, templommal együtt. Népes búcsú járások. Sok mester ember, vendégfogadó és korcsmák. F. U. a' dömölki apátur.

Jánosháza, magyar m. v. a' veszprémi országútban: 1821 kath. 7 evang. 121 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. Nagy határja termékeny, legelője bőven. Lakossai igen jó dohányt termesztenek, szép lovakat tartanak, 's szárnyas állatokkal Bécsbe, Gréczbe nagy kereskedést üznek. Feje egy uradalomnak, mellyet G. Erdődy Károly bir.

Miske, magyar m. v. közel a' Ságh hegyéhez: 284 kath. 139 evang. lak. Kath. paroch. templom. Sok mesterember. F. U. H. Batthyáni.

Pápócz, magyar m. v. a' Rábamellett, Sopron vármegye szélén: 947 kath. 2 evang. 4 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Van itt egy prépostság és priorátus, mellyekről a' vármegye leirásában bővebben értekeztünk. Határja róna, 's igen termékeny. Kövér rétjeit a' Rába gyakran elönti. F. U. a' szombathelyi, sopronyi káptalanok, és a' pápóczi prior.

Ságh, magyar m. v. a' Ságh hegye alatt: 618 kath. 680 evang. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. A' hires isolált Ságh hegy oldalán, igen jó bort termeszt; azonkivül szántóföldjei is termékenyek, de határjának Marczal mellett fekvő része mocsáros. Itten volt húzamos ideig plebánus, azon fáradhatatlan nagy érdemü Kresznerics Ferencz, kinek nagy becsü magyar szótárját, a' magyar akademia is 200 arannyal jutalmazta meg. F. U. özvegy G. Somogyi Krisztina.

Faluk.

Baba, magyar f. 148 kath. 468 evang. lak. Evang. anya eklé'sia. Sok nád, Marczal vizében a' F. U. G. Somogyiné.

Baltavár, magyar f. Szala vármegye szélén, a' szalabéri póstaútban: 451 kath. 6 evang. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Kastély és kert. Szép erdő. F. U. G. Festetics Benno, 's feje egy uradalomnak.

Beitz, magyar f. 399 kath. 2 evang. 15 'sidó lak. F. U. az ikervári uradalom.

Borgátha, magyar f. a' k. Somlóhegy tövében: 171 kath. 164 evang. lak. Jó bor. F. U. az ikervári uradalom.

Bögöthe, magyar f. 473 kath. 3 evang. lak. Bortermesztés. F. U. Ivánkovics, 's m. t.

Csehi, magyar f. a' szalabéri póstaútban: 492 kath. 7 'sidó lak. Szőllőhegy. Széperdő. F. U. G. Festetics.

Csipkerék, magyar f. 618 kath. lak. Bora, fája, legelője elég. F. U. a' vasvári uradalom.

Csönge, magyar f. 135 kath. 858 evang. 5 ref. 11 'sidó lak. Evang. anya eklé'sia. Termékeny nagy határja sok

helyt mocsáros. Tágas legelő. F. U. G. Hugonnay, G. Cziráky, 's m. t.

Dömölk (*Nemes*), magyar f. k. Czell mellett: 340 kath. 206 evang. 33 'sidó lak. Evang. templom. F. U. többen.

Dömölk (*Pór*), magyar f. 74 kath. lak. A' sz. Benedek szerzetéhez tartozó apáturságát II. Béla alapította.

Duka, magyar f. 291 kath. 340 evang. 6 ref. 44 'sidó lak. F. U. Takács, Vidos, 's m. t.

Egervölgye (Deutschdorf), német f. 458 kath. 4 ref. lak. Kath. paroch. templom. Szép erdő, sok legelő. F. U. a' sárvári uradalom.

Gencs (*Magyar*), magyar f. a' Marczalhoz közel: 340 kath. 780 evang. lak. Termékeny határ. Sok nád és rét. F. U. Kisfaludy, Ostfy, Vidos, 's m. t.

Gércze, magyar f. 515 kath. 496 evang. 30 'sidó lak. Kath. és evang. anya templomok. Gyümölcsös kertjei tágasok, cseresznyéjeket messze el hordják. F. U. az ikervári uradalom, és még mások többen.

Gyertyános, magyar f. 189 kath. lak. F. U. az ikervári uradalom.

Hetye, magyar f. 301 kath. 168 evang. 18 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. Hetyei, Gothárdi 's m. t.

Hosszúfalu, magyar f. 557 kath. 7 evang. 12 'sidó lak. Szép lótenyésztés. F. U. G. Erdődy Károly.

Hőgyész, magyar f. a' Marczal mellett: 280 kath. 550 evang. 4 ref. 30 'sidó lak. Kath. és evang. anya templomok. Legelője, rétje, nádja, szántóföldje bőven F. U. Békásy, 's m. t.

Izsákfalva, magyar f. 416 kath. 73 evang. lak. Bortermesztés. F. U. nagy részt G. Somogyiné, de bir benne Fülöp is.

Káld, magyar f. 874 kath. 150 evang. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Bora, búzája, fája, legelője bőven. F. U. Káldy, 's m. t.

Kám, magyar, f. 587 kath. 11 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' sárvári uradalom, de különben az ősi örökség a' Rumy familiához tartozik.

Kápolna, magyar f. 136 kath. 70 evang. lak. F. U. H. Batthyáni.

Karakó, magyar f. Jánosházához ½ órányira, Veszprém vármegye szélén: 400 kath. 5 evang. lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' religyiói kincstár.

Keléd, magyar f. 186 kath. 4 evang. lak. Bort termeszt. F. U. Gludovátz, 's m. t.

Kenyeri, magyar f. 333 kath. 26 evang. 1 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Tágas határja lapályos és termékeny. F. U. G. Cziráky Antal.

Kecskéd, magyar f. Kenyeri mellett: 414 kath. 4 'sidó lak. F. U. G. Cziráky Antal.

Keresztúr, magyar f. 546 káth. 40 evang. 8 'sidó lak. Itt jönnek öszve a' Szala, Vas, és Veszprém vármegyei határok.

Keszö (Egyházas), magyar f. a' Rába és Marczal vizek közt, igen lapályos vidéken: 704 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' győri püspök.

Keszö (Vár), magyar f. a' Rába mellett Sopron vármegye szélén: 256 kath. lak. Innen veszi nevét a' győri püspöknek egy uradalma, melly Sopron vármegyébe is kiterjed.

Kocs, magyar f. a' Marczal posványa mellett: 131 kath. 315 evang. 17 'sidó lak. F. U. többen.

Köcsk (Kis és Nagy), 2 magyar f. az első: 298 kath. 114 evang. 8 'sidó; a' második: 249 kath. 108 evang. lak. Dombos határ. Bortermesztés. Erdő. F. U. Gothárdi, Sághy, Szita, Bereglevics, 's m. t.

Magasi (Nemes), magyar f. 160 kath. 651 evang. 1 ref. 24 'sidó lak. Tágas róna határ. Sok rét és legelő. F. U. Berzsenyi, és más számos nemesek.

Magasi (Pór), magyar f. 134 kath. 283 evang. lak. F. U. a' pápai G. Eszterházyak.

Mártonfa, magyar f. 125 kath. 32 evang. 17 'sidó lak. F. U. többen.

Mersé, magyar f. 138 kath. 89 evang. 8 ref. lak. F. U. Vidos, Káldy, 's m. t.

Mesteri (Alsó), magyar f. a' Ságh hegye alatt: 87 kath. 196 evang. lak. Bortermesztés. F. U. H. Batthyáni.

Mesteri (*Felső*), magyar f. 119 kath. 61 evang. 5 'sidó lak. F. U. a' Békásy fam.

Mihályfa (*Ó és Új*), 2 magyar f. 122 kath. 656 evang. 1 ref. 14 'sidó lak. Kath. és evang. anya templomok. Határja róna és igen termékeny. Sok legelő. F. U. Vidos, Garbeli, Dubniczay, Barcza, Takács, 's m. t.

Mindszent, magyar f. 481 kath. 25 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szép erdő. Bortermesztés. F. U. a' sárvári uradalom.

Pálfa, magyar f. Jánosháza mellett: 171 kath. 246 evang. lak. Evang. templom. Határja sok helyt mocsáros. F. U. Nagy, Takács, 's m. t.

Pereszteg (*Hosszú*), magyar f. 1127 kath. 2 evang. 4 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Sok erdő, legelő. Szép lótenyésztés. F. U. G. Erdődy Károly.

Sitke (*Kis*), magyar f. 310 kath. lak. F. U. H. Bathyáni.

Sitke (*Nagy*), magyar f. 368 kath. 179 evang. 5 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Van bora, búzája, legelője, erdeje. F. U. Nagy Ferencz.

Simonyi, magyar f. 489 kath. 813 evang, 142 'sidó lak. Evang. anya eklé'sia. Synagóga. Határja mindennel bővölködik; bir szőllőt, elég erdőt és legelőt, kövér szántóföldeket. F. U. Vidos, Hladovics, Hetyei és igen számos nemesek.

Somló (*Kis*), magyar f. 250 kath. 327 evang. 1 ref. 22 'sidó lak. Evang. anya. eklé'sia. Jó bor. F. U. G. Erdődy Károly, Somogyi, 's m. t.

Sömjén, magyar f. 145 kath. 515 evang. 12 'sidó lak. Sok rét és legelő. F. U. Kamondy, 's m. t.

Szemenye, magyar f. 446 kath. lak. Nagy erdő. Dombos határ. Bortermesztés. F. U. a' sárvári uradalom.

Szent Márton, magyar f. 115 kath. 180 evang. lak. Kath. paroch. templom. F. U. Boros, Fodor, 's más számos nemesek.

Szent Miklósfa, magyar f. 302 kath. 2 'sidó lak. F. U. a' győri püspök.

Szent (*Péter*), magyar f. a' Rába melett: 702 kath. 3 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Sok és jó rét. F. U. a' szombathelyi káptalan.

Széplak, magyar f. 424 kath. lak. Bortermesztés. Erdő. F. U. B. Mikos.

Szergény, magyar f. a' Marczal posványos vize mellett: 60 kath. 450 evang. 3 'sidó lak. Evang. anya eklé'sia. F. U. G. Erdődy Károly.

Tacskánd (*Nemes*), magyar f. 142 kath. 13 evang. lak. F. U. Csergeö, 's m. t.

Tokorcs, magyar f. 76 kath. 242 evang. lak. F. U. Marich, Nedeczky, H. Batthyáni.

Ujlak, magyar f. 625 kath. 13 evang. lak. F. U. Vidos, Takács, Bezerédy.

Vönöczk, magyar f. 202 kath. 646 evang. lak. F. U. a' Horváth fam.

Népes Puszták.

Bokod, Sághoz 1/2 óra: 32 kath. lak. *Endrőd*, Baltavárhoz 5 fertály: 38 kath. l. *Földvár*, N. Sitkéhez 1 óra: 8 kath. 3 evang. lak. Korcsma. *Gecsény*, Peresztszeghez 1 óra: 43 kath. lak. *Inta*, Miskéhez 5 fertály. 79 kath. lak. *Jeli*, Kám mellett: 29 kath. lak. *Károlyháza*, Karakóhoz 1/2 óra: 53 kath. lak. *Királykút*, Kenyerihez 3 fertály. 8 kath. lak. *Kustosi*, Kámhoz 1/2 óra: 21 kath. lak. *Lankó*, Sitkéhez 1 óra: 22 kath. 4 evang. lak. *Pinkócz*, Sz. Péter mellett: 32 kath. lak. *Potty*, Mindszenthez 1/2 óra: 71 kath. l. *Ragyogó* Ostfi Asszonyfa mellett: 13 kath. 6 evang. lak. *Tacskánd* (*Kis*), 32 kath. lak. *Tilaj* (*Kis*), 22 kath. lak. *Ugh*, Sz. Mártonhoz 1 óra: 6 kath. 7 evang. lak.

VESZPRÈM VÁRMEGYE.

(Comitatus Veszprimiensis, Veszprimer Gespanschaft.)

1. §. Fekvése 's Határjai.

Veszprém vármegye fekszik a' Dunántúli Kerületnek mintegy közepén, 's határja északról Győr; keletről Fejér vármegye 's Komáromnak egy kis része; délről, Tolna, Somogy, Szala vármegyék és a' Balaton tava; nyúgotról Vas vármegye.

2. §. Kiterjedése.

Lipszky szerént 74 $^1/_{10}$ □ mértföldet foglalván el (Lichtenstern után 71$^1/_{10}$), ezen tekintetben hazánk megyéi közt a' 24-ik. Használható földje: 599,636 hold. u. m. 298,820 h. szántóföld; 42,265 h. rét és legelő; 20,880 szőllő; 231,332 h. erdő; a' többi kertek.

3. §. Természeti tulajdonsága.

A' megyének derekát 9 mfd. hosszúságra, 2—5 mfd. szélességre az erdős Bakonyhegy' láncza futván meg, ez, az az mintegy fele a' vármegyének igen hegyes, völgyes, ellenben a' nyúgoti. és a' délkeleti rész egészen róna. Földje szerfelett különböző: Veszprém, Palota, Vásonkő körül köves, 's a' mi különös, még is sikeres tiszta búzát terem; a' Bakonyban nehéz sárga agyagos, Zircz vidékén meszes; Devecsertől délre fövenyes, Pápa tájjékán majd homokos, majd fekete, igen termékeny kerti földdel egyvelgest; a' csesznegi járás északi részén homokos, szinte úgy Dég és Enying körül, csak hogy itt felette termékeny fekete homok földek is találtatnak; — Vörös Berény tájjékán veres agyag, fekete vulkán hamuval keverve; a' Somlyó hegy allyán és tetején szinte fekete porhanyós hamu; végre a' Marczal vize men-

tében porhanyós fekete agyag, kevés homokkal vegyítve. Átalyában véve, jóval több a' termékeny föld.

Levegője tiszta és egészséges, 's azon mocsárok, mellyek a' Marczal mentében találtattak, nagy részt lecsapoltatván, többé nem ártalmasok. Különösen kies, egészséges a' levegő a' Somlyó hegye körül, hol, nevezetesen pedig N. Szőllősön számos öregek, 's ezek közt 100 esztendősök is találtatnak. Éghajlatja a' Bakonyban sokkal zordonabb, hidegebb, mint a' rónaságon, annyira hogy itt a' kukuricza ritkán érhet meg tökélletesen, 's a' mi kevés borok van, az is savanyú.

4. §. Hegyek.

A' Bakony, Öcs és Halimba közt Szala vármegyéből bejövén, az egész vármegye derekát észak felé keresztül futja, 's menetelében, mind jobbra, mind balra több ágakat bocsát ki, mellyek utóbb szelid bortermő dombokká változnak által, miglen végre a' sikságban egészen eltünnek; maga a' fő hegy lánez pedig Áka és Inota közt Fejér vármegyébe lépvén, ott kezet fog a' vértesi hegyekkel. Több nevezetesebb hegycsúcsai közt a' Bakonynak, legmagasabb az úgy nevezett *Somhegy*, Bakonybél mellett, egy földalatti üreggel. Mind ezen hegyeket felette szép, százados bikkes, tölgyes, hársfás erdők borítják, mellyekben néha csudálkodást gerjesztő, szörnyü vastagságu fákat szemlélhetni. Alkotó részei; mészkő és közönséges agyag. Ásvánnyairól alább lészen szó. A' somhegyi földalatti üregen kívül, a' csesznekí várhegy alatt is találtatik 3 barlang, mellyek közül egy, kelletlen izü és szagu vizzel van tele, egy pedig az egész vár alatt mint valami setét bólt terül el.

Említést érdemel végre a' híres bort termő Somló hegye melly Veszprémtől nyugotra 5 mértföldnyire, egyenesen a' sikságból emelkedik fel, 's semmi közösülésben nem áll más hegyekkel. Magassága a' tenger szinén felyűl: 580 láb; formája kerekded. Fő alkotó része az egésznek kemény basalt, 's illyen kőszirtokon nyugszik. A' tetején lévő behorpadást némellyek kiégett tüzokádó hegy' craterjének tartják,

's innen gyakran vastag gőz felhő emelkedik fel, mellyet az ide való köznép idő prophetának használ.

5. §. Folyóvizek. Tavak. Mocsárok.

Nagy folyóvize egy sincs ezen megyének, legnagyobb még *a' Marczal*, melly nyugotra határt csinál Veszprém és Vas vármegyék közt. Folyása ennek lassu, partjai alacsonyok, melléke nádas-bozótos és posványos; egyébaránt benne sok tekenyős béka, és csik halásztatik. A' bele ömlő patakokkal együtt szélesen elterjedt mocsárokat hágy maga után, mellyeknek lecsapoltatásán a' marczaltői, és mezőlaki uradalmak dicséretes szorgalommal mukálkodtak. Igy az első, mind a' Tapólcza, mind a' Marczal vizét számos mellékes csatornákkal egybe vévén, egyenes árokban a' Rabába vezettette. A' második pedig a' Bitva vizének 4000 öl hosszuságu csatornát ásattatott, 's így kötötte öszve a' martzaltői csatornával. Sikere ezen munkálkodásoknak a' volt: hogy már most mind a' két uradalom több ezer hold réteket nyert meg, 's csak maga a' mezőlaki 2000 holdat.

2) *A' Sió*, Siófoknál a' Balatonból szakad ki, 's Ozoráig elválasztja a' megyét Tolnától és Somogytól. Partjai ennek is bozótosok.

3) *A' Séd*, a' sz. gáli határban ered, 's Veszprém városa határán keresztül, Eősinél a' Sárrétjébe folyik, 's így kezdetét teszi az esmeretes Sárviznek. Folyásában számtalan liszt malmokat, pokrócz, szűr kallókat, és egy papiros malmot forgat; azonban hirtelen áradásaival tetemes károkat okoz.

A' többi nevezetesebb patakok: a' *Bakony*, *Csuha*, *Tapolcza*, *Bilva*, *Gerencsér*, *Atya*, *Ardu*, *Hojugos*, *Torna*, melly számos malmaival nagy hasznot hajt.

A' Balaton tavának északi része, Vörösberénytől kezdve Siófokig, és igy mintegy $2^1/_2$ mértföldnyi kerületben ide tartozik; 's arról nevezetes, hogy Kenesénél, különössen pedig a' mámai pusztán felette gazdag halakban, minthogy itten a' partok gyökeresek, gyékényesek, nádasok.

A' Kikirító, Öskü és Palota között, a' közvélekedés szerént Corvinus Mátyás halastava volt, 's 1/2 mértföldnyire terjedt el: most lecsapoltatván, csupa rétség; de 100 öl hosszú, nagy faragott kövekből épült falai az országút felől, valamint zsilipjei, bóltjai máig is szemlélhetők.

6. §. Ásványos vizek.

Kénköves forrás és fördő van: Sz. Lászlónál Csesznéghez 1 órányira északra. Savanyúvizforrás: Ugodnál; de ezeknek alkotó részei, mind eddig bővebben nem tétettek közönségessé.

7. §. Termékei.

1) A' Növevények' országából.

Igen szép, vékony hajú, sok lisztet adó búza terem Palota, Veszprém körül az ottani fövenyes, kavicsos határokon; 's még gazdagabb búza termő földeket láthatni a' Marczal mentében. Azonban minthogy a' megye' nagyobb része alkalmatosabb a' rozs termesztésre: eztlehet fő termesztménynek mondani, 's ez bőséggel terem mindenütt, és sikerességéért jó hirben áll. Árpa, kukuricza, a' nyúgoti részen, és Palota, Dégh körül; zab, hajdina, kolompér, borsó, lencse inkább a' Bakonyságban van nagyobb divatban, 's itt a' kukuricza ritkán érik meg tökélletesen. Lent a' Bakonbéliek, nevezetesen Város Lőd, Kis Lőd, Ajka, 's a' t; kendert a' Marczal mellékiek annyit termesztenek, hogy belőllök másoknak is juttathatnak. Dohány kevés van, 's az sem híres; legtöbb termesztetik: Hantán, Mező-Komárom, Marczaltő, Dobróka körül.

A' bakonbéli helységeknek mind legelőjök, mind rétjek szük, 's kevés szénájok is zsiratlan, minthogy többnyire a' ritkás erdők közt szoktak kaszálni. Ellenben Dég, Enying, Mező-Komárom körül roppant legelők találtatnak, 's rétjeik szinte bőségesek. Pápa vidékén, és a' Marczal mentében kevesebb a' legelő, de jobb; a' rétek ha-

sonlóul kövérek, 's hizékony szénát adnak, kivévén a' posványságból kiszárittottakat, mellyek savanyú szénával fizetnek.

Gyümölcsben nagy gazdagsága van ezen megyének, különösen a' Bakonyban letelepedett német gyarmatok nevezetes szorgalmat fordítnak a' gazdálkodás ezen ágára. Híres a' többek közt a' koppányi őszi baraczk. A' számos szőllőhegyek, a' veszprémi, zirczi, pápai gyümölcsös kertek, 's az uraságok házi kertjei rakvák a' legkiválogatottab, 's minden némü nemes gyümölcs fákkal. Ezenkívül vannak itt több pompás ángol és franczia izlésü urasági kertek, mellyekben nem csak honni, hanem a' legdrágább déli gyümölcsöket mint p. o. narancsokat, ananasokat is fel találhatni. A' most említett kertek közt főképpen említést érdemelnek: 1) a' ritka szépségü déghi ángol kert, mellynek tava különösen hasonlíthatatlan, 's mellyben déli éghajlatú növevények, csemeték, 's a' t, még szabad ég alatt is diszlenek, elhallgatván a' roppant üvegházakat; 2) a' *zirczi*, 3) *a' lovász patonai*, 4) *a' marczaltői*, 5) a' *pápai*.

A' szőllőtőkék 20,880 holdat borítanak el. Leg több szőllőhegy találtatik a' Balaton mellékén, 's Fejér vármegye szomszédságában; kevesebb Pápa körül, és Győr vármegye szélén; legkevesebb a' Bakony hegyei közt. Borai színekre nézve leginkább fejérek, de vannak veresek is. Jóságokért dicsértetnek: a' *sólyi*, (majd nem hasonlít a' somlyaihoz), a' litéri, palotai, kajári, csajági, kenesei, a' kövér, felette édes izű vörösberényi, a' peterdi, lázi. De mind ezeket felyül haladja, sőt országunkban is a' legelső csemege borok közé tartozik a' *somlyai*. Terem ez a' már fellyebb említett isolált hegyen a' devecseri járásban, Veszprémtől nyúgotra 5 órányi távolságra. Földje alól a' hegytövében: idő által öszve morzsolt basalt szirtból álló fövény, melly fekete hamuhoz hasonlít; felyebb közepe felé sárga agyag, kemény szirt darabokkal keverve; legfelyül ismét ollyan, mint alól. Egyéberánt az egész somlyai hegy, azon helységektől, mellyek szomszédságában feküsznek 4 részre osztatik. Első a' déli rész t. i. a' *vásárhelyi*: itt terem a' legnemesebb, legdrágább bor, kivált közepe táján; de tökélletes kifejlésre több esztendő szükséges. Birja ezt a' reli-

gyió fundus. Második a' nyúgoti rész, az az: a' *jenői* Az itt termett bor édeses, lágy. 's már második esztendőben iható. Földes ura: a' győri püspök. Harmadik a' keleti rész, az az: a' *szőlősi*, 's a' Zychy ferraris gróf' birtoka. Ennek bora savanyú, de kemény, és tartós; ha több esztendőkig állhat a' pinczében, legtöbb szamatot (arómát) fejt ki mindenik közt, 's ekkor felséges ital. Negyedik vagy is északi rész a' *dobai*, (G. Erdődyé): bora legsoványabb, 's olly kemény, hogy legalább is 5—6 esztendeig kell pinczében állni; eleintén különös szaga van. de későbben megtisztulván, egy lesz a' legegészségesebb, legjobb italok közül. Általában a' somlyai bornak fő tulajdonságai: a' kedves iz, a' felette kellemetes szamat, melly az egészen meg érett földi eper szagához hasonlít; a' zöld szin, melly esztendőről esztendőre setétebb lesz; a' tartósság, 's végre a' keménység, melly szerént csak több esztendők után fejlik ki egészen. A' nevezetesebb szokásban lévő szőllőfajok itt: a' sziget szőllő, a' kék nyelű, a' fejér bajor, a' sár fejér, a' fejér szőllő és rok szőllő.

Mennyi bor teremhet a' somlói hegyen, nehéz meghatározni, minthogy a' termékenység nem egyforma: igy az allyán 15—20 akó jön egy 1200 öles holdra; közepén 8—10 akó; fellyebb még kevesebb; azonban nem sokat hibázunk ha az egész esztendei termést 25,000 akóra becsüljük. Meg gondolván már azt, hogy ezen mennyiségnek felét az ide való világi és papi birtokos urak tartják meg: könnyen el lehet hinni, hogy somlai név alatt sok máshonni borok adatnak el; a' honnan ki igazi somlait akar vásárolni, legjobban cselekszik, ha vagy mindjárt szüretkor, vagy egyenesen a' termesztők pinczéjéből veszen, kivált hogy idegen bornak a' Somló hegyre való hozatala keményen tilalmaztatik. Ezen nemes bornak megérdemlett hirére sokat tesz az, hogy itt számos gazdag familiák birnak szőllőket, kik közt nevezetesebbek: s. györgyi Horvát, Mihailovich, Szegedy, szalabéri Horváth, Tallián, Rohonczy, Bezerédy, Végh, G. Eszterházy, a' sz. mártoni fő apátur, a' dömölki apátur, 's m. t. Egyéberánt a' szabad szőllőket kivéve, minden birtokos kilenczedet és tizedet tartozik adni, hol pedig kilenczed nincs, ott minden holdtól 1 akót.

Említést érdemel végre, hogy a' somlai hegyen pusztító madarak, u. m: seregély 's a' t. nincsenek, mellyek más szőlőhegyeknek, kivált a' szekszárdinak olly nagy csapásul szolgálnak.

Erdeje a' megyének bőven van, mert ez 231,332 holdat borít el, 's a' Bakony. hires roppant vastagságu bikk, tölgy, hárs fáiról, mellyek nem csak makkot felesleges mennyiségben hanem gubacsot is bőven szolgáltatnak. Egyébiránt az ez előtt olly sűrű, 's olly félelmes Bakony erdeje lehetősen megritkítatott már, részint a' számos faluk (22) beleszállítása, részint a' hamuzsir főzés, részint az üveghuták, részint pedig a' gondatlanság által. Nem csekély jövedelmét teszi némelly lakosoknak, a' bikkfa tapló szedés is, nevezetesen a' lődieknek. — A' Marczal és Sió mentében erdő mondani semmi sincs, hanem ezen vidékbeliek náddal, melly itt bőven terem pótolják szükségeiket. Fő fa nemek: a' bikk, tölgy, hárs, azután jön a' gyertyán, cser, szil, 's a' t. Fenyves csupán Zirczné1 találtatik, 's ezt is az oda való cistercita szerzetesek szorgalmának köszönhetni.

2) Az Állatok' országából.

A' szarvasmarha tartás leginkább virágzik a' Dégh, M. Komárom, Enying körül lévő tágas pusztákon, valamint a' Marczal mentében, hol bivalyat is nevelnek; egyébütt a' szük legelő, rét miatt nagyon csekély lábon áll. Nézésre méltó a' többek közt Festetics Antal válogatott szépségü 's igen számos gulyája Déghen. Az uraságok helvetiai, tirolisi, vagy más nemesebb fajtáju tehén csordái közül figyelmet érdemelnek: a' sávolyi, (a' mezőlaki uradalomban), melly egy különös derék fajból áll 's a' helvetiai, műrzthali teheneket tökélletesen kipótolja, a' honnan élénken kerestetik; a' *zirczi* eredeti helvetiai fajtákból tétetett öszve, 's mind gyönyörű magas termetekre, mind bő tejelésekre nézve nézésre méltók; továbbá a' *déghi*, *lovász patonai*, *marczaltői* szinte szép svájczerájok.

Sok és jó lovakat nevelnek a' Marczal mellékiek, továbbá Lovász Patona, Devecser, Marczaltő, Dégh hely-

ségei. Nagyobb ménesek vannak: Dákán, Déghen, Rédén, Zirczen, a' mátyusházi pusztán, (mezőlaki uradalomban): a' két első igen szép telivérü ángol, vagy török és erdélyi faj lovakat, 's inkább paripákat; a' 3 utolsó pedig hintós lovakat nevel.

A' juhtenyésztés nagy tökélletességre ment a' déghi, enyingi, pápai, devecseri uradalmakban, hol már nagyobbára eredeti spanyol, és saxoniai electoralis kosok által megnemesített fókák legelésznek; sőt egy időtöl fogva a' többi nagyobb és kisebb birtokosok is kezdik nyájaik at nem csak szaporítani, hanem nemesíteni is. A' jobbágyok felette kevés juhot tartanak.

A' Bakonynak roppant bikkes tölgyes erdőségei magok mutatják, hogy Veszprém a' sertés tenyésztésnek valódi hazája légyen; a' minthogy ez valóban nagy fontosságu, mert csak az emlitet erdőségekben 150,000 darabot teleltet ki, mellyek igaz nem mind itten neveltetnek, hanem Slavoniából, Török Országbol jövén, 's itt makkon meghizlaltatván, úgy hajtatnak tovább Győr, Sopron, Bécs felé.

A' méhtartás nem igen van divatban. A' selyembogár tenyésztés még kevésbé.

Mindennémü vadállatokkal bővölködik a' Bakony; különösen a' sz. gáli, palotai, zirczi, vásonkői gyönyörű erdőségekben a' nagy vadak. u. m. szarvasok, őzek, dámvadak csordánként legelnek. Palotához közel egy fákkal benőtt helyen, most is látszanak puszta Palotának omladékai, melly hajdan Corvinus Mátyás, kedves vadász kastéllya vala, jelenleg pedig a' szegény legények' búvó helye. Továbbá a' sz. gáliak. kik régenten királyi vadászok valának, 's ezért helybéli nemesi szabadsággal birtak 's birnak, mind ez ideig szarvasokkal, őzekkel 's a' t. tartják a' királyi udvari konyhát. Vizi madarakat a' Marczal bozótossa számlálhatatlan seregekben táplál.

Halakban szinte bősége van Veszprémnek; legfőképpen a' Balaton tavában Kenesénél, a' mámai pusztán gazdag halászatok esnek. Fognak: fogast, fogas süllőt, közönséges süllőt, csukát, harcsát, pontyot, czompót, felette sok

kecske rákot. A' Marczal csíkkal, és tekenyősbékával kedveskedik.

3) Az Ásványok' országából.

Vörös, fejér, csíkos márványt ásnak Koppánynál, Szöcsnél; kőszenet az ugodi, város lődi, ajkai határokban. Vas ércz: Város Lődnél, valamint piskólcz, gáliczréz (ochra cupri viridis), 's vitriol főzés ugyan ott. Tiszta fejér agyag, kevés sárga agyaggal keverve, továbbá sárga agyag: Kis Lődnél. Mind a' kettő azért nevezetes, mert a' pápai fél porczellán fabrikának (Steingut Geschirr) ezek a' fő anyagjai. Közönséges cserép edénynek való agyag Leányfalunál. Finom veres láva forma föveny: N. Váson körül. Számos kőbányái közül legnevezetesebb: a' bántai pusztán lévő, Eösküttől északra. Meszet hasonlóul több helyeken égetnek: hires a' koppányi, szöcsi, és rátóthi.

8. §. Lakhelyek és Lakosok.

274 népes lakhelyek közül van:

1 püspöki város, magyar-német.

1 privilegiált város, magyar-német

9 mező város, u. m: 7 magyar, 1 német, 1 magyar-német.

176 falu, u. m: 125 magyar, 33 német, 9 magyar-német, 1 német-magyar, 3 tót, 1 tót-magyar, 1 tót-német-magyar.

87 népes puszta, u. m: 73 magyar, 13 német, 1 tót.

Népessége: 186,624 lélek; és igy esik 1 □ mértföldre 2521 lakos.

Vallásokra: 111,618 r. katholikus, 47,393 református, 20,710 ev. lutheranus, 55 ó hitü, 6848 'sidó.

Nyelvökre: 147,434 magyar, 27,489 német, 4853 tót, 6848 'sidó.

A' katholikusok, néhány kevés helységet kivévén, a' veszprémi püspöki megyéhez tartoznak, 's 73 parochiájok van. Ezen püspökség egy a' legrégibb, 's leg-

gazdagabb püspökségek közül hazánkban, 's még sz. Istvántól fundáltatott 1009-dik esztendőben. Ugyan ekkor állítatott fel a' káptalan is, melly 1552-ben a' törököktől kiüzettetett, de 1630-ban ismét vissza jöve. Jövedelmes apáturság 2 van, u. m: a' bakonybéli, és zirczi. Az elsőt sz. István fundálta 1030-ban a' sz. Benedek szerzetesei' számára; 's 1786 ban eltöröltetvén, 1802-ben ujolag viszsza állítatott. A' második 1198-ban állítatott a' cisterciták szerzetének; 1526 után elpusztult; 1660-ban viszsza adatván a' szerzetnek, öszveköttetett a' szilezitákkal; 1814-ben minden külső függés megszüntetvén, most a' pilisi és pásztóival egyesülve, mint független apáturság áll fent.

Jövedelmes prépostság szinte kettő számláltatik, u. m: a' veszprémi, és rátóthi. Az első egy idős a' káptalannal; a' másodikat a' Gyulafy familia alapította 1255-ben a' praemonstratensisek számára, 's egész a' mohácsi veszedelemig virágzott; később világi papok nyerék el, 's 1644-ben a' Gyulafy nemzetség kezdé jussa szerént elajándékozni; azonban 1670 ólta a' herczeg Eszterházy familia által conferáltatik. Franciskánusok laknak: Pápán, és Veszprémben; Piaristák: Veszprémben; Irgalmas barátok: Pápán.

Az evang. reformátusok: 54 anya, 8 leány ekklé'siát számlálnak, mellyek mindnyájan a' dunántúli superintendentiához kapcsoltattak.

Az evang. lutheránusok' 22 anya, 5 leány ekklé'siái szinte a' dunántúli superintendenstől függnek.

Végre a' 'sidók 19 synagógában végzik ájtatosságokat.

9. §. Szorgalom. Mesterség. Gyárok.

Hogy a' mezei gazdálkodást, nem csekély szorgalom-'mal folytatják a' veszprémiek, láttuk felyebb a' termékek előszámlálásában. Azonban megkell vallani, hogy a' nagyobb ipar főképpen a' gazdagabb birtokosoknál észrevehető, különösen a' *zirczi*, *déghi*, *mezőlaki*, *marczaltői*. *dákai* uradalmak dicséretes példával mennek elő. Igy a' *zirczi* egy nagy darab vizenyős földet, csatornák segedelmével termékennyé tett; válogatott svájczerájt, és ménest

tart; fenyves erdőt ültetett; a' nemesebb gyümölcs, 's a' takarmány plánták u. m: lóhere, bükköny, 's a' t. termesztését hathatósan terjeszti; 's átaljában a' nem igen termékeny földet, kettőztetett szorgalommal mivelteti. A' *déghi* nagy kiterjedésű homokos földeket ültetett be fákkal, több mocsárokat kiszáríttatott; gyönyörű ménest és gulyát, főképpen ritka szépségü nemesített juhnyájakat tart; ide nem értvén azt, hogy pompás roppant ángol kertjével ezen különben nem nagy kellemü róna tájékot, valóban kellemetes lakhelynek varázsolta. A' *mezőlaki* 2000 holdat szabadított meg a' viztől; 's ezenkivül ménesével, és különös jóságu tehéncsordájával, a' jobb fajtáju állatok tenyésztésére igen sokat tett. Végre a' *marczaltői* iszonyú költségekben került mocsárokat szárító, 's vizeket reguláző csatornái; a' *dákai* pedig telivérü szép ángol ménesse által tették magokat érdemessé.

Mesteremberekben szükség nincs, mert Pápán és Veszprémben nem csak közönséges kézi, hanem ritkább mesteremberek is bőven találtatnak. Sok mesterember lakik még Palotán, Zirczen, Vásonykőben. Posztósok és takácsok nagy számmal vannak: Pápán. Szűrszabók Veszprémben és Palotán. Jó cserép edényeket égetnek a' leányfalusiak. A' város és kis lödiek pedig, valamint a' lókútiak bikkfából mindennémü faeszközöket, u. m. targonczákat, lapátokat, kanalakat, edényeket 's a' t. készítnek 's azokat meszsze elhordják.

De tulajdonképpen való fabrika csak egy van t. i. a' pápai félporczellán gyár (Steingut Geschirrs Fabrik). Készít ez: különbféle asztali-kávés edényeket, korsókat, csészéket; mellyek mind jó izlések 's tartósságok, mind festések miatt, élénken kerestetnek. Az itt készűlt portékák értéke, esztendőnként 50—60,000 váltó forintra rug, 's azon 46 rendes dolgosokon kivűl, kiket foglalatoskodtat, és táplál ezen intézet, — fizet még 1 felvigyázót, 1 ellenört, 1 számvevőt, 's 1 portéka kiadót v. árúst (Verschleiszer). —

Üveghuta van 5, u. m. Csehbányán, Németbányán, Úrkútbányán, Ugodon, Pénzeskúton.

Papiros malom 1, Sólyon (a' Cistercitáké), melly igen mesterséges készűletü, 's jó finom papirost is készit.

10. §. Kereskedés.

A' kereskedésnek fő ágát teszi: a' gabona, sertés, gyapjú, bor, fa, 's mindennémű fa eszközök, ló, gubacs, hamuzsir, hal. Gabonája a' megyének, maga szükségére feleslegesen terem ugyan, de mivel a' Balaton mellékiek Szala vármegyéből, — gabonát a' veszprémi piaczon szoktak bevásárolni, 's minthogy továbbá a' soproniak, győriek szinte ezért Pápára járnak le: ennél fogva a' megyébe sok idegen gabona jön be; nevezetesen a' veszprémi pénteki heti vásárra, Tolna, Somogy, Fejér vármegyékből ezernél számosabb gabonás szekér érkezik meg. A' gyapjú, gubacs, hamuzsir rendesen 'sidó kézen megy által. A' sertést, lovat, bort, a' győri, soproni, po'sonyi kereskedők vásárolják fel. A' fa eszközöket, halat, magok a' lakosok viszik el Győr, Vas, Sopron vármegyébe.

A' megyének két fő várossa lévén, az ország és pósta útak is ezekből mennek ki, vagy itt jönnek öszve. Igy Veszprémből 5, Pápáról 6 fő országút megyen ki az ország különböző részeire, mellyek egyéberánt hazánkban a' legjobbak közé tartoznak.

Pósta hivatalok vannak: Palotán, Veszprémben, Lepsényen, N. Vásonkőn, Városlődön, Devecserben, Pápán.

Harminczad hivatal: Veszprémben.

11. §. Oskolák. Nevelő Intézetek.

Veszprém vármegyében legnagyobb oskolai intézet a' reformátusok' pápai collegiuma, melly egészen a' debreczeni után van elrendelve, 's mellyben nem csak philosophiai és theologiai tudományok taníttatnak, hanem 1833. ólta a' polgári magyar törvény is 1832-ben számlált 4 valóságos és 2 segéd professort, 5 alsó osztálybeli tanitót, 170 felső, és 236 alsó osztálybéli tanúlót. Van egy 8000 darabból álló könyvtárja, 's egy igen nevezetes pénz gyűjteménnye.

A' r. katholikusok 2 gymnasiumot bírnak, u. m. Veszprémben, és Pápán. Az elsőben a' Piaristák tanítanak, 's 6 deák oskolában számláltatott (1824): 285 ifjú. A' másodikban, a' Benediktinusok vezérlése alatt, 4 deák oskolában 135-en találtattak. Ezenkivűl van még Veszprémben 1 kath. normalis oskola, és egy püspöki seminarium (1832-ben) 32 theologiát hallgató nevendékekkel. 's jeles könyvtárral; és egy nagy árvaház, mellyet megbóldogúlt Zsólnay Dávid († 1810) és Hornyik († 1822) veszprémi kanonokok alapítottak: az első — 302,106, a' második 74,456 f. hagyván erre.

Végre megjegyezvén azt, hogy a' veszprémi papi és világi urak, minden vallásbéli különbség nélkűl már régólta buzgó pártfogói mind a' tudományoknak közönségesen, mind a' magyar litteraturának különösen, még csak azt említjük, hogy a' minden tekíntetben jeles folyóirás, t. i. az „Egyházi Értekezések" itten adatnak ki, 's redactora esmeretes magyar litteratorunk: Guzmics Izidor, bakonybéli apát; továbbá hogy itten egynehány évek előtt magyar muzsikalis társaság állván öszve, eddig is nevezetes darabokkal gazdagította a' magyar művészetnek ezen jóformán parlagban hagyott mezejét.

12. §. Katonaság.

Újonczokat a' 19-dik számú (most herczeg Hessen Homburg Filep) magyar gyalog ezeredéhez állít; lovasságból legtöbbször a' 3 dik számú Ferdinánd fő herczeg huszár ezeredjét pótolja. Rendes fekvő katonaságból, azon lovas ezerednek, mellynek stábja Móron, vagy néha Tatán tanyázik — 2 svadronját tartja; ezenkivűl Veszprémben szokott 1 csapat gyalogság feküdni. Kaszárnya van: Veszprémben, és Pápán.

13. §. Királyi Hivatalok.

A' fentebb említett pósta és harminczad tisztségeken kivűl van egy sóház: Veszprémben, melly esztendőnként 13,000 mázsát árul el.

14. §. Jobbágytelkek. Porta.

Egész jobbágy bir itten 1-ső osztályban 22, másodikban 24, harmadikban 26 hold szántóföldet. Rétekből 1-ső osztályban 6, másodikban 8, harmadikban 10 embervágót: 800 □ ölével. Illyen egész urb. telek számláltatik: 2720. Portája: 98.

15. §. Nemesség. Uradalmak.

Az 1785-diki öszveirás szerént találtatott itt: 18,974 nemes személy. Uradalom van: 21, 's ezekből a' *pápait*, *ugodit* és *devecserit* birják Eszterházy Jósef, Mihály és Károly grófok; a' *csesznegit* a' G. Eszterházy familiának erdélyi ága, u. m. János, László 's m. t. a' *mezőlakit* G. Eszterházy Miklós, mind öszve a' G. Eszterházy familia jószágaiban lakik: 42,460 lélek. A' *veszprémit* bírja: a' püspök, 's egy részét a' káptalan, a' *peremartonit* a' veszprémi káptalan; öszvesen a' püspök jószágaiban számláltatik 17,424 l. a' káptalanéban: 6821 l. H. Batthyáni bírja az *enyingit*: 5429 lak. G. Zychy István és Miklós a' *palotait*, G. Zichy Ferraris Ferencz a' *vásonkőit* — öszvesen: 19,366 l. a' religyió fundus a' *somlyó vásárhelyit*: 7532 l. a' tudományi kincstár a' *vörösberényit*: 3103 l. a' Benediktinusok a' *bakonybélit*: 4467. a' Cisterciták a' *zirczit*: 7124 l. G. Nádasdy Tamás a' *dákait*: 4024 l. G. Somogyiné szül. Győry Krisztina a' *lovász patonait*: 3523 l. — G. Amade a' *marczaltőit*, melly Győr vármegyébe is kiterjed — csupán ezen megyében: 1000 l. — G. Szapári Jó'sef a' *szapárit*: 1000 l. Festetics Antal cs. k. kamarás a' *déghit*: 1576 l. a' győri püspök a' *tüskevárit*: 5785 l. a' fejérvári püspök a' *thésit*: 1254 l. — Ezenkivűl ide tartozik a' G. Batthyáni Jósef kis béri uradalmának egy része: 1826 l. A' szombathelyi seminarium jószágaiban lakik: 1619 l., a' G. Erdődy Károlyéban: 900 l., a' G. Széchenyi Lajoséban: 500 l. a' többi nemesek 's némelly közbirtokos mágnások telkein: 50,000 lakos. A' még nem említett nagyobb birtokosok ezek: G. Hugonnai, G. Niczky, B. Révay, B. Pász-

tory, a' rátóthi prépost, Ányos, Bakó, Barcza, Bende, Békásy, Beniczky, Bésán, Bezerédy, Biró, Boronkay, Cseresznyés, Csoknyai, Csúzy, Dubniczay, Esztergomi, Hollósy, sz. györgyi Horváth, kocsi Horváth, Jankovich, Jezerniczky, Káldy, Karácsonyi, Katona, Kazay, Kenesey, Késmárky, Kéry, Kiss, Kopácsy, Kovács, Kőrösi, Kún, Losonczy, Marich, Márkus, Mártonfalvay, Megygyesi, Mólnár, Nagy, Nedeczky, Németh, Noszlopy, Őry, Pálfy, Pap, Pázmándy, Pethe, Pethő, Rába, Rohonczy, Ro'sos, Sáary, Sándor, Szabadhegyi, Szakonyi, Szalóky, Szakál, Szőke, Szűcs, Stettner, Takó, Tallián, Tóth, Trsztyánszky, Tuba, Varga, Vigyázó, Vörös, Zsidó, Zsigray, Zsóldos.

16. §. Magistratus.

1 fő-, 2 al-ispány; 1 fő-, 2 al-jegyző; 1 fő, 2 al-ügyvéd; 2 fő-, 2 al-adószedő; 2 számvevő, 1 levéltárnok, 4 fő-, 6 al-szolgabiró; 10 eskütt, 4 biztos. A' köz egészségre felügyelnek: 2 fő-orvosok, 4 járásbéli seborvosok. Útak, hidak csinálásaért fizet: 2 földmérőt. Gyüléseit tartja: Veszprémben.

17. §. Politikai Felosztása.

Eloszlik 4 főbirói járásokra, mellyek ezek: 1) a' veszprémi, 2) a' pápai, 3) a' devecseri, 4) a' csesznegi.

I. A' VESZPRÉMI JÁRÁS.

Van benne: 1 püspöki város, — magyar-német.

3 mező város, u. m. 2 magyar — 1 magyar-német.

45 falu, u. m. 30 magyar, 9 német, 2 magyar-német, 2 német-magyar, 1 tót, 1 tót-magyar.

29 népes puszta, u. m. 28 magyar, 1 tót.

Népessége: 67,480 lélek.

Vallásokra: 31,459 kath. 29,472 ref. 4158 evang. 43 óhitü. 2348 'sidó.

Nyelvökre: 56,454 magyar, 6505 német, 2173 tót, 2348 'sidó.

Veszprém, igen régi nevezetes püspöki város, a' Bakony erdeje és a' Balaton közt éppen közép ponton, mindeniktől 5 fertálynyi, Budától pedig 15 mértföldnyi távolságra. Ez a' város hajdan a' rómaiaktól *Rhispiának* neveztetett, és a' közép Pannoniának praetoriuma volt. Itt lakott a' Marahanus tótok királyja Svatoplug, kit Usubu a' magyarok egyik vezére 10 napi ostrom után innen kiüzvén; azért a' várost is Árpád kegyelméből birtokába kapta. Később sz. István ellen Kupa somogyi herczeg 998-ban feltámadván, Veszprémet ostrom ală vette, de a' veszprémiek addig oltalmazták magokat, míg Hunt és Pázmán vezérek Esztergom vidékéről megérkezvén, Kupát meggyőzhették. Ezen vitéz viseletéért azt nyerte Veszprém, hogy a' királyné rendes lakhelyévé tétetett, püspökséggel, 's káptalannal felékesíttetett; a' kathedr. templom királyné templomává tétetett, lakossai királyi udvarnokok lettek: továbbá a' veszprémi nemesség leányainak nevelésére sz. István apácza klastromot alapított egy völgyben, 's jövedelméül Vörösberényt rendelte. Itt neveltetett fel Imre herczeg, ki miután házasságra lépett, a' kathedr. templom alatt lévő sz. György kápolnájában hitvesével együtt örökös szüzességet fogadott.

Veszprém lakossai nyugodalomban éltek jó királyok által adott szabadságaikban egész 1552-ig, midőn a' törökök a' várost elfoglalván, a' népességet részint leöldösték, részint elhurczolták. 1557-ben kiverettettek ugyan egy kis időre, 's a' káptalan is vissza tért, de csak hamar a' törököktől való félelem miatt ismét elköltözött. Ugyan is 1563-ban ezek már Palotát ostromlák erősen, de a' veszprémiek segitségül sietvén innen csúfosan vissza verettek. Mellyet megtudván I. Ferdinand, mindjárt az ütközet után 13-dik napon tulajdon kezeirásával a' lakosoknak mind azon szabadságaikat megerősítette, mellyeket nékik sz. István ajándékoza. 1564-ben ismét bévette a' török Veszprémet, de hallván Eck Salm cs. k. vezér közelgetését oda hagyta 1566-ban. 1593-ban Sinan Basa 100,000 emberrel ostromolván, elfoglalta, 's csak 1598-ban vették vissza Pálfy és Schvarzenberg. 1702-ben a' vár felső parancsolatból lerontatott.

Ezen vár, melly a' hegyen völgyön épült városnak most is szebb részét teszi, mindenfelől (csak délről nem) 24 ől magasságu szikla hegyen van épülve. Nevezetes épületjei: a' püspöki kathedr. templom, egy földalatti sirbolttal, 's Gizela királyné kápolnájával, 's kettős toronnyal. Igen régi épület, de belső fényességét leginkább G. Eszterházy Imre, 's Koller püspököknek köszönheti; a' csinos izlésü püspöki palota, hová a' viz 24 ölnyi mélységü völgyből, malomkerék forgása által mozgatható szivattyúk segedelmével hajtatik fel, innen pedig levezettetvén a' város piaczára: egy vörös márvány viztartóból 4 ágokra lövelli ki magát. Ezt is Koller püspök csináltatta, ki ezenkivül 1 árva, 1 szegények házára, 's a' seminariumnak is nevezetes summát hagyott; továbbá a' várban vannak még a' kanonok urak házai, a' vármegye háza, mellyben tartja üléseit; 's más derék privát épületek. A' városban van: 1 sz. Ferencz szerzetbéli monostor, és szentegyház; 1 Piarista klastrom, templommal együtt; 1 csinos reform. szentegyház a' várral általellenben lévő hegyen; 1 evang. templom, 1 nagy synagóga, 2 ispotály, 1 emeletes árvaház, 1 intézet az elöregedett lelki atyák számára, 1 püspöki seminarium, derék könyvtárral; 1 kath. nagyobb gymnasium, 1 normalis oskola, 1 harminczad, 1 pósta hivatal, 1 sóház, 1 sörház, több vendégfogadók, a' völgyben egy szép püspöki kert.

Lakossai, kik régi szabadságaikat elvesztették: 10,657 lélekre, u. m: 8000 kath. 249 evang. 1620 reform. 34 ó hitü, 754 'sidókra mennek, s' nyelvökre nézve kevés német mesterembert kivévén, mind magyarok, 's vannak köztök számos nemesek, úgy hogy tulajdon előljáróságok, hadnagyjok van. Határjok népességekhez képest nem nagy, és csak középtermékenységü, legelőjök szük, kopár, köves; rétjeik kevesek, de igen jók a' Séd vize mellett, melly a' városon keresztül folyván, számtalan liszt malmokat, szür és pokrócz kallókat forgat, de hirtelen áradásaival is gyakran kárt okoz. Erdeje mind a' városnak, mind a' nemességnek van. Szőllőhegyek kicsiny, 's inkább gyümölcsös és mulató kertnek tartják, hanem sok szőllőket birnak a'

Balaton melléki helységekben. Fő élelmek módja ennél fogva: kézi mesterség, és a' kereskedés; különösen sok pokróczos, szürszabó, és csizmadia lakik itt. Országos vásárt 4-et tart, de sokkal fontosabb ezeknél pénteken tartott heti vásárja a' gabonára nézve; úgy hogy a' veszprémi gabona piacz, méltán a' legelsők közé tartozik hazánkban.

A' veszprémi püspök hajdan a' királyné fő kancelláriusa volt, 's most is a' királyné koronázásakor ő él azon jussal, hogy a' koronát vállára tégye, melly még Ersébethnek 1272-ben fejére tétetett. Egyéberánt a' veszprémi püspökség egy a' legrégibb, leggazdagabbak közül való. Megyéje magában foglalja: egész Veszprém vármegyét, Somogynak legnagyobb részét, Szala vármegyének tapolczai, szántói, kapornaki járásait. Van benne: 12 (hajdan 36) kanonokság, 9 jövedelmes apáturság, 5 jövedelmes prépostság, 5 fő, 18 al-esperestség; 215 plebánia, 43 nevendék pap, 368 világi pap, 7 szerzetes rend, 's 16 szerzetes lakás; és 355, 513 kath. lélek.

Mező Városok.

Mező Komárom, magyar m. v. a' Sió vize mellett: 1553, u. m: 892 kath. 655 ref. 6 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Határja nagy, 's ámbár néhol homokos, de termékeny. Tágas legelőjén sok marhát, juhot táplál. Van egy kis erdeje, és sok nádja. 5 országos vásár. F. U. H. Batthyáni, 's az enyingi uradalomhoz tartozik.

Palota, régi nevezetes magyar m. v. a' budai országútban. Fejér vármegye szélén: 5585, u. m: 2856 kath. 1095 ref. 1150 evang. 4 ó hitü, 480 'sidó lak. Kath. evang. refor. anya templomok. Synagóga. Evang. árvaház. Utczái elég tágasok, házai naponként csinosodnak. Két nyomásu határja, kivált délnyúgotra igen köves, úgy hogy az eke fél ökölnyi köveket is forgat fel, mindazáltal a' tiszta búzát igen szereti, 's ez nagyon sikeres. Szőllőhegye nagy 's lehetős állandó bort terem. Erdeje a' Bakonyban roppant, 's tele nagy vadakkal. Itt állanak egy sürü fákkal, bokrok-

kal be nőtt helyen Puszta Palotának omladékai, melly hajdan Corvinus Mátyásnak vadász kastéllya vala. A' város régenten szép szabadságokkal birt, 's máiglan is nevezetes jussokkal élnek. Igy a' G. Zychy nemzetségnek esztendőnként bizonyos summa pénzt fizetvén: földjeiket minden tized, kilenczed adás nélkül használják. Birtokossa a' gróf Zychy nemzetség, 's ennek két ága közt oszolván fel, kastély is kettő van itt. Az egyik G. Zychy Istváné, 's a' város nyúgoti részén ujonan épült egy felemelkedett halmon — frontját egy kis órás torony ékesíti. A' másik ugyan csak a' város nyúgoti részén van egy völgyben, 's G. Zychy Miklósé. Ez utólsó hajdan vár volt, 4 szegeletre épülve, mellynek mind a' 4 szegeletén egy vastag torony állott. Építőjének Ujlaky Miklóst tartják. Mostani birtokossa talán a' régiség eránt való tiszteletből, külső formáján semmit sem változtatott, de belől a' legszebb izléssel van felékesítve; 's a' sűrű hárs, és más fa alleék közt elrejtett százados várkastély igen különös benyomást tész a' szemlélőben.

Palotától nyúgotra 1 órányira, éppen a' pósta utban esik a' *Kikiritó* vagy *Tikeritó*, melly hajdan fekvése, formája után itélve, nem volt egyéb halastónál. Kerülete lehetett $\frac{1}{2}$ mfd. A' viz feltartóztatására egy 10—12 mázsányi gránit kövekből rakott 3 öl magas, 's 100 öl hosszú fal vonatott. Azon zsilip, mellyen a' viz kifolyik, szinte ollyan gránit kövekből épült. Kezdetén kivájott sarok kövek vannak, mellyekben a' rekesztő lebocsátatott, vagy felvonatott. Ezen tó, vizét hihetően azon vizenyős, forrásos rétségből vehette, melly Öskü helységén kivül nyúgotra vagyon; de a' melly már ma keresztül lévén metszve, a' szép tiszta viz egyenes árokban folyik, 's mind a' Kikiritóig, mind azon túl számos malmokat forgat, a' tó hellye pedig egészen rét, de nem a' legjobb szénát adja.

Nagy Vásony, magyar-német m. v. a' Veszprémből Sümegre vivő országútban: 2390, u. m: 1491, kath. 253 evang. 464 ref. 182 'sidó lak. Kath. evang. ref. anya templomok. Synagóga. Ékesíti a' városon kivül álló urasági kastély, egy kicsiny, de jól elrendelt kerttel. A' kastélyba földalatti csatornákon igen jó forrás víz vitetik. A' város közepén áll

Kinisy Pálnak ama hires magyar hősnek omladozott várkastéllya, egy 4 szegeletü vastag toronnyal. Ez hajdan lakó palota helyett lehetett, mivel szobákra van osztva, mellyeknek ajtó záraik fejér pallérozott márványból vannak készülve. A' toronyallyában jelenleg uradalmi rabok tartatnak. E' mellett balról látszanak a' bástyákkal körülvételetett várkastélynak düledékei, de ma az egész vár környéke sűrüen be van házakkal épitve. Északra a' vár alatt bő vizü források buzognak.

Nem messze a' várostól nyúgotra a' temető mellett van egy elpusztult barát lakás, mellyet sz. mihályi klastromnak neveznek, 's most csak kevés falai állnak fent. Mindjárt mellette áll szomorú elpusztult állapotban, a' régi világnak, a' mennyire romjai mutatják remek műve: a' klastrom temploma. E' templomban voltak letéve Kinisy Pálnak, 's társának Miszlenovicsnak tetemei az oltár előtt lévő sirban, melly sir egy márvány fedéllel (mellyre Kinisynek, és társának kidomborodott képeik bámulásra való ügyességgel, csak nem emberi nagyságban vannak kifaragva) volt befedve. A' sir, az omladékok alá lévén temetve sokáig sértétlenül maradt, mígnem ezelőtt 35—40 esztendőkkel, némelly kincskeresők a' sirt feldulván, a' testeket kihánytak. Kinisinek tetemei egy réz drótból kötött mesterséges pánczél ingben valának, mellette feküdt vitézül forgatott kardja A' sirdulás után, az uradalmi fő tiszt a' tetemeket új koporsóban a' kath. paroch. templom mellé eltemettette, a sirt fedező márvány táblát a' puszta vár falaiba berakatta; a' panczélos ing, kard pedig ezelőtt az inspectori házban tartatott, ha csak azólta a' magyar muzeumnak meg nem küldetett. Vagyon még Vásonkőtöl nyúgotra 1 órányira a' rengeteg erdőség közepén egy Talód nevü mesterséges készületü puszta klastrom, de miféle szerzetesek lakhatták, nem tudhatni.

Határja a' városnak kövecses, 's inkább csak rozsot terem. Erdeje szörnyű nagy és szép, de hegyes völgyes, makkal, 's vad állatokkal bővölködik. Kevés rétjei a' Bakony ritkássaiban lévén, zsiratlanok. Szőllőhegye nincs. Őrlő, és deszka metsző malmai jók. Van itt még: vendégfogadó,

serház, 6 országos vásár. F. U. G. Zychy Ferraris Ferencz, 's feje egy uradalomnak.

Faluk.

Bánd, német f. a' pápai országútban, a' Bakony közt: 701 kath. lak. Sovány határja rozsot, kolompért terem. F. U. G. Somogyiné, 's mások többen.

Barnag (Magyar), magyar f. N. Vásony mellett: 374 ref. lak.

Barnag (Német), német f. 523 kath. lak. 's egy csinos kalvariával. Mind a' két falunak legelője, erdeje közös, de szántóföldjeik külön vannak. Rétjeik kevesek és zsiratlanok. Magyar Barnagnak ref. anya templomja van. F. U. G. Zychy Ferraris.

Berhida, magyar f. a' Séd vize mellett: 887, u. m: 356 kath. 511 ref. 20 'sidó lak. Ref. anya templom. Köves földje sikeres búzát terem. Rétje kevés de hasznos. Erdeje, 's jó asztali borral fizető szőllőhegye van. F. U. Beniczky, Boronkay, 's m. t.

Bozsók, magyar f. közel a' Balatonhoz: 292 kath. 5 evang. 130 ref. 52 'sidó lak. Kevés szántóföld. Bort termeszt. Erdeje van. F. U. Jankovich, 's m. t.

Bolhás (Szilas), magyar f. Fejér várмegye szélén, melly különben 3 faluból olvadt öszve: 2572, u. m: 712 kath. 1654 ref. 206 'sidó lak. Ref. anya templom. Synagóga. Róna határja termékeny. Tágas legelőjén sok juhot tenyészt. F. U. Kenesey, G. Niczky, Szűcs, Pázmándy, Losonczy, 's m. t.

Csajág, magyar f. Fejér vármegye szélén: 1998, u. m: 58 kath. 1825 ref. 114 'sidó lak. Ref. anya szentegyház; synagóga. Határja 1-ső osztálybeli; szőllőhegye sok. F. U. a' religyió kincstár.

Dégh, magyar f. Fejér vármegye szélén: 1276, u. m: 740 kath. 11 evang. 520 ref. 5 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Ékesiti az uraság gyönyörű kastéllya, egy pompás ángol kerttel, melly hazánkban a' legszebbek közé tartozik; sőt ritka szépségü tavára, 's szabadon diszlő drága déli növevényeire nézve, hasonlithatatlan. Az ide tartozó

roppant pusztákon, felette nagy fontosságu gazdaság folytattatik. Vannak itt több ezerekre menő nemesitett birka nyájak, egy kiválogatott számos gulya, egy szép ménes, svájczeráj, 's a' t. A' haszonvehetetlen mocsáros, homokos helyeket, virúló rétek, 's fiatal erdők váltották fel. F. U. Festetics Antal cs. k. kamarás.

Eös, magyar f. a' Sárviz mellett: 1542. u. m: 785 kath. 759 ref. 7 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Határja 1-ső osztálybeli. Van sok bora, szénája, nádja, fája és egy vizi malma. F. U. a' veszprémi püspök.

Eőskü, tót f. a' budai országútban: 1116, u. m: 583 kath. 510 evang. 14 ref. 19 'sidó lak. Evang. szentegyház. Az ide való kath. paroch. templom hajdan török mecset volt, kerekdedre építve; 's mesziről úgy látszik, mintha 10—12 személlyel betelnék, holott benne az egész eősküi nép könnyen el fér. Földje köves, legelője szük, erdeje derék. A' helységen kivül lévő ingoványos forrásos tábla föld keresztül metszetvén, most ennek vize a' falun keresztül folyik, 's több kallókat és malmokat forgat. Nevezetes Eőskü jő izü söréről, melly itt főzettettik. F. U. G. Zychy István.

Enying, magyar f. az ozorai országútban: 2288, u. m: 542 kath. 3 evang. 1735 ref. 8 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Tágas határja homokos. Az uraság birkanyájjai különösen szépek. Szőllőskert. Feje egy uradalomnak, mellyet H. Batthyáni Fülöp bir.

Fájsz, német f. 351 kath. lak. Két egyenes sorházakból áll, 's elég csinos. Szántóföldje kevés és sovány. Erdeje bőven F. U. Tallián, Bakó, 's m. t.

Fok (*Sió*), magyar f. a' Balaton mellett, ott hol a' Sió belőlle kiszakad, Somogy vármegye szélén: 1098 kath. 1 evang. 70 ref. 8 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Róna, fekete homokos határ. Jövedelmes halászat a' Balatonban. 6 kerekü vizi malom a' Sió vizén, F. U. a' veszprémi káptalan.

Fok (*Szabadi*), magyar f. a' Sió mellett: 1368, u. m. 535 kath. 825 ref. 8 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Sok marhát tart. Nádja bővön. F. U. a' veszprémi káptalan.

Szent Gál, népes nemes magyar helység a' Bakonyban: 3099, u. m: 467 kath. 32 evang. 2600 ref. lak. Kath. és ref. anya templomok Szántóföldjeiből 2 nyomás sikon fekszik, a' többi hegyen völgyön. Erdeje roppant, 's benne a' nagy vadak csoportonként legelnek; azonban az erdő irtogatás által meglehetősen ritkúl. Legelője a' Bakonyban elég, de rétje kevés. Számos őrlő és deszka metsző malmokkal bir. Hajdan a' sz. gáliak királyi vadászok vóltak, 's ezen czimmel éltek; azonban ma is szép szabadságokkal birnak, nevezetesen helybéli nemességgel (localis nobilitas), 's innen magyarázhatni meg a' házak szörnyű népességét. Egyéberánt mind a' mai napig meg maradt azon szokás, hogy esztendőnként a' cs. k. udvarnak különbféle nagy vadakat visznek, hódolások 's kötelességek jeléül.

Mező Sz. György, magyar f. Fejér vármegye szélén: 245 kath. 4 evang. 813 ref. 30 'sidó lak. Ref. anya templom. Termékeny homokos határ. Bortermesztés Sok nád és legelő. F. U. a' Kenesey örökösök, Szűcs, Hollósy 's m. t.

Hidegkút (Kis), német f. 271 kath. lak.

Hidegkút (Nagy), német f. Szala vármegye szélén: 434 kath. lak. Kath. paroch. templom. Földjök kevés és sovány. Határjok többnyire erdőből áll. A' helység nyúgoti részén láthatni egy elpusztúlt templomot, 's mellette egy felséges forrás kútat. F. U. a' devecseri uradalom.

Hagymáskér vagy *Hajmáskér*, magyar f. a' budai országútban Veszprémtől $1^1/_4$ mfd. egy kősziklás hegy óldalban: 891, u. m: 330 kath. 30 evang. 521 ref. 10 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Vannak több őrlőmalmai, kallói, és egy mesterséges készületü fűrész malma, mind a Séd vizén. Erdeje a' Bakonyból nagy, 's benne sok szarvas, őz, dámvad tanyázik. F. U. a' veszprémi püspök

Hérend, német-magyar f. a' pápai országútban, a' Bakonyban: 654 kath. 38 ref. lak. Vizi malom. Szép erdő. Agyagos, köves határ. F. U. G. Zychy Ferraris.

Szent István, magyar f. Veszprémhez 1 óra: 15 kath. 7 evang. 495 ref. 11 'sidó lak. Házai csinosak. Ref. anya temploma igen régi épület, melly alatt mint gyanithatni bóltozatok lehetnek. Földje, rétje, sőt legelője is igen jó. F. U. G. Zychy István.

Káddárta, magyar f. Veszprémtől keletészakra $1/2$ órányira: 769, u. m: 86 kath. 683 ref. lak. Ref. anya templom. Földje a' rozsot, kétszerest jól meg termi. Erdeje és vizimalma van. F. U. a' veszprémi káptalan.

Kajár (Balaton), magyar f. a' Balatonhoz $1/2$ órányira; 151 kath. 7 evang 1473 ref. 114 'sidó lak. Határje 1-ső osztálybeli 's igen termékeny. Nagy szőllőhegye kedves izű asztali bort terem. F. U. a' tudományi kincstár, G. Zychy, G. Batthyáni G. Révay, 's m. t. Van egy ref. anya temploma is.

Kenese, magyar f. a' Balaton mellett, egy szőllőhegyek közzé szoritott völgyben. Utczái tömöttek, és rendetlenek. Lakják: 1569, u. m: 225 kath. 12 evang. 1323 ref. 9 'sidók. Ref. anya szentegyház. Szőllőhegye roppant, de erdeje kevés vagy semmi, mert a' gondatlanság miatt el pusztúlt. Halászatja a' Balatonban felette jövedelmes. A' tópart oldalban most is láthatni némelly kivájott füstös üregeket, mellyek hajdan a' lakosoknak búvó helyül szolgáltak, most pedig a' halászok eszközeiket tartják benne. Ezelőtt több esztendőkkel G. Festetics Lászlónak egy vitorlás hajója járt ide, 's dongákat, fa szerszámokat hozván, vissza menet sóval rakódott meg, de már régen elmaradt. F. U. a' tudományi kincstár.

Komárom (Lajos), tót-magyar f. M. Komáromhoz $1/2$ órányira: 1488, u. m: 284 kath. 1090 evang. 109 ref. 5 óhitü lak. kik magyarúl is mindnyájan beszélnek. Evang. anya templom. Róna, homokos, de jól mível határ. F. U. H. Batthyáni.

Kovácsi (Kis), magyar f. Berhida mellett: 35 kath. 303 ref. 8 'sidó lak. Ref. anya templom. 2 nyomású határja termékeny. Szőllőhegye, erdeje van. F. U. G. Nádasdy Tamás.

Küngös, magyar f. Fejér vármegye szélén: 60 kath. 285 ref. lak. Dombos határja termékeny. Erdejéből sokat irtottak. F. U. a' Kenesey örökösök.

Leányfalu, magyar f. Szala vármegye szélén: 96 kath. 148 evang. 43 ref. 15 'sidó lak. kik többnyire cserép edény

égetésből élnek. Evang. temploma Mencselhez tartozik. F. U. G. Zychy Ferraris.

Lepsény, magyar. f. a' Budáról Kanisára vivő pósta-útban: 210 kath. 1 evang. 1201 ref. 1 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Pósta hivatal. Határja igen termékeny. Szőllőhegye szép. Nádja bőséggel; erdeje kicsiny. F. U. 3/4 rész. G. Nádasdy Tamás, 1/4 a' Vörös fam.

Litér, magyar f. a' Somogyból Veszprémbe vivő jó országútban: 81 kath. 439 ref. 18 'sidó lak. Ref. anya templom. Szántóföldjei jó mívelés mellett termékenyek. Erdeje szép nevendék fákból áll; rétje kevés, de jó szénát terem. Legelője hegyes, völgyes, kősziklás, bokros; szőllőhegye igen jó, és állandó borral fizet. F. U. többen. A' papkeszi és litéri határokban volt ezelőtt egy *Dáka* nevü tó, melly sásat, nádat, gyékényt termett, 's jó izü apró halakkal bővölködött; de csatornára vétetvén részszerént szántóölddé, részint rétté változott által.

Márkó, német f. a' Bakonyban, a' pápai útban: 1077 kath. lak. Kath. paroch. templom. Határja köves, vizenyős. Rétje felette kevés. Szép erdő. Vizi malom. F. U. a' veszprémi káptalan.

Maros, magyar f. a' Sió mellett: 76 kath. 401 ref. 6 'sidó lak. Ref. anya templom. Termékeny homokos határ. Szőllőskert. Sok nád. F. U. G. Széchenyi Lajos.

Mencsel, magyar f. Szala vármegye szélén: 137 kath. 564 evang. 53 ref. 16 'sidó lak. Evang. anya eklé'sia. Földjei néhol mocsárosak, és fejér agyagosak, de termékenyek. Erdeje, szőllője, 's kevés rétje van. F. U. többen.

Menyeke, német f. a' Bakonyban: 105 kath. lak. F. U. a' veszprémi káptalan.

Papkeszi, magyar f. a' Séd vize mellett: 61 kath. 673 ref. lak. Ref. anya templom. Egész határja szép rónán fekszik, de a' helységnek egy része lassan emelkedő halmon épűlt, másik része pedig lapályban, a' honnan sokat szenved az árvizektől. Vágásokra osztott erdeje igen szép. Szántóföldje kövér; szőllője nincs, hanem a' szomszéd helységekben sokat birnak. Rétje kevés, 's annak is egy része

kopár. Malmai jók és híresek, úgy hogy külső Somogy többnyire itt őrleti gabonáját. — Nevezetes a' határban egy földvár, melly 1644 körűl az erdélyi hadak által hányattatott. A' hol a' Rákóczy tábora feküdt, ott most az uraságnak nagy birka majorja, és szép magháza van. — A' ref. gyülekezet levéltárában találtatik a' fejérvári basának egy predikátor ház újitást megengedő levele is. Lásd bővebben a' Tud. Gyűjt. 1834-iki III-dik Köt. 58 l. — F. U. G. Zychy Miklós.

Peremarton, magyar f. Fejér vármegye szélén, a' Séd vize mellett: 1003 kath. lak. Kath. paroch. templom. 1 nyomása igen termékeny, de a' másik felette köves. Erdeje szép. Rétje kevés, de hasznos. 1 fűrész, és több őrlő malmok. F. U. a' veszprémi káptalan, 's más nemesek, kiket III. Károly a' birtokban újra megerősített 1718-ban.

Rátót, magyar-német f. Veszprémtől északra 1 mfd. 1469, u. m: 1000 kath. 458 ref. 11 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Szép préposti kastély. Omladékai a' G. Gyulaffy várának, 's egy veres barátok klastromának. Számos őrlő és fűrész malmok. Híres mészégetés. Sok gyümölcs. Határja igen nagy, különösen erdeje a' Bakonyból roppant. Prépostságáról a' vármegye leirásában bővebben értekeztünk. F. U. a' veszprémi káptalan és a' prépost.

Sóly, magyar-német f. Palota és Veszprém közt mindeniktől egy forma távolságra: 262 kath. 409 ref. lak. Ez előtt a' kath. is mind magyarok voltak, de most köztök több a' német. A' reform. temploma felette régi épűlet, 's hihető, hogy még sz. István idejében fentállott, mert a' veszprémi püspökség itten erősítetett meg, mint a' Diploma vége mutatja: „Datum in villa nostra Sóly". — Határján keresztűl folyik a' Séd vize, 's ezen van egy hegy óldalban az uradalomnak igen mesterséges készűletű papiros malma. Földjei soványak; legelője köves, kopár; rétjei jók; bora nagyon derék, 's ha sokáig áll — a' somlaival vetekedik. F. U. a' zirczi Cistercita apát.

Sz. Király Szabadja, magyar f. 205 kath. 1684 ref. 131 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Synagóga. Gabona

termő mezeje nagy kiterjedésü, de rétje felette kevés. Szőllőhegye erdőkkel koszorúzott völgyben lévén — savanyú bort ád. Erdeje gyönyörű. Nemes lakossai szabadságaikat még sz. István királytól nyerték.

Vámos, magyar f. Veszprémhez 1 órányira a' sümeghi országútban: 261 kath. 1522 ref. 58 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Synagóga. Határja nagy és termékeny, de a' kukuricza a' hideg miatt ritkán érik meg. Rétje kevés, 's azért csak erdeje ritkássaiban kaszál. — Van itt a' helységhez közel egy *Likacs* nevü török régiség. Ez egy sikon öszvehordott nagy földhalom, mellynek belseje bóltozatokból állott, 's még csak nem rég járható volt, de már most beszakadozott. Ebből a' föld alatti lakásból ment ki ugyan a' föld alatt egy titkos út, a' hozzá mintegy dűlő földre eső nagy gödörhöz, és egy másik, ahoz a' faragott kövekkel kerített dicső forráshoz, melly a' helység alsó részén máig is fentáll. F. U. többen.

Vásony (*Tót*), német-magyar f. 937 kath. 45 evang. 550 ref. 30 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Synagóga. Határja tágas 's elég termékeny. Erdeje igen makkos, 's egy része kaszállónak használtatik. Legelőjének nagy részét teszi: a' törökökkel volt ütközetekről híres *Nőzsér* mezeje, melly juhtenyésztésre különösen alkalmatos. — Országos vásárra privilegiuma van. F. U. szent györgyi Horváth 's m. t.

Vilonya, magyar f. 44 kath. 4 evang. 453 ref. 5 'sidó lak. Ref. anya templom. Nevezetes itten a' predikátori lakás, melly még a' 14-dik században készült, 's a' köz vélekedés szerént Görög barát klastrom volt, 's áll: egy kis szobából, egy konyhából, 's ebből nyiló nagy szobából, 's még egy kamarából. A' szobákon alól részint pinczék, részint istállók vannak. Egyéberánt az egész épűlet felette roskadozó karban áll. — Földje Vilonyának elég bő; erdeje, legelője kevés. F. U. G. Zychy István.

Vörösberény, magyar f. a' Balaton mellett, egy felette gyönyörű, kies és egészséges vidéken: 270 kath. 631 ref. 4 'sidó lak. Mind a' két felekezetnek van anya temploma, de a' katholikusoké, mind belső ékessége, mind gyönyörű

festése miatt különösen nevezetes. A' kastély felől nincsenek ablakai; de a' másik óldalon lévők anyira vannak festésben követve, hogy különbséget köztök alig lehet tenni. Szántóföldjei égett veres földből, vagy fekete vulkán hamuból állnak, 's termékenyek. Szőllőhegye a' határnak majd egy harmadát teszi, és éppen a' Balatonra néz. Bora édes, czukros, kellemetes izű. Erdeje szépen nevekedik. Forrásai Sz. Király Szabadja felől igen gyönyörűségesek, 's olly bő vizűek, hogy felbuzgásokhoz nem meszsze mindjárt egy malmot, a' helységben ismét másikat hajtanak. Birtokossai hajdan a' győri Jesuiták valának, kik ide egy kastélyt építtettek, mostani Földes Ura pedig a' tudományi kincstár, 's feje egy uradalomnak.

Vöröstó, német f. 485 kath. lak. Kath. paroch. templom. Utczái egyenesek. Házai csinosak. Határja szűk és csak középtermékenységü. F. U. G. Zychy Ferraris.

Úrkútbánya, német f. a' Bakonyban: 331 kath. lak. Üveghuta. Sovány határ. F. U. G. Zychy Ferraris.

Népes Puszták.

Akaratya, Keneséhez tartozik: 33 kath. 5 evang. lak. F. U. a' tud. kincstár. *Balla*, Eősküöz 3/4 óra: 14 kath. 8 evang. lak. *Bogárd*, Dégħez tartozik: 276 kath. 9 evang. 85 ref. lak. *Csatár*, Veszprémhez 1/2 óra: 69 kath. lak. F. U. Rohonczy, Tallián, 's m. t. *Csepel*, Vásonkőhöz tartozik: 13 kath lak. *Ecsi*, Dégh mellett: 73 kath. lak. *Ességvár*, Hérend mellett: 22 kath. 3 ref. lak. Omladozott vár. *Fekete*, Déghez tartozik: 40 kath. lak. *Fűzfő*, vendégfogadó a' Balaton mellett, közel Vörös Berényhez: 7 kath. lak *Farkashalma*, Dégh mellett: 12 kath. lak *Gelemér*, Rátóthoz 1 óra: 6 kath. lak. *Gólya*, Lepsényhez 3/4 óra: 6 kath. lak. *Gamásza*, Fok Szabadi mellett: 10 kath. lak. korcsma. *Hodos*, M. Komáromhoz 1 mfd. 29 kath. lak. *Hottó*, Vöröstó mellett: 13 kath. lak. *Jutas*, Veszprémhez 1/2 óra: 109 kath. 13 ref. lak. Szép erdő. F. U. a' veszprémi káptalan. *Kökényes*, Rátóthoz 1 óra: 9 kath. lak. *Kőkút*, Lepsényhez 1/2 óra: 16 kath. lak. *Kustyán*, M. Komárom-

hoz 1 mfd. 18 kath. lak. *Szent Mihály*, 20 kath. lak. Lásd N. Vásony. — *Sz. Mihályfa*, M. Komárom mellett: 89 kath. 32 ref. lak. *Páth*, M. Komáromhoz tartozik: 28 kath. lak. *Péth*, Palotához $1/2$ óra: 45 kath. 10 evang. 8 ref. lak. Vizi malmok. *Pinkólcz*, Déghez közel: 9 kath. lak. *Rebecz*, M. Komáromhoz 1 óra: 17 kath. lak. *Röstás*, Peremarton mellett: 9 kath. 8 ref. lak. *Remete*, sz. Gálhoz tartozik: 25 kath. lak. *Sári*, Peremartonhoz 3 fertály: 5 kath. 11 ref. lak. *Tisztavíz*, M. Komáromhoz $1/2$ óra: 32 kath. lak.

II. A' PÁPAI JÁRÁS.

Van benne: 1 privilegiált mező város.
2 mező város, — magyar.
42 falu, u. m. 31 magyar, 11 német.
18 puszta, u. m. 17 magyar, 1 német.
Népessége: 47,465 lélek, u. m.
Vallásokra: 30,771 kath. 8321 ref. 5246 evang. 12 óhitű. 3115 'sidó.
Nyelvőkre: 37,666 magyar, 6684 német, 3115 'sidó.

Mező Városok.

Pápa, régi és nevezetes szabadságokkal biró magyar m. v. egy kies térségen Győrtől délre 2 pósta állásnyira. Utczái tágosak, 's nagyobb részént kövezettek. Csinos rendben épült házaik közűl több szép privat épűleteket láthatni; de legnagyobb ékességére szolgál még is az uraság vára, egy szép kerttel együtt, a' roppant kath. paroch. templom, melly a' környéken legszebbnek tartatik. Építtette volt ezt G. Eszterházy Károly egri püspök; belől a' falak mintegy 2 ölnyi magasságra veres márvánnyal vannak beborítva; a' bóltozat festései, valamint a' fő óltáron lévő kép is mesteri kézre mutatnak; 2 magasan felnyúló tornyai pedig iszonyú nagyságú faragott kövekből épűltek. Továbbá van még Pápán: az irgalmas barátoknak 1 templomjok 's ispotályok; 1 Franciskanus monostor és szentegyház; evang. és ref. anya templomok; 2 nagy synagóga, 1 fejér cserép

edény v. fél porczellán fabrika, 1 nagy polgári ispotály, 1 pósta hivatal, 1 kath. kis gymnasium 4 deák oskolákkal, mellyekben a' Benediktinusok tanítanak; 1 kath. nemzeti oskola, 1 virágzó ref. collegium, 1 'sidó nemzeti oskola, 2 vendégfogadó, a' Tapólczán több liszt malmok.

Határja róna, és igen termékeny; rétjei különösen jók; erdeje szép; gyümölcsös és szőllőskertjei számosak. Lakossai kevés németeket kivévén mind magyarok, 's számok 13.485-re mégyen, u. m. 9139 kath. 447 evang. 1254 ref. 2645 'sidókra. Földmivelésen kivűl élnek még: mesterségekből, kereskedésből, fuvarozásból. Mesterembereik közűl, kik 1000felé számláltatnak, legszámosabbak a' csizmadiák, szürszabók, posztósok és takácsok.

Vára, mellyről azt hiszik, hogy még IV. Béla építette vólna, hajdan nevezetes erősség volt, 1602-ben enyingi Török István által jobban meg erősíttettvén sokáig hazánknak nagy fontosságu védfala, a' környékbeli nemességnek pedig biztos menedék hellye vólt; 's a' pápaiak szinte mint a' kőszegiek híresek a' törökök ellen gyakran kimutatott elszánt vitézségekért. 1809-ben a' franczia seregektől igen sokat szenvedett, 's minthogy Eugen Olasz országi vice király ármádiájának fő tábori ispotálya ide helyheztetett, a' ragadó rothasztó hideglelés, nem csak itt, hanem az egész vidéken iszonyú pusztitásokat teve.

Országos és heti vásárjai elevenek, kivált gabonára nézve; mert a' soproniak ide gyakran lejárnak.

Földes urai Pápának, 's az ahoz tartozó uradalomnak Eszterházy Jósef, Mihály, és Károly grófok.

Marczaltő, magyar m. v. a' Vas, sopronyi, győri, veszprémi határok öszvejöveteléntél, a' Rába és Marczal vizek között: 765, u. m: 684 kath. 80 evang. 1 ref. lak. Van itt: kath. paroch. templom, egy szép urasági kastély és ángol kert, 2 szép kőhid a' Rába és Marczal vizein, hol vám is szedetik, svájczeráj. Határját az árvizek nagyon járják, 's ezelőtt felette mocsáros volt, de az uradalom roppant költségbe kerűlt csatornákkal, a' Marczal és Tapólcza posványaiból a' vizet egyenesen a' Rábába vitetvén, az által több ezer hold lett haszonvehetővé. Fája kevés hanem nádja nagy

bőséggel van, 's nevezetes ágát teszi az uradalom jövedelmének. Lakossai sok lovat, és szarvasmarhát tartanak. F. U. G. Amade Antal örökösei.

Lovász Patona, magyar m. v. Győr vármegye szélén: 1721, u. m: 770 kath. 951 evang. lak. Kath. és evang. anya templomok. Gyönyörű urasági kastély és ángolkert. Nevezetes svájczeráj és juhtenyésztés. Virágzó ló és szarvasmarha tartás. Hires barom vásárok. Határja bár néhol homokos, de 1-ső osztálybeli. Legelője sok. Szőllőhegye, szép nagy erdeje, 's több vizi malmai vannak. F. U. G. Somogyi Kristina, szül. G. Győry asszonyság 's feje egy uradalomnak.

F a l u k.

Acsád. magyar f. 79 kath. 325 ref. lak. Ref. anya templom. Róna termékeny határ. Malom a' Tapólczán. F. U. többen.

Béb, német f. egy völgyben Pápához 1$^1/_2$ mfd. 506 kath. lak. Hegyes, völgyes határ Malom a' Gerencse patakján. Szép erdő. F. U. G. Eszt. Jósef. Mihály, Károly.

Békás, magyar f. 156 kath. 100 ref. lak. Határja róna, és igen termékeny. Rétjei savanyú szénát teremnek. Találtatik itt sok t u r f a vagy g y e p t ö z e k, melly setét, gyakorta szurok fekete színü, hamar meg gyúl, 's a' meleget sokáig megtartja. F. U. $^1/_3$ a' mezőlaki uradalom, a' többiben: Békásy, Sándor 's m. t

Borsosgyőr, magyar f. Pápához $^1/_2$ óra: 148 kath. 200 ref. lak. F. U. a' pápai uradalom.

Bödöge (Homok), magyar f. 1310, u. m: 509 kath. 454 evang. 311 ref. 36 'sidó lak. Evang. ref. anya, kath. filial. templomok. Határja fövenyes, forrásos. Legelője sok, de kopár. Erdő. F. U. számos nemesek.

Csóth, magyar f a' budai útban: 1516, u. m: 1202 kath. 314 evang. lak. Kath. és evang. anya templomok Határjának egy része róna, más része hegyes. Erdeje szép. F. U. G. Eszterházy Jósef, Mihály és Károly.

Dáka, magyar f. Pápától délre 1 órányira: 526, u. m: 176 kath. 350 ref. lak. Kath. és ref. filial. templomok. Róna termékeny határját a' Bitva nedvesíti. Rétjei sok és jó szénát adnak. Erdeje a' padari pusztán derék. Nevezetes az uraság' telivérü ángol ménesséről. F. U. G. Nádasdy Tamás.

Dém (Kis), magyar f. 151 kath. 4 evang. 13 'sidó lak.

Dém (Nagy), magyar f. 1026, u. m: 619 kath. 271 evang. 136 'sidó lak. Kath. és evang. filial. templomok. Synagóga. Dombos határja középszerü. Szőllőhegye, erdeje, tágas legelője van. A' Bakony patakja itt egy lehetős nagyságu tón folyik keresztűl 's kifolyásánál malmot hajt. F. U többen.

Derecske, magyar f. Pápától 1 órányira: 218 kath. 350 ref. lak. Ref. anya, kath. filial. templomok. Határja inkább rozsot és zabot terem. F. U. többen.

Döbrönte, német f. 402 kath. lak. Termékeny határját a' Bitva nedvesíti. Erdő. F. U. G. Somogyiné.

Fenyőfő, német f. 570 kath. 7 evang. lak. Hegyes határja sovány. Kőbányája, és szép erdeje van. F. U. az ugodi uradalom.

Ganna (Kis), német f. 215 kath. lak.

Ganna (Nagy), német f. a' Bitva mellett: 603 kath. lak. Kath. paroch. temploma igen szép, 's alatta van a' G. Eszterházyak kriptája. Szép erdő. Vizi malom. Rozs, kolompér termesztés. F. U. a' pápai uradalom.

Görzsöny (Alsó és Felső), 2 magyar f. a' Tapólcza mellett: 85 kath. 71 evang. 580 ref. lak. Ref. anya templom. Róna határja bő termékenységü. Rétje, legelője jó. F. U. többen.

Gyimóth, magyar f. Pápához 1 óra, a' pesti útban: 436 kath. 171 evang. lak. Határja részint hegyes, köves, részint róna. Erdeje, vizimalma van. F. U. a' pápai uradalom.

Jákó, német f. 1493 kath. 2 ref. 2 evang. lak. Kath. paroch. templom. 2 vendégfogadó. A' Bitván malom. Határja hegyes völgyes. Rétje, legelője szük. Bikkes, tölgyes

erdeje igen nagy. Itt némellyek aranyat is akartak keresni. F. U. G. Somogyiné, Horváth 's m. t.

Gecse, magyar f. Győr vármegye szélén: 294 kath. 510 evang. 4 'sidó lak. Evang. anya eklé'sia. Homokos határ. Bor termesztés. Erdő. F. U. a' szombathelyi seminarium.

Hathalom, magyar f. 36 kath. 10 evang. lak. F. U. a' győri püspök.

Ivánczháza, magyar f. 68 kath. lak. F. U. a' zirczi apát.

Ivány (Sz.), német f. 641 kath. lak. Sovány határ. Bortermesztés. F. U. az ugodi uradalom.

Kéttornyúlak, magyar f. 176 kath. 9 evang. 250 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Róna termékeny határ. Malom a' Tapólczán. F. U. G. Somogyiné, Trsztyánszky, Vigyázó, Őry 's m. t.

Koppány, német f. a' Bakonyban: 481 kath. lak. Kath. paroch. templom. Sovány földjeiket jól mívelik. Borok savanyú. Gyümölcsök sok, 's baraczkjok hires. Bányáiban vörös márványt törnek. F. U. a' zirczi apát.

Kovácsi, magyar f. Pápához délre 1 mfd. 528 kath. 17 evang. 144 ref. lak. Kath. paroch. templom. 3 nyomásu határja jó rozsot és búzát terem. Rétje, legelője jó. 2 malom az Atya patakján. F. U. a' pápai uradalom, G. Somogyiné, Barcza 's m. t.

Kup, magyar f. Kovácsihoz 3 fertály. 847 u. m: 515 kath. 31 evang. 301 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Határja termékeny. Rétjeit a' Bitva öntözi. Erdő. Téglavetőház. F. U. a' pápai uradalom.

Mezőlak, magyar f. Pápához nyúgotra 1 mfd. 605, u. m: 90 kath. 515 ref. lak. Ref. anya eklé'sia. Róna határja szép búzát és rozsot terem. Rétje sok. Fája helyett nádja van. Feje ezen helység egy uradalomnak, mellyet ezelőtt G. Eszterházy Kazimirné birt, 's ki a' Bitva és Marczal posványainak kiszárításával, nem csak magának 2000 holdat megnyert, hanem az egész emberiségnek is nagy hasznot

hajtott. A' fő csatorna, mellybe a' Bitva eresztetett, Békás helysége, Kamond, és szélmezei puszták határjain keresztül, egész Görzsönyig mintegy 4000 ölnyire terjed; nem említvén más mellékes csatornákat. Áll ezen uradalom: Mezőlak egész helységéből, Békásnak $1/3$-ából, továbbá a' belső és külső asszonyfai, kamondai, mátyusházi, sávolyi, szélmezei, sz. péteri jövedelmes pusztákból. Mostani Földes Ura: G. Eszterházy Miklós.

Nóráp, magyar f. Pápához 5 fertálynyira: 349 kath. 14 evang. 110 ref. lak. Kath. és ref. filial. templomok. Határja kövecses, homokos. Legelője csekély. Vizi malom. F. U. a' pápai uradalom.

Nyárad, magyar f. Pápához nyúgotra $1\frac{1}{2}$ mfd. a' szombathelyi országútban: 949, u. m: 446 kath. 503 ref. lak. Kath. és ref. anya templomok. Vendégfogadó. Termékeny sik határ. Nagy juhtenyésztés. F. U. a' pápai uradalom.

Nyögér, német f. 259 kath. lak. Hegyes határja sikeres búzát terem. Erdő. Kevés rét és legelő. F. U. az ugodi uradalom.

Ságh, magyar f. 294 kath. lak. Dombos de termékeny határ. F. U. az ugodi uradalom.

Szőcs, német f. a' Bakonyban: 790 kath. 5 ref. lak. Kath. paroch. templom. 3 nyomásra osztott határja rozsot, kolompért terem. Rétje kevés. Legelője a' Bakonyban Erdeje gyönyörű. Szőllőhegye savanyú bort ád. Törnek itt veres és fejér márványt. F. U. az ugodi uradalom.

Salamon, magyar f a' Páparol Sümegre vivő pósta útban: 563 kath. lak. Kath. paroch. templom. Földje sok helyt homokos. Tölgyes és nyires erdeje derék. A' Bitva vizén malma van. F. U. a' győri püspök.

Tamási, magyar f. a' pesti útban, Pápához $2\frac{1}{2}$ mfd. 797, u. m: 146 kath. 645 evang. 6 'sidó lak. Evang. anya templom. Dombos határja néhol homokos, de termékeny. Erdeje igen szép. Bort termeszt. F. U. G. Batthyáni Jósef, 's a' kis béri uradalomhoz tartozik.

Takácsi, magyar f. a' győri országútban 1509, u. m: 291 kath. 623 evang. 568 ref. 12 ó hitü, 15 'sidó lak. Evang.

ref. anya, kath. filial. templomok. Tágas határja, róna és igen termékeny. Búzája sikeres. Malom a' Gerencse patakján. F. U. több nemesek.

Tapólczafő, magyar f. a' veszprémi útban: 1311, u. m: 153 kath. 1072 ref. 86 'sidó lak. Ref. anya templom. Synagóga. Határja hegyes, dombos és csak közép termékenységü. Itt ered a' Tapólcza. F. U. több nemesek.

Tevel (*Adász*), magyar f. 1618, u. m. 129 kath. 1340 ref. 149 'sidó lak. Ref. anya templom. Synagóga. 2 nyomású határja csak rozsot, kolompért terem. Rétje kevés. Bort termeszt, 's sertésekkel eleven kereskedést űz. F. U. több nemesek.

Tevel (*Nagy*), német f. 724 kath. 7 evang. 7 ref. 21 'sidó lak. Szép kath. paroch. templom. Homokos határ. Csekély rét. F. U. a' zirczi apát.

Teszér, magyar f. a' pesti útban: 1010 kath. 76 evang. lak. Kath. paroch. templom. Földjei hegyen völgyön feküsznek. Erdeje nagy. F. U. az ugodi uradalom.

Vanyola, magyar f. Pápához keletre 1½ mfd. 811, u. m: 287 kath. 520 evang. 4 'sidó lak. Kath. és evang. anya templomok. Róna határja termékeny. Csuha nevű erdeje derék. F. U. a' szombathelyi seminarium.

Vaszar, magyar f. 1800 kath. lak. Kath. paroch. templom. Tágas róna határja szép búzát, rozsot, kukuriczát terem. Erdeje is van. F. U. a' győri püspök.

Ugod, magyar f. Pápától keletre 1½ órányira: 1681 kath. 9 evang. lak. Kath. paroch. templom. Földjei néhol veres agyagosak, néhol kövecsesek, homokosak. Rétje igen kevés. Tölgyes, bikkes erdeje a' Bakonyból felette szép, 's benne számtalan sertés nevekedik. Határjában meszet égetnek, 's kőszén is találtatik. Üveghuta. Feje egy uradalomnak, mellyet Eszterházy Jósef, Mihály és Károly grófok bírnak.

Népes Pusztták.

Asszonyfa (*Külső*, *Belső*), 2 puszta a' mezőlaki uradalomban: 15 kath. lak. *Borsosgyőr* (*Kis*), 4 kath. lak. *Gyi-*

móth, Pápához 3 fertály: 80 kath. lak. *Hanta*, Pápa mellett: 15 kath. lak. Vízi malom. *Hodoska*, Pápa mellett: 22 kath. lak. *Jár*, 29 kath. lak. *Ihászi*, Pápához 1 óra: 187 kath. 3 evang. lak. *Lesháza*, Marczaltőhöz 3 fertály. 11 kath. lak. *Mátyusháza*, a' mezőlaki uradalomban: 80 kath. lak. Kicsiny, de válogatott ménes, mellyben kocsi lovak neveltetnek. *Olaszfalu*, Csóthoz $1/2$ óra: 19 kath. lak. *Pinkócz*, Pápához tartozik: 58 kath. lak. *Sávoly*, a' mezőlaki uradalomban: 58 kath. lak. Van itt egy különös fajtájú tehéncsorda, melly a' legdrágább helvetiai, mürzthali teheneket kipótolya; 's igen kerestetik. *Szalmavár*, Vanyolához 1 fertály. 44 kath. 33 ref. lak. F. U. a' pápai uradalom. *Petend*, Nyáradhoz tartozik: 29 kath. lak. *Szélmező*, a' mezőlaki uradalomban: 38 kath. lak. *Tima*, 11 kath. lak. Jó rét, erdő. F. U. a' religyiói kincstár, 's m. t *Zsörk*, Tezsérhez $1/2$ óra: 4 kath. lak.

III. A' CSESZNEGI JÁRÁS.

Van benne: 1 mező város, — német.

36 falu, u. m: 18 magyar, 9 német, 2 tót, 4 magyar-német, 2 német-magyar, 1 tót-német-magyar.

24 puszta, u. m: 15 magyar, 9 német.

Népessége: 34,286 lélek, u. m:

Vallásokra: 23,894 kath. 6118 evang. 3823 reform. 451 'sidó.

Nyelvökre: 22,052 magyar, 9103 német, 2680 tót, 451 'sidó.

Mező Város.

Zircz, német m. v. a' Bakonyban, Veszprémtől északra 3 órányira, 1679 kath. lak. kik főképpen mesterségekből, azután föld és szőllőmivelésből élnek. Nevezetes ezen város gazdag apáturságáról, melly még 1198 ban fundáltatott a' cisterczita szerzetesek számára, 's melly 1814-től fogva, egyesittetvén a' pilisi és pásztói apáturságokkal, most egészen független. Az apátursági templom Gizela királynétól építetett, de már meg rongáltatott szentegyház

romjain épült. Ékesitik továbbá ezen várost: a' szép izlésü residentia, egy virágos, gyümölcsös, 's egy vadaskert; az okos szorgalommal folytatott gazdálkodás, melly által az itteni meszes, agyagos föld is jó termékenységüvé tétetett 's egy nagy darab vizenyős tábla föld szép rétté változtattatott. A' svájceráj mind szépségére, mind bő tejelésére nézve, egy a' legelsők közül hazánkban. Ménese bár nem nagy, de erős szálas kocsilovakból áll. Vagyon itten még: 2 fűrész, 1 négy kerekű malom; egy fiatal fenyves erdő, szőllőhegy, melly azonban csekély bort terem; roppant erdő, melly nagy részt bikk és tölgyfákból áll; sok gyümölcs, 5 országos vásár. A' város feje egy nagy uradalomnak, mellyet az apáturság bir.

F a l u k.

Ács (Thezsér), vegyes német-magyar f. 1018 kath. 3 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja igen hegyes és erdős. Erdeje nagy. 1 fertálynyira a' helységtől van az uraságnak egy nagy majjorsága, svájczerájal és birkatenyésztéssel együtt. F. U. a' csesznegi uradalom.

Áka, magyar-német f. Fejér vármegye szélén: 729 kath. 6 evang. 3 ref. 12 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Földje homokos. Tölgyes, bikkes erdeje gyönyörű. F. U. G. Batthyáni Jósef, 's a' kis béri uradalomhoz tartozik.

Bakonybél, magyar f. a' Bakony közepén egy keskeny de kies völgyben: 941 kath. lak. Kath. paroch. templom. Apáturságát még, Sz. István király fundálta a' Sz. Benedek szerzeteseinek, 's 1030-ban meg erősittetett. Ezelőtt független volt, de most a' sz. mártoni fő apátúrtól függ. Határja igen hegyes, 's nem igen termékeny. Századoktól fentálló bikkes, tölgyes erdeje különösen szép. A' helység felett felnyúló Somhegy legmagasabb hegycsúcs a' Bakonyban. F. U. a' bakonybéli apát.

Bánk, magyar f. a' pesti országútban 475, u. m; 290 kath. 169 evang. 16 'sidó lak. Földjei termékenyek. Erdeje van. Lakossai fuvaroznak. F. U. G. Szapári Jósef.

Bársonyos, magyar f. Győr vármegye szélén: 904 kath.

lak. Kath. paroch. templom. Nagy szőllőhegy. Erdeje nincs. F. U. a' Benedictinusok.

Borzavár, magyar f. Zirczhez ½ óra: 964 kath. lak. Kath. paroch. templom. Földjei soványak. Erdeje nagy. F. U. a' csesznegi uradalom.

Csátka, magyar f. erdős, hegyes vidéken: 619 kath. 8 'sidó lak. Legelője bőven. Erdejében szenet éget. Vizi malom. Láthatni egy régi klastrom omladékát, mellyet hajdan Konth. Miklós nádor alapított a' Paulinusok részére 1361-ben. F. U. religyiói kincstár.

Csernye, magyar f. 236 kath. 2218 evang. 40 ref. 30 sidó lak. Evang. anya templom. Földjei hegyesek 's rozsot, kolompért teremnek. Erdeje nagy. Bort is termeszt. F. U. G. Zychy Miklós.

Csesznek, magyar f. a' Veszprémből Győrbe vivő országútban: 814, u. m: 401 kath. 83 evang. 300 ref. 30 'sidó lak. Ref. filial. temploma Sz. Lászlóhoz tartozik. Hajdan szép szabadságokkal birt, de ezeket elvesztette. Erdeje szép. Rétje, legelője elég. Földjei soványak. Gyümölcse igen sok. A' helység mellett, egy magas kősziklás hegyen láthatni régi várát, mellyet 1314-ben Gara 'Sigmond épitett, ennek kihaltával Verbőczy birt, később Enyingi Török István, majd Hoszútóti, kit Eszterházy Dániel mint atyafit a' török fogságból kiváltott, 's ekkor királyi engedelemmel mind a' várnak, mind az uradalomnak birtokába jött, 's most is az Eszterházy familia erdélyi ágának több tagjai birják. A' várból való kilátás igen felséges, 's bőven megjutalmazza a' terhes felmenetelt. A' várat tartó kőszirt nyúgoti részén találtatik egy barlang, melly mint setét bólt az egész vár alatt elterjed; által ellenben majd hasonló üreg, mellette ismét egy, melly állóvizzel van tele, 's kellettlen izü és szagu.

Csetény, magyar f. 661, u. m. 59 kath. 8 evang. 540 ref. 54 'sidó lak. Ref. anya templom. Bortermesztés. Erdő. Középszerü szántóföldek. F. U. a' csesznegi uradalom.

Dudar, magyar f. 47 kath. 1223 ref. 9 'sidó lak. Ref. anya templom. Dombos határja elég termékeny. Erdeje, legelője bőven. F. U. G. Nádasdy Tamás.

Eplén, német f. a' Veszprémből Zirczre vivő útban: 287 kath. lak. Erdős, hegyes határ. Vendégfogadó. F. U. a' zirczi apát.

Esztergár, német-magyar f. Zirczhez $^1/_2$ óra: 610 kath. 9 ref. 18 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja meszes, agyagos. Erdeje, liszt és fűrészmalma van. F. U. az Ányos familia.

Gicz, magyar f. Győr vármegye szélén: 241 kath. 6 evang. lak. Szép uraságí lakházak. Bortermesztés. F. U. Bésán, Biró.

Gyirót, német f. 491 kath. lak. Kath. paroch. templom, Homokos határ. Erdő. F. U. a' csesznegi uradalom.

Hanta, magyar f. Komárom vármegye szélén: 317 kath. 328 evang. lak. Evang. templom. Földje rozsot jól megtermi. Kendert, lóheret termeszt. Szőllőhegye kicsiny. Erdeje jó. Van egy régi omladozott temploma, hol hajdan prépostság volt. F. U. G. Batthyáni Jósef, 's a' kis béri uradalomhoz tartozik.

Jásd, vegyes tót-német-magyar f. a' Thési hegy alatt: 1105 kath. 10 evang. 32 ref. 25 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Sok kolompér és rozs. Kevés rét. Erdeje nagyon elpusztúlt. Patakján 1 fűrész, és 2 liszt malma van. F. U. G. Zychy István.

Kardosrét, német f. 187 kath. lak. Zircz mellett. F. U. a' zirczi apát.

Sz. Király (Magyar), magyar f. Cseszneg mellett: 167 kath. 51 evang. 327 ref. 44 'sidó lak. Ref. anya templom. Synagóga. Jó rét. Bortermesztés. Legelője a' Bakonyban. F. U. a' csesznegi uradalom.

Sz. Király (Német), német f. az elébbeni helységgel egybefüggésben: 269 kath. lak. F. U. a' csesznegi uradalom.

Szent László, magyar-német f. 1216, u. m: 838 kath. 365 evang. 10 ref. 3 'sidó lak. Kath. és evang. anya templomok. Földje homokos. Roppant erdő. Vizi malom. Kénköves forrás és fördő intézet. Bortermesztés F. U. a' csesznegi uradalom.

Lázi, magyar f. Győr vármegye szélén: 772 kath. 40 evang. 90 ref. lak. Kath. paroch. templom. Jó bor és legelő. Kevés erdő. F. U. a' Benediktinusok.

Lókút, magyar f. a' Bakonyban: 786 kath. lak. Kath. paroch. templom. Kastély. Svájczeráj. Üveghuta. Hamuzsirfőzés. Lakossai sok fa eszközöket csinálnak. F. U. a' csesznegi uradalom.

Nána, német f. a' Bakonyban: 815 kath. lak. Kath. paroch. templom. Fűrészmalom. Serház. Roppant szép erdő. F. U. G. Nádasdy Tamás.

Olaszfalu, magyar f. 1159 kath. lak. Kath. paroch. templom. Számos halastavak. Svájczeráj. Szép makkos erdő. Fa eszközök' készítése. Vizi malom. F. U. a' zirczi apát.

Oszlop, német f. Cseszneghez ½ óra: 793 kath. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Földjei nehéz mivelésüek. Erdeje derék. Rétje kevés. Bort termeszt. F. U. G. Eszterházy János, 's a' csesznegi uradalomhoz tartozik.

Peterd, német f. Győr vármegye szélén: 562 kath. lak. Termékeny határ. Jó bor. Kevés rét. A' helység mellett van egy nádas tó, melly malmot hajt. F. U. a' Benediktinusok.

Porva, német f. 576 kath. lak. Kath. paroch. templom. Határja szük és sovány. Erdeje meglehetős. Hajdan a' Paulinusok birták, de ma csak templomjok omladékait láthatni. F. U. a' religyiói kincstár.

Réde, magyar f. Komárom vármegye szélén: 1193 u. m: 170 kath. 1005 ref. 18 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Homokos, agyagos földjeit a' záporok rongályák. Bort termeszt. Van egy kastéllya, és igen szép bikkes, tölgyes erdeje. Ménes. F. U. a' csesznegi uradalom.

Románd, német f. Győr vármegye szélén: 511 kath. lak. Kath. paroch. templom. Homokos határ. Meglehetős bor. Csekély erdő. Nádastó. Vizi malom. F. U. a' győri püspök.

Sikátor, magyar f. 534, u. m: 201 kath. 220 evang. 99 ref. 5 'sidó lak. Kath. és ref. filial. templomok. Szőllőhegye csekély. Szép erdő. F. U. a' csesznegi uradalom.

Súr, tót f. 1510, u. m. 709 kath. 790 evang. 5 ref. 9 'sidó lak. Kath. és evang. anya templomok. Nagy Erdő. Sok legelő. Kevés szőllőhegy. Hegyes középszerü határ. 2 vizi malom. F. U. G. Zychy Miklós.

Szapár, tót f. 498 kath. 5 'sidó lak. Kath. paroch. templomát szép rézzel fedett tornya igen ékesíti. Derék erdő. Sovány szántóföldek. F. U. G. Szapáry Jósef.

Szombathely, 2 magyar és német öszveolvadt falu: 1627, u. m: 765 kath. 850 evang. 12 'sidó lak. Kath. és evang. anya templomok. Nagy urasági kastély és majorság. Homokos határ. Kevés rét. Erdeje elég. F. U. a' csesznegi uradalom.

Thés, magyar-német f. 1251, u. m: 782 kath. 467 evang. 5 ref. lak. Evang. és kath. anya templomok. Hegyes határ. Nagy makkos, vadas erdő a' Bakonyból. F. U. a' fejérvári püspök.

Varsány, magyar f. egy hegy tövében Győr vármegye szélén: 948, u. m: 460 kath. 359 evang. 125 ref. 4 'sidó lak. Kath. és evang. anya templomok. Bora jó. Rétje kevés de jó szénát ád. Erdő. F. U. a' Benediktinusok.

Népes Puszták.

Ákly, Lókúthoz 1 óra. 93 kath. német lak. *Bánya* (Ó) Lókút mellett. 104 német kath. 8 'sidó lak. Hamuzsir főzés. *Bánya* (*Új*), Lókúthoz 1 óra. 94 kath. német lak. Üveghuta. *Börcsháza*, Szombathelyhez 1 óra. 15 kath. lak. *Csatár*, 38 kath. 9 ref. 2 evang. lak. Szőllőhegy. Erdő. *Dudar* (*Kis*), 71 kath. lak. *Fekeleviz*, Szombathelyhez 1 óra. 20 kath. lak. *Gerencse*, Bakonybél mellett: 23 kath. lak. Malom. *Gyertyánkút*, Lókúthoz $1/2$ óra. 150 kath. magyar lak. *Gyóm* (*Nagy*), Súrhoz 5 fertály. 21 kath. lak. *Keresztúr*, Varsányhoz $1/4$ mfd. 20 kath. lak. *Koromló*, a' csatári puszta mellett. 45 kath. 1 evang. lak. *Nyeszteknye*, Szombathelyhez $1/2$. mfd 30 kath. 36 evang. lak. Vendégfogadó. Homokos határ. F. U. Hunkár, 's m. t. *Pénzeskút*, Lókúthoz 5 fertály. 28 kath. lak. *Pere*, Nánához $1/2$ óra. 292 német kath. lak. Roppant erdő. Sok makk. F. U. G. Nádasdy. *Sikátor*, 6 kath. 18 evang. lak Egész puszta erdőből, rétekből áll. F. U. G. Zychy Miklós. *Somhegy*, a' hason nevü hegy alatt: 212 kath. 14 'sidó lak. F. U. a' Benediktinusok. *Szép Alma*, Borzavárhoz 3 fertály. 52 kath. német lak. *Te-*

leki, Szombathelyhez $1/2$ óra. 218 kath. 65 evang. 83 'sidó lak. Synagóga. Homokos határ. Sok legelő. A' 'sidók pálinkát főzvén sok, sok marhát hizlalnak. F. U. többen. *Szolgagyőr*, Szombathelyhez $1/4$ mfd. 168 kath. magyar lak. Bortermesztés. Homokos föld. F. U. többen. *Pálihálás*, Borzavárhoz $1/2$ óra. 110 kath. magyar lak. *Vecsem*, Gyiróthoz' $1/4$ mfd. 39 kath. 8 evang. 5 ref. magyar lak. *Veim*, Oszlophoz $1/2$ óra. 47 kath. 3 ref. lak.

IV. A' DEVECSERI JÁRÁS.

Van benne: 3 mező város, mind magyar.
53 falu, u. m: 46 magyar, 4 német, 3 magyar-német.
16 puszta, u. m: 13 magyar, 3 német.
Népessége: 37,393 lélek. u. m:
Vallásokra: 25,494 kath. 5777 ref. 5188 evang. 934 'sidó.
Nyelvökre: 32,262 magyar, 4197 német, 934 'sidó.

Mező Városok.

Devecser, magyar m. v. 1 mértföldnyire a' Somló begyétől egy róna kies vidéken: 3156, u. m: 3022 kath. 4 evang. 12 ref. 118 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. Kastély. Kőbánya. Több vizi malmok a' Torna vizén. Határja gazdagon fizet. Rétje kevés de jó. Erdeje derék. Lakossai szép lovakat nevelnek. Van még egy pósta hivatala, és 4 országos vásárja. Feje egy uradalomnak, mellyet Eszterházy Jósef, Mihály és Károly grófok birnak.

Tüskevár, magyar m. v. 772 kath. 5 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja homokos és kövecses. Szőllőket a' somlói hegyen birnak. Van egy darab ligetes, nyires erdeje, 's több malma a' Torna vizén. F. U. a' győri püspök, és a' religyiói kincstár.

Somló Vásárhely, magyar m. v. a' somlói hegy déli tövében: 1651 kath. 2 evang. 10 ref. 6 'sidó lak. Szép kath. paroch. templom. Szántóföldje, rétje kevés de jó. Jövedelmes malmok a' Torna vizén. A' somlói hegy déli oldalának legnagyobb része ide tartozik, 's itt terem az egész hegyen

a' legjobb bor, kivált közepe táján; azonban minthogy 4—5 esztendők után fejlődik ki, azért drága szokott lenni. IV. Béla Vásárhelyet a' hozzá tartozó uradalommal együtt a' Nyul szigetjében lakó apáczáknak ajándékozta; mostani birtokossa a' religyiói kincstár.

Faluk.

Adorjánháza, magyar f. a' Marczal mellett: 775, u. m: 54 kath. 56 evang. 652 ref. 13 'sidó lak. Ref. anya templom. Földje fekete homokos és igen termékeny. Nádja sok. Erdeje nincs. Lakossai hajdan hiresek voltak a' törökök ellen tett vitézségekért. F. U. nemesek.

Ajka, magyar f. a' Bakonyban: 1369 u. m: 95 kath. 900 evang. 281 ref. 93 'sidó lak. Evang. és ref anya templomok Földjei kövesek, homokosok. Legelője sok de kopár. Erdeje nagy, de nem a' legjobb állapotban van. Vizi malmokkal is bir, 's határjában kőszén találtatik. F. U. több nemesek.

Alason, magyar f. 589, u. m: 169 kath. 412 evang. 8 'sidó lak. Evang. anya templom. Róna termékeny határ. Kis erdő. F. U. G. Nádasdy, 's m. t.

Bóde, magyar f. Ajkához ½ óra. 218 kath. 46 evang. 4 'sidó lak. F. U. többen.

Bánya (Cseh), német f. a' Bakonyban: 148 kath. lak. Üveghuta. F. U. a' veszprémi püspök.

Bánya (Német), német f. ugyan csak a' Bakonyban: 234 kath. lak. Üveghuta. F. U. a' veszprémi püspök.

Berend, magyar-német f. 572 kath. 38 ref. lak. Kath. paroch. templom. Sovány határ. Derék erdő a' Bakonyból. F. U. a' zirczi apát.

Börzsöny (Kis és Nagy), 2 sikon fekvő magyar f Vas és Szala vármegyék szomszédságában. Az első: 304 kath. 85 evang. 6 'sidó, a' második: 24 kath. 7 evang. lak. F. U. többen.

Cséhkút, magyar f. a' Bakonyban: 207 kath. 400 evang. 3 ref. 8 'sidó lak. Evang. anya, kath. filial templomok. Sovány föld. Savanyú bor. Szép erdő. F. U. többen.

Csögle, magyar f. Marczalhoz közel: 1224, u. m: 39 kath. 125 evang. 965 ref. 95 'sidó lak. Ref. anya templom. Róna határja igen termékeny. Nádja, legelője bőven. F. U. Bende, Barcza, Pető, 's m. t. nemesek, kiket III. Károly birtokjokban újra megerősített.

Csősz, magyar f. 590 kath. lak. Mind földje, mind rétje bő termékenységü. Erdő. F. U. a' religyiói kincstár.

Dabrony, magyar f. 289 kath. 312 evang. 20 ref. 5 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Gazdag róna határ. Erdeje is van. F. U. a' religyiói kincstár.

Doba, magyar f. a' somlói hegy északi tövében: 510 kath. 19 evang. 7 'sidó lak. Bora kemény és savanyú, de ha több esztendőkig állhat, egy lesz a' legjobb csemege borok közül. F. U. G. Erdődy Károly.

Egerallya, magyar f. Adorjánháza mellett: 20 kath. 17 evang. 296 ref. 7 'sidó lak. Ref. filial. templom, 's oskola. F. U. többen.

Gergöli, magyar f. a' Marczal mellett: 49 kath. 215 evang. 15 ref. 5 'sidó lak. Sok rét és nád. F. U. G. Somogyiné 's mások.

Gyepes, magyar f. a' Bakonyban, a' veszprémi országútban: 324 kath. 6 evang. 5 ref. lak. Földje soványacska. Erdeje, vizi malma van. F. U. Kún, 's m. t.

Halimba, magyar f. Szala vármegye szélén: 570 kath. 13 evang. 23 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Hegyes, erdős határ. Itt jön a' Bakony be a' megyébe. F. U. többen.

Iszkász (*Alsó*), magyar f. 242 kath. 6 'sidó lak. F. U. többen.

Iszkász (*Felső*), magyar f. 280 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' religyiói kincstár.

Iszkász (*Közép*), magyar f. 510 kath. 43 'sidó lak. F. U. többen. Mind a' 3 falu termékeny sikságon fekszik. Tölgyes és nyirfás erdejek van.

Jenő (*Kis*), magyar f. a' somlói hegy alatt: 686 kath. 1 evang. 16 'sidó lak. Szűk fövenyes határ. 3 malom a' Tornán. Erdő. A' somlai hegynek nyúgoti része ide tartozik, 's édesebb, lágyabb bort terem itt, mint a' többi oldalokon. F. U. a' győri püspök praedialista nemesei, kik a' vecsei székhez tartoznak.

Kamond (*Kis és Nagy*), a' Marczal vize mellett 2 magyar f. az első: 113 kath. 172 evang. lak. Evang. fil. templom. A' második: 307 kath. 5 evang. 3 'sidó lak. F. U. G. Erdődy Károly.

Kerta, magyar f. a' somlai hegyhez 1 mfd. 335 kath. 300 evang. 9 'sidó lak. Evang. anya, kath. filial. templomok. Jó föld és rét. Erdő. F. U. G. Zychy Ferraris.

Kolontár, magyar f. Devecserhez ½ óra: 502 kath. 7 'sidó lak. Határja részint hegyes, részint róna. Tölgyes erdeje szép. Malom a' Torna vizén. F. U. a' devecseri uradalom.

Kis Lőd, német f. 1343 kath. 2 evang. 1 ref. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Fekszik a' veszprémi útban a' Bakony közt. Földjei soványak, de bikkes, tölgyes erdeje igen gyönyörű. Sok gyümölcs. Fa eszközök készitése, 's bikkfa tapló szedés. Találtatik itt tiszta agyag sárgával keverve, és sárga agyag, mellyeket a' pápai félporczellán fabrika használ. F. U. a' veszprémi püspök.

Város Lőd, német f. ugyan csak a' veszprémi országútban a' Bakony közt: 1866 kath. 13 'sidó lak. kik igen szorgalmatosok: rozsot, kolompért, lent, sok gyümölcsöt termesztenek; fa eszközöket csinálnak, bikkfás erdeikben taplót, gubacsot szednek. Van itt: kath. paroch. templom, pósta hivatal, vendégfogadó, serház, 1 fűrész, 2 liszt malom; bányák mellyekből vas, piskólcz, gálicz réz, kőszén ásattatik; vitriol, főző intézet. F. U. a' veszprémi püspök.

Lörinte, magyar f. Devecserhez 1 óra: 281 kath. 63 evang. 6 ref. lak. 2 nyomású határja homokos. Erdeje derék 's benne meszet éget. Kőbánya. 2 malom. Halastó. F. U. a' Bezerédy familia.

Mihályháza, magyar f. 47 kath. 420 ref. lak. Ref. anya templom. Jó föld. A' Marczal bozótossaiban kaszál. F. U. többen.

Miske (*Puszta*), magyar f. Devecserhez 3 fertály. 514, u. m. 196 kath. 275 evang. 43 ref. lak. Evang. filial. templom. 2 nyomású földje homokos, 's rozsot, kolompért, kukuriczát, kendert terem. Erdő. F. U. Sáry, 's m. t. nemesek.

Noszlop, magyar f. a' pápai póstaútban: 1479, u. m: 855 kath. 622 ref. 102 'sidó lak. Kath. és ref. anya templomok. Synagóga. Tágas róna határja mindent bőven terem. Nagy birkatenyésztés. F. U. a' devecseri uradalom, 's m. t.

Öcs, magyar f. Szala vármegye szélén: 910, u. m. 382 kath. 249 evang. 152 ref. 127 'sidó lak. Evang. és ref. anya, kath. filial. templomok. Synagóga. 3 nyomású határja hegyes, 's inkább rozsot terem, de a' tavaszi gabonának is kedvező. Rétje kevés. Erdeje a' Bakonyból nagy. F. U. többen.

Oroszi, magyar f. 485 kath. lak. Határja 2 nyomásbeli 's búzát, de több rozsot terem. Erdeje kevés. Szőllőt a' Somló hegyen tart. F. U. a' devecseri uradalom.

Padrag, magyar f. 1348, u. m: 495 kath. 845 ref. 8 'sidó lak. Ref. anya, kath. filial. templom. Határja trágya után búzát és kendert is terem. Makkos erdeje a' Bakonyból igen szép. F. U. a' religyiói kincstár.

Pinkócz (Torna), magyar f. Szala vármegye szélén: 161 kath. 6 evang. lak. Fuvarozás. Kis erdő. F. U. többen.

Pirith (Kis), magyar f. 45 kath. 27 evang. 260 ref. 6 'sidó lak. Ref. oskola 's filial. templom.

Pirith (Nagy), magyar f. a' Marczal mellett: 24 kath. 30 evang. 538 ref. 5 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia. Gazdag gabona földekkel bír, 's ha szárazság van szénát is sokat vághat. Nádja bővön. F. U. számos nemesek.

Polány (Magyar és Német), 2 egymás mellett fekvő magyar-német f. a' Bakony szélén: 1134 kath. 52 evang. 43 ref. lak. Kath. paroch. templom. Határja részint hegyes, részint róna. Erdeje nagy. Bora savanyú. Vizimalom. Vendégfogadó. Téglavetőház. F. U. a' zirczi apát.

Rendek (Ajka), magyar-német f. a' Bakonyban: 681 kath 12 evang. 35 ref. lak. Kath. paroch. templom. Sovány föld. Lentermesztés. Lakossai zsindelyt és más fa eszközöket csinálnak. F. U. a' veszprémi püspök.

Szalók (Nemes), magyar f. 140 kath. 217 evang. 130 ref. 108 'sidó lak. Evang. és ref. filial. templomok. Synagóga. Búzája, gabonája, szénája elég. Erdeje kevés. Vízi malom a' Hójagos patakján. F. U. több nemesek.

Szalók (Pór), magyar f. a' szombathelyi országútban Pápához 2 mfd. 157 kath. 40 evang. 23 ref. lak. F. U. többen.

Szőllős (Kis), magyar f. 417 kath. lak. F. U. a' religyiói kincstár.

Szőllős (Nagy), magyar f. a' somlói hegy alatt: 916, u. m: 294 kath. 610 evang. 12 'sidó lak. Kath. és evang. paroch. templomok. A' somlai hegynek északnyúgoti része ide tartozik, melly kemény állandó bort terem, 's különösen szamatjára a' többi somlai bort felyűl haladja. Nevezetes ezen helység felette kies, egészséges levegőjéről, mellynélfogva 100 esztendős embereket itt nem ritkaság látni. F. U. G. Zychy Ferraris Ferencz.

Szörcsök (Bor), magyar f. Vásárhelyhez $1/2$ óra: 890 kath. 9 'sidó lak. A' somlai hegyen szőllőket bír. F. U. a' religyiói kincstár.

Szörcsök (Karakó), magyar f. Tűskevárhoz $1/4$ mfd. 491 kath. 130 evang. 15 'sidó lak. F. U. a' győri püspök.

Torna, magyar f. Tűskevárhoz $1/4$ mfd. 349 kath. 8 'sidó lak. Termékeny föld és rét. Kicsiny erdő. Két vizi malom. F. U. Karácsonyi, 's m. t.

Tósok, magyar f. 260 kath. 7 evang. 241 ref. lak. Berendtől csak a' Torna választja el. Ref. filial. eklé'sia. Búzát, rozsot, kendert, lent termeszt. Erdeje elég. A' Tornán 2 liszt, és 1 fűrész malma van. F. U. a' religyiói kincstár.

Várda, magyar f. Tüskevár mellett: 81 kath. lak.

Váth (Külsô), magyar f. Vas vármegye szélén, a' Marczal mellett: 372 kath. 186 evang. 1 ref. 15 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Róna termékeny határ. Cserjés erdő. Sok nád. F. U. többen.

Vecse, magyar f. a' Somló hegyétől északra 1 órányira egy igen termékeny sikságon: 120 kath. 112 evang. 120 ref. 10 'sidó lak. Kath. evang. és ref. filial. templomok. Szőllőket a' somlai hegyen bírnak. Ezen helység feje a' győri püspök praedialista nemesei' székének.

Vid, magyar f. 240 kath. 65 evang. lak. F. U. többen.

Vinár, magyar f. a' Marczal mellett: 202 kath. lak. Fövenyes határ. Cserjés erdő. Sok nád. F. U. Marich, Nedeczky.

Népes puszták.

Berki, Vásárhelyhez 1 óra: 4 kath. lak. *Kis és Nagy Bogdán*, Noszlophoz ¼ mfd. 125 kath. lak. F. U. a' devecseri uradalom. *Csigere*, Vásárhelyhez tartozik: 5 kath. lak. Korcsma. *Csót*, Devecserhez ¼ mfd. 14 kath. lak. *Csűr*, N. Szöllőshöz 3 fertály. 28 kath. lak. *Dabróka*, Karakó mellett: 39 kath. lak. *Iharkút*, Jákóhoz tartozik: 118 kath. német lak. *Kigyós*, Devecserhez ½ óráńyira: 20 kath. lak. *Koplaló*, Jákóhoz ¼ mfd. a' Bakonyban: 116 kath. német lak. *Lovas*, Vásárhelyhez 3 fertály. 45 kath. lak. *Podár*, Dobronyhoz ½ mfd. 15 kath. 7 evang. lak. *Pőlőske* (*Belső*, *Külső*), 2 puszta Noszlophoz 3 fertálynyira: 65 kath. lak. *Szék*, Devecserhez ¼ mfd. 11 kath. lak. *Vasbánya*, a' város lődi határban: 72 német kath. lak. kik jobbára bányászok.

ZALA vagy SZALA VÁRMEGYE

(Comitatus Zaladiensis. Zalader Gespanschaft.)

1. §. Fekvése 's Határjai.

Szala vármegye fekszik az országnak délnyúgoti szegeletében az északi szélesség 46⁰ 16′ és 47⁰ 6′; a' keleti hosszuságnak pedig 33⁰ 59′ 35⁰ 52′ alatt. Keletről határos vele Somogy vármegye, mellytől egy darabig a' Balaton tava, hol ennek közepén megy el a' határ, lejebb ugyan ennek mocsárja 's a' Kanisa patakja választja el. Délről a' Dráva von határt Horváth ország, nevezetesen Kőrös és Varasd vármegyék közt; nyúgotra Stájerország 's Vas vármegye; északra Vas és Veszprém vármegyék határozzák.

2. §. Nagysága.

Lipszky szerént a' földterülete $100^2/_{10}$ □ mértföldet tévén, Magyarországban ezen tekintetben a' 15-dik vármegye. Legnagyobb hosszasága F. Őrstől Ternoveczig: 20 német mfd. szélessége majd 1, majd 6, 8 és 10 mértföld. Használható földje: 810,312 hold, u. m: 416,008 szántóföld; 96,430 h. rét és legelő; 48,442 h. szőllő; 236,102 h. erdő; a' többi kertek.

3. §. Természeti tulajdonsága.

Ezen megyének egészen róna tájéka kevés van, mert illyennek csak a' Mura és Lendva vizei közt lévő lapályos térséget, 's a' Muraköznek keleti részét, és a' Kis Komárom körül lévő tájékot mondhatni, mellyek öszvesen alig teszik a' megye' 8-ad részét; a' többi kisebb nagyobb hegyekkel, szelid bortermő dombokkal borittatik, mellyek közt számtalan majd szűk, majd tágas völgyek nyilnak meg. Ezen völgyek közt legnevezetesebbek: 1) a' Szala

vizének felette gyönyörű völgye, melly a' Balaton felé mindég tágasabb tágasabb lesz, 's mellyet egész menetelében csinos faluk, pompás kastélyok és kertek, erdőkkel, szőllőkkel fedett dombok, termékeny rétek, szántóföldek, 's déli részén széles kiterjedésü bozótosok kisérnek; 2) az égeri völgy a' tapólczai járásban. Ez nem igen tágas ugyan 's mind a' két oldalról magas hegyektől vétetik körül; de éppen ezen különös alkotásu, formáikat minduntalan változtató hegyek, és a' lakosoknak mustra gyanánt szolgálható szorgalmok nagyon nevezetes vidékké formálják. Minémüsége a' földnek különböző. Igy a' Balaton mellékén felette köves, mészfölddel, homokkal keverve; azonban a' rozsot és a' kukuriczát igen szereti, 's nedves esztendőkben gazdagon fizet. Ezen tulajdonsága a' földnek okozza azt is, hogy itten az aratás sokkal korább be áll, mint más hazánkbeli környékeken. Némelly Balaton melléki hegyeknek földje: porhanyós rosda szinü föveny p. o. Köves Kállán, Sz. Bén Kályán 's a' t. A' Muraközben szinte kövecses a' föld; a' megye' többi hegyes részeiben sárga agyag néha homokkal vagy kavicscsal egyvelgest; Karmacs körül a' szántóföldeken lévő kövek, olly laposak mint a' deszka, 's vékonyok; a' Szala völgyében fekete vagy sárga; Nagy Kanisa körül sárga folyó homok; a' Mura vize bal oldalán fekete homok 's igen termékeny; végre a' Lendva és Mura közt porhanyós fekete kerti föld, 's ez legtermékenyebb az egész megyében. Szép vidékekből nem szükölködik ezen megye: a' Szala és Éger völgyeit fellyebb már emlitettük; hanem legszebb tájéka Szalának, valamint egész hazánknak is az úgy nevezett Balaton melléke. Itt a' sikságból felemelkedő számos isolált hegyek, mellyek majd négyszegeletesek, majd gömbölyűk és csúcsosok; az ezeket fedező gyönyörüséges erdők vagy szőllőhegyek, pompás mulató házak; a' tetőket koronázó régi omladozott várak; az innen való felséges kilátás a' Balatonra, 's az egész környékre; a' nagy szorgalommal mivelt szántóföldek; a' sürüen elhintett csinos faluk: ezek mondom öszvesen egy olly bájoló kies vidéket formálnak, hogy Olaszország' igéző szépségü tájékaival is méltán vetekedhetik.

Levegője álfaljában tiszta és egészséges, kivált a' Balaton mellékén, de nem a' Dráva és Mura vizek mentében, hol sok halavány képeket láthatni, sőt az egész Dráva mellékén számos gelyvások találtatnak, nem különben a' Mura mentében is; különösen Deklesin, Isakócz, Melincz nevü helységek arról nevezetesek, hogy itten katona állitáskor alig lehet egy alkalmatos ujonczot kapni, mert a' mellyik nem gelyvás, az nyomorult vagy ostoba. Éghajlatja szelid és meleg.

4. §. Hegyek.

Mind azon hegyek, mellyek Szala vármegye földterületét ellepik, ha kiveszszük azon egyet, melly a' Dráva és Mura vizek közt Stájer országból nyulik be, a' magas, Tirolison, Stájer Országon által futó, 's Dobránál Vas vármegyébe bejövő Szent Gothárd hegyének ágazati. Ezen hegysor két helyen lép a' megyébe, azon ág t. i. melly Dolincznál külön válván, egy darabig a' Rába vizét kiséri, Végednél jön a' megye határára, 's itt egy ágazatot Sümegh és Szöcs felé küld, hol a' magas D o b o s hegyével kezdetét teszi a' Bakonyságnak; másik ágával a' Balaton felé megy 's majd Egenföldig nyúlik le. Második ága a' Dolincznál két felé vált d o b r a i hegysornak, Puszta sz. Péternél éri el a' szalai határt, 's elébb Kustánszegig egyenesen keletfelé tart, de már itt több felé ágadzik; ugyan is egyik szárnyával dél felé fordulván, a' lövői és egerszegi járások déli részét futja el; másik ágával Boczföldig tovább is keletre megy, de itt hirtelen délre kanyarodik, 's Hahótot megkerülvén ismét északra megyen, Szalabérnél egy keskeny szegeletet formál, mellyet a' Szala vizének meg kell kerülni; itt újra délnek tart, 's egyik ágával Letenyéig a' Muráig terjed, másik ágával pedig Miháldnál és Sz. Jakabnál Somogy vármegyébe lép által. Azon hegyek, mellyek a' Balaton mellékén feküsznek, egy magas és erdős hegysor által kapcsoltatnak öszve a' Bakonysággal. Vannak ezekenkivül ugyancsak a' Balaton mellékén számos elszigetelt, minden közösülés nélkül lévő hegyek, mellyek majd kerekded, majd szegletes, majd csucsos formáikkal,

nem csak a' szemet gyönyörködtetik, hanem mint természeti ritkaságok is nagy figyelmet érdemlenek, a' minthogy sokan származásokat földalatti tüznek, vagy földindulásnak tulajdonitják. Illyen isolált hegyek: a' badacsonyi, gulácsi, sz. györgyi, halápi, csobánczi, hegyesdi, és a' monoszlói határban a' hegyestői. A' hegyesdinek formája egészen czukor süveg, 's egy omladozott várral koronázott tetője olly hegyes, hogy messziről azt vélné az ember, hogy rajta meg se lehetne állni A' hegyestői szinte czukor formáju, csak hogy az előbbeninél még vastagabb és kétszerte magosabb, 's annyival szebb, hogy ezt gyönyörü szőllők, és 4—5 sorban csinos borházak, amazt pedig erdők övedzik.

5. §. Folyóvizek. Tavak.

1) A' Dráva, déli részét mossa a' megyének, 's el választja Horvátországtól, Legrádnál a' Murát magához vévén xomogyba lép által. Folyása felette sebes, partjai alacsonyok, 's azért áradásaival sok kárt okoz; mindazáltal még is hasznára van a' lakosoknak: mert hajókázható lévén a' kereskedést előmozditja, 's 2000—3000 mázsányi terhet elbir; fövennyéből arany por mosattatik. Halakban bősége van; malmai hires lisztet őrölnek; 's végre partjait gyönyörü bikkes, tölgyes erdők kisérik.

2) A' Mura, Deklesinnél jön be a' megyébe, 's Legrádnál a' Drávába ömölvén, ezen vizzel formálja a' sok tekintetben nevezetes Muraköz félszigetjét. Partjai ennek is alacsonyok, tekervényesek; gyakran és hirtelen kiönt; egyéberánt szinte hajókázható.

3) A' Szala, Szalafőnél ered Vas vármegyében, 's Páczodnál a' megyébe lépvén, elébb keletre, Szalabértől kezdve pedig dél felé folyik, 's miután egy gyönyörü völgyet formálna, Hidvégen fellyül a' Balaton mocsárjaiban elvész. Délfelé sok posványt és bozótos helyet csinál, mellynek szélessége Szala Apáti, és Esztergál körül ½ mértföldet tészen. Nem hajókázható, de rákjai szörnyü nagyok és hiresek.

4) Az Éger, a' bakonyi erdőkben fakad, 's a' tapólczai járást keresztül folyván, a' szigligeti és badacsonyi

hegyek közt a' Balatonba ömlik. Folyásában 100-nál több liszt és fűrész malmokat, kallókat forgat; Kapolcsnál 9 liszt, és 3 fűrész malomra szolgáltat vizet. Völgye keskeny 's magas hegyektől vétetik körül, de még is szép.

Ezekenkivül vannak: a' Kerka, Lendva, Lesencze, Marczal, Ternova, Kanisa, Héviz, Vilizka, Pölöske, Cserta, Tatna, Lesen, Csernik, 's a' t. kisebb nagyobb folyóvizek, elhallgatván a' számos hegyi patakokat, mellyek közül csak a' Balatonba 9 ömlik.

Tavai közül nem csak itt, hanem egész hazánkban is legnagyobb a'

Balaton (Plattensee.) Fekszik ez Veszprém, Szala, és Somogy vármegyék közt, 's nyúgoti fele tartozik csak Szalához, melly rész azonban sok tekintetben legnevezetesebb. Hosszasága 12, szélessége hol 3, hol 2, hol 1 mértföld, sőt Tihanynál nem több 400 ölnél. Mélysége 6—8 öl, Tihanynál 24. Az egész 24 □ mértföldet foglal el. Vize csendes időben messziről kék, közelről savó szinü. Őszi időben nagy tanyája a' ködöknek, 's csak 10 óra felé kezdenek felhő formában felszállni. Égiháboru alkalmával igen szép nézni a' bele hulló villámokat. Mikor a' viz csendes, akkor láthatni benne némelly setétkék kigyódzásokat, mellyek helyeiket, 's formáikat állandóul még télben is megtartják, 's minthogy ritkán fagynak be, nagy hó idején igen veszedelmesek az utazóknak. Ezen meleg források heveseknek neveztetnek a' köznéptől. Különös természeti tulajdonsága továbbá ezen tónak az, hogy némellykor csendes időben is, egyszerre Somogy felöl csak meg zördül, 's nagy zuhogással jelen van a' tói háboru, tolván maga előtt a' fejér habokat; 's ezen jelenést a' lakosok vésznek nevezik. A' tónak ezen megindulását rövid idő után szélvészes égiháboru követi. Partjain kivált Kenese mellett találtatik azon finom vaspor, melly az irószobákban annyira becses. Növevényei e' következők: sás, nád, csohú, gyékény, buzogányos káka, hinár, 's az úgy nevezett derezde, melly a' gyenge libáknak kedves eledelök. Halakból fognak benne: fogast, melly Magyarországon csupán itt találtatik; harcsát, fogassüllőt, süllőt, pontyot, czompót, önöt, csu-

kát, keszegét, konczért, gárdát, piros szárnyut, fejér szárnyut 's a' t. Majus és Junius hónapokban, midőn az idő felmelegszik, szinte forrani láttatik a' tó partja a' sok apró halaktól, 's ezeket a' lakosok rostával meritik réczéik számára. A'köznép ezeket különös fajnak tartja, 's küsznek nevezi; de nem egyebek mint gárda fiak, mellyek ikráikból kikelvén, a' partra tódulnak élelmet keresni. Mintegy ezelőtt 12 esztendővel a' zankai halászok egy 4 fontnyi, emberábrázatot képező sima, héjatlan, bajuszos, csak 2 mejj szárnyakkal, és fecske fark formáju farkkal biró, feketés szinü halat fogtak. Van még a' Balatonban a' ráknak 3 fajja, u. m: fekete, kecske, és cseresnye rák; ez utóbbi ollyan mint egy makk, 's elevenen is piros: továbbá van: sróf csiga, kanál csiga, mellynek teknyőjét a' képirók szokták használni. Tekenős béka benne kevés találtatik, 's csak ott hol egy patak szakad bele. Ezenkivül mindenféle vizi békáknak, csiboroknak, piócztáknak, kigyóknak nagy sokasága. Vizi madarai: vad lud, csergő récze, nagyobb vagy örvös récze, gém, gödény, szárcsa, buvár, halász madár. Parti madarak: seregély, parti fecske, nádi veréb, de gólya nincs. Partjain ásatnak a' zsombékok, mellyek nem egyebek, mint el fürészelt törzsök formájára öszve nőtt sás gyökerek, igen puhák, 's ülőszék helyett használtatnak. Végre emlitést érdemlenek a' Tihany mellett találtató kővé vált kecske körmök is.

A' Tihany félszigetén a' balaton henyei, 's a' kövekállai hegyek tetején szinte vannak némellykerekded tavak mellyek kiváltképpen kárászokkal bövölködnek.

A' kanisai, monostori mocsárok mind inkább elbozótosodnak, azonban a' Szala, Mura, Dráva, Lesencze folyók mentében még sok posványságok találtatnak.

6. §. Ásványos vizek.

Savanyúviz források vannak: Füreden, Kékkúton, Rendesen, és Vérkúton. Kénköves meleg források: Keszthelyen és Tapólczán. Mind ezek közt legnevezetesebb ásványos viz és fördő intézet a'

Füredi. Fekszik ezen helység a' Balaton partján, Veszprémtől 3 órányira egy kies környéken. A' savanyú viz forrás egy fertálynyira esik a' helységtől egy völgyben, 's nem is láthatni az utról addig, mig az ember az erdő sarkához nem ér. Itt egy lejtő következik, mellyen leérvén, egész pompájában tűnik fel a' fördő intézet. A' fördőházak és patika szomszédságában van a' fördő kút, mellyből szivatjukon huzatik fel a' viz. Innen mintegy 40 lépésnyire van az italúl használandó savanyúviz forrás, 18 gömbölyű kő oszlopokon nyugvó fedelezet alatt, mint egy 6 láb mélységre a' földszinétől. Helyben a' füredi viz, kivált nagy melegben igen erős, de messze vitetvén erejét elveszti. Alkotó részei D. Schuster szerént, egy fontot vévén fel, a' következendők: ½ gran finom vas, 5 gr. magnesia, 35 gr. kénkősavany szóda, vagy csudasó; 3 gr. kénkősavany keserűföld, 4 gr. sósavany magnesia; 1½ gr. kavicsföld, 2½ kubikhüvelyk vizanyagszesz (Wasser-Stoffgas). Használ a' vérköpésekben, és vérfolyásokban, a' gyomor erőtlenségeiben, a' májnak, lépnek, vesének megkeményedéseiben; a' hypochondiában, a' sárgaságban, a' fövénynyavalyában, 's az anya méhnek betegségeiben.

A' forrást hosszas négyszegben veszi körül a' sétálóhely, melly gyönyörű hársfákkal van beültetve, olly sűrűen, hogy a' napnak tikkasztó hevétől a' mulatók egészen mentve vannak, 's azonkívül virágjai kellemetes szaggal töltik be a' levegőt. A' mulató kert szélén épült nem régiben egy játékszín, melly egészen ugyan nem kész, de már játszhatnak benne; nyúgotra vannak a' boltok, a' többnyire emeletes épületek, közönséges vendéglők, két sorban egy széles útszát képezvén, melly hasonlóúl hársfákkal van beültetve. Innen két sor épület közt kell kimenni a' hideg fördőbe, mellyhez, minthogy a' Balaton nádasában van épitve, egy hosszú hid vezet. Végre említést érdemel az úgy nevezett ángolkert, melly különböző fákkal, csemetékkel lévén megrakva, 's több kanyargós, hegyen völgyön vitetett útaktól általmetszetve, igen kellemetes nyúgvó helyt ád a' fördő vendégeknek. Van itt egy kath. kápolna is, mellyben rendes isteni tisztelet tartatik. Birtokossa a' fördő intézetnek: a' tihanyi apátur.

A' kékkúti savanyúviz forrás, Kékkút helységétől keletre esik, 's kővel van kirakva. Nem kifolyó, de könnyen azzá lehetne tenni. Vize könyű italú, erős, órrtekerő, közelíti a' füredit, csak hogy szine egy kevéssé kékes. A' kútnak falai világosabb sárga iszappal vagynak bevonva, mint a' füredié. Kár hogy birtokossa, a' kegy. osk. szerzete itten fördőházakat nem építtet.

Rendes faluja alatt, Pálköve nevezetü helyen van egy savanyú forrás, még pedig a' Balatonban 2 ölnyire; 's ha tisztán a' Balaton vize nélkül merittethetik, erősebb a' füredinél, e' pedig ugy történhet meg: ha az edény szájja befogattván a' viz mélyére lenyomatik.

Zánkához $1/2$ órányira éppen a' Balaton partján van a' *vérkúti* keserynyés savanyú forrás, melly nyári napokban, úgy mint a' füredi meglátogattatik. Vize inkább keserű, mint savanyú, — a' kút oldalait, és az árkot, mellyen elfolyik, kövecseivel együtt vérveresre festi. Használ a' köszvényeseknek, ütközött tagúaknak, tartós kólikában szenvedőknek. Van itt a' köznép számára egy nagy fördő ház sok kádakkal, és 2 különös fördőszobák 4 káddal.

A' Keszthelyhez $1/2$ órányira a' Héviz patakja közepén találtató kénköves forrás, és Tapólcza városának csak nem közepén lévő kisded meleg tava, nem igen hiresek, 's csupán a' köznéptől használtatnak.

7. §. Termékei.

1) A' Növevények' országából.

Fő termesztményei a' megyének a' **rozs**, és **kukuricza**, különösen a' Balaton mellékén, és a' Muraközben csak nem kirekesztőleg ezen 2 gabona nemek termesztetnek, 's még is a' rozs belső szükségre sem elegendő, részint a' nagy népesség miatt, részint pedig azért, mivel a' Balaton melléki helységek határjait szőllők fedik többnyire; 's innen a' hijánosságot Somogyból és a' veszprémi piaczról szokták pótolni. **Búza** legtöbb és legszebb terem a' bellatinczi uradalomban, a' Szala völgyében, 's az eger-

szegi járás déli részén. Árpa, zab mindenütt van, de nem felesleges mennyiségben. Hajdinát főképpen a' muraközi horvátok, és a' vindustótok termesztik, még pedig rendesen a' tarlókban. Köles igen sok a' bellatinczi uradalomban. Kereskedési növevényekből kendert házi szükségre mindenütt termesztenek; lent még pedig igen jót a' muraközi járás hegyesebb részein. A' dohány termesztés szinte a' muraközi járásban nagyon szépen virágzik, 's az itt termesztett kis levelü úgy nevezett tatár és virginiai dohány felette becses. Termesztenek még dohányt némelly Mura bal parti magyar helységek is, főképpen Letenye körül. Hüvelyes és kerti veteményekben szükség éppen nincs.

Gyümölcsből felette gazdag ezen megye, 's némelly esztendőkben úgy szólván semmi értéke nincs. Van itt sok és esmeretes pogácsa alma, körtvély, híres cseresznye, baraczk, noszpolya, berekenye, szilva (a' Dráva mentében), mellyből jó izü erős slivoviczát égetnek, sok dinnye; gesztenye egész erdőkkel. Hires továbbá az aracsi spanyol meggy, mellyet a' lakosok a' füredi fördőben szoktak eladni.

Bora, nem csak sok van Szalának, hanem jó is. A' Balaton melléke majd csupán szőllőhegyekből áll, mellyek országszerte hires borokat teremnek. A' badacsonyi édes főtt ürmös, mind kellemetes izére, mind szamatjára, talán legelső egész hazánkban. A' sz. bén kállyai bor igen édes, szeszes, 's a' mellett olly erős, hogy kevéssé megmelegittetvén, mint a' pálinka meggyulad. Fajjai az ide való szőllőknek ezek: bajor, szigeti, rövid izü, kékinú, fejér és fekete porbaheverő, 's a' közönséges lógó fürtü fejér szőllő. A' *nemes pécsöli* bor legszebb szinű, 's legtartósabb; a' *f. őrsi*, *antalfai*, *balaton henyei*, *szőllősi* borok eleinte savanyúk mint a' somlai, de tovább állván felette becses italok, 's igen keményck és tartósak. A' *tagyoni*, *füredi* gyönyörű arany szinű, olajos, erős, de meszes 's a' vizet nem állja. Igen nemes borok továbbá; a' *szent györgyi* (Tapólcza mellett), *ábrahámhegyi*, *szigligeti*, *kővágó őrsi*, *zánkai*, *köves kállai*, *szánthói*, *rezi*, *tóthi*, *keszthelyi*, *meszes györöki*, *balaton edericsi*, *palaznaki* 's a' t. A' Balaton melléke után legtöbb, 's legjobb bort termeszt a'

muraközi járás Itt van az úgy nevezett hegyi kerület, hol az esmeretes nagornyákok elszórt házakban laknak, 's mindenik házhoz tartozik egy kevés szántóföld, rét, erdő vagy főképpen szőllő, mellyeket ők szabadon adhatnak, vehetnek. Leghiresebb borok itt: a' *globokói*, *stridói*, *vesiczai*, *stateniczai*, és *szlatnyaki*. Mind ezek Insulaner név alatt különösen a' stájerektől, és hienzektől hordatnak el. A' többi megyebéli vidékek is termesztenek mindenütt bort, melly meglehetős asztali italúl szolgál; csupán a' bellatinczi uradalomban, és Kis Komárom körül nem lehet látni szőllőket. Színekre nézve nagyobb részt fejérek, vörös igen kevés találtatik. Az egész szőllőkkel beültetett föld 48,442 holdra terjed, 's ha egy holdra csak 15 akót teszünk is, a' mi itt minden tekintetben elébb kevés mint sok, tehát kerek számmal 750,000 akó lenne a' megyének esztendei bortermése.

Az erdők, 232,328 holdat foglalnak el, 's úgy vannak elosztva, hogy kevés kivétellel fában mindenütt bőség van. Legkiterjedtebb fa nemek: a' bikk, és tölgy, a' honnan a' makkoltatás, és gubacs szedés, igen nevezetes ágát teszik a' lakosok jövedelmének. Vad gyümölcsfa is nagy mennyiségben van; nevezetes a' többek közt a' sághi pusztán (a' Balaton mellett) lévő somos erdő, melly ősszel egészen vörös szinbe öltözik, 's gyümölcsöt olly feleslegesen szolgáltat, hogy sertések hizlaltatnak vele.

2) Az Állatok' országából.

A' lótenyésztés ezen vármegyében szép divatjában van. Ugyan is uraság ménes 6 számláltatik, u. m. G. Festeticsnek 2, t. i Keszthely mellett a' fenéki pusztán és Gorichánban, Inkeynek 2: a' morgáni pusztán, és Belliczán; G. Erdődynek Pákán, a' Csúzy familiának Becsehelyen. Ezen kivűl némelly egerszeghi és kapornaki járásbéli magyar helységek, főképpen pedig a' muraközi horvátok nem csak sok szálas, hanem szép és erős lovakat nevelnek.

Szarvasmarha legtöbb neveltetik N. Kanisa, Kis Komárom körűl, a' Szala völgyében, 's a' bellatinczi ura-

dalomban. Legkevesebb a' Muraközben és a' Balaton mellékén.

A' juhtartás egy idő ólta lábra kezd kapni, 's már is szép nemesített birka nyájakat láthatni a' G. Festetics László, H. Batthyáni, G. Széchenyi, H. Eszterházy, G. Szapáry, Inkey, Csúzy, Halasy, Gyika urak jószágaiban.

Azonban nagyobb kiterjedésű ennél a' sertés tenyésztés, mellyet a' rengeteg bikkes, tölgyes erdők, az itt nagy mennyiségben termesztett kukuricza hatalmasan előmozdítanak; 's a' n. kanisai sertésvásár, méltán vetekedhetik a' sopronival, sőt az említett várost úgy lehet tekínteni, mint közép pontját az austriai örökös tartományok, és a' Török ország közt folytatott sertés kereskedésnek. Egyéberánt a' muraközi járásban valamint a' juh, úgy a' sertés tenyésztés is nem nagy fontosságu.

Mézet és viaszkot annyit gyüjt Szala vármegye, hogy kereskedésre bőven jut.

Sőt a' selyembogár tenyésztés is nem megvetendő, különösen a' Muraközben. Legnagyobb, 's legszebb szedres kert a' *perluki*.

Vadállatokból: szarvasokat, őzeket, nyúlakat, rókákat eleget táplálnak a' szép erdőségek; a' csehi erdőkben sok vad disznó tanyázik. A' farkasok a' Szala, Balaton bozótosaiban nem ritkaságok.

Halakból gazdag a' Balaton tava, úgy hogy ezen a' melléken több száz család él egyedűl a' halászatból. Ennek ideje főképpen a' tél, ha t. i. a' Balaton keményen be fagy. Ekkor a' halászok több helyeken lyukakat vágván a' jégen, a' halak szabad levegő végett csoportosan oda tódúlnak, 's így egy háló megvetéssel több mázsát fognak ki egyszerre. Legnevezetesebb hal nemei a' Balatonnak: a' jó izű, 's gyakran csak nem mázsányi fogas, a' harcsa, fogassüllő, közönséges süllő, ponty, csuka, keszeg, gárda. A' köves káli, és balaton henyei hegyek tetején lévő tavakban *kárászt*, a' Drávában kecsegét, harcsát; a' Szalában pedig híres jó izű, 's iszonyú nagyságú rákokat fognak, mellyek Bécsben Solo Krebs név alatt esmeretesek. Van még a' Balatonban rák, még pedig háromféle, 's az úgy nevezett cseresznye rák elevenen is piros.

3) Az Ásványok' országából.

Aranyat mosnak a' Dráva mellékiek. Igen finom fejér fövenyet, mellyet különösen üveg és porczellán gyárokban használnak, találhatni: Kapólcson. Tűzkő, Keszthelynél és Balaton hegyénél, 's az utólsó helyt ökölnyi nagyságban. Mezei foszlókő (spatum agreste), a' tihanyi félszigetben. Tiszta agyag, a' Balaton déli partján. Mészszel kevert márga: Strahoniczánál; agyagos márga: Pekleniczán. Mészkő, a' Balaton mellékén, 's a' Muraközben. Homokkő, a' csesztregi határban: ez köszörűkőnek is használtatik. Porphyrkő, a' tihanyi félszigetben. Basaltkő, a' Balatontól északra eső hegyekben, 's Rezinél. Kővé vált fa, Szigligetnél. Timsó, Rezinél. Kőolaj, gyanta, kőszén Peklenicza mellett. Kőszén van Szerdahelynél is. Rácz Kanisánál Waldstein és Kitaibel sósforrást fedeztek fel. A' Tihanynál találtató kecskekörmök, alighanem kővé vált csigák.

8. §. Lakhelyek és Lakosok.

727 népes lakhelyek közt van:

32 mező város, mellyekből 22 magyar, 5 horváth, 2 vindustót, 1 magyar-német, 1 magyar-horváth, 1 horváth-magyar.

575 falu, u. m: 417 magyar, 122 horvát, 24 vindustót, 8 német, 1 magyar-horvát, 2 német-magyar, 1 horvát-magyar-német.

120 népes puszta, u. m: 107 magyar, 13 horvát.

Népessége: 270,202 lélek, és igy esik 1 □ mértföldre: 2700 lakos.

Vallásokra: 246,312 róm. kath. — 5957 evang. — 12,505 ref. — 126 óhitü — 5302 'sidó.

Nyelvőkre: 195,517 magyar, 53,657 horvát, 12,347 vindustót, 3379 német, 5302 'sidó.

A' magyarok minden járásban laknak, hanem a' muraköziben csupán 2 helyt, u. m: Legrádon, és Csáktornyán.

Erkölcsökre, szokásokra, nyelvökre nem sokat különböz-nek a' többi Dunántúli magyaroktól. A'köznép itt sem be-szél egészen tisztán, hanem a' szavakat vagy hibásan mondja ki, vagy egészen elhagyja p. o. varjú, bornyú helyett vargyú, borgyú; — lyúk, tyúk, alma, tudom, po-kol, tál helyett — lik, tik, óma, tom, pokó, tá 's a' t. Említést érdemel még a' göcsei szóejtés is, mellyen legin-kább a' megyének nyúgoti lakossai beszéllettek, melly azon-ban miólta az oskolák szaporodnak, nagyon kezd feledé-kenységbe menni, úgy hogy mai nap csak a' pákai nagy kiterjedésű, de csupán 2 oskoláju parochiában maradt fel. Miben álljon ezen szóejtés, lásd az 1832-diki Tud. Gyűjt. III. Darab. 63 lap. A' Balaton mellékieket a' többi magya-roktól valami kevéssé megkülönbözteti: a' pirosabb arcz, a' tartós jó kedv, a' határtalan vendégszeretés, a' rendes bor-ital, 's a' valamivel tisztább magyar nyelv.

A' horvátok a' muraközi járást csak nem kirekesz-tőleg lakják: szálas, erős, 's felette munkás emberek.

A' vindustótok a' lövői járás déli részét foglalták el, 's izmos vállas emberek, de 3 helységeik arról neveze-tesek (Deklesin, Melincz, Isakócz), hogy ott a' lakosok vagy gelyvások, vagy némák és ostobák. Egyéberánt ezek-ről bővebben olvashatni Vas vármegye leirásánál.

A' németek csak N. Kanisa körűl, és a' Balaton mellékén laknak.

'Sidók egész megyében szélyel szórva: legtöbb N. Kanisán, és Csáb Rendeken.

A' r. katholikusok egyházi tekintetben a' vesz-prémi, szombathelyi és zágrábi püspököktől függnek, olly formán: hogy a' tapólczai, szántoi, kapornaki járások az első; — a' lövői, egerszegi a' második; a' muraközi pedig a' zágrábi egyházi megyéhez tartoznak. Mind öszve 10 al-esperestségekben 122 parochia számláltatik. Jövedelmes apá-turság van 6, u. m: a' szalavári, melly hiteles levéltárral is bír; kapornaki, tihanyi, hahóti, csatári, keresztúri. Pré-postság 2, u. m: a' türgyei, és felső őrsi; mind ezeknek bővebb esmeretét olvashatni az egyes helységek leirásánál. Franciskanusok vannak: Sümeghen, Csáktornyán, Sz.

Lászlón; Kapuczinusok: Nagy Kanisán; Praemonstratensisek: Keszthelyen; Piaristák: Nagy Kanisán.

Az evang. lutheranusok 11 anya és leány eklé'siákat számlálnak.

Az evang. reformatusok nagyobb részt a' Balaton mellékén fogtak helyet, a' hol 15 anya és 3 leány eklé'siákat birnak; ezenkivűl az Őrségen van 2 anya eklé'siájok, u. m: Barabás-Kastánszegen, és Szentgyörgyvölgyén, és Galambokon ismét egy. Megjegyzést érdemel az, hogy Zánkán, mind a' reformatusok, mind a' lutheranusok egy templomot használnak.

Óhitü Templom van 3.

Synagóga 12.

9. §. Szorgalom. Gyárok.

A' mezei gazdálkodás nagyobb virágoztatására igen sokat tett a' halhatatlan G. Festetics György, nem csak a' keszthelyi Georgicon felállitásával, hanem az által is, hogy az okosabb gazdálkodás módját roppant kiterjedésű jószágaiban practice behozta; a' honnan ezekben mindenütt rendszeres állat tenyésztést és nemesítést, czélerányos gazdasági eszközöket, szép mivelésben tartott erdőket, gyönyörű luczernás, lóherés, 's más mesterséges réteket láthatni. Továbbá valamint G. Festetics, úgy herczeg Batthyáni, és Inkey uraságok is avval tevék magokat érdemessé, hogy sok bűzhödt posványságokat kiszárittattak, és számos folyó homokos helyeket erdőkkel, kertekkel ültettek be. A' köznép közt legnagyobb szorgalmat vehetni észre a' Muraközben és a' Balaton mellékén. Igy a' muraközi horvátok ugarat soha sem hagynak, sőt földjeiket esztendőnként kétszer is használják: fejér répát, hajdinát vetvén tudniillik a' tarlókba. Ezenkivűl erős csontos lovakat nevelnek, híres dohányt, lent, 's kapós bort termesztenek; fuvaroznak, hajókáznak, selyembogarat tenyésztenek; sertéssel, lóval, marhával eleven kereskedést folytatnak. A' Balaton melléki magyarok szinte kettőztetett szorgalommal mivelik földjeiket; a' bortermesztésben különös szorgalmat fejtenek ki; 's innen bár földjök kevés, 's nem is a' leg-

termékenyebb, még is átalyába véve vagyonosok, jól öltözöttek, 's házaik körűl tisztaság 's rend uralkodik.

Kézi közönséges mesterségekben hiány éppen nincs, sőt Keszthelyen számos posztósok is vannak, kik elég jó posztót készítenek. Legtöbb mesterember lakik: Keszthelyen, Nagy Kanisán, Csáktornyán, Szala Egerszeghben, Sümeghen, Gyula Kesziben, Turnichén, Légrádon.

Tulajdonképpen való fabrika vagy gyár egy sincs; hanem hamuzsirt és szekér kenőcsöt főznek: Nóván. Köszörűköveket csinálnak: Csesztregen. Üveghuta van: Vétyemen.

A' számos liszt és fűrész malmok közűl, itten csak az Inkey János cs. k. kamarás morgáni pusztáján lévő mesterséges készületü malmát említjük. Ez egy külső kerék által mozgattatván, ugyan azon időben lisztet őröl, olajat üt repcze 's más magból, ezen magot a' perkelőbe keveri, és kását készit; a' másik külső kerék pedig a' deszka metsző fűrészt hajtja. E' két kereket valami csekély vizecske forgatja, melly a' közel lévő hegyeken öszveszedett erekből facsővökön vezettetik a' malomhoz; itt az eset által nyert gyorsaságával valami két ölnyire emelkedik a' függősen álló csőben, honnan mintegy másfél ujjnyi sugárral ömlik a' nagy felyül csapó kerék ládájiba, 's igy nehézségével ezeket, ezeknél fogva pedig az egész műszert mozgásba hozza.

10. §. Kereskedés.

A' kereskedésre nézve kedvező fekvése van ezen megyének; mert azonkivül hogy az ország szélén fekszik, még két hajókázható vizet számlál keblében, u. m.: a' Drávát, és Murát. Ezelőtt több esztendőkkel G. Festeticsnek egy vitorlás hajója járt a' Balaton taván — Keszthelyről dongákat 's más fa eszközöket vivén Kenesére, ott pedig sóval rakodván meg; de ez már régen elmaradt. Fő kivitel czikkeljei Szalának először a' bor. Ezt, nevezetesen a' Balaton mellékit, a' soproni és Vas vármegyei németek vagy is hienzek vásárolják fel, 's a' Fertői mellékivel öszveegyvelitvén See Wein neve alatt árúlgatják. A' muraközi

édes de erős szeszes bort többnyire a' stájerek veszik meg. A' sertés kereskedés felette fontos ezen megyében; mert nem csak maga 100,000 darabnál többet adhat el, hanem a' Törökországból az austriai tartományokba menőknek is nagy része itt hajtatik által, vagy hizlaltatik meg, 's ezen kereskedésnek középpontja N. Kanisa városa. Szarvasmarhát szinte sokat ád el ezen megye; nevezetesebb marhavásárok: a' nagy kanisai, letenyei, alsó lendvai, bagonyai, szécsi, szigeti. Hires lóvásárok a' nagykanisai, csáktornyai. Viszen még ki gyapjut, bőröket, mézet és viaszkot, hamuzsirt, gubacsot, gyümölcsöt; hoz be ellenben gabonát, de csak a' Balatonmellyéke és a' Muraköz, minthogy itt ez, részint a' nagy népesség, részint a' sok szőllőhegyek miatt nem elegendő. A' balatonmellékiek a' veszprémi piaczról, a' kővágó őrsi magházból, melly Somogyból töltetik meg, pótolják szükségeiket; a' muraköziek pedig Nagy Kanisára, vagy Legrádra járnak. Veszen továbbá Szala: sót, vasat, mindenféle fabrikatumokat, és colonialis portékákat. A' két utóbbira legnevezetesebb kereskedőhelyek, vagy vásárok: a' nagy kanisai, gyula keszi, egerszeghi, csáktornyai.

Pósta és kereskedési útja 4 van, u. m: egy Budáról, Veszprémből jövén, Tapólczán, Sümeghen, Szalabéren, Egerszeghen, Böröndön keresztűl Körmöndnek, Gréczuek viszen. Egy Egerszeghtől Hahóton, N. Kanisán által Pécsnek, Eszéknek. Egy Po'sonyból — Körmöndön, Lövőn, Baksán, A. Lendván, Csáktornyán keresztűl Varasdnak, 's a' magyar tengernek vezet. Egy végre Budáról jövén N. Kanisán, Vidoveczen, Csáktornyán által ugyan oda.

Harminczad Hivatalok vannak: Deklesinben, Rácz Kanisán, Nedeliczen.

11. §. Oskolák és Nevelő intézetek.

A' nép oskolák szemlátomást szaporodnak ugyan, de még is ezeknek elégtelenségek, 's nem egészen czélerányos elrendeltetések nagyon észrevehető, kivált a' nyúgoti részen. Királyi kath. gymnasium van 2, u. m: Kanisán a' piaristák alatt 1824-ben 261 tanúlókkal, és Keszthelyen

a' praemonstratensisek' kormánnya alatt ugyan az említett esztendőben: 132 ifjakkal. Ezen gymnasiumhoz csatoltatott nem régen egy philosophiai oskola. Azonban legnagyobb diszére szólgál ezen vármegyének, a' halhatatlan G. Festetics György által Késthelyen alapittatott Georgicon vagy gazdasági tanító intézet, öszve köttetvén egy erdőszeti és vadász oskolával, egy baromorvosló intézettel 's ispotályall, és egy convictussal, mellyben hajdan az említett gróf kegyes alapitványából 12 ifjak kaptak ingyen szállást, élelmet, 's ezenkivűl 200 v. ft. esztendőnként, hanem jelenleg a' 12 szám kevesebbre szállittatott alá. Az itten taníttatni szokott tudományok e' következendők: a' tulajdonképpen való földmivelés, a' növevények' természeti históriája, a' földmérés, barom orvoslás, technica, építés és rajzolás, uradalmi számvitel, urbarium, erdőszség. Az oskolai cursus elébb 3, azután 2, most csak 1 esztendeig tart. Szabad ezen intézetet használni minden ifjunak, avval a' feltétellel azonban, hogy a' közönséges visgálatoknak, 's törvényeknek tartozik magát alája vetni. Vagyon továbbá Keszthelyen egy oskola mestereket, és leányokat nevelő intézet és egy normalis oskola.

12. §. Katonaság.

Ujonczokat a' 48-dik számu (most Gollner nevét viselő) magyar gyalog, és az 5-dik számu (most Sardiniai király) huszár ezeredekhez állit. Békesség idején Nagy Kanisán egy lovas ezered stabja fekszik, az egész megyében pedig rendesen 4 svadrony szokott tanyázni.

13. §. Királyi Hivatalok.

Cs. k. pósta tisztségek vannak: Tapólczán, Sümeghen, Szalabérben, Egerszegben, Böröndön, Lövön, Baksán, A. Lendván, Csáktornyán, Vidoveczen, Nagy Kanisán, Hahóton. Harminczad hivatalok: Deklesinben, Rácz Kanisán, Nedeliczen. Sóházak: Kanisán és Perlakon.

14. § Jobbágytelkek. Porták.

Egész jobbágy bir itten első osztályban: 18, másodikban: 20, harmadikban 22 hold szántóföldet. Rétekből: első osztályban 6, másodikban 8 embervágót 800 □ ölével. Illyen egész jobbágytelek számláltatik: 4525. — Portája: 170.

15. §. Nemesség. Uradalmak.

Az 1785-iki öszveirás szerént volt itt 15,954 nemes személy. Uradalom van: 23. Ezekből G. Festetics László birja a' roppant *csáktornyait*, a' *keszthelyit*, *szántóit*, és *keménd it* v. *ollarit*, öszvesen 67,756 lakosokkal. H. Eszterházy birja az *alsó lendvait*, *lentit*, *gyulakeszit*, és a' *pákainak* egy részét: 28,716 lak. Herczeg Batthyánié a' *nagy kanisai*, és *homok komáromi*: 13,603 lak. Veszprémi püspöké a' *sümeghi*: 13,339 lak. Gyika familiáé a' *bellatinczi*: 10,733 lak. A' pesti közönséges seminariumé a' *kis komáromi*: 5094 lak. A' szombathelyi püspöké az *egerszeghi*: 5000 lak. G. Batthyáni Jánosé a' *szent gróti*: 4575 lak. G. Széchenyi Istváné a' *pölöskei*: 4028 lak. A' szalavári apáturság birja a' *szala apáthit*: 3361 lak; veszprémi káptalan a' *palaznakit*: 2891 lak.; G. Szapáry a' *szécsi szigetit*: 2829 lak.; a' kapornaki apátur a' *kapornakit*: 2376 lak.; G. Erdődy a' *pákainak* másik részét: 2121 lak.; a' türjei prépost a' *türgyeit*: 2028 lak.; piaristák a' *dörgicseit*: 1312 lak; tihanyi apátur a' *tihanyit*: 1260 lak. Ezeken kivül a' G Eszterházyak *devecseri* uradalmához ebből a' megyéből tartozik: 3047 lak. A' kamara 's religyió fundus jószágában lakik: 3320; a' győri káptalanéban: 1334, végre a' nemesek 's némelly közbirtokos mágnások telkein: 91,579.

Nevezetesebb birtokosok a' már említetteken kivül: a' szombathelyi káptalan, a' csatári, hahóti apáturok, a' religyió fundus, a' kereszturi apát, a' felső őri prépost, G. Draskovics, G. Nádasdy, G. Sáller, G. Schmidegg, G. Niczky, G. Zychy, B. Knesevich, B. Puteanyi, B. Sennyei, B. Gerliczy, Balásy, Bán, Bedekovich, Bernáth, Bertha, Bertalan, Bessenyei, Bezerédy, Bogyay, Bojáky, Bohus,

Bojányi, Bóka, Boros, Botka, Csányi, Csertán, Csillag, Chinorányi, Csonka, Csúzy, Czigán, Deák, Dely, Dóczy, Domján, Domokos, Dvornikovich, Diskay, Dőry, Ebergényi, Egry, Ernusz, Farkas, Fóky, Forintos, Gabelics, Gál, Glavina, Gyömörey, Halasy, Háry, sz. györgyi Horvát, szalabéri Horvát, szalalövői Horvát, Hertelendy, Hegyi, Inkey, Jagasich, Jankovich, Káldy, Kálmán, Kaszás, Keresztúry, Kerkápolyi, Kerner, Kisfaludy, Koppányi, Kóltay, Kosár, Kramarich, Kregár, Kúlcsár, Kúthy, Lengyel, Lövey, Malatinszky, Marich, Marton, Matkovics, Millej, Molnár, Nagy, Nedeczky, Németh, Niczky, Óhidy, Orosz, Oszterhuber, Pálfy, Egyed, Patay, Peisz, Perneszi, Petrics, Ples, Pogány, Pogledics, Pruszkay, Rajky, Rákosy, Rosty, Rosos, Rumy, Salamon, Salómváry, Simon, Somody, Somogyi, Somsich, Sós, Stefanics, Sümeghy, Szalay, Szecsődy, Szegedy, Szente, Szigethi, Szkublics, Spisich, Szvetics, Takács, Thassy, Tihanyi, Tólnay, Tomassich, Tóth, Töreky, Tuboly, Tullok, Varga, Vucsák, Zankay, Zsellyei, Zychy, Zob, 's m. t.

16. §. Magistratus.

1 fő, 2 al-ispán; 1 fő, 2 al-jegyző; 1 fő, 2 al-ügyvéd; 1 levéltárnok; 1 lajstromozó; 1 pörtárnok; 1 íróházi kiadó; 1 fő, 6 al-adószedő; 1 fő, 1 al-számvevő; 12 al-szolgabiró; 18 esküdt; 1 füredi biztos; 6 katonai, 7 állapodási biztos; 2 fő-orvos; 2 földmérő; 6 seborvos; 1 lovaskatonák hadnagya, 1 várnagy. Gyüléseit tartja: Zala-Egerszeghen.

17. §. Politikai Felosztása.

Eloszlik 6 főbirói járásokra, mellyek ezek: 1) a' *tapólczai*, 2) a' *szántói*, 3) a' *kapornaki*, 4) az *egerszegi*, 5) a' *lövői*, 6) a' *muraközi*.

I. A' TAPOLCZAI JÁRÁS.

Van benne: 6 mező város, mind magyar.

67 falu, u. m: 62 magyar, 3 német, 1 magyar-német, 1 német-magyar.

18 népes puszta, mind magyar.

Népessége: 46,502 lélek, u. m:

Vallásokra: 34,141 kath. 3322 evang. 7849 ref. 7 ó hitü, 1183 'sidó.

Nyelvökre: 43,904 magyar, 1415 német, 1183 'sidó.

Mező Városok.

Gyula Keszi, magyar m. v. közel a' Csobáncz hegyéhez egy igen szép róna vidéken: 873 kath. 6 evang. 4 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szép kastély. Szántóföldjei, valamint rétjei is bőtermők. Országos vásárjai felette népesek. Hajdan a' Gyulaffy grófok birták, most pedig feje H. Eszterházy egyik uradalmának.

Köves Kálla, magyar m. v. a' Balatontól csak 1 órányira: 297 kath. 24 evang. 654 ref. 27 'sidó lak. Ref. anya, kath. filial templomok, 3 országos vásár. Szántóföldje kevés, mert határját nagyobb részt szőllők foglalják el, mellyek igen nemes bort teremnek, 's minthogy lakossai vizzel soha sem keverik, a' hienzektől nagyon kerestetik. A' köves kállai erdős hegy tetején 2 tavat is láthatni, mellyek hihetőképpen tüzokádó hegyek craterjei lehettek. Fognak ezen tavakban igen jó izü kárászokat varsákban. Erdeje a' városnak gyönyörü. Határjában 2 puszta épület, és egy puszta templom falai látszanak. Kanyita nevezetü tóban, melly Kővágó Örssel közös, sok szép nád terem, azonkivül kárászokkal, csikkal, vizi madarakkal bővölködik. F. U. több közbirtokosok.

Szigliget, magyar m. v. a' Balaton mellett, egy felette köves hegysornak tövében: 575 kath. 2 evang. 8 'sidó lak. Szántóföldjei kevesek, és soványak. Szőllőhegye gyönyörü, 's igen jó bort terem. Erdeje derék. Egy kies kilátásu hegyen épült régi vára, melly most omladékban hever. F. U. a' Lengyel örökösök.

Sümegh, magyar m. v. fekszik hajdani vára alatt, a' Balatontól 3 mértföldnyire: 3144 kath. 20 evang. 7 ó hitü, 27 'sidó lak. Van itt egy kath. paroch. templom, szép püs-

pöki kastély és kert, ispotály, patika, pósta hivatal, Franciskanus monostor és szentegyház. Határja a' városnak roppant kiterjedésü, szántóföldjei tágasok, 's meglehetős termékenyek. Makkos erdeje felette szép. Bort is termeszt. Itt lakik a' maga nemében egyetlenegy költőnk, 's köz tiszteletü hazánkfia: Kisfaludy Sándor. A' város feje a' veszprémi püspök egyik szép uradalmának.

Tapólcza, magyar m. v. a' Balatonhoz $1\frac{1}{2}$ mfd. a' budai póstautban: 2985 kath. 9 evang. 37 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. Pósta hivatal. Fő utczája egyenes és szép. Határja homokos, de azért termékeny, különösen a' kukuriczát nagyon szereti. Erdeje derék. Szőllőket a' magas sz. györgyi isolált hegyen tart. A' városnak csak nem közepén van egy kisded tavat képző meleg forrás. F. U. a' veszprémi püspök.

Tihany, magyar m. v. a' rólla neveztetett Balaton félszigetben, egy felséges vidéken, egy hegynek oldalában, mellyet az emeletre épült szép klastrom, és ennek 2 tornya koronáz. Lakja: 441 kath. és 146 ref. 's ezen utóbbiaknak anya eklésiájok van itt A' hires tihanyi ekhó, melly egész hexametert vissza mond, a' klastrom templomának északi oldalánál formáltatik: ahoz ütődvén, 's arrol verődvén vissza a' kiáltott szó. Innen egy meredek szorosságon le lehet menni a' Balaton partjára, hol a' keletre néző sziklákban kivájott remete lakásokat, kápolnákat, és oltárokat láthatni. Ugyan az itteni part mentében szedetnek a' kővé vált kecske körmök. A' hegynek nyúgoti oldalában van azon kősziklából kivájott lyuk, honnan a' török idejében az őrök az ellenséget vigyázták. A' félsziget keleti részén, hol a' Balaton szélessége nem több 300—400 ölnél, mélysége 15—24 öl, vagyon egy rév, mellyen Somogyba szoktak által járni. Az egész félsziget kerülete mintegy 1 mértföld lehet, 's tölcsér a' formáju, mellynek legmélyebb völgyében 2 halakkal bővölködő tavat láthatni; továbbá fekete vas salakhoz hasonló kövei könnyen hihetővé tészik, hogy az hajdan tüzokádó hegy lehetett. Szántóföldje elég, de csak közép termékenységü; rétje, erdeje, szőllője van; Balatonjok pedig a' gárda halak fő tanya hellye. F. U. a' tihanyi apátúrság, melly 1055-ben

alapíttatott a' sz. Benedek szerzeteseinek számára, 's melly jelenleg a' sz. mártoni fő apáturtol függ.

Faluk.

Aszófő, német-magyar f. Füredhez ½ óra: 350 kath. 4 ref. lak. Kath. paroch. templom. Határja szük. Szőllőhegye nincs. Nevezetes jó téglavetőhellyéről, mellyben könyű, erős, vizet, esőt kiálló téglák készülnek. F. U. a' tihanyi apát.

Akali, magyar f. a' Balaton partján: 125 kath. 231 evang. lak. Evang. templom. Földje felette köves, és kevés de jó termő. A' sok kő miatt talán itt van az egész országban legelébb aratás. Halászatjok igen nyereséges. Révjek is van. F. U. a' piaristák.

Apáthi (Kis), magyar f. Tapólczához 1 fertály. 390 kath. lak. Szőllőhegye jó bort terem. Erdeje nagy és szép Ide tartozik a' diskai puszta bortermesztéssel. F. U. G. Eszterházy fam. és Hertelendy.

Apáthi (Monostor), magyar f. a' budai országútban, az Éger vizénél: 950 kath. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Nagy kiterjedésü erdeje bikk, tölgy, cser, és gyertyán fákból áll. Közepén van egy puszta klastrom és templom. Gabona termő földje bő és jó. Rétjei gazdagok. Vízi malmokkal bir. F. U. a' veszprémi püspök.

Arács, magyar f. egy völgyben közel a' Balatonhoz: 96 kath. 298 ref. l. Ref. anya templom. Földje szűk. Szőllőhegye szép, 's a' sok urasági múlatóházakról, és spanyol meggyéről nevezetes. Minthogy a' füredi savanyúviz csak szőllőhegye alatt fekszik, sokan szoktak a' vendégek közül ezen helységben kvártélyt fogadni. F. U. G. Eszterházy, 's más nemes urak.

Bazsi, magyar f. Sümeghhez 1 mfd. 695 kath. 4 'sidó lak. Nagy erdő. Szőllőhegy. F. U. a' veszpr. püspök.

Bodorfa, magyar f. Veszprém vármegye szélén: 275 kath. 6 'sidó lak. F. U. többen.

Budavár (Ó), német f. 285 kath. lak. Kicsiny, de rendes fekvésü helység. Határja szűk lévén szőllőmivelésből élnek. F. U. a' pesti seminarium.

Csehi, magyar f. Sümeghhez 1 mfd. 675 kath. lak. Kath. paroch. templom. Roppant erdejében sok nagy vad és vaddisznó tanyázik. F. U. a' veszprémi püspök.

Csicsó, magyar-német f. 578 kath. lak. Kath. paroch. templom. Határja, 3 puszta tartozván hozzá, nagy, de sovány, 's csupán könnyű agyag. Szőllőhegye mind tulajdon határjában, mind balási pusztáján elég. Tölgyes, bikkes' makkos' erdeje nagy. Vidékjében, melly felette szép, 3 puszta templom találtatik, u. m: a' sz. balási, herendi, és bereczfai. F. U. a' veszprémi püspök.

Csobáncz, magyar f. a' hires csobánczi isolált hegy alatt, 64 kath. lak. Ezen hegy, mellynek tetején áll a' Gyulaffiak régi omladozott várkastéllya sokban hasonlít a' somlaihoz. Már ma csak gyalog, 's nagy fáradsággal lehet a' várba feljutni, de egyszer felverekedvén, a' felséges kilátás minden fáradságot elfelejtet. Ugyanis a' tájékot körül övedző hegyeket vis'gálván, szembeötlik nyúgotról a' sümeghi puszta vár, délre a' Balaton tava, ezen innen Szigliget omladékai; északról Hegyesd egy tő hegyességü hegynek csúcsán, puszta kormos falaival; végre a' káli völgyön által a' tihanyi félszigetnek nyúgoti sarka. A' vár hajdan erős bástyákkal volt körülvéve, mellynek egy része Gyulakeszi felöl még most is fentáll; de északról, és délről már csak néhány bálvány oszlopok meredeznek. A' kastély maga, mint fent álló falaiból láthatni, nem nagy lehetett. Különösen érdekli a' látogatót az elvadúlt kastélykert. Ebben az orgona fák annyira elterültek, hogy szinte erdőt képeznek; sőt zsálya és liliom bokrokra is akadhatni itt. Megjegyzésre méltó az, hogy Csobánczon ivóviz nincsen, hanem a' szomszéd helységből Diszelből hordanak. Ebeikről is azt beszéllik: hogy szomjúságok óltására ugyan oda futnak, de mire haza térnek, ismét meg szomjúhoznak, 's kénytelenek vissza futni: 's innen származott a' környékbeli lakosok közt az a' példabeszéd: „csak lótsz, futsz, mint a' csobánczi kutya." F. U. a' várnak és falunak: H. Eszterházy.

Csopák, magyar f. közel a' Balatonhoz: 120 kath. 95 ref. lak. Szántóföldjei hegyen feküsznek, 's kövesek. Bora

jó. Vad szárnyas madara nagy bőséggel van. F. U. a' veszprémi káptalan.

Csoromfölde, magyar f. Petend-Vigand mellett: 66 kath. lak.

Diszel, magyar f. a' budai országútban, az Éger vize mellett: 835 kath. 116 ref. 14 'sidó lak. Határja nagy kiterjedésü, 's hozzá 3 puszta tartozik, u. m: Dobsi, Raskó, Szent Jakab. Szőllőhegye magának nincs, de földje sok és jó, rétjei kövérek. 6 vizi malmain híres lisztet őröl. F. U. többen.

Dörgicse (Alsó és Felsô), 2 egymás mellett lévő magyar f. 2 1/2 mfd. Tapólczához: 88 kath. 524 evang. 12 'sidó lak. Evang. anya templom. Határja szük 's többnyire erdőkkel és szőllőkkel van elfoglalva. F. U. a' piaristák, 's feje egy uradalomnak.

Dörgicse (Kis vagy *Kisfalu)*, magyar f. 38 kath. 90 evang. 6 'sidó lak. Gabona termő földjei jók. F. U. többen.

Dörögd, magyar f. 3 órányira Sümeghtől: 793 kath. 345 ref. 17 'sidó lak. Kath. és evang. anya, ref. filial. templomok. Határja igen nagy, de közép termékenységü. Tölgyes, bikkos erdeje gyönyörű. F. U. a' Kiss familia.

Füred, magyar f. igen közel a' Balatonhoz, Veszprémhez 3 mfd. 193 kath. 919 ref. és 18 'sidó lak. Van egy szép új ref. temploma, nagy erdeje, szép szőllőhegye, melly igen erős, olajos, aranyszinü bort terem, 's mellyet ezelőtt a' hienzek nagyon hordtak. Szántóföldje kevés. F. U. több közbirtokosok, és a' veszprémi káptalan. Az ezen helységről neveztetett, 's ide csak 1 fertálynyira eső savanyúvizforrásról, 's fördőről, felyebb a' vármegye leirásában már emlékeztünk.

Gulács, magyar f. a' Balatonhoz 1 órányira, egy gyönyörű kies vidéken: 501 kath. 8 ref. 25 'sidó lak. Van benne egy szép kastély. Határja szük de termékeny. Rétjei gazdagok. Van 1 isolált csúcsos hegye. F. U. a' Nedeczky familia.

Gyepü, magyar f. Sümeghhez 1 óra: 302 kath. lak. F. U. többen.

Gyűrhegy, magyar f. Gyulakeszihez $1/2$ óra: 242 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Haláp, magyar f. Tapólczához $1/2$ óra, egy magában álló hegynek tövében: 594 kath. 1 evang. 3 'sidó lak. Kath. paroch. templom Homokos határja termékeny. Bora, gyümölcse sok. Erdeje derék. F. U. Bogyay, Ro'sos, 's m. t. közbirtokosok.

Hány, magyar f. Veszprém vármegye szélén: 554 kath. 266 evang. 37 'sidó lak. Földje sikeres búzát terem. F. U. többen.

Hegyesd, magyar f. a' hegyesdi csúcsos hegy alatt, az Eger vize mellett: 356 kath. 6 'sidó lak. Határja hegyes, völgyes, árkos, erdős, és sovány. Nevezetes pusztaváráról, melly egy rendkivül csúcsos hegyen van épülve, úgy hogy messziről úgy látszik mintha tetején egy ember sem állhatna meg. Vizi malmok. F. U. H. Esztherázy.

Hegymagas, magyar f. Tapólczához: 407 kath. lak. Földjei termékenyek. Rétje sok és jó. Vizi malmok. Bortermesztés. Határjában sok posványos hely van. F. U. a' Lengyel örökösök.

Henye (Balaton), magyar f. 192 kath. 41 evang. 468 ref. 22 'sidó lak. Kath. filial., ref anya templomok. Szántóföldje sok és bőtermő. Rétjei kövérek. Erdeje kevés. Szőllőhegye savanyús de kemény bort ád. Ezen hegy ormozatján láthatni egy hosszú meredek sziklasort, melly törökök halálanak neveztetik, 's rólla az a' közönséges vélekedés, hogy innen, ide szoríttatván egész török csapat ugratott le, melly vélekedést, holmi kiásott török szablyák, kisebb nyilak, néminémüképpen igazolni látszanak. Továbbá ide közel a' köves káli határ öszveütközésénél van egy szoros hely, vagy vaskapu, hol bizonyos ércz nemét magában tartó fekete fényes törésü kövek találtatnak. A' magas henyei hegytetőn lévő tó bővölködik kárászokkal. A' helység keleti halmos, agyagos részén, sokszor különös sirokra bukkannak a' lakosok. Ezek ezen határban fejtett szelevény, két újjnyi vastag, 1 öles hosszú, 's $1/2$ öles széles kövekkel vannak meg béllelve, 's ezen kőneme hopogakőnek neveztetik. A' bent találtatott holtak karcsontjaikon pedig, sokszor már majd egészen megemésztődött karpereczeks

mázzal vont ivó korsócskákat lelnek. Nevezetes ezen helység még jó fejér tüzkő bányáiról, mellyben ökölnyi darabokban is szedetnek ki a' tűzkövek. F. U. több közbirtokosok.

Kajánfölde. magyar f. 309 kath. lak. Erdő. F. U. többen.

Kálla (Mindszent), magyar f. 409 kath. 7 'sidó lak. egy völgyben. Fekete földje jó gabonát terem. Erdeje, szőllője van. A' szántóföldek végén áll egy igen nagy puszta templom omladéka. F. U. a' veszprémi püspök.

Kapólcs, magyar f. a' Bakony szomszédságában, a' budai országútban, az Éger vize mellett: 497 kath. 662 evang. 141 ref. 88 'sidó lak. Evang. anya, kath. és ref. filial. templomok. Synagóga. Földjei csak közép termékenyek. Szőllőhegye savanyú bort terem, 's e' mellett kifakadáskor a' fagy a' tőkét gyakran elrontja. Nevezetes az itten találtató hófejérségű föveny, melly üveghutákban, 's porczellán gyárokban nagyon használható: továbbá egy különös forrás a' helység Apáthi fele lévő részén, a' fűrész malom udvarában. Ez négyszegre körűl kéríttetvén egy kis tavat képez, 's már 12 lépésnyire liszt örlő kereket hajt meg lehetős sebességgel; szine kék, zöld, fekete, 's olly borzasztó, hogy bele tekinteni is irtódzás. Említést érdemel még egy kősziklás, és erdős hegy óldalában lévő kis barlang, melly a' lakosok által Pokolliknak neveztetik. Az Éger vize itten 9 liszt, és 3 fűrész malmot hajt. F. U. a' Domokos nemzetség, kinek praedicatuma is innen van; továbbá Kuthy, Barcza 's m t. familiák.

Káptalanfa, magyar f. Veszprém vármegye szélén: 827 kath. lak Kath. paroch. templom. Tágas határja termékeny. Makkos erdeje szép. F. U. G. Eszterházy Jósef, Mihály, Károly.

Kékkút, magyar f. 277 kath. 6 'sidó lak. Gabona termő földje jó, különösen szénája sok. Erdeje is van. Savanyú víz forrássáról emlékeztünk a' vármegye leirásában. F. U. a' piaristák.

Kisfalud, magyar f. egy hegy óldalban, Sz. Bén Kállyához 1 fertálynyira: 333 kath. lak. Határja szűk, de termékeny. Rétjei jók. Bort termeszt. Ezen a' helységen in-

nen esik egy termékeny völgy, melly Káll völgynek neveztetik. F. U. a' veszprémi káptalan.

Kövesd, magyar f. a' Balaton partján: 84 kath. 531 ref. 3 'sidó lak. Fekszik egy felemelkedett, szép kilátásu egészséges helyen. Ref. temploma csinos. Kath. filial. kápolna. Földje, rétje kevés. Erdeje van. F. U. több curialis nemesek.

Lovas, magyar f. igen kies vidéken a' Balaton mellett: 57 kath. 120 ref. 3 'sidó lak. kik nagy részt bortermesztésből élnek. 3 vízi malom. F. U. a' veszprémi káptalan.

Monoszló, magyar f. egy hegyektől kerítetett gyönyörű völgyben: 70 kath. 505 ref. 12 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia Határja jó nagy, 's felette szorgalmatoson miveltetik. Ugyan csak határjában van a' Balatonra néző, 's az útazót mesziről is gyönyörködtető *Hegyestő* hegye, melly a' szomszéd tagyoni hegy lánczot béfejezi, 's czukor süveg formára emelkedik fel. Ezen hegy felette meredek, 's a' hegyesdihez sokban hasonló, csak hogy ez annál kétszerte magasabb, vastagabb, 's annál inkább szebb, hogy amazt erdők, ezt pedig jó bort termő szőllőtőkék fedik, 's a' szép borházak 4—5 sorban övedzik körűl. Valaha tetején vár volt, mint árkai mutatják, de ma már semmi kőfalai nem látszanak. Közönséges vélekedés, hogy ezen helység elmagyarosodott Cseh gyarmat. F. U. több közbirtokosok.

Nyirád, magyar f. a' bakonyi erdő szomszédságában: 1393 kath. lak. Kath. paroch. templom. Roppant erdeje sok makkot ád. F. U. a' veszprémi püspök.

Örs (Alsó), magyar f. Veszprém vármegye szélén egy hegynek óldalában igen kies vidéken, közel a' Balatonhoz: 48 kath. 542 ref. 5 'sidó lak. A' ref. templom, predikátori ház és oskola a' helység felett lévő hegy óldalban különösen állnak. A' házak vér verességű kövekből épűltek. Földje, rétje felette kevés, de szőllőhegye szép 's nagyon nemes bort terem. F. U. többen.

Örs (Felső), magyar f. $1/2$ órányira a' Balatontól: 352 kath. 514 ref. 4 'sidó lak. A' kath. paroch. templom, melly egyszersmind az ide való prépostság temploma — igen régi, 's mesterséges épűlet. Van itt egy ref. anya eklé'sia is.

Házai rendetlenek, 's szinte vörös kövekből épűltek. Határja nagy. Fiatal, vágásokra osztott erdeje gyönyörű. Szőllőhegye híres nemes bort terem, 's minthogy az ide való szőllőket többnyire nemes urak birják, azért drágák de nagy szorgalommal budai módra miveltetnek. Az ide való prépostság hihetőleg még a' 12-dik században alapíttatott; mert az Űrs nemzetségnek utólsó ivadékja (Mike) 1340-ben csak megújitotta; 1491-ben Corvinus János jobban meggazdagította; egyéberánt mind a' mai napig virágzik, 's II.Batthyáni, mint az Űrs nemzetségnek maradéka szokta conferálni.

Őrs (Kővágó), népes magyar f. ½ órányira a' Balatontól: 880 kath. 722 evang. 29 ref. 134 'sidó lak. Kath. és evang. paroch. templomok. Synagóga. Ezen helység felette köves helyen épült, úgy hogy az útczákon 40—50 mázsás köveket láthat az ember. Határja tágas. Földjei közép termékenységűek. Erdeje nevendék. Roppant szőllőhegye nagyon híres bort terem. Vagyon itt a' gabonában megszükülő Balaton mellékiek számára egy nagy magház (Jankoviché), melly Somogyból minden némű eleséggel megtöltetvén, — ez — minthogy árra valamivel ólcsóbbra szabatik mint a' veszprémi piaczon jó keletben is van. Balaton révjén Boglárra járnak által. Sok elpusztúlt helységekből való puszták veszik körűl ezen helységet, u. m: Fülöp, Ecser, Ábrahám, Kis Örs, mellyeknek mai nap csupán omladozott templomai látszanak. Ecséren van Jankovichnak egy gyönyörű kastéllya, nagy gazdasággal és bortermesztéssel. F. U. több közbirtokosok.

Őr (Kis), magyar f. 86 kath. lak. Kőv. Örshöz tartozik.

Örvényes, német f. a' Balaton mellett: 276 kath. lak. Házai egyenes sorban épűltek, 's igen csinosok. Középen áll egy kath. filial. templom. Lakossai sok szőllőt birván, 's borral kereskedvén — nagyon tehetősek. — Nádassa sok és jó. Földje kevés. F. U. a' tihanyi apát.

Palaznak, magyar f. 60 kath. 75 ref. lak. Kath. paroch. templom. Balatonra néző, szép fekvésű szőllőhegyén, kemény állandó bor terem. F. U. a' veszprémi káptalan.

Pécsöl (Nagy), magyar f. N. Vásonyhoz ½ óra, egy regényes völgyben: 101 kath. 12 evang. 390 ref. 6 'sidó lak

Nemes Pécsöltől csak egy kies mezőség választja el, mellynek közepén egy halmon áll a' reformatusok' különös alkotású régi templomja. F. U. a' pesti közönséges seminarium.

Pécsöl (*Nemes*), magyar f. 111 kath. 338 ref. lak. F. U. több nemesek, de a' veszprémi káptalan is bir benne. Mind a' két helység határja nem nagy, de termékeny, különösen az ide való szőllők, majd csak nem egész Balaton mellékén legtartósabb, 's legszebb szinű borokat termik. A' határ nyúgoti részén, egy meredek hegy ormán, valami puszta vár látható.

Petend, magyar f. Éger vize mellett, a' budai országútban: 359 kath. lak. Kath. paroch. templom. Földje nem agyag, hanem fekete és termékeny. Tölgyes, makkos erdeje igen szép. Rétjei jók. Két vizi malom. F U. G. Eszterházy Jósef, Mihály, Károly.

Prága, magyar f. Sümeghhez 1 óra: 522 kath. 4 'sidó lak. Szép erdő. F. U. a' veszprémi püspök.

Pula, német f. Veszprém vármegye szélén: 482 kath. 3 evang. 7 'sidó lak. Földjei jól miveltetnek. Makkja sok. Több liszt, és fűrész malmok. F. U. G Eszterházy fam.

Raposka, magyar f. Tapólczához 1 fertály: 196 kath. lak. Kevés, de jó szántóföld. F. U. H. Eszterházy.

Rendek (*Csáb*), magyar f. Sümeghhez 1 óra: 2411 kath. 13 evang. 2 ref. 473 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. Határja, mellyhez Csábi puszta is tartozik — nagy kiterjedésü. 's bár itt ott homokos, de termékeny. Legelője elég. Bora kevés. Erdeje roppant 's benne meszet égetnek. Vizi malmok. F. U. több közbirtokosok.

Rendes, magyar f. a' Balaton mellett: 196 kath. lak. Van egy savanyúviz forrássa 2 ölnyire bent a' Balatonban. F. U. többen.

Sálfölde, magyar f. 354 kath. 6 'sidó lak. Földje kevés, de bora jó. Láthatni itt egy régi klastrom omladékait. F. U. többen.

Sáska, magyar f. egy magában álló hegy tövében: 613 kath. 7 'sidó lak. Erdeje szép. F. U. H. Eszterházy.

Sz. *Antalfa*, magyar f. 138 kath. 285 ref. 112 evang. 35 'sidó lak. Ref. anya eklé'sia, kath. evang. filial. tem-

plomok. Határja felette kicsiny, 's az is szőllőkkel van be plántálva; nem is élhetnének el, ha 2 pusztájok nem volna: az egyik *Baróczaföldje*, mellynek földje a' kőtől alig látszik, de azért nem rosz, a' másik *Bárczfa*; mellyet bizonyos familiák Nádori adomány levél mellett birnak. Borok felette kemény és tartós. Hajdan a' szent Antalfaiaknak különös kiváltságok vólt mint farkas vadászoknak (Venatores canum luporum). F. U. többen.

Szent Bén Kállya (Fanum Sancti Benedicti), magyar f. 648 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szántóföldje kevés, de jó; hanem legnagyobb kincse fejér borában áll, melly felette édes, kellemetes, a' mellett erős, szeszes. Azon hegyet, hol ezen jó bor terem *Töltésnek* hivják, 's egy magasabb hegy ormozatja alatt kezdődik, melly oromnak, kopasz, kenyér szinű, nagy lapos kövekből álló sziklái, messziről úgy látszanak, mint az egymásra tétetett kenyerek. Van itt egy régi monostor omladéka is. F. U. G. Eszterházy és a' veszprémi püspök.

Szent Jakabfa, német f. 237 kath. lak. Határja igen kicsiny, de jó mivelt. Lakossai más határokban birnak szőllőket. F. U. a' veszprémi püspök.

Szepesd, a' Balaton mellett fekvő gyönyörű kis magyar helység: 151 kath. 82 evang. 98 ref. 4 'sidó lak. Mind a' 3 felekezetnek van egy filial. temploma. Halászatja a' Balatonban gazdag. F. U. többen.

Szöcs, magyar f. Veszprém vármegye szélén: 380 kath 5 'sidó lak. Szép erdő. Szűk legelő. Az ivóviz a' helységbe csőveken vitetikbe. F. U. G. Eszterházy.

Szőllős, magyar f. szinte Veszprém szélén: 68 kath. 437 ref. 7 'sidó lak. Ref. anya templom. A' helység egészen szőllőhegyekkel van bekeritve. mellyek a' pécsölihöz hasonló jó bort teremnek. F. U. többen.

Tagyon, magyar f. 202 kath. 54 ref. 2 'sidó lak. Határja majd csak nem egészen szőllőhegyből áll, melly olajos, erős, de meszes bort terem, a' vizet nem szenvedi, 's asztali bornak nem igen egészséges. F. U. a' veszprémi püspök.

Tomaj (*Badacsony*), magyar f. a' Balaton mellett, az óriási Badacsony hegytövében, egy igen felséges vidéken: 696 kath. 15 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Az itten termett bor, 's főtt ürmös egész hazánkban a' legjobbak közé tartozik. A' szőllőhegy egészen gömbölyü, 's gyönyörű szőllőkkel, mulató házakkal, erdőkkel övedztetvén körül, kevélyen tekint le a' magyar tengerre, a' Balatonra. Magyarországban itt, és a' Hegyallyán történnek a' legfényesebb, legmulatságosabb szüretek. F. U. H. Eszterházy, de mások is birnak még, különösen szabad szőllőket.

Tóthi (*Káptalan és Nemes*), 2 részre osztott magyar helység, többnyire szőllőhegyekkel körülvétetve: 887 kath. 3 ref. 8 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Balaton mellékén, itt kezdődnek a' tágasabb szántóföldek, melly itt homokos agyag, 's esős időben igen jól fizet. F. U. a' győri káptalan, 's más közbirtokosok.

Tördemicz, magyar f. a' Badacsony hegy tövében: 432 kath. 20 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Földje, rétje igen jó. Vizi malom. F. U. H. Eszterházy.

Udvari, magyar f. a' Balaton partján: 41 kath. 374 ref. 9 'sidó lak. Földje kevés, de termékeny. Bora erős. F. U. a' veszprémi püspök.

Vászol, magyar f. Nagy Vásonyhoz ½ óra: 408 kath. 88 evang. 261 ref. 7 'sidó lak. Kath. és ref. paroch. templomok. A' helység egy alacsony halom lejtőjén, és völgyén épült; északra és délre erdős, nyúgotra felette köves, keletre hegyes völgyes tájékon. Szép forrás vizei, és szőllői vannak. F. U. többen.

Vigand, magyar f. Petend mellett: 52 kath. 64 evang. lak. F. U. a' kapólcsi közbirtokosok.

Zánka, magyar f. 50 kath. 355 ref. és evang. 20 'sidó lak. Az ide való ref. templomot az evangelikusok együtt használják. Határja felette köves, de még is termékeny. Nyugotra van 2 szőllőhegye, mellyek közül a' Bálinthegy különös jóságu bort terem. Legelője köves és csak erdőből áll. Szénája igen jó, 's elég. F. U. H. Eszterházy, Zankay 's m. t.

Népes Puszták.

Bács, Tótihoz tartozik, jó földel, szőllőkkel, rétekkel, 's egy régi klastrom omladékaival.

Badacsony, Tomaj mellett: 44 kath. 5 evang. lak.

Bugyberek, Rendesen felyül: 10 kath. lak.

Deáki, Nyirád mellett: 32 kath. lak.

Diska, Apátihoz tartozik: 16 kath. lak.

Dobos, Tapólczához 1 mfd. 22 kath. lak. és sok szép épületek maradványaival.

Dörögd, Haláp mellett: 59 kath. lak.

Erek, 9 kath. lak.

Fülöp, Kővágó Őrshöz tartozik: 16 kath. 3 ref. lak.

Halós (*A. és F.*), Tapólczához 3 fertály. 18 kath. lak.

Lábdi, Tördemiczhez tartozik: 48 kath. lak.

Nyirlak, Sümeghez $^1/_2$ óra: 67 kath. lak.

Pécsöl (*Kis*), 39 kath. lak.

Váskó, Dörögdhöz tartozik: 8 kath. lak.

Ságh, a' Balaton mellett, Zánkához $^1/_2$ óra: 32 kath. lak. Van itt birka major, nagy sertvés ól, somos erdő. A' majoron alól keletre látszik valami elpusztult mesterséges munkáju épület omladékokkal, 's a' köznép azt tartja: hogy Béla itt tartózkodott egy darabig a' Tatár futáskor. F. U. a' piaristák.

Sarval, Sümeghez 1 óra: 20 kath. lak.

Tüskés, Gyula Keszihez 3 fertály: 26 kath. lak.

Vérkút, Savanyúviz forrás és ferdő a' sághi pusztához 1 fertálynyira: 11 kath. lak.

II. A' SZÁNTÓI JÁRÁS.

Van benne: 5 mező város,

65 falu,

5 népes puszta, mellyek mind magyarok, csupán Türgye városában laknak egynehány németek.

Népessége: 46,657 lélek, u. m:

Vallásokra: 44,450 kath. 683 evang. 406 refor. 6 óhitű, 1112 'sidó.

Nyelvökre: 45,245 magyar, 300 német, 1112 'sidó.

Mező Városok.

Keszthely, magyar m. v. a' Balaton mellett, a' szigligeti hegysornak tövében: 7488 kath. 29 evang. 8 ref. 319 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. Az ide való parochus egyszersmind bahóti apátur szokott lenni. Diszére szolgál ezen városnak, az elfelejthetetlen G. Festetics György által fundált Georgicon vagy gazdaságot tanító intézet, mellyről felyebb a' vármegye leirásában bővebben emlékeztünk; továbbá a' kath. gymnasium, mellyhez a' philosophiai kar is hozzá van csatolva, a' normalis oskola, az oskola mestereket és leányokat nevelő intézetek; az uraság csinos kastéllya, egy könyvtárral, gyönyörüséges kerttel, és halastavakkal együtt. Van itt továbbá egy nagy vendégfogadó, patika, kénköves fördő a' Héviz patakja közepén, svájczeráj, ménes, szép nemesített juhnyájak, márvány és basalt kőbányák. Határja elég nagy 's termékeny. A' szántóföldeket, és réteket mind az uraság mivelteti. Szőllőhegye roppant, 's jó asztali bort ád. Lakossai, kik robotra nem járnak, hanem házhelyeiktől bizonyos summa pénzt fizetnek, főképpen bortermesztésből, mesterségekből, posztó és bőr készítésből, 's az itt felette jövedelmes halászatból táplálják magokat. F. U. G. Festetics László.

Szent Gról, magyar m. v. a' Szala vize mellett: 1327 kath. 82 evang. 28 ref. 6 ó hitü, 355 'sidó lak. Uraság kastély és kert. Kath. paroch. templom. Synagóga. Nagy szőllőhegy. A' város feje egy uradalomnak, mellyet G. Batthyáni János bir.

Kis Komárom, magyar m. v. Keszthelytöl délre 3 mértföldnyire: 1423 kath. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Róna határja sok helyt mocsáros. Rétje sok. Erdeje kicsiny. Feje egy uradalomnak, mellyet a' pesti közönséges seminarium bir.

Polgárváros, magyar m. v. Sz. Grót mellett: 709 kath. 112 evang. lak. A' sz. gróti uradalomhoz tartozik.

Türje vagy *Türgye*, vegyes magyar-német m. v. Szent Gróthoz 1 órányira: 1423 kath. 1 evang. 13 'sidó lak. Ékesíti a' praemonstratensisek prépostsága, residentiája, és

temploma. Határjának egy része homokos. Erdeje szálas és igen szép. Szőllőhegye is van. A' türjei prépostságot Dienes Bán fundálta 1241-ben. 1541-től—1699-ig több viszontagságokon ment keresztül, de az utóbbi esztendőben ismét virágzásba jött. 1786-ban eltöröltetett. 1802-ben viszszaállíttatott.

Faluk.

Battyk, magyar f. 610 kath. 1 evang. 5 'sidó lak. Legelője szük, erdeje 's jó földje ~~van~~. F. U. G. Festetics.

Boldogaszonyfa, magyar f. 122 kath. lak. F. U. többen.

Bükk, magyar f. 535 kath. 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegy. Sok nemes lakja. F. U. többen.

Dobroncz, magyar f. Türjéhez $1\frac{1}{2}$ óra: 514 kath. lak. Határja jó nagy, de homokos. Erdeje, szőllője van. F. U. G. Batthyáni.

Döbrőcze, magyar f. 215 kath. lak. F. U. többen.

Ederics (Balaton), magyar f. 702 kath. 1 evang. lak. Földje kevés. Bora igen jó. Gesztenye erdő. F. U. Farkas 's m. t.

Egenfölde, magyar f. a' Balaton bozótja mellett: 176 kath. lak. F. U. G. Széchenyi.

Egregy, magyar f. 223 kath. 2 'sidó lak. Szőllője, erdeje jó. Földje kevés. F. U. G. Festetics.

Galambok, magyar f. Kanisához 3 mfd. 774 kath. 357 ref. lak. Ref. anya templom. Róna határja termékeny. Bort is termeszt és fuvarozik. Erdő. F. U. a' pesti seminarium.

Galsa, magyar f. Szala vármegye szélén: 410 kath. 203 evang. 9 'sidó lak. Evang. templom. F. U. Bezerédy, Gál 's m. t.

Garaboncz, magyar f. a' Szala posványságai mellett: 510 kath. lak. Nádja, rétje sok. F. U. a' veszprémi káptalan.

Gogánfa, magyar f. Sümeghtől 2 órányira: 623 kath. 13 'sidó lak. Kath. paroch templom. Szép erdő. Szőllőhegy. F. U. többen.

Görbő (Kis), magyar f. Sümegh és Sz. Grót közt: 324 kath. 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Kevés rét és föld Sok bor. F. U. többen.

Görbő (Nagy), magyar f. 425 kath. 8 'sidó lak. F. U. többen.

Gyömörő, magyar f. 753 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegye sok. Rétje kevés de jó. F. U. Gyömörey, Sándorfy 's m. t.

Györök (Meszes), magyar f. a' Balaton partján: 523 kath. lak. Határja nagyobb részt szőllőből áll. F. U. G. Festetics.

Gyülevész, magyar f. 504 kath. lak. Határja termékeny. Bort termeszt. F. U. G. Schmidegg.

Helyefő, magyar f. közel Vas vármegyéhez. 103 kath. lak. F. U. a' türgyei prépost.

Hidvég (Balaton), magyar f. a' Szala vizének a' Balatonba való folyásánál: 116 kath. lak. F. U. G. Széchenyi.

Hosztót, magyar f. 262 kath. 6 evang. 3 'sidó lak. Erdő. Középszerü határ. F. U. Gál, s' m. t.

Istvánd (Lesencze), magyar f. 807 kath. 7 ref. lak. Határja tágas. Szőllőhegye nagy, 's jó bort terem. F. U. a' Nedeczky fam.

Karmacs, magyar f. 911 kath. 2 evang. 28 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Földjei kövecsesek. Bort termeszt. F. U. Hertelendy 's m. t.

Karos, magyar f. a' kis komáromi uradalomban: 686 kath lak. Szép erdő. Sok ingoványos hely.

Komárváros, magyar f. ugyan csak a' kis komáromi uradalomban: 1150 kath. lak. Tágas róna határján sok marhát nevel.

Köszvényes, magyar f. 89 kath. lak. F. U. többen.

Köveskút, magyar f. 176 kath. lak. F. U. többen.

Kústán (Alsó és Felső), 2 magyar f. a' Szala völgyében; az első: 57 kath. a' második: 226 kath. 11 evang. lak. Borai meglehetősek. F. U G. Schmidegg, 's más nemesek.

Magyaród (Balaton), magyar f. a' Szala posványai közt: 565 kath. lak. Nagy marhatartás. F. U. G. Széchenyi.

Megyer, magyar f. 141 kath. lak. F. U többen.

Megygyes, magyar f. 144 kath 31 evang. lak. F. U. többen.

Mihályfa, magyar f. 814 kath. 1 evang. 109 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. Nagy szőllőhegy. F. U. Dóczy, Forintos, 's m. t.

Németfalu, magyar f. 507 kath. 8 'sidó lak. Földje kevés. Erdeje, szőllője derék. F U. a' Nedeczky fam.

Nyavalád, magyar f. 487 kath. lak. Kath. par. templom. Erdeje: 2794 hold. Szőllő. Nádló rét. Szép urasági majorság. F. U. a' religyiói fundus.

Óhid, magyar f. Sümeghhez 2 mfd. 760 kath. 28 'sidó lak. Homokos de termékeny határ. Bor termesztés. F. U. többen.

Ormányhida, magyar f. Somogy vármegye szélén: 137 kath. lak. F. U. a' Somsich familia.

Ötvös, magyar f. 139 kath. 1 evang. lak. F. U. többen

Páhok (Alsó), magyar f. 557 kath. 4 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' veszprémi püspök.

Páhok (Felső), magyar f. 493 kath. lak. F. U. a' veszprémi püspök.

Rezi, magyar f. 1080 kath. 10 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szép szőllőhegye jó bort terem. Láthatni itt egy magas hegyen épült várnak omladékait. F. U. G. Festetics László.

Rigács, magyar f. 308 kath. 126 evang. 4 'sidó lak. Evang. templom. F. U. többen.

Sárosd, magyar f. 435 kath. lak. F. U. többen.

Sármellék, magyar f. 936 kath. 3 ref. 19 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Földje, legelője jó. Bort is termeszt. F. U. G Festetics.

Sénye, magyar f. 155 kath. lak. F. U. G. Széchenyi István.

Szalapa, magyar f. 244 kath. lak. F. U. a' Forintos familia.

Szalavár, magyar f. a' Szala vize mellett, egy lapályos posványos vidéken: 877 kath. 10 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja nagy és termékeny. Nádja, szénája sok.

Erdeje is van. Nevezetes ezen helység gazdag apáturságáról, melly még 1019-ben fundáltatott a' Benediktinusok számára, 's egész a' mohácsi veszedelmig szépen is virágzott; de 1588-ban a' törököktől elpusztíttatott, 's jószágait 127 esztendeig hol világi, hol papi urak birták. Végre 1715-ben 28-dik maj. III. Károly vissza állitván, az austriai Göttviczivel egyesíté, ugy mindazáltal, hogy ezen helynek mindég különös apáturja, nem pedig priorja légyen. Ezen alkalommal az apáturi lakás, innen Szala Apáthiba tétetett által; későbben pedig 1751-ben hiteles levéltára is, melly részint Kapornakon, részint a' szombathelyi káptalannál őriztetett, visszaadatott. Láthatni itt több régi épületek nyomdokait, 's némellyek ide római coloniát tesznek.

Szala Sz. László, magyar f. 627 kath. lak. Kath. paroch. templom. Földjei, rétjei termékenyek. Bora, fája elég. Országos vásárokat is tarthat. F. U. G. Széchenyi István.

Szántó, magyar f. 1250 kath. 28 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegye roppant és jó bort terem; erdeje makkal bővölködik. Ezen határban láthatni a' régi Tátika vár omladékait. F. U. G. Festetics László.

Szegvár, magyar f. 337 kath. 3 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' Gál familia.

Szent András, magyar f. 172 kath. lak. F. U. többen.

Szent Györgyvár, magyar f. a' Szalavize mellett: 389 kath. 1 evang. lak. Határja igen termékeny. Szénája, nádja, fája, legelője bőven. F. U. G. Széchenyi István.

Szala Sz. Péter, magyar f. 430 kath. 32 evang. lak. F. U. többen.

Tekenye, magyar f. 734 kath. lak. Erdeje, 's derék szőllőhegye van. F. U. többen.

Tomaj Lesencze, magyar f. 619 kath. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Jó bor. F. U. a' Nedeczky familia.

Udvarnok, magyar f. 632 kath. lak. Bortermesztés. F. U. G. Batthyáni.

Ukk, magyar f. 372 kath. 34 evang. lak. F. U. a' sz. györgyi Horváth fam.

Usza, magyar f. 114 kath. lak. F. U. többen.

Vallus, magyar f. 297 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Vásárhely (Kis), magyar f. 154 kath. lak. F. U. G. Batthyáni.

Véged, magyar f. 587 kath. 7 evang. 8 'sidó lak. F. U. többen.

Vindornyafok, magyar f. 279 kath. 6 'sidó lak. Itt van egy vindornya nevű posványság. F. U. többen.

Vindornyalak, magyar f. 375 kath. 7 'sidó lak. F. U. többen.

Vindornya (Szőllős), magyar f. 490 kath. lak. Szép szőllőhegye. F. U. G. Festetics László.

Vita (Nemes), magyar f. 973 kath. 79 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' Töreky 's más familiák.

Zsid, magyar f. 1634 kath. 4 ref. 11 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Nagy határja hegyes, völgyes. Erdeje igen szép. Szőllőhegye roppant. F. U. G. Festetics László, és a' győri káptalan.

Népes Pusztàk

Billegh, Lesencze Tomajhoz tartozik: 66 kath. lak. F. U. a' Nedeczky fam.

Csapó, Szalabér filial. 68 kath. lak. és 1 vizi malommal.

Fiatal, Mihályfa mellett: 8 kath. lak.

Kápolna, k. Komárom filial. 28 kath. lak.

Mánd, sz. Györgyvár mellett: 37 kath. lak.

III. A' KAPORNAKI JÁRÁS.

Van benne: 4 mező város — magyar,

108 falu, u. m: 100 magyar, 4 német, 2 horvát, 1 magyar-horvát, 1 horvát-magyar-német.

22 népes puszta, mind magyar.

Népessége: 54,883 lélek, u. m:

Vallásokra: 51,726 kath. 1358 evang. 56 ref. 68 óhitü, 1675 'sidó.

Nyelvökre: 49,742 magyar, 1664 német, 1802 horvát, 1675 'sidó.

Mező Városok.

Szala Apáthi, magyar m. v. a' Szala kies völgyében, Keszthelytől 2 mfd. 684 kath. 12 'sidó lak. Itt vagyon most a' szalavári apátur lakása, melly apáturságról Szalavárnál bővebben emlékeztünk. Határja a' városnak csak közép termékenységü. A' Szala mentében rétje, legelője, elég; reketyésse a' mocsárokban sok; szőllőhegye, 's szép erdeje van. Feje az apáturság uradalmának, mellyhez: Szalavár, Esztergál, kis és nagy Rada, Baksaháza, Csács, Bozsók helységek, és kis és nagy Báránd, Ferkend, Lebuj puszták tartoznak.

Nagy Kanisa, magyar m. v. egy lapályos ingoványos vidéken. Két részre osztatik, u. m: Nagy és Kis Kanisára, 's a' két várost egy széles mocsár választja el. Első építője a' Kanisay familia volt, később Nádasdy kézre jutott, kitől Maximilián megcserélvén ide várat építtetett, 's annyira megerősítette, hogy abban az időben egész nyúgoti Magyarországnak fő védelmező bástyája vala. Azonban a' törökök egyszer elfoglalván, minden gyakori ostromok daczára is, ezek kezében maradt 90 esztendeig, ugy hogy csak 1690-ben vehette vissza Batthyáni Bóldizsár capitulatio mellett. Mostan már az 1702-iki királyi parancsolatnál lerontatott várnak csak a' posványok közt lehet holmi maradványait látni. Ezen város igen eleven; mert Pest, és Horváthország, ismét Bécs és Szlavonia, Bosnyák országok közt feküdvén, kereskedése nagy fontosságu; sertés, marha, gabona vásárjai felette hiresek, 's a' török országi sertések, ökrök mind itt mennek keresztül; ezenkivül majd csak nem egész Somogy vármegye innen veszi a' fabrikatumokat, és a' colonialis portékákat. Találtatik itt: egy capucinus monostor és szentegyház, görög nem egyesült templom, synagóga, kath. gymnasium a' piaristák alatt 6 deák oskolával; sóház, pósta hivatal, patika. Továbbá a' városnak, hol egyéberánt egy lovas ezered stabja szokott feküdni, magának van ordinált magistratusa. Nagy Kanisának lakosai: 5485 lélekre, u. m: 4408 kath. 9 ref. 68 óhitü, 1000 'sidókra mennek. Kis Kanisát

pedig 1339 kath. lakja. Mindöszve a' két Kanisában: 7824 lélek lakik. Földes ura: herczeg Batthyáni Fülöp, ki ezen városhoz, mint az uradalom fejéhez még e' következendő helységeket birja: Szepetnek, Sormás, Esztregnye, Fityeháza, Bajcsa.

Nagy Kapornak, magyar m. v. erdőkkel és szőllőhegyekkel körül keritve: 918 kath. 2 evang. 2 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Földjei csak közép termékenységüek. Apátursága 1216-ban fundáltatott a' benediktinusok számára 's hiteles levéltára is vólt; de az 1576 31-ik törvény czikkely szerént már azon időben pusztán állott. Jelenleg ismét jövedelmes apáturság 's eő Felsége világi papoknak szokta conferálni.

Szalabér, magyar m. v. a' Szala völgyében, kies és termékeny vidéken: 896 kath. 6 evang. 44 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szép kastély és kert. Pósta hivatal. Vendégfogadó. Vizi malmok. Szőllőhegye nagy 's jó bort terem. Rétjei is jók. F. U. a' szalabéri Horvát familia.

F a l u k.

Alibánfa, magyar f. a' Szala vize mellett: 235 kath. 2 evang. lak. Szőllöhegy. F. U. többen.

Almás, magyar f. 156 kath. lak. F. U. G. Batthyáni.

Apáthi (Alsó), magyar f. 680 kath. 2 evang. 8 'sidó lak.

Apáthi (Közép), magyar f. 315 kath. 9 evang. 12 'sidó lak.

Apathi (Nemes), magyar f. 398 kath. 14 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Mind a' 3 helység egymás mellett fekszik közel a' Szala vizéhez. Borok bőven van. Erdejek kevés. F. U. többen.

Arácsa, magyar f. 180 kath 3 ref. lak Itt láthatni a' régi pogányvárának omladékait. F U. többen.

Aranyod, magyar f. 280 kath. lak. F. U. többen.

Bajcsa, horvát f. 316 kath. lak. Homokos határ. F. U. H. Batthyáni.

Bukónak, magyar f. 742 kath. 5 evang. 21 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. többen.

Baksaháza, magyar f. 108 kath. lak. F. U. a' szalavári apát.

Barátsziget, magyar f. 70 kath. lak. F. U. a' religy' fundus.

Bezeréd, magyar f. 664 kath. 4 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' Bezerédy fam.

Bocska, magyar f. 388 kath. lak. F. U. Inkey.

Bókaháza, magyar f. 283 kath. 10 'sidó lak. Nagy rákászat a' Szalában. F. U. Bóka 's m. t.

Bótfa, magyar f. 421 kath. lak. F. U. G. Erdődy.

Bozsók, magyar f. 71 kath. lak. F. U. a' szalavári apát.

Börzencze, magyar f. 157 kath. lak. F. U. többen.

Bucsa, magyar f. 150 kath. lak. F. U. Horváth familia.

Csács, magyar f. 393 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' szalavári apát.

Csáford, magyar f. 500 kath. lak. F. U. G. Batthyáni.

Csány magyar f. 555 kath. 2 evang. lak. Kath. paroch. templom. Jövedelmes rákászat a' Szalában. F. U. a' Csányi familia.

Csapi, magyar f. 251 kath. 6 'sidó lak. F. U. G. Niczky.

Csatár, magyar f. 530 kath. lak. Kath. paroch. templom. Omladékai egy régi klastromnak. Van egy apátsága, melly hajdan a' Benediktinusoké volt 's 1138-ban fundáltatott. Most a' G. Erdődy familia conferálja.

Diós Kál, magyar f. 525 kath. 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. többen.

Dötk, magyar f. 152 kath lak. F. U. többen.

Dusnak, magyar f. 102 kath. lak. F. U. többen.

Eger, magyar f. 250 kath. 8 ref. lak. F. U. Egry, Dely 's m. t.

Esztergál, magyar f. a' Szala völgyében: 364 kath. lak. F. U. a' szalavári apát.

Esztregnye, magyar f. 856 kath. lak. F. U. H. Batthyáni, és Inkey fam.

Fakós magyar f. 69 kath. 21 ref. lak. F. U. többen.

Filyeháza, magyar f. 634 kath. lak. F. U. H. Batthyáni.

Forintosháza, magyar f. 86 kath. lak. F. U. Forintes familia.

Freyviz, német f. 350 kath. lak. F. U. H. Batthyáni.

Gelse, magyar f. 920 kath. 5 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. többen.

Getye, magyar f. 355 kath. lak. F. U. többen.

Gyűrűs, magyar f. 245 kath. lak. F. U. többen.

Hahóth, magyar f. Kanisához 2 mfd. egy völgyben, nyúgotról homokból domborodott hegyekkel, keletről posvánnyal bekeritve: 1046 kath. 13 'sidó lak. Kath. paroch. templom Pósta hivatal. Nevét régi birtokossától a' hatalmas Bánffyak őstörzsökétől Hahóldtól vette, ki elébb keresztes katona lévén, III. István alatt mint fő hadi vezér Lendvát, Nempthit (régenten: Fenetti) meg vette, 's ez által familiáját alsó lendvai Bánffy név alatt (t. i. Miklós attya István Horváthországi Bán után ezen nevet vévén fel) több századokra meg fundálta. Innen északra 1 fertálynyira feküdt hajdan Pölöske, mellynek mostan alig lehet látni valamelly nyomdokát. Itt vala régenten a' Sz. Domonkos apáczáknak egy klastromok, mellyet Arnold a' Bánffiak nemzetségéből, 1234-ben alapítván, gazdagon meg ajándékozott, de későbben a' szüzek, a' kanisai törököktől való félelem miatt elköltöztek. A' jószágok majd egy majd más kézre kerülvén, végre III. Ferdinánd ezekből apáturságot fundált a' hahóti Sz. Margit szűz, és Martyr név alatt, 's azt 1642-ben Húsvét Ambrus lemondása után Berkes Péternek ajándékozta. Utólyára ezen apáturság felett lévő patronusi just. Mária Therezia 1772-ben tólnai G. Festetics Pálnak ajándékozván, azólta mind a' czim, mind a' jövedelem a' keszthelyi plebániával van öszve kötťetve.

Herbátfa, magyar f. 204 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Hetés, magyar f. 602 kath. lak. F. U. többen.

Horváthi, magyar f. 154 kath. lak.

Hoszúfalu, magyar f. 160 kath. 5 evang. lak. F. U. Bajáky.

Igricze, magyar f. igen erdős és hegyes vidéken: 217 kath. lak. F. U. Rumy Ferencz.

István (Szala), magyar f. 324 kath. 703 evang. lak. Evang. templom. F. U. G. Festetics László.

Kacsorlak, magyar f. 432 kath. lak. F. U. többen.

Kallós, magyar f. 376 kath. 2 evang. lak. F. U. a' kapornaki apát.

Kapornak (Kis), magyar f. 78 kath. 1 evang. lak.

Kehida, magyar f. a' Szala vize mellett: 470 kath. 5 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Csinos uri lakházak és kertek. Földje, rétje elég és termékeny. Bort termeszt. F. U. a' köztiszteletben álló Deák familia, 's a' religyiói fundus.

Kéménd, magyar f. a' Szala mellett: 344 kath. lak. Van itt egy régi omladozott vár. F. U. G. Festetics László.

Keresztúr másképp *Kollátkszeg*, magyar-horvát f. a' Mura mellett igen mocsáros vidéken: 768 kath. 7 'sidó lak. Szép kath. paroch. temploma egy kies dombon épűlt. Nagy marhatartás. F. U. a' kamara, 's az ide való apáturság, melly a' plebaniával öszve vagyon kötve.

Kerecseny, magyar f. 537 kath. 16 evang. 12 'sidó lak. F. U. Forintos, 's m. t.

Kiliman, magyar f. 200 kath. 2 evang. lak. F. U. többen.

Kisfalud, magyar f. 146 kath. lak. F. U. Répás fam.

Komárom (Homok), német f. Kanisához 1 mfd. 169 kath. 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Erdeje fiatal. Bort termeszt. Feje a' H. Batthyáni egyik uradalmának, mellyhez: Langviz, Fűzvölgy, Szent Miklós, Korpavár és Obronak helységek tartoznak.

Korpavár, magyar f. 118 kath. lak. F. U. H. Batthyáni.

Koppány (Szala), magyar f. 1100 kath. 36 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. Deák, Bezerédy, 's m. t.

Langviz vagy *Hosszúvölgy*, német f. 360 kath. lak. F. U. H. Batthyáni.

Lukafa, magyar f. 117 kath. 8 'sidó lak. F. U. többen.

Márton (Sz.), magyar f. 211 kath. lak. F. U. a' kapornaki apát.

Merenye, magyar f. 473 kath. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' veszprémi káptalan.

Misefa, magyar f 225 kath. 14 'sidó lak. F. U. többen.

Nemesszer, magyar f. 219 kath. lak. F. U. többen.

Németfalu, magyar f. 195 kath. lak. F. U. a' religyiói fundus.

Obrónak, magyar f. 85 kath. lak. F. U. H. Batthyáni.

Ollár, magyar f. 263 kath. 24 evang. 10 ref. lak. Kath. paroch. templom. F. U. G. Festetics László.

Orbányosfa, magyar f. 98 kath. lak. F. U. Deák fam.

Orosztony, magyar f. 664 kath. 12 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. többen.

Ördöghenye, magyar f. 226 kath. 2 evang. lak. F. U. G. Festetics.

Pácsa, magyar f. 624 kath. 128 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Synagóga. F. U. G. Festetics Györgyné, Inkey és Tólnay familiák.

Padar, magyar f. 324 kath. lak. F. U. a' kapornaki apát.

Pákod, magyar f. 631 kath. 4 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. Festetics és Rosty familiák.

Palin, magyar f. Kanisához 1/2 mfd. 236 kath. lak. Törzsökhelye az igen régi Inkey familiának. Mostani birtokossa cs. k. kamarás Inkey János, kinek a' posványságra dűlve, egy igen szép kastéllya van. Ezen derék ur nagy költséggel kiszárittatván a' helység körűl lévő posványokat, ott hol hajdan csak béka porongyok tanyáztak, most egy tágas — szép lovakkal, juhokkal, marhákkal ellepett legelőt, virágzó réteket, 's egy igen szép ángol kertet láthatni.

Palkonya, magyar f. 98 kath. lak. F. U. többen.

Petőhenye, magyar f. 145 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Pókafa, magyar f. 197 kath. 35 'sidó lak. F. U. többen.

Pölöske, magyar f. 553 kath. lak. Határjában van egy nagy bozótos hely, 's egy régi várnak omladéka. Erdeje, szőllőhegye szép. Feje a' G. Széchenyi István egyik uradalmának.

Pölöskefej, magyar f. 450 kath. lak. F. U. Inkey 's m. t.

Pőtréte, magyar f. 434 kath. lak. F. U. Rajky, Horváth.

Rád, magyar f. 694 kath. 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. többen.

Rada (Kis), magyar f. 338 kath. lak. Tágas legelőjén sok marhát tart. Erdő. Szőllőhegy. Sok bozótos hely. F. U. a' szalavári apát.

Rada (Nagy), magyar f. 504 kath. lak. F. U. a' szalavári apát.

Rajk (Alsó), magyar f. 344 kath. lak. F. U. Inkey fam.

Rajk (Felső), magyar f. 569 kath. lak. F. U. Rajky, Horváth.

Récse (Kis), magyar f. 165 kath. lak. F. U. többen.

Récse (Nagy), magyar f. 519 kath. 15 evang. lak. Földje termékeny. Derék erdeje és szőllője van. Kath. paroch. templom. Határjában 2 templom omladékait láthatni, az egyik mindjárt a' helység mellett, a' másik pedig erdők közt van; azonkívűl a' szántóföldeken sok régi fegyvereket, és hadi készűleteket ásnak ki. F. U. Inkey familia.

Sándorháza, magyar f. 585 kath. 15 'sidó lak. F. U. többen.

Sárszegh, magyar f. 152 kath. lak. F. U. Bán familia.

Sormás, magyar f. 760 kath. lak. F. U. H. Batthyáni.

Söjtör, magyar f. 1482 kath. 3 evang. 25 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. többen.

Szabár, magyar f. 701 kath 4 evang. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. G. Saller Judith örökösei.

Szegfalu, magyar f. 104 kath. lak F. U. többen.

Szent András, magyar f. 316 kath. 11 'sidó lak. F. U. többen.

Szent Balás, magyar f. 747 kath. 4 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. Inkey János, Skublics.

Szent Jakab, magyar f. 237 kath. 7 evang. lak. Nagy erdő. F. U. G. Festetics László.

Szent László Egyháza, magyar f. 618 kath. 5 evang. 59 'sidó lak. Franciskanus klastrom. Synagóga. F. U. többen.

Szent László (Puszta), magyar f. 122 kath. 161 evang. lak. Evang. templom. F. U. Sümeghi, Oszterhuber, Nagy.

Szent Miklós, német f. 408 kath. lak. F. U. H. Batthyáni.

Szent Péterúr, magyar f. 996 kath. 5 ref. 77 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. többen.

Szepetnek, magyar-horvát-német f. 972 kath. 377 evang. lak. Kath. és evang. anya templomok. Nagy marhatartás. F. U. H. Batthyáni.

Szerdahely, magyar f. 890 kath. 4 'sidó lak. F. U. az Inkey fam.

Szigeth, magyar f. 212 kath. lak. F. U. a' kamara, Inkey, 's m. t.

Szöpötk, magyar f. a' Szala mellett: 611 kath. 3 evang. 7 'sidó lak. F. U. G. Festetics László.

Tilaj, magyar f. 319 kath. lak. F. U. Csányi familia.

Tüttös, magyar f. 360 kath. 16 'sidó lak. F. U. többen.

Ujfalu, magyar f. 85 kath. lak. F. U. Botka, 's m. t.

Ujlak, magyar f. 425 kath. lak. F. U. a' veszprémi káptalan.

Újudvar, magyar f. 186 kath. 2 evang. 4 'sidó lak. Fekszik egy domboktól körűl vétetett mély völgyben. F. U. Inkey 's m. t.

Vöczkönd, magyar f. 183 kath. lak. F. U. a' kapornaki apát.

Vöör, magyar f. 116 kath. lak. F. U. többen.

Népes Puszták.

Bánfa, Rádhoz közel: 77 kath. lak.

Barabás, Szalabér mellett: 10 kath. lak.

Báránd (Alsó és Felső), 44 kath. lak.

Barnak, Egerszeghhez 3 óra: 103 kath. lak. F. U. G. Széchenyi István.

Bebes, 54 kath. lak. F. U. G. Széchenyi István.

Bőtefa, Apátihoz 1 óra: 28 kath. lak.

Búberek, Esztergálhoz ½ mfd. 14 kath. lak.

Csapi (Kis), N. Récse mellett: 3 kath. lak.

Csehi, N. Récséhez 3 fertály: 33 kath. lak.

Dobrony, Szalabérhez ½ óra: 30 kath. lak.

Fakós, Hahót mellett: 57 kath. lak.

Ferkend, Szala Apáthi mellett: 16 kath. lak.

Kálmáncsa, 25 kath. lak.

Morgán, 16 kath. lak. F. U. Inkey János. Van itt ménes, gulya, 's egy nézésre méltó malom.

Miriczel, Kanisához $^1/_2$ óra: 62 kath. lak.
Pataj (*Kűrtös*), 32 kath. lak.
Petend, N. Récse mellett: 11 kath. lak.
Rokolány, Sz. Péterúr mellett: 35 kath. lak.
Sz. Tamás, Egyház Sz. László mellett: 37 kath. lak. F. U. Dőry.
Uj major, Ollár mellett: 36 kath. lak.
Ungh, Diós Kál filial. 20 kath. lak. F. U. Inkey.

IV. A' SZALA EGERSZEGHI JÁRÁS.

Van benne: 2 mező város, — magyar.
118 falu, u m: 113 magyar, 5 horvát.
31 népes puszta, — magyar.
Népessége: 35,388 lélek, u. m:
Vallásokra: 32,821 r. kath. 301 evang. 1475 ref. 791 'sidó.
Nyelvökre: 32,245 magyar, — 2352 horvát, — 791 'sidó.

Mező Városok.

Szala Egerszegh, magyar m. v. a' Szala vize mellett, Budához 24 Po'sonyhoz 21 mértföldnyire, egy kies termékeny vidéken. Hajdan híres város volt, 's kőfallal volt bekerítve; mostan pedig ékességére szolgálnak: a' roppant és szép vármegyeháza, mellyben tartatnak a' gyülések; az igen szép izlésü 2 tornyos kath. szentegyház, a' synagóga, pósta hivatal, ispotály, patika 's a' t. Tágas határjának egy része homokos ugyan de termékeny. Nagy kiterjedésü szőllőhegyei jó borral fizetnek. Roppant tölgyes erdeje makkot, gubacsot bőven szolgáltat. 9 országos vásárjai népesek, kivált a' szarvas marhára. 3454 lélekre menő lakosai, kik 3 ref. 349 'sidókon kivűl mind r. katholikusok — főképpen gazdálkodásból, azután mesterségekből táplálják magokat, 's minthogy némelly privilegiumokkal birnak — tehetősek. F. U. a' szombathelyi püspök.

Nova, magyar m. v. Egerszeghtől délre $3^1/_2$ mértföldnyire: 670 kath. 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Földjei

meg lehetős termékenyek. Erdeje igen nagy 's benne hamuzsir, és szekérkenőcs főzettetik. Szőllőhegye, legelője elég. F. U. a' szombathelyi püspök.

Faluk.

Andráshida, magyar f. a' Szala mellett: 347 kath. 8 'sidó lak. F. U. többen.

Apátfa, magyar f. 84 kath. lak. F. U. a' kapornaki apát.

Bagód (*Alsó*), magyar f. a' Szala mellett: 296 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. Farkas, Skublis 's m. t.

Bagód (*Felső*), magyar f. 154 kath. lak. F. U. többen.

Bák, magyar f. 549 kath. 3 'sidó lak. Szép erdő, és szőllőhegy. F. U. G. Széchenyi István.

Báza, magyar f. 105 kath. lak. F. U. többen.

Bazita, magyar f. 114 kath. lak. F. U. többen.

Becsehely, magyar f. 611 kath. lak. Tágas határja jó búzát terem. Van itt egy ménes és nagy marha 's juhtenyésztés. F. U. Csúzy, és Halasy fam.

Bécz, magyar f. 284 kath. lak. F. U. G. Szapáry.

Bekeháza, magyar f. 50 kath. lak. F. U. Csillagh fam.

Bessenye, magyar f. 296 kath. lak. F. U. többen.

Bóczfölde, magyar f. 443 kath. 9 'sidó lak. F. U. többen.

Bóldogfa, magyar f. 412 kath. 13 'sidó lak. F. U. többen.

Bollahida, magyar f. 96 kath. 78 evang. 34 ref. lak. F. U. többen.

Bonczófölde, magyar f. 242 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. Orosz, 's m. t.

Borsfa, magyar f. 261 kath. 5 'sidó lak. F. U. Csúzy 's m. t.

Böde, magyar f. 216 kath. lak. F. U. többen.

Böröná, magyar f. 310 kath. 12 'sidó lak. Pósta hivatal. F. U. többen.

Bucsuta, magyar f. 465 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Buda (*Kis*), magyar f. 110 kath. lak. F. U. többen.

Budafa, magyar f. 147 kath. lak. F. U. többen.

Bükk, magyar f. 470 kath. lak. F. U. többen.

Cseke, magyar f. 231 kath. 4 'sidó lak. F. U. H. Eszterházy.

Csertalakos, magyar f. 99 kath. lak.

Csömödör, magyar f. 283 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Csörneföldé, magyar f. 284 kath. lak. Szép erdejében sok vadak tanyáznak. F. U. H. Eszterházy.

Csörnöcz (*Kis*), magyar f. 142 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Döbri, magyar f. 366 kath. 26 'sidó lak. F. U. többen

Dobrony, magyar f. 91 kath. lak. F. U. többen.

Döbréte, magyar f. 153 kath. lak. F. U. többen.

Dömeföldé, magyar f. 232 kath. lak. F. U. többen.

Ebergény, magyar f. 362 kath. lak. F. U. Ebergényi 's m. t.

Ederics, magyar f. 123 kath. 149 evang. lak. F. U. Dőry.

Egyeduta, magyar f. 560 kath. lak. Nagy ló és marhatartás. Mocsáros, termékeny határ. F. U. G. Szapáry.

Gébárd, magyar f. 89 kath. lak. F. U. nemesek.

Gellénháza, magyar f. 178 kath. 8 'sidó lak. F. U. többen.

Gombosszeg, magyar f. 61 kath. lak. F. U. többen.

Gútorföldé, magyar f. 222 kath. 3 evang. 8 'sidó lak. F. U. többen.

Hagyaros, magyar f. 99 kath. lak. F. U. többen.

Hottó, magyar f. 192 kath. lak. F. U. többen.

Iborfa, magyar f. 40 kath. 21 evang. lak.

Kálóczfa, magyar f. 47 kath. lak. F. U. Farkas, 's m. t.

Kanyóvár, magyar f. 245 kath. lak. F. U. Foky fam.

Karácsonfa, magyar f. 171 kath. lak. F. U. a' szombathelyi püspök.

Kaszaháza, magyar f. 87 kath. 8 'sidó lak. F. U. Horváth.

Kávás, magyar f. 241 kath. lak. F. U. többen.

Keresztúr (*Petri*), magyar f. 187 kath. 4 'sidó lak. F. U. többen.

Keretye, magyar f. 119 kath. 4 evang. 5 'sidó lak. F. U. Dőry.

Kozmadombja, magyar f. 270 kath. lak. F. U. többen.

Kökényes Mindszent, magyar f. 97 kath. lak F. U. többen.

Kustánszegh, magyar f. 85 kath. 4 evang. 351 ref. 3 'sidó lak. Ref anya templom. Vendégfogadó. F. U. többen.

Kútas (*Kis*), magyar f. 166 kath. lak F. U. többen.

Kútas (*Nagy*), magyar f. 381 kath. 15 'sidó lak. F. U. G. Széchenyi István 's más nemesek.

Lak (*Ormánd*), magyar f. 130 kath. 2 evang. lak. F. U. Hertelendy.

Lakos (*Kis*), magyar f. 107 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Lasztonya, magyar f. 149 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Lengyel (*Kis*), magyar f. 48 kath. 15 ref. lak.

Lengyel (*Nagy*), magyar f. 355 kath. 2 evang. 18 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. Tuboly, Dvornikovics, 's m. t.

Letenye, magyar f. a' Mura mellett: 679 kath. 4 'sidó lak. Az 1826-diki tűz olta egyenes lineába épűlt. Kath. paroch. templom. Urasági kastély. Svájczeráj. Országos vásárok. Határja sok javakkal bővölködik; terem jó búzát, sok dohányt, dinnyét, gyümölcsöt, bort. Erdeje 's legelője tágas, a' honnan mind a' ló, mind a' marha és juhtenyésztés szép divatjában van. F. U. G. Szapáry fam.

Lispe, magyar f. 115 kath. lak. F. U. többen.

Liczkó (*Kis és Nagy*), 2 magyar f. 160 kath. 4 'sidó lak. F. U. többen.

Mikefa, magyar f. 170 kath. 4 ref. 10 'sidó lak. F. U. többen.

Millej, magyar f. 95 kath. 120 ref. 5 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. többen.

Mogyoród (*Puszta*), magyar f. 624 kath. 3 evang. 2 ref. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. többen.

Mólnári, horvát f. 394 kath. lak. F. U. Csúzy, Halasy.

Morócz, magyar f. 161 kath. lak. F. U. többen.

Natrapfa, magyar f. 269 kath. 5 'sidó lak. F. U. G. Széchenyi.

Németfa, magyar f. 45 kath. 46 ref. lak. F. U. többen.

Neszele, magyar f. 122 kath. lak. F. U. többen.

Oláh, magyar f. 129 kath. 3 evang. 92 'sidó lak. Nevezetes sok korcsmáiról és sok ökör hizlaltatásáról. F. U. többen.

Óltárcz, magyar f. 604 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Oroklán, magyar f. 70 kath. 21 evang. 3 ref. lak. F. U. Deák familia.

Ortaháza, magyar f. 187 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Páka, magyar f. 645 kath. 7 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szép erdő és szőllőhegy. Tágas legelő. Ménes. F. U. H. Eszterházy, G. Erdődy.

Páli (*Kis*), magyar f. 180 kath. lak.

Páli (*Nagy*), magyar f. 282 kath. lak. F. U. a' Festetics grófi familia.

Pálfiszegh, magyar f. 72 kath. 158 ref. lak. F. U. a' Pálfy Egyed, és a' régi Millej fam. örökösei.

Petri, horvát f. 164 kath. lak. F. U. Inkey.

Póla, magyar f. 513 kath. 24 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Vendégfogadó. F. U. Csúzy, Halasy fam.

Pózva, magyar f. 131 kath. lak. F. U. G. Festetics.

*Pördeföld*e, magyar f. 142 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Rám, magyar f. 62 kath. lak. F. U. nemesek.

Rátk, magyar f. a' Mura mellett: 139 kath. lak. F. U. Inkey.

Rózsásszegh, magyar f. 184 kath. 6 'sidó lak. F. U. többen.

Ságod, magyar f. 327 kath. 5 'sidó lak. F. U. többen.

Sárhida, magyar f. 419 kath. lak. F. U. többen.

*Sőmjénföld*e, horvát f. 331 kath. lak. F. U. az Inkey familia.

Szemenye (*Alsó*), magyar f. 192 kath. lak.

Szemenye (*Felső*), magyar f. közel a' Murához: 202 kath. 8 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Gazdag határ. F. U. H. Eszterházy.

Szent Adorján, magyar f. 162 kath. lak. F. U. többen.

Sz. György Bánok, magyar f. 827 kath. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. H. Eszterházy.

Sz. Iván, magyar f. 295 kath. 3 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F U. G. Festetics László.

Sz. Király, magyar f. 225 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Sz. Liszló, magyar f. 257 kath. lak. F. U. többen.

Sz. Lörincz, magyar f. 221 kath. lak.

Sz Margit, magyar f. 82 kath. lak. F. U. Sümeghy.

Sz Márton (*Tót*), horvát f. 573 kath. 5 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Szép urasági kastély és kert. Nagy marha tenyésztés. F. U. Bedekovich Fridrik.

Sz. Mihályfa, magyar f. 50 kath. lak. F. U. Boros, Farkas.

Sz. Őrzsébet, magyar f. 89 kath. lak. F. U. többen.

Sz. Pál, magyar f. 59 kath. lak. F. U. többen.

Sz. Péterfölde, magyar f. 145 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Szerdahely (Tót), horvát f. közel a' Murához: 890 kath. 2 'sidó lak. F. U. Czúzy, Halasy fam.

Szigeth (*Kis*) magyar f. 330 kath. 15 'sidó lak. F. U. H. Eszterházy.

Tárnok, magyar f. 501 kath. 11 evang. 49 sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' Deák familia.

Teskánd, magyar f. 127 kath. lak. F. U. többen.

Tolmács, magyar f. 216 kath. lak. F. U. H. Eszt erházy.

Tormaföldе, magyar f. 306 kath. lak. F. U. G. Szapáry, Keresztúry.

Tőfej, magyar f. 249 kath. lak. F. U. többen.

Töttös, magyar f. 370 kath. lak. F. U. G. Széchenyi István.

Vakola, magyar f. 52 kath. lak. F. U. többen.

Vakonya, magyar f. 193 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Várfölde, magyar f. 318 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Várhotta, magyar f. 106 kath. lak. F. U. többen.

Vitenyéd, magyar f. 194 kath. lak. F. U. a' szombathelyi káptalan.

Vétyem, magyar f. a' Kerka és Mura öszve folyásánál: 205 kath. 15 'sidó lak. Üveghuta. F. U. H. Eszterházy.

Zajk vagy *Szajk*, magyar f. 314 kath. 2 'sidó lak. F. U. a' G. Zychy fam.

Zebeczke, magyar f. 206 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Népes Puszták.

Aligvár, Szemenyéhez $1\frac{1}{2}$ óra: 36 kath. lak.

Árkosháza, Millej filial. 16 kath. lak.

Bánszeg és *Borbásszeg*, 2 puszta Becsvölgye mellett: 37 kath. 50 ref. 4 'sidó lak. F. U. Barabás 's m. t.

Erdőhát, Páka filial. 45 kath. lak.

Falud (Nagy), Egerszeghhez 1 mfd. 50 kath. 3 ref. lak.

Gerátszegh, Millejhez $1\frac{1}{2}$ óra: 51 kath. 8 ref. lak.

Győrfiszegh, Millej filial. 2 kath. 17 ref. lak.

Gyepüs, N. Lengyel filial. 46 kath. lak.

Görbö, Tárnokhoz 1 óra: 19 kath. lak.

Hegyi, N. Lengyel filial. 4 kath. lak.

Hencse, Tárnokhoz 3 fertály: 72 kath. lak.

Himfölde, Pákához $\frac{1}{2}$ mfd. 44 kath. lak.

Kamánháza, Pákához $\frac{3}{4}$ mfd. 45 kath. lak.

Keresszegh, Millejhez 1 óra: 13 kath. 22 ref. lak.

Kisfalu, Szécsi Szigethhez 3 fertály. 15 kath. lak.

Kisfalud, Tárnokhoz 1 óra: 17 kath. lak.

Majosfa, Nova filial. 25 kath. lak.

Paisszegh, Millejhez 5 fertály: 25 kath. 524 ref. lak.

Petrócz, Szécsi Szigethhez 3 fertály: 16 kath. 3 ref. lak.

Szompács, P. Mogyoród filial. 28 kath. lak.

Taposháza cúm Zelefa, N. Lengyelhez 1 óra: 38 kath. lak.

Tubolyszegh, Millejhez $\frac{1}{2}$ óra: 51 kath. 1 evang. 80 ref. lak. Majoratus jószága a' Tuboly familiának.

Vargaszegh, Millej filial 16 kath. 21 ref. lak.

Vasszegh, Millej filial. 9 kath. lak.

Voliczka, P. Mogyoródhoz $1\frac{1}{2}$ óra: 25 kath. lak.

Vörösszegh, Millej filial. 3 kath. 14 ref. lak.

Vadamas, Tárnokhoz 5 fertály: 29 kath. lak.

Valiczka, Tárnok filial. 10 kath. lak.

Vörcsök, Szemenye filial. 53 kath. lak. F. U. G. Zychy.

Zágorhida Nova mellett: 32 kath. lak.

Zél (Nemes), Böröndtől 1 óra: 39 kath. lak.

V. A' LÖVŐI JÁRÁS.

Van benne: 8 mező város, u. m: 6 magyar, 2 vindustót.

102 falu, u. m: 78 magyar, 24 vindustót.

3 népes puszta, magyar.

Népessége: 35,543 lélek, u. m:

Vallásokra: 32,387 kath. 56 evang. 2704 ref. 7 óhitű, 389 'sidó.

Nyelvökre: 22,807 magyar, 12,347 vindustót, 389 'sidó.

Mező Városok.

Bellatincz, vindustót m. v. egy róna termékeny, de áradásoknak kitett vidéken: 653 kath. 7 óhitű, 5 evang. 34 'sidó lak. Van itt egy nagy várkastély, kath. paroch. templom, roppant magház. Feje egy uradalomnak, mellyhez 21 helység tartozik, 's melly a' megyében a' legtermékenyebb vidéket foglalya el, 's csupa vindustótok lakják. Birtokossa vólt ezelőtt a' G. Csáky most pedig a' Gyika nemes familia, kinek mind a' gazdálkodás jobb lábra való állitásáért, mind a' jobbágytelkek rendbeszedéséért, mind pedig magának a' városnak szépitéséért, sokat köszönhet ezen különben elhagyattatott vidék.

Csesztreg, magyar m. v. 513 kath. 4 ref. 10 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Határja hegyes, völgyes. Bora meglehetős. Vizi malmai jók. Itt köszörű köveket is csinálnak. F. U. H. Eszterházy.

Dobrónak, magyar m. v. 785 kath. 10 sidó lak. Kath. paroch. templom. Földje hegyes és lapályos. Bora középszerű. Rétje kevés de jó. F. U. H. Eszterházy.

Lendva (Alsó) (Unter Limbach), magyar m. v. a' Lendva mellett: 819 kath. 5 ref. 62 'sidó lak. Ékességére szolgálnak: a' hegyen épült nagy várkastély, a' kath. paroch. templom, pósta hivatal, 's más urasági épületek. Szőllőhegye nagy kiterjedésű. Országos vásárja, melly October 28-ikán tartatik, különösen szarvasmarhára nézve hires. Feje a' H. Eszterházy egyik uradalmának, mellyet hajdan a' hatalmas

Bánfy nemzetség birt. Némellyek úgy vélekednek, hogy a' város régenten római colonia volt, 's Lindaviának neveztetett.

Lenti vagy *Lenthi* és *Nempthi*, magyar m. v. 622 kath. 2 ref. 9 'sidó lak. Kath. paroch. templom. Termékeny határját a' Kerka vize gyakran elönti. Szőllőhegye, és igen szép makkos erdeje van. Feje egy uradalomnak, mellyet hasonlóul a' Bánfiak birtak, de most H. Eszterházyt esmeri urának.

Szála Lövő, magyar m. v. a' Szala vize mellett: 408 kath. 15 evang. 160 'sidó l. Kath. filial. templom. Synagóga. Pósta hivatal. Határja nem igen nagy, 's csak közép termékenységü. F. U. több közbirtokosok

Turnische, vindustót m. v. a' Lendva mellett: 883 kath. lak. Kath. paroch. temploma igen régi nevezetes Góth épület. Lakosai robotra nem járnak, hanem többnyire mesteremberek, u. m: vargák, szűr ésapró szabók, timárok, de a' sok tűz miatt szegények. F. U. a' Gyika familia.

Szécsi Szigeth, magyar m. v. a' Kerka vizénél: 206 kath. 1 evang. 2 'sidó lak. Van egy régi várkastéllya és kath. paroch. temploma. Határja áldott; van bora, búzája, erdeje 's jó legelője. Feje a' G. Szapáriak uradalmának, mellyet hajdan a' Szécsi hatalmas familia birt.

Faluk.

Adriáncz, vindustót f. 711 kath. lak. F. U. Gyika.

Baglad, magyar f. 153 kath. 1 evang. 13 ref. lak. F. U. Pogány.

Bagonya, magyar f. 428 kath. lak. Kath. paroch. templom. Marha vásárja hires. F. U. H. Eszterházy.

Bakónak, magyar f. 107 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Baksa, magyar f. 380 kath. 13 ref. 17 'sidó lak. Pósta hivatal. F. U. többen.

Banota, magyar f. 94 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Barabás, magyar f. 287 kath. 12 'sidó lak. F. U. Szecsődy 's m. t.

Bárhely, magyar f. 198 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Bisztricza (Alsó), vindustót f. 288 kath. lak.

Bisztricza (Felső), vindustót f. 510 kath. lak.

Bisztricza (Közép), vindustót f. 300 kath. lak. Mind a' 3 a' Mura mellékén fekszik 's róna lapályos határjok igen termékeny. F. U. Gyika fam.

Bődeháza, magyar f. 138 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Bördöcze, magyar f. 107 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Bratoncz, vindustót f. 289 kath. lak. F. U. Gyika.

Brezovicza, vindustót f. 285 kath. lak. F. U. Gyika familia.

Budafa, magyar f. 151 kath. lak. F. U. többen.

Cséb, magyar f. a' Szala vize mellett: 217 kath. lak F. U. a' Pogány familia.

Cserenczócz, vindustót f. 680 kath. lak. Kath. paroch templom. F. U. Gyika.

Csente, magyar f. 162 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Csitkócz, magyar f. 131 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Csöde (Belső és *Külső)*, 2 magyar f. 73 kath. 160 ref. lak. F. U. H, Eszterházy.

Csup, magyar f. 64 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Dédes, magyar f. 112 kath. lak. F. U. többen.

Deklesin, vindustót f. a' Mura mellett: 404 kath. lak. F. U. a' Gyika fam.

Dobrafölde, magyar f. 51 kath. 53 ref. lak. F. U. G. Szapáry.

Feritfalu, magyar f. 69 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Filócz, vindustót f. 429 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Gáborjánháza, magyar f. 232 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Ganicsa, vindustót f. 598 kath. lak. F. U. Gyika.

Gosztola, magyar f. 159 kath. lak. F. U. G. Szapáry.

Göntérháza, magyar f. 188 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Gyergyános, magyar f. 283 kath. lak. F. U. többen.

Gumilicza, vindustót f. 510 kath. lak. F. U. Gyika.

Hármashalom, magyar f. 230 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Háshágy, magyar f. 354 kath. 27 evang. lak. Kath. paroch. templom. F. U. többen.

Hernyék, magyar f. 256 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Hidvég, magyar f. 141 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Hoszúfalu, magyar f. 186 kath. 7 'sidó lak. F. U. H. Eszterházy.

Hoticza, vindustót f. 327 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Iklód, magyar f. 176 kath. lak. F. U. G. Szapáry.

Isakócz, vindustót f. 395 kath. lak. F. U. Gyika.

Iváncz, vindustót f. 286 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Jakabfa, magyar f. 260 kath. lak. F. U. többen.

Józecz, magyar f. 78 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Kálóczfa, magyar f. 360 kath. lak. F. U. H. Eszterházy, Szente.

Kamaháza, magyar f. 75 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Kápolna, magyar f. 265 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Kebele, magyar f. 442 kath. lak. F. U. H. Eszter. Inkey. Itt sok vargonya (Agaricus Cantharellus) terem.

Keményfa, magyar f. 115 kath, lak. F. U. többen.

Kopcsa, vindustót f. 390 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Kót, magyar f. 102 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Kozmadombja, magyar f. 7 kath. 120 ref. lak. F. U. a' Bezerédy familia.

Kútas (*Kerka*), magyar f. 343 kath. 34 ref. lak. F. U. H. Eszterházy.

Kútfej, magyar f. 206 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Lakos (*Alsó*), magyar f. 250 kath. lak.

Lakos (*Felső*), magyar f. 272 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Lippa, vindustót f. 451 kath. lak. F. U. Gyika

Lippakócz, vindustót f. 420 kath. lak. F. U. Gyika.

Lovászi, magyar f. 372 kath. lak. F. U. többen.

Mahomfa, magyar f. 163 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Marokfölde, magyar f. 478 ref. lak. F. U. H. Eszterházy.

Melincz, vindustót f. 440 kath. lak. F. U. Gyika.

Mindszent (*Zala*), magyar f. 319 kath. lak. F. U. többen.

Mumor, magyar f. 109 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Nedelicze vagy *Zorkóháza*, vindustót f. 515 kath. lak. F. U. Gyika.

Nemesnép, magyar f. 226 kath. 221 ref. lak. F. U. többen.

Németfalu, magyar f. 275 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Páczod, magyar f. 14 kath. 50 ref. lak. F. U. G. Batthyáni.

Palina, vindustót f. 1033 kath. lak. F. U. Gyika.

Péntekfalu, magyar f. 26 kath. lak F. U. H. Eszterházy.

Petesháza, magyar f. 517 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Pincze, magyar f. 230 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Pór Szombat, magyar f. 281 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Radamos, magyar f. 366 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Ramocsa, magyar f. 29 kath. 139 ref. lak. F. U. H. Eszterházy.

Redics, magyar f. 614 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. H. Eszterházy.

Renkócz, vindustót f. 396 kath. lak. F. U. Gyika.

Reznek, magyar f. 525 kath. lak. Van egy régi vára. F. U. a' Bernáth familia.

Salómvár, magyar f. a' Szala vize mellett: 482 kath. 30 'sidó lak. Kath. paroch. templom. A' Szala partján valami régi várnak maradványait láthatni. F. U. a' Salomváry familia.

Sárd (*Belső*), magyar f. 158 kath. lak.

Sárd (*Külső*), magyar f. 122 kath. lak. F. U. többen.

Strelecz, vindustót f. 211 kath. lak. F. U. H. Eszterházy. Határjában van egy igen jó izü forrás, mellyhez szent Vid napján nagy öszvejövetelek történnek, 's mellynek vizével szemeiket szokták mosni az emberek.

Szalapataka, magyar f. 475 kath. 26 'sidó lak. F. U. többen.

Szent Györgyvölgye, magyar f. 107 kath. 7 evang. 941 ref. lak. Kath. és refor. anya templomok. F. U. több nemesek.

Szécsi Szent László, magyar f. 73 kath. 275 ref. lak. F. U. G. Szapáry.

Szent Mihályfa, magyar f. 218 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Szent Miklós, magyar f. 360 kath. 6 'sidó lak. Kath. paroch. templom. F. U. H. Eszterházy.

Szent Örsébeth (*Alsó*), magyar f. 420 kath. 4 'sidó lak. F. U. H. Eszterházy.

Szent Örsébeth (*Felső*), magyar f. 19 kath. 141 ref. lak. F. U. többen.

Szent Péter (*Puszta*), magyar f. 48 kath. 55 ref. lak. F. U. többen.

Szilvágy, magyar f. 364 kath. lak. F. U. a' szombathelyi püspök.

Szijártóháza, magyar f. 118 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Szombatfa, magyar f. 119 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Szombathely, magyar f. 227 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Teskánd, magyar f. 127 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Tótfalu, magyar f. 110 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Tüskeszer, vindustót f. 539 kath. lak. F. U. Gyika.

Ujfalu, magyar f. 85 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Ujfalu (*Lendva*), magyar f. 290 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Zorkóháza, lásd *Nedelicze*.

Vaspőr, magyar f. 451 kath. lak. F. U. többen.

Völgyifalu, magyar f. 270 kath. lak. F. U. H. Eszterházy.

Zsizsekszer, vindustót f. 374 kath. lak. F. U. Gyika.

Népes puszták.

Apáthi, Baksához 1 mfd. 27 kath. lak.

Goliczа, Sz. Györgyvölgy filial. 13 kath. lak.

Szabolakos, Rédicshez ½ óra: 36 kath. lak.

VI. A' MURAKÖZI JÁRÁS.

Van benne: 7 m. v., u. m: 5 horvát, 1 magyar-horvát, 1 horvát-magyar.

115 falu, mind horvát.

13 népes puszta, mind horvát.

Népessége: 51,229 lélek, u. m:

Vallásokra: 50,787 kath. 237 evang. 15 ref. 38 ó hitü, 152 'sidó.

Nyelvökre: 49,503 horváth, 1574 magyar, 152 'sidó.

Mező Városok.

Csáktornya (Czakathurn), vegyes horvát-magyar mező város. Fekszik a' Ternova patakja mellett, egy igen kies vidéken, ott hol a' budai, bécsi, gréczi, és zágrábi pósta utak öszve jönnek: 1298 kath. 20 ó hitü, 5 ref. 152 'sidó lak. Ékesíti a' várost a' 4 emeletes tornyos váron kivül, a' kath. és ó hitüek temploma, a' sz. Ferencz szerzetesek monostora, a' synagóga, pósta hivatal, több derék vendégfogadók 's a' t. Szöllőhegye roppant kiterjedésü, 's jó és erős asztali bort szolgáltat. Vadas kertje is van. Országos

vásárjai hiresek, kivált a' sertésekre, jó lovakra, és szarvasmarhára nézve.

Ezen várost I. Lajos Istvánnak, Erdélyországi Vajdának ajándékozta; később a' dicső Zrinyi familia birtokába jött, ki alatt mind a' város, mind a' vár nagy hirre és fényre kapott Ugyan is a' pompás négyszegeletü sánczokkal és kőfallal bekeritett vár, nem csak a' törököktől el zsákmányolt temérdek fegyverek, kardok, ágyuk, zászlók, lófarkok, hanem egyszersmind egy hires könyvtárnak 's képek gyűjteményének is rakhelyévé lett. Gyászba borult ezen hely Zrinyi Péternek Frangepánnal való öszve esküvése miatt, a' midőn Spankavics császári generalis a' várat ostrommal bekeritvén, maga a' szerencsétlen Zrinyi, Frangepánnal együtt éjjel elszökött, de a' vár az emlitett vezér kezére jutott. A' városhoz közel lévő ligetben állott hajdan a' Paulinusok klastroma. Ennek szentegyházában temetkezett régenten a' Zrinyi nemzetség, 's a' szigetvári nagy hősnek Miklósnak fejét is ide hozták nagy pompával eltemetni, Tahy Ferencz és Batthyáni Boldizsár a' győri táborból.

A' Zrinyi familia kihaltával, az egész csáktornyai uradalom, melly 90 helységekből áll, a' kamara birtokába esett; későbben gróf Althann Mihálynak ajándékoztatott, a' Szala vármegyei örökös fő ispánysággal együtt; jelenleg azonban mind a' várost mind az uradalmat G. Festetics László birja.

Köttori, horvát m. v. a' Mura mellett: 1971 kath. lak. kik többnyire fuvarozásból élnek. Vizi malmai jók. Van egy kath. paroch. temploma. F. U. G. Festetics László.

Nedelicz, horvát m. v. 1001 kath. lak. Kath. paroch. templom. Harminczad hivatal. F. U. G. Festetics László.

Légrád, magyar-horvát m. v. a' Dráva és Mura vizek öszve folyásánál: 1884 kath. 18 ó hitü, 237 evang. 10 ref. lak. kik többnyire kereskedésböl, hajózásból, és fuvarozásból élnek. Ezen város még nem olly nagyon régen a' Mura közben feküdt, de a' Dráva magának más ágyat csinálván, most Horváthország felöl fekszik. Van kath. és evang. temploma, szőllőhegye, sok malma, erdeje, 's termékeny lapályos határja. F. U. G. Festetics László.

Perlak, horvát m. v. közel a' Drávához: 2311 kath. lak. Kath. paroch. templom. Sóház. Szép epres és szedres kertek. A' városnak magának van rendes magistratusa. F. U. G. Festetics László.

Szerdahely, horvát m. v. a' Mura mellett, a' soproni országútban: 671 kath. lak. F. U. G. Festetics László.

Strido (Strigova), horvát m. v. közel a' Stájer határszélekhez: 259 kath. lak. Kath. paroch. templom. Szőllőhegye hires jóságu bort terem. F. U. G. Festetics László és a' helybeli plebánus.

Faluk.

Badlichán, horvát f. 79 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Bellicza, horvát f. 486 kath. lak. Kath. paroch. templom. Kastély. Ménes. Dohány termesztés. F. U. Inkey familia.

Benkovecz, horvát f. 198 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Bogdanovecz, horvát f. 111 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Brezovecz, horvát f. 107 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Brezje, horvát f. 69 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Bukovje, horvát f. 44 kath. lak. F. U. Kregár.

Buzovecz, horvát f. 167 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Cheztyanecz, horvát f. 59 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Chrechán, horvát f. 175 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Chukovecz, horvát f. 249 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Csehovecz, horvát f. 462 kath. lak. F. U. G. Festetics

Csukovecz, horvát f. 246 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Czirkovlyán, horvát f. 733 kath. lak. Itt hajdan templáriusok voltak. F. U. G. Festetics.

Dekanovecz, horvát f. 459 kath. lak. Kath. paroch. templom. Kastély. Dohány termesztés. F. U. a' kamara.

Dersimerecz, horvát f. 361 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Domasinecz, horvát f. 1065 kath. lak. Nagy dohány termesztés. F. U. a' kamara.

Dragoszlavecz, horvát f. 207 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Dragoszlavecz, horvát f. Lopatinecz filial 135 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Draskovecz, horvát f. 564 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. G. Festetics.

Dobrava (Alsó), horvát f. 2026 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. G. Festetics.

Dubrava, horvát f. 203 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Dvorische, horvát f. 259 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Ferketineez, horvát f. 196 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Gardinovecz, horvát f. 532 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Gerkavecz, horvát f. 114 kath. lak. F. U. Ernusz.

Gibina, horvát f. 214 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Globoczkó, horvát f. 129 kath. lak. Hires bor. F. U. G. Festetics.

Gorichán, horvát f. 2048 kath. lak. Ménes. Dohány termesztés. Vizi malom. F. U. G. Festetics.

Gorichicza, horvát f. 65 kath. lak. F. U. Vucsák fam.

Grabovnik, horvát f. 103 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Hemuszevecz, horvát f. 184 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Hernye, horvát f. 126 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Hodossán, horvát f. 899 kath. lak. kik dohányt termesztenek, 's jó lovakat nevelnek. F. U. G. Festetics.

Hracsán (Alsó), horvát f. 206 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Hracsán (Felső), horvát f. 360 kath. lak. Svájczeráj. F. U. G. Festetics.

Jalsovecz, horvát f. 179 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Jurchevecz, horvát f. 319 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Jurovecz, horvát f. 70 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Ivanovecz, horvát f. 447 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Kanisa (Rácz), horvát f. a' Mura mellett: 182 kath. lak. Kastély. Harminczad hivatal. Sós forrás. F. U. G. Festetics.

Kerchinovecz, horvát f. 34 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Konczovdol, horvát f. 126 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Kralyevecz (*Alsó*), horvát f. 914 kath. lak. Svájczeráj. F. U. G. Festetics.

Kralyevecz (*Felső*), horvát f. 239 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Krisovecz, horvát f. 255 kath. lak. F. U. G. Festetics, és Gabelics.

Kristanovecz, horvát f. 179 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Kurschanecz, horvát f. a' Dráva mellett, Varasdhoz 1 mértföldnyire: 190 kath. lak. Az ezen helység környékén lévő roppant erdőkben, hol Zrinyi Miklós 1664-ben vadászat alkalmával egy vadkan által megölettetett, láthatni egy emlékoszlopot, mellyen a' következő versek olvastatnak:

„Hic cadit invictus, condam interfectus ab Apro
 Zrinyi; praeda suis hostibus apta magis.
Qui tot mille feros ferro superaverat hostes,
 Victor, ab immani vincitur ipse fera.
Sors bona nil aliud mediis tenebat in armis,
 Eripuit fato sors mala nil aliud,
Ille quidem finivit opus, vitaeque labores,
 Ast patriae infelix incipit esse labor.
Ille quidem nostros mirabitur aethere casus,
 Flebit et illius nostra ruina necem
Quam sit in humanis sors impia proxima rebus
 Mortis in hoc speculo quisque videre potest."

Lapsina, horvát f. 74 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Leszkovecz, horvát f. 58 kath. lak. F. U. B. Knesevich.

Lochovecz, horvát f. 142 kath. lak. F. U. többen.

Lopatinecz, horvát f. 341 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. G. Festeties.

Machkovecz, horvát f. 149 kath. lak. F. U. B. Knesevich.

Maczinecz, horvát f. 279 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Maria (Sz.), horvát f. 1618 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. G. Festetics.

Markovchina, horváth f. 38 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Maroff, horvát f. 172 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Martinossovecz, horvát f. 69 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Márton (Sz.), horvát f. 244 kath. lak. Az ide való kath. paroch. templom, hajdan a' templariusoké volt. F. U. G. Festetics.

Mihalovecz, horvát f. 89 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Mihalyevecz (Alsó), horváth f. 933 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Mihalyevecz (Felső), horvát f. 109 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Mihovlán, horvát f. 59 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Miklovecz, horvát f. 131 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Nedelische, horvát f. 536 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Novakovecz, horvát f. 775 kath. lak. F. U. G. Festetics és Gabelics fam.

Novozello, horvát f. 217 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Obrezanecz, horvát f. 175 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Okrugli, horvát f. 201 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Oporovecz, horvát f. 312 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Orehovecz, horvát f. 573 kath. lak. Svájczeráj. Szép erdő. F. U. G. Festetics.

Ottok, horvát f. 75 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Pallinovecz, horvát f. 429 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Pallovecz, horvát f. 452 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Peklenicza, horváth f. 195 kath. lak. Kastély. Vizimalom. Kőszénbánya. Kőolaj készités. F. U. G. Festetics.

Perhovecz, horvát f. 191 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Podbrest, horvát f. 235 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Podturen, horvát f. 965 kath. lak. Kath. paroch. temploma egy régi gothus épület. F. U. G. Festetics.

Preszeka, horvát f. 98 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Pretetinecz, horvát f. 279 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Pribiszlavecz, horvát f. 479 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Puschina, horvát f. 185 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Pusztakovecz (*Alsó*), horvát f. 176 kath. lak. F. U. Séllyei.
Pusztakovecz (*Felső*), horvát f. 208 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Putian, horvát f. 167 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Sabnik, horvát f. 172 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Saffarszkó, horvát f. 187 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Szenkovecz, horvát f. 157 kath. lak F. U. B. Knesevich.
Schandorovecz, horvát f. 157 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Siskovecz, horvát f. 95 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Stefanevecz, horvát f. 269 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Strukovecz, horváth. f. 114 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Szavszkovesz, horváth. f. 176 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Szelnicza, horvát f. 830 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. G. Festetics.
Szivicza, horvát f. 269 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Szlákovecz, horvát f. 125 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Szlatinyák, horvát f. 201 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Szoboticza, horvát f. 472 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. G. Festetics és a' helybeli plebánus.
Sztanetinecz, horvát f. 129 kath. lak. Mész égetés. F. U. a' Karner familia.
Sztrahoninecz, horvát f. 385 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Ternovecz, horvát f. 185 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Ternovschák, horvát f. 122 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Totovecz, horvát f. 192 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Tupkovecz, horvát f. 119 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Turchisse, horvát f. 259 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Verhovlyán, horvát f. 119 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Veschicza, horvát f. 154 kath. lak. F. U. G. Festetics.
Vidovecz (*Alsó*), horvát f. 1568 kath. lak. Kath. paroch. templom. Pósta hivatal. F. U. G. Festetics.
Vidovecz (*Felső*), horvát f. 58 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Vratissinecz, horvát f. 256 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. G. Festetics.

Vullária, horvát f. 204 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Zászad, horvát f. 343 kath. lak. F. U. B. Knesevich.

Zebanecz, horvát f. 609 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Ztrelecz, horvát f. 149 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Tüskés Sz. György, horvát f. 177 kath. lak. Kath. paroch. templom. F. U. a' helybéli plebánus.

Népes Puszták.

Bukovecz, 167 kath. lak.

Uj Curia, 319 kath. lak. Nagy urasági major. Bortermesztés. F. U. G. Festetics.

Ferkanovecz, 210 kath. lak.

Szent Heléna, Csáktornya mellet: 51 kath. lak. Itt volt hajdan a' Paulinusok klastroma, melly a' Zrinyiek temetkező helyéül szolgált. Most van itt egy szép kastély és kert, halastó, vizimalom. F. U. B. Knesevich.

Jarovchák, 146 kath. lak.

Kapelchák, 119 kath. lak.

Szent Kereszt, 76 kath. lak.

Martán, 56 kath. lak.

Pleskovecz, 216 kath. lak.

Szent Rochus, Csáktornya mellett: 114 kath. lak.

Vuchetinecz, 193 kath. lak. F. U. G. Festetics.

Vugrisinecz, 160 kath. lak.

Vukanovecz, 240 kath. lak.

Ezeken kivül a' hegyekben és erdőkben szélyel szórva laknak: 2859 katholikus horvátok.

Jelentés.

A' tisztelt előfizető urak' neveit csak a' munka kijötte után kaphatván kezemhez, ezek a' jövő novemberi pesti vásárra megjelenendő 2-dik kötetben közöltethetnek.

Röviditések.

m. v.	*olvasd*			mező város
f.	„	„	„	falu
kath.	„	„	„	katholikus
evang.		„	„	evangelikus
ref.	„	„	„	reformatus
lak.	„	„	„	lakos v. lakosok
paroch.		„	„	parochialis
fil.	„	„	„	filialis
F. U.		„	„	Földes Ura
H.	„	„	„	Herczeg
G.	„	„	„	Gróf
B.	„	„	„	Báró
fam.	„	„	„	familia
mfd.	„	„	„	mértföld
h.	„	„	„	hold
sz.	„	„	„	szent
K.	„	„	„	Kis
N.	„	„	„	Nagy

Nyomtatási hibák.

Lap		*Sor*	*Hiba*		*Igazitás*
8	—	11	oaiszlóit	— — —	vaiszlóit
22	—	4	5276	— — —	276
2	—	39	Tiszttég	— — —	Tisztség
25	—	16	rácz f. után jön	—	531 kath., 5 'sidó lak.
50	—	7	Réczpetrei	— —	ráczpetrei
57	—	13	német f.	— — —	magyar f.
59	—	36	*Godiska*	— — —	*Godisha*
73	—	24	1824-iki	— — —	1824-ben
184	—	25	448 nemes	— -	148 nemes
430	—	15	litteraturának	— —	literaturának
469	—	16	xomogyba	— —	Somogyba
477	—	4	Balaton hegyénél	—	Balaton-henyénél